

راپۆرتی سالی دووهمی جیبه چیکردنی پلانی حکومهتی هەرێمی کوردستان بۆ مافه کانی

مرۆف (٢٠٢١ - ٢٠٢٥)

نووسینگهی ریکخه ری راسپارده نیوده وله تییه کان

سه رۆکایه تی نه نجومه نی وه زیران

نیسانی ٢٠٢٤

ناوه پروك

لاپه ره	ناوونيشان
۴	پيشه كى
۱۰	وهزاره تى داد/ داواكارى گشتى
۲۲	وهزاره تى كاروبارى پيشمه رگه
۳۸	وهزاره تى ناوخو
۶۰	وهزاره تى دارايى و ئابوورى
۶۷	وهزاره تى سامانه سروس تيه كان
۷۱	وهزاره تى تهنروستى
۸۹	وهزاره تى پهروه رده
۹۸	وهزاره تى ئاوه دان كرده وه و نيشته جيكردن
۱۰۴	وهزاره تى شاره وانى و گه شت و گوزار
۱۱۵	وهزاره تى خويندنى بالا و تويژينه وهى زانستى
۱۲۲	وهزاره تى پلان دانان
۱۳۲	وهزاره تى كار و كاروبارى كوومه لايه تى
۱۶۶	وهزاره تى پو شنبيرى و لاوان
۱۷۶	سه نديكاي روظنامه نووسانى كوردستان
۱۷۹	وهزاره تى كاروبارى شه هيدان و نهفالكراوه كان
۱۹۳	وهزاره تى كشتوكال و سه رچاوه كانى ئاو
۲۰۹	وهزاره تى بازرگانى و پيشه سازى
۲۱۵	وهزاره تى گواستنه وه و گهيانندن

- ۲۲۳..... وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی
- ۲۳۲..... وەزارەتی کارەبا
- ۲۳۸..... دەستە ی پاراستن و چاککردنی ژینگە
- ۲۴۶..... دەستە ی وەبەرھێنان
- ۲۵۱..... دەزگای گشتی کاروباری مین
- ۲۵۶..... ئەنجومەنی بالای خانمان و گەشەپێدان
- ۲۶۶..... دەزگای ئاسایشی ھەریمی کوردستان
- ۲۷۶..... بەرپۆھبەرایەتی گشتی دژە تیرۆر
- ۲۸۱..... دەستە ی دەستپاکی
- ۲۸۸..... کۆمیسسیۆنی بالای ھەبژاردن و راپرسی
- ۲۹۱..... یەکییتی سەندیکای کرێکارانی کوردستان
- ۲۹۶..... پەرلەمانی کوردستان
- ۳۱۵..... ئەنجومەنی دادوھری

پیشہ کی

دوای پەسەندکردنی پلانی حکومەتی ھەرێمی کوردستان بۆ مافەکانی مرۆف لە سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران لە ئەیلولی ۲۰۲۱، راپۆرتی یەکەم (راپۆرتی پلانی کار) بۆ دەسەڵاتی یاسادانان و جێبەجێکردن و دادوهری ئامادەکرا و راسپاردەکانی پەيوەست بە ھەر دەسەڵاتێک دەستنیشان کران و کەوتە بواری جێبەجێکردن.

دوای وەرگرتنی تێبینی لە ھەر سێ دەسەڵات، لە حوزەیرانی ۲۰۲۲ راپۆرتی دووھم (راپۆرتی میکانیزمی جێبەجێکردنی پلانی حکومەتی ھەرێمی کوردستان بۆ مافەکانی مرۆف) ئامادەکرا کە تیایدا راسپاردە جێبەجێکراو و جێبەجێنەکراوەکان دیاریکران و پێشنیاری پێویست پێشکەش کرا بۆ مەبەستی پیادە کردنی ھەنگاوی خێرا بۆ جێبەجێکردنی راسپاردەکان.

لە کانوونی دووھمی ۲۰۲۳ راپۆرتی سێھەم (راپۆرتی سالی یەکەمی جێبەجێکردنی پلانی حکومەتی ھەرێمی کوردستان بۆ مافەکانی مرۆف) پێشکەش بە کۆبوونەوھی ئەنجومەنی وەزیران کرا لە بەرواری ۲۰۲۳/۱/۱۵ بە کۆی دەنگ پەسەند کرا.

ھەرۆھا لە مانگی ئایاری ۲۰۲۳ راپۆرتی چوارەم (راپۆرتی بۆلینکاری جێبەجێکردنی راسپاردەکان بە پێی دام و دەزگاگان) ئامادە کرا کە تێیدا رێژە جێبەجێکردنی راسپاردەکان بە پێی دام و دەزگاگان ھەرێم بۆ سێ بەش پۆلین کران جێبەجێکراو، جێبەجێ نەکراو و ئەوانە لە قۆناغی جێبەجێکردن.

راپۆرتی پێنجەم ھەلسەنگاندنیکی گشتگیری بەراوردکاری خستەرۆو بۆ پرۆسە جێبەجێکردنی راسپاردەکان بە پێی بابەتەکان لە سەرەتای پەسەندکردنی پلانی ھەرێمی لە مانگی ئەیلولی ۲۰۲۱ تا تەمموزی ۲۰۲۳. لە سالی ۲۰۲۲ لە کۆی (۴۰۰) راسپاردە (۱۳۹) راسپاردە جێبەجێکراون، (۲۲۶) راسپاردە جێبەجێنەکراون، (۳۵) راسپاردە لە پرۆسە جێبەجێکردن دابوون، بەراورد بە سالی ۲۰۲۳ راسپاردە جێبەجێکراوەکان بەرزبوونەتەوھ بۆ (۱۷۱) و راسپاردە جێبەجێنەکراون کەم بوونەوھ بۆ (۱۲۷)، ئەو راسپاردانە لە قۆناغی جێبەجێکردنیشدان گەیشتە (۱۰۲). رێژە جێبەجێکردنی راسپاردەکانیش بەم شیوہیە گۆرانکاری بەسەردا ھاتووہ لە سالی ۲۰۲۲ راسپاردە جێبەجێکراوەکان (۳۴،۸٪)، راسپاردە جێبەجێ نەکراوەکان (۵۶،۵٪) ئەوانە لە قۆناغی جێبەجێکردن (۸،۸٪). بەلام لە سالی ۲۰۲۳ راسپاردە جێبەجێکراوەکان (۴۲،۸٪)، راسپاردە جێبەجێ نەکراوەکان (۳۱،۸٪) ئەوانە لە قۆناغی جێبەجێکردن (۲۵،۵٪) ئەمەش ئەو دەگە یەنیت کە پرۆسە جێبەجێکردنی پلانی ھەرێمی پێشکەوتنی بەخۆیەوھ بینیوہ.

راپۆرتی شەشەم (راپۆرتی سالی دووھمی جێبەجێکردنی پلانی ھەرێمی) ھەلسەنگاندنیکی گشتگیری بەراوردکاری دەخاتەرۆو بۆ پرۆسە جێبەجێکردنی راسپاردەکانی پلانی ھەرێمی بە پێی دامودەزگا پەيوەندیدارەکان لە ھەرسێ دەسەڵاتی یاسادانان، جێبەجێکردن و دادوهری لە نیوان کانوونی دووھمی سالی ۲۰۲۲ تا کانوونی یەکەمی سالی ۲۰۲۳. پلانی ھەرێمی ئیستادا لە (۴۰۰) راسپاردە پێکھاتووہ بە راسپاردەکانی لێژنە مافەکانی مرۆفی سەر بە کۆمکاری وڵاتانی ھەرەبیشەوھ.

له دەستپېڅى كانوونى دووهم تا كۆتايى كانوونى يه كه مى سالى ۲۰۲۳ له گه ل دام و ده زگانى حكومه تى هه رېم، حكومه تى فيدرال، ديبلومات، كونسلمانه كان، نازانسه كانى يوئېن، رېكخراوه نيوده وله تيبه كان (۱۴۰) سهردان و ديدار ئه نجامدراوه. له لايه كى تر (۱۸) كۆنگره ي رۆژنامه وانى و چاوپېكه وتن له گه ل ده زگانى راگه باندى ناوخو و نيوده وله تى و (۵۹) خولى راهيئان، ووركشوپ رېكخران، به شدارى كراوه له (۱۵) كۆبوونه وهى ليژنه ي هه ماهه ننگى نيشتمانى بۆ هه ماهه ننگى له گه ل تيمى يونيتاد (NCC) و كۆبوونه وهى هاوبه ش له باره گا سهره كييه كانى نه ته وه يه كگرتووه كان كراوه له سهر ئاستى ناوخو و دهره وه. (۱۵) راپوورت و زياتر له (۹۶) ليدوان و به ياننامه بلاوكراوه ته وه.

له لايه كى ديكه وه زياتر له (۷۷۳) نووسراو له چوارچيويه جيبه جى كردنى هه نگاوه كانى سهرپهرشتى كردنى پلانى حكومه تى هه رېم ئاراسته ي سهرۆكايه تى ئه نجومه نى وه زيران و داموده زگانى ترى حكومه ت كراوه و نزيكه ي (۱۴۷۲) ئيميل ئالوگور كراوه له گه ل لايه نه حكوميه كان، نازانسه كانى نه ته وه يه كگرتووه كان، كونسولى (۲۸) ولات، ديبلوماته كان، رېكخراوه نيوده وله تيبه كان، تيمى نه ته وه يه كگرتووه كان بۆ كۆكردنه وه و لېيچينه وه له تاوانه كانى داعش (يونيتاد) و ده زگانى راگه باندى نيوخويى و بيانى.

له ئه نجامى ئه و زنجيره ووركشوپ و سيمينارانه ي كه له شار و شاروچكه كانى كوردستان و له دهره وهى هه رېم به به شدارى لايه نه په يوه نديداره كانى هه رېم ئه نجامدران له سالى ۲۰۲۳ نووسينگه ي رېكخه رى راسپارده نيوده وله تيبه كان (۱۰) ريكارى دهركد له بواره په يوه نديداره كان له وانه نه هيشتنى بازرگانى كردن به مرؤف، به خشينى ئه ندامانى جهسته، به رپوه بردنى چاكسازيه كان، مافى كه مئه ندام و خاوه ن پيداويستى تايه ت، نه هيشتنى گوتارى رق لېبوونه وه، نه هيشتنى مادده ي هؤشبه ر و كارتيكه ره عه قليبه كان، نازادى رادهرپرين، نه هيشتنى ئه شكه نجه دان و توندوتيزى له سهر بنه ماي جينده ر.

ئهم ريكاران به گشتاندى له لايه ن سهرۆكايه تى ديوانى ئه نجومه نى وه زيرانه وه ئاراسته ي لايه نه په يوه نديداره كان كران بۆ ئه وهى بكه ونه بوار جيبه جيكردى له چوارچيويه پلانه كه، له هه مان كاتدا پرؤسه ي جيبه جيكردى ستاندارده نيوده وله تيبه كان له سهر ئاستى دام و ده زگان خيراتر بكرين وه ك به شيك له و سه قفه زه مه نييه كه پلانه كه پيى پابه نده.

له پرؤسه ي به دوا داچوونى جيبه جيكردى ريكاره كان وه زاره ت، ده سته و فه رمانگه كان، هه روه ها ده سه لاتى دادوه رى و ياسادانان هه نگاوى پراكتيكيان هاويشتووه له هه مان كاتيشدا هه ماهه ننگى له نيوان ده زگا فه رميه كان پته وتر بووه و له روى ئالنگاريش ديدى لايه نه كان روونتر و شه فافتر بووه له و روه وه تا رادديه ك ئاسته نگه كان هاوبه ش و يه كسان بۆ ئه وهى مامه له يان له گه لدا بكرت، هه روه ها ره هه ندى جياجيان هه يه.

له روى هه ماهه ننگى و پالپشتى هه رچه نده به رده وام له راويژ و گفتوگودا بووينه له گه ل دامه زراوه تايه تمه نده كان به تايه تى كۆمه لگاي مه دهنى، سه نديكا، رېكخراوه كان، نازانسه نيوده وله تيبه كان، نيرده ي نه ته وه يه كگرتووه كان، كونسولگه ريبه كان، ئورگانى ترى نيوده وله تى و ده سته ي سهر به خوى مافه كانى مرؤف له ئه نجامدا تيبينى و سهرنجى

لايه نه په يوه نديداره كان به هند ودرگير او به تاييه تي له ميانه ي ئاماده كړدن و دابه شكر دى ريكاره كان به پي ستانداردى نيوده وله تي.

له ميانه ي پرؤسه ي جيبه جيكر دى پلانه كه تيبينى ئه وه كراوه كه ژماره يه ك له ئالنگاريه كان ئيستاش به ربه ستن له خيرا جيبه جي كړدى راسپارده كان له وانه ژماره يه ك له راسپارده كان له رووى جيبه جي كړدنه وه به رپرسياريه تيبان هاوبه شه، وه زارعت و ده زگا جيا جيا كان به پي تاييه تمه ندي تي رولى لاوه كى ده بينن له جيبه جي كړدن يان، واته تاييه ت نين به وه زارعتي كى دياريكراو. به شيك له وه زارعت و دام و ده زگا كان رولى سهره كى ده بينن له جيبه جي كړدى راسپارده هاوبه شه كان، ليره دا كه لايه نه كان به هه ماهه نكي رولى خويان ئه نجام نه دن راسپارده كان به جيبه جي نه كراو ئه ژمار ده كريت.

له ميانه ي پرؤسه ي جيبه جيكر دى پلانه كه تيبينى ئه وه كرا كه هه ماهه نكي نيوان په رله مان و حكومت وه ك پيوست نييه به تاييه تي له بابه تي ئاماده كړدى ره س نووسى ياسا كان و هه وار كړدنه وه يان كه ده بيته هوى ئه وه ي زور جار ده رچوونى ياسا كان دوا بكه وپت. ئه و پرؤزه ياسايانه ي كه له حكومه ته وه گشت قوناعه كانى برپوه ده نيردرين بؤ په رله مان له په رله مانى كوردستان ليژنه يه كى راويژكار و پسپورانى ياسايى وردبوونه وه له پرؤزه ياسا كاندا ده كات بؤ ئه وه ي تيبينى و سهرنجى لايه نه په يوه نديداره كان وه كو خوى تيدا باس بكه ين پرؤزه ياسا كه ده گه ريندرين ته وه حكومت و ده بي دووباره گشت ريكاره كان بگرنه بهر پيش خويندنه وه ي پرؤزه ياسا كه و ده نگان له سه رى له په رله مان ئه مه ش ده بيته هوكاريك بؤ ئه وه ي ده رچوونى ياسا كان به پي راسپارده كان دوا بكه وپت.

له لايه كى تره وه ئه نجومه نى دادوه رى لايه نيكي گرنگى پرؤسه ي هه ماهه نكي و به دوا داچوونه بؤ ئه م مه به سته ش ليژنه ي تاييه تيان دامه زان دووه بؤ پالېشتى كړدن له جيبه جيكر دى راسپارده كان و پرؤسه ي خوگونجان دن له گه ل پيوه ره نيوده وله تيبه كان به تاييه تي له بابه تي خيرا كړدى ليكولينه وه له كه يسه كان و يه كلايى كړدنه وه يان. ده سه لاتى دادوه رى به رده وام بووه له بابه تي هوشيار كړدنه وه و په ره پيدانى ئاستى تواناى دادوه ران و ئه ندامانى داواكارى گشتى له خولى جوراوجوردا كه ژماره يه كى به رچاو له دادوه ر تيدا ئاماده بوونه، هه روه ها له بابه تي به رهنگار بوونه وه ي گه نده لى له م دوا ييه دا دادگاي ليكولينه وه ي تاييه ت به كه يسه كانى گه نده لى دانراوه كه ئه مه ش هه نگاويكى گرنگه له پرؤسه ي جيبه جيكر دى راسپارده كان، هه رچه نده ئالنگاريشى له پيشه كه برپيتيه له كه مى ژماره ي دادوه ران. سه باره ت به دانانى سه قفى زه مه نيش له يه كلايى كړدنه وه ي كه يسه كان له پرؤسه ي ليكولينه وه كاندا، دواكه وتنى يه كلايى كړدنه وه ي كه يسه كان ده گه رينته وه بؤ زورى كه يسه كان، دا بين نه كړدى پيدا ويستيه كان، كه مى دادوه ر و فه رمان به رى دادى كه ده بيته هوى دوا خستنى دادبينيه كان.

له پرؤسه ي به دوا داچوونى جيبه جيكر دى راسپارده كان يش بابه تي گونجان دنى ته وه ره كانى پلانى هه ري مى وه ك پيوست نه خراوه ته به رنامه ي كارى وه زارعت، ده سته و فه رمان گه كان، هه روه ها ده سه لاتى دادوه رى و ياسا دانان. ژماره يه ك له راسپارده كان له رووى جيبه جيكر دنه وه په يوه نديدارن به پلانى نيشتمانى حكومه تي فيدرالى له رووى ياسايى و په سه ند كړدن و چوونه نيو ريككه وتن نامه نيوده وله تيبه كان، ليره دا له سه ر ئاستى هه ري م لايه نه

پەيوەندىدارەكان ئەوھى بەدى دەكرېت كارا نىن لەگەل لىژنە پەيوەندىدارەكان لە حكومەتى ئىتھادى و ئەنجومەنى نوپنەرانى عىراق.

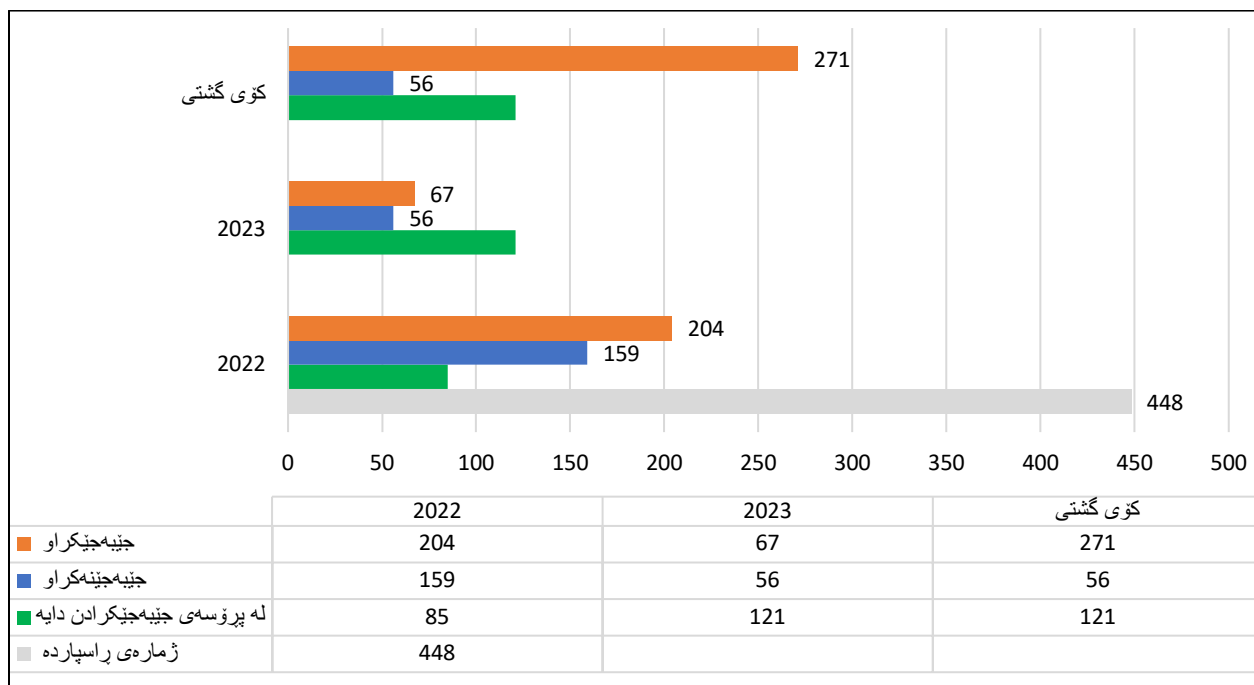
بە ھەماھەنگى لەگەل فەرمانگەى پەيوەندىبەكانى دەرەوھە و فەرمانگەى مېدىيا و زانىارى كۆبوونەوھەبەكى بەرفراوانمان لەگەل كونسول و نوپنەرانى (۲۴) ولات لە ھەولېر ئەنجامدا بۆ خستەنەرووى پلانى حكومەتى ھەرېم بۆ مافەكانى مرؤف و قۇناغ و ھەنگاوەكانى جېبەجېكردى پلانەكە، لە كۆبوونەوھەكەدا نوپنەرانى ولاتان وېرپاى دەستخۆشى كردن لەم ھەنگاوەى حكومەتى ھەرېم و خستەنەرووى تېبىنى و سەرنجەكانيان، ئامادەبى خۆشيان دەرېرى بۆ ھاوكارى كردنى حكومەتى ھەرېم لە جېبەجېكردى ئەو راسپاردانە ھەرچەندە ھەنگاوى پراكتىكىيان نەبووھە سەبارەت بە ھاوكارى كردنى حكومەتى ھەرېم لە جېبەجېكردى پلانەكە. لايەنى نۆدەولەتى كە بەشېكى گرنگە لە پالېشتى ياساى و خېراكردى پرۆسەى جېبەجېكردى پلانەكە لەرووى ئەزموون و شارەزايى كارىگەر نىن لەگەل دام و دەزگاكانى حكومەت بەتايبەتى كونسولگەرېبەكان. ئەوھى كە تېبىنى كراوھ ئەم لايەنانە تا ئېستا زياتر سەرقالى ئالوگۆرى زانىارين.

لە رووى مېدىياىبەوھە پېويست دەكات پېوھەرە سەرەكېبەكانى پلانى ھەرېمى لە مېدىياى فەرمى، سۆشمال مېدىيا، بېنراو، بېستراو و نووسراو بايەخى زياترى پى بدرېت. ھەرەوھە بەرنامە و ستراتېژبەتى حكومەتى ھەرېم لە جېبەجېكردى بنەما نۆدەولەتېبەكان بە پانىل و دېبەيت و گفتوگۆى كراوھ لەلايەن بەرپرسانى حكومەت و لايەنە پەيوەندىدارەكان بەشېوھەبەكى فراوانتر بخرېتە بوارى جېبەجېكردى بۆ مەبەستى وشيار كردنەوھى راي گشتى لەسەر پلانەكە.

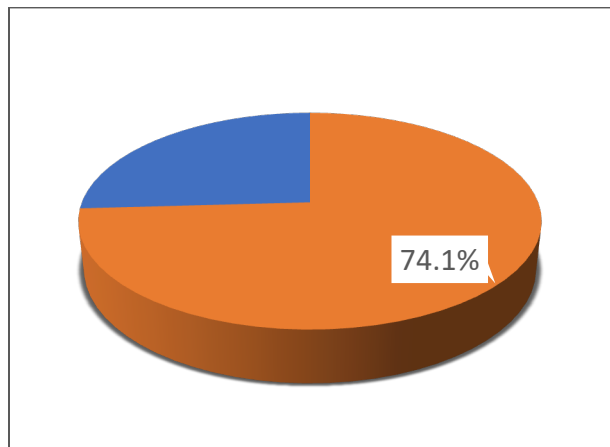
لە ميانەى پرۆسەى جېبەجېكردى پلانى حكومەتى ھەرېم بۆ مافەكانى مرؤف لە رېكەوتى ۱۵ تشرىنى يەكەمى ۲۰۲۳ بە سەرپەرشتى و ئامادەبوونى رېزدار مەسرور بارزانى سەرۆكى حكومەتى ھەرېمى كوردستان و نوپنەرانى لايەنە پەيوەندىدارەكانى حكومەتى ھەرېم، حكومەتى ئىتھادى، ئازانسەكانى نەتەوھە يەكگرتووھەكان و رېكخراوھە ناوخۆبى و نۆدەولەتېبەكان، نووسىنگە رېكخەرى راسپاردە نۆدەولەتېبەكان لە سەرۆكايەتى ئەنجوومەنى وھزيران يەكەمىن كۆنفرانسى پووبەرووبەنەوھى ماددە ھۆشبەرەكان و كارتېكەرە عەقلىبەكان لە چوارچېوھى جېبەجېكردى راسپاردە نۆدەولەتېبەكان بەشى بەرەنگاربوونەوھى ماددە ھۆشبەرەكان رېكخست.

دەسەلاتى جىبە جىڭىردىن

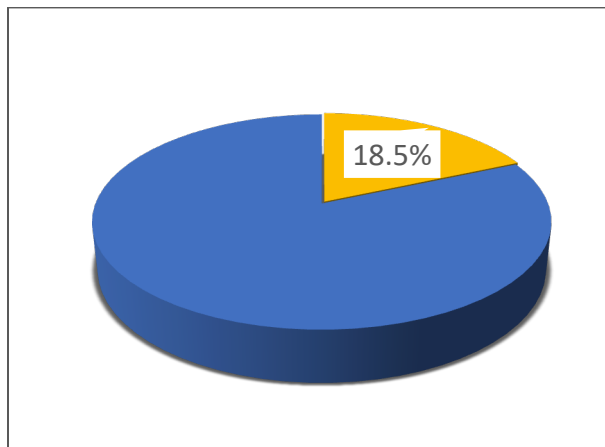
جگە لە و (۴۰۰) راسپاردەيەى ئاراستەى حكومتى ھەرئىم كراون (۴۸) راسپاردەى ھاوبەشيش ھەيە لە نىوان وەزارەت و دام و دەزگاكانى ھەرئىم كە كۆى گشتى دەكاتە (۴۴۸) راسپاردە كە ئاراستەى دەسەلاتى جىبە جىڭىردىن كراون. لە سالى ۲۰۲۲، (۲۰۴) راسپاردە جىبە جىڭىردىن، (۱۵۹) راسپاردە جىبە جىڭىردىن، (۸۵) راسپاردە لە پروسەى جىبە جىڭىردىن دابوون. بەراورد بە سالى ۲۰۲۳ راسپاردە جىبە جىڭىردىن بەرزبوونەتەوہ بۇ (۲۷۱) و راسپاردە جىبە جىڭىردىن كراون كەم بوونەوہ بۇ (۵۶)، ئەو راسپاردانەى لە قۇناغى جىبە جىڭىردىن بۇ (۱۲۱). رىژەى جىبە جىڭىردىن راسپاردەكان لە سالى ۲۰۲۳ گەيشتە (۷۴،۱٪).

ھىلكارى ۱ ژمارەى جىبە جىڭىردىن راسپاردەكانى گشت وەزارەتەكان

ھىلكارى ۳ رىژەى جىبە جىڭىردىن راسپاردەكان بۇ سالى ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

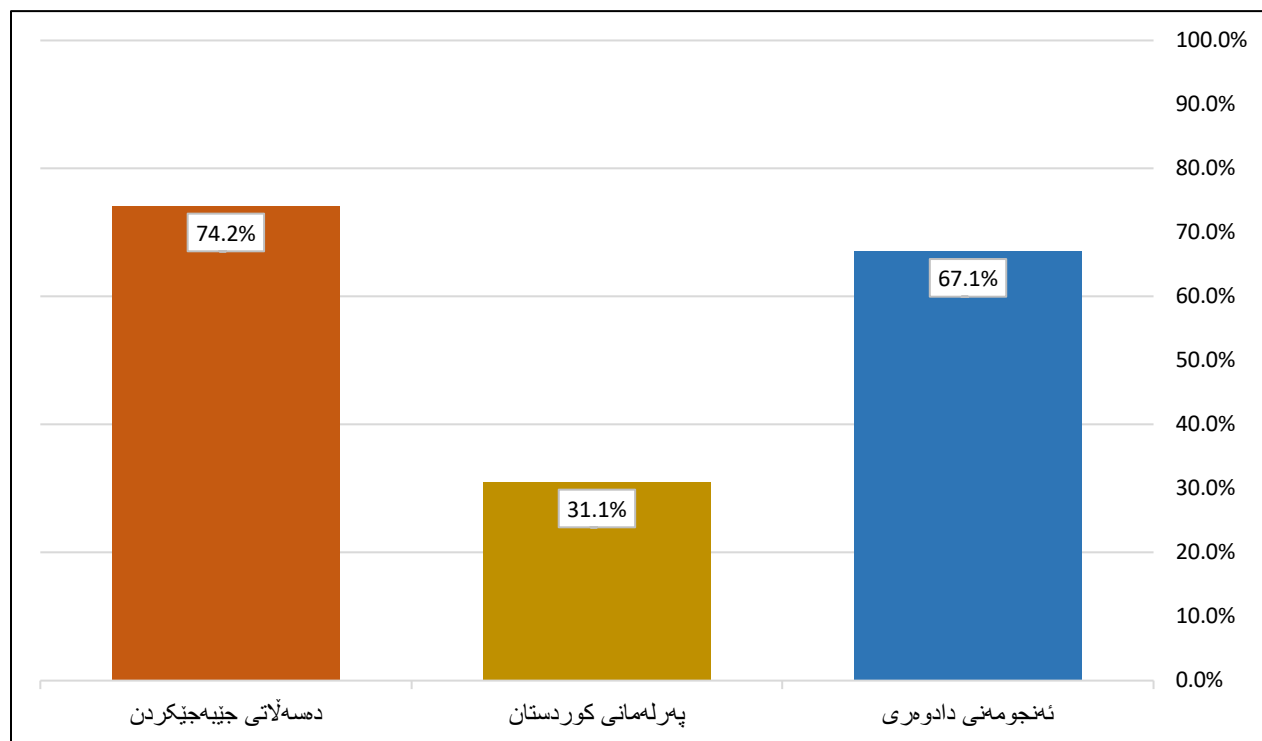
ھىلكارى ۲ رىژەى ھەولدانى وەزارەتەكان بەپىيى ژمارەى راسپاردەكان

پەرلەمانی کوردستان

لە کۆی (٣٧) پاسپاردە کە ئاراستەیی پەرلەمانی کوردستان کراوە لە ساڵی ٢٠٢٢، (٧) پاسپاردە جێبەجێکراون، (٣٠) پاسپاردە جێبەجێنەکراون. بەراورد بە ساڵی ٢٠٢٣ پاسپاردە جێبەجێکراوەکان بەرزبوونەتەوە بۆ (٨) و پاسپاردە جێبەجێنەکراوەکان کەم بوونەتەوە بۆ (٢٢)، ئەو پاسپاردانەی لە قۆناغی جێبەجێکردنیشدا گەشتە (٧) رێژەی جێبەجێکردنی پاسپاردەکانیش لە ساڵی ٢٠٢٣ گەشتە (٣١,١٪).

دەسەلاتی دادوەری

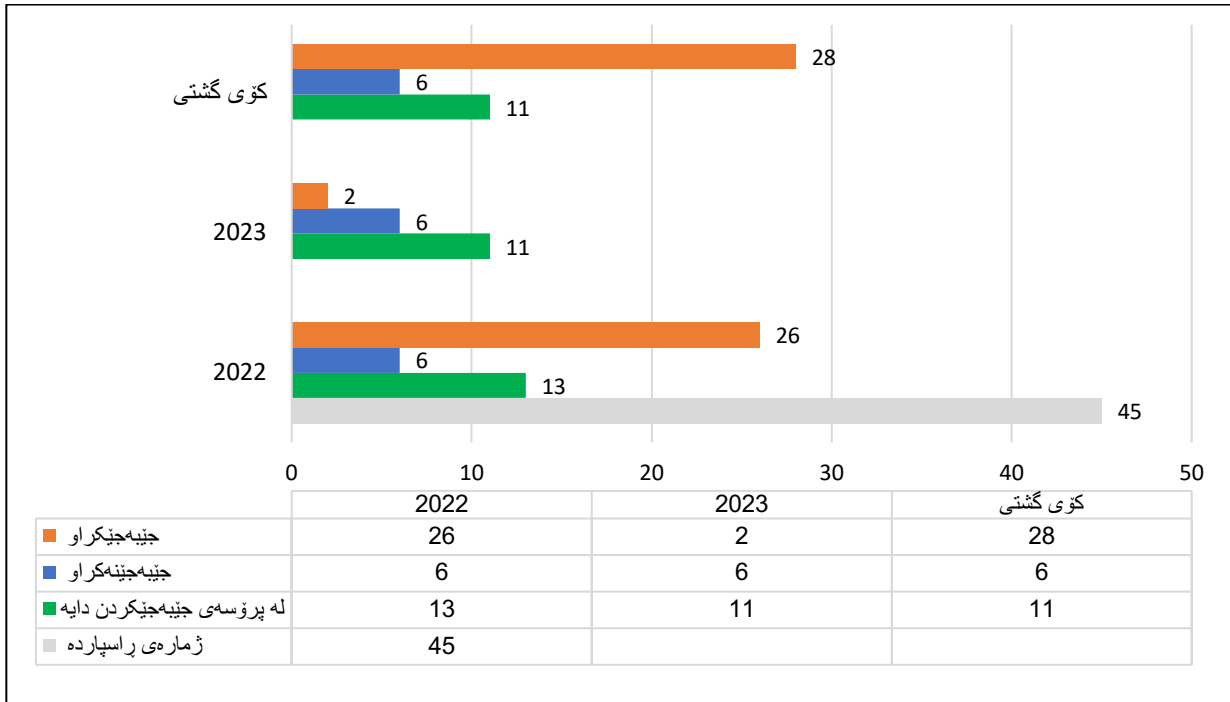
لە کۆی (٣٨) پاسپاردە کە ئاراستەیی دەسەلاتی دادوەری کراوە لە ساڵی ٢٠٢٢، (١٧) پاسپاردە جێبەجێکراون، (١٣) پاسپاردە جێبەجێنەکراون، و (٨) پاسپاردەش لە پرۆسەی جێبەجێکردن داوون. بەراورد بە ساڵی ٢٠٢٣ پاسپاردە جێبەجێکراوەکان بەرزبوونەتەوە بۆ (٢١) و پاسپاردە جێبەجێنەکراوەکان کەم بوونەتەوە بۆ (٨)، ئەو پاسپاردانەی لە قۆناغی جێبەجێکردنیشدا گەشتە (٩) بەمەش رێژەی جێبەجێکردنی پاسپاردەکان لە ساڵی ٢٠٢٣ گەشتە (٦٧,١٪).

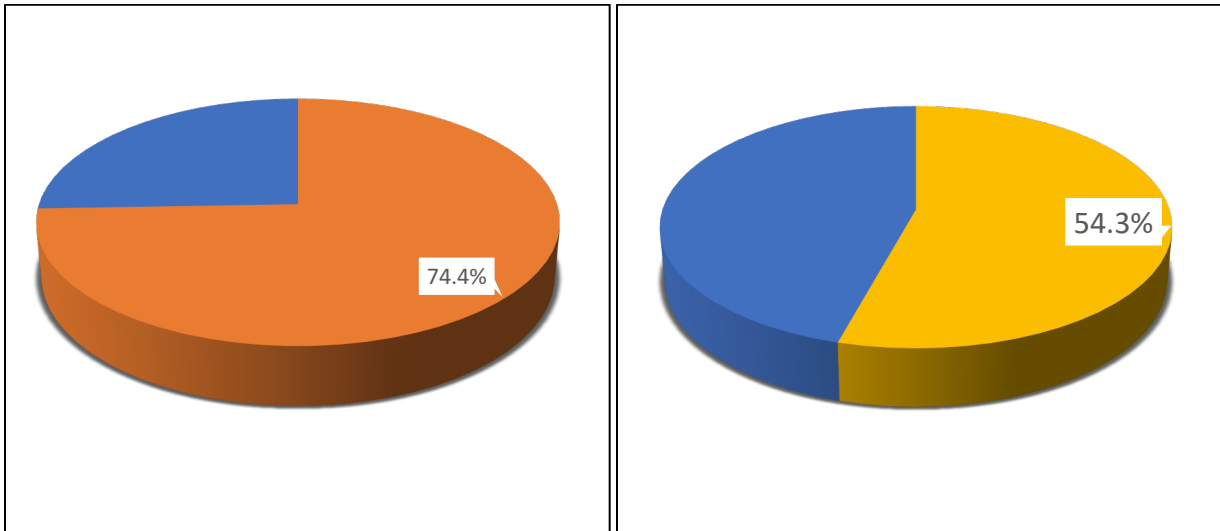
هێلکاری ٤ ژمارەی جێبەجێکردنی پاسپاردەکانی هەر سێ دەسەلات

وہزارہتی داد/ داواکاری گشتی

سالی ۲۰۲۲ له کوی (۴۵) راسپارده که ناراسته‌ی داواکاری گشتی کراون، (۲۶) راسپارده جیبه‌جیکراون و (۶) راسپارده‌ش جیبه‌جی نه‌کراون و (۱۳) راسپارده له پرؤسه‌ی جیبه‌جیکردندا مانه‌وه. به‌راورد به سالی ۲۰۲۳ راسپارده جیبه‌جیکراوه‌کان به‌رزیوونه‌ته‌وه بۆ (۲۸) و راسپارده جیبه‌جینه‌کراوه‌کان (۶) راسپارده‌یه، و ئه‌وانه‌ی له قوناغی جیبه‌جیکردنیشدان کهم بۆوه بۆ (۱۱) راسپارده. به‌مه‌ش ریژه‌ی جیبه‌جیکردنی ده‌کاته (۷۴٫۴٪).

هیلکاری ۵ ژماره‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کانی تایبته به وەزارهتی داد – داواکاری گشتی

هیلکاری ۶ ریژه‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کان بۆ سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

هیلکاری ۷ ریژه‌ی هه‌ولدانی وەزارهت به‌پیی ژماره‌ی راسپارده‌کان

پاسپاردە جىيە جىكاراۋە كان

۱. لىكۋىلەنەۋە لە سەرجم شىۋە كانى ئەشكەنجەدان (ئەگەر ھەبوو) لە تىكراي قۇناغە كانى داۋاي سزايى، چونكە ئەشكەنجەدان پېشپىلكردنى مافى مرۇقى تاكەكەسەكانە.
۲. زامنکردنى دەستەبەرکردنى دادگايىكردنىكى دادپەرورەرانە بۇ تۆمەتباران.
۳. قوۋلکردنەۋەي ئەۋ رىكارانەي ئامانچ لىيان بەدپەينانى رىزگرتنە لە مافەكانى مرۇقى و ئازادىيە بنەپەتتەيەكان بۇ سەرجم دانىشتوان، و لىكۋىلەنەۋە لە ئەنجامدەرانى پېشپىلكارىيەكانى ياساى نىۋدەۋەلەتى مرۇقى و ياساى نىۋدەۋەلەتى مافەكانى مرۇقى و سزادانىان.
۴. ئەنجامدانى لىكۋىلەنەۋەي بە پەلە و گشتگىر و بىلاپەنانە لە حالەتەكانى پېشپىلكارى مافى ژيان و سەلامەتى جەستەيى كە رووياندا لە كاتى دەسەلاتى تىرۆرىستىيان بەسەر ھەندىك ناۋچە و خىرا رەۋانەكردنىان بۇ دادگا و قەرەبوونكردنەۋەي قوربانىيەكان و دەستەبەرکردنى دادۋەرى تەۋاۋ بۇيان.
۵. درىژدەدان بە ھەۋلانەي ئامانچ لىيان زامنکردنى تەۋاۋ مافەكانى مرۇقى بۇ ھەموۋان بە گوپرەي پەيماننامەي نىۋدەۋەلەتى تايبەت بە مافە مەدەنى و سىياسىيەكان.
۶. رەۋانەكردنى تۆمەتباران بۇ دادگا و دەستەبەرکردنى دادپەرورەرى بۇ قوربانىيەكان.
۷. جىيە جىكردنى رىكارى بەرچاۋ بۇ زامنکردنى دەسەلاتىكى دادۋەرى كە نەزاھەت و سەربەخۇيى تىدا بەرجەستە بىت و بە چەشنىكى كارا مامەلە لەگەل پەرسەكانى پەيوەست بە نەھىشتى دەربازبوون لە سزا بكات.
۸. لىپرسىنەۋە لەۋ تاۋانانەي كە ئەندامانى رىكخراۋى داعش ئەنجامىداون.
۹. رىگريكردن لە جىكارى رەگەزپەرسىتى لە بەرپوۋەبردن و رايىكردنى سىستىمى دادپەرورەرى تاۋانكارىدا.
۱۰. ئەنجامدانى لىكۋىلەنەۋەي كارا و سەربەخۇ، لەۋ راپۇرتانەي پەيوەستن بە تاۋانەكانى دژ بە مرۇقايتەي، تاۋانى جەنگ و تاۋانى كۆمەلكوژى.
۱۱. ئەنجامدانى لىكۋىلەنەۋەي دەستبەجى و گشتگىر و بىلاپەنانە لە سەرجم ئەۋ ھەۋلانەي باس لە روۋدانى ئەشكەنجەدان و شىۋەكانى دىكەي مامەلەي نامرۇقانە دەكەن.
۱۲. زامنکردنى ئەنجامدانى لىكۋىلەنەۋەي سەربەخۇ و روون و بىلاپەنانە لە كرددەۋەكانى توندوتىژى و كوشتن دەرھەق بە مەدەنىيەكان لە نىۋ ھەلومەرجى خۇپپىشاندانە بەردەۋامەكاندا.
۱۳. زامنکردنى پاراستنى تەۋاۋ بۇ رۇژنامەنووسان و كەسانى دىكەي نىۋ دەزگاكانى راگەياندن و پاراستنى داكۆكىكاران لە مافەكانى مرۇقى و مافى كۆمەلگەي مەدەنى لە بەشدارىكردن لە ژيانى سىياسى بە ئازادى و بە شىۋەيەكى سەربەخۇ.
۱۴. گرتنەبەرى رىككارەكانى لىكۋىلەنەۋە لە پېشپىلكارىيەكان دژ بە چالاكوانانى مافەكانى مرۇقى و رادەستكردنى تاۋانباران بە دادپەرورەرى.
۱۵. گرتنەبەرى رىككارە ياسايىيەكان دژى ئەۋ پېشپىلكارانەي كە لە رىگى خراپ بەكارھىننى ئامپىرەكانى پەيوەندىكردنەۋە ئەنجام دەدرىن.

۱۶. چىركىدەنەۋەي ھەۋلەكان بۇ بەرەنگار بوونەۋەي بازىرگانىكىردن بە ئافىرەتان و كچان و ئەنجامدانى لىكۆلىنەۋەي خىرا و بىلايەنەنە و سزادراۋان بەسەر ئەو كەسانەي كە ئەم تاۋانانەيان ئەنجام داۋە.
۱۷. گرتنەبەرى رىككارى ياساىي دەرھەق بە كارمەندانى پۆلىس و دەزگا ئەمىنيەكان ئەگەر ھاتوو سەلمىنرا كە دەستگىراۋ و راگىراۋەكان دووچارى ئەشكەنچەدان و مامەلەي خراپ بۆۋە.
۱۸. ئەنجامدانى لىكۆلىنەۋەي خىرا و گشتگىر و بىلايەنەنە لە سەرچەم ئەو ھەۋالانەي باس لە روودانى ئەشكەنچەدان و شىۋەكانى دىكەي مامەلەي خراپ دەكەن، لە نىۋياندا ھالەتەكانى شوپىنزر كىردنى زۆرەملى لە رىي گرتنەبەرى رىككارى خىرا.
۱۹. زامنى ئەۋە بىكرىت كەسانى كەسانى راگىراۋ و سزا دراۋ لە ژىر چاۋدىرىدا بن، و بتوانن پەيوەندى بە خىزان و پارىزەرەكانىيانەۋە بىكەن و ئەمانەي دوايىش ئاگادار بىكرىنەۋە لە چارەنووسىيان و ئەو شوپىنەي ياساىيەي تىيدا دەستبەسەر كراۋن.
۲۰. دىرژەدان بە ھەۋلەكانى پەيوەست بە نەھىشتنى گەندەلى داراىي و كارگىرى.
۲۱. دىرژەدان بە ھەۋلەكان بۇ برەۋدان بە سەرۋەرى ياسا و زامنىكىردنى بەدىھىنەنى دادپەرۋەرى بە شىۋەيەكى سەربەخۇ و بىلايەنەنە لە رىي بەرەنگار بوونەۋەي گەندەلى رىگىرىكىردن لە پىرسى دەربازبوون لە سزا.
۲۲. نەھىشتنى توندوتىژى دژى مندالان و رىشەكىشكردى ھۆكارە رىشەيىەكانى قۇستەنەۋەيان بۇ لەش فرۇشى يان فرۇشتن، لەگەل دىرژەدان بە جىبەجىكىردنى چوارچىۋە بەكارخارەكانى ئەم لايەنە.
۲۳. زامنىكىردنى مافى مندال لە گەيشتنى بە ھەر يەككە لە باۋانەكەي و يەكسانى نىۋان ھەردوو باۋانەكە لە رووى مافى ھەزانەۋە.
۲۴. نەھىشتنى چەكداركىردنى مندالان و زامنىكىردنى بەشدارىنەكىردنىيان لە مەملەنچە كدارىيەكاندا، و زامنىكىردنى بەدواداچوونى ياساىي بۇ ئەو كەسانەي بەشدارىيان كىردوۋە لەم بابەتەدا.
۲۵. زامنىكىردنى دەستراگەيشتنى سەرچەم كەمئەندامانى عەقلى يان دەروونى يان كۆمەلايەتى بە سەرچەم رىككارە دادۋەرىيەكان بە يەكسانى لەگەل ئەۋانى دىكەدا، لە نىۋياندا دەستبەركىردنى رىككارە گونجاۋەكان لە رووى رەگەز و تەمەنەۋە.
۲۶. زامنىكىردنى بەھرمەندبوونى تەۋاۋ لە مافى دەستبەربوونى رىككارە ياساىيەكان بە شىۋەيەي لە پەيماننامەي نىۋودەۋلەتى تايىبەت بە مافە مەدەنى و سىياسىيەكان ھاتوون، و پىۋىستە تاۋاناي ئەۋە بۇ كەسە دەستبەسەر كراۋەكان دەستبەربىكرىت كە راۋىژكارى ياساىي بەدەست بەينن و دەرۋەتى ئەۋەيان پىبىدرىت كە بەرگى لە خۇيان بىكەن.
۲۷. زامنىكىردنى لىپرسىنەۋەي تەۋاۋ و گرتنەبەرى رىككارە ياساىيە پىۋىستەكانى پەيوەندىدار بە پىشلىكارىيە مەترسىدارەكانى مافەكانى مرۇقەۋە.
۲۸. زامنىكىردنى جىبەجىكىردنى ئەو رىنمايىانەي دەركران بۇ سەرچەم بەرپۆۋەبەرايەتتىيەكانى تۆماركىردنى خانوۋبەرە بە راگرتنى سەرچەم مامەلەي ئەو ناۋچانەي كەۋتتە ژىر دەستى گروپە تىرۋرىستىيە چەكدارىيەكان.

پاسپاردە جىبە كراۋە كان

۱. دۆزىنە ۋە چارە سەرىكى رېشەيى بۇ پىرسى ئەو مىندالانەي لە باۋكىكى داعشى و دايكىكى ئىزىدى لە دايكبوۋنە لە پەيوەندىدا بە ئايىن و رەچە لە كيانە ۋە و پارىزگار يىكردنى ناكامى ناموسلمان لە ئايىنى خۇي تا دەگاتە تەمەنى يىگە يىشتوۋىيى.
۲. رىگىرىكىردن لە ئەشكە نەجەدان لە سەر جەم ھەلومە رەجە كاندا كە ئازادى لە كە سانى كە مئەندام زەوت دەكرىت لە نىۋىياندا نە خۇشخانە كانى نە خۇشبيە دەروونىيە كان و چاكسازىيە كان و خانەي بە ساللاچوۋان و ناۋەندە كانى دووبارە ئامادە كىردنە ۋە خانەي چاۋدىرى.
۳. بە دۋادچوۋنى تاۋانكارى بۇ ئەو كە سانەي توندوتىزى دژى كە مئەندامان ئەنجام دەدەن.
۴. دروستكىردنى مىكانىزمى چاۋدىرى لە پىناۋ رىگىرىكىردن لە ئەشكە نەجەدان و شىۋە كانى دىكەي مامە لەي دلپە قانە يان نامرۇيىيانە يان سەرشۇرپىكە رانە لە ھەموو ئەو ھەلومە رەجەندا كە ئازادى لە كە سانى كە مئەندام زەوت دەكرىت.
۵. دروستكىردنى مىكانىزمى چاۋدىرى لە پىناۋ رىگىرىكىردن لە ئەشكە نەجەدان و شىۋە كانى دىكەي مامە لەي دلپە قانە يان نامرۇيىيانە يان سەرشۇرپىكە رانە لە ھەموو ئەو ھەلومە رەجەنى ئازادى لە كە مئەندامان زەوت دەكرىت، لە نىۋىياندا نە خۇشخانە كانى نە خۇشبيە دەروونىيە كان و چاكسازىيە كان و خانەي بە ساللاچوۋان و سەنتەرە كانى دووبارە ئامادە كىردنە ۋە خانەي چاۋدىرى.
۶. دانانى مىكانىزمىكى گونجاۋ بۇ جىبە جىكىردنى ياساى بەركار لە ھەرىمدا.

ئەو پاسپاردانەي كە لە بىرۋەسەي جىبە جىكىردندان

۱. پىداچوۋنە ۋە بە ئەھكامە ياساىيە كانى تايىبەت بە تاۋانە كان بۇ زامنىكىردنى ئەۋەي تۆمە تبارە كان بۇ ماۋەيەكى زۆر لە چاۋەرۋانى دادگايىكىردندا نەبن، بە چەشنىك ئەو پىداچوۋنە ۋەيە زامنى ئەۋە بكات كە (الحتىاطى) نەبىتتە رىسا گىشتىيە كە و پىشكە شىكىردنى بى دۋاكەۋتنى راگىراۋە كان يان دەستگىر كراۋە كان بە تۆمەتى تاۋانكارى لە بەردەم يەككە لە دادۋەرەن يان فەرمانبەر كك كە بە گوپىرەي ياسا رىي پىدراپىت كارى دادۋەرى بكات. (دۋاى دەرچوۋنى دەستورى عىراق ۲۰۰۵ پىشكە شىكىردن راگىراۋان يان دەستگىر كراۋان لە دەسەلاتى دادۋەرە كانە بە تەنھا، نەك فەرمانبەر كك كە بە پىيى ياسا رىي پىدراپىت كارى دادۋەرى بكات).
۲. گرتنە بەرى سەر جەم رىككارە و رىۋشۋىنە پىۋىستە كان بۇ رزگار كىردنى ئەو ئافرەت و كچانەي ھىشتا لە زىر دەستى رىكخراۋە چەكدارىيە تىرۋىستىيە كاندان و بۇ ئەۋەي تاۋانباران بىرئىنە دەستى دادپەرۋەرى.
۳. دارشتنى مىكانىزمىكى چاۋدىرى بۇ رىگىرىكىردن لە ئەشكە نەجەدان و شىۋە كانى دىكەي مامە لەي دلپە قانە يان نامرۇيىيانە يان سەرشۇرپىكە رانە لە سەر جەم ئەو ھەلومە رەجەنى ئازادى لە كە سانى كە مئەندام زەوت دەكرىت، ھەرۋەھا دارشتنى مىكانىزمى پىشكە شىكىردنى سكاللا كە كە سانى كە مئەندام بتوانن بە ئاسانى پەنای بۇ بەن.

۴. زیاترکردنی ھەولەکانی پاراستنی رۆژنامەنووسان و لیکۆلینەو ھەولەکانی ئەو کەسانەى پيشەى رۆژنامەگەرى بەکار دەھینن بۆ مەبەستى دیکە کە کاریگەرى ھەبیت لەسەر ئاسایشى نەتەوہى دەولەت و رێگریکردن لە دەربازبوونیان لە سزا.
۵. ئەنجامدانى لیکۆلینەوہى سەربەخۆ و روون لەو ھەولانەى باس لە زیادەپەوى کردنى بەکارھێنانى ھیز دەکەن بۆ بلأوھەپیکردنى گەردبوونەو ھەولەکان، بە چەشنێک کە سەربکیشیت بۆ لێپرسینەوہى ئەو کەسانەى کە دەسەلمینریت تیوھەگلون لە دەستدریژی جەستەى یان پيشیلکردنى شکۆبى مرۆفەکان لە کاتى بلأوھەپیکردنى گەردبوونەوھەکان.
۶. بەھیزکردنى زیاترى ئەو میکانیزمانەى لەسەر ئاستى نیشتمانى کاریان پیدەکریت بۆ رێگریکردن لە توندوتیژی خیزانى و پاراستنى سەرجم قوربانىھەکانى.
۷. درێژەدان بە باشتر جیھەجیکردنى یاساکانى رێگریکردن لە شیواندى ئەندامى زاوژبى مینەکان و سنوردارکردنى بلأوکردنەوہى ئەم نەریتە تا ئەو کاتەى بە یەكجارى ھەلدەوھەشیتەوہ.
۸. چەركردنەوہى ھەولەکانى نەھیشتمى جیاكارى فرەلایەن کە رووبەرووى ئافرەتان و كچانى کەمئەندام دەبنەوہ، و گرتنەبەرى رێككارى كارا لەم رووھەو، بەتایبەتى لە ناوچە گوندنشینەکان و ئافرەتانى ئاوارە یان پەنابەران یان كۆچبەران و ئەوانەى سەر بە پیکھاتە ئیتنى یان ئایینى یان زمانەوانىھەکان.
۹. دەستەبەركردنى شیوازە كارا و سەلامەتەکانى دادپەروەرى و قەرەبووکردنەوہى ئەو زیانەى دووچارى قوربانىیانى ئەشكەنجەدان بوونەوہ لە کاتى ھەوالدان لەبارەى ھەر تاوانیکەوہ.
۱۰. ھاندانى قوربانىھەکان بە رێگەى جۆراوجۆر لەسەر ھەوالدان و سكالاکردن لەبەرامبەر ئەو پيشیلکاریانەى رووبەرووى بوونەتەوہ، لەگەل بەدەستھێنانى قەرەبووى تەواو و پاراستنى پيوست.
۱۱. زامنکردنى ئەوہى قەرەبووکردنەوہکە سەرجم ئەو کەسانە بگریتەوہ کە زیانمەند بوونە لە راگرتن یان دەستگیرکردنى بى پاساوى یان نایاسایى دواى ئەوہى بە ھۆكەیکى بنبر بپتاوان بوونیان دەسەلمینریت.

لە خوارەوہ رۆشوین، یاسا، رینمایى، ریکار و ھەنگاوى پراکتیسی کە گىراوھتە بەر لە جیھەجیکردنى پاسپاردە نۆدەوھەولەتیبەکان دەخریتە روو:

دامەزراندنى بەرپۆھەبەرایەتى دىراسات و بەدواداچوونى تاوانكارى

لە درێژە ھەولەکانى داواكارى گشتى بۆ پاراستنى مافى گشتى و نەھیشتمى گەندەلى دارایی و کارگیری لە پیکەوتى ۲۰۲۲/۱۱/۱ بریار درا بە کردنەوہى بەرپۆھەبەرایەتى دىراسات و بەدواداچوونى تاوانكارى لە سەرۆکایەتى داواكارى گشتى، لە ئیستادا کار دەکریت بۆ دەستنیشان کردنى بۆردیک بۆ ئەنجامدانى بەرپرسىارەتیبەکان.

ژمارەى داواى تۆمارکراو لە لایەن داواكارى گشتیبەوہ لە سالى ۲۰۲۳

- ئەو داوايانەى کە لە لایەن دەستەى تاوانەکان بىنراوھ بریتیبە لە (۵۰۶) داوا.
- ئەو داوايانەى کە لە لایەن دەستەى نەوجەوانان بىنراوھ بریتیبە لە (۵۸۴) داوا.

ئامارى سەرۆكايەتى داواكارى گىشتى لە سالى ۲۰۲۳ لەو كەيسانەى خوارەوہ:

- ژمارەى ئەو كەيسانەى تايبەتن بە ماددەى ھۆشبەر برىتتىن لە (۳۵۳۵) كەيس.
- ژمارەى ئەو كەيسانەى تايبەتن بە گەندەلى كارگىرى برىتتىن لە (۴۷۵) كەيس.
- ژمارەى ئەو كەيسانەى تايبەتن بە خاوەى پىداويستى تايبەت برىتتىن لە (۱۴) كەيس.
- ژمارەى ئەو كەيسانەى تايبەتن بە رۆژنامەنووسان برىتتىن لە (۱۲) كەيس.
- ژمارەى ئەو كەيسانەى تايبەتن بە تيرۆر و سيخۆرى كردن برىتتىن لە (۶۸۹) كەيس.
- ژمارەى ئەو كەيسانەى تايبەتن بە پەيوەندى كردن بە گروپى تيرۆرى برىتتىن لە (۱۷۷) كەيس.

پاراستنى مافى تۆمەتبار

بۇ پاراستنى مافى تۆمەتباران ميكانيزمى گونجاو و ريكارى كارگىرى و ياساى گىراوہتەبەر بەم شيوہيە:

- لە قۇناغى ليكۆلېنەوہ ھەر تۆمەتباريک كە سكالاي لەسەر تۆمار دەكرېت و دادگا برپار دەردەكات، دواى ۋەرگرتنى گوفتارى بەچاودېرى داواكارى گىشتى ئەگەر برپاردرا بە راگرتن (توقيف) كردنى تۆمەتبار پادەستى يەكەى تايبەتى (بەشى گرتن و گواستەوہ) دەكرېت.
- تۆمەتبار بەپىي رەگەز و تەمەن لەلایەن پزىشكى يەكە يان يارىدەدەرى پزىشك پشكنىنى تەواوى جەستەيى بۇ دەكرېت و ھەرچى ئاسەوارىكى زەبر و زەنگ يان ئەشكەنجە ئەگەر ھەبىت ئاماژەى پى دەكرېت لە فۆرميىكى پزىشكى تايبەتى تۆمار دەكرېت.
- ئەگەر راپۆرتە پزىشكىيە سەرەتايبەكە ئاماژەى بە حالەتى ئەشكەنجەدان تىدابوو، يەكەى كارگىرى گرتوو خانەيە دەستبەجى داواكارى گىشتى لە بەشى گرتن و گواستەوہ ئاگادار دەكاتەوہ، دواتر داواكارى گىشتى و كەسەكەى بانگ دەكات و راپۆرتەكە دۇكيومېنت دەكات.
- دواى ئەنجامدانى ئەم ريكارانە سەرۆكى داواكارى گىشتى ئاگادار دەكرېتەوہ بۇ گرتنە بەرى ريكارى ياساى بەرامبەر ئەو كەسەى بەم تاوانە ھەستاوہ، و سەرجم بەلگەكان و سكالانامەى ئەشكەنجەدراو بەرز دەكاتەوہ، يان راستەوخۇ ئاراستەى دادگاى ليكۆلېنەوہ دەكات بۇ گرتنە بەرى ريكارى ياساى.
- لە مانگى كانونى دووہى ۲۰۲۳ تا حوزەيرانى ۲۰۲۳ داواكارى گىشتى بەدواداچوونى بۇ كېشەى (۸۲۶) سزادراو كردوہ لە گىشت چاكسازىيەكانى ھەريمى كوردستان.
- بە ھەماھەنگى نيوان سەرۆكايەتى داواكارى گىشتى و دەستەى سەربەخۆى مافى مرؤف بەشى چاودېرى بەندىخانەكان ميكانيزمىكى گونجاو دانراوہ و چۆتە بوارى جىبەجىكردن لەسەر پرسى راگرتنى تۆمەتبار و ئازادكردنى بە كەفالت بەپىي ماددەكانى (۱۰۹ و ۱۱۰ و ۱۱۱) ياساى بنەماى دادگاى سزايى (قانون اصول المحاكمات الجزائية) بەتايبەتى بۇ ئەو داوايانەى كە سزاكەى لە (۳) سال زياتر نەبىت.

تۆمارکردنى خانووبەرى ناوچە جىناكۆكە كان

- لە ميانەى پرۆسەى دادگايى كردنى تيرۆريستانى داعش لە سەرەتاي سالى ۲۰۱۴ هەم ناوچانە ژمارەيەكى زۆر لە تيرۆريستان دەستگير كراون و دواتر سزادرا، لەلایەن داواكارى گشتى بەپيى ياسا بەرکارەكان دەست بەسەر مال و مولكى گويزراوه و نەگويزراوهى ئەو سزادراوانە دەگيريت دواى ئەوهى بريارەكە پەلەى بنپر وەرەگریت.

رزگار بووانى تاوانەكانى داعشى تيرۆريستى

- بۆ دۆزینەوهى چارەسەرپيى ريشەيى بۆ پرسى ئەو مندالانەى لە باوكيى داعشى و دايكيى ئيزيدى لەدايكبوونە، تا ئیستا هیچ ياساپەك دەرنەچوو بۆ چارەسەرکردنى كەيسى ئەم مندالانە لە بابەتى پەيوەندیدار بە ئايين و رەچەلەكيانەوه.

مافى قەرەبوو كردنەوه

- دواى ووردبيني و بەداواچوون بۆ داواكانى قەرەبوو لە لێژنەى وەرگرتنى داواكانى قەرەبوو لە سەرۆكايەتى دادگايى تێهەلچوونەوهى هەریم كە ئەندامى داواكارى گشتى تيايدا ئاگادار ناکریتەوه بە مەبەستى ئامادبوون لەم داوايانە كە پەيوەندى بە مالى گشتى هەيه، بۆيه پالپشت بە ماددى (۱۴) لە ياساي داواكارى گشتى ژمارە (۱۵۹)ى سالى ۱۹۷۹ى هەموارکراو، لە نيسانى ۲۰۲۳ داواكارى گشتى داواى لە ئەنجومەنى دادوەرى کردوو گشتاندنيك بكریت بۆ سەرۆكايەتى دادگاي تێهەلچوونەوه لە هەریمی كوردستان بە مەبەستى ئاگادار كردنەوهى ئەندامى داواكارى گشتى بۆ ئامادەبوون لەم جۆرە داوايانە.

بەرەنگار بوونەوهى بازرگانى كردن بە مرؤف

هەولەكان بۆ بەرەنگار بوونەوهى بازرگانى كردن بە مرؤفەوه هاوتەرييکردنى ياسا نيشتمانپيهكان لەگەل ستانداردە نيودەولەتپيهكان دەردەخەن. هاوتا نيودەولەتپيهكان داکۆكى لە هەموارکردنى ياساي پيويست دەکەن بۆ ئەوهى بە شيوەيەكى کارىگەر چارەسەرى ئەم پرسە بکەن. خولى راهيئان، بەرزکردنەوهى تواناي هۆشيارى و بەدواداچوون و پيشکەشکردنى پالپشتپيهكى باشتەر بۆ قوربانپيهكان بەشیکە لە پرۆسەى بەدواداچوون و هەلسەنگاندن لەسەر ئاستى دەزگا فەرمپيهكان.

ئەو پەراوانەى لە سالى ۲۰۲۱ تۆمار کراوه بریتی بوو لە (۱۹۲) پەراو، (۱۷) لەو پەراوانە داخراوه، (۱۴۷) پەراویش ئیحالەى دادگا کراوه و (۲۸) پەراویش لەژێر لیکۆلینەوه بووه. ئەو پەراوانەى لە سالى ۲۰۲۲ تۆمار کراوه بریتی بوو لە (۲۱۱) پەراو، (۱۵) لەو پەراوانە داخراوه، (۶۳) پەراویش ئیحالەى دادگا کراوه و (۷۳) پەراویش لەژێر لیکۆلینەوه دایه. لە سالى ۲۰۲۳، ئەو پەراوانەى تۆمار کراوه بریتی بوو لە (۲۹۴) پەراو، (۵۴) لەو پەراوانە داخراوه، (۵۵) پەراویش ئیحالەى دادگا کراوه و ئەوانەى تری يەکلایى (حەسم) کراوه.

رېځخستنې کارې مېديانې

به پيې فرمانې سرؤكايه تي داواكارې گشتې نابې سرجه م كه ناله كاني راگه ياندين و ماپه ربه ئه ليكترؤنبييه كان له كاتي روما لكردني رووداو و تاوانه كان، هه وال و زانياري بي بنه ما و نادرووست سه بارهت به و رووداوانه بلاو بكه نه وه و ليكدانه وه ي پيشوه خته و نادروست بو رووداوه كان بكن، يان چاوپيكيه وتن له گهل كه سوكارې تاوانليكاراو نه نجام بدن، ئه مه پيچه وانهي ده قي ماده ي (236) برگه (1) له ياساي سزاداني عيراقى ژماره (111) ي سالي (1969) ي هه مواركراو كه له هه ريمي كوردستان كارې پيده كرېت. به پيچه وانه وه هه ر حاله تيكي بچيته خانهي پيشيلكردي ياسا و ريساكان له لايهن ده سته ي مافي گشتي له سرؤكايه تي داواكارې گشتي ريكاري ياسايي نه نجام ده درېت.

رېځريكردين له هاوسه رگيري پيش ته مه ني ياسايي

سه بارهت به حاله ته كاني هاوسه رگيري پيش ته مه ني ياسايي، هاوسه رگيري زوره ملن و هاوسه رگيري كاتي، داواكارې گشتي كه ييس دزي نه و بابته تانه ده جوو ليني ت كه پيشيلكاربييه به رامبه ر به مافي گشتي، سرؤكايه تي داواكارې گشتي له سالي 2023 دا (313) كه ييسي به شووداني پيشوه خته ليكؤليني وه ي تيايدا كردوه.

گرته به ري ريكاري ياسايي ده باره ي ئه شكه نجه دان و مامه له ي نه شياو

سه بارهت به گرته به ري ريكاري ياسايي له گهل كارمه نداني پؤليس و ده زگا ئه منبييه كان ئه گه رهاتوو سه لمي نرا كه ده ستيگيراو و راگيراوه كانيان ئه شكه نجه داوه و مامه له ي خراپيان له گهلدا كراوه، داواكارې گشتي ريكاري ياسايي ده گرته به ر، له سالي 2023 دا له چاكسازي ئافره تان و نهوجه واناني هه ولپر (3) كه ييسي ئيديعاي ئه شكه نجه ره وانهي دادگاي ليكؤليني وه كراو، له راپه رين (1) كه ييس و له داواكارې گشتي سلپمانيش (28) كه ييس هه بووه كه كؤي گشتيان ده كاته (32) كه ييس.

قه ده غه كردني سوال كردن

به ره چاو كردني دوا هه موارې ياساي چاوديري نهوجه وانان (قانون رعاية الاحداث ژماره 76 سالي 1983) به ياساي ژماره (5) سالي 2022، سرؤكايه تي داواكارې گشتي به هه ماهه نكي له گهل به رپوه به رايه تبييه كاني پؤليسي پاريزگاكان به رده وام كار ده كات بو نه هيشتني ديارده ي سوال كردن، له م پوه وه ژماره ي ئه و كه يسانه ي له سالي 2023 تؤمار كراون تايبه تن به سوال كردن گه يشته (327) كه ييس.

به ره نكاربوونه وه ي جياكارې و ره گه زبه رستي

دام و ده زگا په يوه نديداره كاني حكومه تي هه ريم گرنگي به بابته تي نه هيشتني جياكارې و ره گه زبه رستي ده دن، له م رووه وه كؤي ئه و كه يسانه ي ليكؤليني وه يان تيايدا كرا له سالي 2023 بريتي بوو له (8) كه ييس.

بەرەنگارىيونهوئى بازارگانى سېكىسى

بازارگانى سېكىسى بە تاوان دانراوہ و تۆمەتبار بەپېيى ياساي بازارگانىکردن بە مرؤف دادگايى دەکرېت، لەم ڤووهوہ لە سالى ۲۰۲۱دا (۶) کەس بەم تاوانهوہ سزادراون، کۆى ئەو کەيسانەى کە بە تۆمەتى بازارگانى سېكىسى لېکۆلېنەوہيان تېدا کراوہ لە سالى ۲۰۲۳ برېتى بوو لە (۱۲) کەيس.

بەرەنگارىيونهوئى توندوتېژى خېزانى

داواکارى گشتى بەدواداچوون لە کەيسەکانى توندوتېژى خېزانى دەکات ھەموو داوايەک پېش ھەوالەکردنى بو دادگا دەدرېتە لېژنەى ئاشتەوایی و ئەنجامەکەى دەخرېتە بەردەم دادگا، پېش ئەوہى لېژنەى ئاشتەوایی کەيسەکان داىخات لەبەر نەبوونى بەلگە يان ھاتنە دېيى ئاشتەوایی.

ئامارەکانى توندوتېژى خېزانى لە سالى ۲۰۲۳:

خشتەى ۱ ژمارەى کەيسەکانى توندوتېژى خېزانى لە داواکارى گشتى

ئامارى توندوتېژى خېزانى لە سالى ۲۰۲۳		
۱۷۳۳	داگاي کەتن	ژمارەى داواکان
۱۶۸۸۷	دادگاي لېکۆلېنەوہ	
۱۸۶۲۰	کۆى گشتى	
۱۰۷۱	داگاي کەتن	ژمارەى کەيسى بەکلایيکراوہکان
۹۸۲۶	دادگاي لېکۆلېنەوہ	
۱۰۸۹۷	کۆى گشتى	

ئامارەکانى توندوتېژى بەپېيى رەگەز

خشتەى ۲ ژمارەى ئامارەکانى توندوتېژى خېزانى بە پېيى رەگەز

رەگەز		ژمارەى کەيس
نېر	مى	
۵۹۰	۴۹۶	۱۰۸۶

ئامارى ھۆكارەكانى توندوتىژى لە سەنتەر و نووسىنگەكانى نەھىشتنى توندوتىژى تۆماركراون لە سالى ۲۰۲۳:

خشتەى ۳ ئامارى ھۆكارەكانى توندوتىژى خىزانى

۹۹۱	خىزاندار	بارى خىزانى
۸۴	سەلت	
۳۱۹	جەستەيى	جۆرى توندوتىژى
۴۲۳	دەروونى	
۲۱	سېكىسى	
۳۰۷	ھى تر	
۴۰	باوك	ھۆكارى توندوتىژى
۲۱	دايك	
۵۰	برا	
۷۵۹	ھاوسەر	
۲۳۰	ھىتر	
۲۰۸	ھەژارى	بارى دارايى
۳۶۸	مامناوئەند	
۵۱۱	باش	
۱۶۱	نەخوئىندەوار	ئاستى خوئىندەوارى
۹۲۵	خوئىندەوار	

سزاي لە سىدارەدان و دابەزاندى سزا

- لە سالى ۲۰۲۳ (۲۲۹) سزادراو بە سزاي لە سىدارەدان ھەبوو و پەلەى كۆتاييان وەرگرتوو بە پىپى ماددەى (۴۰۶) لە ياساي سزادانى عىراقى ژمارە (۱۱۱)ى سالى ۱۹۶۹، لەوانە (۲۱۵) نىر و (۱۴) مېن.
- يەك سزادراو كە ئافرەتە سوودى بينيوو لە دابەزاندى سزاي لە سىدارەدان، بە ھەولەكانى چاكسازى ئافرەتان و نەوجەوانان/داواكارى گشتى بوو، ئەم ھەنگاوەش بە سوود وەرگرتن لە دەسلەتەكانى سەرۆكى ھەريىمى كوردستان بوو، كە لە ماددەى دەيەم/ بېرگەى حەوتەم لە ياساي سەرۆكايەتى ھەريىم ژمارە (۱) ى سالى ۲۰۰۵ سەرۆكى ھەريىم دەسلەتەى ھەيە بە كەمكردنەوھى سزاي لە سىدارەدان بۆ سزاي ھەتاھەتايە.

رېځكارى پېويست بۇ جېبه چېكردنى راسپاردەكانى تايىهت به وهزارهتى داد/ داواكارى گشتى

له ئىنجامى ئىو زنجيره وۆركشۆپ و مېزگەردانەى ئىنجامدران نووسىنگەى رېځخەرى راسپاردە ئىودەولەتتېهكان رېځكارى تايىهتى هەبوو و لەلايەن ديوانى سەرۆكايەتى ئىنجومەنى وهزيرانهوه ئاراستەى لايەنه پهيوەندىدارهكان کران لەوانه داواكارى گشتى بۇ ئىوہى بکەونه بوار جېبه چېكردن به پېپى راسپاردە ئىودەولەتتېهكان وهک به شېک له و سەقفە زەمەنئيه که پلانەکه پېپى پابه نده.

تايىهت به نه هېشتنى توندوتىژى خىزانى

به مەبهستى کاراکردنى زياترى دەزگای داواكارى گشتى و بۇ ئىوہى رۆلى کارىگەرى هەبىت له نه هېشتنى توندوتىژى خىزانى، پېويستە ياساى داواكارى گشتى ژماره ۱۵۹ى سالى ۱۹۷۹ هەموار بکرىت که په کپک له ئامانجه كانى برىتئيه له پاراستنى خىزان و مندال.

تايىهت به نه هېشتنى ئەشکەنجه دان و مامەلەى نه شاو

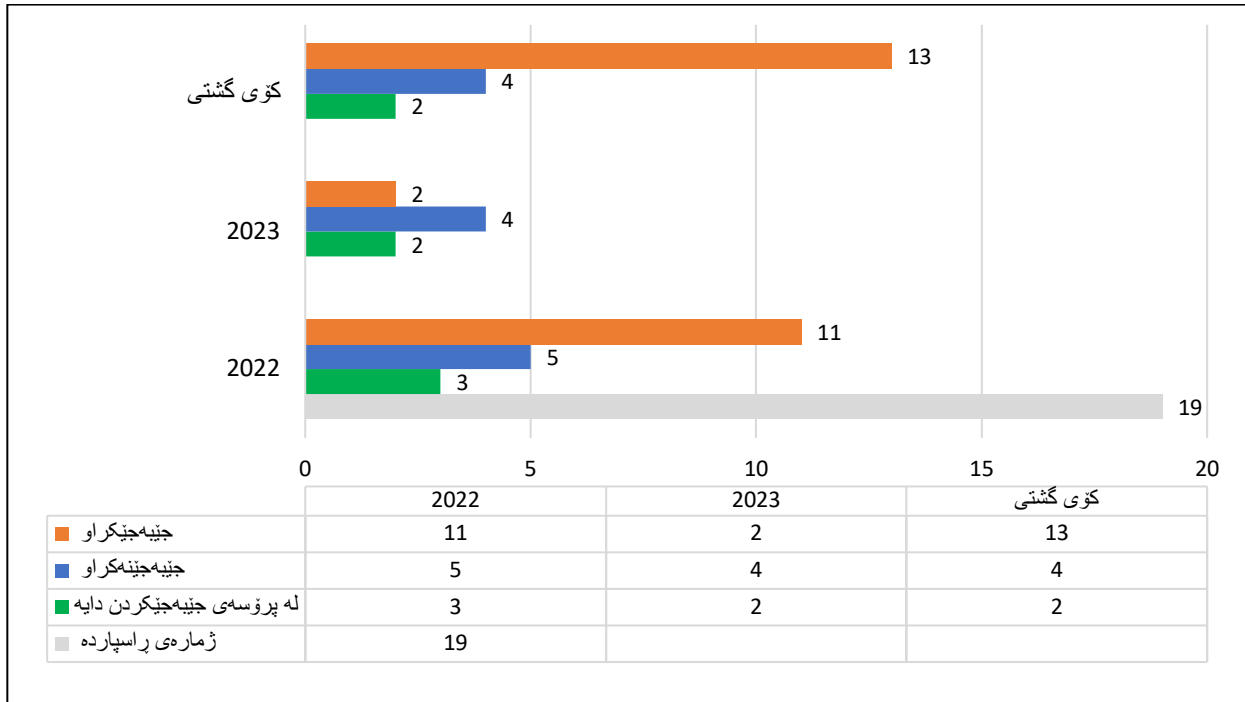
- له کاتى بوونى بانگەشەى ئەشکەنجه له دژى لايەنئىكى لېکۆلئىنەوه پېويستە سکالاکار و دۆسيەى سکالاى ئەشکەنجه دانەکه دەستبەجى بگوازىتەوه بۇ ژىردەستى دادوهرى لېکۆلئىنەوه ياخود لېکۆلەرى دادوهرى تا راستەوخۆ لېکۆلئىنەوهى تپدا بکات به سەرپەرشتى داواكارى گشتى تايىهتەند تا مەترسى لەسەر رزگار بووانى ئەشکەنجه دوور بخرىتەوه، وله کاتى بوونى سکالا نابىت پارىزبەندى هەبىت بۇ هېچ کارمەندىک که پارىزبەندى هەيه به حوکمى پيشه کهى.
- دلئىابوونەوه له وەى هەر وتهيهک له ژىر ئەشکەنجه وه رىگىر بىت راستەوخۆ لەلايەن دادگاوه رەتبکرىتەوه، و داواكارى گشتى ئەرکى سەلماندى له ئەستۆ بگرىت که وتهى تۆمەتبار به شپۆهيه که ئارەزوومه ندانە وه رىگىراوه، هەروها به رزکردنەوهى رۆلى پزىشکى دادى له په کلايىکردنەوهى سکالاکانى ئەشکەنجه دان.
- پېويستە لەسەر ئەندامانى داواكارى گشتى که کار دەکەن له بکەکانى راگرتن و گرتن و گواستەوه و چاکسازيه کان خوئىندنەوه بۇ ئەو راپۆرتانە بکەن که له په کهى پزىشکى ئامادە کراوه بۇ پشکىنى جهستەيى و دەستبەجى سکالا بچولئىن و کارى لەسەر بکرىت به رېځگايە کهى خيرا و گونجاو.
- ئەنجامدانى خولى تايىهتى رايئىنان له بابەتەکانى بەرەنگار بوونەوهى ئەشکەنجه و مامەلەى نامرۆفانە بۇ لېکۆلەرهوه دادىيه کان و ئەندامانى نووسىنگەى داواكارى گشتى و هەر لايەنئىكى تر که به کارى لېکۆلئىنەوه هەل دەستىت، ئەم خولانە به هەماهەنگى ئەنجومەنى دادوهرى و لايەنه پهيوەندىداره کان و رېځخراوه کان ئەنجام بدرئىن.
- کردنەوهى خولى تايىهتى رايئىنان بۇ رېپىدراوانى لېکۆلئىنەوه و چاودىرانى چاکسازيه کان، تپيدا له پال لايەنى تر دادوهران و داواكارى گشتى وانەى فېرکارى له بارەى چۆنئيهتى مامەلەکردن له گەل گىراوه کان و سزادراوان پيشکەش بکەن.

تايهت به باراستنى مافى ئازادى پادەرىپىن و دەستگە بىشتىن به زانىبارى

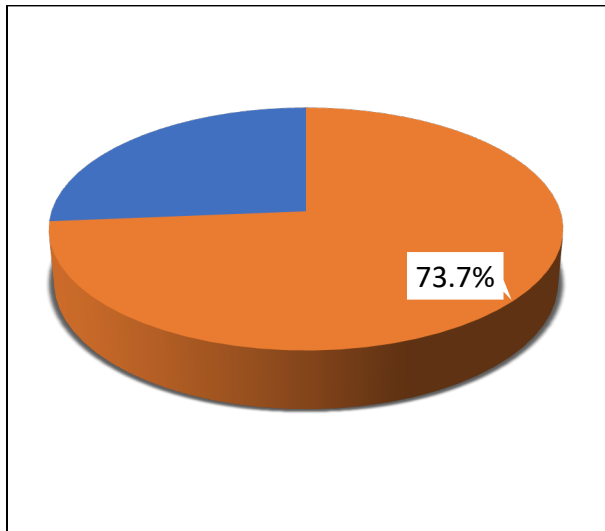
- ياساى كارى رۇژنامەگەرى ژمارە ۳۵ ى سالى ۲۰۰۷ وەك خۇى جىيەجى بىكرىت. بۇ ئەم مەبەستەش پىويستە سەندىكاي رۇژنامەنووسان ئاگادار بىكرىتەوۋە لە چۆنپەتى بەرپۆۋەچوونى كەيسە پەيوەندىدارەكان بە كارى رۇژنامەگەرى.
- ئەنجامدانى لىكۆلپىنەوۋەى خىرا و گىشتىگىر بە ھەماھەنگى لەگەل ئەنجوومەنى دادوۋەرى و لايەنە پەيوەندىدارەكانى تر بۇ ئەو دەنگۆيانەى باس لە پوودانى ئەشكەنجە و مامەلەى خراپ دەكەن بەرامبەر بە رۇژنامەفانان و چالاکوانانى كۆمەلگەى مەدەنى.
- ئەنجامدانى لىكۆلپىنەوۋەى سەربەخۇ و پوون و بىلايەن لە دەنگۆكانى توندوتىژى جەستەىى يان پىشلىكردىنى شكۆى كەسىى دەرھەق بە خۇبىشاندەرە مەدەنىيەكان لە كاتى بلاوۋەپىكردىنى گىردبوونەوۋەكان.
- بە ھەماھەنگى لەگەل ئەنجوومەنى دادوۋەرى و ۋەزارەتە پەيوەندىدارەكان گىفتوگۆ بىكرىت بە مەبەستى دارىشتىنى پىناسەيەك بۇ ناوزپاندىن و بەرجەستەكردىنى ھاوسەنگىيەك بۇ چەمكە ياساييەكە.

وہزارہتی کاروباری پیشمہرگہ

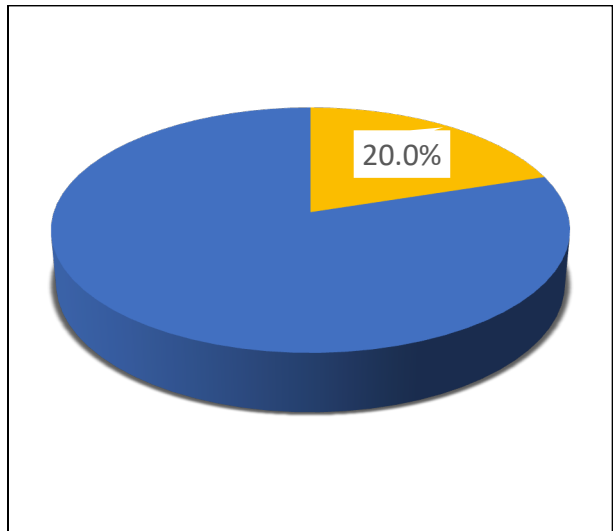
لہ کوی (۱۹) راسپاردہ کہ ئاراستہی وہزارہتی کاروباری پیشمہرگہ کراوہ لہ سالی ۲۰۲۲، (۱۱) راسپاردہ جیبہ جیکراوہ و (۵) جیبہ جی نہکراوہ و (۳) راسپاردہ لہ پرؤسہی جیبہ جیکردندا مان. بہراورد بہ سالی ۲۰۲۳ راسپاردہ جیبہ جیکراوہکان بہرزبوونہتہوہ بؤ (۱۳) و راسپاردہ جیبہ جیبہ کراوہکان کہم بوونہوہ بؤ (۴) راسپاردہ، و ئہو راسپاردانہی لہ قؤناغی جیبہ جیکردنیشدان گہیشتہ (۲). بہمہش ریژہی جیبہ جیکردنی دہکاتہ (۷۳,۷٪).

ہیلکاری ۸ ژمارہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکانی تابیہت بہ وہزارہتی کاروباری پیشمہرگہ

ہیلکاری ۱۰ ریژہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکان بؤ سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

ہیلکاری ۹ ریژہی ہولڈانی وہزارہت بہ پپی ژمارہی راسپاردہکان

راسپاردە جىبە جىكراۋە كان

۱. گرتنە بەرى سەر جەم رىككارە و رېوشوئىنە پېويستە كان بۇ رزگار كوردى ئەو ئافرەت و كچانەى ھېشتا لە ژېر دەستى رېكخراۋە چە كدارىيە تېرۇرىستىيە كاندان بۇ ئەۋەى تاۋانباران بدېئە دەستى دادپەرۋەرى.
۲. سزادانى چە كدار كوردى مندالان و بەشدارى پېكردىيان لە ناكۆكئىيە چە كدارىيە كاندا.
۳. لىژنە كە راسپاردەى ئەۋە بۇ دەۋلەتە ئەندامە كە دەكات كە ھەموو رىككارىكى پېويست بگىرتە بەر بۇ پاراستنى مندالان لە توندوتىژى و قۆستەنەۋەى جنسى و رزگار كوردى سەر جەم ئەو مندالانەى كە رېكخراۋى تېرۇرىستى داعش دىلى كروون، و شاد كوردنەۋەيان بە خىزانە كانيان، پېشكە شىكردى خزمەتگوزارىيە كانى پالېشتى پزىشكى دەروونى پېيان، ھەرۋەھا لىژنە كە راسپاردەى زىاد كوردى تەرخان كوردى سەرچاۋە مرۆبى و تەكنىكى و دارايىيە پېويستە كان دەكات بۇ سەنتەرە كانى چاۋدېرى جېگرەۋە و خزمەتگوزارىيە پەيوەندىدارە كانى پاراستنى مندال لە پېناۋ دووبارە ئامادە كوردنەۋەى ئەو مندالانەى پېيان سېپىردراون و ئاۋىتە كوردنەۋەيان لە نىۋو خىزانە كانيان و لە كۆمە لگە دا.
۴. گرتنە بەرى سەر جەم رىككارە پېويستە كان بۇ رزگار كوردى ئىزىدىيە كان و ئەۋانەى ھېشتا چارە نووسيان ناديارە.
۵. قوۋل كوردنەۋەى ئەو رىككارانەى ئامانچ لىيان بە دېھىنەنى رېزگرتنە لە مافە كانى مرۆف و ئازادىيە بنەرە تىيە كان بۇ سەر جەم دانىشتۋان، و لىكۆلىنەۋە لە ئەنجامدەرانى پېشېلكارىيە كانى ياساى نىۋودەۋلەتى مرۆبى و ياساى نىۋودەۋلەتى مافە كانى مرۆف و سزادانيان.
۶. گرتنە بەرى رېوشوئىنە پېويست بۇ پاراستنى مەدەنىيە كان لە كاتى ئەنجامدانى كوردەۋە سەربازىيە كان بە ئامانچى بەرەنگار بوونەۋەى رېكخراۋە تېرۇرىستىيە چە كدارىيە كان، ئەۋىش لە پېناۋ پاراستنى مەدەنىيە كان ۋەك ئەلەۋىيە تىكى بالا، لەگەل رېزگرتن لە ھەردوو پرنەسىپى جىكارى و گونجاۋى.
۷. ھەلگرتنى ھەنگاۋى زىاتر بۇ برەۋدان بە بەشدارىيەكى تەۋاۋ و ئامانجدار لەلايەن ئافرەتەنەۋە لە ئاشتەۋاىي نىشتىمانىدا.
۸. نە ھېشتىنى چە كدار كوردى مندالان و زامن كوردى بەشدارى نە كوردىيان لە ناكۆكئىيە چە كدارىيە كاندا، و زامن كوردى بەدۋاد چوونى ياساى بۇ ئەۋ كەسانەى بەشدارىيان كوردەۋە لەم بابەتە دا.
۹. رزگار كوردى ئەو مندالانەى بە دىل گىراون لەلايەن رېكخراۋى داعش و شاد كوردنەۋەيان بە خىزانە كانيان.
۱۰. درېژەدان بە ھەۋلە كانى دەستە بەر كوردى پاراستن و ھاۋكارى مرۆبى بۇ ئاۋارە كان بە ھۆى ناكۆكى ناۋخۇبىيە ۋە، بەتايىبەتى ئافرەتان و مندالان لە چوارچىۋەى ياساى نىۋودەۋلەتى مافە كانى مرۆف و ياساى نىۋودەۋلەتى مرۆبى.
۱۱. درېژەدان بە ھەۋلە كانى برەۋدان بە ھۆشپار كوردنەۋە و راھىنەنى فەرمانبەرانى جىبە جىكردى ياسا لە بارەى پېۋەرە كانى مافە كانى مرۆف و ياساى نىۋودەۋلەتى مرۆبى پەيوەندىدار بە بوارى كارەكەيانەۋە بۇ ھەردوو بوارى سەربازى و ئەمنى.

۱۲. برەودان بە رېڭكارەكانى دادپەروەرى راگوزەرى كە بوار دەپەخسىنىت بۇ گەيشتن بە راستى و قەرەبوو كوردنەوى قوربانىيەكان، سەربارى لېپرسىنەوۋە لەو كەسانەى بەرپرسن لە پېشىلكردنى مافەكانى مرؤف و ياساى نېودەولەتى مرؤبى.

۱۳. ئەو كارىگەربىيەى دروست دەبېت بەھۆى ناكۆكى چەكدارى و كوردەوۋە توندوتىژەكانى دىكەوۋە كە دژى دانىشتوانى مەدەنى ئەنجام دەدرېن و دەبېتە ھۆى ئاوارەبوونپان لە دەولەتە ئەندامەكەدا زياتر لەسەر كەمئەندامەكان رەنگەداتەوۋە بە بەراورد بە بەشەكانى دىكەى دانىشتوان، لەگەل زىادبوونى رېژەى پېكرانى كەسانى كەمئەندامان بەھۆى ناكۆكىيەوۋە و لە ئەنجامى كەمى خزمەتگوزارىيە پزىشكى و بنەرەتبيەكانى دىكەوۋە، بەتايبەتى لە ھەرېمى كوردستاندا.

پاسپاردە جىبەجىنەكراوہكان

۱. جىبەجىكردنى ياساى قەرەبوو كوردنەوى زىانلىكەوتووانى ئۆپەراسىيۇنە جەنگىيەكان و ھەلە سەربازىيەكان و كوردەوۋە تىرۆرىستىيەكان ژمارە (۷۵) بۇ سالى ۲۰۱۵.

۲. جىبەجىكردنى ماددەى (۱۴۰) دەستوورى ئىتىھادى ھەنگاويكى بەرھەمدارە بۇ پېكەوۋەژيان و ئاشتەوايى نىشتىمانى ھەرۋەھا سەقامگىرى ئەمنى لە ناوچانەى ئەم ماددەيە دەپانگىرېتەوۋە و چارەسەركردنى كېشە ھەلپەسىردراوہكان لەو ناوچانەى زۆرتىن بارگىزىيان تېدايە و و نەتەوۋە و كەمىنەى جىاوازيان تېدا دەژىن.

۳. دەستەبەركردنى قەرەبوو و دادپەروەرى تەواو بۇ قوربانىيانى ئەو ناوچانەى لەژېر دەسەلاتى رېڭكاراوہ تىرۆرىستىيە چەكدارەكاندا بوو.

۴. پەلەكردن لە پرۆسە ياساى و سىياسىيەكە بۇ چارەسەركردنى پرسى ناوچە ناكۆكى لەسەرەكان لە پېناو زامنكردنى مافى پېكەتەكان، بەم شېوہەيە دەولەت بەشدارى دەكات لەم پرۆسەيەدا لەلايەن ئەو كۆمەلە رەگەزى و ئايىنيانەى ژيان بەسەر دەبەن لەم ناوچە ناكۆكى لەسەرەكاندا.

ئەو پاسپاردانەى كە لە پرۆسەى جىبەجىكردندان

۱. پېدانى ئەولەوبەت بە پرۆسەكانى زامنكردنى بەدېھىنانى ئاشتەوايى نىشتىمانى و دادپەروەرى راگوزارى، لە رېى دارشتنى ستراتىيەتېكەوۋە بۇ بەرەنگاربوونەوۋە ئەو پېشىلكارىيانەى مافەكانى مرؤف كە سەرجمە لاپەنەكانى ناكۆكىيە چەكدارىيەكان ئەنجاميان دەدەن.

۲. برەودان بە ھاوكارى لەگەل رېڭكاراوہ نېودەولەتى و ھەرېمايەتبيە تايبەتمەندەكان لە بوارى چارەسەركردنى كېشەكانى ئاوارە ناوچۆيەكان بە شېوہەيەكى بە پەلە، و داواكردن لەلاپەنە كاراكانى كۆمەلگەى مەدەنى بۇ پېشكەشكردنى ھاوكارى دارايى و تەقەنى بە ئامانجى دووبارە ئاودەانكردنەوۋە ئەو ناوچانەى رزگاركراون لە گروپە تىرۆرىستىيە چەكدارىيەكان لەپېناو زامنكردنى گەرانەوۋەى ئارەزوومەندانەى ئاوارەكان بۇ شوپىنى بنەرەتى خۆيان.

بەدېھنەننى ئاشتەۋاى نىشتىمانى

بەيپى رېككەۋەتنى نىۋان حەكۈمەتى ھەرپىم و حەكۈمەتى ئىتھادى لە بەدى ھىنانى سەقامگىرى ئەمنى لە ناۋچە جېناكۆكەكان بەتايىبەتى دۋاى ۱۶ ئۆكتۇبەرى ۲۰۱۷ و ئەو بۆشايىبە ئەمنىيە لەو ناۋچانە درووستبۈۋە، لەم دۋايىبەدا ھەنگاۋى پراكتىكى زىاتر ھاۋىژراۋە بە ھاۋبەشى ھىزى پېشمەرگە و سوپاى عىراقى بە كىرەنەۋەى (۶) سەنتەرى ھەماھەنگى (۲) سەرەكى لە ھەۋلېر و بەغدان و (۴) سەنتەرى لاۋەكى لە دىالە، كەركوك، مەخمور و كەسك كە مەبەستىيان ئالوگۇرى و ھەماھەنگى ھەۋالگىرىيە لەم ناۋچانە، جگە لە ئۆپەراسىۋنى ھاۋبەشى سەربازى كە بۆتە ھۆى كوشتنى دەيان تىرۇرىستى داعش لەم ناۋچانە و گەرەنەۋەى سەقامگىرى ئەمنى تا راددەيەك.

بەگگرتنى لىۋا ھاۋبەشەكان و رۆلى ھاۋبەيمانان لە ھاۋكارى كىرەنەۋەى پېشمەرگە

سەبارەت بەلىۋا ھاۋبەشەكان لىۋاى (۲۰) كە بەتەۋاۋى لە ھىزى پېشمەرگە پېكھاتوۋە تا ئىستا (سى) موۋچەيان ۋەرگرتوۋە و مەشقىيان تەۋاۋكردوۋە، ئىستا لەسەربازگەكانى (حەبانىيە، كىۋان، تاجى و كەسك) لەقۇناغى پىدانى كەلوپەل و پىرچەك كىرەندان، ئەم قۇناغەش (۴۵) رۆژ دەخايەنەت پاشان بەتەۋاۋى ئامادەى ۋەرگرتنى ئەرك دەبن لەو ناۋچانەى كە بۆشايى ئەمنىيان تىدايە.

سەبارەت بەيەكخستەنەۋەى ھىزى پېشمەرگە بەيپى ياداشتى لىك تىگەيشتەن ھەتا ۲۰۲۳/۳/۱۷ (۲۵) بىست و پىنج لىۋا ھاتونەتە ژىر چەترى ۋەزارەتى پېشمەرگە، پىنج لىۋاى تىرىش لە پىرۆسەكەدان بۆ ھەمان مەبەست، دوو فىرقەش دامەزراۋە و ھەشت لىۋا لە كۆى بىست و پىنج لىۋايەكە سەر بە دوو فىرقەكەن، جىبەجى كىرەنەۋەى ياداشتەكە (MOU) بەردەۋام دەبى و تا سالى ۲۰۲۶ دەبى ھەموو ھىزەكانى (۷۰ و ۸۰) بەتەۋاۋى بىنە ژىر چەترى ۋەزارەتى پېشمەرگە و ھىچ ھىزىكى حىزى نەمىنى.

سەبارەت بە رۆلى ھاۋبەيمانان -حەكۈمەتى ئەمەرىكا لەرپىگەى ۋەزارەتى بەرگىرىيەۋە (پىنتاگۇن) ياداشتى لىكتىگەيشتەن لەگەل ۋەزارەتى پېشمەرگە ئىمزا كىرەۋە و ھاۋكارى ماددى و مەعنەۋى پىشكەش پېشمەرگە كىرەۋە.

ۋلاتى ئەلمانىا ھاۋكارى ماددى و مەعنەۋى پىشكەش ۋەزارەتى پېشمەرگە كىرەۋە و گىرنگىرىن ھاۋكارىيەكانىيان برىتى بوۋە لە (نەخۇشخانەى مۇدىرنى پېشمەرگە) و كىرەنەۋەى چەندىن خولى ھۇشيارى و پىگەيشتەن. ئىتالىا، ھۆلەندا، برىتانىا و فەرەنسا پىشتىۋانىكى مەعنەۋى ھىزى پېشمەرگەن و لەبۋارى راۋىژكارىشدا ھاۋكارى ۋەزارەتى پېشمەرگە دەكەن.

ليوا يەكگرتووه كانى ھىزى پېشمەرگە كوردستان:

خشتەى؛ ژمارەى ليوا يەكگرتووه كان

ژمارەى ليوا يەكگرتووه كان
۲۵ ليوا يەكيان گرتووتووه لە ژېر چەترى وەزارەتى پېشمەرگەن
۵ ليواش لە ژېر پرۆسەى ھېنانە نانەوہى وەزارەتى پېشمەرگەن

بەرەنگار بوونەوہى رېڭخراوہ تيرۆرستىيە چەكدارىيە كان

بە مەبەستى داينکردنى ئاسايش و ئارامىي زياتر لە ناوچەكەدا، بە بەردەوامى ھىزى پېشمەرگە و سوپاى عىراق ئۆپەراسىيۆنى ھاوبەشيان ھەبووہ لە ناوچەكانى ھىلى تەماس بەتاييەتى ئەوانەى بۇشايى ئەمىنيان تىدايە. ئۆپەراسىيۆنەكانى بەردەوامن لەم دواييەدا لە رۆژى ۲۰/۸/۲۰۲۳، ليواى (۲۲)ى پيادەى وەزارەتى پېشمەرگە، بە ھاوبەشى لەگەل سوپاى عىراق، لە ناوچەى قەرەحەسەن - لەيلان، ئۆپەراسىيۆنچىيان ئەنجامدا. ئۆپەراسىيۆنەكە بە بەشدارىي سەرچەم يەكەكانى ليواى ۲۲ى پيادەى وەزارەتى پېشمەرگە بوو و گوندەكانى جەوہەلبۇر، چەمى زەنگەنە، قشلاخى كۆن، خدربەگ و جوگرافىاي سنوورەكەيان كىومال كرد، ھىزەكانى ليواى (۳۱)ى فرقى (۸)ى سوپاى عىراق لە بەنداوى شيرينەوہ بە ئاراستەى بەرزاييەكانى جەوہەلبۇر، بەرەو رېڭگى سەرەكىي كەركوك- سلېمانى، كىومالى ناوچەكەيان كرد.

لە بەرنامەى بە ديجىتال كردن و پيدانى زانيارى بە تيمى نەتەوہ يەكگرتووه كان بۇ لېكۆلينيەوہ لە تاوانەكانى داعش وەزارەتى پېشمەرگە يەكېك بووہ لە لاينە ئەمىنيە سەرەكىيەكانە بووہ كە لە ھىلى بەرگريدا بووہ بەرامبەر بە تيرۆرستانى داعش و پشكى شېريان بەركەوتووه لە ئۆپەراسىيۆنەكانى رزگار كردنى ناوچەكان لە ژېر دەستى داعش و توانيويەتى بەشېكى زۆر لە داتا، بەلگە، دىكىۆمىنت، قيديۆ، وتەى شايبەتھال و دەيان سەرچاوہى ترى زانيارى بە دەست بکەوېت كە لە ئىستادا بۆتە سەرچاوہىيەكى سەرەكى لە پرۆسەى دادگايى كردنى تاوانبارانى داعش. رۆژى ۱۷ ئادارى ۲۰۲۱، لەسەر داواكارى تيمى يونيتاد بۇ زانيارىيەكان و قيديۆكانى تاوانەكانى داعش، لەلاين بەرپۆہەرايەتى ھەوالگى وەزارەتى پېشمەرگە CD و USB و بەلگەنامە پەوانە کران، لە رېڭكەوتى ۱۸ ئادارى ۲۰۲۱ ئەم زانيارىانە بۇ تيمى يونيتاد نيردران و فۆرمى وەرگرتنى ئەم زانيارىانەيان پى واژوو كرا.

بەزاندنى سنوورەكان لەلاين ولاتانى ئىقلىمىيەوہ

ھىرش و بۆردومانەكانى سوپاى ئيران و تورکيا بۇ سەر ناوچە سنوورىيەكان زيانى گيانى و ماددى بەدواى خۇدا ھېناوہ بەتاييەت لە ناوچە سنوورىيەكان، ئامارەكانى ئەم پېشېلکارىيانە لە سالى ۲۰۲۳ برىتى بوو لە (۱۶) شەھيد و (۳۱) بريندار و زيانەكانى PKK برىتى بوو لە (۲۳) کوژراو و (۱۹) بريندار بەم شېوہىيە بووہ:

خشتهی ۵ زیانهکانی پیشیلکردنی سنورهکان

زیانهکانی پیشیلکردنی سنورهکانی له لایهن تورکیا و ئیران له سالانی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳		
ژمارهی شههید ۱۶	زیانهکانی خه لکی مهدهنی	۲۰۲۲ سالی
ژمارهی برینداربوو ۳۱		
ژمارهی کوژراو ۱۶	گرووپی PKK	
ژمارهی برینداربوو ۱۸		
شههید (نییه)	زیانهکانی خه لکی مهدهنی	۲۰۲۳ سالی
برینداربوو (نییه)		
ژمارهی کوژراو ۷	گرووپی PKK	
ژمارهی برینداربوو ۱		

زیانهکانی داعش له ئه نجامی بۆردومانی ئاسمانی هاوبهیمانی نیودهولهتی و سوپای عیراقی:

خشتهی ۶ زیانهکانی داعش له رپی بهرکهوتنی بۆردومانه ئاسمانیهکان

۲۶	ژمارهی لیدانهکان	۲۰۲۲ سالی
۲۲	ژمارهی کوژراو	
نییه	ژمارهی برینداربوو	
۲۵	ژمارهی شوپنهکان	
۸	ژمارهی لیدانهکان	۲۰۲۳ سالی
۱۱	ژمارهی کوژراو	
نیه	ژمارهی برینداربوو	
۹	ژمارهی شوپنهکان	

- کۆی گشتی لیدانهکان (۳۴) لیدان.
- کۆی گشتی زیانهکانی داعش (۳۳) کوژراو.
- کۆی گشتی شوپنه بۆردومان کراوهکان (۳۴) شوپن.

بنكۆلكردن و نه هېشتنى باشماوه كانى رېكخراوى تيرۆريستىي داعش

ههلمهته كانى پاكسازى و بنكۆلكردن و سرپنه وهى پاشماوهى رېكخراوى تيرۆريستىي داعش، يه كيكه له ئامانجه سهره كيبه كانى هيزى پيشمه رگه ي كوردستان و بهرده وام ههلمه تى له و جوره بهرپوه ده چيت.

له حوزه يرانى ۲۰۲۳، له ناحيه ي نه و جول، ليو اى (۱۶) ي پياده به هاو كارىي تيمى نه نياز يارىي فه رمانده يي هيزه كانى پشتيوانى دوو توانرا ده ست به سهر چه ندين چه ك و ته قه مهنى و كه لوپه لى يه ده گى داعشدا بگيريت ههروه ها ههلسان به له ناوبردىي ژماره يه ك بۆمب و گولله هاوه ن.

به مه به ستى پشكبين و له ناوبردىي پاشماوهى تيرۆريستىي داعش كه له ناوچه كه دا ماون و ماوه ماوه جموجۆليان به دى ده كر يت. له ريكه وتى ۲۰۲۳/۵/۲۸، ئۆپه راسيو نى هاوبه شى هيزه كانى پيشمه رگه و سوپا ي عيراقى له سنوورى ميحوه رى دوو و چوارى هيزه كانى پيشمه رگه بهرپوه چوو و نه م ناوچانه ي گرت هوه: شو ريجه، چيمه ن، حه فتا چه شم، باوه، به نداوى شيرينه، قشلاخ كۆن، خدر به گ، به له گه، كانى شيرين، كانى قه مه پ، دوانزه ئيمام، به رزاييه كانى تليشان، قۆرى چايى، كانى شرينكه، كاريز حوشتر مله، به له وهى خواروو، قوم به له ك و ئاوايى رها و قه لا و حاجى عه لى كيومال كر ان.

جيبه جيكردى ياسا ي چه ك و نه هېشتنى چه ك دار كردنى مندالان

- سه باره ت بۆ تۆمار كردنى چه ك، ليژنه ي بالاي جيبه جيكردى ياسا ي ژماره (۲) ي چه ك له هه ريمى كوردستان كۆبوونه وه يه كى نه نجامدا به ئاماده بوونى جيگرى سه رۆكى ئه ركان بۆ ئيداره و ميره، راپويزكارى بالاي وه زاره تى پيشمه رگه، سه رۆكى دادگاي سه ربازي يه ك، نوينه رانى فه رمانده يي هيزه كانى (۷۰ و ۸۰) پيشمه رگه و نوينه رانى سه رجه م لايه نه نه منيبه كانى ترى هه ريمى كوردستان، جه ختيان له سه ر جيبه جيكردى رپنمانيبه كانى تۆمار كردنى چه ك كر دووه، مه به ست له م ريكاران ه تۆمار كردن و به مۆله تكدن و پاراستنى مافى پيشمه رگه يه.

- نه نجامدانى سيميناريك له لايه ن سه رۆكى دادگاي سه ربازى يه ك له سه ر چۆنيه تى جيبه جيكردى ياسا ي چه ك ژماره (۲) ي سالى ۲۰۲۲ به ركار له هه ريمى كوردستان بۆ راپويزكارانى ياسايى و نه فسه رانى كارگيرى بهرپوهه رايه تيبه گشتيبه كانى ناو ديوانى وه زاره ت و نه فسه رانى به شى ميره ي ليو اكانى وه زاره تى پيشمه رگه، له سيميناره كه جه خت كراوه له سه ر چۆنيه تى ريكخستنه وه و تۆمار كردنى سه رجه م نه و چه كانه ي له لايه ن پيشمه رگه و پله دار و نه فسه ران خويانه وه كړدراون و بۆ ئه ركى سه ربازيى خويان به كاري ده هينن، ريكاره ياساييه كانيان بۆ پوون كرايه وه، هاوكات ئماژه به وه درا كه پيوسته له ماوه يه كى دياربكر اودا، سه رجه م چه كى ناگرين و هاوشپوه كانى تۆمار بكر يت و هيج چه كيكى ناياسايى نه مي ني ت.

سەبارەت بە بەرپەنگار بوونەوہی چە کردار کردنی مندال و بەشداری نە کردنی لە مەلانیی چە کرداری، بە پێی یاسای (۳۸)ی سالی ۲۰۰۷ یاسای رازە و خانەنشینی پێشمەرگە لە ماددە (۸) یاساکەدا جەخت کراوە کە ئەو کەسە لە ریزی پێشمەرگە وەر دەگیرێت نابێت تەمەنی لە (۱۸) سال کەمتر بێت، ھەر ھەماددە (۳۸) ئاماژە بەو دەکات کە نابێت پلە ی مولازم بەدریت بە کەسیکی خوار تەمەن بیست سال.

یاسای قەرەبوو کردنەوہی زیانیکیەوتووانی ئۆپەراسیۆنە جەنگیەکان و ھەلە سەربازییەکان

سەبارەت بە جیبەجیکردنی یاسای قەرەبوو کردنەوہی زیانیکیەوتووانی ئۆپەراسیۆنە جەنگیەکان و ھەلە سەربازییەکان و کردەوہ تیرۆریستیەکان ژمارە (۵۷) سالی ۲۰۱۵ ھەموار کراوە، وەزارەتی کاروباری پێشمەرگە نوێنەری ھەبە لە لیژنە ی قەرەبوو کردنەوہی زەرەرمەندانی شەڕ و ھەلە ی سەربازی لە ئەنجومەنی وەزیران، لیژنە کە وەک پێویست کارا نییە.

پاھینان لە سەربنەماکانی یاسای نیودەولەتی مرۆیی و یاسای نیودەولەتی مافەکانی مرۆف

سەبارەت بە ریزگرتن لە یاسای نیودەولەتی مرۆیی و یاسای نیودەولەتی مافەکانی مرۆف و لە درێژە ی پلانی مەشق و راھینانەکانی بەرپۆبەرایەتی مەشقی سەربازی وەزارەتی پێشمەرگە و بە سەرپەرشتی ھیزەکانی ھاوپەیمانان لە سالی ۲۰۲۳ ئەم خول و راھینانەیان ئەنجام داوە:

- وەزارەتی کاروباری پێشمەرگە بە ھەماھەنگی لەگەڵ خاچی سوری نیودەولەتی پرۆژەییەکی سالی ئەنجام دەدەن تاییەت بە کارکردن لە پووی ناساندن و بەرفراوان کردنی یاساکانی مرۆیی لە ناو ھیزەکانی پێشمەرگەدا، ئەم پرۆژەییە ھەماھەنگی و ھاوکارییەکانی نیوان خاچی سوری نیودەولەتی و وەزارەتی کاروباری پێشمەرگە دەگەییەنیتە ناستیکی باشتەر و راھینەری نوێ بۆ وتەوہی وانەکانی مەشقی تاییەت بە پرۆسە ی ناساندنی یاساکانی مافی مرۆفی نیودەولەتی ئامادە دەکریں.
- کۆمیتە ی خاچی سووری نیودەولەتی سیمیناریکی لەژێر ناویشانی "یاسای ناکوکی چە کرداری" بۆ ئەفسەر و کارمەندانی بەشی ھۆشیاری نیشتمانی لیوای ۱۱ ی پیدە ی وەزارەتی پێشمەرگە پێشکەش کرد، لە چەند وانە و تەوہریکیدا یاسا و بنەما سەرەکییەکانی یاسای ناکوکی چە کردارییان بۆ بەشداریبووانی سیمینارە کە پوون کراوەتەوہ، تیایدا بە وردی زانیاری و شروقی پێویستیان لەو بارەییەوہ خستە پوو.
- سیمینارەکانی یاسای ناکوکی چە کرداری، بەرنامە و چالاکییەکی ھاوبەشی نیوان وەزارەتی پێشمەرگە و کۆمیتە ی نیونەتەوہیی خاچی سوورە و تانیستا سیمینارەکان لە بەشیکی زوری لیواکانی پیدە ی وەزارەتی پێشمەرگە ئەنجام دراوە، سەرجم لیوا و یەکەکانی وەزارەتی ش دەگریتەوہ و بەردەوام دەبن.
- رۆژانی ۷-۳/۲۰۲۳ بە ھاوبەشی لەگەڵ پەیمانگای قورتوبە بۆ ناشتی- جنیف نووسینگە ی ریکخەری راسپاردە نیودەولەتیەکان و وۆرکشۆپیکی سەبارەت بە (یاسای نیودەولەتی مرۆیی و میکانیزمەکان پاراستنی ھاوولاتیان

له بېسەروشوښن بوون له کاتي مملاتن سەربازييه کانددا) بۇ (۲۵) ئەفسەر و کارمەندانى وەزارەتى پېشمەرگه له شارى هەولېر ئەنجامدا.

- له کۆلېژى ئەرکان خولى راهېنان بۇ ئەفسەرانى فيرقەى (۱) و (۲)ى پياده کرا دەربارەى (درووستکردنى برپار) ئەنجامدرا، له خوله کهدا (۲۹) ئەفسەر بەشداربوون له سەر شپووزى برپار دان و دروست کردنى برپار له بارەى پېشهاته سەربازييه کان مەشق و راهېنانيان.

- له بنکەى مەشقى پيادهى دهۆک، خولى مەشق و راهېنان بۇ فەوجى (۳)ى ليوای (۲۱) ئەنجامدرا، له خوله کهدا بەشداربووان مەشق و راهېنانى جەستەى و تيوريان له سەر بنەماى زانستى سەربازى سەردەميانه ئەنجام دا.

- له بنکەى مەشقى پيادهى سلېمانى، خولى مەشق و راهېنانى پېشکەوتووى بۇ فەوجى (۳)ى ليوای (۱۰) ئەنجامدرا، خوله که بۇ ماوهى شەش هەفته بەردەوام بوو، تيايدا بەشداربووان بەشپوهى پراکتىكى و تيورى مەشق و راهېنانيان پېکرا و ئاشناکران بە ياساکانى مافى مرۆف و زانسته سەربازييه سەردەمييه کان.

- بەمەبهستى چۆنەتى بەرگريکردن له گازه ژەهراويه کان و بەکارهېنانى نامپره تايبه ته کان و له بەرکردنى کەلوپەلى بەرگري کيمياى بۇ پشکين کردنى گازه ژەهراويه کان و خۆپاراستن له کاتى جەنگدا، فەرماندهى هيزه کانى ئيتاليا له هەريمى کوردستان بۇ ماوهى دوو هەفته، دوو خولى راهېنانى سەرەتايى پېشکەش بە ژمارهيه ک ئەفسەر و کارمەندى سربيهى بەرگري کيمياى سەر به وەزارەتى کاروبارى پېشمەرگه کرد.

- بەشدارى نوينهى فەرمانگهى ياسايى وەزارەتى کاروبارى پېشمەرگه له خولى پهيمانگى دادوهى بۇ ماوهى دوو مانگ له بواره کانى (پرۆژهى ناوبژيوانى، بەرەنگاربوونەوى گەندەلى و دەستپاکى) بەشپوهى تيورى و پراکتىكى راهېنانيان ئەنجامدا.

- له سالى ۲۰۲۳ زياتر له (۴۰۰) پېشمەرگه و پلەدارى وەزارەتى پېشمەرگه له بەرپوه بەرايه تى هۆشيارى نيشتمانى مەشقيان پېکراوه له سەر بابەته کانى مافى مرۆف و بابەته مرۆييه کان.

پاراستنى کەسانى سقىل له کاتى ئاشتى و جەنگ

- ستراتيجى وەزارەتى پېشمەرگه له م بوارهدا پاراستنى کەسانى سقىل له کاتى ئاشتى و جەنگ دا، له سالى ۲۰۲۲ بوته مەنەج له سەرجه م بکنه کانى مەشق، بەلام له بەر ئەوهى هيزه کانى پېشمەرگه پيويستيان به مەشقى زياتر هەبوو کۆميتەى نيوده و له تى خاچى سوور (ICRC) له عىراق سيميناريكى بۇ ژمارهيه ک ئەفسەرى ليوای (۲۲)ى پياده پېشکەش کرد له بارەى ياسايى مرۆيىي نيونه ته وهىي، تيايدا ياساکانى ناکوکيه چه کدارييه کان پوون کرانه وه، که پيويسته له کاتى پروودانى شەر و مملاتن چه کدارييه کان له نيوان دوو ولاتدا په چاو بکړين،

بۇ پارىزگار يېرىمىن لە خەلكى سقىل، برىندارى جەنگ، جەنگاۋەرى نەخۇش، دىلەكانى جەنگ، بە رەچاۋكردىنى يېداۋىستىيە تايىبەتەكانىيان.

- بەمەبەستى ئەنجامدانى گىفتوگۆى ياساىى و شىرۇقىي ياسا بەركارەكانى وەزارەتى كاروبارى يېشمەرگەى حكومەتى ھەرىمى كوردستان و وەزارەتى بەرگى ئەلمانىاي فیدرال، شاندىكى بالى ياساىى وەزارەتى يېشمەرگە كە پېكھاتبوو لە سەرۆكى دادگای پېداچوونەۋەى سەربازى ھەرىمى كوردستان و سەرۆكى دادگای سەربازى بەك و بەرپوبەرى گىشتى فەرمانگەى ياساىى وەزارەتى كاروبارى يېشمەرگە، سەردانى ۋلاتى ئەلمانىيان كىر، لەگەل راۋىژكارانى بالى ياساىى وەزارەتى بەرگى ئەلمانىاي فیدرال و چەند بەرپرستىكى بالى ياساىى بۇ ماۋەى دوو رۇژ گىفتوگۆ و شىرۇقىي ياسا بەركارەكانى ھەردوو لا كرا، لەگەل رەچاۋكردىنى بىنەماكانى مافى مرۇف لەلايەن ھىزەكان لەكاتى رووبەرووبونەۋەى چەكدارى و پېدانى راۋىژى ياساىى بە فەرماندەكان لەكاتى روودانى ئالۇزى سەربازى لە رووى ياساىيەۋە.

تۆمار كىردنى كەمئەندامان لە رىزى ھىزى يېشمەرگە

بە مەبەستى چاكسازى و پېشكەشكردى خىزمەتگوزارى بۇ خاۋەن يېداۋىستى تايىبەت بەپىى دوايىن زانىارى كە ئاراستەمان كراۋە لېژنەبەكى تايىبەت پېكھېنراۋە لە وەزارەتى يېشمەرگە كە (۹۵۷۸) خاۋەن يېداۋىستى تايىبەت بىنراۋە، بەپىى برىارى لېژنەى بالى پىزىشكى (۴۶۶۴) خاۋەن يېداۋىستى تايىبەت رېژەى پىۋىستىيان ھىناۋە، (۳۳۸۴) رېژەى پىۋىستىيان نەھىناۋە ۋەك خاۋەن يېداۋىستى تايىبەت، ھەروەھا (۱۵۳۹) لە ئەركدان و كېشەيان نىيە. (۶۳) كەس ئامادەنەبوون لە بەردەم لېژنەى ناوبراۋ، (۶۵۱) كەس لەسەر لىستى فەرماندەى يەكەى (۷۰) نارەزايىنامەيان پېشكەشكردوۋە، (۶۹۷) لەسەر لىستى فەرماندەى يەكەى (۸۰) نارەزايىنامەيان پېشكەشكردوۋە.

پېشكەشكردى خىزمەتگوزارىيە بىزىشكىيە بىنەرەتتەكان بە يېشمەرگە و كەسوكارىيان

ۋەزارەتى تەندروستى حكومەتى ھەرىمى كوردستان (۲۰) پىزىشكى نەشتەرگەرى جۇراۋجۇرى دىارى كىردوۋە كە ھاۋكارى و ھەماھەنگى لەگەل نەخۇشخانەى يېشمەرگە بىكەن، بۇ ئەۋەى چارەسەرى پىزىشكى و نەشتەرگەرى بۇ يېشمەرگە و كەسوكارىيان بىكەن، لە پىسپۇرپىيەكان نەشتەرگەرى گىشتى، ھەناۋ، چاۋ، قورگ و لوت و گوئ، جوانكارى تايىبەت بە برىندار و بەككەۋتە لە خۇ دەگرېت.

نەخۇشخانەى يېشمەرگە، لەسەر ئەركى حكومەتى ئەلمانىا بۇ ھىزى يېشمەرگە دروست كراۋە و يەككە لە گىرنگىرەن ئەۋ پرۇژانەى كە حكومەتى ئەلمانىاي فیدرال ۋەك دىارى پېشكەش بە وەزارەتى يېشمەرگەى حكومەتى ھەرىمى كوردستانى كىردوۋە.

رېڭرىكرىن له توندوتېڙى دڭى ئافره تان

بۇ رېڭرىكرىن له توندوتېڙى دڭى ئافره تان وهك به شېك له چالاكېيه كانى (۱۵) رۆڭهى بهرهنڭاربوونه وهى توندوتېڙى دڭى ئافره تان، له باره گاي ليواي (۶) پياده به شى هۆشيارى نېشتمانى، بۇ زياتر ئاڭداربوون له مافه كانى ئافره تان و بهرهنڭاربوونه وهى توندوتېڙى دڭى ئافره تان وۆركشۆپېكى رېڭرخست بۇ ژماره يهك ئەفسەر و پېشمه رگه ليواي (۶) پياده.

راهېنان، هۆشيارى و بهر زكردنه وهى تواناي ئەفسهران له بهرهنڭاربوونه وهى مادده هۆشبه ره كان و كارتېكه ره عه قلىبه كان

- رۆڭى (۱۱-۱۴/۱۱/۲۰۲۳) نوسېنگه رېڭرخه رى راسپارده نېوده وله تېيه كان به هاوبه شى له گه ل رېڭرخراوى يه كتر قه بولكردن (AOO) و ئازانسى (UN WOMEN) ى سهر به نته وه يه كگرتووه كان و ئازانسى ئيتالى بۇ بهرهنڭاربوون وۆركشۆپېكى رېڭرخست بۇ بهر زكردنه وهى تواناي ئەفسهران له بواري بهرهنڭاربوونه وهى توندوتېڙى جېنده رى و به كار هېنانى مادده هۆشبه ره كان. به مه به ستى راهېنان و هۆشيارى زياتر بۇ بهر زكردنه وهى تواناي ئەفسهرانى لايه نى ئەمنى، ئەفسهرانى وه زاره تى پېشمه رگه و به هېزكردنى به شى راڭه ياندىن به شېوه يه كى ئەكادېمى له چۆنېه تى بهرهنڭاربوونه وهى مادده هۆشبه ره كان و كۆنترپۆل كردنى ربه فتارى توندوتېڙى له گه ل تاكه كان و له ناو كۆمه لگا. له وۆركشۆپه كه (۴۰) له ئەفسهرانى ئاسايشى گشتى/ بهرپوه به رايه تى بهرهنڭاربوونه وهى مادده هۆشبه ره كان، به شى ياساىي، ئاسايشى هه ولېر/ ئەفسهرانى به شى جموجول، به شى تېرۆر، به شى ئابوورى و به شى زېندان و ئەفسهرانى وه زاره تى پېشمه رگه/ به شى راڭه ياندىن، به شى ياساىي و ليوكان به شدار بوون.

- به مه به ستى بهرهنڭاربوونه وهى مادده هۆشبه ره كان به شى راڭه ياندىن و هۆشيارى ليواي (۵) پياده، خولېكى هۆشيارى پېشكه شى (۴۸) ئەفسەر و پله دار و پېشمه رگه ل كرد بۇ ماوه ل دوو رۆڭ ئەنجامدا، تيايدا مېژووى سهره لدانى مادده هۆشبه ركان و شېوازى تېكچوونى لايه نى دهروونى و كۆمه لايه تى، له كاتى به كار هېنان و ئالوده بوون و كارېگه رېيه خراپه كان و لېكه وته كانى مادده كه بۇ به شداربووان روونكرايه وه. ههروه ها له خوله كه دا ياساكانى بهركار له باره ل مادده هۆشبه ره كان و سزاكانى به كار هېنان و بازارگانى كردن به و ماددانه بۇ به شداربووان خراپه روو.

- به شى هۆشيارى نېشتمانى فرقه ل (۱) پياده به هاوبه شى له گه ل به شى هۆشيارى ليواي (۱۰) پياده سېمېنارېكېان ئەنجام دا له باره ل مه ترسېيه كان و بهرهنڭاربوونه وهى مادده ل هۆشبه ر كه ژماره يهك ئەفسەر و پېشمه رگه ل باره گاي ليواي و ههرسى فوجه كه ئاماده بوون، تيايدا مه ترسېيه كانى مادده ل هۆشبه ر روونكرايه وه و شېوازه كانى بهرهنڭاربوونه وه و رېڭرى كرىن له بلاوبوونه وهى مادده كه خراپه روو.

مىكانىزمى بەرەنگار بونەۋەي ماددە ھۆشەرىھە كان و كارتىكەرە عەقلىيە كان

لەئىر رۇشنايى ياساى بەرەنگار بونەۋەي ماددە ھۆشەرى و كارتىكەرە عەقلىيە كان ژمارە (۱) ى سالى ۲۰۲۰ ى بەركار لە ھەرئىمى كوردستان، لىژنەى تاييەت بە بەرەنگار بونەۋەي ماددە ھۆشەرى و كارتىكەرە عەقلىيە كانى لە ۋەزارەتى پىشمەرگە پىكھات، بە سەرۆكايەتى سەرۆكى دادگاي سەربازىيەك و ئەندامىيەتى بەرپۆەبەرى راگەياندىن، بەرپۆەبەرى ھۆشيارى نىشتىمانى، نوپنەرى ھەرىيەك لە بەرپۆەبەرايەتى گىشتى ھەوالگىرى سەربازى، فەرمانگەى ياساىي، بەرپۆەبەرايەتى كاروبارى پزىشكى گىشتى.

لىژنەكە راپۆرتىكى لەبارەى بەرەنگار بونەۋەي ماددە ھۆشەرىھە كان و كارتىكەرە عەقلىيە كان بۇ ۋەزارەتى پىشمەرگە ئامادە كىردوۋە، كە تيايدا ھۆكار و چارەسەر و رېكار و مىكانىزمى چۆنىيەتى بەرەنگار بونەۋەي ئەم بابەتەيان لە رپوۋى ھۆشيارى و لايەنەكانى تىرى بەرەنگار بونەۋەي خستوۋەتە رپوۋ، بۇ ئەمەش چەند بەش و يەكەيەكى سەر بە ۋەزارەتى پىشمەرگە ھاوكار و ھەماھەنگ دەبن بۇ بەرەنگار بونەۋەي و رېگىرىكىردن لەم بابەتە لە ناو يەكەكانى ۋەزارەتى پىشمەرگەدا.

ھەماھەنگى لەگەل لايەنە نىدوۋەلەتتەيە كان لە بوارى ئىدارى و سەرچاۋەى مرۆبى

- نىردەى نەتەۋە يەكگرتوۋە كان نيازى خۆى نىشانداۋە بۇ پالېشتى ۋەزارەتى كاروبارى پىشمەرگە لە پىرۇسەى چاكسازى ھىزەكان، بە تەرخانكىردنى راپوۆىكار بۇ ۋەزارەتى كاروبارى پىشمەرگە و تىمى پىرۇژەكانى چاكسازى كە يەكپەكە لە ئەركەكانى نەتەۋە يەكگرتوۋە كان بۇ چاكسازى لە سىكتەرى ئەمنى و چەسپاندى سەقامگىرى و ئاشتى لە جىھان.
- لەپىناو رېكخستەنەۋە و باشتركىردنى كارەكانى بوارى ئىدارى و سەرچاۋەى مرۆبى ۋەزارەتى پىشمەرگە، بە ھاوكارى كۆمپانىيەى براد لىفى ئەمىرىكى بۇ ئەندازىيەى ئەلىكتىرۆنى، پىرۇژەى سىستەمى بەئەلىكتىرۆنىكىردنى ۋەزارەتى پىشمەرگە تاتوۋى كرا. لەم پىرۇژەيەدا تەۋاۋى نامە و ئالوگۆرەكانى پۆستە بە ئاسانى لە رېگەى تۆرپىكى ناوخۆبىيەۋە دەكرىت، ھەروەھا دەتوانرېت چالاكېيەكانى ۋەزارەتى پىشمەرگە رېك بخرىتەۋە. لە رپوۋى سەرچاۋە مرۆبىيەكانىش زانىيەى تەۋاۋى ئەفسەر و كارمەندانى پىشمەرگەكانى ھىزى پىشمەرگە لەناو ئەم پىرۇگرامەدا جىگايان دەكرىتەۋە. برپارە ئەم پىرۇژەيە لە نىكتىرىن كاتدا بگەۋىتە كار.
- پالېشت بە فەرمانى ھەرئىمى ژمارە (۱۲۸) لە ۱۱ نىسانى ۲۰۲۳ و لەبەر رۇشنايى نوسراۋى سەرۆكايەتىي ئەنجومەنى ۋەزىران ژمارە (۱۱۹۷) لە ۲۰ ئازارى ۲۰۲۳ و فەرمانى سەرۆكى ئەنجومەنى ۋەزىرانى ھەرئىمى كوردستان ژمارە (۲۵۹۱) لە ۳ تەموزى دەرچوۋە، لە تەموزى ۲۰۲۳ وازوۋ لەسەر بەرركىردنەۋەى پەلى (۳۷۳) ئەفسەرى ۋەزارەت كراۋە.

ھۆشيارى ئېنگەبى

زنجىرەيەك سىمىنارى ھۆشيارى ئېنگەبى ئەنجامدراوۋە بە سەرپەرشتى دەستەي پاراستن و چاككردى ئېنگەبى و بە ھەماھەنگى لەگەل بەرپۆۋەبەرايەتى ھۆشيارى نېشتىمانى سەر بە بەرپۆۋەبەرايەتى گشتى راگەباندىن و ھۆشيارى نېشتىمانى ۋەزارەتى پېشمەرگە. (۳۰)ى ئەفسەرى لىواكانى (۲ و ۱۰ و ۱۵)ى پىيادە بەشدار بوون، تىيادا چەند بابەتتىكى تايبەت بە پاراستنى ئېنگە خرانەروو، ھەروەھا رەگەزەكانى ئېنگە و ھۆكارەكانى پىسبوونى ئېنگە و شىۋازى پاراستنى شىكرانەوۋە.

جىبەجىكردى ياساى چاكسازى تايبەت بە ۋەزارەتى كاروبارى پېشمەرگە

بەپىيى ئەو داتا و زانىباريانەي كە ئاراستەمان كراوۋە لەلايەن فەرمانگەي ھەماھەنگى و بەدواداچوون لە ميانەي پىرۆسەي چاكسازى لە كابىنەي نۆيەمدا ھەولەكان بەردەوامن لە گرتنەبەرى رېوشوۋىن و مىكانىزمى گونجاو لەم بوارەوۋە. ۋەزارەتى پېشمەرگە يەككە لە گىرنگىرەن ئەو ۋەزارەتانەي كە پىرۆسەي چاكسازى تىيىدا بە چەند قۇناغىكى ھەستىاردا تىيەپىۋە و ھەنگاۋەكان بەردەوامن كە بەشىكى گىرنگى ئەم چاكسازىيەنە خۇي لە خۇيدا دەكەۋىتە چوارچىۋەي جىبەجىكردى راسپاردەكان لە پلانى ھەرىمىدا. لە خوارەوۋە ژمارەيەك مىكانىزمى دىيارىكراون كە تايبەتن بە جىبەجىكردى راسپاردەكان لە بابەتى چاكسازىدا بەتايبەتى لە بەرزكردەنەۋەي رىژەي راسپاردەكانى كە گىردراون بە ۋەزارەتى پېشمەرگە.

يەكەم: يەكەي ژمىرپارى بە مەبەستى يەكخستنى يەكەي ژمىرپارى، ھەردوۋە يەكەي (۷۰ و ۸۰) لىژنەي بالاي بەدواداچوونى جىبەجىكردى ياساى چاكسازى لە كۆبوونەۋەي سىيەمى خۇي تايبەت بە ۋەزارەتى پېشمەرگە لە پىكەۋەتى ۲۰۲۰/۷/۱۲، بىرپارىدا بە دانانى مىكانىزمىكى نوي بۇ مىلاك و بودجەي ھەردوۋە يەكە بخرىتە سەر ۋەزارەتى كاروبارى پېشمەرگە ھاۋشپۆۋەي لىوا ھاۋبەشەكان لە چوارچىۋەي ياساى چاكسازى بە ھەماھەنگى لەگەل ھىزى ھاۋپەيمانان ۋەك پالپىشتى بۇ ھىزەكانى پېشمەرگەي كوردستان كە لە كۆي (۲۶) خالى پىرۆۋەكانىيان لەگەل ھاۋپەيمانان (۸) پىرۆۋەيان لەگەل ياساى چاكسازى ژمارە (۲)ى سالى ۲۰۲۰ يەكانگىرن.

- پىرۆسەي پىكخستن و يەكخستنى ھىزەكانى دەرەۋەي ۋەزارەتى كاروبارى پېشمەرگە پىش ۲۰۲۰/۷/۱ ژمارەي لىوا ھاۋبەشەكان لە (۱۴) لىوا بوۋەتە (۱۹) لىوا و مىلاكى ۋەزارەت لە (۴۳،۳۴۷) بوۋەتە (۵۶،۵۷۵) پېشمەرگە.
- فەرماندەبىيەكانى ھىزەكانى پىشتىۋانى ۱۰۱ ۲ خراۋنەتەۋە سەر مىلاكى ۋەزارەتى كاروبارى پېشمەرگە.

خشته‌ی ۷ ناماری هیزه‌کانی پشتیوانی

ژ	بابه‌ت	له ۲۰۲۰/۷/۱	له ۲۰۲۲/۴/۱
۱	لیوا هاوبه‌شه‌کان	۱۴	۱۹
۲	میلاکی وه‌زاره‌ت	۴۳,۳۴۷	۶,۰۰۱۶
۳	فه‌رمانده‌یی هیزه‌کانی پشتیوانی	نه‌بووه	۲,۱
۴	ئه‌و پېشمه‌رگانه‌ی له بانک مووجه وه‌رده‌گرن	۵,۸۱۸	۳۳,۸۰۰

دووهم: دیوانی چاودپیری دارایی ههریمی کوردستان بۆ جیبه‌جیکردنی ئەم برگیه‌یه سهرجه‌م فه‌رمانگه‌کانی به نووسراوی ژماره (۹۱/۱/۱) له ریکه‌وتی ۲۰۲۱/۵/۱۷ راسپاردوو به ئەنجامدانی کاری پېویست بۆ ووردبینی کردنی یه‌که‌کانی ژمیریاری هاوشیوه‌ی هیزه‌ریکخراوه‌کانی سهر به وه‌زاره‌ت، به هه‌ماهه‌نگی له‌گه‌ل فه‌رمانگه‌ی چاودپیری دارایی وه‌زاره‌تی کاروباری پېشمه‌رگه.

سێیه‌م: به‌پیتی فه‌رمانی ژماره (۵۳۹۴/۱۳) له ۲۰۲۰/۶/۳۰، وه‌زاره‌تی کاروباری پېشمه‌رگه ده‌سه‌لاتی ته‌واوی داوه به (فه‌رمانگه‌ی چاودپیری دارایی) که یه‌که‌کانی ژمیریاری له‌ژێر ووردبینی دیوانی چاودپیری دارایی ههریمی کوردستان و (فه‌رمانگه‌ی چاودپیری دارایی) بن.

- ئەرکی وه‌زاره‌تی پېشمه‌رگه تایبه‌ت به برگیه‌ی چواره‌م و پینجه‌م له ماده‌ی (۴): وه‌زاره‌تی کاروباری پېشمه‌رگه به فه‌رمانی وه‌زارییان ژماره ۱۵۲۴/۴/أ له کانونی دووهمی ۲۰۲۱ رێژه‌ی پاسه‌وانانی دیاریکردوووه بۆ په‌له‌کانی لیوا و موقه‌ده‌م و فه‌رمانده‌ی فه‌وج و جیگره‌کانی له لیوا هاوبه‌شه‌کانی وه‌زاره‌تی پېشمه‌رگه جگه له هیزه‌کانی یه‌که‌ی ۷۰ و یه‌که‌ی ۸۰.

- لیژنه‌یه‌کی پزیشکی تایبه‌ت به دیاریکردنی رێژه‌ی په‌که‌وته‌یی له وه‌زاره‌تی کاروباری پېشمه‌رگه پیکه‌پینراوه بۆ پشکنین و پیدچاوه‌وه‌ی سکالای که‌مه‌ندامانی پېشمه‌رگه بۆ ئەوانه‌ی تاوه‌کو ئیستا به‌هۆی بارودۆخی ته‌ندروستی مامه‌له‌یان بۆ نه‌کراوه. لیژنه‌ی ئاماژه‌ پیکراوه له ماوه‌ی کارکردنیان پشکنینیان بۆ (۹۶۴۶) که‌مه‌ندام کردوووه که ده‌رئه‌نجامه‌کانیان به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه‌یه:

- (۶۵۰) که‌مه‌ندام رێژه‌ی پېویست له سه‌رووی ۵۰% یان له پشکنین بۆ ده‌رچوووه که به‌پیتی بریاری لیژنه‌ی پزیشکی له‌به‌ر رۆشنایی یاسای ژماره (۳۴)ی سالی ۲۰۰۷ خانه‌نشینی که‌مه‌ندامانی پېشمه‌رگه ئەم رێژه‌یه دیاریکراوه بۆ ئه‌و پېشمه‌رگانه‌ی که ده‌ستنیشان کراون وه‌ک که‌مه‌ندام.

- به‌رپۆبه‌رایه‌تی گشتی خانه‌نشینی له وه‌زاره‌تی کاروباری پېشمه‌رگه، هه‌ماهه‌نگی ده‌کات له‌گه‌ل هه‌ردوو فه‌رمانده‌یی یه‌که‌کانی (۷۰ و ۸۰) بۆ جیاکردنه‌وه‌ی که‌مه‌ندامی سه‌نگه‌ر که به‌هۆی ئەرکی پیرۆزی پېشمه‌رگه‌یه‌تی بریندار بوون له‌وانه‌ی به‌رووداو و به‌ده‌ر له ئەرکی پېشمه‌رگه‌یه‌تی برینداربوون.

- (۳۴۱۷) كەس رېژەي پېۋىستىيان نەھىناۋە، بۇ ئەم كەسانەش لە دوای ۋەرگرتنى سكالاکانىيان لەلايەن لىژنەي پىزىشكى ۋەزارەتى كاروبارى پېشمەرگەۋە دووبارە پىشكىنىيان بۇ دەكرېتەۋە بە مەبەستى جىاكرندەۋەي ئەۋانەي شايستەن ۋ ناردنى بۇ لىژنەي بالاي پىزىشكى ۋەزارەتى ناوبراۋ.
 - (۱۵۷۹) كەس مامەلەكانيان لە پرۆسەي پىشكىن دايە بەپېي ياسا بەركارەكان تاۋەكو لەرېگاي لىژنەي پىزىشكىيەۋە بەپېي رېژەي كەمئەندام بوونيان مامەلەيان لەگەلدا بكرېت.
 - ۋەزارەتى كاروبارى پېشمەرگە بەفەرمانى ۋەزارى ژمارە (۱۱۵۹۵) لە ۲۰۲۱/۷/۲۴ لە قۇناغى يەكەمدا دۆسىيەي (۲۴۲۴) خانەنشيني (خانەنشيني سەربازى، خانەنشيني بە ھۆكارى تەندروستى، خانەنشيني كۆچكردوۋ) لىستى موۋچە ۋ مىلاكىيان گواستراۋەتەۋە سەر بەرپۆبەرايەتى گشتى خانەنشيني لە ۋەزارەتى دارايى ۋ ئابوورى.
 - ۋەزارەتى كاروبارى پېشمەرگە بە فەرمانىيان ژمارە (۱۸۲۶۲) لە ۲۰۲۱/۱۲/۱ لە قۇناغى دوۋەم دۆسىيەي (۱۳۶) خانەنشيني تريان گواستوۋەتەۋە سەر بەرپۆبەرايەتى گشتى خانەنشيني سەر بە ۋەزارەتى دارايى ۋ ئابوورى.
 - بە پىشەستەن بەم ماددەيە لەمەۋدوا دۆسىيەي خانەنشينيان پېشمەرگە كاتېك لە خزمەت خانەنشين دەبن راستەۋخۇ دەگوازىنەۋە بۇ بەرپۆبەرايەتى گشتى خانەنشيني لە ۋەزارەتى دارايى ۋ ئابوورى ۋەك ھەنگاۋى يەكەم ۋەزارەتى كاروبارى پېشمەرگە بە فەرمانى ۋەزارىيان ژمارە (۴۶۴۸/۱۸/أ) لە رېكەۋتى ۲۰۲۲/۳/۱۳ دۆسىيەي (۵۹) خانەنشينيان گواستۆتەۋە بۇ ۋەزارەتى دارايى ۋ ئابوورى.
- ئەم بېرگەيە پېۋىستى بە ھەموار كردنى ياساي خانەنشيني ۲۷ ي سالى ۲۰۰۶ ۋ ياساي ژمارە ۱۸ ي سالى ۲۰۱۱ موۋچە ۋ خانەنشيني ھېزەكانى ئاسايشى ناوخۇ ۋ ياساي ۳۸ ي سالى ۲۰۰۷ موۋچە ۋ خانەنشيني پېشمەرگە لە ھەرئىمى كوردستان، يان جىگىركردنى ئاستى زيادكردنى موۋچەي خانەنشيني لە ياساي بودجەي ھەرئىمى كوردستان.

رېنكارى پېۋىست بۇ جىبەجىكردنى راسپاردەكانى تايەت بە ۋەزارەتى پېشمەرگە

لە ئەنجامى ئەۋ زنجيرە ۋۆركشۆپ ۋ مېزگەردانەي ئەنجامدران نووسىنگەي رېكخەري راسپاردە نېۋدەۋلەتايەكان رېنكارى تايەتى ھەبوۋە ۋ لەلايەن ديوانى سەرۆكايەتى ئەنجومەنى ۋەزيرانەۋە ئاراستەي لايەنە پەيوەندىدارەكان كران لەۋانە ۋەزارەتى كاروبارى پېشمەرگە بۇ ئەۋەي بکەۋنە بوار جىبەجىكردن بەپېي راسپاردە نېۋدەۋلەتايەكان ۋەك بەشېك لەۋ سەقفە زەمەنبيە كە پلانەكە پېي پابەندە.

تايەت بە بەدپەناني ئاشتەۋايى نىشتىمانى

پېۋىستە كار لەسەر جىبەجىكردنى ماددەي (۱۴۰) لە دەستورى ئىتىحادى بكرېت لەبەر ئەۋەي ھەنگاۋىكى بەرھەمدارە بۇ پېكەۋەژيان ۋ ئاشتەۋايى نىشتىمانى ۋ سەقامگىرى ئەمنى لە ناۋچانەي ئەم ماددەيە دەيانگرېتەۋە،

ھەرۋەھا پېۋىستە كېشە ھەلپەسىردراۋەكان لەو ناۋچانەى زۆرتىن بارگرژىيان تېدايە و نەتەۋە و كەمىنەى جىاۋازىيان تېدا دەژىن چارەسەر بكرىن.

تايەت بە رزگار كوردنى ئىزىدىيە رڧىندراۋەكان

- ئامادە كوردنى پلانى كار كوردن لەگەل دەستەى كۆكردنەۋەى بەلگە و نووسىنگەى رزگار كوردنى ئىزىدىيە رڧىندراۋەكان و لايەنە پەيۋەندىدارەكاندا، بۇ گرتنەبەرى رىككارە دىارىكراۋەكان بۇ رزگار كوردنى ئىزىدىيەكان و ئەۋانەى ھىشتا چارەنووسىيان نادىارە.
- زىاد كوردنى ھەۋلەكان لە نيوان ۋەزارەتى پىشمەرگە و دەستەى لىكۆلىنەۋە بۇ كۆكردنەۋەى بەلگە و نووسىنگەى رزگار كوردنى ئىزىدىيە رڧىندراۋەكان بۇ رزگار كوردنى رڧىندراۋەكان.

تايەت بە قەرەبوو كوردنەۋە

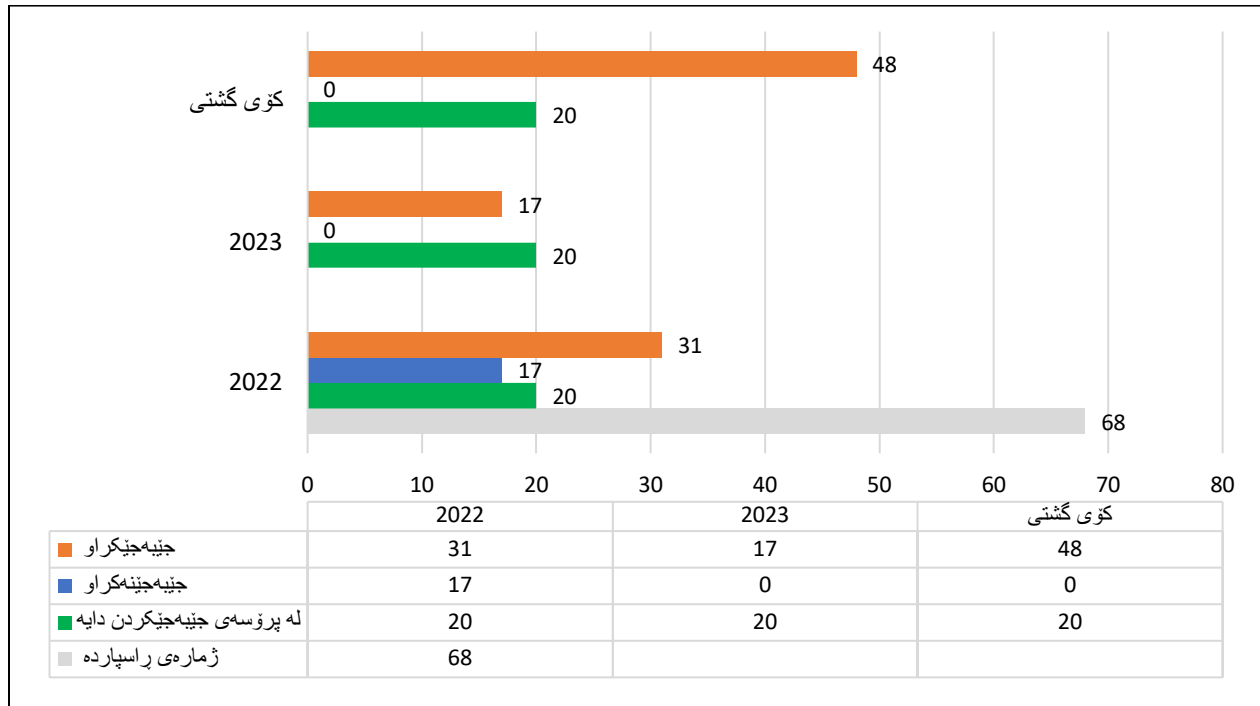
كارا كوردنى لىژنەى قەرەبوو كوردنەۋەى زىانمەندانى شەپ و ھەلەى سەربازى.

تايەت بە ئەنجامدانى خولەكانى مەشق و راھىنان

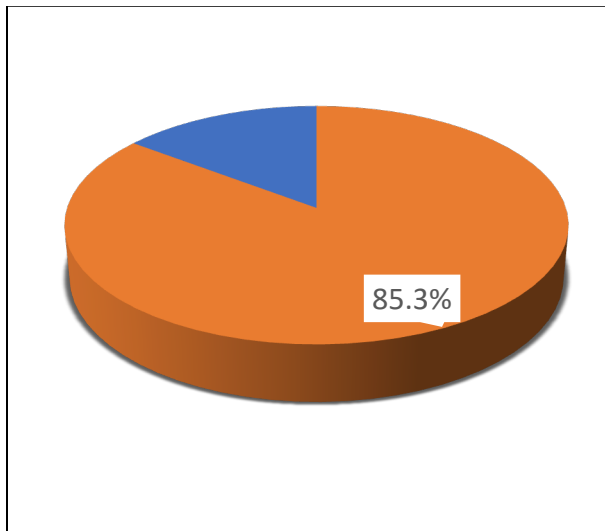
ئەنجامدانى ۋۆركشۆپ و خولى راھىنانى زىاتر بۇ راھىنان كوردن بە ھىزەكانى پىشمەرگە كە لە سالىكدا لە (۱۰) خول كەمتر نەبىت، لەبەر ئەۋەى ژمارەى راھىنەرى نىۋدەۋلەتى لە ۋەزارەت كەمە بەراورد بە كارمەندانى ۋەزارەت.

وہزارہتی ناوځو

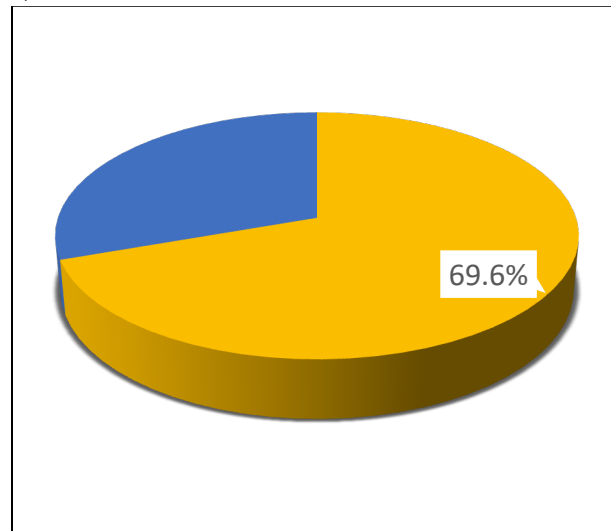
له ڪوئي (٦٨) راسپارده ڪه ٺاراستهه وٺارتهه ناوځو ڪراوه له ساله ٢٠٢٢، (٣١) راسپارده جيبه جيڪراوه و (١٧) جيبه جي نه ڪراوه و (٢٠) راسپارده له پرؤسهه جيبه جيڪردندا مان. بهراورد به ساله ٢٠٢٣ راسپارده جيبه جيڪراوه کان به رزبونتههوه به (٤٨) و راسپاردههه جيبه جينه ڪراوه نه ماهه، و ٺهه راسپاردانهه له قوناغى جيبه جيڪردنيشدان (٢٠) راسپاردههه. بهمهش ريژههه جيبه جيڪردنى ده ڪاته (٨٥,٣%).

هينلڪارهه ١١ ژمارههه جيبه جيڪردنى راسپاردهه ڪانى تايبهه به وٺارتهه ناوځو

هينلڪارهه ١٣ ريژههه جيبه جيڪردنى راسپاردهه کان به ساله ٢٠٢٢ و ٢٠٢٣

هينلڪارهه ١٢ ريژههه ههولدانى وٺارتهه به پيى ژمارههه راسپاردهه کان

۱. رېگەدان بە جىيە جىكردن يان جىيە جىنە كىردى داواكارىيەكانى خۇپىشاندىران لەگەل روونكىردنە وەى ھۇكارەكان.
۲. پىيوستى تۆماركىردى سەرجمە مندالان كە مئەندام و رېگىرىكىردن لە وەى لە رەگە زنامە بېيەش نەبن.
۳. گرتنە بەرى سەرجمە رېكارە پىيوستەكان كە زامنى مامەلەيەكى دوور لە جياكارى دەكەن لەگەل سەرجمە پەنابەران و ئاوارەكان دەكرىت و بە گوپردى ياسا پارىزگارىيەكى يەكسانيان بۇ دەستە بەر دەكرىت.
۴. پاراستنى پەنابەر و ئاوارە ناوخۇيىيەكان و دابىنكىردى پىداويستىيە بنەرەتتىيەكان بۇيان كە كارەبا و ئا و چاودىرى تەندروستى و خۇراكى پىيوست و خزمەتگوزارىيەكانى دىكە دەگرىتتە وە، بە ھاوكارى لەگەل نەتە وە يەكگرتو وەكان و ئازانسەكانى تايبەت بە كاروبارى پەنابەران و رېكخراو و ئازانسە مرؤيىيەكانە وە.
۵. جىيە جىكردى ياساى حزبە سىياسىيەكان بە چەشنىك كە زامنى مومارەسەيەكى سىياسى دروست بكات.
۶. زىادبوونى چالاكىيەكانى راھىنانى تايبەت بە بەرپىرسانى جىيە جىكردن ياسا لەبارەى لايەنە پەيوەندىدارەكان بە جىندەر لە ميانەى جىيە جىكردى ياساكاندا، بە تايبەت پىرسەكانى پەيوەست بە توندوتىزى دژى ئافرەتان بۇ ئە وەى بتوانن بە شىوہەيەكى كارا رووبەرووى توندوتىزى بىنە وە، بە چەشنىك كە پىش ھەموو شتىك سەلامەتى قوربانىيەكە لە بەرچا و بگرىت.
۷. برەودان بە ھەولەكانى پەيوەست بە زىادكىردى چالاكىيەكانى ھۇشيارى لە دەزگاكانى راگەياندىن لەبارەى ئە وەى توندوتىزى دژى ئافرەتان قبول ناكىت و كارىگەرى و دەرئەنجامە خراپەكانى لەسەر كۆمەلگە ھەيە، ھەروەھا ھاندانانى ھەوالدان لەبارەى ئەم تاوانانە وە، بە تايبەت لە رىي دەستە بەركىردى زانىارى بۇ قوربانىيەكان بۇ شىوازەكانى ھەوالدان و ئە و پارىزگارىيەى بۇيان دەستە بەر كراوہ.
۸. پىشكەشكىردى زانىارى وورد لەبارەى دەسەلات و پىنگەى بەرپوہەرايەتى تواناسازى ئافرەتان و پەيوەندىيەكانى لەگەل وەزارەتە پەيوەندىدارەكان و رېكخراوہ ناھكومىيەكانى ئافرەتان، ھەروەھا زانىارى لەبارەى سەرچاوہ مرؤيى و تەكنىكى و دارايىيە تەرخانكراوہكان لە بودجەى حكومەت بۇ ئەم بەرپوہەرايەتىيە.
۹. پەلە كىردن لە دادگايىكىردى تاوانبارەكانى داعش لەسەر ئەم تاوانانەى ئەنجامىانداوہ دژ بە مرؤفايەتى لە رىي پىرؤسەى كۆكىردنە وەى بەلگە و ئەرشىفى ئەلىكترؤنى بۇ ئەم تاوانانە لەگەل رەچاوكىردى پىرەنسىيەكانى ياساى نىودەولەتى مرؤيى و رىساكانى مافەكانى مرؤف.
۱۰. پاراستنى ئەم خىزانانەى داعش كە بەشدارىيان نەكىردو وە لە كىردە وە تىرؤرىستىيەكاندا.
۱۱. چىركىردنە وەى ھەولەكانى نەھىشتى جياكارى دژى ئافرەتان و كچانى كە مئەندامى نىو ئاوارە و پەنابەران و ئەوانەى لە ناوچە گوندنشىنەكاندا دەژىن.
۱۲. زامنىكىردى پىشت بىستەن بە ھىزى ئەمنى راھىنراو لەسەر مامەلەيەكى دروست لەگەل گىردبوونە وەكان و بەرپىرسىاركىردى ئەم ھىزانە لە بەرامبەر زىادەرپەوى كىردن لە بەكارھىنانى ھىزدا لە دژى خۇپىشاندىران.
۱۳. بەرز پارگرتن و رىزگرتن لە ئازادى رادەربىرىن و گىردبوونە وەى ئاشتىيانە و لىپىرسىنە وە لە ئەنجامدەرانى پىشلىكارى تايبەت بە بەكارھىنانى زىادەرپۇ ھىز وچەكى كوشندە دژى خۇپىشاندىران.

۱۴. پاراستنى ئازادى گىردبوونەۋەى ئاشتىانە.
۱۵. رېگىرىكىردن لە حالەتەكانى نەبوونى رەگەزنامە و زامىنكىردنى جېبەجېكىردنى ياسا و رېنمايىبەكانى پەيوەست بە بەدەستھېننى رەگەزنامە.
۱۶. بەخشىن و كارئاسانىكىردن بۇ دەستراگەيشتى سەرجم ھاوولاتىيان بە خزمەتگوزارى ياساى ۋەك بەلگەنامە مەدەنىيەكان.
۱۷. دەركىردنى ناسنامە بۇ پېكھاتە ئىتنى و ئايىنىيەكان و ئاۋارە ناۋخۆيىبەكان.
۱۸. گرنگى تۆماركىردنى سەرجم مندالانى كەمئەندام و بېبەش نەبوونىيان لە رەگەزنامە و تەرخانكىردنى سەرچاۋەى مرۆيى، تەكنىكى و دارايىبە پېويستەكان بۇ درېژەدان بە تۆماركىردن.
۱۹. برەودان بە كاركىردن لەگەل لىژنەى ناۋەندى بەرەنگاربوونەۋەى بازىرگانىكىردن بە مرۆف و پالپىشتى كىردنى.
۲۰. چىركىردنەۋەى ھەۋلەكان بۇ بەرەنگاربوونەۋەى بازىرگانىكىردن بە ئافرەتان و كچان و ئەنجامدانى لېكۆلېنەۋەى خېرا و بېلايەنانە و سزادانى ئەو كەسانەى كە ئەم تاۋانانەيان ئەنجام داۋە.
۲۱. بەدېھىننى دادپەرۋەرى بۇ قوربانىيانى بازىرگانى كىردن بە مرۆف و دەستەبەركىردنى پالپىشتى و پاراستىيان.
۲۲. گىرتەبەرى رېكارى ياساى دەرھەق بە كارمەندانى پۇلىس و دەزگا ئەمنىيەكان ئەگەر بە بەلگە سەلمېنرا كە دەستگىركراۋ و راگىراۋەكانىيان ئەشكەنجە داۋە يان مامەلەى خراپىيان لەگەلىان كىردوۋە.
۲۳. ئەنجامدانى لېكۆلېنەۋەى خېرا و بېلايەنانە لە سەرجم ئەو ھەۋالانەى باس لە روودانى ئەشكەنجەدان و شېۋەكانى دىكەى مامەلەى خراپ دەكەن، لە نېۋىياندا حالەتەكانى شوپىنزركىردنى زۆرەملنى.
۲۴. زامنى ئەۋە بىرېت كە راگىراۋان لە شوپىنكىدا رادەگىرېن لەژېر چاۋدېرىدا بېت و بتوانن پەيوەندى بە خېزان و پارېزەرەكانىانەۋە بىكەن و ئەمانەى دوايىش ئاگادار بىرېنەۋە لە چارەنووسىيان و شوپىنى راگرتىيان.
۲۵. برەودان بە ھاۋكارى دادۋەرى دوۋلايەنە و/يان چەند لايەنە لە پرسە تاۋانكارىيەكاندا، بە گىرتەبەرى چەند شېۋازىك ۋەك ئەنجامدانى رېككەوتننامەى دوۋ لايەنە لەبارەى گواستىنەۋەى زىندانىيەكان بە لەبەرچاۋ گىرتى ھاۋسەنگى پېويست لە نېۋان نەھىشتى ئەو تاۋانانەى سنوورە نىشتىمانىيەكان دەبەزېنن و رەچاۋكىردنى ئامانجە مرۆيىبەكان.
۲۶. پاراستنى شوپىنەۋارە كەلەپورى كەلتورىيەكان و راگرتى لەناۋبىردنى ئەو پارچە شوپىنەۋارانەى گرنگىيەكى كەلتورىيان ھەيە.
۲۷. زىادكىردنى ھەۋلەكانى پاراستنى شوپىنە كەلەپورى و كەلتورىيەكان.
۲۸. ھاۋسەنگى لە نېۋان ھەردوۋ رەگەزدا لە پىرۆسەى دامەزىراندنى فەرمانبەران و بەخشىنى پۇستى ۋەزارى و دامەزىراندن لە پۇستە سىياسىيە بالاكاندا.
۲۹. لېكۆلېنەۋە لەسەرجم ئەو ھەۋالانەى باسى لە روودانى ئەشكەنجەدان و شېۋەكانى دىكەى مامەلە يان سزاي دلرەقانە يان نامرۆيىيانە يان سەرشۆرپىكەرانە دەكەن دەرھەق بە مندالان لەپېنناۋ رېگىرىكىردن لە دەرەبازبوونى تاۋانباران لە سزا.

۳۰. دروستکردنی میکانیزمی چاودیږی له پیناو ریگریکردن له نه شکه نجه دان و شیوه کانی دیکه ی مامه له ی دلږه قانه یان نامرؤییانه یان سرشؤرپیکه رانه له هه موو نه و هه لومه رجانیه ی نازادی له که مئه ندامان زهوت ده کریت، له نیویاندا نه خوښخانه کانی نه خوښیبه دهروونیبه کان و چاکسازییبه کان و خانه ی به سالآچووون و سه نته ره کانی شیاندنه وه و خانه ی چاودیږی.

۳۱. دریزه دان به هه وله کانی دهسته بهرکردنی پاراستن و هاوکاری مرؤیی بؤ ئاواره ناوخوییه کان، به تاییه تی نافره تان و مندالان له چوارچیوه ی یاسای نیوده وله تی مافه کانی مرؤف و یاسای نیوده وله تی مرؤیی.

۳۲. چرکردنه وه ی هه وله کانی نه هیشتنی جیاکاری فره لایه ن که رووبه رووی نافره تانی که مئه ندامی سر به پیکهاته ئیتنی یان ئاینی یان زمانه وانی ده بنه وه.

۳۳. دهسته بهرکردنی خانه ی دالده دان بؤ چاره سه رکردنی کیشه ی رزگار بووان.

۳۴. پیکه شکردنی هاوکاری بؤ نه و نافره ت و کچانه ی قوربانی توندوتیژین، که نازاد ده کرین یان رزگار ده کرین له کویلایه تی یان رفاندن، و ساده کردنه وه ی نه و ریکارانه ی تاییه تن به به دهسته هیئانی خزمه تگوزارییه یاسایی و مرؤییبه کانه وه له لایه ن رزگار بووانه وه.

۳۵. گرته بهری ریکاره کاراکان، به به شداریکردنی راسته قینه ی نه و ریکاراوانه ی نوینه رایه تی نافره تان و کچانی که مئه ندام ده کن، بؤ گشتاندنی له بهرچاوگرتنی له خوگرتنی که مئه ندامی تی له سرجه م سیاست و یاسا په یوه نندیداره کان به پرسه جینده رییه کانه وه، له نیویاندا پرؤژه ی یاسای پاراستن له توندوتیژی خیزانی، و بؤ گشتاندنی له بهرچاوگرتنی پرسی جینده ری له سرجه م سیاست و یاسا په یوه نندیداره کان به پرسی که مئه ندامی تییه وه.

۳۶. چرکردنه وه ی هؤشیاری له باره ی نازادی ده سترپاگه یشتن به زانیارییه کان له سه رچاوه فه رمییه کانه وه و چؤنیه تی بلاوکردنه وه ی به شیوه یه ک که بگونجیت له گه ل پیوه ره نیوده وله تییه په یوه نندیداره کانه وه.

۳۷. گرته بهری ریکاری پیویست بؤ باشترکردنی پرؤسه ی ناویته کردنی قهره ج له کومه لگه دا، و به شیوه یه کی په کلاکه ره وه کار بکریت بؤ بهرهنگار بوونه وه ی نه و هه ژارییه ی رووبه رووی ده بنه وه و زامنکردنی نه وه ی که کار و چاودیږی و نه دروستییان بؤ دهسته بهر بکریت، نه ویش له بهر رؤشنایی راسپارده گشتییه که ی ژماره (۲۷) بؤ سالی ۲۰۰۰ له باره ی جیاکاری دژی قهره جه کان، به وه ی ریکاری کرداری بگریته بهر له پیناو بهرهنگار بوونه وه ی کارای جیاکاری و په راویزخستن له ده وله تی نه ندامدا، له گه ل دهسته بهرکردن خویندن و شوینی نیشته جیبوون. لیژنه که راسپارده ی نه وه ده کات که ده وله ته نه ندامه که به بئ جیاوازی به لگه نامه ی فه رمی په کخراو به سرجه م قهره جه کان بیه خشیت.

۳۸. کارکردنی رؤلی ریکارا و ئیداره کان له روبه رو بوونه وه ی تاوانه تیرؤریستییه نه لیکترؤنییه کان له ری سیستمیکی ناسایشی خو پاریزییه وه.

۳۹. بره ودان به هاوکاری و هه ماهه نگی له گه ل دامه زراوه نیوده وله تییه په یوه نندیداره کان به روبه رو بوونه وه ی کیشه ی تیکرای شیوه کانی تاوانی تیرؤریستی نه لیکترؤنی و کارکردن له سه ر شرؤقه کردن و به دوا داچوونی نه و په ره سه نداننه ی له سه ر گؤره پانی جیهانی رووده دن.

۴۰. گرتنە بەر و جىيە جىيەگە ئىككى پىرۇژە ياساى پەنابەران، بۇ زامانكىدىكى بونى چوارچىۋە يەككى ياساى گونجاو بۇ پاراستنى پەنابەران و داواكارانى پەنابەرىتى بە شىۋە يەككى بە يەككىگە ئىتەۋە لەگەل پىرەنسىپە دانىپىدانراۋە ئىۋدەۋەلە تىيە كاندا.
۴۱. لە بەرچاۋگرتنى گرتنە بەرى ستراتىيە تىكى نىشتىمانى بۇ دەستە بەرگرتنى پاراستنى لە دىزى ئەشكەنچەدان و سزادانى ئەنجامدە رەكەى بە سزايەككە بەگونجىت لەگەل مەترسىپە كەيدا، لەگەل دووپاتكردنە ۋە ۋە ۋە ناپىت ھىچ ھەلومەرجى نائاساى بىكىتە پاساۋ بۇ ئەنجامدانى تاۋانە كانى ئەشكەنچەدان، بە تايىبەتى كە پاراستن لە بەرمانبەر ئەشكەنچەداندا يەككىكە لەو مافانەى كە ناپىت سنوردار بىكىت بە گۆپرەى ئەھكامە كانى ماددەى (۴) پىرگەى (۲) لە مېساقە كە. ھەروەھا لىژنە كە راسپاردەى چىكىردنە ۋە ۋە پىرۇگرامە كانى راھىپان دەكات بۇ فەرمانبەرانى جىيە جىيەگە ئىككى ياسا لە بارەى دىسپلىنە ياسا يە كانى قەدەغە كرتنى ئەشكەنچەدان و پىۋەرە ئىۋدەۋەلە تىيە كان لەم بوارەدا، ھەروەھا رىساكانى تايىبەت بە مەرجە كانى دەستەبە سەركردن.
۴۲. پىشكەشكردنى ھاۋكارى بە ئافرەت و مندالە رىزگار بوۋە كان لە رىى دانانى پىرۇگرامىكى دىارىكاراۋ بۇ دووبارە ئامادە كرتنە ۋە پىان لە كۆمەلگەدا.
۴۳. نەھىشتنى توندوتىزى دىزى مندالان و رىشە كىشكردنى ھۆكارە رىشە يىپە كانى قۇستنە ۋە پىان بۇ لە شىفرۇشى پىان فرۇشتن، لەگەل دىرپىزەدان بە جىيە جىيەگە ئىككى چوارچىۋە بەركارە كانى ئەم لايەنە.
۴۴. برەۋدان بە ھاۋكارى لەگەل رىكىخراۋە ئىۋدەۋەلەتى و ھەرىمايە تىيە تايىبەتمەندە كان لە بوارى چارە سەركردنى كىشە كانى ئاۋارە ناۋخۆيىپە كان بە شىۋە يەككى بەپەلە، و داۋا كرتنە لە لايەنە كاراكانى كۆمەلگەى مەدەنى بۇ پىشكەشكردنى ھاۋكارى داراىى و تەقەنى بە ئامانجى دووبارە ئاۋەدان كرتنە ۋە ۋە ناۋچانەى رىزگار كراۋن لە گروپە تىرۇرىستىيە چەكدارىپە كان لە پىپناۋ زامانكىدىكى گەپانە ۋە ۋە ئارەزوۋ مەندانەى ئاۋارە كان بۇ شوپىنى بىنەپەتى خۇپان.
۴۵. كۆكردنە ۋە ۋە داتانى ئامارناسا و پۆلىنكراۋ لە پەيونىدا بە بازىرگانى پىۋەر كرتنى ناۋخۆيى و سنوورپىرە كان، و ژمارەى داۋا تاۋانكارىپە پىشكەشكراۋە كان، و ئەو بىپارانەى دەرچوۋنە لە دىزى ئەنجامدەرانى تاۋانە كانى دىزى بە بازىرگانى پىۋەر كرتنە.
۴۶. كۆكردنە ۋە ۋە داتاكان لە بارەى سەرجەم شىۋە كانى توندوتىزى جنسى دىزى ئافرەتان، كە پۆلىن كراپىت بە گۆپرەى تەمەنى و ناۋچە و كەمئەندامىتى و پەيوەندى نىۋان قوربانى و تاۋانكار.
۴۷. جىيە جىيەگە ئىككى پىرۇگرامە كانى بنىاتنانى تاۋانكان كە سەرجەم كەسە پەيوەندىدارە كان بە ئامانج بىگىرت لە نىۋو فەرمانبەرانى دەۋلەت و راسپىردراۋە كان بە دامەزناندىن لە بارەى خەسلەتەى جىياكارىنە كرتنى رىكىكارە تايىبەتە كان و گىرنگىيان لە بەدپەنپاننى يەكسانى نىۋان پىۋا و ئافرەت.
۴۸. دىرپىزەدان بە ھەۋلە كانى برەۋدان بە رۇشنىبىر كرتنە و راھىپاننى فەرمانبەرانى جىيە جىيەگە ئىككى ياسا لە بارەى پىۋەرە كانى مافەكانى مرۇۋف و ياسا ئىۋدەۋەلەتى مرۇۋى پەيوەندىدار بە بوارى كارەكە يانە ۋە بۇ ھەردوۋو بوارى سەربازى و ئەمنى.

ئەو پاسپاردانەي كە لە پرۆسەي جىبە چىكىردندان

۱. بىلا كوردنەوھي كەلتورى جياكارىنە كوردن لە رىي زياد كوردنى پرۆگرامە حكومىيە كان و بە ھاوكارى لەگەل رېكخراوھە كانى كۆمەلگەي مەدەنى ئامانجداردا.
۲. گرتنە بەرى پرۆژە ياساى پەيوەست بە توندوتىژى خىزانى و گۆرپىنى ئەو ياساىە پاساوى شەرەف دەھىنيتتەوھ وەك بەرگريپە كى ياساىي بۇ ئەنجامدانى توندوتىژى دژى ئافرەتان.
۳. پاراستنى ئەو ئافرەتانەي ھەوال دەدەن لە بارەي حالەتە كانى توندوتىژى خىزانى.
۴. گرتنە بەرى رېككارى كارا بە بەشدارى راستەقىنەي ئەو رېكخراوانەي نوپنەرايەتى ئافرەتان و كچانى كەمئەندام دەكەن، بۇ گشتاندىنى لە بەرچاوغرتنى تىپروانىنى كەمئەندامىتى لە سەرجمە سياسەت و ياسا پەيوەندىدارە كان بە پرسە جنسىيە كانەوھ، لە نىوياندا پرۆژە ياساى پاراستنى توندوتىژى خىزانى، و بۇ گشتاندىنى لە بەرچاوغرتنى روانگەي جىندەرى لە سەرجمە سياسەت و ياسا پەيوەندىدارە كان بە پرسى كەمئەندامىتتەوھ.
۵. بىلا كوردنەوھي ھۆشيارى لە بارەي پرۆژە ياساى پاراستنى توندوتىژى خىزانى لە كۆمەلگەدا.
۶. زياد كوردنى ھەولە كان بۇ پاراستنى رۆژنامە نووسان و كارمەندانى دەزگاكانى راگەياندىن و داكۆكيكاران لە مافە كانى مرؤف.
۷. گرتنە بەرى رېككارە كانى لىكۆلنەوھ لە پىشپىلكارىيە كان دژ بە چالاكوانانى مافە كانى مرؤف و رادەست كوردنى تاوانباران بە دادپەرورەي.
۸. زيادبوونى ناوئەندە تايبەتمەندە كانى دالەدان و دووبارە ئامادە كوردنەوھي قوربانىيە كان لە رووى دەروونى و جەستەيى و دووبارە ئاويتتە كوردنەوھيان لە كۆمەلگەدا بە ھەماھەنگى لەگەل رېكخراوھ نىودەوئەتتەيە كان و رېكخراوھە كانى كۆمەلگەي مەدەنى تايبەت لەم بوارەدا.
۹. زامن كوردنى پاراستنى كەلتورى ئاينى و كەلەپورى و ماددى پىكھاتەي ئىزىدى.
۱۰. زامن كوردنى جىبە چىكىردنى ستراتىژىيەتى نىشتىمانى بۇ نەھىشتى توندوتىژى دژى ئافرەتان.
۱۱. گرتنە بەرى سياسەتتېكى نىشتىمانى بۇ توانادار كوردنى ئافرەتانى گوندە كان و برەودان بە رۆلى ئابوورى و كۆمەلايەتتەيە.
۱۲. زامن كوردنى بەشدارى كوردنى ئافرەتان و مندالان و كەسانى كەمئەندام لە داناي ياسا و پرۆگرامە كانى پەيوەست بە گۆرانى ژىنگە و كەم كوردنەوھي مەترسىيە كانى كارەساتە ژىنگەيە كان.
۱۳. دارشتنى ستراتىژىيەتتېك بۇ رېگري كوردن لە مەترسى جياكارى و لەكەدار كوردن و پەراويزخستنى ئەو ئافرەت و مندالانەي نىو ئاوارە ناوخۆيە كان كە سەر بە رېكخراوى داعشن، و رزگار بووان و گەپاوھە كان و ئاوارە بووھە كان و پەخساندىنى ھەلومەرجى پىويست بۇ دووبارە ئاويتتە كوردنەوھيان لە كۆمەلگەدا.
۱۴. گرتنە بەرى ستراتىژىيەتتېكى گشتگىر بۇ نەھىشتى بۇچونە چەقبەستووھ جياكارىيە كان و سەرجمە نەرىتە زىانبەخشە كان وەك ھاوسەرگىرى مندالان و ھاوسەرگىرى كانى.
۱۵. پشتبەستن بە جارنامە و كارنامەي پەكىن لە پىناو بەدېھننەي يەكسانى راستەقىنە لە نىوان پىاو و ئافرەتدا.

۱۶. دارپشتنى سياسه تىكى گشتگير بۇ دووباره ئامادە كىردنە وهى ئەو ئافرەت و كچانەى به زۆرە ملن ھاوسەرگىرىيان كىردبوو لەگەل چە كدارە كانى داعش، و ئەوانەى به كۆيلە كرابوون يان لاقە كرابوون يان رووبەرووى شپوھى دىكەى توندوتىژى جنسى و جەستەى بوونە وه، ئەم سياسەتەش پيشكەش كىردنى خزمەتگوزارىيە كانى پالپشتى پزىشكى و دەروونى و كۆمەلايەتى دەگىرتە وه به ئامانجى ئاويتە كىردن يان لە كۆمەلگەدا و دەستە بەركىردنى خانەى/ سەنتەرى دالەدان بۇ ئەو قوربانىيەنەى به دواى پەنايەگە يەكى سەلامەتدا دەگەرپن و دەستە بەركىردنى سەرچاوهى پيوست بۇ ئەو سەنتەرانە.
۱۷. بەھىز كىردنى زياترى ئەو ميكانىزمانەى لەسەر ئاستى نىشتىمانى كاريان پىدە كىرت بۇ رىگىرى كىردن لە توندوتىژى خىزانى و پاراستنى سەرجم قوربانىيە كانى.
۱۸. درپژەدان بە باشتر جىبە جىكردنى ياساكانى رىگىرى كىردن لە شپواندى ئەندامى زاوژى مئىنە كان و سنوردار كىردنى بلاوكىردنە وهى ئەم نەرىتە تا ئەو كاتەى به يەكجارى ھەلدە وه شپتە وه.
۱۹. بەھىز كىردنى ھەولە كانى پەيوەست بە رىگىرى كىردن و نەھىشتنى سەرجم شپوھە كانى جياكارى و توندوتىژى دژى ئافرەتان و ئەويش بە جىبە جىكردنى تەواوى رىككە وتنامەى نەھىشتنى ھەموو شپوھە كانى توندوتىژى دژى ئافرەتان و گرتنە بەرى رىككارى زياتر بۇ رىگىرى كىردن و رىشە كيش كىردنى نەرىتە زيانبە خشە كان بۇ نەھىشتنى شپواندى ئەندامى زاوژى مئىنە و ھاوسەرگىرى پيشوہ ختە و ھاوسەرگىرى زۆرە مليى مندالان.
۲۰. چىركىردنە وهى ھەولە كانى نەھىشتنى جياكارى فرەلايەن كە رووبەرووى ئافرەتان و كچانى كەمئەندام دەبنە وه، و گرتنە بەرى رىككارى كارا لەم رووہ وه، بەتايبەتى لە ناوچە گوندنشىنە كان و ئافرەتانى ئاوارە يان پەنا بەران يان كۆچبەران و ئەوانەى سەر بە پىكھاتە ئىتنى يان ئايىنين.

لە خوارە وه رنوشوین، ياسا، رنمایى، رىكار و ھەنگاوى پراكتىزى كە گىراوہتە بەر لە جىبە جىكردنى پاسپاردە نۆدە ولە تىبە كان دەخىرنە روو:

ئەندام بوون لە پەيماننامە و رىككە وتنامە نۆدە ولە تىبە كان

ئەندام بوون لە پەيماننامە نۆدە ولە تىبە كان لە دەسەلاتە خەسرىيە كانە بەپى دەستوورى عىراقى و ئەم پىرۆسە يە لە چوارچىوہى دەسەلاتى فیدرال يىبە بە چوونە نيو رىككە وتنامەى نەتە وه يەكگرتوہ كان بۇ نەھىشتنى تاوانى پىكخراوى سنورپ، بەرپوہ بەرايەتى بەرەنگار بوونە وهى تاوانە رىكخراوہ كان لە وەزارەتى ناوخۆ ئەندامە لە لىژنەى ناوہندى حكومەتى ئىتىحادى، تا ئىستا كۆبوونە وه كان زۆر سنوردار بوونە ھەرچەندە كۆبوونە وه كان راسپاردە يان ھەبوو و ژمارە يەك رىكار گىراوہتە بەر بەتايبەتى لە بابەتى كارا كىردنى ياساى بەرەنگار بوونە وهى بازىرگانى كىردن بە مرؤف.

رېئوسون و ميكانيزمى بەدواداچوون لە بەرەنگارىبوونەوهى تاوانە رېكخراوهكان

- بەرپۆه بەرايه تى بەرەنگارىبوونەوهى تاوانە رېكخراوهكان ئەندامە لە لېژنەى ناوەندى حكومەتى ئىتېحادى، بەرپۆه بەرايه تىبەكە (۲) بەش لەخۆ گرتووه ئەوانىش بەشى بەرەنگارىبوونەوهى بازىرگانى كردن بە مرؤف و بەشى لىكۆلېنەوه لە تاوانى سېپكردنەوه پارە و پارەداركردنى تيرۆر. لە ئىستادا (۸) نووسىنگەى هەيه لە هەولېر، دەھۆك، هەلەبجە، سلېمانى، گەرميان، راپەربىن، سۆران و زاخۆ.
- بەرپۆه بەرايه تى بەرەنگارىبوونەوهى تاوانە رېكخراوهكان چوار مانگ جارېك داتا و ئامارەكانى و چالاككېهكانى نووسىنەگەكانى بەرەنگارىبوونەوهى تاوانە رېكخراوهكان وەرەگرېت و كۆى دەكاتەوه بۆ مەبەستى ئاگادار بوون لە سەر ئەو بوارانە كە دەچېتە ژېر جېبەجېكردنى ياساى ژمارە (۲۸) بەرەنگارىبوونەوهى تاوانە رېكخراوهكان سالى ۲۰۱۲.
- لە رېگاي پەيمانگاي پەرەپېدانى ئەمنى و كارگېرى و تەكنەلۆژىاي زانىارى چەندىن خولى كردۆتەوه بە هەماهەنگى لەگەل رېكخراوه نېودەولە تىبەكان بە بەشدارى كردنى كارمەندانى چەندىن دام و دەزگاي حكومى و دەسەلاتەكانى ترى دەرەوهى وەزارەتى ناوخۆ.
- هەماهەنگى لەگەل چەندىن رېكخراوى ناحكومى كردووه وەك رېكخراوى (المصير) لە بەغدا بە مەبەستى پېشكەش كردنى راپوڤت و هاوكارى بۆ قوربانىانى بازىرگانى كردن بە مرؤف.
- بەشدارى كردن لە دوو كۆنفرانسى سالانەى بەرنامەى نەتەوه يەكگرتووهكان بۆ نەهېشتنى تاوانى رېكخراوى (UNODC) لە ولاتى نەمسا (۲۰۲۱ و ۲۰۲۲).
- ژمارەى تەلەفۆنى تايبەتى بۆ نووسىنگەكان تەرخان كردووه، هەر وەها لەگەل ئەو رېكخراوه نېودەولەتى و ناوخۆييانەى كە هاوبەشەن هېلى پەيوەندى تايبەتبان هەبە.
- وەزارەتى ناوخۆ ياداشتى لىكئىگەيشتنى لەگەل رېكخراوى (سید فاوندىشنى نېودەولەتى) واژوو كردووه بۆ حەواندەوهى قوربانىان لە دالدى (ستېپس) كە سەر بە رېكخراوى ناوبراوه.
- بەرپۆه بەرايه تى بەرەنگارىبوونەوهى تاوانە رېكخراوهكان داتا و ئامار ئامادە دەكات لەسەر تاوانى بازىرگانى كردن بە مرؤف، بەلام لەبەر نەپنېى دۆسيەكان و پاراستنى قوربانىان بلاو ناكړنەوه.
- هەر وەها لە وەزارەتى ناوخۆ بەرپۆه بەرايه تى پۆلىسى كۆمەلگەيى هەيه كە سەر بە بەرپۆه بەرايه تى گشتى پۆلىسى هەريمە و بەشى لە پارېزگا و ئىدارە سەربەخۆكان و هۆبەى لە قەزاكان هەيه و كارى ئەم بەرپۆه بەرايه تى چارەسەر كردنى كېشەكانى توندوتىژيه پېش ئەوهى رپوودات لە رېگاي بلاو كردنەوهى هۆشيارى كۆمەلايه تى و رېگەگرتن لە رپوودانى توندوتىژى خېزانى.

- ھەماھەنگىيەكى بەرچاۋ ھەيە لە نىۋان ۋە زارەتى ناو خۆ لە گەل چەندىن رېڭخراۋى نېۋدەۋلەتى و ناحكوۋمى ئەو پەيۋەندىيەى دروستكردوۋە ۋەك (IOM, UNODC, HARTLAND, SEED) و المصير).
- ھەماھەنگى لە گەل رېڭخراۋەى (UNODC) لە بۋارى راۋىژكارى و كردنەۋەى خوۋلى پېشكەۋتوۋ و ھەروەھا ئەنجامدانى ۋۆركشۋپى ئامانجدار بۇ بەرەنگار بوۋنەۋەى تاۋانە رېڭخراۋەكان.
- ئەنجامدانى چەند خولېك بۇ كارمەندانى نشىنگە (اقامە) ھەكان بۇ مەبەستى راھىنان و بەرزكردنەۋەى تواناكانيان لە روۋبەرۋوۋبوۋنەۋەى بازىرگانى كردن بە مرؤف، لەم خولانەدا كە (۵) مانگى خاياند نىكەى (۴۰) كارمەند بەشدار بوۋن.
- كرىكارانى بيانى چاۋدېرى دەكرىن، لە (۴۰) رۆژ جارىك بەدواداچوۋنيان بۇ دەكرىت و پېۋىستە لە ماۋەى (۳۰) رۆژدا چارەنوۋسيان ديارى بكرىت.

ئامارى بەرەنگار بوۋنەۋەى تاۋانە رېڭخراۋەكان لە ھەرئىمدا:

- (۱۷۲) كۆمپانىيا خراۋنەتە لىستى پەشەۋە.
- (۹۳) كۆمپانىيا بەھۋى ناچالاكىيەۋە راگىراۋن.
- (۱۵۷) كۆمپانىيا لەسەر بنەماى فەرمانى دادگا داخراۋن.
- (۹۹۸) كۆمپانىيا لەژىر چاۋدېرىدان.
- (۵۳۴) كۆمپانىيا لەژىر لىكۋلىنەۋەى دادۋەرىدان.

بەرەنگار بوۋنەۋەى ئەشكەنجەدان و شوئىنيزكردنى زۆرەملى:

بەپپى راسپاردە نېۋدەۋلەتتېبەكان گرتنە بەرى ستراتېژىيەتېك لەلايەن حكومەتى ھەرئىم بۇ بەرەنگار بوۋنەۋەى ئەشكەنجەدان يەككە لە ۋە ھەنگاۋانەى پېۋىستە كارى لەسەر بكرىت.

سەبارەت بە گرتنە بەرى رېكارى ياساى لە سزادانى ئەنجامدەرى ئەشكەنجەدان، كاتېك تاۋانبار يان راگىراۋ سكالاً پېشكەش دەكات ئەنجوۋمەنى لىكۋلىنەۋە پىكدەھىنرېت و ئەگەر بە بەلگە بەپپى راپۇرتى پزىشكى سەلمېندرا كە ئەشكەنجە دراۋە رېكارى ياساى بەرامبەر ئەنجامدەرى تاۋانەكە دەگىرېتە بەر. سەبارەت بە دانانى پېناسەيەك لە ياسا نىشتىمانىيەكاندا بۇ تاۋانى ئەشكەنجەدان، لە رېكەۋتى ۱ ئادارى ۲۰۲۳ لە پەرلەمانى كوردستان خوئىندەۋەى يەكەم بۇ پېشنىازە ياساىەكى تايبەت بە بەرەنگار بوۋنەۋەى ئەشكەنجەدان و مامەلەى خەراپ كراۋە.

نەھىشتى توندوتىژى دژى ئافره تان و جياكارى

له دامه زراوه كانى بهرەنگار بوونه وهى توندوتىژى دژى ئافره تان و خيزان سەر به وهزاره تى ناوخۆ، پيکها ته کان (تورکمان و مه سىحى به نموونه) نهک جياكاريان به رامبەر نهکراوه، به لکو شوپن و پيگه ي بهر زيشيان پيدراوه له ئاستى فهرمانبەر له بهرپوه بهرايه تى گشتى تاوه کو بهرپوه بهرى بهرپوه بهرايه تيبه کان.

به ديه تان يه کسانى نيوان بياو و ئافره ت

وهزاره تى ناوخۆ پهرتووکی (سياسه تى يه کسانى له نيوان ئافره ت و بياو له ئەرک و مافدا) دارشت و به چاپ گه ياند، ئەم پهرتووکه له لايه ن سه رۆکايه تى ئەنجومه نى وهزيران گشتاندى پيکراوه بۆ سه رجهم وهزاره ته کان به مه به ستى په پره وکردنى، رپژه ي ئافره ت له گشت به شه كانى وهزاره ت ره چاوکراوه. له هه ري مى کوردستان ياسا ي بهرەنگار بوونه وهى توندوتىژى خيزانى ژماره (۸) ي سالى (۲۰۱۱) بهرکاره.

له ئيستا دا بۆ ئە وهى ياسا که زياتر له گه ل ستراتيژ و کارنامه ي حکومه تى هه ري م و پابه ندبوونه نيوده وه له تيبه كانى گونجاو بيت کار ده کرپت بۆ هه موار کردنه وهى. دوا ي چه ندين کۆبوونه وهى بهرپوه بهرايه تى گشتى بهرەنگار بوونه وهى توندوتىژى دژى ئافره تان و خيزان له گه ل چين و تويزه جياوازه کان، که موکوپه كانى ياسا که ده ستنيشانکراون، دوا جار ره شنوو سى پرۆژه ياسايه ک پيشکه ش به په رله مانى کوردستان کرا بۆ گه توگو کردن و ده نگدان له سه ر هه موار کردنى.

سه باره ت به ماده ده كانى (۳۸۰ و ۳۹۸) له ياسا ي سزاكانى عيراقى ژماره (۱۱۱) ي سالى (۱۹۶۹) که په يوه ستن به (پيشيلکردنى مافى ئافره ت)، بهرپوه بهرايه تى گشتى بهرەنگار بوونه وهى توندوتىژى دژى ئافره تان و خيزان کار ده کات بۆ هه موار کردنى ئەو ماده دانه به مه به ستى نه هيشتنى ئەو پيشيلکار بيانه له هه ردوو ماده ده که دا هه يه به جورپک مافى ئافره ت تيبدا پاريزراو بيت و بگونجپت له گه ل واقعى کۆمه لگا.

تهر خان کردنى هيلى گه رم و تيم مۇبايل بۆ ئاگادار کردنه وه له حاله ته كانى توندوتىژى

هيلى گه رم و تيم مۇبايل دوو به شن له بهرپوه بهرايه تى بهرەنگار بوونه وهى توندوتىژى دژى ئافره ت هه يه، ئەرکيان فرياکه وتنى خيرا يه بۆ حاله ته كانى توندوتىژى و ده ستدریژى، له م دوو به شه سکالا له هه والده ره كانى نزیک له پوودا وه که وهر ناگرن، به لکو ده بيت ده ستدریژى ليکراو خۆى سکالا بکات. بهرپوه بهرايه تى بهرەنگار بوونه وهى توندوتىژى دژى خيزان و ئافره ت به پيى ياسا کار ده کات، بۆيه تا فه رمانى دادوهر دهر نه چپت ناتوانن ده ستبه رن بۆ هيج که يسيک و ريگه يان پينادريت له وانه ش که يسى توندوتىژى.

بۆ چاره سه رکردنى که يسه کان له کاتى خويدا پيوسته برياريک ده ربکريت بۆ ئە وهى تيمه کان ده رچن و به داوا داچوون بکن، کاتيک ئافره ت ياخود ئەو که سه ي توندوتىژى به رامبەر کراوه ناتوانيت په يوه ندى بکات.

پیشکەشکردنی خزمەتگوزاری یاسایی و مرۆیی بۆ ئیزیدیه رزگاربووهکان

له سالانی (۲۰۱۸ تا ۲۰۲۲) به هه‌ماهه‌نگی له‌گه‌ڵ رێکخراوی (GIZ)ی ئەلمانی چه‌ندین پرۆژه و خولی پێویست جێبه‌جێکراوه بۆ پالپشتی کردنی ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌تی و یاسایی که‌سوکاری بێسه‌روشوینبووانی ئیزیدی و پیشکەشکردنی راویژی پێویست بۆ رزگار بووه‌کان و پالپشتی کردنی قوربانیان ئەنجام ده‌درێت له‌ که‌مپه‌کانی (بیرسف و باجید کندان و کبرتو). له‌لایه‌کی دیکه‌وه و له‌لایه‌ن لیژنه‌ی بالای به‌جینۆساید ناساندنی تاوانه‌کانی داعش راویژی یاساییان پیشکەش ده‌کرێت.

به‌شداری کردنی که‌مه‌ندامان له‌ دارپشتی سه‌رجه‌م سیاسه‌ت و یاسا په‌یوه‌ندیداره‌کان به‌ پرسه‌ جێنده‌رییه‌که‌انه‌وه‌یاسای به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی توندوتیژی خێزانی و ره‌شنووسی هه‌مواره‌که‌شی بۆ ته‌واوی کۆمه‌لگه‌یه‌ بۆیه‌ به‌بێ جیاوازی سه‌یری ته‌واوی ئەندامانی کۆمه‌لگه‌ ده‌کات، جیاکاری له‌ نیوان پێکهاته‌کان یان خاوه‌ن پێداویستی تایبه‌ت و که‌سی ئاسایی و خاوه‌ن پۆست و پله و پایه‌ ناکات. هه‌روه‌ها ده‌ستوور و یاسا سزاکانی عێراق و یاسای باری که‌سیش به‌ هه‌مان شیوه‌ جیاکاری تیدا به‌دی ناکرێت و له‌نیۆ ره‌شنووسی یاسای به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی توندوتیژی نییه‌.

پڕۆسه‌ی ئاوتپه‌کردنی قه‌ره‌ج له‌ کۆمه‌لگه‌دا

تایبه‌ت به‌ قه‌ره‌جه‌کان له‌ هه‌ری‌می کوردستان له‌لایه‌ن وه‌زاره‌تی ناوخۆ هاوکاری ویاپشتی قه‌ره‌جه‌کان کراوه، له‌سالی (۲۰۱۴) به‌فه‌رمانی وه‌زاری ژماره (۱۱۷۴۶) له‌ رێکه‌وتی ۲۰۱۴ / ۶/۱۲ مۆله‌تی دامه‌زراندن دراوه به‌ (سه‌نته‌ری رۆشنییری قه‌ره‌ج) له‌پاریژگای هه‌ولێر، و سه‌باره‌ت به‌ بابته‌ی هه‌زاربان په‌یوه‌ندی به‌چه‌ندین لایه‌نه‌وه‌ هه‌یه‌ که‌ پێویسته‌ هه‌لی کارکردنیان بۆ فه‌راهه‌م بکرێت وپلانیکی هه‌مه‌ لایه‌نه‌ بۆ ئەم بابته‌ دابڕێژرێت به‌جۆرێک که‌ رێکخراوه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی مه‌ده‌نیش رۆلیان تێیدا هه‌بێت.

له‌ ده‌وک کۆمه‌لگه‌ی تایبه‌تی نیشته‌جێبوونی بۆ قه‌ره‌ج درووستکراوه به‌ ناوی کۆمه‌لگای رزگاری و حکومه‌تی هه‌ری‌م له‌و کۆمه‌لگایه‌دا (۲۶۴) خانووی بۆ درووستکردن. پێشتر کۆمه‌لگای قه‌ره‌ج که‌ ژماره‌یان زیاتره‌ له‌ (۳۰,۰۰۰) که‌س گرفتنی به‌ده‌سته‌یانی به‌لگه‌نامه‌ فه‌رمییه‌کانیان هه‌بوو، به‌لام له‌ کابینه‌ی نۆیه‌مدا حکومه‌تی هه‌ری‌م کارئاسانی زۆریان بۆ کراوه له‌ بابته‌ی ده‌چوونی ناسنامه، هه‌روه‌ها ره‌گه‌زنامه‌ش به‌شیوه‌ی (استثناء) بۆ قه‌ره‌جه‌کان ده‌رده‌چێت. له‌ باره‌ی کار پێکردن و دامه‌زراندنیش به‌بێ جیاوازی کار ده‌که‌ن و هه‌لی دامه‌زراندنیان بۆ ره‌خساوه‌.

مافی گ‌ردبوونه‌وه‌ و خۆبیشاندان

له‌ په‌یکه‌ری رێکخستنی به‌رپۆه‌به‌راهه‌تییه‌کان و ئیداره‌ سه‌ربه‌خۆکانی سه‌ر به‌ وه‌زاره‌تی ناوخۆ به‌شی پۆلیسی پارێزگاری چالاکییه‌ مه‌ده‌نیه‌کان دامه‌زراوه بۆ مامه‌له‌ کردن له‌گه‌ڵ گ‌ردبوونه‌وه‌ و خۆبیشاندان، به‌لام به‌هیچ شیوه‌یه‌ک بۆیان نییه‌ هێزی زیاد له‌ پێویست بۆ پووبه‌رووبوونه‌وه‌ خۆبیشاندهران به‌کاربه‌یئن، ئەم هێزانه‌ راهینراون به‌رده‌وام مه‌شق ده‌که‌ن سه‌باره‌ت به‌ چۆنیه‌تی جێبه‌جێکردنی ئه‌رکه‌کانیان. له‌ هه‌ر گ‌ردبوونه‌وه‌یه‌کی ئاشتیخوازانه‌

بەشىۋەي فەرمى بەيىي ياسا داوايان كىردىت ئەركى ھىزى چالاكىيە مەدەنىيەكانە پارىزگاربان لى بىكات دواى زانىنى كات، شوپىن، ئامانچ و پېرەوى گىردبوونەوہكە.

سەرجمە ھىزەكانى ئاسابىشى ناوخۇ بەپىنمايى ئاگاداركىرنەوہ كە پارىزگارلى لە رۇژنامەنووسان و راگەياندىكاران و چالاكوانى مافى مرۇف بىكەن. بەھىچ شىۋەيەك نابت پۇلىسى چالاكىيە مەدەنىيەكان چەكى كوشندە لە دىزى خۇپىشاندىران بەكاربەپىن.

ھەر كاتىك زانىارى درا كەوا سىكالى ياسايى تۇماركراپو دەرھەق بەو كەسانەى رەفتارى نەشىاو دەكەن دىزى چالاكوان و مافى مرۇف پىكارە ياسايەكان ئەنجام دەرپىت تۇمەتباران دەستگىر دەرپىن رادەستى دادگا دەرپىن. وەزارەتى ناوخۇ رىنمايى و خولى رۇشنىرى بۇ ئەفسەرەو كارمەندان دەكاتەوہ بۇ ئەوہى كارمەندانى پۇلىس بەردەوام وشىارى ياسايان ھەبىت و بەشىۋەيەكى زانىستى و ئەكادىمى و مۇدىرن پىيان بگەيەنەت، ھەرەوہا شازەبايان ھەبىت لەبنەماكانى مافى مرۇف و دىموكراتى و كۆمەلگەى مەدەنى و چۇنەتەى مامەلەكرىن لەگەل گشت چىن و توىزەكانى كۆمەلگا و راھىنانيان بەيىي پىۋەرە نىۋدەولەتەيەكان.

ياساى رىكخستنى خۇپىشاندىان ژمارە (۱۱) سالى ۲۰۱۰ ھەنگاۋىكى ئەرىنىيە بۇ دابىنكرىنى مافە رەواكانى ھاوولتەيان.

لە كاتى پىشكەش كرىنى داواكارى بۇ مۇلەت وەرگرتن، ئەگەر لە ماوہى (۴۸) كاتزىمىر وەلامىان نەدرایەوہ ئەوا بە رەزامەندى دادەنرپت لەسەر رىكخستنى خۇپىشاندىانەكە. لىژنەى سەرپەرشتىارى خۇپىشاندىان بۇى ھەيە تانە لە برپارى رەتكردنەوہكە بدات لە دادگاى تىھەلچوونەوہ لە ماوہى (۳) رۇژ لە مىژۋوى پىراگەياندىنى رەتكردنەوہ، پىۋىستە لە ماوہى (۴۸) تانەكە يەكلابى بىرپىتەوہ و برپارەكەش يەكلارەوہ دەرپىت. لە سالى ۲۰۱۵ تاكو ئىستا تەنيا لە سنورى پارىزگاى ھەولپىر (۱۰۵) خۇپىشاندىانى بە مۇلەت ئەنجامدراوہ، (۱۲۰) خۇپىشاندىانى بى مۇلەتى ئەنجامدراوہ (۳۲) داواكارى خۇپىشاندىان رەت كراوہتەوہ.

دەستپاگەبىشتن بە زانىارىيەكان لە سەرچاۋە فەرمىيەكانەوہ

ياساى مافى دەسكەوتنى زانىارى لە ھەرىمى كوردستان ژمارە (۱۱) سالى ۲۰۱۳ خۇى دەستكەوتىكە، چونكە وەك يەكىك لە ياسا ھەرە باشەكان لە رۇژھەلاتى ناوہراست ئامازەى پىدەكرپت. ھەرەوہا گىنگىدان بە ياساكە لە چوارچىۋەى پلانى حكومەتى ھەرىمى كوردستان بۇ مافەكانى مرۇف ھەنگاۋىكى گىنگە.

ھەموو رووداو و پىشھاتەكان لەرپىگاى بەرپىۋەبەرى راگەياندىن و پەيۋەندىەكان سنورى بەرپىۋەبەرايەتى پۇلىسى پارىزگا و ئىدارەكان بىلادەكرپنەوہ بۇھاوولتەيان و دەزگاكانى راگەياندىن. و لەلايەن وەزارەتى ناوخۇ روون كرىنەوہى پىۋىست دەرپىتە ھاوولتەيان و تەبىزى فەرمى بەرپىۋەبەرايەتەيەكانمان لەرپى كۇنفرانسى رۇژنامەوانى داتا و زانىارى پىۋىست بىلادەكەنەوہ بەتايىبەتى لە بابەتى توندوتىزى خىزانى و خستنەرووى ئامارەكانى ھاتوچۇ.

له رووی ئەمنییەوه ریگا نادریت زانیاری دەربارەهی هیزه ئەمنی و سەربازییەکان بە هیچ شیوەیەک بۆلابکریتەوه بەتایبەتی له رووی ژماره و شوینەوه. دەستەهی سەربەخۆی مافەکانی مرۆف له ۲۰۱۴/۹/۲۱ رەشنووسییکی رینماییی ئاماده کردوو و له سالانی ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ ئاراستەهی ئەنجومەنی وهزیران و ئەنجومەنی شورا کراون.

له وهزارەتی ناوخۆ به نووسراوی فەرمی کەسی پەپوهەندیدار به پیدانی زانیاری دەستنیشان کراوه و چەندین خول بۆ ئەم مەبەستە ئەنجامدراوه، لهرووی داواکردنی زانیاری فەرمی له دامودەزگاگان، بەپیی یاسای دەستکەوتنی زانیاری ریککاری خۆی هەیه هیچ سکالایەکیش لهسەر داواکردنی زانیاری بەرامبەر به وهزارەتی ناوخۆ نییه.

پووبەرووبوونەوهی تاوانی تیرۆری ئەلیکترۆنی

ریکاری یاسایی دەگیریتە بەر بۆ پاراستنی مافی هەر هاوولاتییهک که پووبەرووی تاوانی ئەلیکترۆنی بییتەوه و ئەنجامدەرانی سزا دەدریت بەپیی جۆری تاوانەکه له چوارچێوهی یاسای بەرەنگاربوونەوهی تیرۆر ژماره (۶)ی سالی ۲۰۰۸ و سزادانی عێراقی ژماره (۱۱۱)ی عێراق سالی ۱۹۶۹ی هەموار کراو.

پاراستنی مافەکانی بەناوەران و کۆچبەران

به هه ماههنگی له گه‌ل ریکخراوی نیودهوله‌تی کۆچ (IOM) رەشنووسی ستراتییەتی نیشتمانی بۆ کۆچ له عێراق و هەریمی کوردستان ئاماده‌کراوه به مەبەستی پاراستنی مافەکانی بەناوەران و کۆچبەران. شەش وهزاره‌ت له حکومه‌تی هەریم و حکومه‌تی فیدرال به وهزاره‌تی ناوخۆشه‌وه له ریگی ناوه‌ندی هاوبه‌شی هه ماههنگی قه‌یرانه‌کان به‌شدان له دانانی ئەم ستراتییەته، ئامانجه‌که‌ی بریتییه له بەرپوه‌بردنی یه‌کگرتووی سنوره‌کان، به‌رپه‌نگاربوونه‌وه‌ی بازرگانیکردن به مرۆف، گه‌شه‌پیدانی مرۆیی و گواستنه‌وه‌ی کریکاران، چاودیری کردنی بازاری کار، کاریگه‌ری تیکچوونی که‌شو هه‌وا له عێراق و پرسی کۆچ.

لێژنه‌یه‌کی هاوبه‌ش پیکه‌پێنراوه بۆ دارشتنی رینماییی تایبەت به پەناوەران و پەناخوازان، له ئیستادا رەشنووسی رینماییه‌که له قۆناغی کۆتاییه‌یه به له‌به‌رچاوغرتنی یاسا و رینماییه به‌رکاره‌کان و بنه‌ما نیوده‌وله‌تییه‌کان ئاماده‌کراوه.

پروژه یاسای پاراستنی بەناوەران و داواکارانی بەناوەریت

له سەرەتای هاتنی پەناوەران بۆ هەریمی کوردستان، حکومه‌تی هەریمی کوردستان سەرجه‌م توانا بەرده‌سته‌کانی خسته‌ خزمه‌تی پەناوەرانه‌وه، چونکه هیچ یاسا و رینماییه‌کی تایبەت به پەناوەری مرۆیی له عێراق و حکومه‌تی هەریمی کوردستان نییه.

حکومه‌تی هەریم ته‌واوی خزمه‌تگوزارییه‌کان بۆ ئاواره و پەناوەران بۆ به‌رامبەر دا‌بین ده‌کات وکو شوینی مانه‌وه، خزمه‌تگوزارییه سەرته‌اییه‌کان، پیدانی دەر‌فەتی خویندن و کارکردن و هاتوچۆ. وهزاره‌تی ناوخۆ به هه ماههنگی له‌گه‌ل ئازانسی نه‌ته‌وه یه‌کگرتووه‌کان بۆ کاروباری پەناخوازان (UNHCR) به‌مه‌به‌ستی دەرچوواندنی رینماییه‌کی

تایبەت بە پەنابەرانی لێژنەییەکی پێکھێنراوە و لە پرۆسەی ئامادەکردنی ئەم رێنماییەدا سەرچەم بنەما و ستانداردە نیۆدەوڵەتیەکان لەبەرچاو گیراون. بە پەسەندکردنی ئەم رێنماییە، ئەرک و مافەکانی پەنابەرانی دەچیتە چوارچۆیەکی یاسایی. کە تەواوی مافەکانی تایبەت بە پەنابەرانی و نیشتهجێکردنیان و خزمەتگوزاری بە پەنابەرانی لە خۆ گرتوو.

پیشکەش کردنی خزمەتگوزاری بە ئاوارە و پەنابەرانی و گەپانەووبان

نزیکی (۸۰٪)ی ئەو خزمەتگوزاریانەی پیشکەش بە ئاوارە و پەنابەرانی کراوە لەسەر بودجەی حکومەتی هەریمی کوردستان دابینکراوە، رێکخراوەکان لە ماوەی رابردوودا بەردەوام بوون لە پیشکەشکردنی هاوکاری بەم شیوەیە:

لە سالی ۲۰۱۴ زیاتر لە (۴۶۰,۰۰۰) ئیزیدی ئاوارە هەریمی کوردستان بوون، تا سالی ۲۰۱۶ نزیکی (۱۰۰,۰۰۰) سەد هەزار کەس کۆچیان کرد بۆ دەرەووی ولات، ئیستا ژمارەی ئەوانەی کە کۆچیان کردوووە گەشتۆتە (۱۶۰,۰۰۰) سەد و شەست هەزار کەس. بە گشتی رێژەی کۆچکردنی ئیزیدیەکان دەگاتە (۲۰۰,۰۰۰) کەس واتە نزیکی (۵۰٪)ی ئیزیدیەکان، ئەمەش مەترسی گۆرینی دیمۆگرافی ناوچهکانیان لێدەکەوێتەو.

سەبارەت بە شایستە داراییەکانی مامۆستایان و فەرمانبەرانی قوتابخانەی پەنابەرە سوریەکان، پیشتر رێکخراوەکان بودجەیان بۆ دابین دەکرد، بەلام لە سالی خویندنی ۲۰۱۹ - ۲۰۲۰ هەو ئەم هاوکاریانەیان بریو، لە ئیستادا حکومەتی هەریمی کوردستان ئەم ئەرکە گرتۆتە ئەستۆ و سەرچەم شایستە داراییەکانی مامۆستایان و فەرمانبەرانی قوتابخانەکانی ئاوارە سوریەکانی (رۆژئاوا) دابینکردوو لە سالانی رابردوودا.

لە پارێزگا و ئیدارە سەربەخۆکان بەشیک کراوەتەو لە بەرپۆهەرایەتی پۆلیس بەناوی پۆلیسی کاروباری ئاوارە و پەنابەرانی بۆ پاراستنیان بەهەماهەنگی لەگەڵ ئاسایش و رێکخراوە حکومی و ناحکومیەکان.

سەرۆکی دەستە گشتی ناوچه کوردستانیەکانی دەرەووی ئیدارە هەریم ئەندامە لە لێژنە تەکنیکی دانوستاندنەکان لە دۆسیە رێککەوتننامە شنگال کە لە نیوان حکومەتی عێراق و هەریمی کوردستان و بە سەرپەرشتی (یۆنامی) لە ۲۰۲۰/۱۰/۱ وازوو کراوە بۆ مەبەستی گەپاندنەووی سەقامگیری و ئاسایی کردنەووی دۆخی شنگال و گەپانەووی ئاوارەکان بۆ سەر زیدی خۆیان و رێکخستنی چوارچۆیە کارگیری و کارا کردنی رۆلی دام و دەزگا شەریعیەکان لە ناوچهکە.

قەرەبووکردنەووی رزگاربووانی ئیزیدی

نافرەتانی ئیزیدی رزگاربووی دەستی تیرۆریستانی داعش ئەگەر لە هەریمی کوردستان بن یان لە هەر شوێنیکی عێراق و تەنانەت دەرەووی ولات، ناونووس دەکرین بۆ ئەو بەگوێرە یاسایەکی پێوەندیدار کە لەم دوااییەدا لە ئەنجومەنی نوینەرانی عێراق دەرچوو بە ناوی یاسای (رزگاربووە ئیزیدیەکان) ژمارە (۸)ی سالی ۲۰۲۱ بە

قەرەبوو كوردنە وەيان، ناو نووسكردنە كە لە سەرەتای مانگی ئابی ۲۰۲۲ دەستیپێكردوو و لە دەھۆك نووسینگە یەكی وەزارەتی كار و كاروباری كۆمەڵایەتی حكومەتی ھەریمی كوردستان بەم كارە ھەڵدەستیت.

دوایین ئاماری ئاوارە و پەنابەرانی لە ھەریمی كوردستان تا كانونی یەكەمی ۲۰۲۳

لە ئیستادا ھەریمی كوردستان (۹۰۰،۶۶۷) ئاوارە و پەنابەری لە خۆگرتوو، ئەو ژمارە یە (۶۳۱،۱۷۴) ئاوارە ی ناو خۆن و (۲۵۱،۴۷۵) پەنابەری سوری و (۷،۷۹۶) پەنابەری تورکی و (۸،۳۵۷) و پەنابەری ئیرانی و (۶۵۲) پەنابەری فەلەستینی، ھەروەھا (۱۰،۰۱۳) كەس لە پەنابەری جۆراوجۆر لە خۆ دەگریت.

زۆربە ی ئاوارە و پەنابەرە كان لە ھەریم لەگەڵ كۆمەڵگە ی خانەخۆی دەژین، (۳۰٪) یان لە ناو كەمپە كان دەژین كە ژمارە یان (۳۳) كەمپە، ھەروەھا (۷۰٪) لە دەرەوی كەمپە كان دەژین. (۴۱٪) ئاوارە و پەنابەرانی لە پارێزگای ھەولێر دەژین، (۴۰٪) لە پارێزگای دەھۆك، و (۱۹٪) لە پارێزگای سلێمانی دەژین.

لە مانگی تشرینی دوو، كانونی یەكەم ۲۰۲۳ نزیكە ی (۳،۳۸۹) پەنابەری تازە ھاتوو لە ھەریمی كوردستان تۆمار كراون.

ھەولە كان بۆ بە جینۆساید ناساندنی كەسی ئیزیدیە كان

لە ئاستی نیودەولەتی بە ھەولە دانی بەردەوام، حكومەتی ھەریم بەردەوام بوو لە ھەولە كانی خۆی بۆ بە جینۆساید ناساندنی كۆمەڵكوژی و تاوانە كانی داعش دا بە پێكھاتە كان بۆ ئەم مەبەستەش لیژنە یەكی بالای دامەزراندوو بۆ رێكخستن و ھەماھەنگی لەگەڵ لایەن و میكانیزمە نیودەولەتیە كان لە سەر ئاستی حكومات، پەرلەمان و دادگای تاوانی نیودەولەتی لە لاھای. لەم دواییە شدا بە راسپاردنی بەرپز جەنابی سەرۆکی حكومەتی ھەریم لە كاپینە ی نۆبەم دام و دەزگای حكومەت و لایەنە ئەمنییە كان راسپێردراون بۆ پیدانی زانیاری بە تیمی نەتەو و یەكگرتووە كان بۆ لێپێچینەو لە تاوانە كانی داعش (یونیتاد).

تا ئیستا زیاتر لە (۱۰) ولات كۆمەڵكوژی ئیزیدیە كانیان بە جینۆساید ناساندوو. لە پێكەوتی ۲۰۲۱/۷/۶ پەرلەمانی ھۆلەندا دانی نا بە جینۆسایدی ئیزیدیە كان و حكومەتی ھۆلەندا ش پەسەندی كرد. رۆژی ۲۰۲۳/۱/۱۹ حكومەتی ئەلمانیا بە زۆرینە ی دەنگ، كۆمەڵكوژی ئیزیدیە كانی پەسەند كرد. ھەروەھا لە مانگی ۸ سالی ۲۰۲۳ حكومەتی بەریتانیا بریاریدا بە جینۆساید ناساندنی كەسی ئیزیدیە كان.

ھاوكاری كردنی ئافرەت و مندالە رزگار بووە كان دەستی داعش

لە شەری داعش، ھەزاران ھاوولاتی ئیزدی و پێكھاتە كان لە لایەن تیرۆرستانی داعش رفیندران كە ژمارە یان گەیشتە (۶۴۱۷) كەس و ژمارە یەكی زۆریان ئافرەت و مندال بوون، بە ھەولە كانی حكومەت سەرەتای مانگی شوباتی ۲۰۲۴ توانراو (۳۵۷۶) رزگار بكرین لەوانە (۱۲۰۸) ئافرەت و (۳۳۹) پیاو و (۱۰۷۰) مندالی كچ و (۹۵۹) مندالی كور بوون، تا ئیستا (۲۶۹۳) كەس بێسەروشوینن. ناوھندی ھاوبەشی ھەماھەنگی قەیرانە كان بە ھەماھەنگی لەگەڵ ئازانس و

رېڭخراوه ئيودەولەتبيھەكان و وەزارەتى كۆچ و كۆچبەرانى عىراق، چەند ھاوکارىبەك پېشكەش بە رېڭاربووان دەكەن وەكو:

- كىرەنەوھى چەندىن بەرنامەى تايبەت بە پالېشتى ساىكۆلۆژى بۇ ئافىرەتە رېڭاربووانەكان.
- ناوەندى ھاوبەشى ھەماھەنگى قەيرانەكانى وەزارەتى ناوخۇ بە ھەماھەنگى لەگەل وەزارەتى كۆچ و كۆچبەرانى عىراق توانىى بېرى (۲,۰۰۰,۰۰۰) دوو مىليۇن دىنار بۇ (۱۹۹) ئافىرەتى رېڭاربووانەكان بەكەن وەكو قەرەبوو و بەردەوامە لە ھەولدان بۇ قەرەبوو كىرەنەوھى تەواوى رېڭاربووانەكان .
- كىرەنەوھى پەيمانگى چارەسەرى دەروونى و تراوما لە زانكۆى دەۋك تا ئىستا (۶۸) قوتابى دەرىچوون و بىروانامەيان بەدەستەپناو، ئىستا لە كەمپەكان خىزمەتگوزارى ساىكۆ-سوشىال پېشكەش دەكەن.
- حكومەتى ھەرىم و حكومەتى ئەلمانىا لە ۲۰۱۵ رېڭكەوتىيىكان ئىمزا كىرەوۋە بۇ چارەسەرى رېڭاربووان و تا ئىستا (۱۰۸۸) كەس لە كچ و كورانى ئىزىدى نىردراون بۇ ولاتى ئەلمانىا بۇ چارەسەرى دەروونى.

بەرىپوۋەردىنى جاكسازىبەكان و دابىنكىردىنى خىزمەتگوزارىبەكان

ھەر كەسك دەستگىر دەكرىت بەپىى بىرىرى دادوۋەر پالېشت بە ياسا رەوانەى گرتن و گواستەنەو دەكرىت و رادەگىرىت و گشت مافەكانى پىويستى بۇ دابىنكىراوۋە وەك بوونى پارىزەر، پەيوەندى كىردن و ئاگادار كىرەنەوھى كەسوكارى لە ھۆكارەكانى دەستگىر كىردى، ھەروەھا رېنماى پىدەدرىت بۇ زانىنى ئەرك و مافەكانى و شوپىنى نووستن و خۆشووشتن و گەرمى و ساردى و خواردن و خواردنەوھى تەندروستى بۇ دابىنكىراوۋە و لەپووى تەندروستى چاودىرى دەكرىت لە ھەموو بەشەكانى گرتن و گواستەنەو تىمى پىزىشكى تايبەتى شارەزا ھەيە، ئەم تىمانە پىشكىن بۇ راگىراوان دەكەن بە مەبەستى چارەسەركىردىيان و گىرنگى زىاتىر بە كەمئەندامان دەدرىت.

شوپىنى تايبەت بە راگىراوانى ئافىرەتان ھەيە و بەپىى تەمەن جىاكاراۋەتەو، ئەو كەسانە كە تەمەنىان خوار ھەژدە سالە بىكەى پۇلىسى نەوجەوانان ھەيە بۇ ئەو راگىراوانە، بەپىى پىوۋەرە ئيودەولەتبيھەكان مامەلەيان لەگەلدا دەكرىت، كەشكى ئاراميان بۇ دەرەخسىت و مافەكانىيان دابىنكىراوۋە وەك: بوونى پارىزەر، ئاگادار كىرەنەوھى كەسوكارى لە ھۆكارى دەستگىر كىردى، مافى سەردان، پەيوەندى كىردن بە كەسوكارىيان بە تەلەفۇن، ناردىنى نامە و دابىنكىردىنى گۇقار، پۇژنامە، كىتەب، تەلەفۇن و پادىۋ.

راھىنانى فەرمانبەرانى جىبەجىكىردىنى ياسا لەبارەى پىوۋەرەكانى مافەكانى مرۇق

كىرەنەوھى خولى ھوشىارى بەردەوام بۇ ئەفسەر و كارمەندان بۇ رۇشنىبىركىردن و راھىنانى لەجىبەجىكىردىنى ياسا لە بارەى مافەكانى مرۇق ئەو راسپاردانەى كە لەپروۋسەى جىبەجىكىردىندا ھىزەكانى پۇلىس بەردەوام پىشتگىرى و ھاوكارى دەپىت بۇ جىبەجىكىردىنى راسپاردەكان.

نەھىشتى توندوتىژى دژى مندان

ئەو مندانلانى توندوتىژيان بەرامبەر كراوھ لە چوارچىوھى مافى كەسى دۆسىيەكانيان ھاتووھ و پەوانەى نووسىنگە و بەرپوھبەرايەتییەكانى بەرەنگاربوونەوھى توندوتىژى دەكرىت، بەلام ئەگەر مندانلەكە تۆمەتبار بىت دۆسىيەكانيان دەچىتە پۇلىسى نەوجەوانان. واتە ئەو كەيسە ھاوبەش و پەيوەندارە بە چەند لايەنلىك وەك بەرپوھبەرايەتییەكانى بەرەنگاربوونەوھى توندوتىژى، وەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلایەتى، پۇلىسى نەوجەوانان و ھىزەكانى پۇلىس كە بەردەوام خولى ھۆشيارى و شياندن و پاهىيان ئەنجام دەدەن لە شوپنە گشتى و گەشتيارىيەكان بۇ رىگرى كردن لە نەھىشتى توندوتىژى دژى مندان و پاراستىيان لە لەش فرۇشى و بازرگانى بىكردن.

بەدەستەپنەنى رەگەزنامە و زامنىردنى يەكسانى

سەبارەت بە ھەمواركردنەوھى ياساى رەگەزنامە ژمارە (۲۶) بۇ سالى ۲۰۰۶ بۇ زامنىردنى يەكسانى لە مافەكاندا لە نيوان پياوان و ئافرەتاندا لە بەدەستەپنەنى رەگەزنامە و گواستەوھ و پارىزگارى لىكردنى و گۆرپنى بەپىي ئەو راسپاردانەى كە ئاراستەى عىراق كراون بە ھەرىمى كوردستانىشەوھ، بۇيە پىويستە وەزارەتى ناوخۆ لە حكومەتى ھەرىم كارى لەسەر ئەوھ بكات لەگەل حكومەتى ئىتىحادى بۇ ئەوھى جياوازى نەكرىت لە نيوان ژن و پياو لە بەدەستەپنەنى رەگەزنامە.

بەپىي ماددە ۱/۳ لە ياساى ناوبراو ئەگەر مندانلىك لەسەر رەگەزنامەى باوكى داواى رەگەزنامەى عىراقى بكات راستەوخۆ لە فەرمانگەكانى بارى شارستانى تۆماردەكرىت ئەگەر دايكىشى بيانى بىت ھىچ كىشە و گرفتىكپان بۇ دروست ناپىت. بەلام ئەگەر ھاتوو مندانلىك دايكى عىراقى بىت باوكى بيانى بىت و لەسەر رەگەزنامەى دايكى داواى رەگەزنامە بكات كىشە و گرفتى زۆرى بۇ دروست دەپىت.

لېرەدا رىوشوپنەكان لەرووى كارگىرپىيەوھ توندتر دەكرىن و كاتىكى زۆرىش دەخايەنپىت لە ھەمان كاتىشدا لەرووى پراكىتىكىيەوھ دەپىت مندانل و دايكەكە سەردانى بەرپوھبەرايەتى گشتى رەگەزنامە بكن بەمەبەستى وەرگرتنى رەزامەندى تۆماركردن. دواترىش چەند مندانلى تر كە لەدايك دەبن بەھەمان شپوھ پىويستە رىكارەكان ئەنجام بەدن وەك مندانلى يەكەم بۇ ئەم مەبەستە رىنمايىيەكان زۆر توندكراون بۇيە پىويستە جياوازى نەكرىت لە نيوان ژن و پياو داواى دلنباوونەوھ لە رەسەنايەتى ئافرەتەكە ھاوشپوھى پياوھەكە مامەلە لەگەل مندانلەكان بكرىت.

رىكارى پىويست بۇ جىيەجىكردنى راسپاردەكانى تايبەت بە وەزارەتى ناوخۆ

لە ئەنجامى ئەو زنجىرە وۆركشۆپ و مېزگەردانەى ئەنجامدران نووسىنگەى رىكخەرى راسپاردە نيودەولەتییەكان رىكارى تايبەتى ھەبووھ و لەلايەن ديوانى سەرۆكايەتى ئەنجومەنى وەزىرانەوھ ئاراستەى لايەنە پەيوەندىدارەكان كران لەوانە وەزارەتى ناوخۆ بۇ ئەوھى بكنونە بوار جىيەجىكردن بەپىي راسپاردە نيودەولەتییەكان وەك بەشيك لەو سەقفە زەمەنىيە كە پلانەكە پىي پابەندە.

تایبەت بە بازارگانی کردن بە مرۆف

- دارپشتنی (پلانی کاری نیشتمانی) و بلاوکردنەوێ پێنمایی تایبەت لەو پووەو بە ئامانجی بەرەنگاربوونەوێ بازارگانیکردن بە مرۆف.
- پێداچوونەوێ بە پێنمایی ژمارە (۳)ی سالی ۲۰۱۸ بەتایبەتی لە بابەتی بەرپرسیاریەتیەکان.
- دامەزراندنی ئۆفیسێ لیکۆلینەوێ زیاتر لە نیوان پارێزگا سەرەکیەکاندا بەتایبەت لە هەولێر، سلێمانی و دهۆک، لەبەر ئەوێ بوونی تەنها شەش ئۆفیس بەشی پێداویستی هەریمی کوردستان ناکات.
- پێویستە نووسینگەکانی بەرەنگاربوونەوێ بازارگانیکردن بە مرۆف بە سیستەمیکی بەگرتوو و ستاندارد کار بکەن و شیوازی مامەلەکردنیان لەگەڵ کەیسەکان جیاواز نەبێت.
- دانان و ئامادەکردنی چەند پەپوهریک بۆ شارەزایی تەکنیکی خوازاو و لێهاتوویی و ئەزموونی ئەو کارمەندانە کە لە نووسینگە بەرەنگاربوونەوێ تاوانە پێکخراوەکان کار دەکەن.
- پێویستە وەرگیر دابین بکریت لە نووسینگەکان کە یەکیکە لە گرتە سەرەکیەکان لەبەر ئەوێ زۆر بە قوربانیان بیانین.
- کاراکردی لێژنە ناوەندی و لێژنە لاوەکیەکان و یەکخستەوێ پێنمایی کارکردنیان و دابینکردنی پێداویست لۆجستی بۆ راپەراندنی کارەکانیان بە شیوەیەکی دروست.
- زیادکردنی (ئەنجومەنی بالای دادوهری) بۆ ئەندامیەتی لە لێژنە بالای بەرەنگاربوونەوێ بازارگانیکردن بە مرۆف.
- باشتەر نوێنەری وەزارەتی داد لە لێژنە بالای بەرەنگاربوونەوێ بازارگانیکردن بە مرۆف ئەندامیکی داواکاری گشتی بێت نەک فەرمانبەرێکی ئاسایی.
- سازدای خولی راپهێنانی تایبەت بۆ ستاف و کارمەندانێ پەپوهریدار لە بەرپووەرایەتی بەرەنگاربوونەوێ تاوانە پێکخراوەکان و هوروەها بەشە لاوەکیەکانی سەر بەم بەرپووەرایەتیەکان
- بەدواداچوونی بەردەوام بۆ ئەم کۆمپانیانە کە تایبەتن بە هێنانی دەستە کار لە هەریمی کوردستان بۆ رێگریکردن لە بردریان بۆ شارەکانی تەر لە عیراق یان ولاتانی دەوروبەر.
- هەماهەنگی نیوان وەزارەتی ناوخوا و لایەنە پەپوهریدارەکانی تر تایبەت بە کەیسێ بازارگانیکردنی بە مرۆف، بەتایبەتی میکانیزمی هەوالەکردنی کەیس لەسەر ئاستی ناوخوای لە هەریمی کوردستان و هوروەها لە نیوان ئەو ئەفسەرەکانی کە راسپاردراون بە پەپوهریدارێکردن لەگەڵ پێکخراوی پۆلیسی تاوانکاری نیودەولەتی – ئینتەرپۆلدا.

- ئامادە كىردى و بىيادنانى پىرۇگرامى خويىندى تايىت بە بەرەنگارىبونەۋە بازىرگانىكىردى بە مرۇف، ھەرۋەھا ئەنجامدانى ھەلمەتى داكۇكىكارى لەسەر ئاستى ئەكادىمىيى پۇلىس بە ئامانجى بلاوكىردنەۋە ئەو پىرۇگرامە نېو ئەفسەرانى جىبەجىكارى ياسادا.
- ئەنجامدانى خولى راھىنان و بەرزكىردنەۋە تىوانستى مرۇيى بۇ كارمەندان و ئەم فەرمانبەرەنەۋە كە راستە و خۇ مامەلە لەگەل كەيسەكانى بازىرگانىكىردى بە مرۇف دەكەن بە ئامانجى يارمەتىدان بۇ باشتر تىگەيشتن و بەكارھىنانى ياساكە لە لىكۇلېنەۋە تاوانباراندا.
- دىاردەۋى سىۋالكىردى قەدەغە بىكرىت، چىونكە جۇرىكە لە بازىرگانى كىردى بە مرۇف و دەرەفە تىكە بۇ ئىستىغلال كىردى.
- لە كاتى دەستىگىر كىردى سىۋالكەران كاتىك مىندالىيان لەگەل دەستىگىر دەكرىت و مىندالەكە خىۋار ناكىرىت لىپىچىنەۋەۋە ياساىى لەگەلدا بىكرىت، ۋاباشترە لە دالدى تايىتە دابىرى تا داۋاى سزاىى ياساىى دايكەكە يا باوكەكە يەكلا دەپىتەۋە.
- تەرخانكىردى ھىلى گەرم بۇ پەيۋەندىكىردى لەكاتى ھەبوونى حالەتەكانى بازىرگانىكىردى بە مرۇف.

تايىت بە نەھىشتى ئەشكەنچەدان و مامەلەۋە نەشۋا

- لەژىر ھىچ پاساۋىكدا نايىت مامەلەۋە نامرۇقانى و توند و دلرەقانى و ئەشكەنچەۋە جەستەيى و دەرۋونى لە بەرامبەر ھىچ راگىراۋىك ئەنجام بىرىت لەلايەن كارمەندى لايەنى پەيۋەندىدار.
- پاسپاردى ھەر لايەنېكى پەيۋەندىدار كە ھەلدەستىت بە كارى لىكۇلېنەۋە بە دانانى مىكانىزمى گونجاۋ بە مەبەستى تۆمەتباراننى و تەكانى تۆمەتباران لەلايەن ئەفسەرانى لىكۇلېنەۋە بۇ يەكلايىكىردنەۋەۋە بانگەشەۋى تۆمەتباران بۇ ئەشكەنچە ئەگەر پىۋىدائىت يان پىۋىنەدائىت، ھەرۋەھا بۇ پاراستى بەلگەۋى تاۋانەكە گەر تۆمەتبار بلىت ئەم و تانەۋى نووسراۋەتەۋە و تەۋى مىن نىيە ياخود گۇرپانكارى تىدا كراۋە.
- پاسپاردى گىشت لايەنەكان كە ھەلدەستىن بە كارى لىكۇلېنەۋە لە تاۋان بە پەرەپىدان بە تەكنەلۇژىيى تايىت بە لىكۇلېنەۋەۋە تاۋانكارى و پاراستى زانىارى و بەلگەۋى تاۋان.
- ئامادەبوونى پارىزەر لە سەرەتاي ۋەرگرتنى و تەۋى تۆمەتبار، دەكرىت لەگەل سەندىكاي پارىزەرانى كوردستان مىكانىزمىك دابىرىت بە مەبەستى دەستەبەركىردى چاۋپىكەۋەتنى راگىراۋان لەگەل پارىزەران كە پىۋىستە لە ساتەۋەختى دەستىگىر كىردى و لىكۇلېنەۋەكاندا ئامادەبن و دلنىابوونەۋە لەۋەۋى كە ووتەۋى تۆمەتبار بە ئامادەبوونى پارىزەر ۋەردەگىرىت.
- پىۋىستە كارمەندانى سەپاندى ياسا راستەۋەۋە خۇ ھۆكارى دەستىگىر كىردى بۇ گومانلىكراۋەكان پىۋىكەنەۋە و لە كاتى و تە ۋەرگرتن و لىكۇلېنەۋە تۆمەتەكان بىخىنەۋەۋە و بەردەۋام تۆمەتبار و پارىزەرەكەۋى لە دىۋابىن گۇرپانكارىيەكانى كەيسەكە ئاگاداربىكىنەۋە.

- ئاسانكارى كىردى بۇ سەردانى كەسكارى تۆمەتبار و راگىراو و بوونى پەيوەندى تەلەفۇنى لە نىوانياندا، بە رەچاوكردنى ئەو رېنمايىانەى كە گرتوو خانەكان دايدەننن.
- دامەزراندنى يەكەى چاودىرى پزىشكى لە بىكەكانى راگرتن و گواستەنەو كە لەژىر چاودىرى وەزارەتى تەندروستىدا بىت.
- دلىابوونەو لەوہى راگىراوہ مئىنەكان دەستىان دەگات بە چاودىرى پزىشكى و خزمەتگوزارى پاكوخوايىنى گونجاو، چونكە نەبوونى ئەم خزمەتگوزارىيانە دەچىتە قالبى مامەلەى نەشیاوہوہ.
- تەرخانكردنى خولى تايبەتى راھىنان لەسەر بابەتەكانى بەرەنگارىبوونەوہى ئەشكەنجە و مامەلەى نامرۇفانە بۇ لىكۇلەرەوہ دادىيەكانى وەزارەتى ناوخۇ و ھەر لايەنىكى تر كە بە كارى لىكۇلەينەوہ ھەلدەستىت.
- دلىابوون لەوہى دادوہرى لىكۇلەينەوہ يان لىكۇلەرى دادوہرى ئەركى لىكۇلەينەوہ لە تۆمەتبار دەگرىتە ئەستۇ لە ماوہى دىارىكرادا لە دوای دەستگىركردنى و ئەفسەرە ئەمنىيەكان لىكۇلەينەوہكان ئەنجام نەدەن.
- ئاگاداركردنەوہى تۆمەتبارەكان لەو مافانەى كە ياسا پىي بەخشىون، لەوانەش مافى مانەوہ بە بىدەنگى تا ئامادەبوونى پارىزەر و پىدانى وتە بەشپوہىەكى ئازادانە.
- كارمەندانى سەپاندنى ياسا پىويستە لەوہ ئاگادارىن كە تۆمەتبار لە قۇناغەكانى لىكۇلەينەوہ مافى خۇبەتى پارىزەر بىننىت، نەك تەنھا لە كاتى دادگايىكردن.
- دلىابوون لەوہى راگرتن (توقىف) تەنھا لەلايەن دامەزراوہ ياسايى و رېگە پىدراوہكان ئەنجام دەدرىت و تەرىبە لەگەل ياسا نىشتىمانىيەكان و پىوہرە نپودەولەتییەكانى مافى مرۇف. ھاوكات بە شپوہىەكى شەفاف ئاماژە بەو لايەنە ئەمنىيانە بدرىت كە ئەركى راگرتىان پى سپىردراوہ، ئەو ھەلومەرجانەى كە وادەكەن راگرتن پىويست بىت و ناونىشانى ئەو سەنتەرانەى كە تۆماتبارى تىدا رادەگىرىت.
- بەرزكردنەوہى ھۇشيارى ھىزە ئەمنىيەكان لەو پووہى كە دانپىدانانى تۆمەتبار تەنھا سەرچاوہى ساغكردنەوہى تۆمەتەكەى نىيە، دەتوانن كار لەسەر دەستخستنى چەند جۇرىك بەلگە بكەن، لەوانەش وتەى شايەتجال، بەلگەى بەرجەستە (فىزىكى)، بەلگەى وىنە و قىديو، و بەلگەى دۇكىومىنتارى.
- دلىابوون لەوہى ئەو راگىراوانەى دووچارى ئەشكەنجەدان بوونەتەوہ قەرەبوو دەكرىنەوہ.
- دلىابوون لەوہى كە پەيوەندى و ھەماھەنگى زىاتر ھەيە لە نىوان ھەموو ئەو دەزگايانەى كە رۇلىان لە بەرپوہەبردنى دادپەرورەيدا لە رېگەى كۇبوونەوہەكانى بەرپوہەبردنى كەيسەوہ پىسپىردراوہ. ئەمەش دەبىتە ھوى مسۇگەركردنى لىپرسىنەوہى ئاسويى، بەھىزكردنى چاودىرى لەلايەن دەسەلاتى دادوہرىيەوہ، زىادكردنى كارايى و كەمكردنەوہى رووداوەكانى دەستبەسەر كردنى درىژخايەنى ناياسايى پىش دادگايىكردن.

- له کاتی دروست کردنی لیژنه‌ی په‌یوه‌ندی‌دار بۇ دەنگۆکانی ئەنجامدانی ئەشکەنجه، پېویسته ئەندامه‌تیه‌که‌ی لایه‌نه په‌یوه‌ندی‌داره‌کانی وه‌ک ئەنجوو‌مه‌نی دادوه‌ری، داواکاری گشتی، پۆلیس، چاکسازیه‌کان، سەندیکای پارێزهران و کۆمه‌لگه‌ی مه‌ده‌نی له‌خۆبگریت.

تایه‌ت به‌ نه‌ه‌شتنی توندوتیژی خیزانی

- ده‌سه‌لات بدریت به‌ نووسینگه‌کانی لیکۆلینه‌وه له‌ تاوانه‌کانی کوشتن له‌ سه‌نته‌ری پارێزگاگان که‌ شاره‌زاییه‌کی ته‌واویان له‌ بواری لیکۆلینه‌وه‌دا هه‌یه، بۇ ئەنجامدانی لیکۆلینه‌وه له‌ تاوانه‌کانی توندوتیژی خیزانی.
- پېویسته له‌ سه‌نته‌ری پارێزگاگان بنکه‌ی پۆلیس له‌ لایه‌ن وه‌زاره‌تی ناوخۆ دابمه‌زریت تایه‌ت به‌ لیکۆلینه‌وه له‌ ته‌واوی رووداوه‌کانی سووتان و خۆسووتاندن، هه‌روه‌ها که‌یسه‌کانی توندوتیژی به‌ جیا تۆماربکریڤن.
- پېویسته پۆلیسی ئافره‌ت دابندریت له‌کاتی هه‌ینان و بردنی راگیراو و سزادراوانی ئافره‌ت، به‌تایه‌تیش له‌ ناوچه‌کانی ده‌ره‌وه‌ی شار.
- جه‌ختکردنه‌وه له‌سه‌ر ده‌رکردنی توندترین سزا بۇ ئەو که‌سانه‌ی که‌ چه‌ک هه‌لده‌گرن به‌پێی یاسا و به‌کاری ده‌هه‌ینن بۇ مه‌به‌ستی کوشتن، له‌وانه‌ش کوشتنی ئافره‌تان.
- گشتاندنی فه‌رمانی ده‌ستگیرکردن و پشکنینی هه‌ر شوینیه‌ک که‌ گومان یان زانیاری بوونی تۆمه‌تبار له‌و شوینیه هه‌یه یان پێیان تێپه‌ر ده‌بیت، بۇ سه‌رجه‌م فرۆکه‌خانه و خاله‌ سنورییه‌کان و بازگه‌کان و بنکه‌کانی پۆلیس و ئەندامانی به‌رزه‌فتکردنی دادوه‌ری له‌ پێشینه‌کانی لایه‌نه په‌یوه‌ندی‌داره‌کان بن. گرنکه وینیه‌ک ب‌لاو بکریته‌وه بۇ ئاسانکردنی هه‌ماهه‌نگی هه‌موو لایه‌نه‌کان بۇ دۆزینه‌وه و پاده‌ست کردنی تۆمه‌تبار به‌ یاسا.
- ئاگادارکردنه‌وه‌ی داواکاری گشتی به‌و پێشیلکاریه‌ یان له‌و سکالایانه‌ی که‌ ده‌دریت به‌ یه‌که‌ی کارگیری بنکه‌ی پاگرتن و گواستنه‌وه سه‌باره‌ت به‌ حاله‌ته‌کانی توندوتیژی به‌رامبه‌ر به‌ ئافره‌تان و مندالان.
- جێکردنه‌وه‌ی بابه‌تێک له‌سه‌ر مافی ئافره‌تان و به‌ره‌نگاریبوونه‌وه‌ی توندوتیژی خیزانی له‌ به‌رنامه‌ی راهه‌ینانی هه‌یزه ئەمیه‌یه په‌یوه‌ندی‌داره‌کان له‌م باره‌یه‌وه.

تایه‌ت به‌ مافی ئازادی پاده‌ریڤین و ده‌ستپراگه‌بشتن به‌ زانیاری

- رێژگرتن له‌ گردبوونه‌وه‌ی ئاشتیانه و لێپرسینه‌وه له‌ ئەنجامه‌رانی سه‌رجه‌م پێشیلکاریه‌کان، ده‌سته‌به‌رکردنی پاراستنی پېویسته بۇ پۆژنامه‌نووسان، په‌یامنێران، میدیاکان، به‌رگریکارانی مافی مرۆف و هتد. پېویسته له‌ بازنه‌ی یه‌که‌می هه‌ر خۆپیشاندا و گردبوونه‌یه‌کی ئاشتیانه‌دا، هه‌یزه مه‌شق پیکراو و راهه‌یندراوه‌کان ئه‌رکی پاراستن و ره‌فتارکردنیان له‌گه‌ل خۆپێشاندهران پێ بسپێردریت و ره‌چاوی پاراستنی مافه‌ تاکه‌که‌سی و گشتیه‌کان بکریت.
- گرنگیدان به‌ کردنه‌وه‌ی خولی راهه‌ینان بۇ هه‌یزه ئەمیه‌یه‌کان و ئاشناکردنیان به‌ ستاندارده‌ نیوده‌وله‌تیه‌کان له‌ کاتی مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل پراگه‌یانداکاران، چالاکوانان، و داکوکیکارانی مافی مرۆف.

- دۇنيابوون لەوہى كە ميكانيزمە كاريگەرەكانى لېپرسينەوہ لە كاتى بوونى دەنگۆى پېشيلكارىيەكانى دژ بە ئازادى رادەربېرىن پەيرەودەكرېت، ھەروەھا ئەنجامدانى لېكۆلېنەوہى خېرا، كاريگەر، دەستبەجى و شەفاف لە دەنگۆى سنوورداركردنى گەردبوونەوہكان و ئاشكراكردنى ئەنجامى ئەو جۆرە لېكۆلېنەوانە.

تايبەت بە رېكخستنى خۆپيشاندان

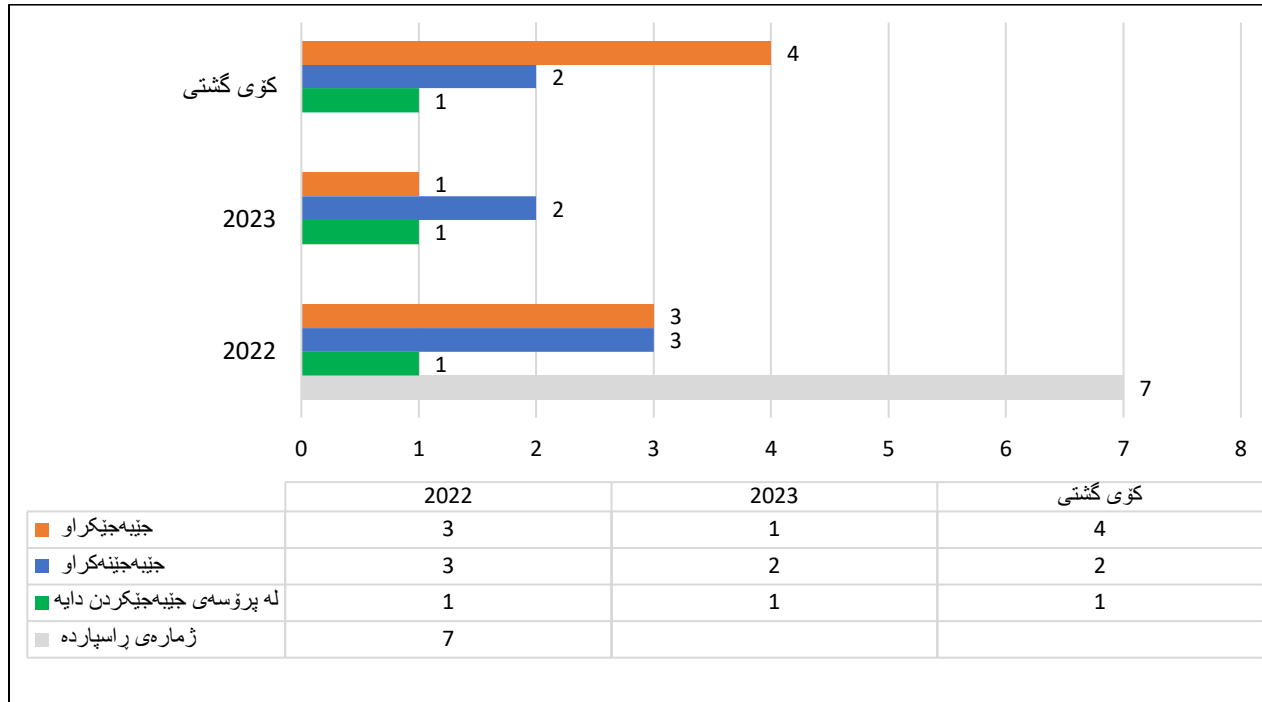
پۆلىسى ھەولېر بەشى چالاكىيە مەدەنىيەكان لەسەر راسپاردەى خۆيان پېويستيان بە مەشق و راھىئانى زياتريان ھەيە بۇ كارمەندانى وەزارەتى ناوخۆ.

تايبەت بە دۆزىنەوہى مندالە ونبووەكانى ھەلەبجە

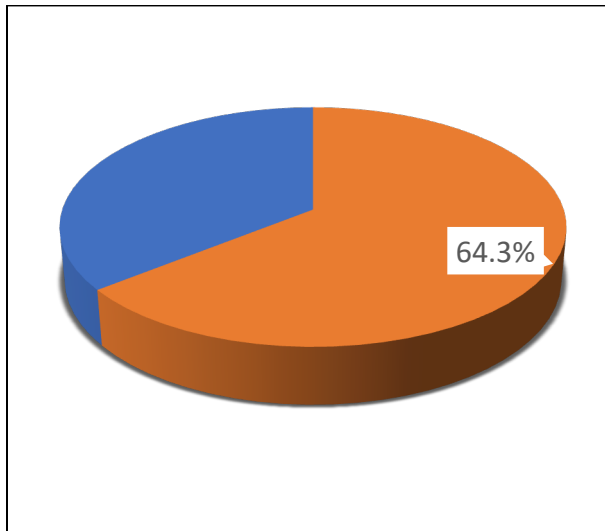
ھەماھەنگى لەگەل وەزارەتى دارايى بۇ سەرف كردنى شايبستە داراييەكان بۇ زانكۆى كىنك كۆلېج بۇ كۆتايى پېھىئانى بەراوردكردنى سامپلەكانى خويىن.

وہزارہتی دارایی و ئابووری

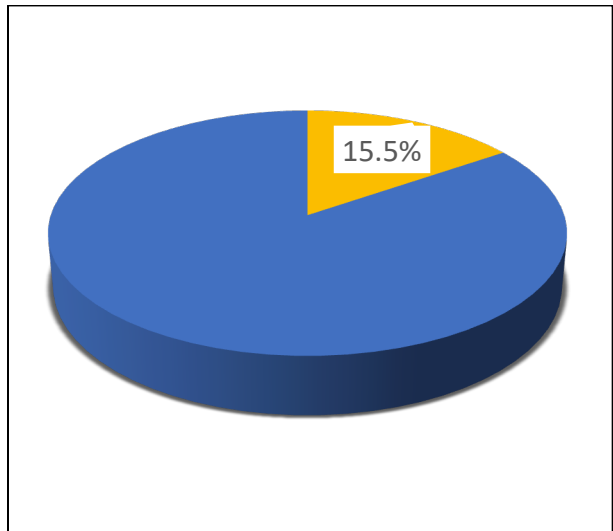
لہ کوی (۷) راسپاردہ کہ ئاراستہی و ہزارہتی دارایی و ئابووری کراوہ لہ سالی ۲۰۲۲، (۳) راسپاردہ جیبہ جیکراوہ و (۲) جیبہ جی نہ کراوہ و (۱) راسپاردہ لہ پرؤسہی جیبہ جیکردندا مان. بہراورد بہ سالی ۲۰۲۳ راسپاردہ جیبہ جیکراوہ کان بہرزبوونہ تہوہ بؤ (۴) و راسپاردہ جیبہ جیبہ کراوہ کان کہم بوونہوہ بؤ (۲) راسپاردہ، و ئہو راسپاردانہی لہ قوناعی جیبہ جیکردنیشدان (۱) راسپاردہیہ. بہمہش ریژہی جیبہ جیکردنی دہکاتہ (۶۴,۳٪).

ہیلکاری ۱۴ ژمارہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکانی تابیت بہ و ہزارہتی دارایی و ئابووری

ہیلکاری ۱۶ ریژہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکان بؤ سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

ہیلکاری ۱۵ ریژہی ہولڈانی و ہزارہت بہ پی بنہمای ژمارہی راسپاردہکان

پاسپاردە جىبە جىكر اوەكان

۱. برەودان بە مافە كۆمەلەيەتى و ئابوورى و كەلتوورىيەكانى كەمئەندامان.
۲. برەودان بە ھەولەكانى بەرەنگارىبوونەوھى گەندەلى دارايى و كارگىرى، بە چەشنىك كە بە تەواوھتى يەكبىرئەوھە لەگەل ياساى نىودەولەتى، ئەويش لە پىناو زامىكردى يەكسانى لە بەدەستەيىنانى خزمەتگوزارىيە گشتىيەكاندا.
۳. درىژەدان بە ھەولەكان بۇ برەودان بە سەرورەرى ياسا و زامىكردى بەدەيھىنانى دادپەرورەرى بە شىوھەيەكى سەرىبەخۇ و بىلايەنەنە لە رىي بەرەنگارىبوونەوھى گەندەلى رىگىرىكردى لە پىرسى دەريازبوون لە سزا.
۴. پەرەپىدانى تۈانا و سەرچاوەكان بۇ لايەنە پەيوەندىدارەكان بە ئامانجى كۆكردەنەوھى ئامار و داتاي پەيوەست بە كەسانى كەمئەندام.

پاسپاردە جىبە جىكەنە كراوكان

۱. دۆزىنەوھى ھەلى كار بۇ كەسانى كەمئەندام لە بازايى كارى كراوھدا و كارئاسانىكردى و بەدەستەيىنانى قەرز بۇ ئەوھى بتۈان كارى ئازاد بىكەن و دەستەبەركردنى راھىنانى پىشەيى گونجاو بۇيان، گرتنەبەرى ئەو رىككارانەى دەبنەھۆى ھاندانى خاوەنكارەكان بۇ دامەزراندنى كەسانى كەمئەندام.
۲. زيادبوونى پىشكى تەرخانكراو بۇ كەسانى كەمئەندام لە ھەزىفەكانى كەرتى گشتىدا.

ئەو پاسپاردانەى كە لە پىرۆسەى جىبە جىكر دىندان

۱. درىژەدان بە ھەولەكانى پەيوەست بە نەھىشتنى گەندەلى دارايى و كارگىرى.
- لە خوارەوھە رىئوشوئىن، ياسا، رىئىمايى، رىكار و ھەنگاوى پىراكتىزى كە گىراوھتە بەر لە جىبە جىكر دىنى پاسپاردە نىودەولەتتەيەكان دەخرىتە روو:

ياسا دەرجوھەكان و ھەنگاوەكانى دىئىايى

- ياساى ژمارە (۹) سالى ۲۰۲۱ ياساى ھەموار كىردنى پىدە كىردنى رەسمى پولى ئىتھادى ژمارە (۷) سالى ۲۰۲۱ بە رىئىمايى دارايى ژمارە (۶) دەرركرا.
- ياساى ژمارە (۱۹) سالى ۲۰۲۱ ياساى ھەموارى يەكەمى وەزارەتى دارايى و ئابوورى ھەرىمى كوردستان ژمارە (۵) سالى ۲۰۱۰.
- رىكارەكانى جىبە جىكر دىنى وەرگرتنى رىئىمايىەكان لەسەر بابەتى (غسىل الاموال) ياساى رىكخستنى كارەكانى دىئىايى ژمارە (۱۰) سالى ۲۰۰۵.
- پىرۆژەى ياساى دىئىايى لە بوارەكانى تەندروسىتى، ئۆتۆمبىل، خانووبەرە (الھندسى) پىرۆژە ياساكە تەواو كراوھ و ئاراستەى پەرلەمانى كوردستان دەكرىت لە داھاتوو.
- لە رىكەوتى ۲۰۲۳/۴/۲۶ پىرۆژە ياساى (قانون تنظيم اعمال التامين) لە سەرۆكايەتى ئەنجومەنى وەزىران پەسەند كراو. ئاراستەس پەرلەمانى كوردستان كراوھ بە مەبەستى دەرچوواندىن.

كۆمپانىياكانى دۇنيايى

- دامەزراندنى (كۆمپانىياى كوردستان) بۇ ۋەگەرخستنى كەرتى دۇنيايى و كىپركى له نيوان كۆمپانىياكانى دۇنيايى كەرتى تاييەتى و كەرتى گشتى، به مه به ستى بهدى ھېنانى متمانى زياتر له لاي ھاوولآتییان، زيادکردنى داھات و ره خساندى ھەلى كار.
- له ئىستادا (۸) كۆمپانىياى دۇنيايى له ھەرىمى كوردستان كار دەكەن ئەوانيش كۆمپانىياكانى (ستار كار، كار، دۇنيا، ئاسيا، جيهان، كۆران، سۆنگا، ئور).
- (۵) كۆمپانىياى دۇنيايى كەرتى تاييەت بارەگاي سەرەكییان له بهغدايه و لقیان له ھەرىمى كوردستانه ئەوانيش (بادية، دار الثقة، الحمراء، الاندلس، التضامن).

دەستكەوتەكانى وەزارەت له بواری گریهستهكانى نيوان حكومت و كۆمپانىياكان

له سالى ۲۰۲۳ وەزارەتى دارىي و ئابوورى گریهستهكى له گەل كۆمپانىياكانى دۇنيايى كەرتى تاييەت وازوو كرد بۇ زياد كردنى ريژهى داھاتى مانگانە له (۱۰٪ بۇ ۲۵٪). كردنەوى دەروازەى (سەريزى) نيودەولەتى له نيوان ھەرىمى كوردستان و ولآتى توركيا كه له ماوهيهكى نزيكدا دەبيته يه كيك له دەروازە بههيزەكانى بازرگانى، ھەروەھا وەرگرتنى (۲۵٪) داھاتەكەى وەك داھات بۇ وەزارەتى دارىي و ئابوورى. بربار دراوہ له سەرەتاي سالى ۲۰۲۴ يەكەمىن كۆنفرانسى دۇنيايى ئەنجام بدات.

ھەولەكانى بەرەنگاربوونەوى گەندەلى

- وەزارەتى دارىي و ئابوورى له پىناو قەلاچۆكردنى گەندەلى ليژنەيهكى پىكھيئاوہ له گەل دەستەى دەستپاكي بۇ بەدواداچون و جيپه جيكردى ستراتيجيەتى نيشتيمانى بەرەنگاربوونەوى گەندەلى به فەرمانى وەزارى ژمارە (۷۷۱۷) له (۲۰۲۲/۸/۲) ئەم ليژنەى بەردەوام دەبيت تاكو سالى ۲۰۲۵.
- چەندىن ليژنە پىكھاتوو له سەر ئاستى وەزارەت وەك پىداچوونەوى به دۇسيەى فەرمانبەران، پىداچونەوى به دۇسيەى پلە بالاکان وەك ئەندام پەرلەمان، وەزير، راويژكار، بەرپوہبەرە گشتيپەكان.
- سيستەمى ئەليكترونى له زۆربەى بەرپوہبەرەتايەتپەكان جيپه جي كراوہ بۇ كەم كردنەوى گەندەلى.

ئىحالە كىرىمى بۇ دادگا

بە مەبەستى نەھىشتى گەندەلى لە بەرپۆۋە بەررايەتتى گىشتى كاروبارى ياسايى سەر بە ۋەزارەتتى دارايى و ئابوورى تاۋەكو ۲۰۲۳/۱۲/۱ چەندىن داۋا پىشكەشكراۋە كە ئىحالە دادگا كراۋە ۋەك:

خىشتە ۸ ئامارى ئىحالە كىرىمى كەپسى نەھىشتى گەندەلى بۇ دادگاكان

دادگا	ژمارەى كەپسى
دادگاى بەرايى	۹۲
دادگاى لىكۆلىنەۋە	۹۵۹
دادگاى كەتن	۴۰۴
دادگاى تاۋان	۲۰
دادگاى دادۋەرى فەرمانبەران	۴۳
دادگاى دادۋەرى كارگىپرى	۱۴
دادگاى لىكۆلىنەۋەى دەستپاكى	۶۰
كۆى گىشتى	۱۵۹۲

پاراستىنى مافەكانى كەسانى كەمئەندام و خاۋەن بىداۋىستى تايبەت

- بەپىي رىنمايى دارايى ژمارە (۳) لە ۲۰۲۲/۱/۲۵ مانگانە برى (۱۵۰۰۰۰) ھەزار دىنار خەرج دەكرىت ۋەك بەخىشىن بۇ ئەۋ كەمئەندامانى كە ھىچ موۋجەبەكىان نىيە ۋاتە فەرمانبەر نىن، و برى (۱۰۰۰۰۰) ھەزار دىنار بۇ ئەۋانەى كە فەرمانبەرن.
- گىشتاندىن كراۋە بۇ سەرجم بەرپۆۋە بەررايەتتىبەكانى سەر بە ۋەزارەتتى دارايى و ئابوورى بە ژمارە (۱۴۵۰۴) لە ۲۰۲۳/۱۲/۶ تايبەت بە داينكىردنى شوپنى ئۆتۆمبىل بۇ كەمئەندامان لە نىزىكتىرىن خالى چۈنە ژورەۋە و داينكىردنى كورسى جولۋا بۇيان.
- پاسپاردنى فەرمانگەى تەكنەلۇژىيائى زانىيارى لە سەرۋاكايەتتى ئەنجومەنى ۋەزىران بە ھەماھەنگى ۋەزارەتتى دارايى و ئابوورى بۇ پىشكەشكردنى ئاسانكارى تەكنىكى لە چۈرچىۋەى پرۇگرامى تۆمارى بايۆمەترى موۋجەخۇران بۇ ئەۋ توپۇزە و كۆكردنەۋەى ئامار و داتاي پەيوەست بە كەسانى كەمئەندام.

- به خشینی په رسمی گومرگی و هیانی ئۆتۆمبیل بۆ کهسانی کهمئەندام و خاوهن پیداووستی تایبەت، ئەم ئۆتۆمبیلانە کرپن و فرۆشتنیان پێ ناکرێت. هەرۆهها بەرپۆهه رایهتی گشتی گومرگ/ وهزارهتی دارایی و ئابووری زیاتر له (۱۰) فهرمابهری کهمئەندامی ههیه.

گێڕانهوی قهرزی بانکه بازرگانی و بسپۆریهکان

بەرپۆهه رایهتی گشتی بانکه بازرگانیهکان له رینگهی بانکه کانهوه له شارهکانی ههولێر، سلیمانی، دهۆک له سالی ۲۰۲۲ تا ئیستا توانیویهتی بریک قهرزی ئاسانکاری وهگریتهوه، چ به پارهی کاش یاخود به وهگرتنی مولک و فرۆشتنی یاخود تهحویل کردنی بۆ سهر وهزارهتی دارایی و ئابووری.

خشتهی ۹ ناماری قهرزی بانکه بازرگانیهکان

قهرزی بانکه بازرگانیهکان تا حوزهیران سالی ۲۰۲۳	
قهرز	پاره به دینار
قهرز	۴۰۳,۸۶۷,۵۷۱,۳۷۷
سوود	۶۹,۰۳۸,۵۱۳,۸۶۴
قهرزی گهراوه	۲۱,۴۱۸,۱۵۶,۲۶۷
کۆی گشتی قهرزه ماوه	۱,۰۷۲,۸۳۲,۹۲۸,۸۷۴
کوژمه ی مولکی فرۆشراو	۳۶,۵۲۲,۲۱۳,۸۹۱

خشتهی ۱۰ ناماری قهرزی بانکه بسپۆریهکان

بانکه بسپۆریهکان حوزهیران سالی ۲۰۲۳				
ناوی بانک	ژماره ی سوودمەند	کوژمه ی پیشینه ی خهرج کراو	کوژمه ی کراوه به فعلی	گوژمه ی ماره لای قهرزداردار
کۆی گشتی خانوبه ر	196.721	3.214.598.458.300	1.509.304.652.626	1.667.725.872.399
گهشت و گوزار	20	2.230.000.000	259.060.000	1.931.940.000
کۆی گشتی کشتوکالهکان	8.471	209.858.853.600	144.012.311.910	63.427.510.190
کۆی گشتی نیشه جیکردنهکان	22.054	577.397.891.750	261.174.137.900	310.292.486.850
کۆی گشتی پیشه سازبهکان	135	43.633.076.000	24.746.791.500	18.079.575.250
کۆی گشتی	227.401	4.047.718.279.650	1.939.496.953.936	2.061.457.384.689

پیداچوونه به مامهلهی خانهنشینی

بههه ماههنگی له نیوان حکومهتی ههریمی کوردستان و ریکخواوی (UNDP) سیسته میکی ئهلیکترونی به ناوی سیسته می زانیاری خانهنشینی بۆ بهرپۆهه رایهتی گشتی خانهنشینی وهزارهتی دارایی دروس کراوه که له رینگه ی ئەم سیسته مه وه مامهله ی خانهنشینی به ئهلیکترونی کراوه و به کهمترین رۆتین مامهله ی خانهنشینی ئەنجام

دەدرېت. ھەرۋەھا رېڭخستنى مامەلەكانى خانەنشىنى بە شىۋەى سىستەمىك كە كەمترىن ھەلەى تېدا بېت و بەستەنەۋەى گشت بەرپۆۋەبەرايەتییەكانى خانەنشىنى بە يەكترى.

پرۆژەى ھەژمارى من

ئەم پرۆژەى ھەلە ئىستادا لە قۇناغى جېبەجېكردىن دايە، بېرپارە تا كۆتايى ئەم سال سەرجم مووچە خۇران بېنە خاۋەن ھەژمارى بانكى و مووچەيان بە ئەلكترۆنى بكرېت، ئەمەش خۇى لە خۇيدا رېنگا خۇشكەرە بۇ برەودان بە ھەولەكانى بەرەنگاربوونەۋەى گەندەلى دارايى و گارگېرى لەپېناو زامنكردىن يەكسانى.

جاودېرى گومرگ و دەروازە سنووربىەكان

- لە بەرپۆۋەبەرايەتى جاودېرى گومرگ پشكنىن و بەدواداچوون و ووردبىنى دەكرېت لەسەر مەنەفېست، پسوولەى ژمېرىارى (۳۷ أ)، پسوولەى پشكنىن، و كارى ياسايى ئەنجام دەدرېت بەرامبەر دياردەى گەندەلى و قاچاغچېتى.
- سىستەمى بەرپۆۋەبردنى دەروازە سنووربىەكان لەلايەن بەرپۆۋەبەرايەتى گشتى گومرگەكانى ھەرىمى كوردستان كراۋەتە ئەلكترۆنى.

رېڭخستنى خەرجبىەكان

سىستەمى بەرپۆۋەبردنى دارايى ھەرىمى كوردستان (KMFS) يەكېكە لە پرۆژە گرنگەكان كە توانراۋە خەرجبىە ناپوويستەكان كۆنترۆل بكرېت، لە سالى ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳ نىكەى (۲۷۵) مليون دۇلار خەرجبى ناپوويست كەمكراۋەتەۋە.

رېكارى بېويست بۇ جېبەجېكردىن پاسپاردەكانى تايبەت بە ۋەزارەتى دارايى و ئابوورى

لە ئەنجامى ئەو زنجىرە ۋۆركشۇپ و مېزگەردانەى ئەنجامدران نووسىنگەى رېڭخەرى راسپاردە نېودەولەتییەكان رېكارى تايبەتى ھەبوۋە و لەلايەن ديوانى سەرۆكايەتى ئەنجومەنى ۋەزىرانەۋە ئاراستەى لايەنە پەيوەندىدارەكان كران لەوانە ۋەزارەتى دارايى و ئابوورى بۇ ئەۋەى بکەونە بوار جېبەجېكردىن بەپېى راسپاردە نېودەولەتییەكان ۋەك بەشېك لەو سەقفە زەمەنىيە كە پلانەكە پېى پابەندە.

تايبەت بە بەخشىن و جاندىن ئەندامانى جەستەى مرؤف

دابىنكردىن بوودجە و گرتنەبەرى مىكانىزم و رېوشوېنى پېويست و دەركردىن رېنمايى تايبەت بۇ جېبەجېكردىن ياساكە.

تایبەت بە ماددە ھۆشبەرەکان و کارتیکەرە عەقڵیەکان

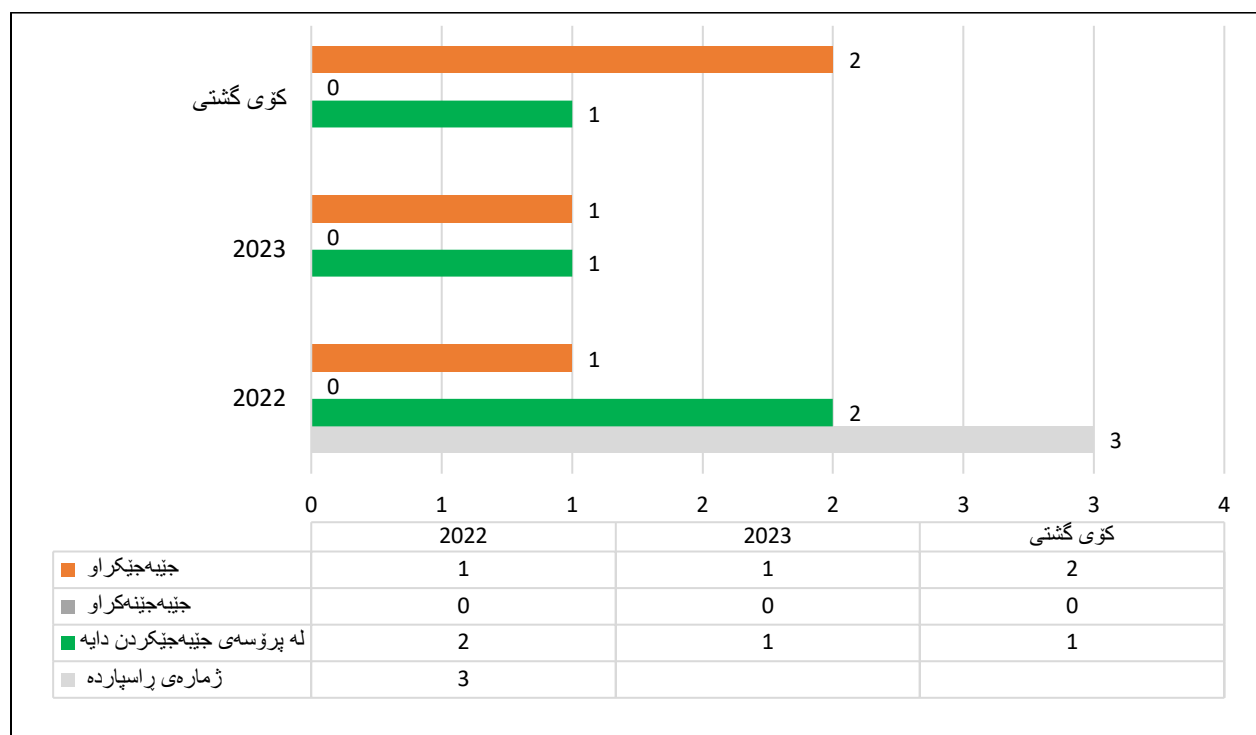
تەرخان کردنی (سندوقی بەرەنگاربوونەو و چارەسەرکردنی ئالوودەبووانی ماددە ھۆشبەرەکان) لەو پارەیی که دەستی بەسەردا گیراوه لەم تاوانەدا، غەرامەکردنی سزای تاوانبارانی ماددە ھۆشبەرەکان که لە یاساکاندا دیاری کراوه، ئەم یارمەتیانەیی که لەلایەن بەخشەرەکانەو ناوخوای یایخود نیۆدەولەتی دابین دەکرێت بۆ ئامادەکردنی سەنتەرەکانی شیاندنەو، دابینکردنی ئامێری پزیشکی پیشکەوتوو و کەلوپەلی پێویست بۆ سەنتەرەکان.

تایبەت بە مافەکانی کەمئەندامان و کەسانی خاوەن پێداویستی تایبەت

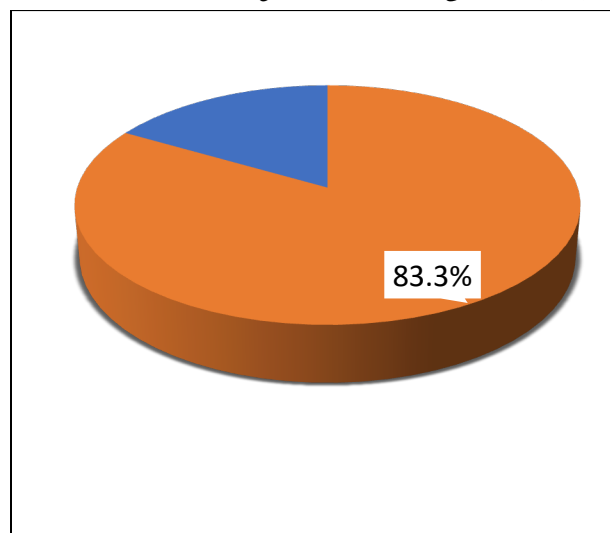
- پێداچوونەو بە مووچەیی کەمئەندامان بە لەبەر چاوگرتنی رێژەیی کەمئەندامی و باری خێزانی بەپێی یاسای ماف و ئیمتیازاتی کامئەندام و خاوەن پێداویستی تایبەت ژمارە (۲۲) ی سالی ۲۰۱۱ ھەموارکراو.
- دامەزراندنی رێژەیی (۵%) ی کەمئەندامان و کورتەبالا و خاوەن پێداویستی تایبەت لە کەرتی گشتی و رێژەیی (۳%) ی لە کەرتی تایبەت.
- گەرانەو خەرج کردنی پێشینهی ھاوسەرگیری بۆ کەمئەندامان و کورتەبالا و خاوەن پێداویستی تایبەت.
- دابینکردنی میکانیزمیکی گونجاو لە بانکەکان کاتی وەرگرتنی مووچە.
- دانانی بنکەیی دەستنیشانکردنی رێژەیی کەمئەندامی.
- کردنەو بەشی ناوخوای لە پەیمانگانەکانی سەر بە وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەلایەتیییە بۆ ئەو نابینایانەیی لە دەرەو هی شارن.

وہزارہتی سامانہ سروشتیہ کان

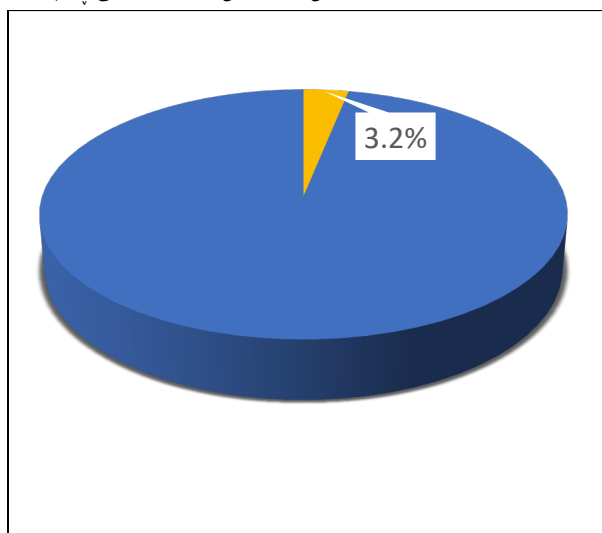
لہ کوی (۳) راسپاردہ کہ ناراستہی وہزارہتی سامانہ سروشتیہ کان کراوہ لہ سالی ۲۰۲۲، (۱) راسپاردہ جیبہ جیکراوہ، و راسپاردہی جیبہ جینہ کراوی نیہ و (۲) راسپاردہش لہ پرؤسہی جیبہ جیکردندا مان. بہراورد بہ سالی ۲۰۲۳ راسپاردہ جیبہ جیکراوہ کان بہرزبوونہ تہوہ بؤ (۲) و ئہو راسپاردانہی لہ قؤناغی جیبہ جیکردنیشدان گہیشتہ (۱). بہمہش ریژہی جیبہ جیکردنی دہکاتہ (۸۳،۳٪).

ہیلکاری ۱۴ ژمارہی جیبہ جیکردنی راسپاردہ کانی تابیہت بہ وہزارہتی سامانہ سروشتیہ کان

ہیلکاری ۱۶ ریژہی جیبہ جیکردنی راسپاردہ کان بؤ سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

ہیلکاری ۱۵ ریژہی ہولڈانی وہزارہت بہ پیی ژمارہی راسپاردہ کان

راسپاردە جىبە جىكاراۋە كان

۱. دىژەدان بە گرتنە بەرى رىككارە كانى پاراستنى ژىنگە لە رىي پلانېك كە پەيوەستە بە گەشە پىدانى بەردەوامەو.
۲. كار كىرەن لە سەر ھەموار كىرەنەو ھى رىنمايى تايبەت بە راو كىرەن و پاراستنى ئاژەلى كىۋى و بالندە كان.

ئەو راسپاردانە ھى كە لە پىرۆسە ھى جىبە جىكارىندان

كار كىرەن لە سەر مافى ژيان لە ژىنگە يەك خاۋىندا ۋەك مافىكى دەستورى تاكە كەس بە گوپىرە ھى ماددە ھى (۳۳) لە دەستورى عىراق.

لە خوارەو ھى رىوشوئىن، ياسا، رىنمايى، رىكار و ھەنگاۋى پراكتىزى كە گىراۋەتە بەر لە جىبە جىكارىندان راسپاردە نىۋەدە ۋە تىبە كان دەخرىتە روو:

رىنمايە كان لە چوار چىۋە ھى جىبە جىكارىندان راسپاردە نىۋەدە ۋە تىبە كانى كە بەيوەندىدارن بە كەرتى پىشە سازى و نەوت

- رىنمايى ژمارە (۱) سالى ۲۰۲۰ تايبەت بە مۇلەتدانى و كار كىرەننى پالونگە ھى نەوت.
- رىنمايە كان سەبارەت بە ھاور دە كىرەن يان دووبارە ھەناردە كىرەنەو ھى كەرەستە ھى مەترسىدار بۇ بەكار ھىپنان لە پىشە سازى نەوت و غازدا.
- رىنمايى قەرەبوو كىرەنەو ھى زەۋى و زار تايبەت بە ئىلزام كىرەننى كۆمپانىيا كان بە پىدانى كىرى سالا نە بە ۋە خاۋەن زەۋىيانە ھى كە زەۋى و زارىان دەكە ۋىتە ناۋچە ھى بلۆكە كانى ھەل كەندى بىرى نەوتە ۋە.
- رىنمايى تۆمار كىرەننى كۆمپانىيا كانى خزمەتگوزارى.

مافى ژيان لە ژىنگە يەك خاۋىندا ۋەك مافىكى دەستورى تاكە كەس

بە رىۋە بەرايەتى تەندروستى و سەلامەتى و ژىنگە لە ۋەزارەتى سامانە سروشتىيە كان لايەنى جىبە جىكارە دەربارە ھى پاراستنى ژىنگە و كار دەكات لە سەر مافى ژيان لە ژىنگە يەك خاۋىندا ۋەك مافىكى دەستورى تاكە كەس بە گوپىرە ھى ماددە ھى (۳۳) لە دەستورى عىراق، لەم پوۋە ھى بە رىۋە بەرايەتى ناوبراۋ ھەلدەستىت بە پىشكەش كىرەننى راپورتى ھەلسەنگاندى ژىنگە يى. پىش دەستپىكرەننى ھەر پىرۆزە يەك لە لايەن ھەر كۆمپانىيا يەكە ۋە، لە ھەر خالىكى پىرۆزە ھى نەوتە ۋە دەپىت راپورت پىشكەشى ۋەزارەت بكنە كە بە شىكى راپورتە كە تايبەتە بە پاراستنى شوپنە وار و ژىنگە ھى روۋەكى و ئاژەلە كىۋىيە كان، بۇ ھەلسەنگاندى راپورتە كە دا لە ماۋە ھى سى مانگدا ۋەزارەت بە و راپورتانە دا دەچىتە ۋە و لىكدانە ۋە و شىكرەنە ۋە ھى گونجاۋى بۇ دەكرىت.

جیبھ جیکردنی رینمای تابیہت به کیلگه نهوتیبهکاندا

هه ناردہ کردنی نهوت له ئاداری سالی ۲۰۲۳هوه که به بریاری دادگای نیو بژیوانی ژووری بازرگانی پاریس بووه هوی راگرتنی دهره پنیانی نهوتی خاو و روودانی شووتداون له بهشی ههره زوری کیلگه نهوتیبهکان و له گهل ئه مه شدا به به رده وامی تیمی تابیہت به تهنروستی و سهلامهتی و ژینگهیی به دوادا چوونیان بو جیبھ جیکردنی بریارهکان و رینمای وه زارہت کردووه له کیلگه نهوتیبهکاندا.

یاسای ژماره (۲۲)ی سالی ۲۰۰۷، یاسای نهوت و گاز له ههریمی کوردستان، ئه م بابہ تهی ریخستووہ و پابهندی خستووہ ته سهر کۆمپانیان به گشتی که وا ژینگهیی ههریم به گشتی و ژینگهیی ناوچهی کیلگه نهوتیبهکان بپاریژیت. ههروهها رینمای ژماره (۱)ی سالی ۲۰۱۵ رینمای هه لسه نگانندی کاریگهری ژینگهیی بو پرۆسه نهوتیبهکان که له وهقائیی کوردستاندا بلاو کراوه ته وه، له بواری جیبھ جیکردن دایه و کاری پیده کریت و ریگری دهکات له پیس بوونی ژینگهیی ههریم.

رینکارهکانی باراستنی ژینگه له رووی یاسایه وه

پاراستنی ژینگه له ههریمی کوردستاندا به سی یاسا و به لگه نامه وه پالپشتی ده کریت یاسای پاراستن و چاککردنی ژینگه، یاسای نهوت و غاز و گریبه ستهکانی به ره مه پنیانی هاوبه ش. ئه م به لگه نامه کۆمپانیان پابه ند دهکن به وهی که پیش ده ستردن به ههر چالاکیه کی بازرگانی یان پیشه سازی، هه لسه نگانندی کاریگهری له سهر ژینگه ئه نجام بدن له پینا و قهره بوو کردنه وهی ههر زهره ر و زیانیک که به کشتوکالی خاوهن زهویبهکان و زهوی و زاری ده و روبه ریان دهگات.

به مه به سستی ریگریکردن له هاوردہ کردنی به ره مه می سووته مه نی زیان به خش و قه دهغه کردنی مامه له کردن به و به ره مه مانه له بازاره ناو خویبهکانی ههریمدا، له سه رجهم به ریپوه به رایه تیبهکانی نهوت و کانزاکانی پاریزگا و ئیداره سه ره به خۆکانی سهر به وه زارہتی سامانه سروشتیبهکان له سالی ۲۰۲۳دا (۱۵۰۸) پشکنین ئه نجامدراوه بو سه رجهم به ره مه نهوتیبهکان و ته نها (۲۸۴۱) پشکنین نه رینی بووه.

پیدانی پروانامه به کۆمپانیان

پاش ته واو کردنی کاری لیکدانه وه و شیکردنه وهی راپۆرتی کۆمپانیان، وه زارہتی ناوبرا و سی جور پروانامه ده به خشیت بو ههر راپۆرتیک، ئه گه ر راپۆرته که بی کیشه بوو ئه وا پروانامه ی رهامهندی ده داته کۆمپانیاکه و ده ست به کار ده بییت. ئه گه ر راپۆرته که که موکورتی تیدابوو ئه وا پروانامه ی رهامهندی به مه رج ده دات به کۆمپانیاکه و تا وه کو که موکورتیبهکان چاره سهر بکن، به لام ئه گه ر راپۆرته که به پیی یاسا و رینمای وه زارہت نه بووه پروانامه ی رازی نه بوون ده درپته کۆمپانیاکه.

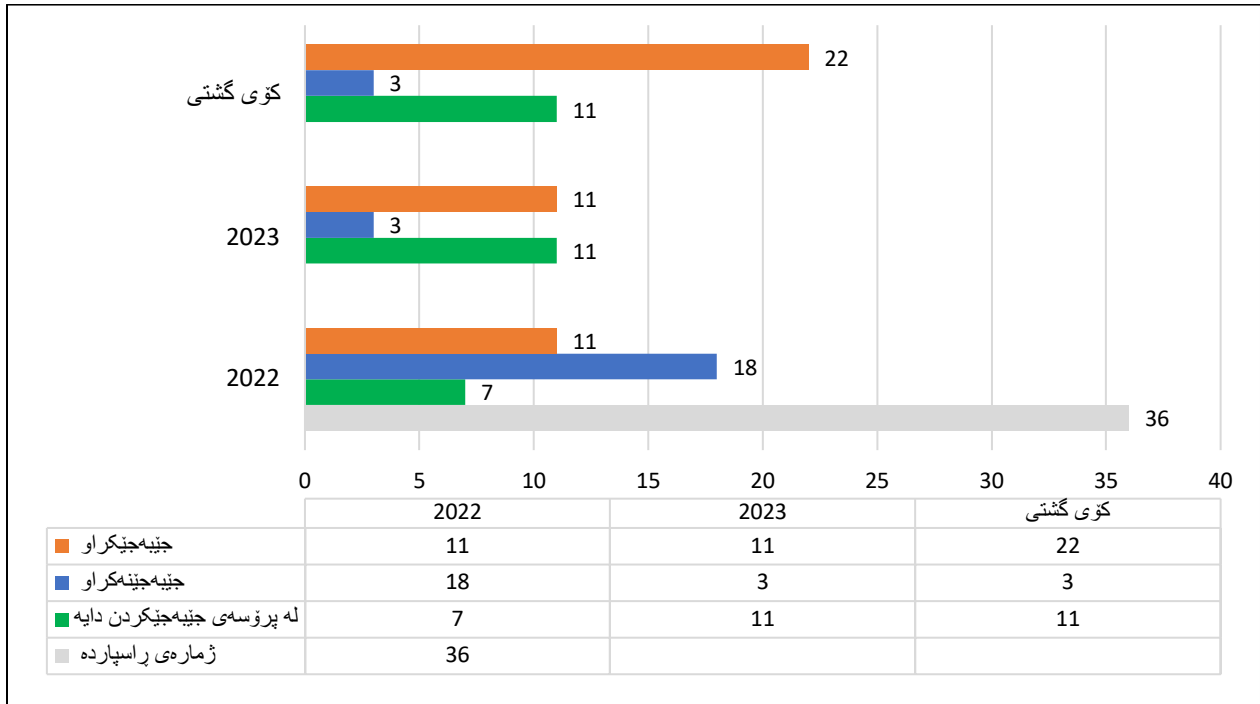
پاراستنی ئاژه له کئوی و بالنده کان

به پپی گریبه سته کانی به ره مهینانی هاوبه ش، کۆمپانیاکان ده بیت پابه ند بن به وهی هه موو سالیک به شدار بن له به خشینی پاره به صندوقی ژینگه. پیویسته پیوه ره نیوده وله تییه کانی کارپیکردنی پیشه سازی نهوت بهیننه دی و په پره وی له یاساکانی هه ریمی کوردستان بکه ن له پیئاو به رگرتن له پیسبوون و پاراستنی ژینگه دا. ئەمه ش پاراستنی پوهه ک و ئاژه ل و مولک و مال و ناوچه کانی کشتوکال و ماسی به خپوکردن ده گریته وه.

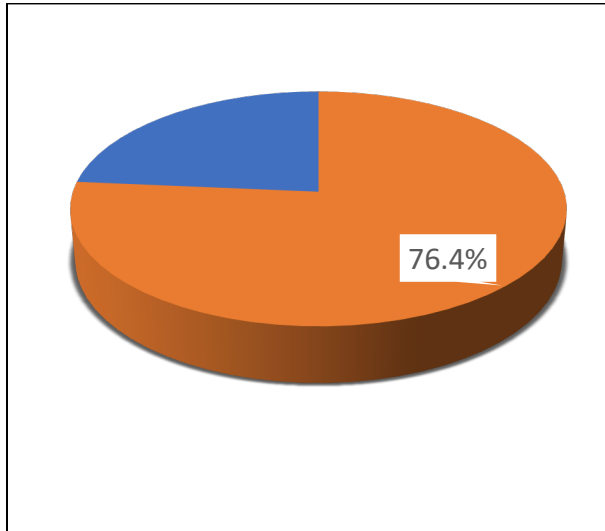
له نیو پابه ندییه کانی تر که له گریبه سته کاندانانراوه زهره ر نه گه یاندن به ژینگه ده گریته وه له کاتی درووستکردنی هیلی بۆری و هه لوه شانده وه یان ته سلیم کردنه وهی ناوچه ی گریبه ستدا به پپی پیوه ره نیوده وله تییه کانی کارپیکردنی پیشه سازی نهوت.

وہزارہتی تہندروستی

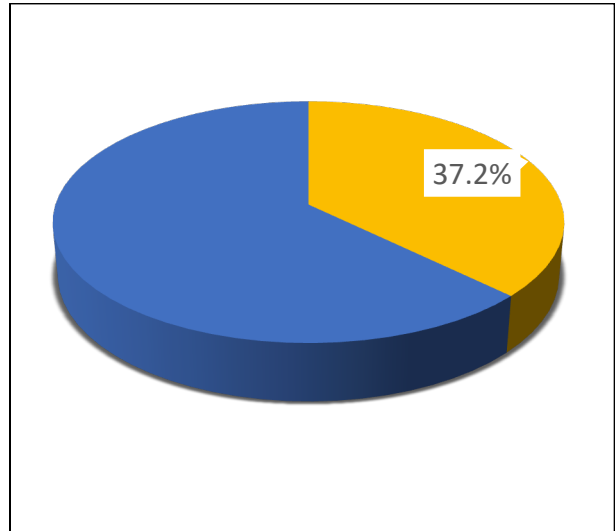
لہ کوی (۳۶) راسپاردہ کہ ناراستہی وہزارہتی تہندروستی کراوہ لہ سالی ۲۰۲۲، (۱۱) راسپاردہ جیبہ جیکراوہ و (۱۸) راسپاردہ جیبہ جی نہ کراوہ و (۷) راسپاردہش لہ پرؤسہی جیبہ جیکردندا مان. بہ اورد بہ سالی ۲۰۲۳ راسپاردہ جیبہ جیکراوہ کان بہ رزبوونہ تہوہ بؤ (۲۲) و راسپاردہ جیبہ جینہ کراوہ کان کہم بوونہوہ بؤ (۳) راسپاردہ، و ئہو راسپاردانہی لہ قوناعی جیبہ جیکردنیشدان گہیشتہ (۱۱). بہ مہش ریژہی جیبہ جیکردنی دہ کاتہ (۷۶،۴٪).

ہیلکاری ۱۷ ژمارہی جیبہ جیکردنی راسپاردہ کانی تایبہت بہ وہزارہتی تہندروستی

ہیلکاری ۱۹ ریژہی جیبہ جیکردنی راسپاردہ کان بؤ سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

ہیلکاری ۱۸ ریژہی ہولڈانی وہزارہت بہ پپی ژمارہی راسپاردہ کان

رأسبارده جیبه جیكراوه كان

۱. هه لگرتنى ههنگاوى به په له بۇ پيشكه شکردنى پالپشتى پزىشكى و دروونى و ماددى، و شپوازەكانى ديكەى پالپشتى قوربانىيەكان و پيدانى قەرەبووى گونجاو كه گەراندنەوهى مافەكانيان و قەرەبووکردنەوهيان و دووبارە ئامادەکردنەوهيان و رازىکردنەيان و زەمانەتکردنى دووبارە نەبوونەوهيان دەگرپتەوه.
۲. پيويستە ئەو دەرمانانەى ھاوردە دەكرپن بخرپنە ژپربارى مەرجهكانى چاودپىرى و كۆنترپۆلى جۇرپيەوه.
۳. ئامادەکردنى بەلگەنەماى پيوەرئاسا بۇ كرپنى دەرمان و پيداويستى و ئامپىرە پزىشكىيەكان و خزمەتگوزارىيە پەيوەندىدارەكان بە گوپرەى ريككەوتنى چوارچپوئەئاسا، بە لەبەر چاوغرتنى بەلگەنامە نيودەولەتبيەكان و بەكارهپنانيان لە كەمکردنەوهى كپپركپكارى كراوه و سنوردار، لەسەر ئاستى نيشتمانى بپت يان نيودەولەتى، كە دەسەلاتەكانى ئەنجامدانى گرپبەست لە هەرپمدا جپبەجپى دەكەن.
۴. تەرخانکردنى سەرچاوه مرؤبى و تەكنىكى و داراييە پيويستەكان بۇ دووبارە ئامادەکردنەوه و دەستەبەرکردنى خزمەتگوزارى تەندروستى دروونى، ئاوهپۆ، شوپنە سەلامەتەكان، خوپندن و راهپناني پيشەبى.
۵. پيشكه شکردنى پالپشتى دروونى و كۆمەلايەتى و زامنکردنى گەيشتنى خزمەتگوزارىيە تەندروستىيەكان بە كەمپى ئاواره و پەنابەران.
۶. كۆکردنەوهى داتاي پۆلپنكراو بە گوپرەى رەگەز لەبارەى حالەتەكانى تووشبوون بە ئايدز و ئەو نەخۆشپيانەى لە رپى مومارەسەکردنى جنسەوه دەگوازپنەوه، لەگەل رپزگرتن لە نەپنى بوونى تەواوى زانپارىيە نەخۆشەكان، و زامنکردنى دەستەبەرپوونى خزمەتگوزارىيەكان و شپوہەكانى چارەسەرى گونجاو بۇ توپژەكانى بەپپى تەمەن لە بوارى تەندروستى جنسى و مندالخستنەوه.
۷. برەودان بە هەولەكانى بەدپهپناني ئامانجە ستراتيژپيەكانى پەيوەست بە بوژانەوه و ئاساپشى خۆراك بۇ سالانى (۲۰۲۲-۲۰۱۸).
۸. دەستەبەرکردن و كارئاسانپکردن بۇ ئەوهى سەرجهم ھاوولتپيانى هەرپم دەستپان بگات بە خزمەتگوزارىيە بنەرەتبيەكانى وەك چاودپىرى كۆمەلايەتى و چاودپىرى تەندروستى.
۹. باشتىركردنى گشتگپربوون و دەرپەتى بەدەستپهپناني خزمەتگوزارىيە تەندروستىيەكان لە سەرجهم ناوچەكان، بە كەمپى ئاواره پەنابەرانپشەوه، بە تەرخانکردنى سەرچاوهى پيويست لە بودجەى نەخۆشخانە و نۆرپنگەكان بۇ دەستەبەرکردنى خزمەتگوزارىيەكان بە راددەى پيويست و بە تپچوونپكى كەم، وەك خزمەتگوزارىيەكانى تەندروستى جنسى و مندالخستنەوه لەوانەش لەباربردنى سەلامەت، بەتاپبەتى لە ناوچە گوندنشین و دوورە دەستەكاندا.
۱۰. درپژەدان بە هەولەكانى پەيوەست بە برەودان بە چاودپىرى تەندروستى بۇ داپكان و تازه لەداپكبووان و مندالان و هەرزهكاران.
۱۱. كارکردن بۇ دەستەبەرکردنى ناوى پاك و خزمەتگوزارىيەكانى ئاوهپۆ و لەبەرچاوغرتنى ژپنگە و دەستەبەرکردنى خۆراك بە نرخی گونجاو و پالپشتپکردنى بەكە پزىشكىيەكان لە كەمپەكاندا بە ئامانجى دەستەبەرکردنى دەرمان و پپكوتە و پيداويستىيە پزىشكىيەكان.

۱۲. دەرکردنى ياساى بيمەى تەندروستى تايپەت بە ھەرېم، بە چەشنىك زامنى دەستەبەركردنى چاودېرى تەندروستى بۇ سەرجم توپژەكانى كۆمەلگە بكات. ياساى بيمەى تەندروستى ژمارە (۲۲) بۇ سالى ۲۰۲۰ كە لەلايەن حكومەتى ئىتىھادىيەو دەرچوو.
۱۳. زيادکردنى بودجەى تايپەت بە كەرتى تەندروستى.
۱۴. دەستەبەركردنى راھىنان بۇ ئەو كەسانەى لە بواری پزىشكىدا كار دەكەن.
۱۵. پەرەپېدانى پلانى خۇپارېزى بۇ لايەنە جياوازەكان.
۱۶. دەستەبەركردنى چاودېرى دەروونى بۇ قوربانىانى توندوتېزى جنسى دژ بە مندالان و زامنکردنى چاكبونەوہيان لە رووى دەروونى و جەستەيى و دووبارە شياندنەوہيان.
۱۷. گرتەبەرى پرۆگرامى چاودېرى تەندروستى بۇ كەسانى كەمدەرامەت.
۱۸. زامنکردنى ئەوہى سەرجم ئافرەتان و كچانى كەمئەندام خزمەتگوزارى تەندروستى كوالېتى بەرزيان بۇ دەستەبەر دەكرېت، لە نيوياندا خزمەتگوزارىيەكانى تەندروستى جنسى و مندالختنەوہ، و دەستەبەركردنى رېككارى گونجاوى كارئاسانىكردن بۇيان.
۱۹. پاراستنى مندالان لە توندوتېزى و قۇستەوہى جنسى و تەرخانکردنى سەرچاوهى پېويست بۇ دووبارە ئامادەكردنەوہيان لە كۆمەلگەدا.
۲۰. گرتەبەرى رېككارى پېويست تاوہكو سەرجم ئافرەتان و كچانى كەمئەندام بەھرەمەندبن لە خزمەتگوزارىيەكانى چاودېرى تەندروستى، لە نيوياندا خزمەتگوزارىيەكانى تەندروستى جنسى و مندالختنەوہ.
۲۱. خستەگەرى ھەولې زياتر بۇ باشتركردنى خۇشگوزەرانى مندالان، بەتايپەتى لە پەيوەنديدا بە بەدەستەھيئانى خوئېندن و چاودېرى تەندروستى و ئاوى پاكى خواردنەوہ و پاراستنى لە ھەموو جۆرە توندوتېزىيەك.
۲۲. زامنکردنى ئەوہى سەرجم ئافرەتان و كچانى كەمئەندام خزمەتگوزارى تەندروستى كوالېتى بەرزيان بۇ دەستەبەر بكرېت، لە نيوياندا خزمەتگوزارى تەندروستى جنسى و مندالختنەوہ، و رەخساندى رېككارى ئاسانكارى ماقوول بۇيان.

پاسپاردە جىيەجىنەكراوہكان

۱. پېويستە وەك نەخۇش مامەلە لەگەل بەكارھيئانى ماددە ھۆشبەرەكاندا بكرېت بۇ ئەوہى چارەسەرى دەروونى و پزىشكىيان بۇ دەستەبەر بكرېت بۇ دووبارە ئامادەكردنەوہيان.
۲. پەرەپېدانى پلانىكەكانى پرۆگرامەكانى شياندنەوہ.
۳. دروستکردنى ميكانىزمى چاودېرى لەپېناو رېگريكردن لە ئەشكەنجەدان و شېوہكانى ديكەى مامەلەى دلرەقانە يان نامرؤبىيانە يان سەرشۆرپىكەرانە لەو ھەلومەرچانەى ئازادى لە كەمئەندامان زەوت دەكرېت، لە نيوياندا نەخۇشخانەكانى نەخۇشبيە دەروونىيەكان و چاكسازىيەكان و خانەى بەسالچوووان و سەنتەرەكانى دووبارە ئامادەكردنەوہ و خانەكانى چاودېرى.

ئەو راسپاردانەي كە لە پرۆسەي جىبە جىكردندان

۱. توندکردنى چاودىرى لەسەر كىدارەكانى بە قاچاغبردنى ماددە ھۆشبەرەكان لە رىي دەروازە سنورىيەكانى ھەرىمدا.
۲. دامەزراندنى سەنتەرەكانى تايبەت بە چارەسەرکردنى ئالوودەبووان و بەكارھىنەرانى ماددە ھۆشبەرەكان و كارتىكەرە عەقلىيەكان.
۳. دووبارە ئامادەكردنەو ھە و راھىنانى پزىشك و دەرمانساز و فەرمانبەران و ھاندانىان لەرپووى ماددى و مەعنىوويەو ھە بۇ چارەسەرکردنى ئالوودەبووان و گەپاندنەوھى تواناي تەواوى تەندروستيان لەرپووى جەستەيى و عەقلى و كۆمەلاپەتتەيەوھە.
۴. تىكھەل كىشكردنى پرسەكانى پەيوەست بە زيانەكانى ماددەي ھۆشبەرەكان لە پرۆگرامەكانى خويىندا.
۵. پالپشتىكردنى بايەخپىدەرەكان و تايبەتمەندان و ئاراستەكردنەوھىيان بۇ ئەنجامدانى دىراسەت و توپىزىنەوھە.
۶. لىژنەكە دەولەتە ئەندامەكە رادەسپىرېت بە چىركردنەوھى ھەولەكان بۇ زامىنكردنى دەرکردن و جىبە جىكردنى ياساى ماددە ھۆشبەرەكان و كارتىكەرە عەقلىيەكان و گىرنگىدان بە درووستكردنى سەنتەرېكى ئامادەكردنەوھى ئالوودەبووان بۇ ئەوھى ئەو رۆلە ئەدا بىكات كە ياسا پىي سپاردوھە، ھەروھە بىلاوكردنەوھى ھۆشيارى تايبەت لەلەي ھەرزەكاران دەربارى زيان و مەترسىيەكانى ماددە ھۆشبەرەكان، لە رىي پرۆگرامەكانى قوتابخانەكان و ھەلمەتەكانى راگەياندىن لەم بواردەدا. ھەروھە لىژنەكە راسپاردەي ئەوھە دەكات دەولەتە ئەندامەكە چارەسەر بۇ ئالوودەبوونى ماددە ھۆشبەرەكان دەستەبەر بىكات و كارئاسانى بىكات بۇ دەستپراگەيشتن پىيان.
۷. رىگەپىدانى ياساى بە لەباربردنى مىندال لە حالەتەكانى لاقەكردن و زىناى مەحارم و ھەبوونى مەترسى لەسەر زىيان يان تەندروستى دووگىانەكە، يان مەترسى شىوانى كۆرپەلەكە، و دەستەبەرکردنى ئەوھى ئافرەتان خزمەتگوزارى لەباربردنى سەلامەت بەدەست دەھىنن، لەگەل پىشكەشكردنى خزمەتگوزارى پاش لەباربردن كە لەلايەن كارمەندە پزىشكىيە راھىنراوھەكانەوھە پىشكەش بىكرىن.
۸. ھەمواركردنەوھى رىنمايەكانى رەفتارى پىشەيى پزىشكىيى سالى ۱۹۸۵ و دەستەبەرکردنى رەزامەندى ئازاد و ھۆشيارانەي كەمئەندامان پىش ئەوھى بەشدارىيان پىبىكرېت لە ھەر توپىزىنەوھىيەكى پزىشكى يان زانستىدا.
۹. كەمكردنەوھى خەرجىيە زۆرەكان لە نەخۇشخانەكانى كەرتى تايبەتدا.
۱۰. دىيارىكردنى رىككارى تايبەت بە رەچەتەي پزىشكان و فرۇشتنى ماددە يان كارتىكەرە عەقلىيەكان لەلايەن دەرمانسازەكانەوھە.
۱۱. ئەولەويەت بىرېت بە دانانى پلانېكى كار بۇ دووبارە بنىاتنانەوھى ژىرخان لە كەرتى تەندروستى لە ناوچە رىزگاركرراوھەكان لە دەسەلاتى گروپە تىرۆرىستىيە چەكدارىيەكان، بە ئامانجى دروستكردن و نوزەنكردنەوھى دامەزراوھە تەندروستىيەكان و دەستەبەرکردن كارمەند و پىداوويستى پزىشكى بۇيان.

له خوارهوه رېوشوئېن، ياسا، رېنمايې، رېكار و ههنگاوي پراكتيزي كه گيراوهته بهر له جبهه جېكردني راسپارده
نېودهوله تيبه كان ده خرېته روو:

دهر كردني ياساي بيمه ي تهن دروستي

رپه شنووسى ياساي بيمه ي تهن دروستى كوردستان ئاماده كراوه و قوناغه پېويسته كانى برپوه و گه يشتوته
ئهنجومه نى شورا له وه زارته ي داد.

زياد كردني بودجه ي تايهت به كهرتې تهن دروستي

له ۲۰۲۲/۶/۲۰ و ۲۰۲۳/۵/۷ وه زارته ي تهن دروستى داواكارى بۇ ئهنجومه نى وه زيران بهر زكردده وه به مه به ستى زياد
كردني بودجه ي تايهتې وه زارته، له لايه ن ئهنجومه نى وه زيرانه وه داواكه په سند كراوه.

دهسته بهر كردني راهېنان بۇ ئه وه كه سانه ي له بواري بزېشكى كار ده كهن

له پرؤگرامى خوېندني كؤلېژى بزېشكى وانهى نه خوْشيه دهروونيه كان به وردى ده خوېندريت، ههروه ها بزېشكى
تازه ده رچوو ئه م راهېنانه يان پيدده كرېت سه ره پاي ئه وه ي كه بزېشكى نيسته جيې ديړيني دهروونى به شيك له
راهېنانه كانيان برېتويه له چؤنيه تى ده ستنيشان كردن و چاره سه ركردن ئالوده بووان.

هه موار كردني لېستى خشته كانى مادده هؤشبه ره كان

به پيى ماددى (۴۶/ برگه ي دووهم) له ياساي بهر هنگار بوونه وه ي مادده هؤشبه ر و كارتېكه ره عه قليبه كان ژماره (۱)
سالى ۲۰۲۰ ده سه لات دراوه به وه زيړى تهن دروستى به گوړيني خشته ي مادده كان له م رووه وه برپاردرا به:

- دانانى مادده ي (Methamphetamine / كريستال) له خشته ي ژماره (۱) و لابردي له خشته ي ژماره (۶) ي
ياساي بهر هنگار بوونه وه ي مادده ي هؤشبه ره و كارتېكه ره عه قليبه كان به پيى به يانى ژماره (۳) له رېكه وتى
۲۰۲۳/۱/۱۹.

- هاوپيچكردني ده رمانى (Garbamazepine, Trihexphenidyl, Gabaentin, Pregabalin)، بۇ
خشته ي ژماره (۸) ي ياساكه به پيى به يانى ژماره (۳) له رېكه وتى ۲۰۲۳/۱/۱۹.

- هاوپيچكردني ده رمانى ترامادؤل بۇ خشته ي ژماره (۸) ي ياساي بهر هنگار بوونه وه ي مادده ي هؤشبه ره و
كارتېكه ره عه قليبه كان به پيى به يانى ژماره (۶) له رېكه وتى ۲۰۲۳/۲/۲۴.

توند كردني جاودېرى له سه ر به قاچاغېردني مادده هؤشبه ره كان له رېى ده روازه سنوورويه كان

رېكاره كانى هاوردده كردني مادده كؤنترؤلكراوه كان به رېكارىكى زؤر توند له گه ل وه زارته ي تهن دروستى عېراق و
رېكخراوى (INCB) گيراوه ته بهر بۇ هاوردده كردني ده رمانه كؤنترؤلكراوه كان و دواى گه يشتنيشان به هه رېمى
كوردستان و تا به كار هېنانى له لايه ن نه خوْشه وه له ژيړچاودېرى ووردى ده زگا په يوه نديداره كانه.

سەبارەت بە پېشىنە كېمىيە كۆنترۆل كراۋ كە ۋەك ماددە سەرەتايى بۇ درووستىكىنى ماددە ھۆشەبەر بەكار دەھىنرېت بەبىانوى بەكارھېنەنى لەبواری پېشەسازى نەوت بەپېچەوانەى رېكارە ياسايەكان، بۇ كۆنترۆل كىردى ئەم بابەتە ۋەزارەتى تەندروستى ھەرىكە لە ۋەزارەتى ناوۋى ھەرىم و ۋەزارەتى سامانە سروشتىەكانى ئاگادار كىردۆتەۋە كە ئەو ماددانەى كە لە لىستە ھاۋپېچەكانى ياسايى ژمارە (۱) سالى (۲۰۲۰) دا ھاتوۋە پېۋىستە رېگەپېدانىيان لە ۋەزارەتى تەندروستى ۋەربگىرېت، بەلام تاۋەكو ئىستا كار بەو نوسراۋە نەكراۋە.

دامەزراندنى سەنتەرى تەندروستى بۇ چارەسەركىردى ئالوودەبووان و بەكارھېنەرانى ماددە ھۆشەبەرەكان

- ۋەزارەتى تەندروستى بە نوسراۋى ژمارە (۲۰۵۶۲) لە ۲۰۲۳/۹/۱۸ داۋاي دابىنكىردى (۱۰) دە مىليار دىنار كراۋە بۇ درووستىكىنى دوو سەنتەرى چارەسەرى ئالوودەبووان لە شارى سلىمانى و دەۋك، ئەنجومەنى ۋەزارەت بە نووسراۋى ژمارە (۱۲۹۰۸) لە ۲۰۲۳/۱۰/۱۲ رەزامەندى سەرەتايى داۋە، لە ئىستادا بەرپوۋەبەراپەتى كاروبارى ئەندازە لە ۋەزارەتى تەندروستى سەرقالى دانانى دىزايىن و دەرختەى ھەردوو سەنتەرەكەپە.
- لە شارى ھەولېر بىريار وايە كە ۋلاتى ئىمارات تىچوى نۆۋەنكىردنەۋە و ئامادەكىردى و گۇرپانكارى دوو قوتابخانە و بنكەپەكى تەندروستى دابىن بكات لە شارۋچكەى شەقلاۋە.
- رەزامەندى سەرۋكايەتى ئەنجومەنى ۋەزىران ۋەربگىراۋە بە درووستىكىنى سەنتەرىك لە شارى ھەولېر بە برى (۴,۸۰۰,۰۰۰,۰۰۰) چوار مىليار ھەشت سەد مىليۇن دىنار كە ۋەزارەتى كاروبارى كۆمەلايەتى كارى تىدا دەكات.
- بە ھەماھەنگى لەگەل ۋەزارەى كار و كاروبارى كۆمەلايەتى سەنتەرى شىاندنەۋەى بەكارھېنەران و ئالوودەبووانى ماددەى ھۆشەبەر تايپەت بە چاكسازىەكانى سنورى پارېزگاي سلىمانى كراپەۋە.
- بە ھەماھەنگى لەگەل ۋەزارەى كار و كاروبارى كۆمەلايەتى بەرنامەى چارەسەرى كۆنترۆل كىردى عەقلى ئالوودە بووانى ماددە ھۆشەبەرەكان لە چاكسازىى گەورانى دەۋك، ئەم پرۆژەپە لە رېكەۋتى ۲۲ى ئابى ۲۰۲۳ كارا كراۋە، ئامانجى پرۆژەكە برىتپىيە لە كار كىردن بۇ گۇرپىنى ھزرى ناعەقلانى و نىگەتىف دەربارەى ماددە ھۆشەبەرەكان و زىاد كىردى تواناي مامەلە كىردن لەگەل گىرقتە دەروونىيەكان.

ئالنگارىيەكانى بەردەم كىردنەۋەى سەنتەرەكانى شىاندنەۋەى ئالوودە بووان:

- قەيرانى دارابى لە ھەرىمى كوردستان و نەبوونى بودجەى پېۋىست بۇ ئەم پرۆژانە.
- كەمى ژمارەى توپژەرانى دەروونى و كۆمەلايەتى ئەمەش دەبېتە ھۆى ئەۋەى كە پرۆژەى شىاندنەۋەى كاتىكى زىاتر بخايەنېت.
- زىادبوونى بەردەۋامى ژمارەى بەكارھېنەران و ئالوودە بووان.
- لە ئىستادا دام و دەزگاكەن زىاتر سەرقالى رېگىرى كىردن لە تەشەنەسەندى دىاردەى ئالوودەبوونى.

تىكەل كېشكىردى ماددەى ھۆشەبەرەكان لە برۇگرامەكانى خوئىندىن

ۋەزارەتى تەندروستى لەم دواپىيەدا ھەولەكانى چىركىردۆتەۋە بە ھەماھەنگى لەگەل ۋەزارەتى پەروەردە بۇ ئەۋەى بابەتى زىانەكانى ماددەى ھۆشەبەر و خۇپارىزى بخىرتە نېۋ پرۇگرامەكانى خوئىندىن.

بەرەپپىدانى بلانى خۇبارئىزى لە ماددەى ھۆشەرەكان بۇ لايەنە حياوازەكان

لەم رووۋە لىژنەى بالا بەرەنگاربوونەوۋەى ماددە ھۆشەرەكان ئەم ھەنگاوانەى ناوہ:

- درووستکردنى چەندىن كورته فيلم بە ھەماھەنگى لەگەل فەرمانگەى ميدياۋ زانىارى و لە كەنالە بينراۋەكان و تۆرە كۆمەلايەتپيەكان بالا دەكرپنەو، ھەرۋەھا درووستکردنى چەندىن فليپس كە تىچوۋى تەواۋ لەلايەن سەرۇكاپەتى ئەنجومەنى ۋەزيران دابىنكراۋە.
- يېكھىنانى لىژنەيەك لە ۋەزارەتى تەندروستى بە فەرمانى ۋەزارى ژمارە (۲۴۳۳۶) لە ۲۰۲۳/۱۱/۲۰ بۇ بەرزكردنەوى ئاستى ھۆشيارى دايك و باۋكان لە قۇناغە سەرەتايپەكانى تووشبوۋنى گەنجان كە بە شىۋەى نامىلكە بالاۋدەكرپتەو.
- يېكھىنانى لىژنەيەك تايبەت بە ھەلمەتى ھۆشيارى نىشتىمانى كە نوپنەرى ھەموو ۋەزارەت و فەرمانگە پەيوەندىدارەكانى تپداپە.

بالپشتىكردىن بۇ ئەنجامدانى دىراسەت و توپئىنەوۋە

لىژنەى بالا بەرەنگاربوونەوۋەى ماددە ھۆشەر و كارتىكەر عەقلىيەكان كارى جدى كرۋوۋە بۇ گرنگيدان بە توپئىنەوۋەى زانستى، لەم رووۋە بە فەرمانى ۋەزارى ژمارە (۷۹۰۶) لە ۲۰۲۳/۱۱/۲۸ لىژنەى تايبەت پېكھاتوۋە بۇ ئامادەكردنى ئەنجامدانى كۆنفرانسىكى زانستى بە ھاۋكارى و ھەماھەنگى لەگەل ۋەزارەتى خويىندى بالا و توپئىنەوۋەى زانستى.

دەستەبەرکردنى جاۋدپىرى دەروۋنى بۇ قوربانىيەكانى توندوتپىزى جنسى دژ بە مندالان

- سەنتەرى تايبەت بە ھاۋكارى پېكخراۋى يونسىف دابىنكراۋە لە ھەولپىر و دھۆك و سۇران بۇ مامەلەكردىن لەگەل تووشبوۋانى توندوتپىزى و قۇستنەوۋەى جنسى ئافرەتان و مندالان كە تپايدا پزىشك و توپئىزەرى دەروۋنى و كۆمەلايەتى لەو شوپناە كار دەكەن، گشت ئەو پزىشك و توپئىزەرى دەروۋنى و كۆمەلايەتپيەكانە راھىنانى تەواۋيان بۇ كراۋە. لەم سەنتەرانە خزمەتگوزارى پزىشكى و دەروۋنى پېشكەش دەكرپت و لە حالەتى پېويست پەوانەى نەخۇشخانە دەكرپت.
- بىرپارە بە ھەماھەنگى لەگەل ۋەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتى سى نەخۇشخانەى دەروۋنى درووست بكرپن، ۋەزارەتى تەندروستى ئەركى چارەسەرى نەخۇشەكان لە ئەستۇ دەگرپت، ۋەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتپىش چاۋدپىريان دەكات.

پرۇگرامى جاۋدپىرى تەندروستى بۇ كەسانى كەمدەرامەت

ۋەزارەتى تەندروستى خزمەتگوزارى تەندروستى بە خۇپايى و بە نرخى پەمىزى پېشكەش بە كەسوكارى شەھىد و كەمئەندام و خاۋەن پېدواپىستى تايبەت دەكات بۇ نمونە (۴۵۰۲) نەشتەرگەرى قەيسەرى لە نەخۇشخانەكانى حكومى و (۷۸۰۲) مندال بە شىۋەى سروشتى لە نەخۇشخانەى حكومى لە دايكبوون و چەندان نەشتەرگەرى تر،

دانیشتووون (۱۴،۴۹۹،۱۵۲) جار سەردانی دەزگای تەندروستییه کانی حکومی کردوو، هەر وه ها (۵۱۴،۷۸۹) هاوولاتی له نهخۆشخانه حکومییه کان نوستوون.

هه ماههنگی له گه‌ل لایه‌نی نیوده‌وله‌تی و ریکخراوه‌کانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی

- ریکه‌وتنیکی گرنگی لیکتیگه‌یشتنی هاوبه‌ش له نیوان ریکخراوی (Swiss Cross) خاچی سویسری، ده‌زگای خیرخوازی بارزانی و وه‌زاره‌تی تەندروستی واژوو کرا بۆ ئەنجامدانی نزیکه‌ی هه‌زار نه‌شته‌رگه‌ری بۆ قوربانیانی جه‌نگ، ئاواره و په‌نابه‌ران و رووداوه‌کان، سووتان و کیشه‌ ده‌گه‌من و زگماکییه‌کان.
- ئەمه‌ش هه‌نگاوێکی گرنگی پته‌وکردنی په‌یوه‌ندی نیوده‌وله‌تییه بۆ په‌ره‌پیدان و پیشخستنی که‌رتی تەندروستی، دا‌ینکردنی پیداو‌یستی نه‌شته‌رگه‌ری، کردنه‌وه‌ی سه‌نته‌ره‌کانی نه‌شته‌رگه‌ری ریککاری، هه‌ماهه‌نگی بۆردی کوردستانی بۆ به‌رزکردنه‌وه‌ی توانا و ئاستی پزشکی پسیپۆرانی هه‌ریمی کوردستان و دروستبوونی ناوه‌ندی چاره‌سه‌ری له‌سه‌ر ئاستی عیراق و پۆژه‌له‌لاتی ناوه‌راست.
- پرۆژه‌ی پالپشتی نه‌شته‌رگه‌رییه ئالۆز و ده‌گه‌مه‌نه‌کان به‌ ریکاری نوێ و سه‌رده‌میانه و به‌ به‌رنامه‌یه‌کی تۆکمه‌ ده‌ست پێده‌کات . به‌ ئامانجی چاره‌سه‌ر کردنی ئاسه‌واری رووداوه‌کان بۆ که‌مکردنه‌وه‌ی ریزه‌ی په‌که‌وتن به‌ هه‌ماهه‌نگی له‌گه‌ل ده‌زگای خیرخوازی بارزانی به‌ هیانی تیمی پزشکی بۆ چاره‌سه‌رکردن و ئەنجامدانی نه‌شته‌رگه‌ری و به‌هیزکردن و ئالوگۆپی توانای پزشکیانی کوردستان بۆ ئەوه‌ی نه‌خۆش له‌ هه‌ریمی کوردستان پیویستی به‌ ده‌ره‌وه‌ی ولات نه‌بی‌ت و زۆربه‌ی حاله‌ته‌کانی نه‌خۆشی له‌ناو هه‌ریمی کوردستان چاره‌سه‌ر بکری‌ن و ئەم لایه‌نانه‌ی خواره‌وه‌ ده‌گرێته‌وه:
- نه‌شته‌رگه‌ری ئیسک و شکان و جومگه و هه‌وز و ئەژنۆ.
- نه‌شته‌رگه‌ری جوانکاری و شیاندنه‌وه‌ دوا‌ی سووتان.
- نه‌شته‌رگه‌ری پوو‌خسار و شه‌ویلاگ.
- نه‌شته‌رگه‌رییه‌کانی ده‌ست و ریککاری.
- نه‌شته‌رگه‌ری ریککاری بۆ نه‌خۆشی زگماکی شه‌قی لێو و مه‌لاشوو.
- نه‌شته‌رگه‌ری ریککاری سپنگ دوا‌ی نه‌شته‌رگه‌ری د‌ل و شپ‌رپه‌نجه.

- به‌پیی ناوه‌رپۆکی ریکه‌وتنه‌که‌ بریاره‌ له‌ داها‌توو کار له‌سه‌ر دوو بواری دیکه‌ی نه‌شته‌رگه‌ری بکری‌ت، ئەوانیش ئەنجامدانی نه‌شته‌رگه‌ری د‌ل بۆ مندالان و گه‌وران، له‌گه‌ل دامه‌زراندنی سه‌نته‌ریک بۆ چاره‌سه‌ری شپ‌رپه‌نجه‌ی سپنگ و مه‌مک.

رینگا پیدان به‌ له‌باربردن له‌ حاله‌ته‌کانی لاقه‌کردن و (زنی المحارم)

- هیچ بنه‌مایه‌کی یاسایی نییه‌ بۆ ریکه‌ پیدان به‌ له‌باربردن له‌ حاله‌ته‌کانی لاقه‌کردن و (زنی المحارم) و هه‌بوونی مه‌ترسی له‌سه‌ر ژیان یان تەندروستی ئافه‌ره‌تان دووگیان، چونکه ئەم کاره‌ قه‌ده‌غه‌کراوه‌ به‌پیی یاسای سزادانی

عیراق، ھەر وہا بە پێی فەتوای ئەنجومەنی فەتوای ھەرێم، بەلام لە کاتێک کە سکپری مەترسی لەسەر دایک ھەبێت لیژنەییەکی زانستی ھەییە لە ھەموو بەرپۆوە بەرایەتیە گشتیەکان کە پیکھاتوووە لە پسیپۆرە جیاکان بربار دەدات لەسەر بەردەوامی دووگیانی یان لەباربردن.

- ژمارە ی لە باربردن لە ۲۰۲۲ بە برپاری لیژنە لە ھەرێمی کوردستان بریتی بوو لە (۳۴۶) ھالەت.

ھەموارکردنەو ھە رێنمایەکانی رەفتاری بێشەیی پزیشکی سالی ۱۹۸۵

پرۆژە ی تاییەت بە نوێکردنەو ھە یاسای ئاکارەکانی بێشەیی پزیشکی لە ھەرێم کاری لەسەر دەکرێ. بەشی توێژنەو ھە ی زانستی لە وەزارەتی تەندروستی سەلامەتی نەخۆش و رەزامەندی ئازاد و ھۆشیارانە ی کەمئەندامان بە ھەند وەردەگرێت. لە ماو ھە ی رابردوو دوا ی تاو توێکردنی رێکار و رێنمایە نێودەو لە تییەکان سەبارەت بە مافی مرۆف و رێکارەکانی بەشداری پێکردنی کاندیدەکان بۆ توێژنەو ھە، وەزارەتی تەندروستی جەخت دەکاتەو لەسەر ئەو ھە ی ھەموو داواکاری توێژنەو ھەکان لەرێگای زانکۆ یا دەزگایەکی باو ھەرپیکراو بێت و دەبێت ھەموو توێژنەو ھەکان پرۆپۆزەلیان لەگەلدا بێت بۆ ئەو ھە ی لە وەزارەت رێگە بە توێژەر بدرێت داتا لە دەزگاکانمان کۆبکاتەو دوا ی پێداچوونەو ھە ی پرۆپۆزەلەکان و دلنیا بوونەو لە توێژنەو ھە کە. بۆ ئەم مەبەستەش وەرگرتنی فۆرمی تاییەت نامادە کراو ھە.

بێشکەشکردنی خزمەتگوزاری تەندروستی بۆ ئافرەتان و کچانی کەمئەندام

ئەم خزمەتگوزاریانە ی خوارو ھە ی بێشکەش بە کچان و ئافرەتانی خاوەن پێداویستی تاییەت دەکرێت بەبێ بەرامبەر و لەژێر چاودێری پزیشکی تاییەت و کەسانی پەییو ھەندیدار و شارەزا لەم بوارەدا:

- چاودێری و رێنمای کردنی تەندروستی بۆ کچان و ئافرەتانی دووگیان لە سەنتەر و بنکە تەندروستیەکانی چاودێری خێزانی لە ھەرێمی کوردستان بە چاودێری پزیشکی پسیپۆر.
- خزمەتگوزاری شیاندنەو ھە ی پزیشکی و رێنمای کردنیان لە سەنتەرەکانی تاییەت بە شیاندنەو ھە ی پزیشکی و چارەسەری سروستی .
- دا بێنکردن و درووستکردنی کەلوپەلی تاییەت بە خاوەن پێداویستی تاییەت و ھە (Orthosis-Prothesis) لە سەنتەرەکان (کە ژمارەیان چوار سەنتەر) ھە سەر بە وەزارەتی تەندروستی کە لەلایەن خاچی سووری نێودەو لە تییەو ھە نامادە کراو ھە.
- دا بێنکردنی کورسی کارەبایی بۆ کەسانی خاوەن پێداویستی تاییەت لە ھەرێمی کوردستان.

بێشکەشکردنی خزمەتگوزاری تەندروستی ددان بۆ مندالانی خاوەن پێداویستی تاییەت

بۆ یە کەم جار بەشیکی تاییەت بە پسیپۆری ددان بۆ خاوەن پێداویستی تاییەت لە شاری ھەولێر کراو ھە تەو ھە کە لەلایەن پزیشکی پسیپۆری ددان، خزمەتگوزاریەکان بێ بەرامبەر بێشکەش دەکات بە تاییەتی بۆ توو شبووانی (ئۆتیزم، داو، ئیفلیجی مێشک). لەو بەشەدا رۆژانی دوو شەممە نەشتەرگەری ئەنجام دەدرێت و تا ئیستا چەندین

دەيان نەشتەرگەرى كراوۋە زىياتر لە (۲۰۰) مندال ئەو مەبەستە ناويان تۆمار كىردوو. بۇ ئەم مەبەستەش ناوى مندالى خاوەن پىداوېستى تايبەت لە رېگەي نەخۇشخانەي ھېلىناوۋە تۆمار دەكرېت.

كەمكىردنەوھى خەرحىيەكان لە نەخۇشخانەكانى كەرتى تايبەتدا

ئەم بابەتە كارى زۆرى لەسەر كراوۋە، بۇ نموونە پەپرەوى رېكخستەنەوھى كەرتى گشتى و تايبەت تەندروستى دواي دوو سال كاركردن لەلايەن لېژنەي تايبەت ئامادە كراو، دواي رەزامەندى ئەنجومەنى وەزارەتى تەندروستى بەرز دەكرېتەوھە بۇ ئەنجومەنى وەزيران كە ئەم خالانەي خوارەوھە لەخۇ دەگرېت:

- دانانى نرخ و ئەستېرە و پەلەبەندى نەخۇشخانە تايبەتەكان.
- رېكخستەنەوھى شايبەتەي دارايى پزىشك و كارمەند و نەخۇشخانە.
- چەسپاندى مىلاك و ھەيكەليەي نەخۇشخانە تايبەتەكان.

رېككارى تايبەت بە رەچەتەي پزىشكى

لېژنەيەك دانراوۋە لە وەزارەتى تەندروستى بۇ دانانى رېنمايى تايبەت بە رەچەتە و چۆنيەتى سەرفكردى دەرمانە كۆنترۆلكراوۋەكان لە نەخۇشخانە حكومى و ئەھلىيەكان، كارەكانى ئەم لېژنەي لە قۇناغى كۆتايبيدەي.

چاودېرى كىردنى تەندروستى مندالان

وەزارەتى تەندروستى خزمەتگوزارى پېشكەش دەكات بە مندالان لەكاتى لەدايكبوون لە نەخۇشخانەكان و پېدانى فاكسىنە پېوېستەكان، ھەرەھا چاودېرى كىردنى گەشەي مندالان لە رېگەي بىكەكانى تەندروستى، ئەمە جگە لە چاودېرى رەوشى خواردىيان كە دەبېت تەندروست بېت.

لە سەرەتاي سالى نوپى خوئىدن، لېژنەيەكى وەزارەتى تەندروستى بە ھەماھەنگى لەگەل وەزارەتى پەرەردە سەردانى قوتابخانەكان دەكەن بە مەبەستى زىادكىردنى ئاستى رۆشنىبىرى تەندروستى قوتابيان، بە ئەنجامدان پشكىن قوتابيان لۇ پاراستنى تەندروستى قوتابيان. لە سەرەتاي سالى خوئىدن تانكى ئاوى خواردىنەوھى قوتابخانەكان خاويئ دەكرېتەوھە و رېگە بە فرۆشتنى ئاوى خاويئ لە ناو فرۆشگاي قوتابخانەكان دراوھ.

پېكھاتە و تايبەتمەندىيەكانى ستىكەرى نوئ دەرمان

۱. تەكنەلۇجىيەي دزە ساختە

تەكنەلۇجىيەي بەكارھاتوو لەم ستىكەرە لە جورى نانۆ مەگنەتيكە كە تەكنەلۇجىيەيەكى نوپىيە و داھىنانى كۆمپانىيەكى كۆرپىيە كە بە ناوى خۇي تۆمار كىردوو، ئەمەش واىكىردوو كە ئەم كۆمپانىيە بېتە تاكەي سەرچاوەي ئەم تەكنەلۇجىيەيە لە سەرتاسەرى جىھان. كۆمپانىيەي Sticker Technology وەكو تاكە بىركارى كۆمپانىيە كۆرپىيەكە لە ھەرئىمى كوردستان و تەواوى عىراق ئەم تەكنەلۇجىيەيە لە ستىكەرى نوپى دەرمان بەكارھېناوۋە كە ئەمەش يەكپەكە لە گىرنگىرەن تايبەتمەندىيەكانى ئەم ستىكەرە كە بە ھىچ شېوھەيەك ساختە ناكىت.

۲. كارکردن به شيوازی ئۇفلاين

تايپه تمه ندى مادى به كارهاتوو له م ستيكهره ئهويه كه به نزيك كردنه وهى موگناتيس له به شى (MTX) رهنگى ستيكهره كه دهگورپت. به م هويه وه هاوولآتى له كاتى كرىنى دهرمان دهتوانپت به سوود وهرگرتن له موگناتيس و ستاندى فيركارى كه ئىستا له تهواوى دهرمانخانه كان به ردهسته يا خود به به كارهينانى ههر موگناتيسپكى ئاسايى تر له شيوهى ئۇفلاين دلنيا بپت له وهى كه دهرمانه كه ساخته نييه.

۳. كارکردن به شيوازی ئۇنلاين

ئەم ستيكهره QR كۆدى له سهر چاپ دهكريپت كه راسته وخۆ به ستراره به سيستمى KMCA. بويه هاوولآتى دهتوانپت به سكان كردنى كۆدى زانبارى تهواو وهرىگريپت له سهر ناوى دهرمان و ژمارهى باج و ولآتى سهرچاوه و ماوهى به سهرچوون و نرخ و بارى به رهه م به ههر سى زمانى كوردى، عهره بى و ئىنگليزى.

۴. كواليتى ستيكهر و هه بوونى برين (cut) له سهر ستيكهره كه

باشترين جور و به رزترين كواليتى ستيكهر به كارهاتوو به چاى ستيكهر دهرمان و له هه مان كاتدا چه ندىن برين له ناو ستيكهر ههيه كه دواى لكاندى ستيكهر له سهر دهرمانه كه به هيچ جورپك لپى نابيتته وه و كاتى هه ولدان بۆ لپكردنه وهى دهرپتته وه. ئەمەش وادهكات كه كهس نهتوانپت ستيكهرى دهرمانپك بۆ دهرمانپكى تر به كار بهينپت.

۵. جيگر كردن و يه كخستنى نرخ

به رپوه به رايه تى KMCA نرخى دهرمان ديارى دهكات و دواتر ئەو نرخه له سهر ستيكهر چاپ دهكريپت. به مەش نه تنه نا نرخى دهرمان گران نه بووه، به لكو بۆته هوى ئه وهى نرخى دهرمان له تهواوى دهرمانخانه كان يه ك بخريپت و دهرمانخانه كان نهتوانن به ئاره زووى خويان دهرمان بفرۆشن.

۶. زانبارى له سهر ستيكهر

جگه له نرخى دهرمان زانبارى له سهر ناوى دهرمان و كۆمپانياي هاوردەكار و ژمارهى باج و ژمارهى داواكارى له سهر ستيكهر چاپ دهكريپت.

چاودپرى كردنى دهرمان له دهرمانخانه، كۆمپانيا، نۆرينگه و كۆگاكانى دهرمان

بۆ كۆنترپۆلكردنى هينان و دهستبه سهرداگرتنى دهرمان دهرمانى ساخته و ماوه به سهرچووه، تيمه كانى وهزاره تى تهنروستى چاودپرى ئەو شوپنانه دهكەن كه تايپه تمه ندىن به هاوردەكردنى دهرمان و فرۆشتنى له بازاره كان و سزادانى سهرپيچيكاران له م رووه وه.

ئامارى سهردانه كانى چاودپرى بازار

له درپژهى هه لمه ته كانى ليژنهى چاودپرى كردنى دهرمان له وهزاره تى تهنروستى چه ندىن چالاكيان ئەنجامداوه له ههرىمى كوردستان بۆ چاودپرى كردنى بازار له ريكهوتى ۲۰۲۳/۱/۱ تا ۲۰۲۳/۱۲/۷ به م شيوه يهى خواره وه:

خشتەى ۱۱ ئامارى سەردانەكانى چاودىرى بازار

۲۸۶	سەردان	دەرمانخانە
۶۳	داخستن	
۱۰۸	سەردان	كۆمپانىيا
۲۰	داخستن	
۷۸	سەردان	نۆرىنگە
۲۹	داخستن	
۶۸	سەردان	كۆگاي دەرمان
۱۱	داخستن	

خشتەى ۱۲ برى پارەى دابىنكراو لە لايەن حكومەتى ئىتىحادىيەو ە بۇ ھەرئىم

دەرمان بە دىنار	پىداوىستى پزىشكى بە دىنار	پىداوىستى تاقىگەى بە دىنار	كۆى گشتى بە دىنار
۱۴۷,۹۰۰,۶۳۳,۵۲۱	۱۸,۰۷۴,۸۸۲,۸۷۴	۱,۷۸۵,۴۳۸,۰۵۹	۱۶۷,۷۶۰,۹۵۴,۴۵۴

ھەماھەنگى نىوان وەزارەتى تەندروستى حكومەتى ھەرئىم و وەزارەتى تەندروستى فېدرال

۱. لە پووى خۇپاراستنى تەندروستى: دابىنكردنى كوتان و رېگەگرتن لە درووستبونى كەمى ژمارەى كوتان. لەلايەكى ترەو ە ئامارى ھەفتانە و مانگانە نەخۇشىيە گوازراوكان بۇ بەغدا دەنىردرئىت لە رېگاي بەرنامەى Epi Info، و بەردەوام ئالوگورى داتا دەكرئىت سەبارەت بەو نەخۇشيانەى كە پىويستە دەم و دەست لىبان ئاگادارىكرئىتەو (Immediately Notifiable Disease).
۲. لە پووى تەندروستى چارەسەرى: لە سالى ۲۰۲۳ حكومەتى ئىتىحادى (۵۰۰) پىنج سەد كورسى كارەباى دابىنكردو ە بۇ سەنتەرەكان پەلى دەستكرد لە ھەرئىم، ھەرەو ھا دەرمان و پىداوىستى پزىشكى و تاقىگە بەم برەى كە لەم خشتەى خوارەو ە ھاتوو ە دابىن كراو ە.
۳. لە پووى پلانى تەندروستىيەو ە:

- تۆماركردنى لە دابىكبووان و مردووان، ئەنجامدانى پرۆژەى بە ئەلىكترۆنىكردنى تۆمارى لە دابىكبوون لە رېگاي سىستەمى (CRVS Civil Registration and Vital Statistics).
- پووپۆشېك بۇ ھەسەنگاندنى مرۆبى و خزمەتگوزارىيەكان لە رېگاي سىستەمى ھىرامس بە ھەماھەنگى لەگەل وەزارەتى تەندروستى فېدرال بە پالپشتى رېكخراوى تەندروستى جىھانى وەزارەتى تەندروستى.
- بە ئەلىكترۆنىكردنى ئامارى تەندروستى بە پالپشتى رېكخراوى تەندروستى جىھانى بە ھەماھەنگى لەگەل وەزارەتى تەندروستى فېدرال.

- ئامارى تەندروستى وورد سالانە بۇ ۋەزارەتى تەندروستى فېدرال دەنپىردىت.

تەندروستى و سەلامەتى خۇراک

بەرىپۆبەرايەتى پاراستنى تەندروستى و سەلامەتى خۇراک، يەكپىك لە ئەركە سەرەكپپەكانى سەلامەتى خۇراک ئەمەش لە رېگەى پىشكىنى گىشت ماددەيەكى خۇراكىي كە ھاوردەى ھەرىمى كوردستان دەكرىت لە رېگەى تاقىگەكانى خۇراک كە بوونيان ھەيە لە گىشت خالە سنوورپپەكان و بازگەكان و رېگە گرتن لە ھىنانى ھەر خوراكىكى خراپ و ماوہ بەسەرچوو.

چاودىرى كردنى بازپەكان بۇ لەناوبردن و پاگرتنى ھەر ماددەيەكى خۇراكى بەسەرچوو كە پىشكەشى ھاوولاتيان دەكرىت لە رېگەى نىمەكانى چاودىرى تەندروستى لە ۋەزارەت و بەرىپۆبەرايەتپپە تەندروستپپەكان.

داواكارى كەمئەندامان و كورتەبالا و خاوەن پىداوېستى تايپەتەكان

نووسىنگەى رېكخەرى راسپاردە نپودەولەتپپەكان رۆزى ۲۰۲۲/۱۰/۲۵ لە ميانەى جىبەجىكردنى پلانى حكومەتى ھەرىم بۇ مافەكانى مرؤف مېزگەردىكى ئەنجامدا بۇ ژمارەيەك لە رېكخراوہكانى كەمئەندامان لەوانە كۆمەلەى ژىنى كوردستان، كۆمەلەى پاراستنى مافى بىركۆلان، يەكىتى نابىنايانى كوردستان، كۆمەلەى كورتەبالاكانى كوردستان، رېكخراوى شياو، كەمەلەى نابىستانى كوردستان، كۆمەلەى ئۆتىزم، كۆمەلەى تالاسىمىيەى كوردستان، كۆمەلەى ھىمۆفيلياى كوردستان و تۆرى بەلى ئىمە دەتوانىن.

لە كۆتابى مېزگەردەكەدا رېكخراوہكان ئەم داواكارپپەيان پىشكەش كرد:

۱. دابىنكردنى شوپنى تايپەت بە كەمئەندامان لە شوپنە گىشتپپەكان و دام و دەزگاكان.
۲. دانانى ھىمەى تايپەت كەمئەندامان و كورتەبالا و خاوەن پىداوېستى تايپەت لە شەقامەكان و شوپنە گىشتپپەكان و دام و دەزگاكان.
۳. باشتىر كردن و گەشەپپدانى خزمەنگوزارى تەندروستى بۇ كەمئەندامان.
۴. كردنەوہى سەنتەرى راھىنان و خولى تايپەت بۇ كەمئەندامان لە رووى دەروونپپەوہ لە قەزا و ناحىپپەكان.
۵. دابىنكردنى داو و دەرمانى تايپەت بۇ بىركۆلەكان.
۶. گىرنگى پپدانى زياتر بە مندالانى ئۆتىزم، تا ئىستا لە كۆى (۶۵۰) مندالى ئۆتىزم فۇرمىيان پىر كردۆتەوہ، بەلام تەنپا (۷۶) تۆمار كراون.

بەرەنگار بوونەۋەي ماددەي ھۆشەي و كارتىكەرە عەقلىيە كان

لە چوارچىۋەي جىيە جىكردنى پلانى ھەرىمى بۇ مافە كانى مرۇف، رۆژى سېشەممە رىكەوتى ۲۰۲۲/۱۰/۱۸ نووسىنگەي رىكخەرى راسپاردە نېۋدەۋلە تىيە كان وۋركشۇپكى ئەنجامدا سەبارەت بە راسپاردە كانى بەرەنگار بوونەۋەي ماددەي ھۆشەي و كارتىكەرە عەقلىيە كان بە ھاوبەشى لەگەل رىكخراۋى پاۋ و تۆرى مرۇف بۇ پەرەپىدانى تەندروستى و كارى مرۇيى. لە وۋركشۇپكەدا نوپنەرانى دەسەلاتى دادوهرى، پەرلەمان وەزارەت و دام و دەزگا پەيوەندىدارە كان و رىكخراۋە كان ئامادەي بوون.

لە وۋركشۇپكەدا ژمارەيەك پىشنيار و تىيىنى خرايە پوو دەربارەي ياساى بەرەنگار بوونەۋەي ماددە ھۆشەيە كان و كارتىكەرە عەقلىيە كان ژمارە (۱ سالى ۲۰۲۰) و بە پىۋىست زانرا ھەموار بىكرىتەۋە ۋەك:

يەكەم: سزاي بازگانى كردن بە ماددە ھۆشەيە كان توندتر بىكرىت و ھوكمە كان بە پىيى جۆرى ماددە كان بىت، بۇ نموونە كرىستال كە مەترسىدارترين ماددەيە لە پلەي (۶) مدايە و سزاي بەكارھىنانى تەنيا (۵) سالى كە چى ھىرۇيىن و كۆكايىن سزاكە يان (۱۶) سالى.

دوۋەم: پىداچوونەۋە بە ھوكمە كانى نىۋ ياسا كە بىكرىت بۇ نموونە لە ماددە (۶) زىندانى كردن كاتى و ھەتاھەتايەي تىدا باس كراۋە، لە ياساى كۆنى عىراقدا سزاكە لە نىۋان ھەتاھەتايە و لەسپدارە دانە.

سېيەم: خىشتە كانى نىۋ ياسا كە رىك بىخىنەۋە، چونكە زۆر شت ھەيە دوۋبارە كراۋەتەۋە بۇ نموونە ھىرۇيىن لە ماددەي (۱) و (۳) دا ھاتوۋە. بە پىيى ياسا كە دەربارەي خىشتەي نىۋ ياسا كە لە دەسەلاتى ۋەزىرى تەندروستىيە بۇ گۆرپىنى خىشتەي ماددە ھۆشەيە كانى نىۋ ياسا كە ۋەك سەرۋكى لىژنەي بالاي بەرەنگار بوونەۋەي ماددە ھۆشەي و كارتىكەرە عەقلىيە كان

رىكارى پىۋىست بۇ جىيە جىكردنى راسپاردە كانى تايەت بە ۋەزارەتى تەندروستى

لە ئەنجامى ئەو زنجىرە وۋركشۇپ و مېزگەردانەي ئەنجامدران نووسىنگەي رىكخەرى راسپاردە نېۋدەۋلە تىيە كان رىكارى تايەتەي ھەبوۋە و لەلايەن ديوانى سەرۋكايەتى ئەنجومەنى ۋەزىرانەۋە ئاراستەي لايەنە پەيوەندىدارە كان كران لەوانە ۋەزارەتى تەندروستى بۇ ئەۋەي بىكەۋنە بوارى جىيە جىكردن بە پىيى راسپاردە نېۋدەۋلە تىيە كان ۋەك بەشېك لە ۋە سەقفە زەمەنىيە كە بۇ جەبە جىكردنى پلانەكە دىيارىكراۋە.

تايەت بە نەھىشتىنى ئەشكەنجەدان و مامەلەي نەشپاۋ

• دلىبا بوونەۋە لەۋەي ھەر وتەيەك لەژىر ئەشكەنجە ۋە رىگىرابىت راستەۋخۇ لەلايەن دادگاۋە رەتبىكرىتەۋە، و داواكارى گىشتى ئەركى سەلماندى ئەۋە لە ئەستۇ بىگرىت كە وتەي تۆمەتبار بە شىۋەيەكى ئارەزومەندانە ۋە رىگىراۋە، ھەرۋەھا ئەنجومەنى دادوهرى لە بەدواداچوون بۇ دەنگۆكانى ئەشكەنجەدان پۇل بىگىرپىت، ھاۋكات پۇلى پىزىشكى دادى لە يەكلايىكردنەۋەي سكالالكانى ئەشكەنجەدان جەختى لىبىكرىتەۋە.

- دامه‌زاندنی یه‌که‌ی چاودپیری پزیشکی له چاکسازی و سەنتەرەکانی راگرتن که له‌ژیر چاودپیری وه‌زاره‌تی تەندروستیدا بێت.
- له‌کاتی وه‌رگرتنی راگیراو له‌ به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی و بنکه‌کانی پۆلیسی راگرتن و گواستنه‌وه‌ یاخود سزادراو له‌ چاکسازییه‌کان، پپۆیسته‌ پشکنینی جه‌سته‌یی بۆ بکریت له‌لایه‌ن یه‌که‌ی تەندروستی و ده‌رئه‌نجامی ئەم پشکنینه‌ به‌ راپۆرتیک ئاماده‌ بکریت و بخریته‌ ناو دۆسیه‌کی تایبه‌ت و له‌لایه‌ن تۆمه‌تباره‌وه‌ پشتراست بکریته‌وه‌ به‌ واژوو کردن.

تایبه‌ت به‌ به‌رپۆه‌بردنی چاکسازییه‌کان و سەنتەرەکانی راگیرکردن

- درووستکردنی سەنته‌ری پزیشکی له‌ گشت چاکسازییه‌کان له‌ رووی کارمه‌ندی پزیشکی و تەندروستی و کارمه‌ندانی تاقیگه‌ و تیشک و هۆبه‌ی ددان و هۆلی داخلکردنی نه‌خۆش و ده‌رمان و ئۆتۆمبیلی فریاکه‌وتن.
- زامنکردنی سیستمی‌کی کارا بۆ گه‌پاندنی هه‌ر حاله‌تیک ئه‌شکه‌نجه‌دان به‌ پزیشکی دادی.
- دابینکردنی پزیشکی پسپۆر له‌ چاکسازییه‌کان.

تایبه‌ت به‌ به‌خشین و چاندنی ئەندامانی جه‌سته‌ی مرۆف

- ئاماده‌کردن و دارشتنی رینمایی پپۆیست ده‌رباره‌ی چۆنیه‌تی گرتنه‌به‌ری پرۆسه‌کانی هه‌لگرتنی ئەندامانی جه‌سته‌ی مرۆف، چۆنیه‌تی مامه‌له‌کردنی گونجاو له‌ گه‌ل بانکه‌ نیوده‌وله‌تییه‌کانی تایبه‌ت به‌ ئەندامانی جه‌سته‌ی مرۆف تا نه‌چیته‌ قالیی بازرگانی کردن به‌ مرۆقه‌وه‌.
- کار به‌ ماده‌ (۱۱)ی له‌ یاسای ژماره‌ (۱)ی سالی ۲۰۱۸ ناکریت که تایبه‌ته‌ به‌وه‌ی لیستی‌ک ئاماده‌بکریت که ناوی به‌خشه‌ران و وه‌رگران له‌ خۆ بگریت، له‌ ئیستادا هه‌ر که‌س له‌ رووی داراییه‌وه‌ به‌توانا بێت ده‌توانیت نه‌شته‌رگه‌ری ئەنجام بدات.
- پیکه‌ستنی نه‌شته‌رگه‌ری چاندنه‌وه‌ی ئەندامانی جه‌سته‌ به‌تایبه‌تی چاندنی گورچیه‌، جگه‌ر، خانه‌/پپۆیست و چاندنه‌وه‌ی مۆخی ئیسک بۆ پاراستنی هاوولاتیان له‌ مامه‌له‌ی خراپ و ئیستیغلال کردن. له‌به‌ر ئه‌وه‌ی زۆرینه‌ی نه‌شته‌رگه‌رییه‌کان له‌ نه‌خۆشخانه‌ تایبه‌ته‌کان ئەنجامده‌درین و زۆرینه‌ی له‌ ده‌ره‌وه‌ی هه‌ریمی کوردستان.
- کارکردنی میکانیزی په‌یوه‌نیداره‌کان له‌ رینگه‌ی پیکه‌پینان یاخود چالاککردنی لێژنه‌ی ناوه‌ندی و لاوه‌کییه‌کان له‌سه‌رجه‌م پارێزگا‌کانی هه‌ریمدا.
- پپۆیسته‌ کارکردنی لێژنه‌کان به‌ دامه‌زراوه‌یی بکریت و پرۆتۆکۆل و پپوه‌ری تایبه‌ت به‌ کارکردنی بگریته‌به‌ر بۆ ره‌زامه‌ندی به‌خشین له‌سه‌ر نه‌شته‌رگه‌ری چاندن و به‌خشین.
- ئاماده‌کردنی لیستی سوودمه‌ندان و پشینه‌دان به‌ سوودمه‌ندان به‌پپۆی مه‌ترسی و پپۆیستی هه‌ر حاله‌تیک، ئەمه‌ش پپۆیستی به‌ هه‌ماه‌نگی له‌ نیوان لێپرسراوانی تەندروستی له‌ نه‌خۆشخانه‌کاندا هه‌بێت.

بۇ جىبە جىكردى رېكارەكان وەزارەتى تەندروستى تايىبەت بەخشىن و چاندنى ئەندامانى جەستەى مرؤف ئەم ھەنگاوانەى ناوہ:

- سەبارەت بە ماددەى (۱۱) لە ياساى ژمارە (۱)ى سالى ۲۰۱۸ تايىبەت بە بەخشىن و چاندنى ئەندامانى لەش رېكارەكانى تايىبەت بە بەخشىنى ئەندامەكان لە دواى مردن (مردنى مېشك)، تا ئىستا ئەم پرؤگرامە لە عىراق و ھەرئىم نەچووەتە وارى جىبە جىكردنەوہ لەبەر چەند ھۆكار و بەربەستى ئايىنى، كەلتوورى و كۆمەلايەتى.
- بۇيە پېويستە لەگەل لايەنە پەيوەندىدارەكان وەك وەزارەتى ئەوقاف و كاروبارى ئايىنى، يەككىتى زاناىانى ئايىنى و لىژنەى فەتواى ھەرئىم، بۇ ئەوہى نەخشە رېگايەك بۇ چۆنيەتى دانانى نەخشە رېگايەك بە مەبەستى جىبە جىكردنى.
- سەبارەت بە رېكارەكانى دامەزراندنى بانكى ئەندامەكانى، تەنيا ھەلگرتنى گلېنەى چاوە كە تەنيا لە بەخشەرى مردوو وەردەگىرپىت، بەلام لەبەر ئەوہى تا ئىستا پرؤسەى بەخشىنى ئەندامەكان لە مردوو نەكەوتتە وارى جىبە جىكردنەوہ، بۇيە ناكرىت ئەم بانكە دابمەزرىت.
- سەبارە بە رېكخستنى كارى نەشتەرگەرى چاندنى ئەندامەكان لە ھەرئىمى كوردستان لەبەر رۆشنايى بىرگە و ماددەكانى ياساى ژمارە (۱)ى سالى ۲۰۱۸ تايىبەت بە بەخشىن و چاندنى ئەندامانى لەش جەستەى مرؤف، وەزارەتى تەندروستى وەك لايەنى سەرەكى بۇ جىبە جىكردنى ئەم ياسايە ئەم رېكارانەى گرتتە بەر:
 - دەرکردنى رېنمايى ژمارە (۲)ى سالى ۲۰۱۸ تايىبەت بە بەخشىن و نەشتەرگەرى چاندنى گورچيلە.
 - دەرکردنى رېنمايى ژمارە (۲)ى سالى ۲۰۲۲ تايىبەت بە بەخشىن و نەشتەرگەرى چاندنى جگەر.
 - دەرکردنى رېنمايى تايىبەت بە بەخشىن و نەشتەرگەرى چاندنى جگەر.
 - پېكھيئانى لىژنەى بالاي بەخشىن و چاندنى ئەندامەكان لە ديوانى وەزارەت بە سەرۆكايەتى بەرپىز وەزىرى تەندروستى و ئەندامىەتى ب. گ كاروبارى تەندروستى، راويژكار و ژمارەيەك پزىشكى پىسپۆر و راويژكار لە بوارى نەشتەرگەرى چاندنى ئەندامەكان و پىسپۆرى ياسايى بۇ دانانى سىياسەت، پلان و رېنمايى چاودىرى و جىبە جىكردنى ئەم پرؤگرامە.
 - دانانى راويژكارى وەزارەت و پزىشكى راويژكارى نەشتەرگەرى چاندنى گورچيلە وەكو بەرپىسى پرؤگرامى بەخشىن و چاندنى ئەندامەكان لە ديوانى وەزارەت، لە ھەمان كات نوينەرى ھەميشەيى وەزارەتە لە لىژنەى بالاي بەرەنگار بوونەوہى تاوانە رېكخراوہكان و نەھيشتنى بازىرگانى كردن بە مرؤف لە وەزارەتى ناوخوى ھەرئىم.
- وەزارەتى تەندروستى بە نووسراوى ژمارە (۱۳۴۹۹) لە رېكەوتى ۲۰۲۳/۶/۵ داواى لە سەرۆكايەتى ئەنجومەنى وەزىران كردووہ بە دامەزراندنى ناوہندىكى نىشتمانى بۇ پرؤگرامەكانى بەخشىن و نەشتەرگەرى چاندنى ئەندامەكان لە شارى ھەولپىر، سەرۆكايەتى ئەنجومەنى وەزىران بە نووسراوى ژمارە (۱۵۳۵۵) لە رېكەوتى

۲۰۲۳/۱۱/۲۶ رەزىمەندى لەسەر ئەم پىرۆژەيە دەرىپىوۋە و لە ئىستادا چاۋەپىرە ۋە لىمى ۋە زارەتى دارايى ۋە ئابوورىن بۇ تەرخان كىردنى بودجەي پىۋىست.

• بۇ بىرپاردان ۋە رەزىمەندى لەسەر بەخىشىنى ئەندامەكان ۋە ئەنجامدانى نەشتەرگەرى چاندنى لە ھەرسى پارىزگاي ھەۋلىر، دھۆك ۋە سلىمانى لىژنەي تايبەت پىكھىپىراۋە كە بىجگە لە پىزىشىكى پىسپور نوپنەرانى ئاسايش ۋە پولىس، رەگەزنامە ۋە مشورەتكارى ياساى تىيدا ئەندام.

• ئەندامانى ئەم لىژنە (۶) مانگ جارىك دەگۆپىن ۋە كارەكانى بەپىيى بىرگەكانى رىنماىي ژمارە (۲) ى سالى ۲۰۱۸ پىكخراۋن.

• سى سەنتەرى حكومى لە پارىزگاكانى ھەۋلىر، دھۆك ۋە سلىمانى ھەن كە بەردەۋامى نەشتەرگەرى چاندنى ئەندامەكان ئەنجام دەدەن ۋە ژوانى ئەنجامدانى نەشتەرگەرىيەكان لە ۱-۲ تىپەر ناكات. ھەروەھا مۆلەت بە (۵) نەخۇشخانەي تايبەت دراۋە (۳) لە ھەۋلىر، (۱) لە دھۆك ۋە (۱) لە سلىمانى بۇ ئەنجامدانى نەشتەرگەرى چاندنى گورچىلە

• ئامادەكارى بۇ چاندنى گلىنەي چاۋ لە ھەۋلىر كراۋە، بەلام لەبەر نەبوونى بەخشەر دواى مردن لە ھەرىمى كوردستان، بۇيە ھاوردەكىردنى گلىنەي چاۋ تەنيا لە دەرەۋە بەردەستە.

• سەبارەت بە نەشتەرگەرى چاندنى جگەر لەبەر بەردەست نەبوونى ئەم خىزمەتگوزارىيە لە ئىستادا نەشتەرگەرى چاندنى جگەر تەنيا لە نەخۇشخانە تايبەتەكانى ناخۇ يان لە دەرەۋەي ھەرىم ئەنجام دەدەن حكومەتى ھەرىمى كوردستان كۆي تىچو ۋە خەرجىەكانى ئەم نەشتەرگەرىيە بو ھاۋولاتيان خەرج دەكات كە بو ھەر نەخۇشكىك (۳۲،۰۰۰) دۆلارى ئەمىركىيە.

• بۇ چاندنى ئەندامەكانى تىرى جەستە ۋەك گورچىلە ۋە جگەر پىۋىست بە دامەزراندنى بانك ناكات لەبەر ئەۋەي راستەۋخۇ ۋە دواى چەند كاتزمىرىك لە ۋەرگرتى ئەم ئەندامانە لە بەخشەر پىۋىستە پىرۆسەي نەشتەرگەرى چاندنى ئەم ئەندامانە بۇ نەخۇش ئەنجام بدىت. بۇ زانين ئەم ئەندامانە بۇ ماۋەي چەند كاتزمىرىك لە شوپىنىكى پاك ۋە سارد لە (۴) پلەي سىلىزى)دا دەپارىزىن.

• بۇ پىگرى كردن لە بازىرگانى كردن بە ئەندامانى جەستە ۋە كىپىن ۋە فرۆشتن كردن پىيان، حكومەتى ھەرىم بىرى (۵) تا (۷) مىليۇن دىنار ۋەك پىشىنە دەبەخىشپتە ئەۋ كەسانەي كە ئەندامانى خۇيان دەبەخىش بەتايبەتى گورچىلە.

تېيىنى: زۆربەي ھەرە زۆرى ئەۋ نەخۇشخانەي نەشتەرگەرى چاندنى گورچىلە ئەنجام دەدەن ھاۋولاتيان ناۋەپراست ۋە خواروۋى عىراقن كە كەسى خۇبەخىش لەگەل خۇيان دەھىن.

تاييەت بە ماددە ھۆشبەرەكان و كارتېكەرە عەقلىيەكان

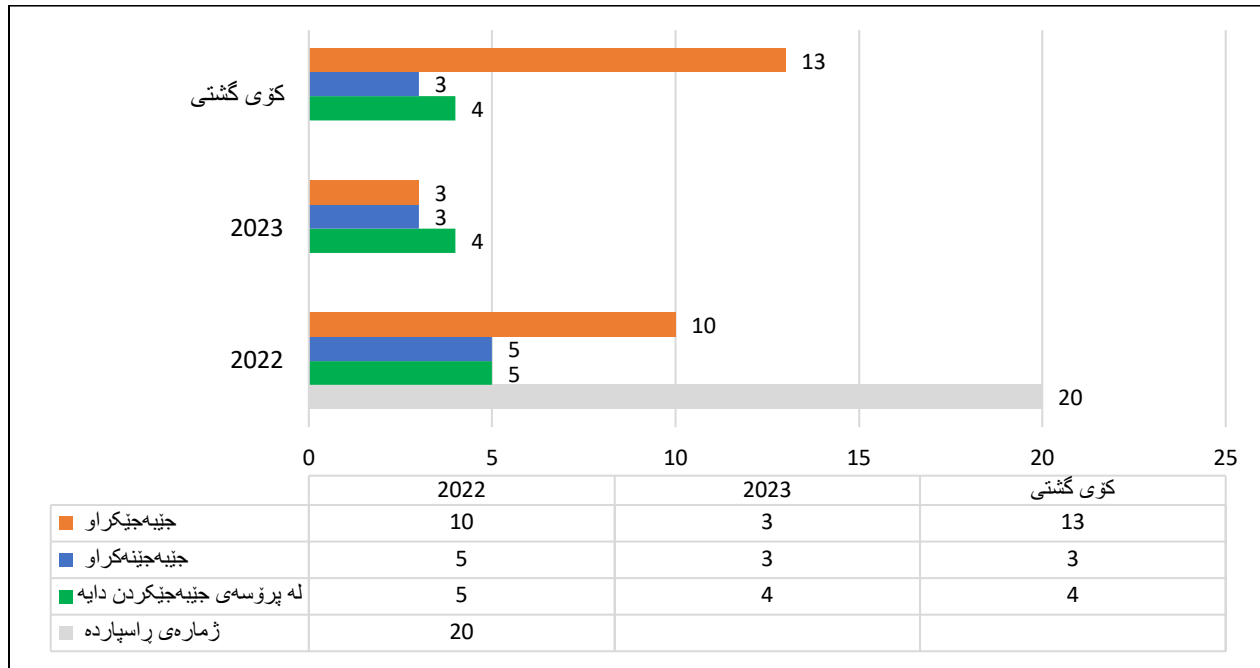
- ئەنجامدانى كۆبۈنەنە لەگەل ۋەزارەتى تەندروستى فېدرالى و سەندىكاي دەرمانسازان و پزىشكان بۇ دانانى رېنمايى لەبارەي سەرفكردى دەرمانەوہ.
- ديارىكردى رېككارى تاييەت بە رەچەتەي پزىشكان و فرۆشتنى ماددە يان كارتېكەرە عەقلىيەكان لەلايەن دەرمانسازەكانەوہ.
- دەستەبەركردى راھينانى پيويست بۇ دەرمانسازان بۇ ديارىكردى ئەو ماددانەي دەبنە ھۆي ئالوودەبوون.
- دامەزراندنى سەنتەرە تەندروستىيەكانى تاييەت بە چارەسەركردنى ئالوودەبووہكان و بەكارھينەرانى ماددە ھۆشبەرەكان و كارتېكەرە عەقلىيەكان.
- پيويستە چارەسەرى دەروونى و پزىشكى بۇ ئالوودەبووان دەستەبەر بكرىت بۇ دووبارە ئامادەكردنەوہيان لەناو كومەلگا.
- ئامادەكردن و راھينانى پزىشك و دەرمانساز و كارمەندانى تەندروستى و ھاندانيان لە رووى ماددى و مەعنەوييەوہ بۇ چارەسەركردنى ئالوودەبووان و گەپاندنەوہي تواناي تەواوى تەندروستيان لە رووى جەستەيى و عەقلى و كۆمەلايەتبيەوہ.
- دەستەبەركردى رۆشنبيرى تەندروستى لەسەر ئاستى چاوديرى تەندروستى سەرەتايى بۇ زيادكردنى ھۆشيارى گشتى بە مەترسيەكانى ئەو ماددانەي دەبنە ھۆي ئالوودەبوون.
- ئامادەكردنى پرۆژەي پەرەپيدانى دامەزراوہ تەندروستىيەكانى تاييەت بە دىراساتى ستراتيجى و تويزينەوہي زانستى.

تاييەت بە مافەكانى كەمئەندامان و كەسانى خاوەن پيداويستى تاييەت

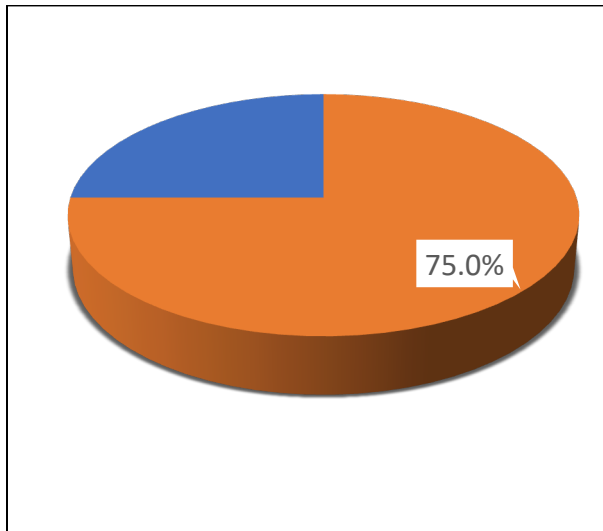
- پيشكەشكردى خزمەتگوزاريەكانى خۇپاراستن و چارەسەركردن و دووبارە راھينانەوہ.
- زامنكردنى ئەوہي سەرجم ئافرەتان و كچانى كەمئەندام خزمەتگوزارى تەندروستى بە كواليتى بەرزەوہ بۇيان دەستەبەر دەكرىت، لە نيوياندا خزمەتگوزاريەكانى تەندروستى جنسى و مندالختنەوہ، و دەستەبەركردى ريكارى گونجاو و كارئاسانىكردى بۇيان.
- دارپشتنى سيستمىكى كارا بۇ ئەنجامدانى پشكنينى پزىشكى بۇ كەسانى خاوەن پيداويستى تاييەت كە گومانى ئەوہيان ليدەكرىت رۈوبەرۈوى توندوتيزى بوونەتەوہ.

وہزارہتی پھروہردہ

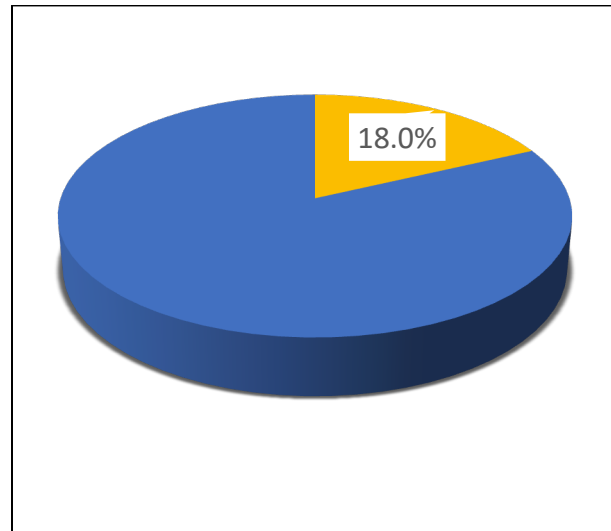
لہ کوی (۲۰) راسپاردہ کہ ئاراستہی و ہزارہتی پھروہردہ کراوہ لہ سالی ۲۰۲۲، (۱۰) راسپاردہ جیبہ جیکراوہ و (۵) راسپاردہ جیبہ جی نہ کراوہ و (۵) راسپاردہش لہ پروسہی جیبہ جیکردندا مان. بہ اورد بہ سالی ۲۰۲۳ راسپاردہ جیبہ جیکراوہ کان بہرزبوونہ تہوہ بو (۱۳) و راسپاردہ جیبہ جیبہ کراوہ کان کہم بوونہوہ بو (۳) راسپاردہ، و ئو راسپاردانہی لہ قوناعی جیبہ جیکردنیشدان گہیشتہ (۴). بہ مہش ریژہی جیبہ جیکردنی دہ کاتہ (۷۵٪).

ہیلکاری ۲۰ ژمارہی جیبہ جیکردنی راسپاردہ کانی تابیت بہ و ہزارہتی پھروہردہ

ہیلکاری ۲۲ ریژہی جیبہ جیکردنی راسپاردہ کان بو سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

ہیلکاری ۲۱ ریژہی ہولڈانی و ہزارہت بہ پپی ژمارہی راسپاردہ کان

راسپاردە جىيە جىكراۋەكان

۱. بىلاۋ كوردنەۋەي كەلتورى جياكارىنە كىردىن و رىزگرتن لەۋانى دىكە و لىبۋوردەيى، كە رەنگدانەۋەي كار كىردنە بە پىرەنسېيى ھاۋوللاتى بوون و رىزگرتن لە فرەيى لە رىيى زىا كىردنى پىرۇگراممە حكومىيەكان بە ھاۋكارى لەگەل رىكخراۋەكانى كۆمەلگەي مەدەنى كە ئامانچ لەم پىرۇگراممانەش بىلاۋ كوردنەۋەي كەلتورى مافەكانى مرۇقە لە رىيى پەرەپىدانى پىرۇگراممە پەرۋەردەيىيەكانەۋە، بە چەشنىك ئەۋ پىرۇگراممانە جىيە جى بىكرىن بە بەشدارى دامەزراۋە نىشتىمانىيەكان و رىكخراۋەكانى كۆمەلگەي مەدەنى.
۲. تىككەل كىش كىردنى خويىندى مافەكانى مرۇف لە پىرۇگراممەكانى خويىندى قوتابخانە و زانكۆكاندا، و بەردەۋامبوون لە جىيە جى كىردنى، لە نىۋياندا خويىندى پەيوەست بە يەكسانى نىۋان ھەردوۋ رەگەز و مافەكانى مندال.
۳. دەستە بەركىردن و كارئاسانى كىردن بۇ ئەۋەي سەرجمە ھاۋوللاتىيانى ھەرىم بە ھەرمەند بن لە خزمەتگوزارىيەكان بنەرەتتىيەكان، ۋەك خويىندى. دىرژەدان بە ھەۋلەكانى دەستە بەركىردنى خويىندى بۇ مندالان، بە تايىبەتى لە ناۋچە گوندىشىنەكاندا.
۴. برەۋدان بە سىستىمى خويىندى لە رىيى زىاد كىردنى بودجەي كەرتى خويىندى بۇ ئەۋەي سىستىمى خويىندى رەنگدانەۋەي كەلتورى سەرجمە پىككەتەكان بىت.
۵. مامەلە كىردن لەگەل رىژەي بەرزى ئەۋ مندالانەي پەيوەندىيان نە كىردوۋە بە قوتابخانەكانەۋە، و زىاد كىردنى رىژەي پەيوەندى كىردنى مندالان بە سەرجمە ئاستەكانى خويىندى ۋە.
۶. گىرتنە بەرى رىككارى پىۋىست بۇ دەستە بەركىردنى خويىندى بۇ چىنە پەراۋىز خراۋەكان، و دەستە بەركىردنى دەرفەتى خويىندى بۇ كۆچبەران و پەنابەران و ئاۋارە ناۋخويىيەكان.
۷. برەۋدان بە دەستراگەيشتنى ئاۋارە ناۋخويىيەكان بە خويىندى.
۸. كۆكردنەۋە و شىرۇقە كىردنى داتاي پەيوەست بە كەرتى خويىندى، كە پۇلنى كىراپىت بە گۆپىرەي رەگەز و تەمەن و شويىنى جوگرافى، بە ئامانچى ھەلسەنگاندى كارىگەرى سىياسەت و پىرۇگراممە پەيوەندىدارەكان.
۹. ھەموو رىككارىكى پىۋىست بگىرتتە بەر بۇ پاراستنى مندالان لە توندوتىژى و قۇستەۋەي جنسى و رىزگار كىردنى سەرجمە ئەۋ مندالانەي كە رىكخراۋى تىرۋىستى داعش دىلى كىردوون، و شاد كىردنەۋەيان بە خىزانەكانىيان، و پىشكەش كىردنى خزمەتگوزارىي پالپشتى پىزىشكى دەروونى پىيان، ھەروەھا لىژنەكە راسپاردەي زىاد كىردنى تەرخان كىردنى سەرچاۋە مرۇيى و تەقەنى و دارايىيە پىۋىستەكان دەكات بۇ سەنتە رەكانى چاۋدېرى جىگىرەۋە و خزمەتگوزارىيە پەيوەندىدارەكانى پاراستنى مندال لە پىناۋ دووبارە ئامادە كىردنەۋەي ئەۋ مندالانەي پىيان سىپىرداۋن و ئاۋىتە كىردنەۋەيان لە نىۋ خىزانەكانىيان و لە كۆمەلگەدا.
۱۰. خستەن گەرى ھەۋلى زىاتر بۇ باشتى كىردنى خۇشگوزەرانى مندالان، بە تايىبەتى لە پەيوەندىدا بە بەدەستەپىنانى خويىندى و چاۋدېرى تەندروستى و ئاۋى پاكى خواردنەۋە و پاراستنى لە ھەموو جۆرە توندوتىژىيەك.

۱۱. کارناسانیکردنی دەستپراگەیشتنی مندالانی کەمئەندام بە بالەخانە قوتابخانەکان، و نامادەکردنی مامۆستایان بۆ مامەلەکردن لەگەڵیاندا و بایەخدان بە پێشکەشکردنی خزمەتگوزارییەکانی تایبەت بە گەشەى مندالان کە ئاراستەکراپن و گونجاوبن بۆ مندالانی کەمئەندام، وەك جییه جێکردنی برگەى (۴) لە ماددەى (۴۰) لە مېساقەكە.
۱۲. تەرخانکردنی سەرچاوەى مرۆیى، تەکنیکى و داراییى پێویست بۆ دووبارە شیانندنەوهى کەمئەندامان و دەستەبەرکردنی خزمەتگوزارییەکانى تەندروستى دەروونى، ئاوەرۆ، شوپنە سەلامەتەکان، خویندن و راهێنانى پێشەیی.
۱۳. گرتەبەرى رێککارى دەستبەجى بۆ زامنکردنى ئەوهى سەرجهم مندالە کەمئەندامەکان خویندنى خۆراییان بۆ دەستەبەر بکړیت.

پاسپاردە جێبەجێنەکراوەکان

۱. زامنکردنی ئەوهى مندالانى کەمئەندام لە رووی دەروونى یان عەقلىیەوه، بەهرەمەند بن لە سەرجهم مافەکان و روبەرپوبونەوهى لەکەدارکردن و جیاکارى لە دژى ئەوانەى لە ناوچەکانى کاریگەر بە ناکۆکییە چەكدارییەکان دەژین و ئەوانەى لە ناوچەى گوندنشینەکاندا دەژین بەو پێیەى ناتوانن دەستیان بە خزمەتگوزارییەکان بگات و دەرفەتى خویندنیان لەدەستچوو.
۲. پالپشتیکردنی بایەخپێدەران و تایبەتمەندان و ئاراستەکردنەوهیان بۆ کارى دیراسەت و توپژینەوه.
۳. تەرخانکردنی سەرچاوەى مرۆیى و تەقەنى و داراییى پێویست بۆ پالپشتیکردنى تاکەکەسى بۆ مندالانى کەمئەندام، لە نیویاندا ئەو مندالانەى کەمئەندام لە رووی عەقلى یان دەروونى - کۆمەلایەتییهوه و ئەو مندالانەى دووچارى ئۆتیزم بوونەتەوه و ئەو مندالانەى لە رووی بینایی و بیستنهوه و کەمئەندام، بە چەشنیک کە بتوانن خویندنیکی کۆکەرەوه و باش بەدەست بهێنن، و لابردنی سەرجهم ئەو ئاستەنگانەى دێنە ریی قوتابیانى کەمئەندام بۆ بەدەستھێنانى خویندن، لە نیویاندا پێویستى برپینی رێگایەکی دورودرێژ، و خراپی ھۆکارەکانى گواستنهوه، و نەبوونی مامۆستای راهێنراو لەسەر دەستەبەرکردنی خویندنی کۆکەرەوه و بەکارھێنانى زمانى ئاماژە و رێگەى برابیل و سیستمی خویندنهوهى ئاسان.

ئەو پاسپاردانەى کە لە برۆسەى جێبەجێکردندان

۱. تێکھەلکێشکردنی پرسەکانى پەيوەست بە زیانەکانى ماددەى ھۆشبەرەکان لە پرۆگرامەکانى خویندندا.
۲. بەردەوامیدان بە ھەولەکانى پەيوەست بە برەودان بە ھەلى کار بۆ لاوان لە ریی خویندن و راهێنانى پێشەییەوه.
۳. تەرخانکردنی سەرچاوە مرۆیى، تەکنیکى و داراییى بۆ مندالان و دەستەبەرکردنی خزمەتگوزارى تەندروستى دەروونى، ئاوەرۆ، شوپنە سەلامەتەکان، خویندن و راهێنانى پێشەیی.
۴. چرکەردنەوهى ھەولەکان بۆ زامنکردنى دەرکردن و جییه جێکردنى یاسای ماددە ھۆشبەرەکان و کارتیکەرە عەقلىیەکان و گرنگیدان بە دروستکردنى سەنتەرێكى نامادەکردنەوهى ئالوودەبووان بۆ ئەوهى ئەو رۆلە ئەدا

بكات كه ياسا پيى سپاردوو، ههروهها بلاوكرندنهوهى هۆشيارى تاييهت له لاي ههرزهكاران دهريارى زيان و مهترسييهكانى مادده هۆشبهههكان، ئهويش له رىي جيبهجيكردى بهرفراوانى پرۆگرامهكانى قوتابخانهكان و ههلمهتهكانى راگهياندن له م بوارهدا. ههروهها ليژنهكه راسپاردى ئهوه دهكات دهولهته ئهندامهكه چارهسهر بۆ ئالوودهبوون به مادده هۆشبهههكان دهستهبهه بكات و كارناسانى بكات بۆ دهسترگاهيشتن پييان.

له خوارهوه رۆشوئين، ياسا، رينمايى، ريكار و ههنگاوى پراكتيزى كه گيراوهته بهر له جيبهجيكردى راسپارده نيودهولهتبههكان دهخرئته روو:

ياساى وهزارهتى بهروهرده

له پههلهمانى كوردستان ياساى بهروهرده وفيركردى ژماره (١٣) سالى ٢٠٢٢ دههچوو بهپيى ياساكه ژمارهى سههريچيكارانى ناوهندى خويندى ناكومى (٢٢) ناوهند بوون كه سزاي ماددى له (١٠) مليون دينار تا (٧٠) مليون دينار و سزاي كارگيرى پيويست گيراوهتهوهبهه بهرامبهريان به گويزه ريزهى سههريچيههكان. بهپيى ياساى وهزارهتى بهروهرده و سيستهه مى بهروههدهيى كه له سالى ٢٠٠٦ دههچوووه خويندىن كراوه به ئيلزامى تا پولى نويه مى بنهههتى. بهپيى بهرياريكى نويى وهزارهتى بهروهرده ئهگههرايىك و باوك مندالهكانيان نههارده بهه خويندىن ئهوا به (٢٠٠،٠٠٠) دوو سهه دهزار دينار سزا دههريين.

ژمارهى گشتى قوتابيان له قوتابخانه حكومى و ناكومييههكان له ههريى كوردستان له سالى خويندى ٢٠٢٣-٢٠٢٤:

خشتهى ١٣ ژمارهى قوتابيان له ههريى كوردستان

ژمارهى قوتابيان له ههريى كوردستان	
٩٩٤٠٣٤	قوتابى كور
٩٤١٩٨٤	قوتابى كچ
١٩٣٦٠١٨	كوى گشتى

ژمارهى قوتابيانى قوناغى بهكهه مى بنهههتى له قوتابخانه حكومى و ناكومييههكان له ههريى كوردستان له سالى خويندى ٢٠٢٣-٢٠٢٤:

خشتهى ١٤ ژمارهى قوتابيان له ههريى كوردستان

ژمارهى قوتابيان قوناغى بنهههتى له ههريى كوردستان	
٨٢٦٦٤	قوتابى نهر
٧٧٥٥٧	قوتابى مئ
١٦٠٢٢١	كوى گشتى

زیادکردنی بودجەى كەرتى پەروەردە زیادکردنى بودجەى كەرتى پەروەردە

وەزارەتى پەروەردە بۆ بەرەو پېشبردنى كەرتى پەروەردە و سىستىمى خویندن داواى زیادکردنى بودجەى وەزارەتى پەروەردە کردوو، لە ئېستادا پلانى حكومەتى ھەرېم بۆ مافەكانى مرۆف و كەوتۆتە بواری جېبەجېكردن و ژمارەيەك راسپاردە ئاراستەى وەزارەتى ناوبراو كراون، گرنگترینيان پالېشتى كردن لە خویندن و كەلتوورى پېكھاتەكان، بەلام لە بەردۆخى ئابوورى ھەرېمى كوردستان و نەبوونی بودجەى پېويست جېبەجېكردنى ئەم داوايە دواكەوتوو، سەرەپای ئەمەش بەرپز سەرۆكى حكومەت بودجەيەكى تايبەتى تەرخان کردوو بۆ كەرتى پەروەردە بە برى (۲۰) ملیار دینار و سالانەش (۲) ملیار دینار تەرخان دەكریت بۆ ھەمان مەبەست.

بلاوکردنەوہى كەلتورى جياكارينەكردن

فەلسەفەى پېكەوہژيان و لیبوردەيى لە پرۆگرامەكانى خویندن بەدئ دەكریت ئەم دوو بابەتە لە پۆلى يەكەم و دووہمى بنەرەتى باس كراو، ھەر و ھە لە كتيبى كارامەيى و بەھا كۆمەلایەتییەكان لە پۆلى (۱) تاوہكو (۹)ى بنەرەتى كتيبى مافى مرۆف و كتيبەكانى زمان باسكراو. ھەر و ھە مافەكانى مروف لە پرۆگرامەكانى خویندن لە پۆلى (۱۰)ى نامادەيى بابەتییكى بۆ ديارىكراو.

خویندننى پېكھاتەكان

- لە ھەرېمى كوردستان (۱۸) قوتابخانەى توركمانى و (۲۴) قوتابخانەى سريانى ھەيە.
- ژمارەى قوتابیان لە قوتابخانە سريانییەكان (۱۷۰۸)ى قوتابى و لە قوتابخانە توركمانەكان (۲۵۶۵) قوتابییە.
- دەستەيەكى تايبەت لە پەروەردەى پارێزگای دەھۆك ھەيە بۆ سەرپەرشتى كردنى ئايینی ئیزدیاتی دامەزرارو، لە سالى (۱۹۹۹) قوتابیانى ئیزیدی لە ناوچەكانى خۇيان وانەكە دەخوینن لە قۇناغى يەك تا دوازدهى بنەرەتى.

دەستەبەرکردنى خویندن بۆ مندالان لە ناوچە گوندنشینەكاندا

بەپيى ياسای وەزارەتى پەروەردە ھيچ جياكارىەك ناکریت لە نيو قوتابخانەكانى شار و گوند ھەر بۆيە ژمارەى قوتابى لە گوندەكان (۳۶۲۲۹۵) قوتابییە.

مافى قەرەجەكان لە خویندن

قەرەجەكان (۸۵) دەرچووى زانکۆ و (۱۱۲۵) قوتابیان لە قۇناغەكانى خویندن ھەيە.

دەستەبەرکردنى دەرڤەتى خویندن بۆ کۆجەران و پەنابەران و ئاوارە ناوخواييەكان

قوتابییە ئاوارەكان لە قوتابخانەكانى ھەرېمى كوردستان و ھەرگيراون بۆ ئەم مەبەستەش (۱۳۸) بۆ ئاوارەكان و (۵۴) قوتابخانە بۆ پەنابەران لە ھەرېمى كوردستان تەرخان كراو، ژمارەى قوتابیان (۴۰۴۱۰) قوتابییە ئاوارە لە

كەمپەكان دەخوین، وەزارەتی پەرەردە لە ساڵی ۲۰۲۱ و سیاسەتی تێكەڵکردنی قوتابیانى ئاوارە پەپرە و دەكات و اتە ھەر قوتابییەكى ئاوارە مافی پێشكەشکردنی ھەبە بۆ ھەموو قوتابخانەكانى ھەریمی كوردستان.

دەستەبەرکردنی دەرفەتی خویندن بە خۆراى

لە كابينەى نۆیەمى حكومەتى ھەریم بە ھەولەكانى وەزارەتى پەرەردە (۲۰،۰۰۰) بیست ھەزار مندالى سەر شەقامى گەپێندراونەتەو بەر خویندن بەپێى پرۆگرامى تاییەت بە ناویشانى (to Learning Back).

رەخساندنی ھەلى كار لە كەرتى خویندن لە وەزارەتى پەرەردە

لە پێگەى جیبەجێکردنى یاساو پێگە لەو گىراو كەرتى خویندنى حكومى فەرامۆش بكریت، لەھەمان كاتدا دەرفەتى ھەلى كارى زیاتر رەخسێندراو لە كابينەى نۆیەم.

- (۱۵۵۹۰۴) مامۆستا و فەرمانبەر تەرخان كراو لە وەزارەتى پەرەردە بۆ خزمەتکردنى مندالان و زیاتر لە (۳۰) ھەزار وانەبێژ.
- لە كەرتى خویندننى ناحكومى (۱۶۳۴۹) مامۆستا و فەرمانبەرى دانەمەزراو ھەلى كارىان بۆ رەخسێندراو.
- ژمارەى مامۆستایانى خویندننى ناحكومى بریتین لە (۱۲۰۹۰) مامۆستا.
- ژمارەى مامۆستایانى ھەمیشەیی كە دانەمەزراو و میلاكى خویندننى ناكۆمى بریتین لە (۱۱۵۲۴) مامۆستا و ژمارەى مامۆستایانى دامەزراو ھى حكومى بریتین لە (۵۶۶) مامۆستا.
- ژمارەى فەرمانبەرانى خویندننى ناحكومى بریتین لە (۴۲۵۹) فەرمانبەر.
- ژمارەى فەرمانبەرانى ھەمیشەیی ناحكومى كە میلاكى خۆیان و دانەمەزراو بریتین لە (۴۱۴۰) فەرمانبەر.
- ژمارەى فەرمانبەرانى حكومى كە لە كەرتى ناكۆمى كار دەكەن بە گۆپرەى یاسا، بریتین لە (۱۱۹) فەرمانبەرى حكومى.

خشتەى ۱۵ ژمارەى مامۆستایان و فەرمانبەرى دامەزراو لە قوتابخانە ئەھلییەكان

۱۲۰۹۰	ژمارەى مامۆستایانى دامەزراو لە كەرتى ناحكومى (ئەھلى)
۴۲۵۹	ژمارەى فەرمانبەران دامەزراو لە كەرتى ناحكومى (ئەھلى)
۱۶۳۴۹	كۆى گشتى

بەدواداچوون و چاودێرى كردنى پرۆسەى خویندن

لە ساڵى ۲۰۲۳ – ۲۰۲۴ پێكارەكانى بەدواداچوون و چاودێرى كردن بەردەوام دەبن لەسەر كۆى گشتى ناوئەندەكانى خویندننى ناحكومى بۆ ئەم مەبەستە چەندین لیژنەى بالای ھەمیشەیی پێكھاتوون بە شیوازی ئەلیكترۆنى كارەكانیان ئەنجام دەدرێت لە پێگەى سیستەمى E-Parwarda لەسەر ئاستى وەزارەتى پەرەردە، ھەرۆھە میكانیزمى نۆى بۆ ئامادەبوونى قوتابیانى پەیمانگە ناكۆمىیە پێنج سالییەكان دەگیرێتەبەر.

ئامادە كىردى شۇنى تايىت بۇ مىندالانى كەمئەندام بە تايىتە تى لە بالە خانە قوتابخانە كان

سەبارەت بە دەستراگە يىشتى مىندالانى كەمئەندام بە بالە خانە قوتابخانە كان، و ئامادە كىردى مامۇستا بۇ مامەلە كىردن لە گەلپاندا و بايە خدان بە يېشكەش كىردى خزمەتگوزارىيە كانى تايىتە بە گەشە مىندالان كە ئاراستە كراو و گونجاو بن، وەزارەتى پەرورەدە ھەموو كارناسانى دەكات بۇ پەيۋەندى كىردى قوتابىيانى خاۋەن پىداۋىستى تايىتە بە پىرۇسەي خويىندىن.

نۆزەن كىردنە ۋە درووست كىردى قوتابخانە كان لە سالانى ۲۰۱۹-۲۰۲۴:

- (۸۰) ناۋەندى خويىندىن درووست كراۋە.
- (۱۳۰۰) قوتابخانە نۆزەن كراۋە تەۋە.
- درووست كىردى ۱۲۷ پۇلى خويىندىن لە قوتابخانە كانى ھەرىمى كوردستان راگە ياندىرا.
- لە سالى ۲۰۲۴، لە سەر پاسار دەي سەرۋكى حكومەتى ھەرىمى كوردستان و لە چوارچىۋە گىرگىدانى كابىنەي نۆيەم بە كەرتى پەرورەدە و فېر كىردن و فەراھەم كىردى كە شېكى گونجاۋى خويىندىن بۇ قوتابىيان بە پىيى پلان و بەرنامە يەي بۇ سالى ۲۰۲۴ لە لايەن وەزارەتى پەرورەدە و پارىزگاي ھەولېر دارپېزراۋە. بىرپار دراۋە بە درووست كىردى ژمارە يەكى زۇرى قوتابخانە بە پىيى ئەو نەخشە و كوالىتېيەي دىارى كراۋە لە سنوورى پارىزگاي ھەولېر بە تايىتە تى لەو ناۋچە و گەپكە و شوئەنە ھەژارن شىنانەي كە پىيۋىستىن.
- بە گۆزەمەي (۱۲ مىليۇن دۇلار) دەستدە كىرپت بە درووست كىردى كۆمەلگە يەكى پەرورەدەي و سەنتەرىكى راپىنانى مامۇستايان و نۆزەن كىردنە ۋەي ۲۰ قوتابخانە لە ھەرىم.

ھۆشيارى ژىنگەي لە بوارى بەرورەدە

ۋەزارەتى پەرورەدە (۱۰،۰۰۰) دە ھەزار پىبەرى ژىنگەيى چاپ كىردۋە كە مامۇستايان پىشتيان پى دەبەستىن بۇ سوود ۋەرگرتن، سەرەپاي خولى راپىنان كە بە مامۇستايان كراۋە.

ھەماھەنگى لە گەل لايەنە نىۋدەۋلە تىبە كان

ئەنجامدانى ۋۆرك شۆپ و مەشق بە ھەماھەنگى لە گەل پىكخراۋى كارى نىۋدەۋلە تى سەر بە نەتەۋە يە كىرتتوۋە كان (ILO) لە سالى ۲۰۲۲ تاكو سەرەتاي سالى ۲۰۲۳ بۇ پىشتىگىرى كىردن لە مافە كانى مىندالان لە رىگەي پەرورەدە و ھونەر و مېدىا راپىنانە كانى SCREAM دەستنىشان كىردى مەترسىيە كان و بارودۇخى نازاردان و نوپى كىردنە ۋەي لىستى جۆرە مەترسىدارە كانى كارى مىندالان، بۇ ئەم مەبەستە (۲۷) كۆبۈۋنەۋە و دانىشتن ئەنجامدراۋە.

بیشکەشکردنی خزمەتگوزارییەکانی تاییەت بە خویندن بۆ کەمئەندامان

- پەیمانگاکی کەمئەندامان بوونی هەیه بۆ فیرکردنی کەمئەندامان سەر بە وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتین، بە هەماهەنگی لەگەڵ وەزارەتی پەرورەدە پرۆسەی تیکەڵکردنی قوتاییانی کەمئەندام لە قوتابخانەکانی پەرورەدە تەنانەت لە ئامادەییە پیشەییەکانیش ئەنجامدراوە.
- لەسەر پێشنیاری وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی رەزامەندی ئەنجومەنی وەزیران وەرگیرا لەسەر کەمکردنەوهی دەوامی مامۆستایان و فەرمانبەرائی خاوەن پێداویستی تاییەت لە وەزارەتی پەرورەدە بۆ ماوهی یەک کاتژمێر.
- (١٤) مندالی ئۆتیزم گەراونەتەوه قوتابخانە ئاساییەکان دواي چاکبونەوهیان.

خشتە ١٦ ئاماری قوتاییانی کەمئەندام

١٠٤٦٦	قوتایی کەمئەندام لە قونای بنەرەتی
٥٨٢٨	نێر
٤,٦٣٨	مێ
٨٤	مامۆستای تەرخان کراو بۆ کەمئەندامان

رێکاری بۆبەست بۆ جێبەجێکردنی راسپاردەکانی تاییەت بە وەزارەتی پەرورەدە

لە ئەنجامی ئەو زنجیرە وۆرکشۆپ و میزگەردانە میزگەردانە نووسینگە رێکخەری راسپاردە نیودەولەتییهکان رێکاری تاییەتی هەبوو و لەلایەن دیوانی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیرانەوه ئاراستە لایەنە پەيوەندیدارەکان کران لەوانە وەزارەتی پەرورەدە بۆ ئەوهی بکەونە بوار جێبەجێکردن بەپێی راسپاردە نیودەولەتییهکان وەک بەشیک لەو سەقفە زەمەنییە کە پلانەکە پێی پابەندە.

تاییەت بە رێگرتن لە جیاکاری و گوتاری رقی لیبونەوه

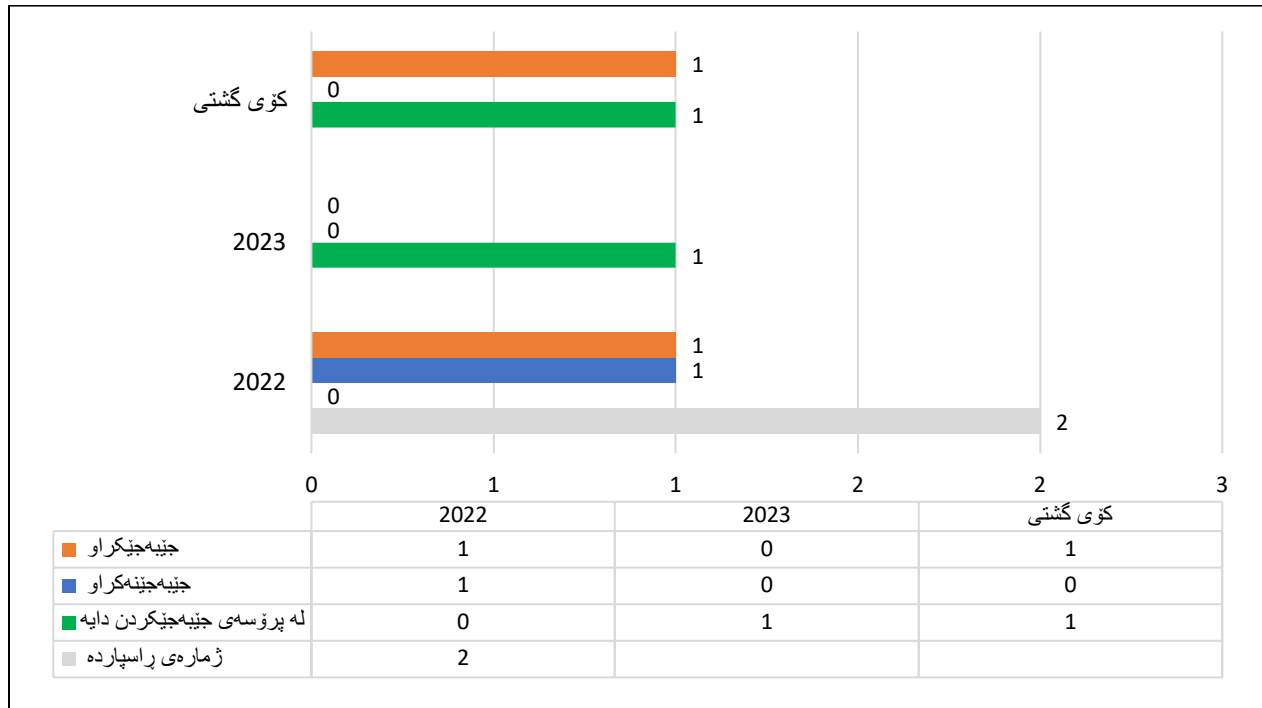
- بابەتی (ناشتی و پیکەوهژیان) بخریته ناو پرۆگرامەکانی خویندن وەک ئامرازیک بۆ هۆشیارکردنەوهی تاکەکان لە مەترسییەکانی جیاکاری.
- گرنگیدان بە پەرورەدە کردنی مندالی و گەنجان لە بابەتی نەهیشتنی جیاکاری، چونکە کاریگەری زۆری دەبیت لەسەر پەرورەدە کردنیان و پتەوکردنی گیانی پیکەوهژیان.

تايبەت بە مافەكانى كەمئەندامان و كەسانى خاوەن پيداويستى تايبەت

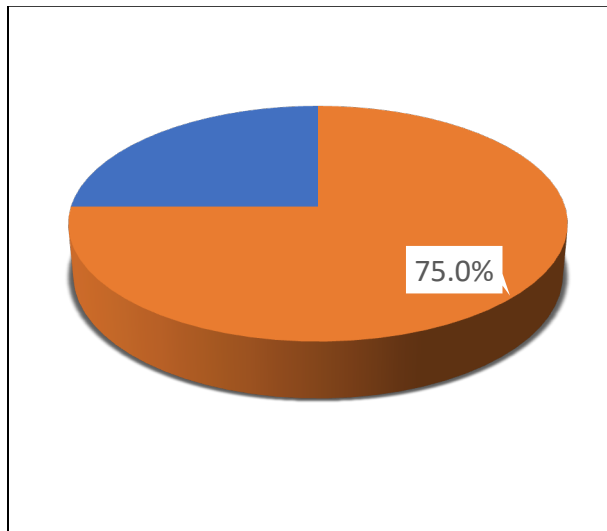
- كارناسانىکردنى دەستراگەيشتنى مندالانى كەمئەندام بۇ قوتابخانەكان و ئامادەکردنى مامۇستايان بۇ مامەلەکردن لەگەلپاندا و بايەخدان بە پيشكەشكەشكردنى خزمەتگوزاريەكانى تايبەت بە گەشەى مندالان كە ئاراستەكراو و گونجاوبن.
- دارپشتنى پرۇگرامى راهپنن بۇ مامۇستايان و بەرپۆەبەرانى قوتابخانە و سەرپەرشتياران بۇ ئەوہى راهپننانيان پييكرييت لەسەر شپوازى مامەلەکردن لەگەل مندالانى خاوەن پيداويستى تايبەت و فيركردنيان.
- تەرخانکردنى ياريدەرى مامۇستا بە يارمەتيدانى قوتابيانى پەروەردەى تايبەت.
- كوردنەوہى پۇلپىكى تايبەت لە قوتابخانەكان بۇ فيركردن و راهپننى مندالانى ئۇتيزم.
- كاراگردن و جيپەجيكردىنى سيستەمى خويىندنى پەروەردەى تايبەت لە قەزا و ناحيەكان.

وہزارہتی ٹاؤہدانکردنہوہ و نیشٹہجیکردن

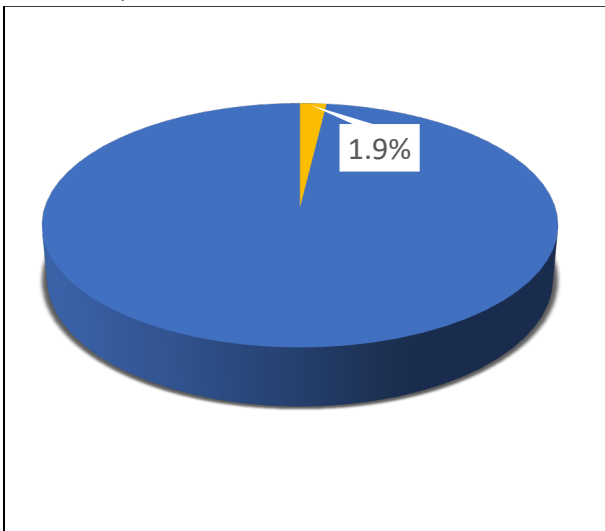
لہ کوی (۲) راسپاردہ کہ ٹاراستہی وہزارہتی ٹاؤہدانکردنہوہ و نیشٹہجیکردن کراوہ لہ سالی ۲۰۲۲، (۱) راسپاردہ جیبہجیکراوہ و (۱) راسپاردہ جیبہجی نہکراوہ. بہراورد بہ سالی ۲۰۲۳ راسپاردہ جیبہجیکراوہکان و ہک خوی ماونہوہ کہ (۱) راسپاردہبہ و راسپاردہی جیبہجینہکراوی نہماوہ، و نہو راسپاردانہی لہ قوناعی جیبہجیکردنیشدان گہیشٹہ (۱). بہمہش ریژہی جیبہجیکردنی دہکاتہ (۷۵٪).

ہیلکاری ۲۳ ژمارہی جیبہجیکردنی راسپاردہکانی تایہت بہ وہزارہتی ٹاؤہدانکردنہوہ و نیشٹہجیکردن

ہیلکاری ۲۵ ریژہی جیبہجیکردنی راسپاردہکان بۆ سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

ہیلکاری ۲۴ ریژہی ہولڈانی وہزارہت بہپپی ژمارہی راسپاردہکان

پاسپاردە جىبە جىكر اوھەكان

۱. برەودانى زياتر بە گەشەى ئابوورى و كۆمەلایەتى و باشتىركردنى ئاستى گوزەرانى خەلك.

ئەو پاسپاردانەى كە لە پرۆسەى جىبە جىكر داندان

۱. برەودان بە ھاوکارى لەگەل رېكخراوھ نېودەولەتى و ھەرئىمايەتییە تايبەتمەندەكان لە بواری چارەسەرکردنى كېشەكانى ئاوارە ناوخۆییەكان بە شېوھەيەكى بە پەلە، و داواکردن لەلایەنە كاراكانى كۆمەلگەى مەدەنى بۆ پېشكەشکردنى ھاوکارى دارایی و تەقەنى بە ئامانجى دووبارە ئاوەدانکردنەوھى ئەو ناوچانەى رزگاركراون لە گروپە تیرۆرىستییە چەكدارییەكان لەپېناو زامنکردنى گەرانەوھى ئارەزوومەندانەى ئاوارەكان بۆ شوپىنى خۇيان.

لە خوارەوھ رېوشوین، باسا، رېنمایى، رېكار و ھەنگاوى پراكتىزى كە گىراوھتە بەر لە جىبە جىكر داندان پاسپاردە نېودەولەتییەكان دەخرىتە روو:

بىلانى ستراتىژى وەزارەتى ئاوەدانکردنەوھە و نىشتە جىكر داندان

- ئەنجامدانى (۴۳) پرۆژەى رېگابان بە بودجەى (۱,۷۰۵,۰۲۲,۰۰۰,۰۰۰) دىنار (پرۆژەى نوئى و پېشنياركرائو). كە بەرھەمەكەى درووستکردنى (۱۶۹,۵) كم رېگای دوو سايد و (۹۰) كم رېگای يەك سايد و (۱۱۶) كم نۆژەنکردنەوھى رېگا دەبېت.
- ئەنجامدانى (۱۴۹) پرۆژەى رېگابان بە بودجەى (۹۱۹,۵۳۳,۰۰۰,۰۰۰) دىنار (پرۆژەى نوئى و پېشنياركرائو)، كە بەرھەمەكەى درووستکردنى (۳۰۲) كم و (۱۱۹۵) كم نۆژەنکردنەوھى رېگا دەبېت لەگەل درووستکردنى چەندىن پرۆژەى پرد.
- ئەنجامدا (۱۷) پرۆژەى بىناسازى و نىشتە جىكر داندان بە بودجەى (۲۷۸,۸۶۷,۰۰۰,۰۰۰) دىنار (پرۆژەى نوئى و پېشنياركرائو). كە بەرھەمەكەى: درووستکردنى (۳۰۰۰) يەكەى نىشتە جىكر داندان بە خزمەتگوزارىيەوھە بە شېوازى شووقە يان خانوو دروست بكرېت بۆ ھاوولتییانى كەمدەرامەت و خاوەن داھاتى سنوردار لەگەل درووستکردنى چەندىن بىنايە.
- ئەنجامدانى (۱۱) پرۆژەى بىناسازى و نىشتە جىكر داندان بۆ دروست كردنى (۱۲۰) يەكەى نىشتە جىبوون بۆ ھاوولتییانى كەم دەرامەت بە بودجەى (۱,۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰) دىنار (پرۆژەى نوئى و پېشنياركرائو) لەگەل تەواو كردنى كارى خزمەتگوزارى بۆ پرۆژەى درووستکردنى (۲۸۸) يەكەى نىشتە جىبوون بۆ ھاوولتییانى كەم دەرامەت بە بودجەى (۱,۴۰۰,۰۰۰,۰۰۰) دىنار (پرۆژەى نوئى و پېشنياركرائو) لەگەل درووستکردنى چەندىن بىنايە.
- بەردەوامى بە گەشە پېكردىنى سىستەمى وېستەگەكانى كېش لە رېگای نۆژەنکردنەوھى ھەبووھەكان و درووستکردنى (۱۹) وېستگەى نوئى كە لە سالى ۲۰۲۲ تەنيا (۱۵) وېستگە بوو.
- بەردەوامى بە گەشە پېكردىنى سىستەمى وېستەگەكانى كېش لە رېگای نۆژەنکردنەوھى ھەبووھەكان و درووستکردنى (۲۰) وېستگەى كېشى نوئى لە پارىزگاكانى ھەولير و سلیمانى و دھۆك.

- گەشەپیکردنی تاقیگەکانی کەرەستەى بیناسازى لە رېڭگای دابینکردنی ئامیڤى نوێ و پشکین و پەوشى ئەندازى تازە و مۆڤرین.

پاراستنى کوالىتى له پرۆژهکان

بە مەبەستى زامکردنى کوالىتى کەرەستەکان وەزارەتى ئاوەدانکردنەووەو نىشتەجێکردن پشکینى کەرەستەکانى بەکارهاتوو لە سەرچەم پرۆژهکانى بیناسازى و رېڭاوبان لە هەرېمى کوردستان دەکات ئەمەش رۆلى گرنگى دەبیت لە دەستەبەرکردنى کەرەستەى کوالىتى بەرز و جیبهجێکردنى پرۆژهکان بەشپۆهیهکى مۆڤرین و پاراستن و سەلامەتى ژيانى خەلک و بەهیچ شپۆهیهک چاوپۆشى لە کەرەستەى کوالىتى خراب ناکریت لە تاقیگەکان.

گەشەى ئابوورى و کۆمەڵایهتى و باشتکردنى ئاستى گۆزەرانى خەلک

وەزارەتى ئاوەدانکردنەووەو نىشتەجێکردن بەپىياساى ژمارە ۷ى سالى ۲۰۰۸ هەموار کراو بەياساى ژمارە ۱۶ى سالى ۲۰۱۱ ياساى دابینکردنى خانووى نىشتەجى بوون بۆ هاوولاتیانى کەم دەرامەت لە هەرېمى کوردستان کارەکانى ئەنجامدەدات.

لە چوار سالى کابینەى نۆبەمى حکومەتى هەرېمى کوردستان لەسەر (بودجەى وەبەرھىنان) تواناوە (۹) پرۆژەى نىشتەجىبوون بە گۆژمەى (۹۸,۵۹۲,۰۰۰,۰۰۰) نەوود و هەشت ملیار و پینچ سەد و نەوود و دوو ملیون دینار جیبهجى بکات کە هەندىکیان تەواوکراون وەک درووستکردنى (۱۵۰۰) خانوو لە سیتەک و زرگۆیز لەگەل دابینکردنى خزمەتگۆزارىیەکانى وەک ئاو و ئاوەرۆ و درووستکردنى شەقامە ناوخۆییهکان بۆ (۳۷۲) یەکەى نىشتەجىبوون.

هەرۆهە چەندین پرۆژەى تری نىشتەجىبوون لەسەر (بودجەى وەبەرھىنان) لە ناوچەکانى تری هەرېمى کوردستان کە ژمارەیان (۴۲) پرۆژەیه بە گۆژمەى (۳۶۸,۱۴۲,۰۰۰,۰۰۰) ملیار دینار کە دروستکردنى (۳۰۴۴) یەکەى نىشتەجىبوون بۆ هاوولاتیانى کەم دەرامەت بە شپۆازى یەکەو بالەخانە و شوققە لە خۆ دەگریت لەگەل دابین کردنى کارە خزمەتگۆزارىیەکانى وەک ئاو و ئاوەرۆ و درووستکردنى شەقامە ناوخۆییهکان بۆ (۴۳۳۶) یەکەى نىشتەجىبوون. ئەم پرۆژانە لە ئىستادا راگیراون لەبەر ئەوەى هەندىک لە یەکەکان تەواوکراون، بەلام نەتواناوە دابەش بکریت بەسەر هاوولاتیان چونکە پرۆژە خزمەتگۆزارىیەکانیان تەواو نەکراون بەهۆى نەبوونى بوودجەى پىویست هەرچەندە وەزارەتى ئاوەدانکردنەووەو نىشتەجىکردن لە هەولدايه بۆ نەهپشتنى ئالنگارىیەکان کە تا ئىستا بەرەستىن لە پرۆسەى جیبهجىکردنى راسپاردەکە بۆ ئەوەى بەزوترین کات بەسەر کەمدەرامەتان دابەش بکریت.

له نیوان سالانی (۲۰۲۱ - ۲۰۲۳) وهزارهتی ئاوه دانکردنه وه و نیشته جیکردن جه ندین برۆژهی گرنگ و ستراتیژی ئه نجام داوه وهک له خواره وه پوون کراوه ته وه:

خشتهی ۱۷ ژماره ی برۆژهکان به سال

برۆژهکانی درووسترکردن و چاککردنه وهی ریگاو بانهکان			
سال	پرۆژه	کم	دینار
۲۰۲۱	۷۵	۲۳۲	۵۳۲,۳۳۴,۱۳۴,۰۰۰
۲۰۲۲	۱۳۲	-	۲۲,۸۵۷,۱۹۴,۳۳۷
۲۰۲۳	۱۳۱	۴۶۲	۱۶,۶۱۱,۶۰۳,۷۸۰

برۆژه ته واوبوهکان و بهره وامهکانی ریگاو بان و نیشته جیبوون:

خشتهی ۱۸ ژماره ی برۆژه ته واوهکان و بهره وام تایبته به ریگاو بان به سال

برۆژه ته واوبوهکان و بهره وامهکان ریگاو بانهکان و نیشته جیبوون				
سال	جۆر	پرۆژه	کم ، به که	ملیون دینار
۲۰۲۱	ریگاو بان	۷۵	۲۳۲	۲۲۰,۸۶۲
	نیشته جیبوون	-	-	
۲۰۲۲	ریگاو بان	۱۳۲		۲۲,۸۵۷,۱۹۴,۳۳۷
	نیشته جیبوون	۸	۵۴۰ به که ی نیشته جیبوون له گه ل ۱۵۰۰ خانوو	۹۸,۲۶۸,۰۰۰,۰۰۰
۲۰۲۳ پرۆژه بهره وامهکان	ریگاو بان	۲۰۴	-	۱,۵۲۸,۷۴۴,۰۰۰,۰۰۰
	نیشته جیبوون	۴۲	-	۳۵۲,۷۳۶,۰۰۰,۰۰۰

کارا کردنی فۆرمی دابه شکردنی (۹,۰۰۰) به که ی نیشته جیبوون بۆ که م ده رامهت و کرئیشنان به شیوه ی ئۆنلاین

بۆ کار ئاسانی هاوولاتیانی که مده رامهت وهزارهت فۆرمی داواکاری به شیوه ی ئۆنلاین بهره دست خستوه له پپی دانانی سیستمی ئۆنلاینی (kamdaramet.com) بۆ پیشکه شکردن و پرپکه نه وهی فۆرمی وه رگرتنی به که کانی نیشته جیبوون که به که کان زیاتر له نۆ هه زار به که ی نیشته جیبوون وه له چوارچیه ی یاسای نیشته جیبوندا درووسترکاون، که به شیکیان ته واوبون و به شیکیان کارکردن تیاپاندا بهره وامه. دیاریکردنی ریژه ی له (۳%) ی ئه و به کانه ی درووستر ده کرین بۆ خاوهن پیداو یستی تایبته ته رخان ده کریت ئه وانه ی که شایسته ن به پپی یاسا.

پیگه ی ئه لیکترۆنی تایبته به پیشکه شکردنی فۆرمی به که ی نیشته جیبوون که به پپی یاسای ژماره ۱۶ ی سالی ۲۰۱۲ ی یاسای نیشته جیبوون تایبته به به که کانی نیشته جیبوون بۆ خه لکی که مده رامهت له هه ریمی کوردستان ده رکراوه، کارا کراوه و ئه و هاوولاتیانه ی خۆیان به شایسته ده زانن، ده توانن فۆرم پرپکه نه وه."

فۆرمەكە بە ھاوکاری و پېشنىيازەكانى كۆمەلەي كرىنشىنالى كوردستان ئامادەكراوه. كاراكردى ئەم پېگەيە بۇ ئەوويە ھاوولاتىيان بتوان داواكارىيەكانىان پېشكەش بكن و پركردنەووي فۆرمەكەش تا كۆتايى سالى رابردوو بەردەوام بوو، ئەو يەكانە لە سەرجهم شار و شارۆچكەكان دروست دەكرين، ژمارەيەك مەرج و رينمايى ھەيە بۇ ئەو كەسانەي كە دەيانەويىت سوودمەندبن.

دواي تۆماركردى ناوھكان، بەپيى ياساي نىشتەجىبوون، خالبەندى بۇ داواكارىيەكان دەكرىت و دواتر لەلايەن ليژنە تاييەتەكانى وەزارەتى ئاوەدانكردەوويە و نىشتەجىكردەوويە پيداچوونەووي بۇ بكرىت. دواتر ناوھكان ئاراستەي ئەو ليژنەيە دەكرىت كە لە چوارچىووي يەكە كارگىرپىيەكانى حكومەتى ھەريىمى كوردستاندان. ھەر يەكەيەكى نىشتەجىبوون لە سنوورى شار و قەزا و ناحيەكان دروستكرايىت لەو سنوورە ليژنەيەك دروستدەكرىت بۇ پەسندكردى خالبەندييەكە و لەسەر بنەماي ئەو پەسندكردەن، يەكەكان بەسەر ھاوولاتىياندا دابەشەدەكرىت.

بەشيكى ئەو يەكانە تەواوبوون و بەشەكەي ديكە كاريان تيدا دەكرىت. نزيكەي نۆ ھەزار و چوار يەكەي نىشتەجىبوونە و بە قىستى ۲۵ سال دەدرىتە كەسانى كەمدەرامەت.

پېشكەش كرىدى خزمەتگوزارى گشتى بە گوندنشىنان

وہزارەتى ئاوەدانكردەوويە نىشتەجىكردىن پرۆژەو خزمەتەكانى كە پېشكەش بە ھاوولاتىيانى دەكات برىتىن لە خزمەتى گشتى وەك درووستكردىن و چاككردەووي پرد و رېگاوبانەكان كە ھەموو چين و تويزەكانى كۆمەلگا بە ھاوولاتىيان و ئاوارەكانى ناوخۆ دەتوانن سوودمەند بن لەو خزمەتانەي كە پېشكەش دەكرين و بەردەوامە لە ھەولەكانى بۇ ئاوەدانكردەووي گوندەكانى كوردستان لەسەرجهم ناوچەكان. بەلام ھىچ پرۆژە و پلانېكى سەرەكى نىيە سەبارەت بە ھاوکاری لەگەل رېكخراوہكانى تاييەتمەندى نيودەولەتى و ھەريىمى لەپيناو چارەسەركردى پرسى ئاوارەي ناوخۆ بۇ دووبارە ئاوەدانكردەووي ناوچە رزگاركراوہكان لە تيرۆرىستان.

لە ماوہي كابىنەي نۆيەمى حكومەتى ھەريىمى كوردستان چەندىن پرۆژەي جوراوجور ئەنجامدراوہ و تەواوبوون وەك درووستكردىن و چاككردەووي پرد و رېگاوبانەكان كە ژمارەيان (۴۴۰) پرۆژەيە بە گۆزمەي (۹۱۲،۱۳۲،۰۰۰،۰۰۰) دىنار، ھەروہا چەندىن پرۆژەي ترلەژىر ئەنجامدان كە ژمارەيان (۲۰۴) پرۆژەي رېگاوبان بە گۆزمەي (۱،۵۲۸،۷۴۶،۰۰۰،۰۰۰) دىنار لەسەر بودجەكانى (وہبەرھىنان/ ئاسايى/ لەسەر ۳۰%) داھاتى ويىستگەكانى كپش كرىدى ئۆتۆمبيلە بارھەلگرەكان) لە پارىزگاويىدارە سەربەخۇكانى ھەريىمى كوردستان.

وہزارەتى ئاوەدانكردەوويە و نىشتەجىكردىن ھەلدەستىت بە دانانى پلان و سەرىپەرشتىكردىن و جىبەجىكردىن پرۆژەكانى تۆرى رېگاوبانە گشتىيەكان كە ھاوتا بيت لەگەل پيوەرە نيودەولەتيەكان و درووستكردىن رېگاوبانى سەرەكى و لاوہكى و رېگاي گوندەكان و تونيل و پرد و چاككردەووي رېگاوبان و كۆنترۆلكرىدى بار لە ويىستگەكانى كپش لە خۆ دەگرىت بە مەبەستى خزمەتكردىن و دابىنكردىن سەلامەتى ھاتوچۇ بۇ ھاوولاتىيانى ھەريىمى كوردستان.

له ئىستادا زۆرۈك له پرۆژە بەردەوامەكان وەستانون بەھۆى خراپى بارودۆخى ھەرىمى كوردستان له رووى دارايىيەو و نەبوونى بوودجەى پىويست بۆ تەواو كردنيان، بەلام له ھەولدايە بۆ لابردنى ئالنگارىيەكان ئەوھى بەزوترين كات تەواو بكرين ھەموو چين و تويزەكانى كۆمەلگا بە ھاوولاتيان و ئاوارەكانى ناوخۆ بتوانن سوودمەند بن لەو خزمەتگوزاريانە.

ئەنجامدانى خولى پاهينانى تەكنىكى و ئەندازەيى

له كابىنەى نۆيەمى حكومەتى ھەرىمى كوردستان چەندىن كۆنفرانس، ووركشۆپ، خول و راھينانى جۆراوجۆرى تەكنىكى و ئەندازەيى ئەنجامدراو بە مەبەستى زيادكردنى تواناى زانستى فەرمانبەران و ئەندازيارانى وەزارەت له جيبەجيكردنى خزمەتگوزاريەكانى وەزارەت بۆ ئەوھى بە باشترين ئاست بتوانن خزمەتەكان بگەيەنين بە سەرچەم ھاوولاتيان.

له كابىنەى نۆيەمى حكومەتى ھەرىم (۱۴) سيمينار و ووركشۆپ لەگەل (۲۱) خولى جۆراوجۆر ئەنجامدراو كە (۱۱۹۷) فەرمانبەر لپى سوودمەند بوون.

ھەولەكانى باراستنى ژينگە

لەسالى ۲۰۲۳ كارگەى ريسايكليين و دووبارە بەكارھينانەوھى قير لە ھەولپير كرايەوھە كە تواناى بەرھەمھينانى (۲۰۰) تەنى قير ھەيە لە يەك رۆژدا.

ئىستا كارگەكە كەوتۆتە كار و گرنگيەكى زۆرى ھەيە، چونكە يەكەم كارگەيە لەسەر ئاستى عيراق و رۆژھەلاتى ناوھپاست، بۆيە ئەو قيرەى لە شەقامەكان ھەلدەگيريتەوھە جارپكى ديكە دەكریتەوھە قير و بۆ شەقامى تازە بەكار دەھيندريتەوھە، دواى ئەوھى وەكو تىست بەكارھات ئەنجامەكانى زۆر باش بوو، گرنكى ئەم كارگەيە لەوھدايە كە ژينگە بيس ناكات و تپچوووش بەرپژەى (۲۵٪) كەم دەكاتەوھە و قيرەكەش ئەوھى لە شەقامە تپكچووھەكان ھەلدەگيريت دووبارە بەكار دەھيندريتەوھە بۆ شەقامى ديكە.

ھەماھەنگى لەگەل حكومەتى ئيتحادى

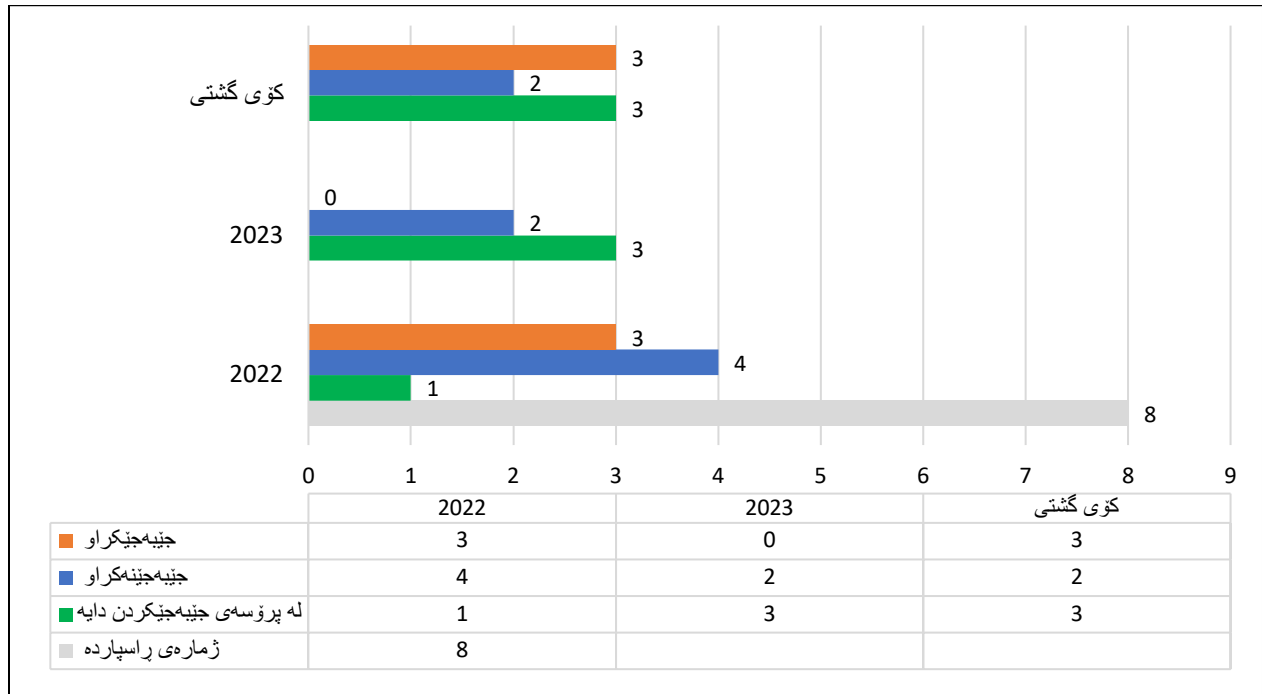
سەبارەت بە ھاوكارى حكومەتى ئيتحادى تا ئىستا ھيچ جۆرە ھاوكاريەك پيشكەش نەكراوھە لە جيبەجيكردن و درووستكردنى پرۆژەكان بەتايبەتى لە يەكەكانى نيشتەجيبوون.

ھاوكارى نيودەولەتى بۆ پالپشتى دارايى و لۆجىستى

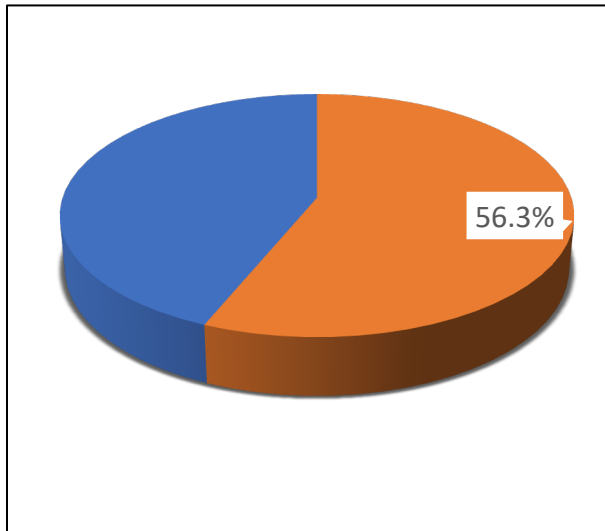
سەبارەت بە ھاوكارى ولاتە كۆمەك بەخشەكان لە بوارى پەرەپيدان لەگەل دام و دەزگاكانى حكومەتى ھەرىم تا ئىستا ھيچ جۆرە ھاوكاريەك لە رووى دارايى و لۆجىستى پيشكەش نەكراوھە لە جيبەجيكردن و درووستكردنى يەكەكانى نيشتەجيبوون و جيبەجيكردنى پرۆژەكانى رپگابان وەك پرۆسەى پالپشتى بەردەوام بۆ پەرەپيدان.

وہزارہتی شارہوانی و گہشت و گوزار

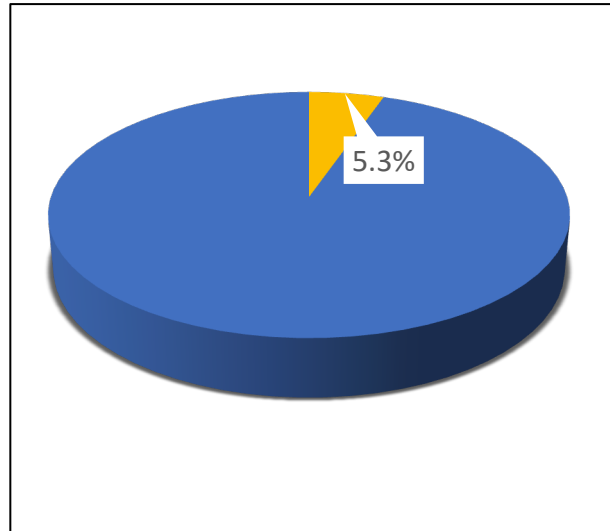
لہ کوی (۸) راسپاردہ کہ ئاراستہی و ہزارہتی شارہوانی و گہشت و گوزار کراوہ لہ سالی ۲۰۲۲، (۳) راسپاردہ جیبہ جیکراوہ و (۴) راسپاردہ جیبہ جی نہکراوہ و (۱) راسپاردہش لہ پرؤسہی جیبہ جیکردندا مان. بہراورد بہ سالی ۲۰۲۳ راسپاردہ جیبہ جیکراوہکان (۳) راسپاردہیہ و راسپاردہ جیبہ جیبہ کراوہکان کہم بوونہوہ بؤ (۲) راسپاردہ، و ئو راسپاردانہی لہ قوناعی جیبہ جیکردنیشدان گہیشته (۳). بہمہش ریژہی جیبہ جیکردنی دہکاتہ (۵۶,۳%).

ہیلکاری ۲۶ ژمارہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکانی تایبت بہ و ہزارہتی شارہوانی و گہشت و گوزار

ہیلکاری ۲۸ ریژہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکان بؤ سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

ہیلکاری ۳۷ ریژہی ہولڈانی و ہزارہت بہ پیی ژمارہی راسپاردہکان

پاسپاردە جىبە جىكراۋەكان

۱. پاراستنى شوپنەكانى كەلەپورى كەلتورى و راگرتنى لەناوبردى ئەو پارچە شوپنەۋارىيەنى گىرگىيەكى كەلتورىيان ھەبە.
۲. زىادکردنى ھەۋلەكانى پاراستنى شوپنە كەلەپورىيە كەلتورىيەكان.
۳. دەستەبەركردنى پالپشتى تەۋاۋ بۇ قوربانىيە ھەلاتوۋەكان لەو ناۋچانەى لەژىر دەسلەتتى داغشدا بوون، لە نىۋياندە دەستەبەركردنى ئاۋى پاكى خواردەنەۋە و خزمەتگوزارىيەكانى ئاۋەرپۇ و دەستەبەركردنى خۇراك و پالپشتىكردنى يەكە پزىشكىيەكان لە نىۋى كامپى ئاۋارەكاندا.

پاسپاردە جىبە جىنەكراۋەكان

۱. سازکردنى ژىنگەيەكى لەبار بۇ ئاسانكارىكردن بۇ جۈلەى كەمئەندامان و كەسانى خاۋەن پىداۋىستى تايىبەت.
۲. دارپشتنى ستراتىژىيەتلىك بۇ دەستەبەركردنى تەكنىك و ئامرازى يارمەتيدەرى راستەخۇ و ئەپلىكەيشنەكانى مۇبايل و ۋەرگىرپە بېشەيەكانى زمانى ئامازە و ئامرازەكانى دىكە بۇ ئەۋەى بە ئاسانى بگەنە بالەخانەكان و دامەزراۋەكان و ھۆكارەكانى گواستەنەۋەى گشتى و بەدەستەپىنانى خزمەتگوزارىيەكانى تەكنەلۇژىيەى زانىارى و پەيوەندىكردن.

ئەۋ پاسپاردانەى كە لە پىرۇسەى جىبە جىكردندان

۱. زامىنکردنى پاراستنى كەلتورى ئايىنى و كەلەپورى و ماددى پىكھاتەى ئىزىدى.
۲. رىكخستنى ھەلمەت و پىرۇگرامە رۇشنىبىرىيەكان لەپىناۋ زىادکردنى ئاستى ھۆشيارى بە كەلەپورى كەلتورى بە سەرجم جۆرەكانىيەنەۋە.
۳. تەرخانکردنى سەرچاۋەى مرۇبى و تەقەنى و دارابى پىۋىست بۇ دووبارە ئامادەكردنەۋەيان و دەستەبەركردنى خزمەتگوزارىيەكانى تەندروستى دەروونى، ئاۋەرپۇ، شوپنە سەلامەتەكان، خويىندىن و پاهىنانى پىشەيى.

لە خوارەۋە رىۋوشونى، ياسا، رىنمايى، رىكار و ھەنگاۋى براكتىزى كە گىراۋەتە بەر لە جىبە جىكردنى پاسپاردە نىۋەۋلەتتەپەكان دەخرىتە پوو:

پاراستنى كەلتورى ئايىنى و كەلەپورى و ماددى پىكھاتەى ئىزىدى

ۋەزارەتى شارەۋانى و گەشتوگوزار لە رىگاي بەرپۇبەرايەتى گشتى شوپنەۋار و كەلەپوور و بەرپۇبەرايەتتەپەكانى شار و شارۋچكەكان، ئەركى لە پىشەينەيان پاراستنى شوپنەۋار و كەلەپوورە لە فەۋتان و لەناۋچوون، و كار دەكات بۇ ئەنجامدانى توۋىپنەۋەى زانستى و روۋپۇكردنى شوپنەۋارەكانى كوردستان و بە دىكۆمىنت كىردىيان و نۆزەنكردنەۋەى (بىنا، قولى، پرد، و ... ھتد)، ھەروەھا ھەۋلى بەكارخستنى كاراترى ئەم شوپنەۋارانە دەدات لە بوارى زانستى و ئابوورى و گەشتىارى، بەپىي ستاندارە كارپىكراۋەكان.

بەرپۆه بەرایەتی گشتی شوپنەوار بەپیی یاسای شوپنەوار کار دەکات بۇ پاراستنی شوپنەوارەکانی ھەریمی کوردستان کە ھانگاوەکان بریتین لە ھەلکۆلین، روویپوی، پەرژینی تەلبەند، نۆژەنکردنەوہی خانوو و شوپنە کەلەپوربەکان، بلاوکردنەوہی وشباری شوپنەواری، ئەنجامدانی کۆنفرانس و ورکشۆپ، بەدواداچوون و چاودیڤری پیگە شوپنەواریبەکان.

کار و چالاکیبەکانی بواری شوپنەوار و کەلەپوور ھەرۆک لە خوارەوہ روون کراوہتەوہ:

خشتە ۱۹ ژمارە ی کار و چالاکی شوپنەوار و کەلەپوور

ژمارە	کار و چالاکی سالی ۲۰۲۳
۲۲	ئەنجامدانی پرۆژە شوپنەواری (پاراستن ، نۆژەنکردنەوہ)
۱۰۴۷	بێدانی مۆلەت و پشکینینی شوپنەواری بۆ پرۆژەکان
۱۲	روویپوی شوپنەواری
۴۳	داوای یاسایی و بەدواداچوون لە دادگاگان
۳۶	ھەلکۆلین
۱۳۱	بەدواداچوون بۆ پیگە شوپنەواریبەکان
۲۲	زیدەرۆیی کردنە سەر شوپنەوار
۱۸۳	کۆنفرانس و چاوپیکەوتن و پەيامی رۆژنامەوانی
۳۷	بەشداری کردن لە راھینان و سیمینار و کۆنفرانس
۴۶	خولی ھوشیاری شوپنەواری
۲۴۳۶۷	سەردانیکردنی خەلک بۆ مۆزەخانەکان
۱۷۱	سەردانیکردنی بۆ دوو کتێبخانە شوپنەوار

سەرەپای قەیرانی دارایی و دیار نەکردنی ھیچ بودجەبەکی دیاریکراوی بۆ کەرتی شوپنەوار، بەلام حکومەتی ھەریم برپاری پیدانی (۹۰۰) ملیۆن دیناری دا بۆ پەرەپیدانی شوپنەوارەکان و پاراستنیان، لەم بارەوہ دۆخی خراپی بینا و شوپنەوارە کەلەپووربەکان و ئەو شوپنەوانی پیویستیان بە ھەلکۆلینی بەپەلە ھەبووہ کاریان لەسەر کرا. بەھەماھەنگی لەگەڵ پەیمانگا و کۆلیژە پەسپۆرەکانی بواری شوپنەواری جیھانی تائیسنا (۴۰٪) ھەریمی کوردستان روویپوی کراوہ و لەم رووہوہ نزیکە (۳۲۰۰) ناوچە شوپنەواری تۆمارکراون ھەرۆھا (۴۱) پرۆژە شوپنەواری لەپینا پاراستن و پەرەپیدانی شوپنە میژوویبەکان جیبەجیکراون.

نۆۋەنكردنەۋەى شوپنە كەلەپورپىيە كەلتورپىيەكان

سەبارەت بە زىادكردنى ھەولەكانى پاراستنى شوپنە كەلەپورپىيە كەلتورپىيەكان، لە سالى ۲۰۲۲ لەبارەى نۆۋەنكردنەۋەى شوپنەۋارەكان نىكەى (۲۳) پىگەى كەلەپوورى لەسەر بودجەى تايپەتى حكومەتى ھەرىمى كوردستان و (۱۹) شوپن لەسەر بودجەى رېكخراۋە بىانىيەكان و كەسايەتى و رېكخراۋە ناوخويپەكان نۆۋەن كراۋنەتەۋە.

لە سالى ۲۰۲۳ بە نۆۋەنكردنەۋەى ھەلكۆلپن (۶۹) پىگەى شوپنەۋارى پارىزراۋن كارپان تپدا كراۋە. و بەدواداچون بۆ (۱۳۱) پىگەى شوپنەۋارى كراۋە بۆ دلىيا بوون لە سەلامەتپان. ھەرۋەھا (۷۹) شوپنەۋار لە سنوورى پارىزگاي دھۆك بە ھۆى شەرى نپوان سوپاي توركيا و PKK خاپوور كراۋە.

ئەۋ پرۆژانەى كە لە سالى ۲۰۲۳ كارپان لەسەر كراۋە:

خشتەى ۲۰ ژمارەى پرۆژەى تايپەت بە نۆۋەنكردنەۋەى شوپنەۋار و كەلەپوور

ناۋى پرۆژە	شوپنى پرۆژە	گۆژمەى خەرچ كراۋ	لايەنى ھاۋكار
نۆۋەن كردنەۋەى بارەگاي مەلىك محمود	سلىمانى	۳۲۳۵۵۰۰۰	رېكخراۋى CDO
دەرگاي ئامپدى	ئامپدى	\$ ۵۰۰۰۰۰	زانكۆى كۆلۆمبىيائى ئەمريكى
كنشتى شوش		\$ ۵۰۰۰۰۰	كۆمپانىيائى گىمانئارتى چىكى كونسولگەرى ئەمريكا
قشلى كفرى	كفرى	\$ ۳۰۰۰۰۰	بوودجەى حكومەت
نۆۋەنكردنەۋەى قەسرى كەمبەلان	دھۆك	۶۳۸۴۹۷۰۰	
قەرە ئۇغلان	سلىمانى	۴۰۵۰۰۰۰۰	
نۆۋەنكردنەۋەى مزگەۋتى ئەسحابان	ئاكرى	۴۰۰۰۰۰۰۰	
ھەلكۆلپنى شوپنەۋار	ئاكرى	۷۷۸۰۰۰۰۰	
دروست كردنى سىياچ بۆ گردى شندۆخان	دھۆك	۲۶۴۰۰۰۰۰۰	
نۆۋەنكردنەۋەى دپوارى قشلى زاخۆ	زاخۆ	۶۰۰۰۰۰۰۰	
نۆۋەنكردنەۋەى و چاككردنەۋەى ئەشكەۋتى شانەدەر	مپىرگەسۆر	۶۷۹۹۰۰۰۰۰	
نۆۋەنكردنەۋەى بەشپىك لە حامپەى رواندوز	رواندوز	۶۶۲۵۵۰۰۰۰	
سىياچ كردنى شوپنەۋارى ئەج قەلا	رواندوز	۸۵۰۰۰۰۰۰	
نۆۋەنكردنەۋەى مۆزەخانەى ھەۋلپىر	ھەۋلپىر	۱۰۳۷۷۵۰۰۰۰	
قەلاى بانەمان	ھەۋلپىر	۴۹۲۶۵۰۰۰۰	

ناوى پىرۆژە	شويىنى پىرۆژە	گوزمەى خەرج كراو	لايهنى ھاوكار
نۆزەنكردنهوى قەسى مەزارى باپيرفەقى	كۆيه	۹۱۵۰۰۰۰	
سياج كىردنى كۆنە قەلات	كۆيه	۱۵۰۰۰۰۰	
دىكۆمىنت كىردنى خانووە كەلەپوورىەكان لە كۆيه	كۆيه	۲۹۵۰۰۰۰	
نۆزەنكردنهوى قەسرا دىلى كەلەپوورى	دھۆك	۲۳۲۷۵۰۰۰	
ھەلكۆلىنى شوپىنەوارى لە ئىسىيا	دھۆك	۶۹۱۱۳۰۰	
قەرەبوو كىردنهوى كرىنەوى پارچەى شوپىنەوارى بۇ مۇزەخانە	سلىمانى	۱۴۲۷۹۰۰۰۰	
دىوارى پالپىشت بۇ قشلى كۆيه	كۆيه	۷۶۵۰۰۰۰۰	
نۆزەنكردنهوى خانووە كەلەپوورى مەلاى كۆيه	كۆيه	۱۶۴۵۷۰۰۰۰	
كۆى گشتى		۱۰۳۴۳۶۶۰۰۰ دىنار	۱۳۰۰۰۰۰۰ دۆلار

سزادانى سەرىپچىكاران

لە سالى ۲۰۲۳ دا (۴۳) داواى ياساىى بەرزكراوہ دژى ئەوانەى كە زىدەپووى دەكەن و زىانيان بە شوپىنەوار گەياندووہ يان بازىرگانيان پىوہ كىردووہ و سەرىپچىكاران سزا دراون، (۹۹) پىنگەى شوپىنەوارى لە سەرتاسەرى ھەرىمى كوردستان زىادەپووى كراوہتە سەر.

لەبارەى چاودىرى و سزاي سەرىپچىكاران لە سالى ۲۰۲۲ دا (۱۱۱) شوپىنى شوپىنەوارى زىدەپوويان كراوہتە سەر، لەلايهكى دىكەوہ دەزگا ئەمىنيەكان چەندىن كەسيان دەستگىركىردووہ لەسەر بازىرگاني كىردن بە شوپىنەوارەوہ، (۱۵۶۳) كەس پىشكىن بۇ شوپىنەكانيان كراوہ بەر لەوہى كار لە شوپىنەكەياندا بكرىت، سەردانى (۲۱۵) شوپىن كراوہ كە مەترسىيان لەسەر بووہ لىكۆلىنەوہ كراوہ و رىوشوپىنى پىويست گىراوہتە بەر، (۳۳) داواى ياساىى لە سالى ۲۰۲۲ لەسەر ئەوانە تۆمار كىردووہ كە زىدەپوويان كىردووہتە سەر ناوچەى شوپىنەوارى، ئەو داوايانە ھەمووى لە دادگان، دوو داواى ياسايش پەلى كۆتاييان وەرگرتووہ.

لە سالى ۲۰۲۳ بەلپىننامەى ياساىى لە (۱۲۱) كەس وەرگىراوہ كە بەلپىن بەدن زىدەپووى نەكەنە سەر شوپىنەوار. بۇ دلىابوون لە سەلامەتى و پارىزگارىكىردنى لە شوپىنەوار لە كاتى ئەنجامدانى پىرۆژە (۱۰۴۱) رىنگە پىدان بۇ ھاوولتايان كۆمپانيكان كراوہ داواى دلىابوون لە پارىزگارى كىردن لە شوپىنەوار.

یاراستنی مافه‌کانی کهسانی که‌مئه‌ندام و خاوه‌ن پیداو‌یستی تایبته

وه‌زاره‌تی شاره‌وانی و گه‌شت وگوزار به‌گرنگییوه‌ده‌روانیتته‌بابه‌تی مافه‌کانی که‌مئه‌ندامان و خاوه‌ن پیداو‌یستی تایبته‌کان، بۆ‌ئو مه‌به‌سته‌ش چه‌ندین کار‌ئه‌نجام‌دراوه‌له‌و‌بواره‌و‌له‌و‌خالانه‌ی خواره‌وه‌روون‌کراوه‌ته‌وه:

- له‌سالی ۲۰۲۲ به‌هه‌ماهه‌نگی له‌گه‌ل وه‌زاره‌تی پلان‌دانان و به‌شداری نوپنه‌رانی هه‌ریه‌ک له‌فه‌رمانگه‌ی هه‌ماهه‌نگی و به‌دوادا‌چوون و وه‌زاره‌تی ئاوه‌دانکردنه‌وه و نیشه‌جیکردن و ده‌سته‌ی وه‌به‌ره‌پنان، ژماره‌یه‌ک کۆدی بیناسازی ئاماده‌کراوه، یه‌کێک له‌و کۆدانه‌تایبته‌به‌گه‌یشتن (Accessibility Code) و به‌نووسراوی ژماره (۱۸۳۲) له‌۲۰۲۲/۶/۲۸ له‌لایه‌ن وه‌زاره‌تی پلان‌دانان نێردراوه‌بۆ سه‌رۆکایه‌تی ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران بۆ په‌سند‌کردنی، به‌په‌سند‌کردن و جێبه‌جێکردن، که‌ئهمه‌ش زۆری کیشه‌کان چاره‌سه‌ر ده‌کات، چونکه‌هه‌موو تێبینه‌یه‌کان له‌خۆ ده‌گرێت و له‌کاتی پیدانی مۆله‌تی بینا و جێبه‌جێکردنی پرۆژه‌کان ده‌بێ پابه‌ند بن به‌و کۆده‌که‌تیایدا مافی که‌مئه‌ندامان و خاوه‌ن پیداو‌یستی تایبته‌فهره‌م‌کراوه.
- له‌سالی ۲۰۲۳ وه‌زاره‌تی شاره‌وانی و گه‌شتوگوزار هه‌لساوه‌به‌گه‌شتاندنی تایبته‌به‌په‌پرۆه‌وکردنی کۆدی بیناسازی تایبته‌به‌گه‌یشتن (Accessibility Code) و به‌نووسراوی ژماره (۳۷۲۳) له‌۲۰۲۳/۳/۲۸ که‌له‌لایه‌ن سه‌رۆکایه‌تی ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران په‌سند‌کراوه‌که‌وته‌بواری جێبه‌جێکردن و زۆربه‌ی هه‌ره‌زۆری کیشه‌کان چاره‌سه‌ر ده‌بن، چونکه‌هه‌موو تێبینه‌یه‌کان له‌خۆ ده‌گرێ و له‌کاتی پیدانی مۆله‌تی بینا و جێبه‌جێکردنی پرۆژه‌کان ده‌بێ پابه‌ند بن به‌و کۆده‌که‌تیایدا مافی گه‌یشتن بۆ که‌مئه‌ندامان و خاوه‌ن پیداو‌یستی تایبته‌فهره‌م‌کراوه.
- رێنماییه‌کانی نه‌خشه‌دانانی ئاوه‌دانانی بۆ شیوازی دروستکردنی پرۆژه‌کان و شه‌قام و باله‌خانه‌کان گه‌شتاندنی بۆ کراوه‌که‌تیایدا ره‌چاو‌کردنی پیداو‌یستی که‌مئه‌ندامان کراوه.
- دابینه‌کردنی زه‌وی له‌شوینی گونجاو بۆ دروو‌ستکردنی بنکه‌و سه‌نته‌ری تایبته‌به‌دام و ده‌زگا تایبته‌تمه‌نده‌کان به‌م توێژه‌له‌کاتی داوا‌کردنی به‌بێ دواکه‌وتن.
- ئاماده‌کردن و دابه‌شکردنی زه‌وی به‌سه‌ر ئه‌ندامانی کۆمه‌له‌ی ژین و رێکخراوه‌کانی تر و ناوانی ئه‌و شوینه‌به‌گه‌ره‌کی (ژین) و دابینه‌کردنی خزمه‌تگوزاری پێویست له‌لایه‌ن شاره‌وانی وه‌ک (ئاوه‌رۆ، تۆری ئاوی خوارده‌وه، شه‌قام و قیرتاو‌کردنیان، کاره‌با).
- فه‌رمانی وه‌زاری ژماره (۲۰۷) له‌رێکه‌وتی ۲۰۲۳/۴/۲۵ ژماره‌یه‌ک خالی تایبته‌به‌رێپیدانی پلانسازی تێدایه‌و له‌وانه‌له‌خالی یه‌که‌م برگی (۹ و ۱۰) به‌روونی باسی سه‌لامه‌تی گه‌یشتن به‌بینا و ره‌چاوی که‌سانی خاوه‌ن پیداو‌یستی تایبته‌ت.
- وه‌زاره‌تی شاره‌وانی و گه‌شت وگوزار به‌نووسراوی ژماره (۱۳۳۴۳) له‌رێکه‌وتی ۲۰۲۳/۱۰/۱۶ ئاراسته‌ی گه‌شت ده‌سته‌و به‌رپۆه‌به‌رایه‌تیه‌گه‌شتیه‌کانی سه‌ر به‌وه‌زاره‌ت کردووه‌سه‌باره‌ت به‌گرتنه‌به‌ری رێکاره‌کانی یه‌کخه‌ستن (توحید) و ده‌سته‌به‌رکردنی مافه‌کانی که‌مئه‌ندامان و خاوه‌ن پیداو‌یستی تایبته‌به‌گه‌شتی و قوربانیا‌نی مین به‌تایبته‌تی له‌هه‌ریمی کوردستان بۆ ئه‌وه‌ی بخه‌ریته‌سه‌ر پلانی نیشه‌تمانی که‌مئه‌ندامانی سالانی (۲۰۲۴ – ۲۰۲۷)

بۇ كاروبارى مېن لە عېراق، لە خالى شەشەم لە ئامانجەكان كە برىتېيە لە دروستكردى شار و كۆمەلگاي نىشتهجى تايبەت بە كەسانى خاوەن پېداويستى تايبەت كە پېويستيان بە چاودېرى تايبەت و چرەهەيە لە چوارچېوھى پلانى دروستكردى (۲۰۰۰) يەكەي نىشتهجېبوون بۇ كەسانى كەم دەرامەت زۇنى تايبەت بە و چين و توپزە رەچا و بكرېت كە پېويستى خزمەتگوزارى لەخۇ بكرېت .

ئامادەكردى ماستەرى پلانى شوپنەوار

بەرپۆھبەرايەتى گشتى نەخشەدانانى ئاوەدانى لە وەزارەتى شارەوانى و گەشت وگوزار ھەلساوە بە ئامادەكردى و ئەنجامدانى ماستەرپلان بۇ شار و شارۆچكەكانى ھەريمى كوردستان كە ئامانجى سەرەكى تيايدا رېكخستنى شار و سوود وەرگرتن و بەكار ھېناني زەوى بە شېوھەيەكى گونجاو و دەستەبەركردنى داخوازي چين و توپزەكانى كۆمەلگا و رەخساندى ھەلى كار لە رېى دەستنيشانكردى بەكارھېناني جۇراوجۇرى وەك (ناوچەي نىشتهجېبوون و ناوچەي بازرگاني و ناوچەي پېشەسازى و ناوچەي گەشتياري و سەوزايى و ... ھتد) بۇ ديارى كردنى ديدگاي پەرەسەندنى شار بۇ مەودايەكى دريژ و مامناوەندى و كورتخايەن.

سەردانى گەشتياران بۇ ھەريمى كوردستان

بەرنامەي دەستەي گەشتوگوزار برىتېيە لە رېزگرتن لە و گەشتيارانەي كە روو لە ھەريمى كوردستان دەكەن، لە سالى ۲۰۲۲ ياساي گەشتوگوزار لە ھەريمى كوردستان _ عېراق دەرچوو بە ژمارە (۹) سالى ۲۰۲۲ كە تيايدا ئەرك و مافى ھەموو لايەنەكان ديارىكراوھ.

لە سالى ۲۰۲۱ زياتر لە (۴،۱۸۹،۰۰۰) گەشتيار روويان لە ھەريم كوردبوو كە (۸۵٪) ي گەشتيار خەلكى ناوھراست و باشوورى عېراقن و (۱۵٪) ھاوولاتی بيانى بوون، لە سالى ۲۰۲۲ زياتر لە شەش مليۆن گەشتيار روويان لە ھەريمى كوردستان كوردووھ.

ئامارى گەشتياران تا كۆتايى مانگى تشرىنى بەكەم سالى ۲۰۲۳

ژمارەي ئەو گەشتيارانەي سالى ۲۰۲۳ لە ناوخۇ يان دەرەوھ سەردانى ھەريمى كوردستانيان كوردووھ لە خالە سنووريبەكان و فرۆكەخانەكان تا كۆتايى مانگى تشرىنى يەكەم برىتى بووھ لە (۷۴۳۱۵۹۷) گەشتيار بەپېى ئەو خىشتەيەي خوارەوھ:

خشتەى ۲۱ ژمارەى گەشتيارانى سالى ۲۰۲۳

شويىن	ژمارەى گەشتيار
هەولپىر	۲۲۸۴۶۱۰
سايىمانى	۲۰۲۸۸۹۸
دەۋك	۱۳۰۷۵۵۱
گەرمىيان	۳۶۶۵۷۸
هەلەبجە	۳۶۰۰۰۰
سۆران	۱۹۵۹۷۲
زاخۆ	۸۰۳۸۳۸
راپەپىن	۸۴۱۵۰
كۆى گىشتى	۷۴۳۱۵۹۷

دەستەبەركردنى تەكنىك و ئامرازى يارمەتيدەرى راستەوخۆ و ئەپلىكەيشنەكانى مۇبايل

دەستەى گىشتى گەشتوگوزار ئەپلىكەيشنىكى دانابوو كە وەك رېبەرى ئەليكترونى گەشتيارى ئاسانكارى تەواوى پىشكەش بە گەشتياران دەكرد، بەلام بەهۆى قەيرانى دارايى ئەپلىكەيشنەكە لە كار وەستاوه.

هەماهەنگى لەگەل رېكخراوه نۆدەولەتتېبەكان

- لە ماوهى (۲۰۱۹ ھەتا ۲۰۲۳) بە ھاوکارى رېكخراوى (VNG) ھۆلەندى و لە چوارچىۋەى پرۇگرامى (LOGOREP) دا پلانى پەرەپيدانى بۆ پېنج شارۆچكە ئامادە كر دووه بە مەبەستى بەھېزكردنى حكومەتى خۆجىيى بۆ ئەو شارەوانيانەى كە خەلكى ئاوارە لەخۆ دەگرن كە ئامانچ لىي گەشەپيدانى شارەوانى و رەخساندى ھەلى كار بە ئاوارە و پەنابەرانىشەو، ئەوانىش شارەوانىيەكانى (قوشتەپە، كەورگۆسك، باسرەمە، سىبيران، كانى قرزآلە).
- بە ھاوکارى رېكخراوى (JICA) يابانى كار دەكرىت بۆ ھەمواركردەنەوى ماستەرىپلانى ھەولپىر و كارەكانى ماوهى (دوو سال و نيو) دەخايەنىت و ھەتا ئىستا بەردەوامە .
- لەگەل رېكخراوى (VNG) ھۆلەندى لە قۇناغى ئامادەكارىن بە مەبەستى دەستكردن بە ئامادەكردنى ماستەرىپلان لە شارى ھەلەبجە كە وەك ئەولەويەتى كارەكان دانراوه بە ھۆى ئەو بارودۇخەى لە رابردوودا بەسەر ئەو شارە ھاتووہ بە مەبەستى پەرەپيدانى شارەكە كە لە ئىستادا قۇناغى يەكەم ئامادەكراوه، لەگەل ھەمان رېكخراو لەسەر ھېلن بۆ ئامادەكردنى پلانى پەرەپيدان بۆ شارى سۆران كە لەو دوايىيە كراوه بە ئىدارەى سەر بەخۆ.

- بهرپه به رایه تی گشتی نه خسه دانانی ئاوه دانی له دانوستاندایه له گه ل هه ریه ک له ریکخراوه کانی (VNG) و (UNHCR) به مه بهستی دارشتنی میکانیزمی تاییهت به چۆنیه تی جیه جیکردنی ئه و پرۆژانه ی که له پلانی په ره پیدانی شاره کانی (قوشته په، که ورگۆسک، باسرمه، سیبیران، کانی قرژاله) پيشنیار کرابوو له بواره جیاوازه کانی (ژیرخان، خزمه تگوزارییه کانی په روه رده، تهندروستی، گه شتیاری، پيشه سازی، بازرگانی).
- له بواری که له پوری بیناسازی یونسکو کاری کردوو له گه ل زانکو و په یمانگانی بواری شوینه واری له سالی ۲۰۲۳ به هه مانه نگی له گه ل (۳۶) زانکوی بیانی کاری هه لکۆلین و پوپپوی و راهینانیان بو فه رمانبه ره کان ئه نجامدراوه.
- بهرپه به رایه تی گشتی نه خسه دانان له ریکه وتی ۲۰۲۳/۶/۲۱ به هاوکاری ریکخراوی (VNG) ی هۆله ندی هه ستا به ئه نجامدانی (پیشانگای وه به رهینان) که ئامانج لی راکیشانی وه به رهینەر بوو بو جیه جیکردنی پرۆژه پيشنیارکراوه کانی پلانی په ره پیدانی پینج شارۆچکه ی ئامازه پیکراو.
- له ریگی ریکخراوی UNDP به هاوکاری دارایی USAID نه خسه ریگی چاکسازی که رتی گه شت وگوزار له هه ریمی کوردستان ئاماده کراوه.
- به هاوکاری ریکخراوی GIZ ی ئه لمانی کارکراوه له سه ر گه شه پیدانی گه شت وگوزاری کشتوکالی.
- به هاوکاری ریکخراوی UPP ئیتالی کار له سه ر چه ند پرۆژه به ک کراوه.

هه وه له کانی چاره سه رکردنی کتشی زهوی و زاری مه سیحه کان له شاروچکه ی عه نکاوه و قه ره بوو کردنه وه ی زهوییه کانی بو فرۆکه خانه ی نیوده وه له تی هه ولیر

- له سنووری شارۆچکه ی عه نکاوه زهوی ته نها به ناوی پیکهاته ی مه سیحی ده کریت و ئه ویش به مه بهستی پارێزگاری کردن له گوپانی دیمۆگرافی ئه و ناوچه یه و دانیشتوانی ئه و قه زاییه که زۆرینه ی مه سیحین و پالپشت به یاسای ژماره (۵) سالی ۲۰۱۵ بو پاراستنی مافی پیکهاته کان له هه ریمی کوردستان و عیراق.
- ئه و زهویانه ی که که وتوو نه ته سنووری فرۆکه خانه ی نیوده وه له تی هه ولیر له گردجوتیار به رپژه ی (۱۲٪) قه ره بوو کرانه ته وه و تاپۆکراون و هیچ کیشیه یان نه ماوه.
- ئه و زهویانه ی ده که ونه ده ره وه ی سنووری فرۆکه خانه ی نیوده وه له تی هه ولیر و که به لۆجستی و محرمانی فرۆکه خانه ناسراون رپژه یه کی زۆری ماوه قه ره بوو نه کراوه ته وه و بو ئه م مه بهسته لیزنه یه ک پیکهاته وه به سه رۆکایه تی وه زیری گواستنه وه و گه یانندن که له پیکهاته ی کریستیانه و ئه ندامیتی به رپیزان وه زیری ناوخۆ، داد، شاره وانی و گه شت و گوزار و کاره کانیا ن ته واو کردوو و نووسراو ئاراسته ی سه رۆکایه تی ئه نجومه نی وه زیران کراوه بو بریاری کۆتایی.

- لیژنه‌یه‌کی تریش پیکهاتوو به سه‌رۆکایه‌تی به‌رپز پارێزگای هه‌ولێر بۆ هه‌مان مه‌به‌ست بۆ چاره‌سه‌رکردنی ئەم کێشه‌یه.
- به‌ پشت به‌ستن به‌ برپاری سه‌رۆکی ئەنجومه‌نی وه‌زیران له ۲۰۲۲/۳/۲۷ برپاردرا به‌ زیادکردنی رێکخه‌ری راسپاردنه‌ نێوده‌وله‌تیه‌کان بۆ ئەندامیه‌تی لیژنه‌ی چاره‌سه‌ری کێشه‌ی زه‌وی وزاری کریستیانه‌کان که له ئیستادا کارایه.

کێشه‌ی زه‌وی و زاری کریستیانه‌کان له سنووری قه‌زای ئاکری و قه‌زای ئامیدی

- له گوندی هزار جوت له سنووری قه‌زای ئاکری دوای هاتنی داعش و ئاواره بوونی خه‌لک برپاردرا بوو خانوو بۆ ئاواره مه‌سیحیه‌کان دروستکری و رێکخراویکی نێوده‌وله‌تی یارمه‌تیان بدات و به‌لێنده‌ریکیان هینابوو بۆ ئەو مه‌به‌سته بۆ هه‌ر خانوویک (۳۰۰۰) دۆلاریان وه‌رگرتوو و ئیستا به‌لێنده‌ره‌که هه‌لاتوو و هاوولاتیان گله‌بیان له‌وه‌یه که ده‌بێت حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان رێوشوێنه‌کان توندتر بکات به‌رامبه‌ر به‌ وه‌به‌ره‌ینه‌ره‌کان.
- له به‌رده‌رش کێشه‌ی پیکهاته‌کان نییه‌ ته‌نها ئەوه‌ی که ئیزیدیه‌کانی ئەو ناوچه‌یه سه‌ر به‌ ماده‌ی (۱۴۰)ن وه‌ک هه‌موو شوێنه‌کانی تری.
- له سنووری قه‌زای ئامیدی فراوان کردنی سنووری شاره‌وانی هه‌یه و ئەوان داواده‌کن که زه‌وییه‌کانیان به‌ده‌ر بکری له‌و فراوان کردنه و نه‌خریته سه‌ر سنووری شاره‌وانیه‌کان.

بۆ ئەم مه‌به‌سته وه‌زاره‌تی شاره‌وانی له یاسای ژماره (۳)ی سالی ۲۰۱۹ ماده‌ی (۹) که تاییه‌ته به‌ تاپۆکردنی زه‌وییه زیده‌رپۆییه‌کان و تاییه‌ته به‌ پیکهاته‌کان باسی زه‌وی پیکهاته‌کان ده‌کات و قه‌ده‌غه‌ی تاپۆکردنیان ده‌کات، حوکمه‌کانی ئەو یاسایه ئەو زه‌ویانه ناگرێته‌وه که مافی خاوه‌نداریه‌تی، ره‌فتارکردنی پیکهاته‌ تایینی و نه‌ته‌وه‌ییه‌کانی له‌سه‌ره و له‌لایه‌ن که‌سانی تر زیده‌رپۆی کراره‌ته سه‌ر، به‌م پێیه‌ش زۆریان له حوکمه‌کانی ئەو یاسایه سوودمه‌ند ده‌بن.

پیکاره‌کانی تاییه‌ته به‌ مافه‌کانی که‌منه‌ندام و که‌سانی خاوه‌ن پێداویستی تاییه‌ته

وه‌زاره‌تی شاره‌وانی به‌ نووسراویان ژماره (۴۱) له ۲۰۲۴/۱/۳ وه‌لامی پیکاره‌کانی تاییه‌ته به‌ خاوه‌ن پێداویستی تاییه‌ته دراوه‌ته‌وه. سه‌باره‌ت به‌ په‌چاوکردنی مافی خاوه‌ن پێداویستی تاییه‌ته له‌ناو بینادا به‌پێی راپۆرتی دامه‌زراندنی سیسته‌می کۆنترۆڵکردنی بیاناسازی له هه‌ریمی کوردستاندا که شه‌ش بیناسازی له‌خۆ ده‌گرێت و گشتاندنی بۆ کراوه به‌ مه‌به‌ستی جێبه‌جێکردن.

له پاشکۆکانی تاییه‌ته به‌ رێساکانی سه‌لامه‌تی له ئاگرو (رێسای سه‌لامه‌تی راکێشانی کاره‌بایی و میکانیکی و سه‌لامه‌تی ستراکچه‌ر و رێسای گه‌یشتن و رێکردن) په‌چاوی خاوه‌ن پێداویستی تاییه‌ته کراوه.

داواكارى كەمئەندامان و كورتهبالا و خاوهن پىداويستى تايپەتەكان

لە رېڭكەوتى ۲۰۲۲/۱۰/۲۵ لە ميانەى جېيە جېڭىردنى پلانى ھەرىمى تەواوى رېڭخراوھەكانى كەمئەندامان: كۆمەلەى ژىنى كوردستان، كۆمەلەى پاراستنى مافى بېرگۆلان، يەكېتى نايىنايانى كوردستان، كۆمەلەى كورتهبالاكانى كوردستان، رېڭخراوى شياو، كەمەلەى نايىستانى كوردستان، كۆمەلەى ئۆتيزم، كۆمەلەى تالاسىمىي كوردستان، كۆمەلەى ھىمۇفيلياى كوردستان، تۇرى بەلى ئېمە دەتوانىن، چەند داواكارىيەكان پېشكەش كردووھ لەوانە گونجاندىن و چاكسازىكردنى رېوشوېنى كەمئەندامان لە شوپنە گشتىيەكان و دام و دەزگاكان و دانانى ھىماى كەمئەندامان و كورتهبالا و خاوهن پىداويستى تايپەت لە شەقامەكان و شوپنە گشتىيەكان و دام و دەزگاكان.

رېكارى پېويست بۇ جېيە جېڭىردنى راسپاردەكانى تايپەت بە ھەزارەتى شارەوانى

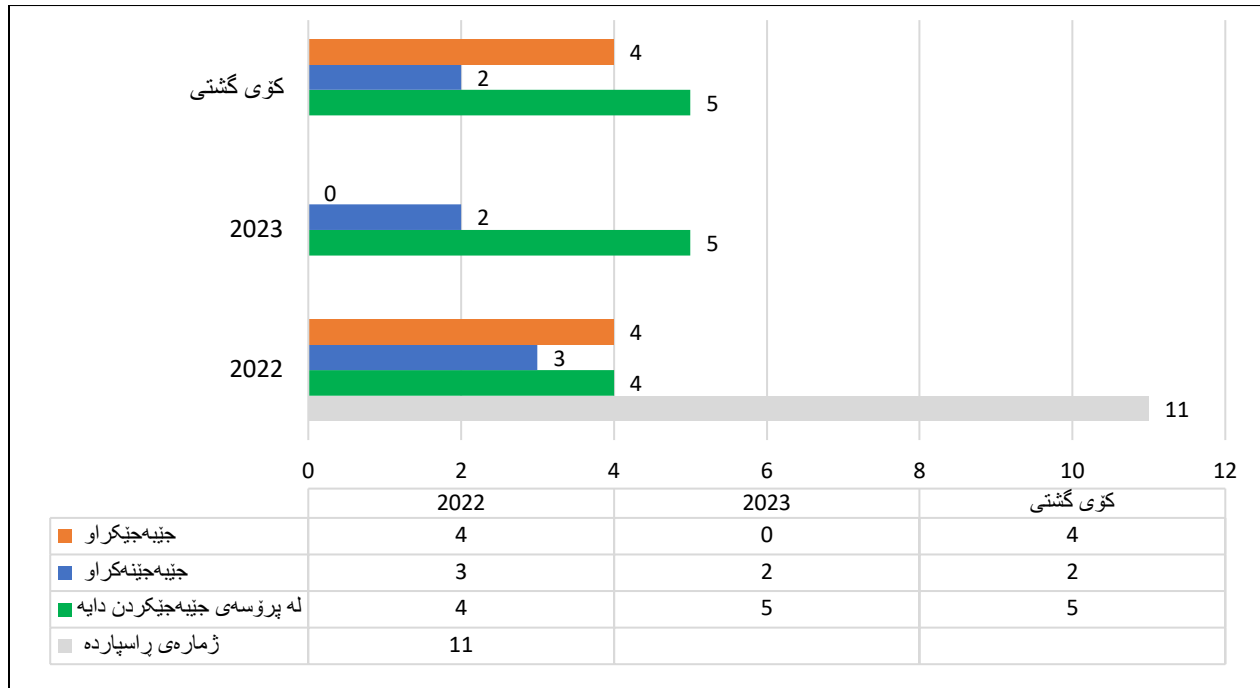
لە ئەنجامى ئەو زنجىرە وۆركشۆپ و مېزگەردانەى ئەنجامدران نووسىنگەى رېڭخەرى راسپاردە نېودەولەتتېيەكان رېكارى تايپەتى ھەبووھ و لەلايەن ديوانى سەرۆكايەتى ئەنجومەنى ھەزيرانەوھ ئاراستەى لايەنە پەيوەندىدارەكان كران لەوانە شارەوانى و گەشت و گوزار بۇ ئەوھى بکەونە بوار جېيە جېڭىردن بەپېى راسپاردە نېودەولەتتېيەكان ھەك بەشېك لەو سەقفە زەمەنېيە كە پلانەكە پېى پابەندە.

تايپەت بە مافەكانى كەمئەندامان و كەسانى خاوهن پىداويستى تايپەت

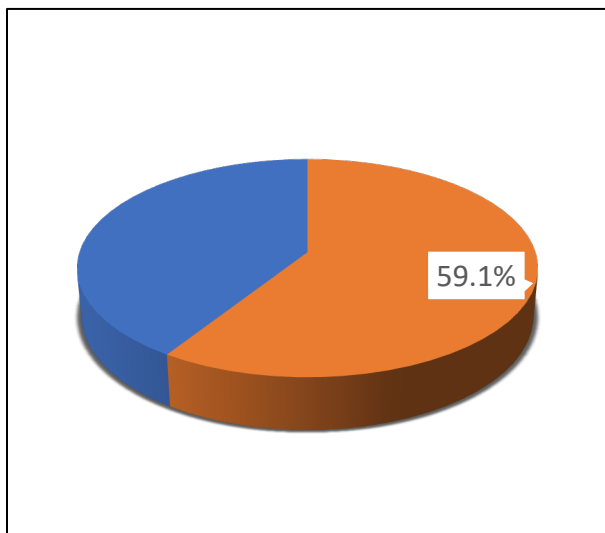
- سازکردنى ژىنگەيەكى لەبار بۇ ئاسانكارىكردن بۇ جولەى كەمئەندامان و كەسانى خاوهن پىداويستى تايپەت لە رېى ھېنانەئاراي ياساكان و ژېرخان و گونجاندىن بالەخانەكانەوھ.
- دانانى ھىماى كەمئەندامان و كورتهبالا و خاوهن پىداويستى تايپەت لە شەقامەكانى ناو بازار بۇ ھەستانى ئۆتۆمبېل.

وهزارهتی خویندنی بالا و توپژینهوهی زانستی

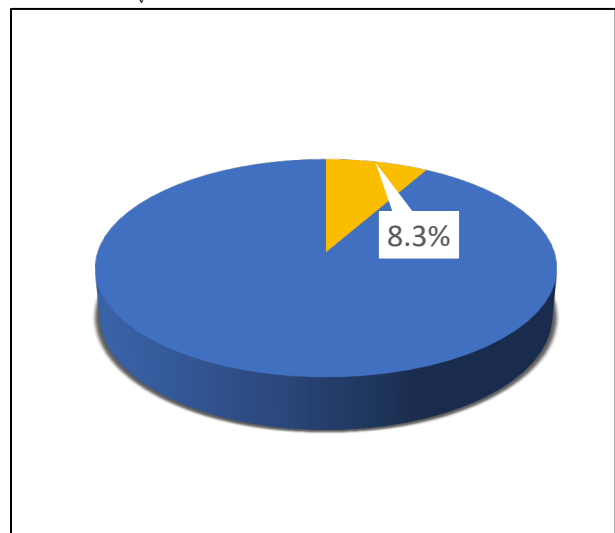
له کۆی (۱۱) راسپارده که ئاراسته‌ی وهزارهتی خویندنی بالا و توپژینهوهی زانستی کراوه له سالی ۲۰۲۲، (۴) راسپارده جیبه‌جیکراوه و (۳) راسپارده جیبه‌جی نه‌کراوه و (۴) راسپارده‌ش له پرۆسه‌ی جیبه‌جیکردندا مان. به‌راورد به سالی ۲۰۲۳ راسپارده جیبه‌جیکراوه‌کان (۴) راسپارده‌یه و راسپارده جیبه‌جینه‌کراوه‌کان کهم بوونه‌وه بۆ (۲) راسپارده، و ئه‌و راسپاردانه‌ی له قوناغی جیبه‌جیکردنیشدا گه‌یشته (۵) راسپارده. به‌مه‌ش ریزه‌ی جیبه‌جیکردنی ده‌کاته (۵۹,۱%).

هیلکاری ۲۹ ژماره‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کانی تابه‌ت به وهزارهتی خویندنی بالا و توپژینهوهی زانستی

هیلکاری ۲۱ ریزه‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کان بۆ سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

هیلکاری ۳۰ ریزه‌ی هه‌ولدانی وهزارهت به‌پینی ژماره‌ی راسپارده‌کان

راسپاردە جىبە جىكراۋە كان

۱. بىلاۋ كوردنەۋەي كەلتورى جياكارىنە كوردن و رېزگرتن لەۋانى دىكە و لىبۋوردەيى، كە ئەمەش رەنگدانەۋەي كار كوردنە بە پرەنسىپى ھاۋولاتىيىون و رېزگرتن لە فرەبى لە رېي زىا كوردنى پىرۇگرامە حكومىيە كان و بە ھاۋكارى لە گەل رىكخراۋە كانى كۆمەلگەي مەدەنى كە ئامانچ لەم پىرۇگرامانەش بىلاۋ كوردنەۋەي كەلتورى مافە كانى مرۇقە لە رېي پەرەپىدانى پىرۇگرامە پەرۋەردەيىيە كانەۋە، بە چەشنىك ئەو پىرۇگرامانە جىبە جى بىكرىن بە بەشدارى دامەزراۋە نىشتىمانىيە كان و رىكخراۋە كانى كۆمەلگەي مەدەنى.
۲. بىلاۋ كوردنەۋەي كەلتورى جياكارىنە كوردن لە رېي زىاد كوردنى پىرۇگرامە حكومىيە كان و بە ھاۋكارى لە گەل رىكخراۋە كانى كۆمەلگەي مەدەنى ئامانچداردا.
۳. تىككەل كىش كوردنى خويىندى مافە كانى مرۇق لە پىرۇگرامە كانى خويىندى قوتابخانە و زانكۆكاندا، و بەردەۋامبۋون لە جىبە جىكردنىيان، لە نىۋياندا خويىندى پەيۋەست بە يەكسانى نىۋان ھەردوۋ رەگەز و مافە كانى مندال.
۴. كۆكردنەۋە و شىرۇقە كوردنى داتاي پەيۋەست بە كەرتى خويىندى، كە پۆلنىكرابىت بە گوپىرەي رەگەز و تەمەن و شويىنى جوگرافى، بە ئامانچى ھەلسەنگاندنى كاريگەرى سىياسەت و پىرۇگرامە پەيۋەندىدارە كان.

راسپاردە جىبە جىنە كراۋە كان

۱. زامن كوردنى دەستە بەر كوردنى خويىندى زانكۆي بە خۇپايى بۇ سەرجەم مندالە كەمئەندامە كان لە سەرجەم قۇناغە كانى خويىندى ناچارى، و جىبە جىكردنى "ئاۋىتە كوردنى پەرۋەردەيى گشتىگر" بۇ مندالانى كەمئەندام و پىشكى كورسىيە كانى خويىندى كە بۇيان تەرخان كراۋە لە پىرۇگرامە كانى خويىندى زانكۆيى.
۲. تەرخان كوردنى سەرجاۋەي مرۇيى و تەقەنى و دارايى پىۋىست بۇ دوۋبارە ئامادە كوردنەۋەي كەمئەندامان و دەستە بەر كوردنى راھىنانى و خويىندى پىشەيى بۇيان.

ئەۋ راسپاردانەي كە لە پىرۇسەي جىبە جىكردندان

۱. لىژنە كە دەۋلەتە ئەندامە كە رادە سىپىرئىت بە چىركردنەۋەي ھەۋلە كان بۇ زامن كوردنى دەركردن و جىبە جىكردنى ياساى ماددە ھۆش بەرە كان و كارتىكەرە عەقلىيە كان و گرنگىدان بە دروست كوردنى سەنتەرىكى ئامادە كوردنەۋەي ئالوودە بوۋان بۇ ئەۋەي ئەو رۇلە ئەدا بىكات كە ياسا پىيى سىپاردوۋە، ھەروەھا بىلاۋ كوردنەۋەي ھۆشيارى تايىبەت لەلەي ھەرزەكاران دەربارى زىان و مەترسىيە كانى ماددە ھۆش بەرە كان، ئەۋىش لە رېي جىبە جىكردنى بەرفراۋانى پىرۇگرامە كانى قوتابخانە كان و ھەلمەتە كانى راگەياندىن لەم بواردەدا. ھەروەھا لىژنە كە راسپاردەي ئەۋە دەكات دەۋلەتە ئەندامە كە چارەسەر بۇ ئالوودە بوۋون بە ماددە ھۆش بەرە كان دەستە بەر بىكات و كارئاسانى بىكات بۇ دەستراگە يىشتن پىيان.
۲. بەردەۋامبىدان بە ھەۋلە كانى پەيۋەست بە بەرەۋدان بە ھەلى كار بۇ لاۋان لە رېي خويىندى و راھىنانى پىشەيىيەۋە.

۳. گرتنه بهری ریککاری پیویست بۆ دهسته بهرکردنی خویندن بۆ چینه پهراویز خراوه کان، و دهسته بهرکردنی دهرفتهی خویندن بۆ کۆچبهران و پهنا بهران و ناوارة ناوخۆییەکان.

۴. گرتنه بهری ریککاری دهسته جی بۆ زامکردنی ئەوهی سەرجه مەئەندامەکان خویندن خۆپایان بۆ دهسته بهر بکریت.

۵. برهه دان به سیستمی خویندن له ریی زیادکردنی بودجهی کهرتی خویندن بۆ ئەوهی سیستمی خویندن رهنگدانهوهی کهلتوری سەرجه مەئەندامەکان بییت.

له خوارهوه رێوشوێن، یاسا، رێنمایی، ریکار و ههنگاوی پراکتیزی که گراوه ته بهر له جێبه جێکردنی پاسپارده نێودهوله تیبه کان ده خرێته روو:

بۆ جێبه جێکردنی پاسپارده کان چه ند بریاریک دهرکراوه که چه ند بێوه رێکیان له بهرچاو گرتووه:

- پیوه ر و مه رجه کانی رێزبه ندی نیشتمانی زانکۆکان.
- بهرژه وه ندی قوتابیانی ماسته ر و دکتۆرا.
- له بهر رۆشنایی یاسای زانکۆ تاییه ته کان که له په رله مانی کوردستان په سه ند کراوه، تا ئیستا (۱۷) زانکۆ و لقی زانکۆیی له شاره کانی کوردستان کراونه ته وه.

پلانی ستراتیژی

ئەوله ویه ت دەرپیت به فراوانکردنی مه ودا ی خویندن ته کنیکی و پیشه یی له هه ری می کوردستان و ئاماده کردنی رێنماییه کانی تاقیکردنه وه کان، سه نته ری پراویزکاری قوتابیانی و خویندکاران، هه روه ها داپشته وه ی سیاسه تی وه زاره ت و پاسپارده ی زانکۆکان به مه به ستی ئەنجامدانی روویوی بازاری کار و گونجانی له گه ل توانست و پرۆگرامه کانی خویندن.

ئەوله ویه تی پلانی ستراتیژی وه زاره ت بریتی ده بییت له په ره پیدانی خویندن ته کنیکی و پیشه یی و به رده وامی ریفۆرمی خویندن بالآ و به ستنه وه ی زیاتری ناوه رۆکی پرۆگرامه کانی خویندن به پیداو یستییه کانی بازاری کار، ئاماده کردنی رێنماییه کانی وه رگرتن، تاقیکردنه وه کان، سه نته ری پراویزکاری قوتابیانی و خویندکاران و گره نته ی توێژینه وه ی زانستی و ئەنجامدانی کۆنفرانسه زانستییه کان به تاییه ت له بواری TVET و پرۆگرامه کان و یاسا و زمانی کوردی و با به ته کانی تر.

زیادکردنی ناوه ندەکانی خویندن حکومی و تاییه ت

- له هه ری می کوردستان تا ئیستا (۲۰) زانکۆی حکومی هه یه، هاوکات دو ده سته و ئەنجومه نیکی حکومیش هه یه که ئەوانیش به پیی سپۆری کاره کانیان پایی ده که ن.

- بەسود وەرگرتن لە یاسای زانکۆ تایبەتەکان و لەبەر رۆشنایی پرینمایى کردنەوێی پەیمانگەى تایبەت تا ئیستا (١٢) پەیمانگە لە شار و شارۆچکە جیاکانى هەریمی کوردستان بەپێى پەیمانگەى جیا و پێداویستەکانى بازاری کار کراونەتەو.

کەمکردنەوێى کرێى خوێندن

بەرەپاوەردنى دۆخى دارایی هاوولاتیان لە هەریمی کوردستان بە شیوەیەکی گشتی و بەئامانجی رەخساندنی دەرڤەتی زیاتر بۆ قوتابیان/ خوێندکاران بەشیوەیەکی تایبەت، وەزارەت بۆ هەر سێ سالی خوێندنی (٢٠١٩-٢٠٢٠) و (٢٠٢٠-٢٠٢١) و (٢٠٢١-٢٠٢٢)، ئەم بریارانەى خوارەوێى جێبەجێکرد:

- کەمکردنەوێى کرێى خوێندنی پارالێل و ئیواران بەرپێژەى (٦٥%) لە سەرڤەم زانکۆ حکومیهکان بۆ هەموو قوناغەکانى خوێندنی (دبلۆم، بەکالۆریۆس، ماستەر و دکتۆرا)، ئەم بریارە تەنھا بۆ سالی خوێندنی (٢٠٢٣-٢٠٢٤) جێبەجێ دەکرێت.
- لە زانکۆ و پەیمانگە تایبەتەکانى کوردستان-یش لە پێناو مانەوێى روحیەتى کێپێکێى زانستى لە دامەزراره ئەکادیمیەکان و لەبەرچاوەگرتنی بارودۆخى هاوولاتیان وەزارەت بریاریدا بە کەمکردنەوێى کرێى خوێندن لە زانکۆ و پەیمانگە تایبەتەکان بەرپێژەى (١٠ بۆ ٢٠%) بۆ سەرڤەم قوناغەکانى خوێندن، بەپێى دوايین ئەنجامەکانى ریزبەندى نیشتمانى زانکۆکانى کوردستان.

هەنگاوەکانى جێبەجێکردنى یاسای چاکسازی لە موچه و دەرماڵە و بەخشین و ئیمتیازاتەکان و خانەنشینی لە هەریمی کوردستان عێراق

وەزارەتى خوێندنى بالا و توێژینهوێى زانستى، لەبەر رۆشنایی بریار و راسپاردەکانى کابینەى نۆیەمى حکومەتى هەریمی کوردستان و دواى دەرچوونى یاسای چاکسازی لە موچه و دەرماڵە و بەخشین و ئیمتیازاتەکان و خانەنشینی لە هەریمی کوردستان، ئەم هەنگاوانەى ناو:

خشتهى ٢٢ ژمارەى بەدواداچوونى ژمارەى دۆسیهەکان

ژ. دۆسیهەکان	ژ. دۆسیهەى وردبێنیکراو	ژ. زیادەى پله	ژ. زیادەى سەرموچه	جیاوازی کۆى موچه	تێبىنى
٣١٣٣٢	٢٥٣٧٥	٢٩٩	١٦٤	١٠٣,٣٩٦,٧٨٠	تەواوبوہ

هەولەکانى رووبەرپووبوونەوێى ماددە هۆشبەرەکان و کارتیکەرە عەقلىیەکان لە زانکۆ و پەیمانگاکان

- وەزارەتى خوێندنى بالا سەنتەرەکانى راویژکاری قوتابیان لەناو زانکۆکان بۆ بەرەنگاربوونەوێى ماددە هۆشبەرەکان کاراکرد بە مەبەستى بڵاوکردنەوێى هۆشیاری، پەرەپێدانى تواناکان، توێژینهوێى و پەرەپێدان،

ئاۋېتە كوردنى پىرسى ماددە ھۆشبەرەكان لە گەل پىرۇگراممەكانى خويىندىن، بەكارھيىنانى زانستىيانەى ھۆيەكانى ميديا و سۆشپال ميديا و تەكنەلۇجيا.

- لە پىكەوتى ۲۰۲۴/۰۲/۲۶ ديدارى نەخشەپى بەرەنگارىبونەوى ماددە ھۆشبەرەكان و كارتىكەرە عەقلىيەكانى سازكرد كە زانكۆكان بەرپىسىار دەبن لە جىيەجىيىكردى نەخشەپى بەرەنگارىبونەوى ماددە ھۆشبەرەكان، چونكە لە ناو زانكۆكان بە مېتۇدى زانستى كار لەسەر پىرسى بەرەنگارىبونەوى ماددە ھۆشبەرەكان و كارتىكەرە عەقلىيەكان كار دەكرىت.
- وەزارەتى خويىندىن بالاً و توپىزىنەوى زانستى لەسەر بنەماى فرە دىسپلىنى كار لەسەر ئەم پىرسە دەكات، بەتايىبەت لە پىسپورىيەكانى (سايكۆلۇجى، سۆسپۆلۇجى، ياسا، راگەياندىن، بواری پىزىشكى و بواری دىكەى پەيوەندىدار)، كە ھەموان پىكەو دەتوانن لەسەر ئاستى زانكۆ و گروپى توپىزىنەوى و گروپى كار دروست بكەن.

نەھىشتنى جياكارى رەگەزى

وہزارەتى خويىندىن بالاً و توپىزىنەوى زانستى گىرنگى داوہ بە بەرنامە و پىرۇگرامى خويىندىن بە ئاراستەى پونكردنەوى زياترى چەمكى پىكەوہەژيان، بەتايىبەت لەكۆلپىزە پەروەردەى و مرۇقاىتەى و ياسايىيەكان، بۇ نمونە بابەتى (Diversity Education) لە زۆربەى زانكۆكانى ھەرىمى كوردستان دەخويىندىت و بىرگە و بابەتەكانى ھەولپىكن بۇ پىكەوہەژيان و پىزگرتن لە جياوازييەكان بۇ ئەوہى پىرۇسەى خويىندىن رەنگدانەوى كەلتورى سەرجم پىكەتەكان بىت. لەلایەكى دىكەوہە، ھەروہا وەرگرتنى قوتابيانى پىكەتەكان لە بەشەكانى زمانى توركى و سريانى لە زانكۆكانى ھەرىمى كوردستان بە بى رەچاوكردنى كۆنمرە دەكرىت.

گىرنگى دەدرىت بە سەنتەرەكانى جىندەر و يەكسانى جىندەرى لە زانكۆكان و ديارىكردىن رۇلپان لەبارەى پىرسەكانى مافى مرۇف و پىكەوہەژيانى ھاوبەشانەى نپوان جياوازييەكان، خويىندىن مافەكانى مرۇف لە پىرۇگراممەكانى خويىندىن قوتابخانە و زانكۆكاندا تىكەلپىشكراوہ، لەوانەش بابەتى يەكسانى نپوان ھەردوو رەگەز، مافەكانى مندال و بەردەوامىدان بە ھەولەكانى پەيوەست بە برەودان بە دۆزىنەوى ھەلى كار بۇ لاوان لە رپى خويىندىن و راھىنانى پىشەپىيەوہ.

لەبەر چاوكرتنى كەسانى كەمئەندام و خاوەن پىداوېستى تايبەت

ھەولدراوہ بۇ دەستەبەر كوردنى كەسانى خاوەن پىداوېستى تايبەت بە خويىندىن و راھىنانى پىشەپىيە بە خۇراپى و لابردنى سەرجم ئاستەنگەكان و تەرخان كوردنى پىشكى كورسى خويىندىن تايبەت لە پىرۇگراممەكانى خويىندىن زانكۆى حكومى و ئەھلى بۇيان. بۇ ئەم مەبەستەش (۱۰۰٪) كەمئەندام و نابىنپان لە خويىندىن بالاً/ماستەر و دكتورا لە زانكۆكانى ھەرىمى كوردستان وەردەگىرپن بە مەرجىك لە تاقىكردنەوى توانستى زانستى دەرچووبن، لەم رووہوہ (۶) نابىنا سوودمەند بوون.

وهرگرتنی ئاواره و پەنابەرانی لە زانکۆ و پەیمانگاکانی ھەرێم

ئاواره و پەنابەرانی لە زانکۆ و پەیمانگا حکومی و تاییبەتەکان ھاوشانی قوتابیانی ھەرێمی کوردستان وەرەدەگیرین، لە بەشە ناوڤۆییەکانیش خزمەتگوزارییە سەرەکییەکانیان بۆ دابینکراوە وەک شوێنی ھەوانەو و ئاوەپۆ و شوێنی گونجاو بۆ خویندن.

لەلایەکی دیکەووە کارناسانی کراوە بۆ وەرگرتنی خویندکاران و قوتابیانی کەرکوک و ناوچە دابڕێندراوەکانی دەرەوی ئیدارەیی ھەرێمی کوردستان، بەتاییبەت ئەو قوتابیانی لە قوتابخانە کوردییەکان دەخوینن، بۆ سالی خویندنی (۲۰۲۱-۲۰۲۲) زیاتر لە (۱۱۶۰) قوتابی کارناسانیان بۆ کراوە.

پێکاری پێویست بۆ جێبەجێکردنی راسپاردەکانی تاییبەت بە وەزارەتی خویندنی بالاً و تووژینەووی زانستی
لە ئەنجامی ئەو زنجیرە وۆرکشۆپ و میژگەردانەیی ئەنجامدران نووسینگەیی رێکخەری راسپاردە نیودەوڵەتیەکان رێکاری تاییبەتی ھەبوو و لەلایەن دیوانی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیرانەووە ئاراستەیی لایەنە پەيوەندیارەکان کران لەوانە وەزارەتی خویندنی بالاً و تووژینەووی زانستی بۆ ئەووی بکەونە بواری جێبەجێکردن بەپێی راسپاردە نیودەوڵەتیەکان وەک بەشێک لەو سەقفە زەمەنییە کە پلانەکە پێی پابەندە.

تاییبەت بە رێگرتن لە جیاکاری و گوتاری رقی لیبوونەووە

گرنگیدان بە ئەنجامدانی تووژینەووی زانستی ئەکادیمی تاییبەت بە بابەتی پێکەووەژیان و نەھیشتنی گوتاری جیاکاری و رقی لیبوونەووە لە سەنتەری تووژینەووی زانکۆ حکومی و ئەھلییەکان

تاییبەت بە ماددە ھۆشبەرەکان و کارتیکەرە عەقڵیەکان

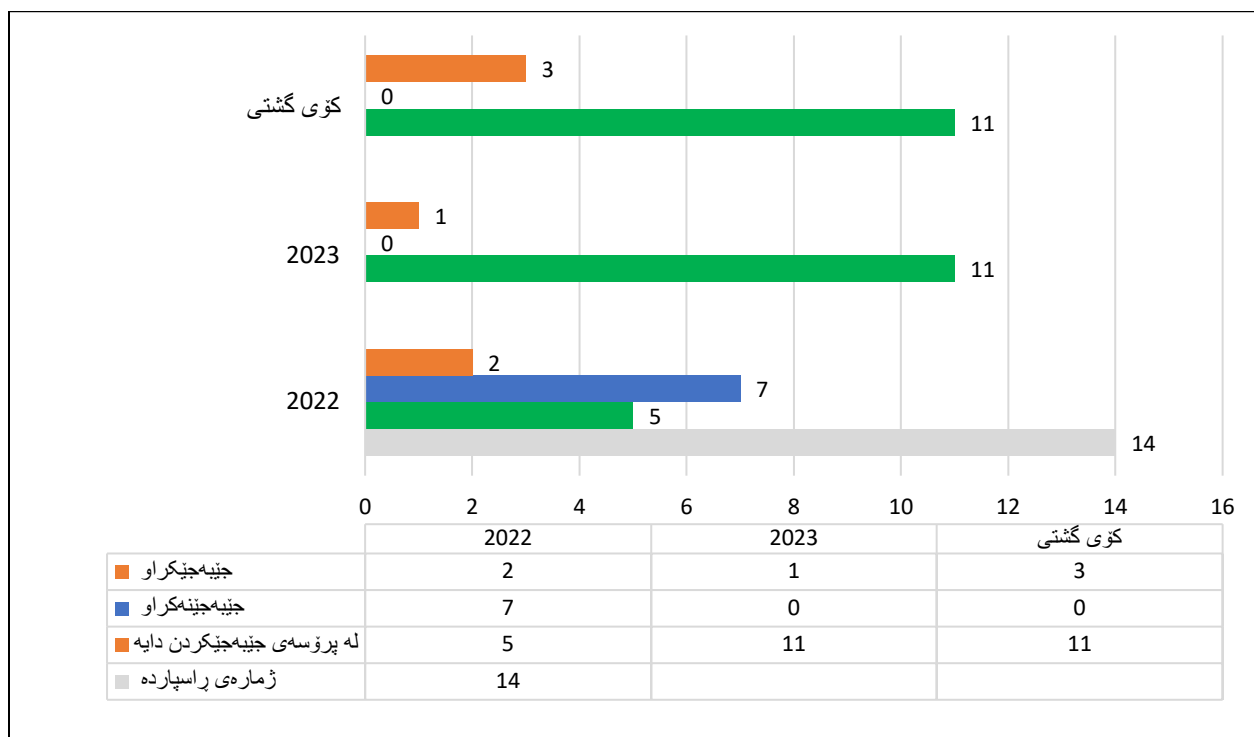
- دەرکردنی رینمایی پێویست بۆ ئاسانکاریکردن بۆ تووژینەووی زانستی و ئەنجامدانی تووژینەووە لەبارەیی ماددە ھۆشبەرەکان و کارتیکەرە عەقڵیەکان.
- پالپشتیکردنی بایەخپێدەرانی و تاییبەتمەندان و ئاراستەکردنەووی تووژەرانی بۆ کاری دیراسەت و تووژینەووە لەم بابەتە.
- تیکھەلکێشکردنی بابەتی کاریگەری ماددە ھۆشبەرەکان لەسەر حالەتی دەرروونی لە بەشەکانی پزیشک، دەرمانسازی، و کۆمەڵناسی.
- لە قوتابخانە، پەیمانگا و زانکۆکان وشیری زیاتر بلابکرێتەووە و بابەتەکە بخریتە نیو مەنھەنجەکانی خویندن بەتاییبەتی لە کۆلیژەکانی یاسا بکریتە بابەتیکی سەرەکی.
- کردنەووی بەشی تاییبەتمەندی لە زانکۆ و پەیمانگاکاندا کە تاییبەت بێت بە پزیشکی دەرروونی و ئالوودەبوون.

تايپەت بە مافەكانى كەمئەندامان و كەسانى خاوەن پېداويستى تايپەت

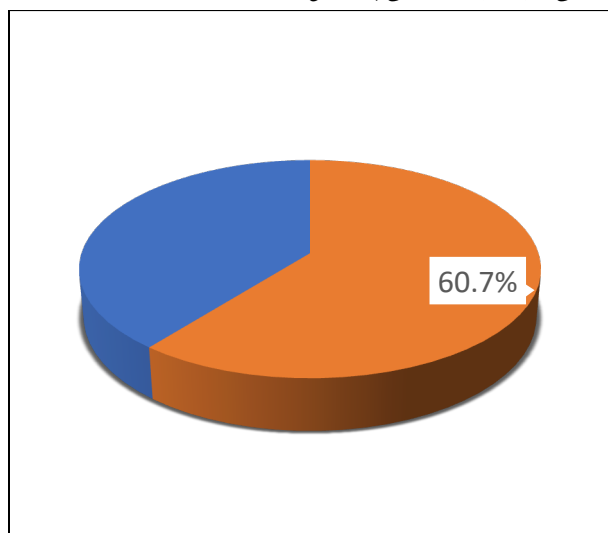
دابىنكردنى كورسى خويندن بۆ زامنكردنى ئەوھى سەرجهم كەمئەندامان و خاوەن پېداويستى تايپەت خويندنى خۆرايپان لە سەرجهم قۇناغەكانى خويندنى زانكۆيى و خويندنى بالا بۆ دەستەبەر دەكرېت

وہزارہتی پلان دانان

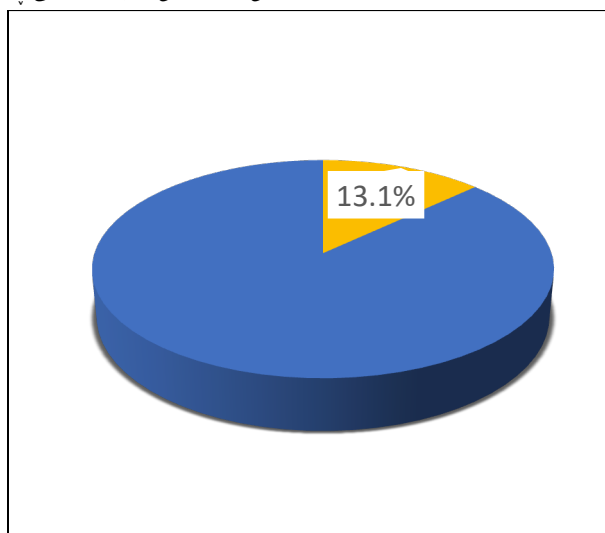
لہ کوی (۱۴) راسپاردہ کہ ئاراستہی وہزارہتی پلان دانان کراوہ لہ سالی ۲۰۲۲، (۲) راسپاردہ جیبہ جیکراوہ و (۷) راسپاردہ جیبہ جی نہکراوہ و (۵) راسپاردہ ش لہ پرؤسہی جیبہ جیکردندا مان. بہرورد بہ سالی ۲۰۲۳ راسپاردہ جیبہ جیکراوہ کان بہرزبوونہتہوہ بو (۳) و راسپاردہی جیبہ جینہکراوی نہماوہ، و ئو راسپاردانہی لہ قؤناغی جیبہ جیکردنیشدان گہیشتہ (۱۱). بہمہش ریژہی جیبہ جیکردنی دہکاتہ (۶۰،۷٪).

ہیلکاری ۳۲ ژمارہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکانی تابیہت بہ وہزارہتی پلان دانان

ہیلکاری ۳۴ ریژہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکان بو سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

ہیلکاری ۳۳ ریژہی ہولڈانی وہزارہت بہ پیی ژمارہی راسپاردہکان

پاسپاردە جىبە چىكراۋەكان

1. ئامادە كىردى بەلگە نەمايەكى پېۋەر ئاسا بۇ كىرىنى دەرمان و پىنداۋىستى و ئامپىرە پىزىشكىيەكان و خىزمەتگوزارىيە پەيوەندىدارەكان بە گوپىرە رىككەۋتنى چوارچىۋە ئاسا، ئەۋىش بە لە بەرچاۋگرتنى بەلگە نامە نپۈدەۋلەتتەيەكان و بەكارهينانينان لە كەمكىردنەۋەى كىپر كىكارى كراۋە و سنوردار، ئىدى لەسەر ئاستى نىشتىمانى بىت يان نپۈدەۋلەتى، كە دەسەلەتەكانى ئەنجامدانى گىرېبەست لە ھەرىمدا جىبە جىپى دەكەن.
2. بەردەۋامبوون لە جىبە چىكردنى كاراى ستراتىژىيەتە كەمكىردنەۋەى ھەژارى بۇ سالى (۲۰۲۲-۲۰۱۸) و پلانى گەشەپىدانى نىشتىمانى بۇ سالى (۲۰۲۲-۲۰۱۸)، و دەستەبەركردنى سەرچاۋەى پىۋىست بۇ جىبە چىكردنيدان، لەپىناۋ بەدپهينانى ئاستىكى گوزەرانى باشتىر بۇ دانىشتوانەكەى، و بەدپهينانى ئامانجەكانى گەشەپىدانى بەردەۋام.
3. دەستەبەركردنى ئامارى پۇلېنكراۋ لەبارەى بىكارىيەۋە.

ئەۋ پاسپاردانەى كە لە پىرۇسەى جىبە چىكردندان

1. دىرژەدان بە ئەنجامدانى چاكسازىيەكان لەپىناۋ باشتىركردنى تواناى دامەزراۋەكان بە چەشنىك كە بگونجىت لەگەل پلانى پەرەپىدانى بەردەۋام بۇ سالى (۲۰۳۰) لەلايەن نەتەۋەبەكگرتتوۋەكانەۋە.
2. گرتتەبەرى سىياسەتتىكى گەشەپىدان بە ئامانجى چالاككردنى كەرتى تايبەت و ۋەبەرھىنان ۋەك كاركردنىك لەسەر برەۋ پىدان و پاراستنى مافەكانى مرۇف.
3. زامىكردنى تەرخانكردنى سەرچاۋەى پىۋىست بۇ جىبە چىكردنى كاراى پلانىكان و ستراتىژىيەتەكانى پەيوەست بە گەشەپىدان و كەمكىردنەۋەى ھەژارى.
4. دىرژەدان بە برەۋدان و جىبە چىكردنى سىياسەت و ستراتىژىيەتەكانى پەيوەست بە كەمكىردنەۋەى ھەژارى، لە رىپى گرتتەبەرى ئەۋ پىرۇگراممانى سوود بە دانىشتوانەكە دەگەيەنن لەپىناۋ بەدپهينانى ئەۋپەرى راددەى گەشە و خۇشگوزەرانى.
5. برەۋدانى زياتر بە گەشەى ئابوورى و كۆمەلايەتەى و باشتىركردنى ئاستى گوزەرانى خەلك.
6. باشتىركردنى دۇخى ئاۋارەكان و زيادكردنى سەرچاۋەكان بۇيان و بە ئەۋلەۋبەتدانانى كىشەكانيان لە نپۈ پىرۇگرامەكانى ھاۋكارى كۆمەلايەتەيدا.
7. دىرژەدان بە ھەۋلەكانى كەمكىردنەۋەى ھەژارى، بە تايبەت لە ناۋچە گوندنشىنەكاندا.
8. لەبەرچاۋگرتنى پىرسپارەكانى رىكخراۋى نەتەۋەيەكگرتتوۋەكان بۇ مندالان (يونىسكو) و تىمى واشنتۇنى تايبەت بە ئامارەكانى كەمئەندامىتەى بۇ مەبەستى ئەۋ سەرژمىرىيەى بە نيازە ئەنجام بدىت.
9. بەدپهينانى زيادبوونىكى گەۋرە لە دەستەبەربوونى داتاي كۋالىتەى بەرز و متمانە پىكراۋ و پۇلېنكراۋ بە گوپىرەى دۇخى كۆمەلايەتەى، ئابوورى، رەگەن، تەمەن و ئىنتىماى رەچەلەكى، ئىنتىماى ئىتنى، كۆچكردن، كەمئەندامىتەى، و شوپنى جوگرافى.

۱۰. بەردەوامىدان بە برەودان بە سىياسەتەكانى پلاندانانى شارستانى بۇ زامىنكىدىكى گەشە تەواۋى سەرجمە دانىشتۇن.

۱۱. دانانى ستراتېژىيە تى بەرەنگارىۋونەۋە بىلابونەۋە ھەژارى لەو پارىژگاپانە كرانە ئامانچ لەلايەن رېڭخراۋى داعشەۋە.

لە خوارەۋە رېۋوشۇن، ياسا، رېنمايى، رېكار و ھەنگاۋى پراكتىزى كە گىراۋەتە بەر لە جىبە جېڭىدىكى پاسپاردە نىۋەدەۋلە تىبەكان دەخىتە رەۋ:

دانانى ستراتېژىيە تى بەرەنگارىۋونەۋە بىلابونەۋە ھەژارى لەو پارىژگاپانە كرانە ئامانچ لەلايەن رېڭخراۋى داعشەۋە

ۋەزارەتى پلان دانان يارمەتيدەرە و ئەۋلەۋىيەت و گىرنگى دەداتە ھەموو ئەو پىرۇژانە يىخود ئەۋكارانە كە پاستەۋخۇ خىزمەت بە ھاۋوللا تىان دەكات لە ھەموو پويەكەۋە، بە ھەماھەنگى لەگەلىان ۋەزارەتەكانى تەندروسىتى، پەروەردە، كاروبارى كۆمەلەيەتى، ئاۋەدانكىردنەۋە يىخود رېڭخرا و كۆمپانىياكان.

ئەم لايەنەنى سەرۋە ھەر پىرۇژەيەكىان بۇ خىزمەتكىدىكى ئەم ناۋچانە پىشكەشى ۋەزارەتى كىردىت، پاستەۋخۇ ئەۋلەۋىيەتى بەم پىرۇژانە دراۋە و خراۋنەتە رىزبەندى يەكەم بۇ جىبە جېڭىدىكى.

گىرېبەستە گىشتىبەكانى ھەرىمى كوردستان

سەبارەت بە ئامادەكىدىكى بەلگەنەمايەك بۇ كىرىنى دەرمان و پىداۋىستى و ئامپىرە پىزىشكىبەكان و خىزمەتگوزارىبە پەيوەندىدارەكان بە لەبەرچاۋگىرتنى بەلگەنەمايە نىۋەدەۋلە تىبەكان و بەكارھىننانيان لە كەمكىردنەۋە كىپىر كىبەكى كراۋە و سنوردار كە دەسەلاتەكانى ئەنجامدانى گىرېبەست لە ھەرىمدا جىبە جىپى دەكەن، ۋەزارەتى پلان دانان بە ھەماھەنگى لەگەل ۋەزارەتە پەيوەندىدارەكان و تىمى پىسپۇرانى كۆرى كار دەكات لەسەر پىرۇژەيە بە ئەلىكتىرۇنى كىردى سىستەمى گىرېبەستە گىشتىبەكانى ھەرىمى كوردستان، ئەم پىرۇژەيە لە سالى ۲۰۱۸ دەستىپىكراۋە و لە ۲۰۲۲/۱۲/۵ ھە كارى پىدە كىرپت و كەۋتۆتە بۋارى جىبە جىڭىدىكى. ۋەزارەتە پەيوەندىدارەكان دەتوانن لە قۇناغى بانگەۋازى تەندەرەۋە تا دەگاتە ۋاژۇكىدىكى گىرېبەست سوۋدى لى بىينن و بەكارى بەينن.

ھەرۋەھا گىشت كۆمپانىياكان لە رېگەي ئەم سىستەمەۋە دەتوانن خۇيان تۆمار بىكەن بۇ كىپىر كى و ئەنجامدانى پىرۇژەكان بە شىۋازىكى زۇر ئاسان پىرۇسەكانى تەندىرىن و دىيارىكىردى گىرېبەستەكان ئەنجامبەن. دىزايىنى پىرۇژەكە تەۋاۋ بوۋە و ئامپىر و سىرۋەرەكان لە فەرمانگەي تەكنۇلۇجىيە زانىارى ھۆكۈمەت دانراۋن و پىرۇسەي رايىنن بە سەرپەرشتى پىسپۇرانى كۆرى بە تىمى ۋەزارەتە پەيوەندىدارەكان لەسەر ئەم سىستەمە ئەلىكتىرۇنىبە دەستى پىكىردوۋە.

باشترکردنی توانای دامه زراوه کان به جه شنیك بگونجیت له گه ل بلانی بهره پیدانی بهره وامی نه ته وه به کگرتووه کانه وه بو سالانی (۲۰۳۰)

به مه بهستی نه جامدانی چاکسازی و باشترکردنی توانای دامه زراوه کان به جه شنیك که بگونجیت له گه ل پلانی بهره پیدانی بهره وام بو سالانی ۲۰۳۰ که له لایه ن نه ته وه به کگرتووه کانه وه ناماده کراوه، له سالانی ۲۰۲۲ دهسته ی ناماری هه ریم به هه ماهه نگی له گه ل رپکخراوی (UNDP) و به پالپشتی دارایی رپکخراوی (USAID) رووپوی دامه زراوه ئابوورییه کان نه جامداوه. رووپویه که نامار و داتای ورد له خۆده گریت له باره ی ژماره ی دامه زراوه کانی زور بچووک، بچووک، مامناوه ند، دهستی کار و لایه نی فه رمی و نافه رمی دامه زراوه کان، له گه ل دهستنی شانکردنی ئاسته نگی و گرفته کان و رپژه ی به شداری ئافره تان له خاوه ندرایتی دامه زراوه کان و چه ند نیشانده رپکی تر.

رووپویه که به کیکه له پلانه ستراتیژییه کانی وه زاره تی پلاندانان که له ناوه راستی سالانی ۲۰۲۱ ناماده کاری بو کراوه له لایه ن دهسته ی ناماری هه ریم، نامانج له م رووپویه دۆزینه وه ی میکانیزی گونجاوه بو زیاتر ره خساندی هه لی کار بو ده رچووانی زانکو و په یمانگا کان و بره ودان به به رزکردنه وه ی ئاستی پیشه یی و توانا کانی دهستی کار له که رتی تاییه ت له رپگه ی نه هیشتنی رۆتین و چاکسازیکردن له تۆمارکردنی دامه زراوه نافه رمییه کان و رۆلی زیاتری که رتی تاییه ت.

وه زاره تی پلاندانان به پالپشتی راپۆزکاری نیوده وه لته تی، ره شنووسی به که می دیدگای ۲۰۳۰ ی هه ریمی کوردستانی ناماده کرد و بو ئه م مه بهسته ش چه ندین وۆرکشۆپیان بو لایه نه په یوه ندیداره کان رپکخست بو زیاتر گفتموگوگردن و ده وه مه ندرکردنی کۆله گه کانی پیکهاته که ی ره شنووسه که.

خوله کانی مه شق و راهبندان له سالانی ۲۰۲۲-۲۰۲۳

له سالانی ۲۰۲۲:

- وه زاره تی پلاندانان به هاوکاری ئازانسی کوریای باشور (کویکا) چه ندین خولی گرنگ نه جامدراوه بو پله تاییه ته کان و فه رمانبه رانی حکومه تی هه ریمی کوردستان که گشت سیکتته ره کان له خو ده گریت، هه روه ها ئه م رپکخراوه هه لساوه به پیشکه شکردنی چه ندین پرۆژه ی به سوود بو نمونه درووستکردنی نه خو شخانه، ویستگه ی کاره با، قوتابخانه، گرنگترین پرۆژه ش به هاوکاری وه زاره تی پلاندانان نه جامدرا بیت بریتی بوو له به ئه لیکترۆنی کردنی گرپه بهسته گشتیه کان و ئیستاش بهره وامه له جیبه جیکردن. له لایه کی دیکه وه چه ندین ده رفه تی خویندنی بالا (ماسته ر و دکتۆرا) ره خساندوه بو فه رمانبه رانی حکومه تی هه ریمی کوردستان.
- سه باره ت به پرۆژه کانی تاییه ت به خویندنی بالا، وه زاره تی پلاندانان به هه ماهه نگی له گه ل ئازانسی (کویکا) سالانه له مانگه کانی (۲-۳) گشتاندنی بو گشت وه زاره ته کان و دهسته کانی حکومه تی هه ریمی کوردستان ده کات

كە تيايدا مەرج و پېنمابىيەكان و گشت پېداوويستىيەكان روون دەكرېنەو تايبەت بە پىرۆژە و خوېندىنى بالا كە ئەم پىكخراوئە نىجامى داوئە.

- گرنگترين خولەكانى ئەم پىكخراوئە برىتتىن لەمانەى خوارەوئە: لە سالى ۲۰۲۲ خولى سىياسەت و پىكارەكان بۇ بەكارهينانى ئايتى بوو لە دام و دەزگاكاني حكومت.

لە سالى ۲۰۲۳:

- خولى مەشقى تايبەت بە حكومتى ئەليكترونى.
- پىرۆژەى مۆدىرن كردنى سىستەمى تەداروكى گشتى.

بەپىوئەبەرايەتى كىپا بۇ راھتنان و مەشقى

كۆى ئەو خولانەى لەناوئەوئەى ھەرىم لە بەپىوئەبەرايەتى كىپا لە سالى ۲۰۲۳ ئەنجامدرا كە (۷۵۰) كەس بەشدار بوو (۴۵۰) نېر و (۲۳۰) مى بوو لە بوئارەكانى بەپىوئەبردنى سىياسەتى گشتى، پلانى ستراتىژى، ھۆشيارى پىراكتىزە ياساىيەكان، پەپىوئەندىيە نىوئەولەتییەكان، دلىياى جۆرى، بەپىوئەبردنى دامەزراوئەى، پەپىوئەندىيە كارگىپىيەكان، سىستەمى ژمىريارى لامەركەزى حكومى، شىرۆقەكردنى ياساىيە بەرزەفت كردنى فەرمانبەرانى دەولەت و كەرتى گشتى، بەپىوئەبردنى پىرۆژەكان، چارەسەرى ئارىشەو بىرپاردان، پلان و بەپىوئەبردنى، پاراستنى وزە، گرپىيەستە گشتىيەكان، بەپىوئەبردنى ستراتىژى، كارگىپى ئەليكترونى، بازاركارى لە كەرتى گشتى، رەوشتەكانى كاركردن لەكەرتى گشتى.

سىتراتىژىيەتى كەمكردنەوئەى ھەژارى بۇ سالانى ۲۰۱۸ - ۲۰۲۲

سەبارەت بە بەردەوامبوون لە جىبەجىكردنى ستراتىژىيەتى كەمكردنەوئەى ھەژارى بۇ سالانى ۲۰۱۸ - ۲۰۲۲ و پلانى گەشەپىدانى نىشتىمانى بۇ سالانى (۲۰۱۸-۲۰۲۲) و دەستەبەرکردنى سەرچاوئەى پىوويست بۇ جىبەجىكردنىان، لەپىناو بەدپىيەينانى ئاستىكى گوزەرانى باشتر بۇ دانىشتووان، بەدپىيەينانى ئامانجەكانى گەشەپىدانى بەردەوام و نەھىشتنى ھەژارى، وەزارەتى پلاندانان لەپى سندوقى گەشەپىدانى كۆمەلايەتییەوئە كە بە ھەماھەنگى لەگەل وەزارەتى پلاندانانى حكومتى عىراقىيەوئە بەپىوئە دەبرىت، كارى كردوئە بۇ گەشەپىدانى گوندەكان و ناوچەكانى دەوروبەرى شارەكان.

دواى دەستنىشانكردنى ھەژارتىن گوند و ناوچە لە پارىزگاكاني ھەرىمى كوردستان لە پىگاي بانكى نىوئەولەتى كۆمەك دەكرىن بۇ ئەنجامدانى پىرۆژەى بچووك. لە سالى ۲۰۱۹ لە سنوورى پارىزگاي دەوك و سالى (۲۰۲۰) لە سنوورى پارىزگاي سلىمانى چەند پىرۆژەيەك ئەنجامدراوئە، لە سالى ۲۰۲۱ لە سنوورى پارىزگاي ھەولپىر خراوئەتە بەرنامەى جىبەجىكردن و بەردەوامى ھەيە.

ئەنجامدانى خولى مەشق و راھىنەنى بۇ كەسلى كەمدەرامەت لەسەر پىشەبىيەكان بۇ نەمۇنە سەرتاشىن، درومان بە مەبەستى دۆزىنەۋەى ھەلى كار بۇيان.

- ھەول دەدرېت لە سالى (۲۰۲۴) سىستەمىكى گىشتىگىرى ئاسايشى كۆمەلەيەتى ئامادە بكرېت بە و ئامانجەى كە گەنجان و كرېكاران و فەرمانبەران و ئەوانەى لە ئابورى نافرەمىدا كار دەكەن باشتر دەستيان بەم سىستەمە بگات كە لەسەر بنەماى كار و پرۆژەكانى بازاري كار، بەتايبەتى بۇ باشتر كىردنى داھاتى كرېكاران، بە سالچووان و خاۋەن پىداۋىستىيە تايبەتەكان.
- تا سالى (۲۰۲۴) زۆرتىن خەلكى كەمدەرامەت سوودمەند دەبن لە سىستەمى بەرپۆبەردنى زانىارى و تواناي دامەزراۋە نەتەۋەبىيە بەھىزكراۋەكان بۇ باشتر كىردنى سىستەمى پاراستنى كۆمەلەيەتى.
- بەرنامەى خۇراكى جىھانى بەشپۆبەيەكى سەرەكى لەسەر تۆمارى يەكخراۋ سىستەمى دابەشكردى گىشتى (پسولەى خۇراك) كار دەكات بۇ مىكانىزمى بەستەۋەى ئەو دامەزراۋانەى كە سوودمەند دەبن لەم پلاتفۆرمە ئامادە كراۋە.

پروگرامەكانى بەبەست بە كەمكردەۋەى ھەزاري

ۋەزارەتى پلاندانان ئەۋلەۋىيەتى داۋەتە ئەو پرۆژانەى كە پەيۋەستىن بەھاۋولەتيان لە گىشت سىكتەرەكان بەتايبەتى لەلەيەنەكانى كەمكردەۋەى ھەزاري دابىنكردى خزمەتگوزارى تەندروستى نەھىشتى نەخوئىندەۋارى و گەياندى خزمەتگوزارىيە سەرەككەيەكانى ھاۋولەتيان ۋەكو سىستەمى ئاۋ ئاۋەرپۇ دروستكردى و چاككردى رېگابان بەگىشتى لەناۋچە دوورەدەستەكان و گوندەكان بەتايبەتى، لەسەرچەم پارىزگاكان و ئىدارە سەرەبەخۇكانى ھەرىمى كوردستان بەشېك لەم پرۆژە خزمەتگوزارىيە تەۋابوون و بەشېكىشيان لە قۇناغى جىبەجىكردىندان لەم سىكتەرەنەى خوارەۋە:

- سىكتەرى پەروەردە (۱۵۱) قوتابخانە.
- سىكتەرى تەندروستى (۷۱) بىكەى تەندروستى.
- سىكتەرى ئاۋ ئاۋەرپۇ (۴۸۷) پرۆژە.
- دروستكردى و خزمەتگوزارى و نىشتەجىبون بۇ كەمدەرامەتان (۵۵) پرۆژە.
- چاكسازى گەشەپىدانى كۆمەلەيەتى (۱۲) پرۆژە.
- دروستكردى و چاككردەۋەى رېگاي گوندەكان (۱۶۶) پرۆژە.
- كۆى گىشتى دەكاتە (۹۴۲) پرۆژە.

ئامارى بۆلېنكراۋ لەبارەى بىكارى

بەگوپرەى ئەنجامەكانى رۇپۇيۇكى تايبەت بە بىكارى كە لەسالى ۲۰۲۱ ئەنجامدراۋە رېژەى بىكارى لە ھەرىمى كوردستان برىتەى لە (۱۶،۸٪) لەسەر ئاستى پارىزگاكان لە پارىزگاي ھەۋلېر (۱۷،۷) و لە پارىزگاي سلىمانى (۱۲٪) و لە

پاریژگای دھۆک (۲۴،۱) و لە پارێزگای هەلەبجە (۱،۴٪)، لەسەر ئاستی ڕەگەز ڕێژەى بیکارى لە ھەرێمى کوردستان بۆ ڕەگەزى نێر (۱۳،۶٪) بۆ ڕەگەزى مێ بریتىە لە (۲۹،۶٪).

جالاککردنى کەرتى تابیەت و ەبەرھەنان

وەزارەتى پلان دانان بە ھەماھەنگى لەگەڵ وەزارەتە پەيوەندیدارەکان لە ھەولدايە بۆ ئامادەکردنى ڕەشنووسى پلانى ڕیفۆرمى ئابوورى ۲۰۲۱ - ۲۰۲۳ى ھەرێمى کوردستان. ھەرۆھە چەندین ڕاپۆرت و تووژینەوہى ئامادە کردووه، لەوانەش ڕاپۆرتى ھەمەچەشن کردنى سەرچاوەکانى داھات و داينکردنى ھەلى کارى زیاتر، تووژینەوہى ڕۆلى کەرتى گەشتیاری لە پەرەپیدانى بەردەوام، و ڕاپۆرتى پەرەپیدانى توانای ھەناردەکردنى بەرھەمە پێشەسازییەکان.

گرنگى دراوہ بەو ڕپۆژانە کەراستەوڤو کارىگەرییان ھەيە لەسەر گەشەى ئابوورى و باشتکردنى گۆزەرانى ھاوولاتیان بۆ ئەم مەبەستە کۆنفرانسیكى تابیەتى لەشارى ھەلەبجە ڕیکخست بە ئامانجى گرنگیدان بەگەشەى ئابوورى و کەمکردنەوہى ھەژارى لە ناوچە دوورە دەستەکان و گوندەکان.

گەشەى ئابوورى و کۆمەلایەتى و باشتکردنى ئاستى گۆزەرانى خەلک

وەزارەتى پلاندانان بە ھاوبەشى لەگەڵ ڕیکخراوہکان کاریان لەسەر ئەم خاڵانەى خواروہ کردووه بەمەبەستى باشتکردنى خزمەتگۆزارى ھاوولاتیان:

- دابەشکردنى ھەرێمى کوردستان بە سەر چەند شارو شارۆچکەيەک تاکو ھاوکارییەکان بەشپۆھەيەكى يەکسان دابەش بکړین بەسەر ھەموو شوینەکان بە ھەماھەنگى لەگەڵ وەزارەتەکان ھەيیت بۆ خزمەتگۆزارى باشترى ھاوولاتیان لەرپگای نیوئەولەتییەکان بۆ گشت ناوچەکان بەبى جیاوازی.
- دانانى سیستەمى داتابەيس بۆ جیاکرنەوہى ئەوانەى سوودمەند بوون تاکو بتوانن بەشپۆھەيەكى يەکسان ھەموو ئەوانە بگړیتەوہ کە سوودمەند نەبوونە لە ھاوکارییەکان و گەرەنتى گەبشتنى ئەو ھاوکاریانەى دین بۆ پارێزگاکانى دھۆک و نەينەوا و ناوچە کیشە لەسەر و دوورە دەستەکان.
- کار کردن بۆ گەرانەوہى ئەو مندالانەى کە لە خویندن داپراون بۆ سەر خویندن لەھەر قۆناغیک بن.
- داينکردنى پیداوپیستىەکانى تەندروستى بۆ ھەموو خیزانیک بەتابیەتى مندالانى خیزانە ھەزارەکان.

سەرژمىرى گشتى دانیشتوان

وەزارەتى پلاندانانى عیراق ڕپاریدا کۆتایى ئەم سالى سەرژمىرى گشتى لە عیراق، بە ھەرێمى کوردستانیشەوہ، ئەنجام دات. لە ۲۰/۱۱/۲۰۲۴ ڕپارە سەرژمىرى گشتى دانیشتوان ئەنجام بدرییت.

بەپىی ڕپارى وەزارەتى پلان دانانى حکومەتى ئیتحادى سەرجمە گړفتەکانى پەيوەست بە سەرژمىرى لەلایەن حکومەتى عیراق و دادگای فیدرالى يەکلاراونەتەوہ، ھەولەکانیش بۆ چارەسەرکردنى لایەنى دارايى بەردەوامە و

ھەماھەنگى توند ھەيە لەگەل سندوقى نىشتە جىبوونى نەتەوھ يەكگرتوۋەكان، بۇ ئەوھى پىرۇسەكە بەپىي پىوھەرە نىودەولەتتېيەكان ئەنجامبدرىت.

پويىوۋى بارودۇخى ئابوۋرى و كۆمەلايەتى خىزان

بە ھاوبەشى دەستەي ئامارى ھەرىم لەگەل دەزگاي ناوھندەي ئامارى عىراق و بە ھەماھەنگى و پالپىشتى ھونەرى بانكى نىودەولەتى پويىوۋى بارودۇخى ئابوۋرى و كۆمەلايەتى خىزان ئەنجامبدرىت، وبە يەككىك لە پىرۇزە ئامارىيە ھەرە گىنگەكان دادەنرىت كە ماوھى كاركردى مەيدانى يەك سالى دەخايەنرىت و پىپارە لە سەرەتاي سالى ۲۰۲۵ كۆتايى بىت. مەبەست لە ئەنجامدانى روويپوۋەكە زانىنى بارودۇخى گوزەرانى خىزانەكانە بەشىوھىيەكى گىشتى. لەلايەكى ترەوھ ئەنجامەكانى ئەم روويپوۋە دەبىتتە سەرچاۋەيەك بۇ نوپكردەنەوھى و دىيارىكردى رىژەي ھەژارى و ئەو ھاوولتتېيانەي لەژىر ھىلى ھەژارىدان.

ئەم روويپوۋە (۲۵) بەش لەخۇدەگرىت و لەم بوارانە پىكھاتوۋە:

- تاييەتمەندىيە دىمۇگرافىيەكانى خىزان: كە زانىارى پۇلنىكراو بە گوپىرەي تەمەن و پەگەز و بارى كۆمەلايەتى و شوپىنى جوگرافى.
- سىكتەرى پەروەردە.
- سىكتەرى تەندروستى: لەلايەن (تىمى واشنتۇن) بابەتەكانى تاييەت بە كەمئەندامان (ئاستەنگەكان) پىشنىياركراوھ.
- كەرتى نىشتە جىبوون.
- پىوانەكردى جەستە.
- كار و رىژەي بىكارى.
- ئاسايشى خۇراك.
- كەرتى كىشتوكال.
- بەشەخۇراك.
- داھات و خەرجى تاك و خىزان.
- قەرز و سولفە.
- ھىنانەدىي داپەرەرى.

روويپوۋى ھىشوۋى فرەنشاندر گەپى ھەوتەم MICS۷

ئامانچ لە ئەنجامدانى ئەم روويپوۋە زانىنى پەوشى تەندروستى ئافرەتانه لە تەمەنى ۱۵-۴۹ سالان و مندالانى تەمەن كەمتر لە (۵) سال لەلايەك و لەلايەكى ترەوھ دەبىتتە سەرچاۋەيەك بۇ ھەژماركردى نىشاندرەكانى پەرەپىدانى

بەردەوام (SGD) لە بوارەکانی پەروەردە، تەندروستی، خزمەتگوزارییەکانی خێزان لەرووی ئاو و ئاوهرۆ، کارکردنی منداڵان و کۆمەڵیک نیشاندەری تری گرنگ.

ئەم روویۆه لەلایەن دەستەي ئاماری هەرێم بە هاوبەشی دەزگای ناوەندی ئاماری عێراق و بە هەماهنگی و پالپشتی تەکنیکی رێکخراوی (UNICEF) ئەنجام دەدرێت. بە پێی پلانی پێشبینی دەکرێت لە کۆتایی سالی داهاوو بچیتە بواری جیبەجیکردنەوه.

روویۆی بێوانەکردنی رۆلی کار و تاییەتمەندی کۆمەڵایەتی و ئابووری بۆ کەسانی خاوەن پێداویستی تاییەت لە هەرێمی کوردستان

ئامانج لە ئەنجامدانی ئەم روویۆه زانیی بارودۆخی کەسانی خاوەن پێداویستی تاییەتە لە رووی تەندروستی بە لەبەرچاو گرتنی سەرئەجەکانی (تیمی واشنتۆن)، پەروەردە، کار، بیکاری و پێداویستیەکانیان لە بواری تەندروستی و فیکردن، ئەم روویۆه لەلایەن دەستەي ئاماری هەرێم بە هاوبەشی دەزگای ناوەندی ئاماری عێراق ئەنجام دەدرێت و لە قۆناغی کۆتایی شیکردنەوهی داتا دایە کە لەلایەن دەزگای ناوەندی ئاماری عێراقەوه ئەنجام دەدرێت.

چالاککردنی کەرتی تاییەت و وهبەرھێنان

دەرچوواندنی رێنمایی ژمارە (۱) ی سالی ۲۰۲۳ تاییەت بە پرۆژەکانی هاوبەشی بێوان کەرتی گشتی و کەرتی تاییەت (PPP) هەنگاویکی گرنگە لە ستراتیژیەتی پلاندانان لە چوارچێوهی حکومەتی هەرێمی کوردستان کە راستەوخۆ کاریگەری دەبێت لە بەرهوویچوونی ژێرخانی ئابووری رەخساندنی هەلیکاری زیاتر بۆ ئەم مەبەستە بەرپۆهەرایەتییهکی نوێ دامەزراوه لە وهزارەتی پلان دانان بەناوی (بەرپۆهەرایەتی یەکەي هاوبەشی بێوان کەرتی گشتی و کەرتی تاییەت)

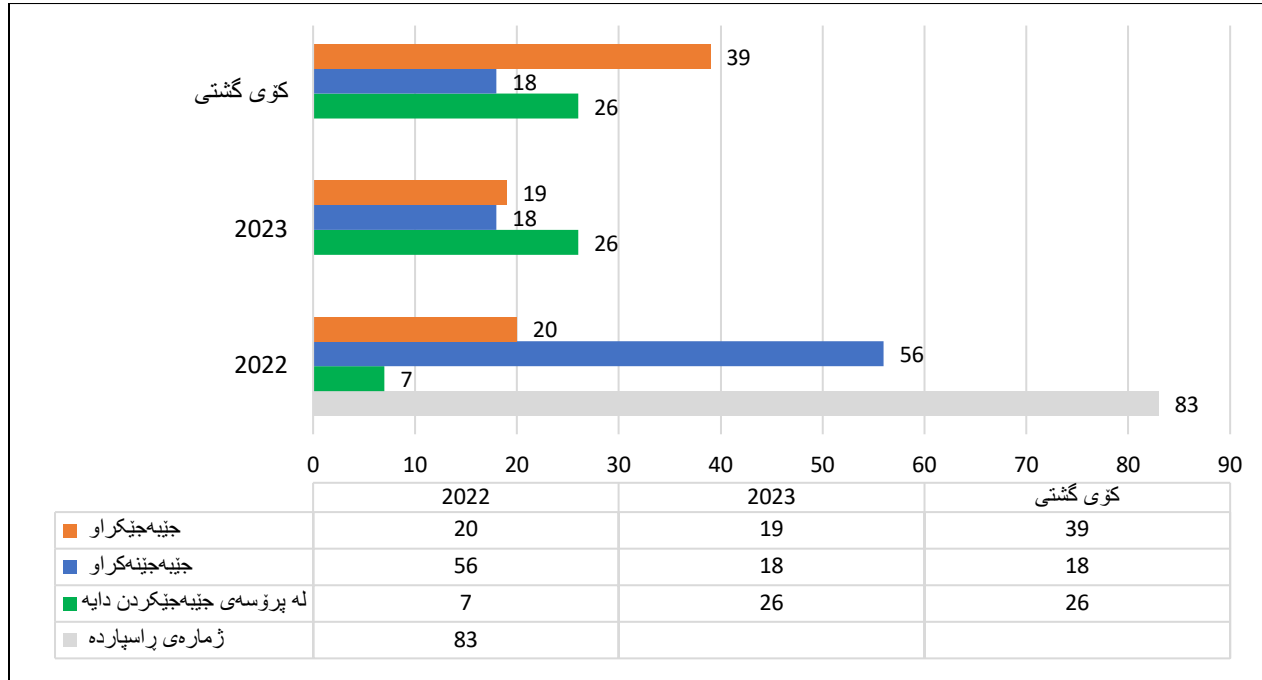
هەمەهەنگی لەگەڵ لایەنە نێودەولەتییهکان

- کار کراوه بۆ پەرەپێدانی ژێرخانی ئابووری بەهاوکاری نەتەوه یەگرتووەکان، یەکییتی ئەوروپا، ولاتانی ئەلمانیا و ژاپۆن هەموو ئەو پێشیارانە وهرگیراوه کە گونجاون لەگەڵ یاساکی حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی ئیتیحادی بەهەماهنگی کاری لەسەر دەکرێت.
- کاری جەدی کراوه بۆ بەئەلیکترۆنی کردنی هەماهنگی بێوان دامودەزگاکی حکومەت بە هاوکاری لایەنی نێودەولەتی.
- کار کردن لەگەڵ رێکخراوی یونیسف بۆ ئەوهی ئاوی پاک بگاتە هەموو هاوولاتیان.
- دروستکردنی چەندین پۆندی گلدانەوهی ئاوی ژێر زهوی بە هاوکاری وهزارەتی کشتوکال و WFP.
- لە مانگی ئازاری سالی ۲۰۲۳ وهزارەتی پلاندانان بەهەماهنگی وهزارەتی کارو کاروباری کۆمەڵایەتی و رێکخراوه هاوکارەکان (UNICEF, WFP, ILO) رەشنوووسیک وازوووکرا بۆ کە مکردنەوهی هەژاری کە چەند هەنگاویک لەخۆ دەگرێت:

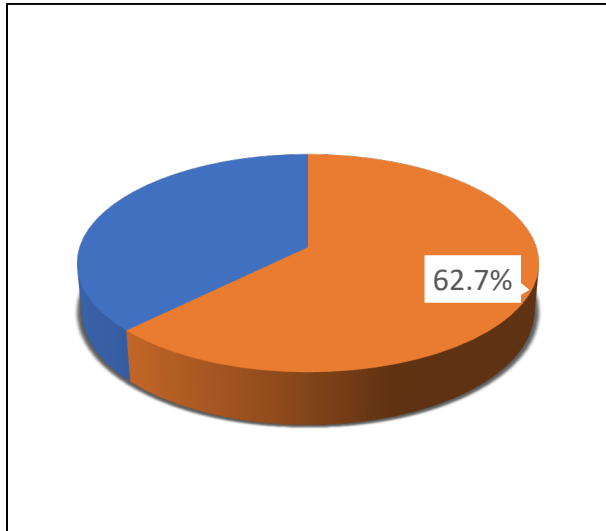
- ئامادە كىردى رەشنىۋى ستراتېژىيە تى پاراستنى كۆمەلەيە تى بە ھاوكارى پىكخراۋى يونىسىف، بىپارە تا مانگى كانونى دوۋەمى سالى (۲۰۲۴) پەشنىۋىسەكە ۋەرىگىپىرپىتە سەر زمانى كوردى و ئاراستەى ۋەزارەتە پەپوۋەندىدارەكانى حكومەتى ھەرىمى كوردستان بىرپىت بۇ دىراسەتكىردنى و خستىنەپروۋى تىپىنىپىيەكانىان.
- تاسالى (۲۰۲۴) خەلكى كەمدەرامەت سوودمەند دەبن لە بەپىۋەبىردنى سىستەمى زانىارى و تواناى دامەزراۋە نەتەۋەپىيە بەھىزكراۋەكان بۇ باشتركىردنى دىزاین و نەھىشتى دەستپوۋەردانەكانى سىستەمى پاراستنى كۆمەلەيە تى.
- بەرنامەى خۇراكى جىھانى (WFP) بەشپوۋەپىكى سەرەكى لەسەر تۆمارى يەكخراۋ سىستەمى دابەشكىردنى گشتى (پسولەى خۇراك) دەكات دىزاینى فۆرمى تۆمارى يەكخراۋ بۇ مىكانىزمى بەستىنەۋەى ئەۋ دامەزراۋانەى كە سوودمەند دەبن لەم پلاتفۆرپە ئامادە كراۋە.

وہزارہتی کار و کاروباری کۆمہ لایہ تی

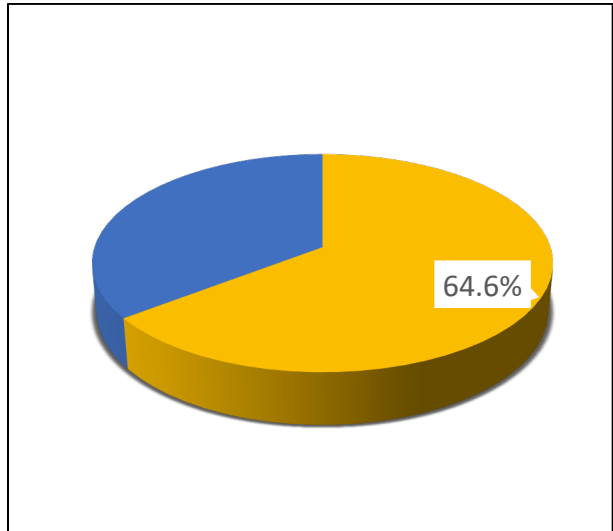
لہ کۆی (۸۳) راسپاردہ کہ ئاراستہی وہزارہتی کار و کاروباری کۆمہ لایہ تی کراوہ لہ سالی ۲۰۲۲، (۲۰) راسپاردہ جیبہ جیکراوہ و (۵۶) راسپاردہ جیبہ جی نہ کراوہ و (۷) راسپاردہ ش لہ پرۆسہی جیبہ جیکردندا مان. بہرورد بہ سالی ۲۰۲۳ راسپاردہ جیبہ جیکراوہ کان بہر زبوونہ تہوہ بۆ (۳۹) و راسپاردہ جیبہ جیبہ کراوہ کان کہ م بوونہوہ بۆ (۱۸) راسپاردہ، و ئہو راسپاردانہی لہ قۇناغی جیبہ جیکردنیشدان گہیشتہ (۲۶). بہ مہش ریژہی جیبہ جیکردنی دہ کاتہ (۶۲،۷٪).

ہیلکاری ۳۵ ژمارہی جیبہ جیکردنی راسپاردہ کانی تابیت بہ وہزارہتی کار و کاروباری کۆمہ لایہ تی

ہیلکاری ۳۷ ریژہی جیبہ جیکردنی راسپاردہ کان بۆ سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

ہیلکاری ۳۶ ریژہی ہہولڈانی وہزارہت بہ پیی ژمارہی راسپاردہ کان

راسپارده حییه جیکراوه کان

۱. زامنکردنی مافی کهسانی کهمئندام بۆ مومارهسه کردنی مافهکانیان له په یوه ندییدا به دهنگان و خۆپالوتن بۆ ههلبژاردنه کانه وه.
۲. ههولدان بۆ ههله شاندنه وهی دهسته واژهی کهمئندام و لهبری ئه وه دهسته واژهی خاوهن پیداو یستی به کار بهیتریت، که کاریگه ری دهروونی ئه مهی دوا ییان که متره، ههروه ها زیاتر گونجاوه له گه ل مافهکانی مرؤفدا.
۳. پیویستی تۆمارکردنی سه رجه م منداله کهمئندامه کان و ریگریکردن له وهی دوو چاری حاله تی بن ره گه زنامه یی نه بنه وه.
۴. کارا کردنی به شداری کهسانی کهمئندام له ههلبژاردنه کاندایا لبردنی ئه و کو ت و به ندانه ی دینه ری به شداری کردنیان.
۵. لیژنه که راسپارده ی ئه وه بۆ دهوله ته ئه ندامه که دهکات که هه موو ری ککاریکی پیویست بگریته بهر بۆ پاراستنی مندالان له توندوتیژی و قۆستنه وهی جنسی و رزگارکردنی سه رجه م ئه و مندالانه ی که ری کخراوی تیرو ریستی داعش دیلی کردوون، شادکردنه وه یان به خیزانه کان یان و پیشکه شکردنی خزمه تگوزارییه کان ی پالپشتی یزیشکی دهروونی پییان. ههروه ها لیژنه که راسپارده ی زیادکردنی ته رخانکردنی سه رچاوه مرؤبی و ته قه نی و داراییه پیویسته کان دهکات بۆ سه نته رهکانی چاودی ری جیگره وه و خزمه تگوزارییه په یوه ندییداره کان ی پاراستنی مندال له پیئا و دووباره ئاماده کردنه وهی ئه و مندالانه ی پییان سپردراون و ئاویتته کردنه وه یان له نیو خیزانه کان یان و له کو مه لگه دا.
۶. بره ودان به کاری دهسته ی چاودی ری مندال و توانادارکردنی بۆ ئه وهی به چه شنیکی خیرا و کارا چاودی ری کارهکانی په یوه ست به مافهکانی مندال بکات و کیشه کان یان چاره سه ر بکات.
۷. بره ودان به که لتوری پاراستنی مندال له ری بایه خدان به به ره هونه ری و وه رزشییه کان و کارا کردنی چالاکییه هونه ری و وه رزشییه کان له لایه ن وه زاره ت و لایه نه په یوه ندییداره کانه وه.
۸. دهسته بهرکردنی نوینه رایه تی کردنی کهمئندامان، به تاییه تی ئافره ته کهمئندامه کان و ئه وانهی له رووی عه قلی یان دهروونی یان کو مه لایه تییه وه کهمئندامان، له دهسته ی چاودی ری کهمئندامان و خاوهن پیداو یستییه تاییه تییه کان و له ئه نجومه نه کارگرییه که یدا.
۹. زیادکردنی پشکی ته رخانکراو بۆ کهسانی کهمئندام له وه زیفه کان ی که رتی گشتیدا.
۱۰. دۆزینه وهی هه لی کار بۆ کهسانی کهمئندام، له نیو یاندا ئافره تانی کهمئندام و کهسانی کهمئندام له رووی دهروونی- کو مه لایه تی یان عه قلییه وه له بازا ری کاری کراوه دا، به چه ند ری گایه ک له نیو یاندا توانادارکردنیان بۆ ئه نجامدانی کاری ئازاد و دهسته بهرکردنی راهیئانی پیشه یی گونجاو بۆ یان و کارئاسانیکردن بۆ ئه وهی قه رز

بەدەست بەيىنن و گرتتەبەرى ئەو رېككارانى ھانى خاوەنكارەكان دەدەن تاوھەكو كەسانى كەمئەندام دابمەزىنن.

۱۱. زامنكردى تۆماركردى سەرجم كەسانى كەمئەندام، بۇ ئەوھى سوودمەند بن لە پرۆگرامەكانى پاراستنى كۆمەلايەتى بە گوپىرەى نموونەى مامەلەكردن لەگەل كەمئەندامپتيدا و لە روانگەى مافەكانى مرۆفەوہ.

۱۲. لېكۆلېنەوہ لەسەرجم ئەو ھەوالانەى باسى لە روودانى ئەشكەنجەدان و شپوہەكانى ديكەى مامەلەيان سزاي دلپەقانە يان نامرۆبىيانە يان سەرشۆپپېكەرانە دەكەن دەرھەق بە مندالان لەپېناو رېگريكردن لە دەرزابوونى تاوانكاران لە سزا.

۱۳. ھەلگرتنى ھەنگاوى پېويست بۇ دەركردى ياساي مندال و گرتتەبەرى رېككارى گونجاو بۇ جېبەجېكردىيان بە شپوہەيەكى كارا.

۱۴. زامنكردى بەھرمەندبوونى مندالانى كەمئەندام لە سەرجم ئەو مافانەى لە نيو رېككەوتننامەكەدا ھاتوون، و بەرەنگاربوونەوھى لەكەداركردن و جياكارى لە دژى مندالانى كەمئەندام، بەتاييەتى ئەوانەى رووبەرووى جياكارى فرەلايەن دەبنەوہ، لەگەل ئەو بۆچوونە چەقبەستووانەى دووچارى دەبنەوہ.

۱۵. تەرخانكردى سەرچاوہى مرۆبى و تەقەنى و دارايى پېويست بۇ دووبارە ئامادەكردەوہيان و دەستەبەركردى خزمەتگوزاربيەكانى تەندروستى دەرروونى، ئاوپرۆ، شوپنە سەلامەتەكان، خویندن و راھينانى پيشەيى.

۱۶. زامنكردى دەستراگەيشتنى سەرجم كەمئەندامانى عەقلى يان دەرروونى يان كۆمەلايەتى بە سەرجم رېككارە دادوہريەكان بە يەكسانى لەگەل ئەوانى ديكەدا، لە نيوياندا دەستەبەركردى رېككارە گونجاوہكان لە رووى رەگەز و تەمەنەوہ.

۱۷. دروستكردى ميكانيزمى چاودپىرى لەپېناو رېگريكردن لە ئەشكەنجەدان و شپوہەكانى ديكەى مامەلەى دلپەقانە يان نامرۆبىيانە يان سەرشۆپپېكەرانە لە ھەموو ئەو ھەلومەرجانەى ئازادى لە كەمئەندامان زەوت دەكرپت، لە نيوياندا نەخۆشخانەكانى نەخۆشبيە دەرروونى و چاكسازبيەكان و خانەى بەسالچووان و سەنتەرەكانى دووبارە ئامادەكردەوہ و خانەى چاودپىرى.

۱۸. دروستكردى ميكانيزمى پيشكەشكردى سكالاً كە بە ئاسانى كەمئەندامان بتوانن پەناى بۇ ببەن و بەدواداچوونى بۇ بكرپت و لېكۆلېنەوہ ئەنجام بدرپت و دادگايى ئەو كەسانە بكرپت كە گومانى ئەوہيان ليدەكرپت كارى ئەشكەنجەدان يان مامەلەى خراپيان كر دووہ و سزادانيان و ھاوكارپكردى قوربانبيەكان لە رپى پيدانى راويژى ياسايى بۇيان و دەستەبەركردى زانيارى بۇيان بە شپوہەكى ئاسان.

۱۹. گرتتەبەرى رېككارى دەستبەجى بۇ زامنكردى ئەوھى سەرجم مندالە كەمئەندامەكان خویندننى خۆراپيان بۇ دەستەبەر بكرپت.

۲۰. برەودان بە مافە كۆمەلايەتى و ئابوورى و كەلتوريەكانى كەمئەندامان.

۲۱. پەرەپېيدانى تۈوانا و سەرچاۋەكان بۇ لايەنە پەيوەندىدارەكان بە ئامانجى كۆكردنەۋەى ئامار و داتاي پەيوەست بە كەسانى كەمئەندام.
۲۲. پېداچوۋنەۋە بە ماددەى (۳۲) لە دەستۈور "دەۋلەت چاۋدېرى كەمئەندامان و كەسانى خاۋەن پېداۋىستى تايبەت دەكات و ئامادەسازىيان لە ئەستۆ دەگرېت بە مەبەستى تېكەلكردىنيان لەگەل كۆمەلگەدا، ئەمەش بە ياسا رېكەدەخرېت".
۲۳. گونجاندى ياساكانى حكومەتى ھەرېم لە نېوياندا ياساى ماف و ئىمتيازاتى كەمئەندامان و كەسانى خاۋەن پېداۋىستى تايبەت ژمارە (۲۲) بۇ سالى ۲۰۱۱ بۇ ئەۋەى بە تەۋاۋەتى بگونجېن لەگەل رېككەوتننامەى كەسانى خاۋەن پېداۋىستى تايبەت.
۲۴. دانپېدانان بە يەكسانى كەسانى خاۋەن پېداۋىستى تايبەت لەگەل ئەۋانى دىكەدا لە بەردەم ياسادا.
۲۵. برەۋدان بە رېككارەكانى تايبەت بە زامنكردى مافەكانى كەمئەندامان و كەسانى خاۋەن پېداۋىستى تايبەت لە رېى ھېنانە ئاراي ياساكان و ژېرخان و گونجاندى بالەخانەكانەۋە.
۲۶. كارئاسانىكردى دەستراگەيشتى مندالانى كەمئەندام بە بالەخانەى قوتابخانەكان، و ئامادەكردى مامۇستايان بۇ مامەلەكردى لەگەلپاندا و بايەخدان بە پېشكەشكردى خزمەتگوزارىيەكانى تايبەت بە گەشەى مندالان كە ئاراستەكرابن و گونجاۋبن بۇ مندالانى كەمئەندام، ئەۋىش ۋەك جېبەجېكردى برگەى (۴) لە ماددەى (۴۰) لە ميساقەكە.
۲۷. زياكردى رېژەى تەرخانكراۋ لە بودجەدا بە گوپرەى راددەى كەمئەندامېتى كە ديارى دەكرېت لەلايەن لېژنەيەكى پزېشكى تايبەتمەند بە گوپرەى پېۋەرى تايبەت كە ۋەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلەيەتى دەرىدەكات.
۲۸. بەشداريكردى كەسانى خاۋەن پېداۋىستى تايبەت، بەتايبەتى ئافرەتانى كەمئەندام، لە برپاردانەكانى پەيوەست بە مافەكانيانەۋە.
۲۹. ھەمواركردنەۋەى ياساى بيمەى كۆمەلەيەتى ژمارە (۳۹) بۇ سالى ۱۹۷۱ (ياساى خانەنشېنى و بيمەى كۆمەلەيەتى بۇ كرېكاران).
۳۰. ئەۋ كارىگەرييەى دروست دەبېت بەھۆى ناكۆكى چەكدارى و كردهۋە توندوتېژەكانى دىكەۋە كە دژى دانېشتۋانى مەدەنى ئەنجام دەدرېن دەبېتە ھۆى ئاۋارەبوونىيان لە دەۋلەتە ئەندامەكەدا زياتر لەسەر كەمئەندامەكان رەنگدەداتەۋە بە بەراۋرد بە بەشەكانى دېكەى دانېشتۋان، لەگەل زىادبوونى رېژەى پېكرانى كەسانى كەمئەندامان بەھۆى ناكۆكېيەۋە و لە ئەنجامى كەمى خزمەتگوزارىيە پزېشكېيەكان و خزمەتگوزارىيە بنەرەتېيەكانى دىكەۋە، بەتايبەتى لە ھەرېمى كوردستاندا.

۳۱. بەرپۈە بىردىن دۇسىيەى ئاوارەكان لە عىراقدا كە ئەنجومەنى وەزىران پەسەندى كىردوۋە بە برپارى ژمارە (۴۱۴) بۇ سالى ۲۰۱۵، كە ئامازەى بە پىۋىستى پىشكەشكىردى پالپشتىكىردى تاكەكەسى نەكىردوۋە بۇ كەسانى كەمئەندام لە حالەتە كىتوپرەكاندا.

۳۲. گىشتاندىن لە بەرچاۋگىرتى مافەكانى كەمئەندامان لە ياسا و سىراتىۋىيەت و پلانەكانى كارى ھەرىمايەتى پەيۋەندىدار بە مندالانەۋە.

۳۳. گىنگىدان بە پرۆگرامەكانى راھىنانى پىشەىى لە بوارى ۋەرگىپان و زىادكىردى ژمارەى مامۇستايانى زمانى ئامازە بۇ كەسانى كەمئەندام.

۳۴. ئازادكىردى سەرجەم ئەۋ مندالانەى تۆمەتتىكى فەرمىيان نەدراۋەتە پال بە ئەنجامدانى تاۋانپىك، و جىيەجىكىردى پىۋەرە نىۋدەۋلەتتىيەكان بۇ دادوۋەرى نەۋجەۋانان و زامنىكىردى ئەۋەى مامەلەكىردن لەگەل مندالاندا بەۋ شىۋەپەى كە لە رىككەۋتنامەى مافەكانى مندالدا ھاتوۋە.

۳۵. خىستەنگەرى ھەۋلى زىاتىر بۇ پىيادەكىردى مافە ئابوۋرى و كۆمەلەپەتى و كەلتورىيەكان، لە نىۋپاندا لە رىى برەۋدان بە رىككارەكانى پاراستى كۆمەلەپەتتىيەۋە.

۳۶. درىژەدان بە بەھىزكىردى بە رىككارەكانى پەيۋەست بە برەۋدان بە مافەكانى كىركارە كۆچبەرەكان بە چەشنىك كە پەكبگىرتەۋە لەگەل پەيماننامەى نىۋدەۋلەتتىيە پەيۋەندىدارەكاندا.

۳۷. دوۋپاتكىردنەۋە لەسەر پىشكەشكىردى خىزمەتگوزارى تەندىروستى خۇپراىى بۇ كەسانى كەمئەندام لە روۋى تەندىروستىيەۋە.

۳۸. چاۋ خىشاندىنەۋە بە ماددەى (۱۰۵/ بەندكىردى شىت).

۳۹. ھەمواركىردنەۋەى ياساى كار بۇ زامنىكىردى ئافىرەتانى كاركىردوۋ لە سەرجەم بوارەكاندا.

پاسپاردە جىيەجىنەكراۋەكان

۱. زىادكىردى ھەلمەتەكانى ھۇشياركىردنەۋە بە بەشدارى كەسانى كەمئەندام بە ئامانجى بەرزكىردنەۋەى ئاستى ھۇشيارى لەبارەى مافەكانى كەسانى كەمئەندام و نەھىشتىنى جىياكارى لە دژيان و برەۋدان بە بەشدارىكىردىيان لە ژيانى سىياسى و گىشتىدا.

۲. زىادكىردى پىشكى تايىبەت بۇيان لە بوارى كاركىردندا، ئەمەش ۋەك جىيەجىكىردى ماددەى (۴۰)/بىرگە (۴) لە مىساقەكە .

۳. جىيەجىكىردى تەۋاۋى رىككارەكانى تايىبەت بە نەھىشتىنى جىياكارى فرەلەپەن، بەتايىبەتى جىياكارى دژى ئەۋ ئافىرەتە كەمئەندامانەى لە ناۋچە گوندىشىنەكاندا دەژىن و ئافىرەتانى كەمئەندامى نىۋ ئاوارەكان يان پەنابەران

يان كۆچبەر، و ئافره تانى كه مئەندامى سەر به پيگهاته ئىتنى يان ئاينى يان زمانه وانىيه كان (ئەم راسپاردەيه راسته وخۇ ئاراسته ي حكومه تى هەري مى كوردستان كراوه).

۴. گرتنه بەرى ريككاره كاراكان، به بەشداريكردى راسته قېنەي ئەو ريكخراوانەي نوپنەرايەتى ئافره تان و كچانى كه مئەندام دەكەن، بۇ گشتاندى لە بەرچاوغرتنى لەخوگرتنى كه مئەندامپىتى لە سەرجه م سياسهت و ياسا پهيوەنديدارەكان به پرسەكانى جېندەرەو، لە نيوياندا پرۇژەي ياسا پاراستن لە توندوتىژى خىزانى، و بۇ گشتاندى لە بەرچاوغرتنى پرسى جېندەرى لە سەرجه م سياسهت و ياسا پهيوەنديدارەكان به پرسى كه مئەندامپىتەو.

۵. هەلۆەشاندىنەو هەي برپاره تەمىزيه كان كه ريگري دەكەن لەو هەي كه سانى كه مئەندام لە رووى عەقلى يان دەروونى- كۆمەلايه تىيهو مومارەسەي مافى دەنگدان و خوپالوتن بۇ هەلبژاردنەكان بكەن، لەگەل زامنكردى بەشداريكرديان لە ژيانى سياسى و گشتى.

۶. ئاسانكارىكردى بۇ بەشداريكردى كه سانى كه مئەندان لە پرۆسەي هەلبژاردن و دەستەبەركردنى چوونيان بۇ نيو ناوەندەكانى هەلبژاردنەكان و دەنگدانىان بە ئاسانى و تواناي بەشداريكردى و خوپالوتن لە هەلبژاردنەكان و دەستەبەركردنى بابەت و كەرەستەي هەلبژاردن و زانيارىيه كان بە شپۆهپەك كه بە ئاسانى بتوانرپت بخوينرپتەو هەك ريگەي برايل و زمانى ئاماژە و سيستمى خویندىنەو هەي ئاسان.

۷. جياكردىنەو هەي بازركانى ماددە هۆشبەرەكان لە چاكسازىيه كاندا.

۸. پەرەپيدانى پلانەكانى پرۆگرامەكانى ئامادەكردىنەو بۇ قوربانىانى ماددە هۆشبەرەكان.

۹. گرتنه بەرى سەرجه م ريككاره پيويستەكان بۇ ئەو هەي بېبەشكردىن لە ريوشوينە ئاسانكارىيه كان بە جياكارى دابنرپت لەسەر بنەماي كه مئەندامبوون، و زامنكردى دەستەبەركردنى پالپشتى و ريوشوينى ئاسانكارى بۇ كه سانى كه مئەندام كه گومان دەكرپت تاوانيان ئەنجامداپىت، بە چەشنيك كه بگونجپت لەگەل پيداويستىيه تاكه كه سىيه كان لە كاتى دەستەبەركردنيداندا.

۱۰. دروستكردى ميكانىزمى چاودپرى لەپيناو ريگريكردى لە ئەشكەنجەدان و شپۆهكانى ديكەي مامەلەي دلپەقانه يان نامرۇييانە يان سەرشۆرپيكرەرانە لە هەموو ئەو هەلومەرچانەدا كه ئازادى لە كه سانى كه مئەندام زەوت دەكرپت.

۱۱. چركردنەو هەي هەولەكان بۇ جيبەجپكردى ياسا كار تايبەت بە ديارىكردى كه مترین تەمەنى كاركردى و مەرجهكانى كاركردى نەوجەوانان.

۱۲. گرتنه بەرى سياسهتى گەشەپيدانى كەرتى تايبەت بۇ زيادكردى دەرفەتى كار و دەستەبەركردنى ئامارى پۆلپنكراو لەبارەي گەندەلييهو.

۱۳. زامىنكرىنى بەشدارىكىردىنى ئافرىتان و مىندالان و كەسانى كەمئەندام لە داناي ياسا و پرۇگرامەكانى پەيوەست بە گۇرانى ژىنگە و كەمكىردنەوہى مەترىسىيەكانى كارەساتە ژىنگەيىيەكان.

۱۴. دارشتىنى ستراتىيەتېك بۇ دەستەبەركردىنى تەكنىك و ئامرازى يارمەتيدەرى راستەوخۇ و ئەپلىكەيشنەكانى مۇبايل و وەرگىپرە پيشەيىيەكانى زمانى ئاماژە و ئامرازەكانى ديكە بۇ ئەوہى بە ئاسانى بگەنە بالەخانە و دامەزراوہكان و ھۆكارەكانى گواستەنەوہى گشتى و بەدەستەھىناني خزمەتگوزارىيەكانى تەكنەلۇژياى زانىارى و پەيوەندىكىردن.

۱۵. گرتتەبەرى رىككارى پىويست بۇ تواداركردىنى سەرجمە كەمئەندامە دەروونى، كۆمەلەيەتى يان عەقلىيەكان و ئەوانەى كەمئەندامى بينىن و بىستىن، بۇ ئەوہى پەنا بۇ دادگا بىەن بە لاپردى سەرجمە ئەو ئاستەنگانەى دىنە رىيان، بۇ زامىنكردىنى مافيان لە بەشدارى راستەقىنە لە سەرجمە رىككارە دادوہرىيەكان، و دەستەبەركردىنى زانىارىيەكان بە شىوہىيەكى ئاسان، وەك رىگاي برايل و سىستەمەكانى خوئندەنەوہى ئاسان و زمانى ئاماژە، و تواداركردىنى لەوہى دەستيان پىي رابگات و زيادكردىنى ژمارەى وەرگىپرە پيشەيىيەكانى زمانى ئاماژە.

۱۶. كاراكردىنى ھىلى پەيوەندى راستەوخۇ بۇ پىپراگەياندىنى حالەتەكانى توندوتىژى خىزانى بە شىوہىيەك كە دەستەبەر بكرىت بۇ سەرجمە كەسانى كەمئەندامىش.

۱۷. ھەلگرتنى ھەنگاوى پىويست بۇ پيشكەشكردىنى پالپشتى پزىشكى و دەروونى و ماددى لە نىوياندا شىوہەكانى پالپشتىكىردن لە قوربانىيەكان و پيدانى قەرەبووى گونجاو بۇيان كە گەپاندەنەوہى ماف و قەرەبووكردەنەوہ و دووبارە ئامادەكردەنەوہ و رازىكىردن و زامىنكردىنى دووبارەنەبوونەوہيان دەگرىتتەوہ بەتايىيەتى بۇ كەمئەندامان.

۱۸. ئامادەكردىنى ئامارىكى گشتگىر و وورد و نوپكراو لەبارەى كەسانى كەمئەندام بە گوپرەى تەمەن و رەگەز و جۇرى كەمئەندامىتى و رىژەى كەمئەندامىتى لە بازارى كاردا.

ئەو پاسپاردانەى كە لە پرۇسەى جىبەجىكىردندان

۱. دارشتىنى مىكانىزمىكى چاودىرى بۇ رىگىرىكىردن لە ئەشكەنجەدان و شىوہەكانى ديكەى مامەلەى دلپەقانە يان نامرۇيىانە يان سەرشۇرپىكەرانە لە سەرجمە ئەو ھەلومەرجانەى ئازادى لە كەسانى كەمئەندام زەوت دەكرىت، ھەرۋەھا دارشتىنى مىكانىزمى پيشكەشكردىنى سكاللا كە كەسانى كەمئەندام بتوانن بە ئاسانى پەناى بۇ بىەن.

۲. گرتتەبەرى رىككارى كارا بە بەشدارى راستەقىنەى ئەو رىكخراوانەى نوپنەرايەتى ئافرىتان و كچانى كەمئەندام دەكەن، بۇ گشتاندىنى لەبەرچاوغرتنى تىروانىنى كەمئەندامىتى لە سەرجمە سىياسەت و ياسا پەيوەندىدارەكان بە پرسە جنسىيەكانەوہ، لە نىوياندا پرۇژە ياساى پاراستنى توندوتىژى خىزانى، و بۇ گشتاندىنى لەبەرچاوغرتنى روانگەى جىندەرى لە سەرجمە سىياسەت و ياسا پەيوەندىدارەكان بە پرسى كەمئەندامىتىيەوہ.

۳. دانپیدانانی فەرمی بە زمانی ئاماژە، کە ژمارەییەکی تەواوی پرۆگرامەکانی راھینانی پیشەیی لەسەر وەرگێران بە زمانی ئاماژە لە ئارادا نین، بەشداری کەمئەندامان لە وتنەوێی زمانی ئاماژە و پشەبەستن بە وەرگێرەکانی زمانی ئاماژە سنوردارە.
۴. چرکەدەوێی ھەولەکەکانی نەھێشتنی جیاکاری فرەلایەن کە رووبەرووی ئافەرەتان و کچانی کەمئەندام دەبنەو، و گرتنەبەری ریککاری کارا لەم روووەو، بەتایبەتی لە ناوچە گوندنشینەکان و ئافەرەتانی ئاوارە یان پەنابەرانی یان کۆچبەرانی و ئەوانەیی سەر بە پیکھاتە ئیتنی یان ئایینی یان زمانەوانییەکان.
۵. دۆزینەوێی ھەلی کار بۆ کەسانی کەمئەندام لە بازاڕی کاری کراوەدا و کارناسانکاریکردن بۆ ئەوێ قەرزی بەدەست بەینن بۆ ئەوێ بتوانن کاری ئازاد بکەن، و دەستەبەرکردنی راھینانی پیشەیی گونجاو بۆیان، و گرتنەبەری ئەو ریککارانەیی دەبنە ھۆی ھاندانی خاوەنکارەکان بۆ دامەزراندنی کەسانی کەمئەندام.
۶. کارناسانکاریکردن بۆ بەشداریکردنی کەسانی کەمئەندام لە پرۆسەیی ھەلبژاردن و چوونیان بۆ نیو ناوەندەکانی ھەلبژاردن بۆ ئەوێ بە ئاسانی دەنگ بەدن.
۷. تاوتوێکردنی ئامادەکردنی ئاماریکی گشتگیر و وورد و نوێ بۆ کەسانی کەمئەندام کە پۆلین لەخۆبگریت بەگوێرەیی تەمەن و رەگەز و جوێ کەمئەندامیتی و رێژەیی کەمئەندامیتی لە بازاڕی کاردا.
۸. دەرکردنی یاسایەکی تاییبەت بە مندالان بۆ زامنکردنی مافەکانیان و گرتنەبەری ریککاری گونجاو بۆ ئەوێ بە شپۆھەیی کارا جیبەجی بگریت.
۹. پێویستی بەدیھینانی سەرچەم ئەو مافانەیی دەستەبەرکراون لە ریککەوتننامەیی مندالانی کەمئەندام لە یاسای تاییبەت بە مندال ئەگەر ھاتوو دەرچوینرا.
۱۰. جیبەجی کردنی باشتترین بەرژەوھەندییەکانی مندال وەک پێوھەریکی بنەرەتی لە سەرچەم ریککارە یاساییەکاندا.
۱۱. رەچاوکردنی مافەکانی کەمئەندامان و گرتنەبەری سیاسەتی نیشتمانی بۆ پاراستنی مافەکانی مندالان.
۱۲. پاراستنی مندالان لە توندوتیژی و قۆستەوێی جنسی و تەرخانکردنی سەرچاوەیی پێویست بۆ دووبارە ئامادەکردنەوھیان لە کۆمەلگەدا.
۱۳. دەرکردنی یاسایەکی تاییبەت بە بەرپێوھەردنی چاکسازییەکان و شوپنەکانی دەستبەسەرکردن بە گوێرەیی پێوھەری نیو دەولەتییەکان.
۱۴. چارەسەرکردنی کیشەیی قەلەبالغی چاکسازییەکان و زامنکردنی مامەلەکردنیکی مرۆببیانە لەگەل ئەو کەسانەیی بپەشکراون لە ئازادی.
۱۵. وەک نەخۆش مامەلە لەگەل بەکارھینانی ماددە ھۆشبەرەکاندا بگریت بۆ ئەوێ چارەسەری دەرروونی و پزیشکییان بۆ دەستەبەر بگریت بۆ دووبارە ئامادەکردنەوھیان.

۱۶. ناپېت وەك زىندانى مامەلە لەگەل بەكارھېنەران و ئالوودەبووانى ماددە ھۆشبەرەكاندا بىكرېت.
۱۷. دەرکردنى ياساى بەرپۈبەردنى چاكسازىيەكان و شوپنەكانى دەستبەسەركردن، و گرتنەبەرى رېككارى پېويست بۇ چارەسەركردنى كېشەى قەلەبالغى چاكسازىيەكان و زامىنکردنى مامەلەكردن لەگەل سەرجم ئەو كەسانەى لە ئازادىيەكان بېبەشكراون.
۱۸. راوپۇكارى لەگەل كەسانى كەمئەندام و بەشدارىكردنى راستەقىنەيان لە رېئى ئەو رېكخراوانەى نوپنەرايەتېيان دەكەن، بە گرتنەبەرى ستراتىژىيەتېكى نېشتىمانى و رېكخستنى ھەلمەتەكانى برەودان بە ھۆشيارى لەپېناو چەسپاندنى وپنەيەكى ئەرپنى لەبارەى كەسانى كەمئەندام بەو پېپەى خاوەنى سەرجم ئەو مافانەى مرۇقن كە لە نېو رېككەوتننامەكەدا دانىانپېدانراو.
۱۹. چرکردنەوہى ھەولەكان بۇ زامىنکردنى دەرکردن و جېبەجېكردنى ياساى ماددە ھۆشبەرەكان و كارتېكەرە عەقلىيەكان و گرنىگىدان بە درووستكردنى سەنتەرىكى ئامادەكردنەوہى ئالوودەبووان بۇ ئەوہى ئەو رۇلە ئەدا بىكات كە ياسا پېى سپاردووه، ھەرۈهە بىلاوكردنەوہى ھۆشيارى تايبەت لەلاى ھەرزەكاران دەرپارى زىان و مەترسىيەكانى ماددە ھۆشبەرەكان، ئەوېش لە رېئى جېبەجېكردنى بەرفراوانى پرۇگرامەكانى قوتابخانەكان و ھەلمەتەكانى راگەپاندىن لەم بوارەدا. ھەرۈهە چارەسەر بۇ ئالوودەبوون بە ماددە ھۆشبەرەكان دەستەبەر بىكات و كارئاسانى بىكات بۇ دەستراگەپشتن پېيان.
۲۰. تەرخانکردنى سەرچاوەى مرۇبى و تەقەنى و دارابى پېويست بۇ پالپشتىكردنى تاكەكەسى بۇ مندالانى كەمئەندام، لە نېوياندا ئەو مندالانى كەمئەندام لە رووى عەقلى يان دەرۈونى-كۆمەلايەتېيەو و ئەو مندالانى دووچارى ئۆتېزىم بوونەتەو و ئەو مندالانى لە رووى بېنابى و بېستەنەو و كەمئەندام، بە چەشنىك كە بتوانن خوېندىكى كۆكەرەو و باش بەدەست بېپنن، و لابردنى سەرجم ئەو ئاستەنگانەى دېنە رېئى قوتابىيىانى كەمئەندام بۇ بەدەستھېننى خوېندن، لە نېوياندا پېويستى برپنى رېگايەكى دورودرېژ، و خراپى ھۆكارەكانى گواستەنەو، و نەبوونى مامۇستاي راھېنراو لەسەر دەستەبەركردنى خوېندنى كۆكەرەو و بەكارھېننى زمانى ئامازە و رېگەى پراپىل و سېستىمى خوېندەوہى ئاسان. (لە قۇناغى جېبەجېكردن دايە)
۲۱. زىادکردنى خزمەتگوزارىيە كۆمەلايەتېيە پېشكەشكرارەكان لەلايەن دەستەى چاودېرى كەمئەندامان و خاوەن پېداوېستىيە تايبەتېيەكان، لە نېوياندا دابىنکردنى يەكەى گونجاوى نېشتەجېبوون، و كارکردن بۇ ئەوہى بە بەردەوامى داتاي نوئ كۆبكرېتەو لەبارەى ئەم خزمەتگوزارىيانەو و بە شېۋەيەكى گونجاو پۆلېن بىكرېت.
۲۲. زىادبوونى پىشكى تەرخانكرارو بۇ كەسانى كەمئەندام لە ۱۹۸۰ لەبارەى لايەنە مەدەنىيەكانى گشتىدا.
۲۳. چرکردنەوہى ھەولەكان بۇ جېبەجېكردنى رېككەوتننامەى لاھى بۇ سالى ۱۹۸۰ لەبارەى لايەنە مەدەنىيەكانى رپاندنى مندالان لەسەر ئاستى نېودەولەتى لەرېگەى ديارىكردنى دەسەلاتىكى ناوہندى و دانانى رېككارى نېشتىمانى پېويستەو.

۲۴. برەودان بە دەستەى چاودېرى مندال و دەرکردنى ياسايەك لەبارەيەووە بۇ ئەوہى بتوانىت چاودېرى كارەكانى پەيوەست بە مافەكانى مندال بكات و كيشەكانى بە چەشنىكى خىرا و كارا و كارامەييەكى بەرزەووە چارەسەر بكات.

۲۵. بەھىزکردنى رىككارەكان لەپىناو برەودان بە رىزگرتن لە مافەكانى مرؤف لە چاكسازييەكاندا.

۲۶. تەرخانکردنى سەرچاوہ مرؤبى و تەقەنى و داراييە پىويستەكان بۇ دووبارە ئامادەکردنەووە دەستەبەرکردنى خزمەتگوزارى تەندروستى دەروونى، ئاوەرؤ، شوپنە سەلامەتەكان، خوپىندن و راھىنانى پيشەيى.

لە خوارەووە رىوشوئىن، ياسا، رىنمايى، رىكار و ھەنگاوى پراكتىزى كە گىراوہتە بەر لە جىبەجىكردىن پاسباردە نىودەوولەتییەكان دەخرىتە پوو:

ئەنجامدانى توپىزىنەووەبەك دەربارەى حالەتەكانى خۆكوشتنى ئافرەتان

يەككىك لە كارە گىرنگەكانى وەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتى كە لە سالى ۲۰۲۳ ئەنجامىداوہ برىتى بوو لە ئەنجامدانى توپىزىنەووەبەكى مەيدانى دەربارەى حالەتەكانى خۆكوشتنى ئافرەتان لەسەر ئاستى ھەرىمى كوردستان بۇ پارىزگاي ھەولپىر (بە ئىدارەى سەربەخۆيى سۆرانەووە)، سلپمانى (بە ئىدارەى سەربەخۆيى راپەرىنەووە)، دھۆك (بە ئىدارەى سەربەخۆيى زاخووە)، پارىزگاي ھەلەبجە، ئىدارەى گەرمىيان) لە نىوان سالانى ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۳.

يەكەم جارە لەسەر ئاستى ھەرىم توپىزىنەووەبەكى بەم شىوہىە ئەنجام دەدرىت، سەرچاوہكانى وەرگرتنى ئەم داتا و ئامارانەش پىكھاتبوون لە گشت بنكەكانى پۆلىسى سەر بە وەزارەتى ناوخو، بەرپوہبەرايەتى گشتى توندوتىزى دژى ئافرەتان و بەرپوہبەرايەتى توندوتىزى دژى ئافرەتان لە شارەكان و پزىشكى دادى.

ئامارەكانى توندوتىزى لە نىوان سالانى (۲۰۱۷-۲۰۲۳):

خشتەى ۲۳ ئامارى خۆكوشتنى ئافرەتان لە ھەرىمى كوردستان نىوان سالانى ۲۰۱۷-۲۰۲۳

ئامارى خۆكوشتنى ئافرەتان لە ھەرىمى كوردستان									
شار	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲	۲۰۲۳	كۆ	رىزە
ھەولپىر	۳۷	۱۴	۲۲	۲۵	۲۰	۲۷	۱۵	۱۶۰	٪۲۹
سلپمانى	۴۵	۳۳	۴۰	۱۰	۲۸	۳۲	۲۱	۲۰۹	٪۳۸
دھۆك	۲۱	۲۲	۱۷	۱۴	۲۹	۲۶	۴	۱۳۳	٪۲۴
ھەلەبجە	۱	۲	۱	۲	۰	۲	۱	۹	٪۲
گەرمىيان	۶	۴	۳	۲	۷	۱۰	۶	۲۸	٪۷
كۆى گشتى	۱۱۰	۷۵	۸۳	۵۳	۸۴	۹۷	۴۷	۵۴۹	٪۱۰۰
رىزەى سەدى	٪۲۰	٪۱۴	٪۱۵	٪۱۰	٪۱۵	٪۱۸	٪۹	٪۱۰۰	

جوونه نيو رېښه و تننامه نيوده وله تيبه كان

ئەندام بوون له پەيماننامە نيوده وله تيبه كان دەسەلاتيكي فيدرالييه، بەشپوهيه كي گشتي ئەو رېښه و تننامانه ي پەيوه ندييان بە وهزاره تي كار و كاروباري كۆمه لايه تيبه وه له وانه رېښه و تننامه كانى رېښه و تننامه نيوده وله تي كار (هيشتا عيراق نه بوته ئەندام تيبدا)، پەسەندكردى پروتوكۆلى ئاره زوومه ندانە ي رېښه و تننامه ي مافى كه مئه ندامان، پەيماننامە ي مه راکيش بۆ نابينايان، پاراستنى مافه كانى سه رجه م كرىكاران و كۆچبه ران و ئەندامانى خيزانه كانيان، رېښه و تننامه ي رېښه و تننامه نيوده وله تي كار له باره ي كاري گونجاو بۆ ئەو كرىكارانه ي له ماله كاندا كار ده كەن بۆ سالى ۲۰۱۱، پەسەندكردى رېښه و تننامه ي ئەو كرىكارانه ي به رپرسياريتى خيزانيبان هه يه (۱۹۸۱)، كه له لايەن رېښه و تننامه نيوده وله تي كار هوه دەرکراوه له پيناو بره ودان به يه كسانى له پەيوه نديدا به دابه شكردنى به رپرسياريتيبه كانى مال و خيزانه وه له نيوان پياو و ئافره تدا.

پاراستنى ماف و ئيمتيازاتى كه مئه ندامان و خاوه ن پيداويستى تايهت و كورته بالاکان له رووى ياسايه وه

ياساى ماف و ئيمتيازاتى كه مئه ندامان و خاوه ن پيداويستى تايهت و كورته بالاکان ژماره (۲۲) سالى ۲۰۱۱ هه مواركراوه ته به ژماره (۸) ي سالى ۲۰۲۱، هه مواركردنه وه كه تايهت بوو به پيناسه ي كه مئه ندام و كورته بالاکان، ناسنامه يان، بنكه كانى حه وانه وه، سندوقى كۆمه ك بۆ چاوديريان، شاپسته داراييه كانى فه رمانبه رانى كه مئه ندامان، دانانى پرۆگرامى تايهت پينان له پرۆگرامه كانى په روه رده يى، مافى مؤله تي شوڤيىرى، مافيان له پرۆژه كانى نيشته جيپوون، دامه زراندى ناوه ندى پيشكه وتوو بۆ ده ستنيشانكردى كه مئه ندامى، هه روه ها بابه تي ترى په يوه ست به مافه كانيان.

به پيى ياسا كه به پيوست زانراوه كه ده بيت نوينه رى يه كييك له كۆمه له كانى كه مئه ندامان و خاوه ن پيداويستى تايهت و كورته بالاکان ئەندام بيت له ئەنجومه نى چاوديريى كه مئه ندامان و خاوه ن پيداويستى تايهت و كورته بالاکان به جوړيک ئەم كومه لانه له نيوان خوياندا ده ستنيشانی بكن.

رېنمايه كانى وهزاره تي كار و كاروباري كۆمه لايه تي

(۲۱) رېنمايه له لايەن وهزاره تي ناوبراو دەرچوو له ساله كانى ۲۰۲۱، ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳. سه رجه م ئەم رېنمايه يانه په يوه نديدارن به و راسپاردانه ي كه ئاراسته ي وهزاره تي كار و كاروباري كۆمه لايه تي كراون:

رېنمايه كانى سالى ۲۰۲۱

- رېنمايه ژماره (۱) ي سالى ۲۰۲۱، تايهت به ناوه ندى ده ستنيشاكردنى پيژه ي كه مئه ندامى.
- رېنمايه ژماره (۲) ي سالى ۲۰۲۱، هه مواركردنه وه ي دووه مى رېنمايه ي ژماره (۳) سالى ۲۰۱۸ تايهت به سه نته ره كانى ئوتيزم.
- رېنمايه ژماره (۳) ي سالى ۲۰۲۱، هه مواركردنى دووه مى رېنمايه ي ژماره (۲) سالى ۲۰۱۶ تايهت به كه مئه ندامان.

- رینمایی ژماره (۴) ی سالی ۲۰۲۱، هه موارکردنی رینمایی ژماره (۱) سالی ۲۰۱۸ تاییهت به پیدانی نووسینگه کانی به کارخستنی کریکاری خۆمالی.
- رینمایی ژماره (۵) ی سالی ۲۰۲۱، تاییهت به کارمهندانی هیزی جیهه جیکردن سهر به به رپوه به رایه تی گشتی چاکسازی.

پینماییه کانی سالی ۲۰۲۲

- رینمایی ژماره (۱) ی سالی ۲۰۲۲، رینمایی هه مواری یه که می رینمایی تاییهت به خانه کانی دایهنگا ژماره (۱) سالی ۲۰۱۵.
- رینمایی ژماره (۲) ی سالی ۲۰۲۲، تاییهت به خیزانی جیگره وه.
- رینمایی ژماره (۳) ی سالی ۲۰۲۲، تاییهت به نه خوشخانه ی دهروونی له ههریمی کوردستان.
- رینمایی ژماره (۵) ی سالی ۲۰۲۲، تاییهت به مالی تووشبووانی شه به نگی ئوتیزم بۆ شیاندن و حه وانه وه.
- رینمایی ژماره (۶) ی سالی ۲۰۲۲، هه موارکردنی دووه می رینمایی ژماره (۱) سالی ۲۰۱۵ تاییهت به خانه کانی دایهنگا.
- رینمایی ژماره (۷) ی سالی ۲۰۲۲، هه موارکردنی سییه می رینمایی ژماره (۲) سالی ۲۰۱۲ تاییهت به که مئه ندام و کورته بالاکان.
- رینمایی ژماره (۸) ی سالی ۲۰۲۲، تاییهت به کریکاری بیانی.
- ژماره (۹) ی سالی ۲۰۲۲، هه مواری رینمایی ژماره (۵) سالی ۲۰۲۱.

پینماییه کانی سالی ۲۰۲۳

- رینمایی ژماره (۱) ی سالی ۲۰۲۳، هه موارکردنی سییه می رینمایی ژماره (۱) سالی ۲۰۱۵ تاییهت به خانه ی دایهنگاگان.
- رینمایی ژماره (۲) ی سالی ۲۰۲۳، وه زاره تی کار و کاروباری کۆمه لایه تی رینمایی مالی دالده دانی ئافره تانی هه ره شه لیکراو.
- رینمایی ژماره (۳) ی سالی ۲۰۲۳، هه موارکردنی رینمایی ژماره (۴) سالی ۲۰۱۳ ریککاری کردنه وه ی سه نته ره کانی راهینانی پیشه یی.
- رینمایی ژماره (۴) ی سالی ۲۰۲۳، هه موارکردنی یه که می رینمایی ژماره ی کریکارانی بیانی ژماره (۸) سالی ۲۰۲۲.
- رینمایی ژماره (۵) ی سالی ۲۰۲۳، تاییهت به مؤله تی کردنه وه ی سه نته ری راهینان و شیانندی که مئه ندامان.
- رینمایی ژماره (۶) ی سالی ۲۰۲۳، تاییهت به کارخستنی سزادراوان و سپیدراوان.
- رینمایی ژماره (۷) ی سالی ۲۰۲۳، هه موارکردنی دووه می رینمایی ژماره ی کریکارانی بیانی ژماره (۸) سالی ۲۰۲۲.
- رینمایی ژماره (۸) ی سالی ۲۰۲۳، تاییهت به دابه شکردنی داها تی دایهنگا حکومییه کان.

- پەسندىكى پەيرەۋى رايونى ۋە شىياندىكى كەمەندام ۋە خاۋەن پىداۋىستى تايىپەت ۋە كورتە بالايان ۋە دەرگىدىكى لەلايەن ئەنجومەنى ۋە زىران .
- دەرگىدىكى رېنمايى ژمارە (۹) تايىپەت بە پىداندىكى بە پىداندىكى مۇلتى پەيمانگى كەمەندامى ئىفلىجى مېشك.
- دەرگىدىكى رېنمايى تايىپەت بە مالى ھەۋانەۋە توشبوانى شەبەنگى ئۆتىم.
- دەرگىدىكى رېنمايى تايىپەت بە شەلتەرەكان.

ھەمكارلىق ھەۋە ياساى كار ۋە ياساى خانەنشىنى ۋە دەستەبەرى كۆمەلەيتى

- پىرۇۋە ياساى كار تايىپەت بە ھەرىمى كوردستان ھەموو قۇناغەكانى بىرپوۋە ۋە لە پەرلەمان رەۋانە سەرۋىكايەتى ھەرىم كراۋە، بەمەبەستى پەسەندىكى.
- پىرۇۋە ياساى خانەنشىنى ۋە دەستەبەرى كۆمەلەيتى لە ۋەزارەتى كار ۋە كاروبارى كۆمەلەيتى رەۋانە سەرۋىكايەتى ئەنجومەنى ۋە زىران كراۋە دواتر رەۋانە پەرلەمان دەكرىت بۇ دەرچوۋاندنى.
- لە كابىنە ئۆيەمى ھەرىمى كوردستان (۱۸) لىژنە كارا ھەن كە پىكھاتوون لە لىژنە دەستەبەر، لىژنە بالى بە كار خستىن، لىژنە خانەنشىنى، لىژنە بازىپىش كە بۇ يەكەم جار دامەزراۋە.
- ژمارە پىرۇۋە دەستەبەر كراۋەكان لە ماۋە ئەم (۳) سالە لە (۱۶۵۰۰) بوۋ بە (۳۸۵۰۰)، لە ھەمان كاتدا ژمارە كرىكارى دەستەبەر كراۋە لە (۱۷۰۰۰) ۋە بوۋە بە (۱۳۸۰۰۰) كرىكارى دەستەبەر كراۋە.
- لە ماۋە (۳) سالدا داھاتى سالانە سىندوقى خانەنشىنى ۋە دەستەبەرى لە (۷۴) مىليار دىنارەۋە بوۋە بە (۱۹۴) مىليار دىنار ۋە تا چەندىن جار زىادى كىردوۋە.
- لە كابىنە ئۆ ژمارە كرىكارى خانەنشىن كراۋە لە (۱۶۰) كرىكارەۋە بۆتە (۴۱۸۹) كرىكار.
- لىژنەكانى پىشكىنى دەستەبەرى كۆمەلەيتى كە ھەر لىژنەبەك لە پىشكىنەرىك ۋە نوپنەرى ژوورى بازىرگانى ۋە سەندىك كرىكاران پىكىدىن، سەردانى پىرۇۋە دەستەبەر كراۋەكان ۋە دەستەبەر كراۋەكانىش دەكەن بۇ بەدوادچوۋنى پىرۇسە كىركىدىن (۲۲۶۵۱) سەردانى ھەبوۋە ۋە ژمارە كرىكارانى دەستەبەر كراۋە كىچەندراۋەتە (۱۳۸۹۲) كرىكار، لە (۲۷۳۵۰) پىرۇۋەدا.

ھەمكارلىق ھەۋە ياساى بىمەي كۆمەلەيتى

سەبارەت بە ياساى بىمەي كۆمەلەيتى راسپاردە تايىپەت ھاتوۋە كە پىۋىستە ياساى بىمەي كۆمەلەيتى ژمارە (۳۹) بۇ سالى ۱۹۷۱ ھەمكارلىق ھەۋە، لە ھەرىمى كوردستان ياساى خانەنشىنى ۋە دەستەبەرى كۆمەلەيتى بۇ كرىكاران (بىمە) ژمارە (۳۹) سالى ۱۹۷۱ ھەمكارلىق ھەۋە ياساى ژمارە (۴) سالى ۲۰۱۲ بەركارە.

دەرچوۋنى رېنمايى تەندروستى ۋە سەلامەتى بىشەيى

لە كۆتايى مانگى شوباتى ۲۰۲۴ ۋەزارەتى كار ۋە كاروبارى كۆمەلەيتى، رېنمايى ژمارە ۱۱ سالى ۲۰۲۳ تايىپەت بە تەندروستى ۋە سەلامەتى بىشەيى لە (۱۲) ماددەدا دەرگىدوۋە ۋە لە ژمارە (۳۱۴) سالى ۋە قايىقى كوردستان بلاۋ بوۋەتەۋە.

له ماددهى سېيەمى رېنمايىه كەدا ھاتووە لىژنەى پشكىنى كار ھەلدەستىت بە چەسپاندنى تېيىنىيە كانى لەسەر ناستى پېويستىيە كانى كار و ئەوہى تايىبە تە بە تەندروستى و سەلامەتتى پىشەيى لە راپۆرتە كانى سەردانى پشكىن بۇ پرۆژە كان؛ لىژنەى پشكىن بەرپرسە لە ديارى كەردنى كەمتەرخەمى لە بوونى پېويستىيە كانى كار و پشگويخستى پابەندىيان لە جىيە جىكەردنى تەندروستى و سەلامەتتى پىشەيى لە پرۆژە كاندا.

بەشكى دىكەى رېنمايىه كەدا دەسەلات بە ھەزىر دەبەخشىت برىارى داخستنى شوپنى كار، يان راگرتنى كار كەردنى ئاميرىك يان زياتر بدات لەسەر پاسپاردەى لىژنەى پشكىن لە كاتى پابەندە بوونى خاوەنكار بە جىيە جىكەردنى رېنمايىه تەندروستىيە كان و سەلامەتتى پىشەيى لە شوپنى كارە كە تا ئەو كاتەى ھۆكارى داخستە كە لادە چىت. ئەو كرىكارانەشى بە ھۆيە ھە لە كار ھەستاون، مافى ھەرگرتنى تەواوى مووچە كانيان ھەيە لە ماوہى راگرتنى كارە كەدا.

لەلايەكى دىكە ھە رېكار و بنە ماكانى دابىنكەردن و پاراستنى سەلامەتى و تەندروستى پىشەيى كرىكاران ئاماژەى پى دراوہ و ماف و ئەركى كرىكاران و خاوەنكاران لەم رەوہ ھە دەستنىشان كراون، ئەو ھەش بە پى قەبارەى كارگە كان و ژمارەى ئەو كرىكارانەى تىيدا كار دەكەن.

لايە نىكى دىكەى رېنمايىه كە پىوانە كەردن و ھەلسەنگاندنى ژىنگەيىە لە شوپنى كاردا، تاكوو ھىچ مەترسىيەك لەسەر تەندروستىيى كرىكاران دروست نەبىت و لە ئەگەرى دروستبوونى گرفتى تەندروستىيدا، مافە كانيان پارىزراو بىت.

مافى كار كەردن و بىمەى كۆمەلايەتى

- لە كابىنەى نۆيەمى حكومەتى ھەرىم (۱۳۸) ھەزار كرىكار دەستە بەر كراون و نىكەى (۱۰۰) ھەزار ھەلى كارى راستە و خووش رەخسىندراوہ.
- ياداشتى لىكتىگە يىشتن لە نىوان ھەردوو ھەزارەتى خویندىن بىلا و كار و كاروبارى كۆمەلايەتى ھەيە بە مەبەستى كەردنە ھەى بەشى پىشەيى و گرنكى پىدانى بۇ ئامادە كەردنى ھاوولاتيان بۇ بازارى كار.
- مۆلەتى پىشە ھەريىە كان لە (۱۷۰۰۰) بووہ بە (۲۰۰۰۰) پىدانى مۆلەتى پىشە ھەرى.
- نىكەى (۱۳۰۰) خولى پىشەيى جۇراو جۇر ئەنجام دراوہ بۇ ھاوولاتيان بە تايىبەتى چىنى گەنجان بە مەبەستى ئامادە كەردنىان بۇ بازارى كار.

ياساى پاراستنى مافە كانى مندال

- يەككە لە پلانە ستراتيژىيە كانى ھەزارەتى كارو كاروبارى كۆمەلايەتى پاراستنى مندالە لە تاوان و دەستدرىژىيە كان و دابىنكەردنى ژيانىكى شايستە بۇيان.
- رەشوووسى پرۆژە ياساى مافە كانى مندال ئامادە كراوہ رەوانەى ئەنجومەنى ھەزىران كراوہ بە مەبەستى پەسەند كەردنى و رەوانە كەردنى بۇ پەرلەمان، لە پرۆژەى ياسا كەدا رەچاوى رىككە و تىنامەى جىھانى بۇ مافە كانى مندال كراوہ. رەشوووسى ياسا كە لە (۸۲) ماددە پىكھاتووہ و باس لە دروست كەردنى ئەنجومەنىك دەكات بۇ دانانى ستراتيژ و پلان و سىياسەت بۇ پاراستنى مندال و دابىنكەردنى مافە كانى.

- له ماددهی ۳/ دووهمی رهشنووسی پرۆژه یاسای پاراستنی مافی مندال بهرژه‌وهندییه‌کانی مندال به باشترین شیوه جیگیرکراوه.
- له مادده ۳/ سپیهم له رهشنووسی یاسای پاراستنی مافه‌کانی مندال ئاماژه ده‌کات به پاراستنی مندال له‌سه‌رجه‌م شیوه‌کانی توندوتیژی و به‌کاره‌یێنان و خراپه‌ی جه‌سته‌یی وده‌روونی له ریگی ئه‌نجامدانی رییکاره چاره‌سه‌ریه‌کان.
- له ماددهی ۳/ چواره‌م و مادده (۹) ی رهشنووسی پرۆژه یاسای مافه‌کانی مندال گرته‌به‌ری سیاسه‌تی نیشتیمانی بو پاراستنی مافه‌کانی مندالان و ره‌چاوکردنی مافه‌کانی که‌منه‌ندامان جیگیرکراوه.

پاراستنی مافی مندال

- ده‌سته‌ی چاودیری مندال: له ماددهی (۲۵) ی پرۆژه یاسای پاراستنی مافه‌کانی مندال ئاماژه به‌و ده‌سته‌یه‌ کراوه به‌ناوی (ئه‌نجومه‌نی پاراستنی مندال).
- پیکه‌یێنانی ئه‌نجومه‌نی بالای پاراستنی مافه‌کانی مندال که له (۹) وه‌زاره‌ت و (۲) ده‌سته‌ پیک هاتووه.
- کردنه‌وه‌ی لانه‌یه‌کی نوێ بو مندالانی کچانی بی‌سه‌ره‌رشت له شاری سلیمانی.
- (۷۷۱۲۰) ئافره‌ت و مندال له ریگه‌ی (۲۷) سه‌نته‌ره‌وه‌ خول و راهی‌نایان بینیه‌.
- بو نه‌وجه‌وانانی ناو خانه‌کانی کوران و کچانی بی‌سه‌ره‌رشت، به‌پیی نوسراوی ژماره (۸۷۸۹) له ۲۰۲۲/۱۱/۲۸ بریاردا به‌دامه‌زراندنی ئه‌و می‌رد منالانه‌ی له‌ماوه‌ی سێ سالی رابردودا ته‌مه‌نیان گه‌یشتۆته سه‌روو ۱۸ سال به‌شیوه‌ی گری به‌ست له‌سه‌ر میلاکی وه‌زاره‌تی کارو کاروباری کۆمه‌لایه‌تی.
- وه‌رگرته‌نی په‌زنامه‌ندی له‌سه‌ر سیسته‌می دایه‌نگه‌کان بو خه‌رجکردنی (۴۰٪) بو پالنه‌ری کارمه‌ندان (حوافز) و ۴۰٪ بو بنیادنانه‌وه‌ی باله‌خانه‌ی دایه‌نگا و (۲۰٪) بو خه‌زینه‌ی حکومه‌ت ده‌گه‌رپه‌ته‌وه‌.
- ئه‌نجامدانی روپیوی مندالی ئیشکه‌ر و سه‌ره‌شقام له پارێزگای سلیمانی، له سنوری پارێزگای سلیمانی و هه‌له‌بجه (۱۴۶۶) مندالی ئیشکه‌ر تۆمار کراوه و پلانی تاییه‌ت هه‌یه بو چاره‌سه‌رکردنی پاش گه‌راندنه‌وه‌ی پرۆژه‌ی سیاسه‌تی پاراستنی مندال له ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران له‌گه‌ل لایه‌نه‌ په‌یوه‌ندیاره‌کان ده‌ست به جیبه‌جیکردنی ده‌کریت و گرفته‌کان ده‌ست نیشان ده‌کرین و چاره‌سه‌ری ده‌کرین.

کردنه‌وه‌ی خولی راهی‌نان بو گه‌نجان

- کردنه‌وه‌ی سه‌نته‌ری راهی‌نانی پیشه‌یی له‌شاری چه‌مچه‌مال، خزمه‌تیکی تری حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستانه بو خزمه‌تکرانی گه‌نج ولوانی ناوچه‌که.
- سوودمه‌ندبوونی گه‌نجان له خول و راهی‌نانی پیشه‌یی به‌رپوه‌به‌راییه‌تیه‌کانی مه‌شق و راهی‌نانی پیشه‌یی به کردنه‌وه‌ی (۱۶۵) خول و سوودمه‌ندبوونی (۲۲۳۴) که‌س له سالی ۲۰۲۳.
- به‌گشتی له سێ سالی رابردودا (۴۴۱) خول کراوه‌ته‌وه‌ که (۶۲۳۷) که‌س لێی سوودمه‌ند بوون.

پیشکەش کردنی خزمەتگوزاری بە بە سالاجووان

بە هەولێ وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی و کەسانی خێرخواز بپاردرە بە دروست کردنی بالاخانەییەک بۆ بە سالاجووانی هەولێر لە سەر رووبەری (۷۵۰۰) م کە گشت ستانداردە نیۆدەولەتییەکان لە خۆ دەگرێت.

یاسای بەرپۆەبردنی چاکسازییەکان

باشتر کردنی رەوشی چاکسازییەکان و بنکەکانی راگرتن و گواستنەوە یەکیکە لەو بابەتانەی بەپێی راسپاردە نیۆدەولەتییەکان پێویستە گرنگیان پێ بدرێت بۆ ئەوەی لە گەڵ پەنسییەکانی مافی مرۆف و ستانداردە نیۆدەولەتییەکان بگونجێت، لەم روووەوە وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی پرۆژە یاسایەکی ئامادە کردووە بۆ بەرپۆەبردنی فەرمانگەکانی چاکسازی لە هەرێم و رەوانەیی ئەنجومەنی شورا کراوە، مەبەست لەم یاسایە باشترکردنی رەوشی چاکسازییەکانە لە گشت روویەکەو.

پیشکەش کردنی خزمەتگوزاری لە چاکسازییەکان

- سوودمەندبوونی (۵۲۰) سزادراو لە خولەکانی تاییبەت بە مەشق و پیشەیی و وەرشە، هەرەها سوودمەندبوونی (۳۱۴۵) سزادراو لە وۆرک شۆپ و سیمیناری جۆرا و جۆر.
- پیشکەش کردنی بەردەوامی خزمەتگوزاری تەندروستی بۆ سزادراوان بە جۆرێک لە سەرەتای سالی ۲۰۲۲ تا کو ئیستا نزیکەی (۳۸۵۶۷) لە خزمەتی جۆراو جۆر پیشکەش کراوە لە سەرچەم بنکەکانی تەندروستی چاکسازییەکانی هەرێمی کوردستان.
- (۳۴۴) سزادراو خراونەتە سەرکارو لە ئیستادا لە وەرشەکانی ناو چاکسازییەکان کار دەکەن.
- دابینکردنی پارەیی گیرفان بە شێوەیەکی مانگانە بۆ نەوجەوانانی سزادراو لە چاکسازییەکانمان و ئەو مندالانەیی لە گەڵ دایکیان و دایکیان سزادراوە هاوشێوەیی مندالەکانی خانەیی بێ سەرپەرشتیاران و مندالان لە پەیمانگاکانی نابینایان و نابیستان و بێرکۆلان، چونکە بە شێک لەو نەوجەوانانەیی سزادراو لە گەڵ دایکیان لە چاکسازییەکان هیچ کەسێک سەردانیان ناکات و هیچ بژێویەکیان نیە بە مەبەستی دابینکردنی پێداویستی پۆژانە.
- بە خۆپایی کردنی خۆپێدنی سزادراوان لە زانکۆ و پەیمانگاکانی هەرێمی کوردستان، یەکیکی دیکەییە لەو خزمەتانەیی کە وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی توانی بە هاوکاری وەزارەتی خۆپێدنی بالا دەستەبەری بکات.

رێکارەکانی پاراستنی کۆمەڵایەتی

- وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی پلانی ستراتیجی بۆ سالی (۲۰۲۲-۲۰۲۶) دارشتوووە و لە لایەن ئەنجومەنی وەزیرانەوە پەسەند کراوە کە تەوهرێکی سەرەکی تاییبەتە بە کارکردن و دەستەبەری کۆمەڵایەتی بۆ کرێکاران.

- مافى كاركردن و دەستەبەرى كۆمەلەيتى بە ياسا رېڭخراوہ و بۇ زياتر كاركردن بۇ زامنكردى مافى دەستەبەرى كۆمەلەيتى بۇ ئەو كرىكارانى كە لە پرۆژە و كۆمپانىياكان كار دەكەن، وەزارەت ژمارەى پشكىنەرانى كارى زيادكردوہ، ھەرۋەھا برپارى سەردانى كرىدى ئەو پشكىنەرانەى دەركردوہ كە ئىواران سەردانى شوپنەكانى كاركردن (پرۆژە و كۆمپانىياكان) دەكەن بەمەبەستى دەستەبەركرىدى ئەو كرىكارانى لەو شوپنەكانە كاردەكەن.
- بۇ يەكەمجار (۱۲) پشكىنەرى كار لە سەندىكارى كرىكاران دامەزراون كە پىشتەر نەبوون، ھەرۋەھا بەرپوہبەرايەتى دەستەبەرى كۆمەلەيتى داتا بەيسىكى داناوہ بۇ كرىكاران بۇ رېڭخستى بابەتى دەستەبەرى كرىكاران، ھەرۋەھا ھىلى گەرم دانراوہ بۇ كرىكاران بە ژمارە (۵۵۰۰) بۇ پەيوەندى كرىدى كرىكاران لە كاتى بوونى ھەر كېشەبەك و داواكاربەك بەمەبەستى ھاوكارىكردىيان، نوپنەرانى ياساىي وەزارەت ئامادەى دادگان دەبن لەو داوايانەى كە پەيوەندىيان بە مافى كرىكاران ھەيە.

تۆماركردى كەسانى كەمئەندام بۇ ئەوہى سوودمەندىن لە پرۆگرامەكانى پاراستنى كۆمەلەيتى.

زامنكردى تۆماركردى سەرجەم كەسانى كەمئەندام بۇ ئەوہى بتوان سوود لە پرۆگرامەكانى پاراستنى كۆمەلەيتى وەربىگرن، دواتر ئامادەكردى راپۇرتەكان لەبارەى دووبارە پشكىنەوہى كەمئەندامان و دەستىشانكردىيان.

برى (۱۵۰،۰۰۰) دىنار تەرخانكراوہ وەك مووچەى كەمئەندامى، ھەرۋەھا بۇ چاودىرى كرىدىيان سەربارى ئەو مووچەيەى كە وەرىدەگرن، مۇلەت بە كەسانى خاوەن پىداوويستى تايبەت دەدرىت لەگەل كەمكردەوہ كاتر مېرەكانى دەوام.

خشتەى ۲۴ نامارى سوودمەندان لە چاودىرى كۆمەلەيتى لە پەيمانگا و سەنتەرەكانى ھەرىمى كوردستان

سوودمەندانى چاودىرى كۆمەلەيتى لە پەيمانگانى ھەرىمى كوردستان	
شار	كۆى گشتى
ھەولير	۴۱۱
سلېمانى	۱۷۹
دھۆك	۱۰۱
ھەلەبجە	۰
گەرميان	۶۸
كۆى گشتى	۷۵۹

خشتەى ۲۵ نامارى سوودمەندان لە چاودىرى كۆمەلايەتى لە سەنتەرەكانى چالاكى و پاراستنى مندالان

سوودمەندانى چاودىرى كۆمەلايەتى لە سەنتەرەكانى چالاكى و پاراستنى مندالان لە ھەرىمى كوردستان	
شار	كۆى گشتى
ھەولېر	۷۷۳
سلېمانى	۲۸۳۳۲
دھۆك	-
ھەلەبجە	۶۵۴
رانىە	۸۱۹
گەرميان	۳۵۰۴۰
زاخۆ	۱۹۹۲
سۆران	۲۱۶۵
كۆى گشتى	۶۹۷۷۵

ئازادکردنى كەسانى تووشبوو بە نەخۆشى دەروونى (شېت) لە شوپنى گشتىدا

سەبارەت بە ھەموارکردنى ماددەى (۴/۹۵) ياساى سزادانى عىراقى سەبارەت بە ئازادکردنى كەسانى تووشبوو بە نەخۆشى دەروونى (شېت) لە شوپنى گشتىدا كارى لەسەر نەكراو، ھەرۆھەھا ھىچ پرۆژە ياسايەك ئامادە نەكراو، لەلايەن وەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتییەو ھەموارکردنى ئەو ماددەى، بە ھەماھەنگى لەگەل وەزارەتى تەندروستى رېنمايى ژمارە (۱) ى سالى ۲۰۲۴ تايبەت بە نەخۆشخانەى دەروونى بۆ خانمان بۆ چارەسەرکردن و شپاندنەو ھەرچوو.

بۆ چارەسەرکردنى ئەم بابەتە وەزارەت رېنمايىيەكى بە ژمارە (۴) ھەرکرد (رېنمايى ژمارە (۴) ى سالى ۲۰۲۴ مالى (ئارام) بۆ چاودىرى كردنى كەسانى پەككەوتەى توند (بەخشاو). پەككەوتەى توند (بەخشاو) ئەو كەسەيە كە گرفتارە بە دەست نەخۆشەيەكى سەختى درېژخايەن يان نەخۆشەيە دەروونىيەكان وەك (شيزۆفرىنيا، دوو جەمسەرى Manic episode، خەمۆكى دېوانەيى... ھتد) گرفتار و بېلانەيە و بە شپوھى بەردەوام لەسەر شەقام و شوپنە گشتىيەكان ژيان دەگوزەرىنەت، ناتوانەت پېداويستى پۆژانەى خۆى دابىن بكات لە ھەمان كاتدا بۆتە بارگرانى بەسەر خېزانەكەى و كۆمەلگا. بۆ چارەسەرکردن و چاودىرىکردنى ئەم كەسانە وەزارەت بەيانى ژمارە (۱۰) ى سالى ۲۰۲۳ ھەرکرد بۆ دامەزراندنى مالى ئارام لە چەمچەمال.

سندوقى راھىنان و شياندى كەمئەندامان

بەرزكردنەۋەي رەشئوۋسى پەيپەۋى سندوقى راھىنان و شياندى كەمئەندامان بۇ سەرۋاكايەتى ئەنجومەنى ۋەزىران بەيپى ياساى ماف و ئىمتىيازاتى كەمئەندامان و خاۋەن پىداۋىستىيە تايپەت ژمارە (۲۲) سالى ۲۰۱۱ ھەموار كراۋ بەياساى ژمارە (۸) ى سالى ۲۰۲۱ و پەۋانە كەردنى بۇ سەرۋاكايەتى ئەنجومەنى ۋەزىران.

ھەلۋەشاندىنەۋەي دەستەۋاژەي كەمئەندام

لە ياساى كەمئەندامان جگە لە دەستەۋاژەي كەمئەندام ئاماژە بە دەستەۋاژەي خاۋەن پىداۋىستى تايپەت و كورته بالايانىش كراۋە، و لە رىككەوتنامەي جىھانى بۇ مافەكانى كەمئەندامان ھەر دەستەۋاژەي (كەسانى كەمئەندام) كراۋە، جگە لەۋە دەستەۋاژەي (خاۋەن پىداۋىستى تايپەت) چەندىن توپۇزى تىرىش لەخۇ دەگرىت لەمانە بەسالچوو، ئافرەتى جىابۇۋە، مېرد مردوو ھەروەھا بەھرەداران.

پۇلنى كەردنى كەمئەندامان و خاۋەن پىداۋىستى تايپەت

سەبارەت بە پۇلنى كەردنى كەسانى كەمئەندام بەگوپرەي تەمەن و رەگەز و جۇرى كەمئەندامىتى و رېژەي كەمئەندامىتى، حكومەتى ھەرپم سىستىمى داتا بەيىسى بەكارخستوو بە زانىارى كەمئەندامانى سوودمەند لە حكومەت، كە سەر جەم زانىارىيە پىۋىستەكان لەخۇ دەگرىت، و ھەموو كەمئەندامىكى سوودمەند دەكاتە خاۋەنى ناسنامەي زىرەك.

- پاسپاردنى فەرمانگەي تەكنەلۇژىي زانىارى لە سەرۋاكايەتى ئەنجومەنى ۋەزىران بە ھەماھەنگى لەگەل ۋەزارەتى دارايى و ئابوورى بۇ پىشكەشكەردنى ئاسانكارى تەكنىكى لە چوارچىۋەي پرۇگرامى تۆمارى بايۋمەترى موۋچەخۇران بۇ ئەم توپۇزە بۇ كۆكردنەۋەي ئامار و داتاي پەيۋەست بە كەسانى كەمئەندام.
- سەبارەت بە ئامارى كەسانى كەمئەندام لە بازارى كار، لە ئىستادا بەرپۇۋە بەراپەتى گشتى كار و دەستەبەرى كۆمەلەيەتى لە ھەۋلدايە بە ئامادە كەردنى ئامارىك لە بوونى كەسانى كەمئەندام لە بازارى كار بە گوپرەي تەمەن، رەگەز، جۇرى كەمئەندامى، رېژەبان و ژمارەي كۆمپانىكان.

ۋەزارەتى كارو كاروبارى كۆمەلەيەتى بە ھەماھەنگى لەگەل رېكخراۋى مندالپارىزى كوردستان لە ھەۋلى دەر كەردنى ناسنامە دايە بۇ ئەۋ مندالانەي لە خانەكانى چاۋدېرى (كچان و كوپان) دان و ناسنامەيان نىيە. بۇ ئەم مەبەستەش لىستىك بە ناۋى ئەۋ مندالانە دراۋەتە رېكخراۋى ناۋبراۋ.

كەمئەندامانى تۆمار كراۋ تا سالى ۲۰۱۴ بە بەردەۋامى شايستە دارايىەكان ۋەردەگرن:

بەھۇي قەيرانى دارايى دواى سالى ۲۰۱۴ تۆمار كەردنى كەمئەندامان راگېراۋو، بەلام لە ئىستادا دەستكراۋە بە دووبارە تۆمار كەردنىان لەلايەن لىژنەي تايپەت لە ۋەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلەيەتى.

خشتەى ۲۶ ئامارى كەمئەندامان تا سالى ۲۰۱۴

ئەو كەمئەندامانى تا سالى ۲۰۱۴ تۆماركراپوون	
۷۱,۳۰۳	كەمئەندامانى ئاسايى
۵,۷۶۲	كەمئەندامانى فەرمانبەر
۷۷, ۰۶۵	كۆى گشتى ژمارەى كەمئەندامان

خشتەى ۲۷ ئامارى ژمارەى نوئى كەمئەندامان لە سالى ۲۰۲۳

ژمارەى كەمئەندامانى نوئى لە ھەرئىمى كوردستان سالى ۲۰۲۳ تۆمار كراون	
كۆى گشتى	شار
۷۷۰۴	ھەولپىر
۵۰۱۹	سلىمانى
۵۰۰۸	دھۆك
۳۰۳	ھەلەبجە
۱۲۴۵	گەرميان
۱۹, ۲۷۹	كۆى گشتى

ئەو كەمئەندامانى كە لە قۇناغى تۆماركردن لە ھەرئىم لە سالى ۲۰۲۳

خشتەى ۲۸ قۇناغەكانى تۆماركردنى نوئى كەمئەندامان

ژمارەى نوئى كەمئەندام كە لە قۇناغى تۆماركردن لە ھەولپىر، سلىمانى، دھۆك، ھەلەبجە، گەرميان ۲۰۲۳	
۱۹,۲۷۹	كۆى گشتى تۆماركراو
۱۵,۱۷۵	لەلايەن لىژنەى تايبەتمەند ھەلسەنگاندنى بۆ كراو
۴,۱۰۴	لەلايەن لىژنەى تايبەتمەند ھەلسەنگاندنى بۆ نەكراو لە پىرۆسە دايە

بە كار خستنى سىستىمى داتابەس بۆ بۆلىنكردنى كەمئەندامان بۆ لىژنەى بىزىشكى تايبەتمەند

- وەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتى سىستەمى داتابەس بەكارخست كە سەرجمە زانىاربەكانى پىويست تايبەت بە كەمئەندامان لە خۆ دەگرپت.
- ئامادەكردنى زياتر (۱۲۰۰۰) دوازە ھەزار لە تۆمارى نوئى كەمئەندامان كە وا بەشپۆھىيەكى ئۇنلاين لىژنەى بىزىشكىيان پىكراو و دەرچوون و ئامادەن بۆ ئەنجومەنى وەزيران.

- به‌ستنه‌وهی بانک‌ه‌کان به تۆری پاراستنی کۆمه‌لایه‌تی له هه‌ولپێر له ئیستادا وه‌ک تێست کاره له‌سه‌ر ده‌که‌ین له‌موچه‌ی که‌مه‌ندامی که‌وا رۆتینات و گه‌نده‌لی ناهێلێت.

خه‌رج کردنی مووچه و به‌خشین (منحه‌ی) تایبه‌ت به‌ که‌مه‌ندامان له رێکه‌وتی ۲۰۲۳/۱/۱ تا کو ۲۰۲۳/۶/۱

- به‌پێی رێنمایی ژماره (۳) له ۲۰۲۲/۱/۲۵ له به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی گشتی ژمیرکاری مانگانه بری (۱۵۰,۰۰۰) دینار خه‌رج ده‌کرێت وه‌ک به‌خشین بۆ ئه‌و که‌مه‌ندامانه‌ی که‌ موچه‌یان نییه‌ واتا فه‌رمانبه‌ر نین، و بری (۱۰۰,۰۰۰) دینار خه‌رج ده‌کرێت وه‌ک به‌خشین بۆ ئه‌و که‌مه‌ندامانه‌ی که‌ موچه‌یان هه‌یه. له‌م رووه‌وه مانگانه بری یازده ملیار و سه‌د و چه‌فتا و چه‌فت ملیۆن و هه‌شت سه‌د و په‌نجا هه‌زار دینار خه‌رج ده‌کرێت.
- مووچه‌ی خانه‌نشینی کۆده‌کرێته‌وه له‌گه‌ڵ رێژه‌ی که‌مه‌ندامی بۆ ئه‌م خانه‌نشینه‌ی که‌ که‌مه‌ندامان، ئیستا بری (۱۰۰,۰۰۰) بۆ ئه‌و خانه‌نشینه‌ خه‌رج ده‌کرێت وه‌کو رێژه‌ی په‌که‌وتن.

خشته‌ی ۲۹ ژماره‌ی که‌مه‌ندامی بێ مووچه و که‌مه‌ندامی هه‌زار

جۆری که‌مه‌ندام	که‌س	برێ هاوکاری ته‌رخان کراو به‌ دینار	کۆی شایسته‌ی گشتی
ژماره‌ی که‌مه‌ندامانی بێ مووچه	۶۹۳۱۰	۱۵۰,۰۰۰	۱۰,۳۹۶,۵۰۰,۰۰۰
ژماره‌ی که‌مه‌ندامانی هه‌زاری	۶۷۵۱	۱۰۰,۰۰۰	۶۷۵,۱۰۰,۰۰۰
کۆی گشتی			۱۱,۰۷۱,۶۰۰,۰۰۰

فه‌راهه‌م کردنی زمانی ئاماژه بۆ یارمه‌تیدانی نابێستان

- به‌پێی یاسای که‌سانی که‌مه‌ندام و خاوه‌ن پێداویسته‌ی تایبه‌ت و کورته‌ب‌الایان له ماده‌ی (۳/چواره‌م) باس له فه‌راهه‌م کردنی زمانی ئاماژه کراوه، وه‌زاره‌تی کار و کاروباری کۆمه‌لایه‌تی چه‌ندین په‌یمانگای تایبه‌تی هه‌یه بۆ فێرکردن و راهێنان و شیانندی که‌سانی که‌مه‌ندام و خاوه‌ن پێداویسته‌ی تایبه‌ت، له‌م رووه‌وه به‌ هاوکاری رێکه‌راوی تایبه‌ت کار ده‌کات بۆ به‌رزکردنه‌وه‌ی ناستی مامۆستایان و ب‌لاوکردنه‌وه‌ی زمانی ئاماژه له‌رێگه‌ی ئه‌نجامدانی راهێنانی پێویست و دانانی ئه‌پلیکیشنێکی تایبه‌ت به‌زمانی ئاماژه له‌لایه‌ن که‌سانی پ‌سپۆر.
- یاداشتی لیکتیگه‌یشتنی له‌ نیوان وه‌زاره‌تی کار و کاروباری کۆمه‌لایه‌تی و وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده کراوه سه‌باره‌ت به‌ وه‌رگرته‌ی قوتابیان و خوێندکارانی په‌یمانگاکانی هیوای نابێستان و پ‌ووناکی بۆ نابینایان له‌ ئاماده‌ییه‌ بێشه‌ییه‌کان و هه‌ردوو په‌یمانگای کۆمپیوتەر و هونه‌ره‌جوانه‌کان. یاداشته‌نامه‌که‌ بۆ ئاماده‌کردن و پێگه‌یانندی وه‌رگیرانی زمانی ئاماژه بوو بۆ نابێستان که‌ له‌ناو کۆمه‌لگه‌ و بواری میدیایی تووشی کێشه‌ی تێنه‌گه‌یشتن و لێک حالپه‌بوون و ناسته‌نگی جێبه‌جێکردنی کاره‌کانیان ده‌بنه‌وه.
- له‌لایه‌کی دیکه‌وه یاداشته‌نامه‌یه‌کی له‌گه‌ڵ وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده واژوو کردوه بۆ ناردنی قوتابی نابێست بۆ ئاماده‌ییه‌کانی پێشه‌سازی و هه‌ولدان به‌ په‌یره‌وکردنی فێرکردنی گشتگیر (کۆکه‌ره‌وه) و راهێنانی مامۆستایان به‌تایبه‌تی له‌ پارێزگای ده‌وک. له‌م رووه‌وه راهێنان به‌ (۱۹) که‌س کراوه بۆ فێربوونی زمانی ئاماژه تا کو بتوانن هاوکاری نابێستان بکه‌ن بۆ رایبکردنی کاره‌کانیان له‌ فه‌رمانگه‌ حکومه‌ییه‌کان.

ھەماھەنگى لەگەل لايەنە ناوخۆيى و ئىودەولەتتەبەكان بۇفەراھەم كىردى زىمانى ئاماژە

- ۋەزارەتى كار بە پىشتىۋانى كونسولخانەي ئەلمانىا لە ھەۋلىر پىرۇژەيەكى تايبەت بۇ فېرېۋونى زىمانى ئاماژە بۇ نايىستان ئەنجام دەدات بودجەكە لەلايەن ۋەزارەتى دەرەۋەي ئەلمانىا دابىن دەكرېت كە بە چەند قۇناغېكدا دەپۋات، يەكەم قۇناغ پىگەياندى (۲۰) ۋەرگىپى زىمانى ئاماژەيە بۇ نايىستان بۇ ماۋەي (۱۴) ھەفتە، ھەفتانە (۴) پۇژۋانە دەخوئىن تا بتوانن ھاۋكارى نايىستان بن لە رايىكردى مامەلەكانىان لە فەرمانگە حكومىيەكان.
- تۆماركردى وانەكانى فېرېۋونى زىمانى ئاماژە بۇ يەكەم جار لە ھەرېمى كوردستان و بىلاۋكردنەۋەي لە مالپەرەكانى ۋەزارەت و رېكخراۋەكان و سۆشپال مىدىيا تا زۇرتىن كەس لېي سوودمەند بن.
- ھەماھەنگى كىردن لەگەل كەنالەكانى رايگەياندى بۇ ئەۋەي لايەنېكەم لەكاتى پەخش كىردى ھەۋالە سەرەكېيەكان ياخود بەرنامە پىپىنەرەكانىان ۋەرگىپى زىمانى بوونى ھەبېت، تا نايىستان لە ھەۋال و زانىارىيە گىرنگەكان بېنەش نەبن.
- ئەپلىكەيشنىكى تايبەت ئامادەكرا بۇ ئاشنابوونى ھاۋولاتيان بە زىمانى ئاماژە.

دابىنكردى ھەلى كار و دامەزىراندن كەسانى كەمئەندام لە ۋەزىفەكانى كەرتى گىشتىدا

لە ياساى مافى كەسانى كەمئەندام ئاماژە بەۋ مافە كراۋە، بۇ ئەم مەبەستە لە كەرتى حكومى نىكەي (۱۳،۲۴۹) كەمئەندام فەرمانبەرن، بەلام لە ئىستادا بەۋى قەيرانى دارايى دامەزىراندن لە كەرتى گىشتى ۋەستاۋە. لە كەرتى تايبەت پىۋىستە رېنمايىكە تايبەت دەرېكرېت بۇ دامەزىراندنپان و رېژەي تەرخان كراۋ لە بودجە بۇ دابىنكردى ھەلى كار بۇيان.

بۇ رايىنانى كەسانى كەمئەندام لەسەر كار، ۋەزارەت ياداشتى لىكتېگەيشتنى ۋاژووكردوۋە لەگەل چەندىن رېكخراۋ بۇ كىردنەۋەي خولى رايىنان لە چەندىن بوارى جىاجىا بۇ يارمەتيدانى ھاۋولاتيان لە دۇزىنەۋەي ھەلى كار، لەم روۋەۋە مەرجى بەشدارى پىكردى كەمئەندام ۋاۋەن پىداۋىستى تايبەتپىشى لەو پىرۇژانەدا دانراۋە، بەپىي تواناى كاركردى كارايان ھەبېت، ھەرۋەها گىرنگى بە ئافرەتى كەمئەندام دراۋە بۇ ئەۋەي زۇرتىن ھەلى دامەزىراندنپان لەو پىرۇژانە پى بدىت دواى تەۋاۋبوونى خولەكان.

دابىنكردى بەكەي نىشتەجىبوون بۇ كەمئەندامان لە ۋەزارەتى ئاۋەدانكردنەۋەش ھەبە

ۋەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتى نوسراۋىكى ئاراستەي ئەنجومەنى ۋەزىران كىرد بەمەبەستى دابىنكردى يەكەي نىشتەجىبوون لە پىرۇژەكانى نىشتەجىبوون، سەرۆك ۋەزىران ئەۋداۋاكارىيە پەسەندكرد و نوسراۋ كرا بۇ دەستەي ۋەبەرھىپان بۇ جىبەجىكردى ئەۋ بىرپارە و رېككارى پىۋىست لەم بارەۋە بگىرپىتە بەر.

بۇ ئەم مەبەستەي ۋەزارەتى ئاۋەدانكردنەۋە و نىشتەجىكردن رەزامەندى دەرپىۋە كە لە كۆي ئەۋ (۹۰۰۰) يەكەي نىشتەجىبوۋانەي بۇ كەسانى كەم دەرامەت درووست دەكرېن، (۳%) يان بۇ كەسانى كەمئەندام و ۋاۋەن پىداۋىستى تايبەت تەرخان بىكرېت.

دایینکردنی خزمه تگوزاری تەندروستی بۆ کەمئەندامان

وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی نوسراویکی ئاراستە ی ئەنجومەنی وەزیرانی کرد بە مەبەستی جێبەجێ کردنی یاسای مافی کەمئەندامان و سوود وەرگرتنیان لە خزمە تگوزاری تەندروستی لە بنکەکانی تەندروستی بۆ بەرامبەر بە تاییەتی تووشبووانی ئۆتیزم، وەزارەتی تەندروستی گشتانیدیکی ئاراستە ی بنکەکانی تەندروستی کرد بۆ جێبەجێکردنی ئەم داوایە و ئیستا کەوتۆتە بواری جێبەجێکردنەوه.

دایینکردنی خزمه تگوزاریه کان بۆ تووشبووانی ئۆتیزم

بە درێژایی کابینە ی نۆیەمی حکومەتی هەرێمی وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی بەردەوام بوو لە دامەزراندنی سەنتەرەکانی ئۆتیزم و نۆژەنکردنەوه یان و دایینکردنی پێداویستییه کان یان بۆ چاره سەرکردن و راهێنانی مندالانی تووشبووی ئۆتیزم بەو شیوه ی خواره وه :

- نۆژەنکردنەوه ی سەنتەری ئۆتیزمی هەولێر.
- بە هاوکاری پێکخراوی یه کیتی ئەوروپا و وەزارەتی پلاندانان هەولدان بۆ درووستکردنی نەخۆشخانە ی ئۆتیزم لە دەقەری شارەزور.
- کردنەوه ی سەنتەری ئۆتیزمی هیمەت لە شاری دەربەندیخان بۆ راهێنانی مندالانی ئۆتیزم.
- کردنەوه ی سەنتەری ئۆتیزم لە شاری کۆیه.
- کردنەوه ی سەنتەری ئۆتیزم لە حاجیاه که پێداویستییه کی گرنگ بوو بۆ دانیشوانی ناوچه که و کەم کردنەوه ی بارگرانی ئەو خیزانانە ی که مندالی توش بوی ئۆتیزمیان هه یه .
- کردنەوه ی سەنتەری ئۆتیزم و شیانندی مندالی خاوهن پێداویستی تاییەت لە شاری هەله بجه
- بە دایینکردنی خزمه تگوزاری پزیشکی بۆ بەرامبەر بۆ تووشبووانی ئۆتیزم لە نەخۆشخانە حکومیه کان بە هه ماههنگی هەردوو وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی و وەزارەتی تەندرووستی.
- بە مەبەستی خزمه تکردنی زیاتری چینی تووشبووانی ئۆتیزم ، وەزارەتی گواستنەوه و گه یاندىن پێنمایى تاییەتی دەرکرد بۆ فرۆکه خانەکانی هەرێمی کوردستان بە هاوکاریکردنی خیزانی مندالی ئۆتیزم لە فرۆکه خانەکان.

ئامارى نەخۇشانى كەمئەندام لە ھەرئىمى كوردستان

خشتەى ۳۰ ژمارەى و جۆرى نەخۇشى كەمئەندامان

ژمارەى نەخۇشى كەمئەندام لە ھەرئىمى كوردستان			
كۆى گشتى	جۆرى نەخۇشى كەمئەندامان	كۆى گشتى	جۆرى نەخۇشى كەمئەندامان
۳۹۹	ئۆتيزم	۱۰۷۷۱	نايىنايان
۱۵۴۹	تالاسىما	۸۳۴۲	ئىفلىجى مېشك
۲۲۱	ھىمۆفېلىيا	۳۸۲۵	ئىفلىجى
۱۰۸۷۵	بىركۆل	۰	كەمئەندامى بىن قاچ
۳۴۹۰	شېزۆفرىنېيا	۳۵۳۴	نابىستان
۲۴۰۹	داون	۴	لآل
۲۹۹۷	نابىستان (كەر و لآل)	۹۸۲	كورتە بالآ
۰	فېزىيائى بىن مووچە	۲۷۲۶۲	كەمئەندامى جەستەيى
۳۱۲	فېزىيائى بە مووچە	۲۸	دەروونى
		۹۳	نەخۇشى شەكرە

ياساى بەرپۆەبردنى چاكسازىيەكان

وہزارەتى كارو كاروبارى كۆمەلایەتى رەشئووسى پرۆژە ياساى بەرپۆەرايەتییەكانى چاكسازى لە ھەرئىمى كوردستان ئامادە كرد و رەوانەى ئەنجوومەنى شورا كراوہ.

لە چوارچىوہى ھەولەكانى جىيەجىكردنى پلانى حكومەتى ھەرئىم بۆ مافەكانى مرؤف و دارشتنى سىياسەتییكى نىشتمانىيى تايبەت بە بەرپۆەبردنى چاكسازىيەكان، لە ماوہى ئىوان ۴-۸ى شوباتى ۲۰۲۴ لە شارى ھەولپىر وۆركشۆپىكى فراوان بە ئامادەبوونى نوپنەرانى لایەنە پەيوەندىدارەكانى حكومەتى ھەرئىم و حكومەتى ئىتھادى بە سەرپەرشتى لىژنەى خاچى سوورى نپودەولەتى لە عىراق بەرپۆەچوو.

پالېشتى ياساى و كۆمەلایەتى نەوجەوانان

بە پالېشتى رپكخراوى يونىسېف پرۆژەبەك لە چاكسازىيەكانى ئافرەتان و نەوجەوانانى ھەولپىر و سلېمانى و دھوك ئەنجامدەدرېت. لە چوارچىوہى پرۆژەكەدا گرېبەست لەگەل ژمارەبەك پارىزەر ئەنجامدراوہ بۆ دلىابوون لە رايى كردنى مامەلەكانيان لە دادگاكان، ھەرۆھەا توپۆزەرەران سەردانى مالى كەسوكارى سزاداراوہكان بۆ دلىابوون لە بەردەوامىيى پەيوەندى لەگەل خىزانەكانيان و زانىنى كپشە خىزانەكانيان بۆ چارەسەرکردنيان. بەپپى ھەمان

پروژەدا خولى رايونان و پيشه يى ھەيە بۇ نەوجە وانان و مندالانى چاكسازىيە كان بە بەردەوامى دەكرېتەو، ھەك خولى دارتاشى، چاككردنەوھى مۇبايل، كارەبا و ئاسنگەرى.

بەريۆەبەرايەتى گشتى چاكسازى كۆمەلايەتى بەيپى پەيرەوى فەرمانگەي چاكسازى كۆمەلايەتى ھەريمى كوردستان ژمارە (۱)ى سالى ۲۰۰۸ كار دەكات. ھەلدەستىت بە ئەنجامدانى خولى رايونان، خزمەتگوزارى تەندروستى، پىكخستنى مۇلەتى چوونە مالەوھى سزا دراوان، پىكخستنى خوئندنەوھى كىتېب، ژوانگەي خىزانى (خلوة شرعية)، پەيوەندى كردنى سزادراوان بە خىزانەكانيانەوھى لە ريگاي مۇبايل و تۆرە كۆمەلايەتبيەكان، خزمەتگوزارى پەروەردەيى، پالېشتى ياسايى و كۆمەلايەتى بۇ نەوجە وانان و پىكخستنى وەرشەي رايونان.

بەريۆەبەرايەتى گشتى چاكسازى كۆمەلايەتى خزمەتگوزارى چاودېرى داھاتوو پيشكەش بەو كەسانە دەكرېت كە نازاد دەكرېن و دەگەرپنەوھى نيو خىزانەكانيان، مەبەست لەم خزمەتگوزارىيە شياندنەوھىيانە بۇ دووبارە چوونەوھى ناو كۆمەلگا و دۆزىنەوھى ھەلى كار لە رووى ماددييەوھى يارمەتى دەدرېن بە نزيكەي (۱۰۰۰) دۆلار بە ھەماھەنگى لەگەل پىكخراوھەكان.

چالاکىي چاكسازىيەكان لە سالى ۲۰۲۳

خشتەي ۳۱ نامارى چالاکىيەكان لە چاكسازىيەكانى ھەريمى كوردستان

ژمارە	بابەت
۵۴۲۷	كۆي بەندكراوى لە ھەر (۶) چاكسازىيەكەي ھەريم
۴۰۲ قوتابى	ژمارەي قوتابيان لە گشت چاكسازىيەكانى ھەريم لە قۇناغى بنەرەتى تا زانكۆ
۵۴۳۱	خزمەتگوزارى تەندروستى بۇ سزادراوان (سەردانى سزادراوان بۇ بنگە و نەخۇشخانەكان)
۶۲۲۵۲	سەردانكردنى سزادراوان بۇ كىتېبخانە
۵۹۹	كاركردنى سزادراوان لە ناو چاكسازى
۲۸۷	مۇلەتى چوونە مالەوھى سزادراوان (إجازة منزلية)
۵۷۱۶	ژوانگەي خىزانى (الخلوة الشرعية)
۱۰۵ خول	خول و رايونان (كارمەندان - سزادراوان)
۲۷۶	سىمىنار و وۆرك شۆپ (كارمەندان - سزادراوان)
۱۱۷۱ سزادراو	نازادكردنى بە مەرج
۴۴۳	ئەو كەسەي بە لە سىدارە سزا دراوان

كارو چالاکى حۆراو و حۆرى بهرپۆه بهرايه تى چاكسازيه كان

- ليخۆشبوون له كرى خويندن بۆ ئه و قوتابيه سزادراوانه ي كه له زانكۆ و پهيمانگا حكومى و تايبه ته كانى ههرىمى كوردستان ده خوئين.
- زياد كردنى پيشينه ي مانگانه ي بهرپۆه بهرايه تيبه كانى چاكسازى.
- ئه نجامدانى نه شته رگه رى و قه سته ره و بالۆن و پيدانى چاره سه رى پزىشكى بۆ ئه و سزادراوانه ي كه نه خۆشى دليان هه به له چاكسازيه كانى ههرىمى كوردستان بى به رامبه ر.
- دامه زراندى (٦٠) پاسه وان به شپوه ي گريبه ست بۆ بهرپۆه بهرايه تيبه كانى چاكسازى گه واران له پاريزگا كانى هه وليپر، سليمانى، دهۆك.
- كار كردن بۆ كردنه وه ي ئه كاديميا ي مه شق و راهيئانى كارمه ندانى چاكسازى.
- نمايش كردنى فيلم و شانۆگه رى له سه رجه م چاكسازيه كان.
- به رده وامى سه ردانى تويزه ران بۆ لاي خانه واده ي سزادراوان له سه رجه م چاكسازيه كان.
- پيشكه شكردنى هاوكارى ياسايى بۆ سزادراوان و راگيراوان به تايبه تى دابينكردنى پاريزه ر به خۆپايى له سه رجه م چاكسازيه كان.
- سه ردانى و به دوا داچوونى كارمه ندانى ياسايى بۆ دۆسيه ي سزادراوان له شوينى په يوه نديدار له سه رجه م چاكسازيه كان.
- كردنه وه ي سه نته رى چاره سه ركردنى ده روونى له بهرپۆه بهرايه تى چاكسازى گه وارانى دهۆك به هاوكارى سه رۆكايه تى زانكۆى دهۆك.
- درووستكردنى بينايه ي بهرپۆه بهرايه تى چاكسازى ئافره تانى هه وليپر كه له ئيستادا (٥٨٪) كاره كانى ته واو بووه .
- درووستكردنى هۆلى راهيئان له بهرپۆه بهرايه تى چاكسازى ئافره تان و مندالانى هه وليپر به هاوكارى پيخراوى UNODC.
- درووستكردنى هۆلى راهيئان و چالاکى له ديوانى بهرپۆه بهرايه تى گشتى چاكسازى به هاوكارى پيخراوى يونيسيف.
- جييه جيكردى پلانى دارپزراوى بهرپۆه بهرايه تى گشتى چاكسازى بۆ سالى ٢٠٢٣ به ريژه ي (٧٢٪) سه ره پاي كه مى بودجه و زۆرى ژماره ي سزادراوان و بوونى كه موكوپى له بينا و باله خانه ي چاكسازيه كان.

چاره سه ركردنى قه له بالغي چاكسازيه كان

هه وه كانى بهرپۆه بهرايه تى گشتى چاكسازى كۆمه لايه تى به رده وامه له پيناو كه مكردنه وه ي قه له بالغي ناو چاكسازيه كان، له وانه دروستكردنى بينا و باله خانه ي نوئى به م شپوه ي خواره وه:

- پرۆژەى بىنايەى نوپى چاكسازى ئافرهتان و مندالان ھەولپىر لەبوارى جيبەجىكرىدنايە، پرۆژەكە بە گۆژمەى (۱،۴۸۰،۷۰۱،۰۰۰) دىنار لەلايەن كۆمپانىيەك جيبەجى دەكرىت، تەواوكرىدى پرۆژەكە (۳۶۵) رۆژ دەخايەنيت، بە تەواو بوونى كارەكانى تا راددەيەكى زۆر كپشەى جەنجالى چاكسازىيەكان چارەسەر دەكرىت.
- پەزەماندى ۋەرگىراۋە بۇ درووستكرىدى بىنايەى نوپى چاكسازى گەوران لە شارى ھەولپىر كە شوپىنى (۵۰۰) كەسى تپدا دەبىتتەۋە بۇ سزادراۋانى تىرۆر و لەسپدارەدان.
- لە چاكسازىيەكانى دىكەش بەپىيى تۋانا و ھەبوونى شوپىن كاركراۋە بۇ فراۋان كرىدى ھۆلەكانى سزادراۋان و ژوورى كارمەندان.
- لە رپكەوتى ۱۱ى حوزەيرانى ۲۰۲۳ ئەنجومەنى ۋەزىران برپارىدا بە دامەزراندنى بەرپۆەبەرايەتى چاكسازى گەوران سەر بە ۋەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتى لە سنوورى ئىدارەى گەرميان.
- پەزەماندى ۋەرگىراۋە بۇ درووستكرىدى بىنايەى چاكسازى ئافرهتان لە دەۋك، سلپمانى، ھەروەھا چاكسازى ئافرهتان و نەوجەۋانانى ھەولپىر كە رپژەى ئەنجامدانى بەم شپۆەيەى خوارەۋە بوو.

خشتەى ۳۲ رپژەى جيبەجىكراۋى درووستكرىدى بالەخانەى چاكسازى ئافرهتان و مندالان

دروستكرىدى بالەخانەى چاكسازى ئافرهتان و مندالان لە ھەولپىر	
سالى ۲۰۲۱ - ۲۰۲۲	جيبەجىكراۋە بە رپژەى ۲۶%
سالى ۲۰۲۳	جيبەجىكراۋە بە رپژەى ۸۶%

مامەلە كرىدى لەگەل قورىانىانى ماددە ھۆشبەرەكان

لە سالى ۲۰۲۳ لە سەرجم چاكسازىيەكانى ھەرىمى كوردستان (۱۰۹۷) كەيسى ماددەى ھۆشبەر ھەبوۋە، لەم ژمارەيەدا (۴۸۰) كەيس بازركان و (۶۱۷) كەيس ئالودەبوون بە ماددەى ھۆشبەر، لە كۆى گشتى ئەم ژمارەيە (۷۴) كەيس لە رەگەزى مپن، و (۱۰۲۳) كەيس لە رەگەزى نپرن. (۵۵۷) سزادراۋ سوودمەندبوون لە چالاكيە جۆراۋجۆرەكانى تايبەت بە ئالودەبووانى ماددەى ھۆشبەر. روون بكرىتەۋە.

دامەزراندنى سەنتەرى چارەسەركرىدى ئالودەبووانى

بەپىيى ياساى بەرەنگاربوونەۋەى ماددە ھۆشبەر و كارتىكەرە عەقلىيەكان ژمارە (۱) سالى ۲۰۲۰، پپويستە جياكارى ھەبپت لە نپوان ئالودەبووانى ماددە ھۆشبەرەكان و سزادراۋانى تر، بۇ ئەم مەبەستەش حكومەتى ھەرىم شوپىنىكى بۇ سەنتەرى چارەسەرى ئالودەبووانى ماددە ھۆشبەرەكان دەستنىشانكرىدوۋە لە (قەزاي شەقلاۋە). لە ئىستادا نامادەكارى دەكرىت لەگەل ۋەزارەتى تەندروستى بۇ دابىنكرىدى پپداۋىستىيەكانى ئەم سەنتەرە.

رۆژى ۲۹ى شوباتى ۲۰۲۴ سەنتەرى شياندنەۋەى بەكارھپنەران و ئالودەبووانى ماددەى ھۆشبەر تايبەت بە چاكسازىيەكانى سنورى پارىزگاي سلپمانى بەھاوكارى بەرپۆەبەرايەتى گشتى تەندروستى سلپمانى كرايەۋە.

هەلمەتەکانی ھۆشیارکردنەووە لە مەترسییەکانی بەکارھێنانی ماددەیی ھۆشبەر و کارتیکەرە عەقڵییەکان

- بەرپۆلەبەری گشتی چاکسازییەکان رێکەوتنیکیان ھەیە لەگەڵ یەکییتی زانیانی ئایینی ئیسلامی و وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی بۆ پێشکەش کردنی وتاری ئایینی بۆ سزادراوانی بە گشتی لەوانەش ئالوودەبووانی ماددە ھۆشبەرەکان بۆ شیانندنەوھیان و یارمەتیدانیان لە دووبارە گەرانەوھە بۆ نۆیۆ کۆمەلگا و دوورکەوتنەووە لە ماددە ھۆشبەرەکان و تاوان بەشیوھەییەکی گشتی.
- بۆ قەڵاچۆکردنی ماددەیی ھۆشبەر و کارتیکەرە عەقڵییەکان خولی راھینان وشیانندنەووە بۆ ئالوودەبووانی ماددەیی ھۆشبەرەکان کراوەتەووە لە بەرپۆلەبەرایەتییەکانی چاکسازی بە ھاوکاری رێکخراوەکانی کۆمەلگای مەدەنی و زانکۆکان، ژمارەییەک لە بازرگانانی ماددە ھۆشبەرەکانیش سوودمەندبوون لەو خولانە.
- ئەنجامدانی سیمینار بۆ ئەو کەسانە کە چارەسەرەبوون لە ماددەیی ھۆشبەر بۆ گێرانەوھە دۆخی دەروونی و ئابووری خۆیان دوا تۆشبوونیان بە ماددە ھۆشبەرەکان، بە مەبەستی ئاگادارکردنەوھە ھاوولاتیان لە مەترسییەکانی ماددە ھۆشبەر و کارتیکەرە عەقڵییەکان.
- چاپکردنی (۲۰۰۰) پڕۆشەر بە ھەماھەنگی لەگەڵ رێکخراوی کاری نیودەولەتی بە مەبەستی ھۆشیارکردنەووی کرێکارن لەبارەیی مافەکانیانەووە.

دانانی مەرجەکانی کارکردنی نەوجەوانان

بۆ جێبەجێکردنی ماددەکانی یاسای کار بە دیاریکردنی کەمترین تەمەن بۆ کارکردن، پشکینەرەکانی کار بەدواداچوون دەکەن لەکاتی سەردانیکردنیان بۆ شوپنەکانی کارکردن، و دلنیابوون لە تەمەنی یاسایی کارکردنی مندال و نەوجەوانان.

- لە یاسای کار پیناسەیی کرێکاری نەوجەوانی کردووە کە ھەر کەسێک گەیشتییتە تەمەنی (۱۵) سالی و تەمەنی (۱۸) سالی تەواو نەکردییت.
- یاسای کار نزمترین ئاستی تەمەنی کارکردن لە ھەرێم دیاریکردووە کە (۱۵) سالە.

بۆ چارەسەرکردنی کیشەیی ئەو مندالانەیی سەرپەرشتن و لەسەر شەقامەکان کار دەکەن، وەزارەت یاداشتییکی لیکتیگەیشتنی واژووکردووە لەگەڵ رێکخراوی مندالپاریزی کوردستان بۆ بەدواداچوون و چاودییری کردنی ئەو مندالانە و دیاریکردنی رێگە چارەبەک بۆ چارەسەرکردنی ئەو دیاردەییە.

باراستنی مافی کرێکارانی بیانی

کرێکارانی بیانی لە ھەرێمی کوردستان ھەمان مافی کرێکاری ھاوئیشتمانیان ھەیە، ئەمەش بەدی دەکریت لەکاتی دەستەبەرکردنیان و وەرگرتنی شایستە داراییەکانی دەستەبەری کۆمەلایەتی، ھەرۆھە لە کاتی بوونی ھەر کیشەبەک و پێشکەش کردنی سکالا بۆ بەردەم دادگا بە یەکسانی بەدواداچوون بۆ سکالاکانیان دەکریت.

بەمەبەستى رېڭخستىنە ۋە ھېناتى كرىكارى بىيانى لىژنە يەكى بالا پېكھېنرا، بە پىشت بەستىن بە فەرمانى ئەنجومەنى ۋەزىران ژمارە (۶۳) لە (۲۰۲۰/۷/۱۷) بەرپىز جىڭرى سەرۆك ۋەزىران ۋەك سەرپەرشتىكارى لىژنە ي بالى ئامادە كىردى رەشنىۋوسى رېنمايى كىركىدى كرىكارى بىيانى لە ھەرئىمى كوردستان دانرا، لىژنە كە پېكھاتوو ە ۋەزىرى پلان دانان ۋەك سەرۆك ۋە ئەندامىتى ۋەزارەتە پەيوەندىدارە كان.

دوای دىراسەت كىردى ۋ لىكۆلىنە ۋە ۋورد لە بازىرى كار ۋ بەكارخستى دەستى كار، رەشنىۋوسى رېنمايى كىركىدى كرىكارى بىيانى لە كۆبوونە ۋە ۋمارە (۱۲۵) ئەنجومەنى ۋەزىران لە (۲۰۲۴/۱/۳۱) خرايە روو، دواتر لە لايەن ئەنجومەنى ۋەزىران ۋە پەسەند كرا ۋ لە ۋەقائى كوردستان بلاودە كرىتە ۋە.

مەبەست لەم رېنمايى پېكخستى ياسايى مامەلە كىردى ۋ شىۋازى ھاتى كرىكارى بىيانى بە ھەرئىمى كوردستان، بەم پىيەش مۆلەتپىدانى كىركىدىن تەنھا لەرپىگە ۋەزارەتى كار ۋ كاروبارى كۆمەلایەتپىيە ۋە دەپىت ۋ سەرجم ئەو رېنمايىنە تىر كە پىشتىر لەم بارە ۋە ھەبووە كارىان پىنكارىت.

پۆلىكىردى كە مەندامان لە بازىرى كاردا

بەرپۆبەرايەتى گىشتى كارو دەستەبەرى كۆمەلایەتى كار دەكات بۇ ئامادە كىردى ئامارىكى تايبەت بە ژمارە كە سانى كە مەندام لە بازىرى كار بە گوپىرە تەمەن، رەگەز، جۆرى كە مەندامى، رېژەكانىان، ژمارە ئەو كۆمپانىيانە تىيدا كار دەكەن ۋ جۆرى كارەكانىان.

سەرپەرشتى كىردى مندالان لە خانەكانى كوپان ۋ كچان

ئەو مندالانە تۆمەتپان نە دراۋەتە پال ۋ لەگەل داكىيان لە چاكسازىيە كان، ۋەزارەتى كار ۋ كاروبارى كۆمەلایەتى ھەول دەدات كە كە سوكارىان بىيانە نە ۋە ياخود بە پىي رېنمايىە كانى چاودىرى كۆمەلایەتى دەنپىردىنە خانەكانى كوپان ۋ كچان، ئەو مندالانە لە خانەكانى بىسەرپەرشتىن ۋ تەمەنپان دەگاتە سەرۋى ھەژدە سالىيە ۋ ناتوانن لە خانەكان بىيىنە ۋە لەم روو ۋە ھەول دراۋە يەكە نىشتە جىبوونپان بۇ دابىن بكرىت.

خىشتە ۳۳ ژمارە سوودمەندان چاودىرى كۆمەلایەتى لە خانەكانى بىسەرپەرشتان بە پىي شارەكان

سوودمەندان لە خانەكان لە كاتى لە داىكبوونى تا ۱۵ سال	
شار	سوودمەند
ھەولپىر	۱۱۳
سلىمانى	۱۱۵
دھۆك	۲۰۴
گەرمپان	۲۱
كۆى گىشتى	۴۵۳

خشتەى ۳۴ ژمارەى سوودمەندان چاودىرى كۆمەلەيتى لە داينگەكانى ھەرېم بەپىيى شارەكان

سوودمەندان لە داينگەكان	
شار	سوودمەند
ھەولېر	۲۷۳۵
سليمانى	۲۹۷۶
دھۆك	۴۳۲
رانىيە	۵۲
زاخۆ	۵۴
ھەلەبجە	۳۳
گەرميان	۱۷۸
كۆى گشتى	۶۴۶۰

ھەنگاوەكانى پاراستنى مافى مندان

- پرۆژەى دادپەرەرى مندان لە قۇناغى كۆتايىدايە.
- بەپىيى ياساى بارى كەسپىتى ئەو باوكانى كە لە خپزانەكانيان جيا بوونەتەو مافى بينىنى مندانەكانيان ھەيە، پيشتەر كە لە مانگيكددا دوو جار باوك يان دايك دەيانتوانى مندانەكانيان بينن، ئىستا لە ھەفتەيەك بۆيان ھەيە (۲۴) كاتژمير بيانينن. جگە لەمە ئەگەر ھەر لايەك رېگر بوو بەرانبەر ئەوى تر لە بينىنى مندانەكە و كەسپك خۆى بەستەم لېكراو زانى، دەتوانيت سكالاً بكات بۆ گەراندنەوھى مندانەكە بۆ لاي خۆى.
- تەرخان كردنى شوينىكى شياو بۆ ئەنجامدانى ئەو چاوپيەكەوتنە دابين بكرپت بە ھەماھەنگى لەگەل وەزارەتى شارەوانى و گەشتوگوزار.
- بەدەستھيئانى رەزامەندى سەرەتايى لەسەر سىياسەتى پاراستنى مافەكانى مندان لەلايەن ئەنجوومەنى وەزيران بەنووسراوى ژمارە (۵۴۳۷) لە ۲۰۲۳/۵/۷ (ئەم سىياسەتە لە ھەشت تەوھرى سەرەكى پيگھاتوو و تايبەتە بە دادوھرى حكومەتى ھەرېم لە بوارى مندان و سەرجم سېكتەرەكانى كارى حكومەت دەگرپتەوھ لە بوارى ياساى و تەندرووستى و پەرورەدە .. ھتد).

چاودىرى تەندرووستى مندان

وہزارەتى تەندرووستى خزمەنگوزارى خۆى پيشكەش دەكات بە مندان لەكاتى لەدايكبوون لە نەخۆشخانەكان و پيدانى فاكسىنە پيويستەكان، ھەرورەھا چاودىرى كردنى گەشەى مندان لە رېگەى چاودىرى كردنيان لە بنكەكانى تەندرووستى ئەمە جگە لە چاودىرى رەوشى خواردنيان كە دەپت تەندرووست بپت.

بەرنامەى رېڭخستنى خېزانى

بەرنامەى رېڭخستنى خېزانى بەرنامەىيەكە پېشكەش بە ئافرەتان دەكرېت دواى مندال بوون، بەمەبەستى دوور خستنهوى نېوان دووگيانى بۇ پاراستنى تەندروستى دايك و مندال و كەمكردنهوى مردنى دايكان و ئەو مندالانى كېشيان كەمە.

دايېنكردنى بەكەى نېشتهجېبوون بۇ ئافرەتان و مندالانى بى سەرپەرشت

سەرۆكايەتى حكومەتى ھەرېم رەزامەندى داوھ لەسەر پېدانى ژمارەيەك لەو (۲۰) ھەزار بەكەى نېشتهجېبوونەى كە بۇ كەخەلكى ھەزار و كەمدەرامەت درووست دەكرېن، لە رېڭگى وەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتییەو تەرخان دەكرېن بۇ ئافرەتان و مندالانى بى سەرپەرشت. و لە دوو حالەتدا سووديا لى وەردەگيرېت، بەكەمیان بۇ ئەو مندالانى كە ۱۸ سال تەواو دەكەن، پېيان دەدرېت تا دەگەنە تەمەنى ۲۴ سال و دەبنە خاوەنى خېزان و پېشەى خۇيان و ژيانېك بۇ خۇيان دروست دەكەن، دواى ئەو لېيان وەردەگيرېتەو و دەدرېتە بەو مندالانى كە دواى ئەوان ۱۸ سال تەواو دەكەن.

دووەمیان بۇ ئەو ئافرەتانەيە كە لە مالهكانى دالەدانى ئافرەتان رېووبەرووى توندوتېژى بوونەتەو و كېشەكانيان چارەسەر كراو، بەلام خېزانەكانيان وەريان ناگرەو و بى لانەن، بەشېكى زۆرېشيان مندالان لە گەلدايە، سەرەپاى ئەمە ھەول دەدرېت ھەلى كارېشيان بۇ بدۆزېتەو.

شەلتەرى دالەدان و شوئى نېشتهجېكردن بۇ ئافرەتان

لە ھەرېمى كوردستان (۵) شەلتەرى تايبەت بە دالەدانى ئافرەتى ھەرپەشە لېكراو ھەيە، ھەرەھا (۱) شەلتەرى تايبەت بە قوربانىانى بازرگانى كردن بە مرؤف ھەيە، سەبارەت بەو راسپاردەى كە تايبەتە بە زيادبوونى ناوئەندە تايبەتەندەكانى دالەدان و دووبارە ئامادەكردنەوى قوربانىيەكان و دووبارە ئاويتەكردنەويان لە كۆمەلگادا.

ھەماھەنگى لەگەل حكومەتى ئىتحادى

- وەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتى لەگەل وەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتى حكومەتى ئىتحادى واژوى لەسەر (مدونەى بەكارخستن) كردووه.
- ھەردوو وەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتى حكومەتى ھەرېم و عېراق ياداشتى لېكتېگەيشتن و پرۆژەى سياسەتى پشكنىنى كار و سياسەتى رېكارەكانى سەلامەتى و تەندروستى پېشەييان پەسەنديان كرد.
- ھەماھەنگى لەگەل بەرپۆەبەرايەتى گشتى تەندروستى و سەلامەتى پېشەيى لە بەغدا بەمەبەستى سود وەرگرتن لە ئەزموونەكانى سەنتەرى نېشتمانى بۇ تەندروستى و سەلامەتى پېشەيى لە وەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتى لە بەغدا بۇ بنىاتنانى تواناكانى كرېكاران لە تەندروستى و سەلامەتى پېشەيى لە ناوچەكەدا.
- دانانى سياسەتېكى ھاوبەش بۇ نەھيشتن يان كەمكردنەوى كاركردنى مندالان لە لايەن حكومەتى فېدېرال و حكومەتى ھەرېمى كوردستان بە پالېشتى رېكخراوى نېودەولەتى كار.

- دروست کردنی په یوه ندى به هیز له گه ل سهرجه م دامه زراوه كانی حكومه تی عیراقی فیدرال به تاییه تی هه ردوو وهزاره تی داد و كارو كاروباری كۆمه لایه تی كه په یوه ندى راسته وخویان به ئهركی بهرپوه به رایه تی گشتی چاكسازى كۆمه لایه تی هه یه.

هه ماهه نگی له گه ل لایه نه نیوده وه لایه تیبه كان و رېكخراوه كان.

- هه ماهه نگی له گه ل رېكخراوى IOL له سهر پرۆژه كانی راهینان و پیشه ییه كانی شارو شاروچكه كان و ئاماده كردنی پلان و پرۆژه كان بۆ سالی ۲۰۲۴.
- هه ماهه نگی و نه جامدانی كارى هاوبهش له گه ل رېكخراوى یونسيف تاییه ت به كه مئه ندامان له رووى بوونى پلانیکى ستراتیژی نیشتمانی بۆ كه مئه ندامان و كاره كانی نهنجوومه نی كه مئه ندامان و داتای تاییه ت به كه مئه ندامان و راقه ی گوزهرانی كه مئه ندامان له هه ریمی كوردستان.
- هه ماهه نگی له گه ل رېكخراوى (solidarity center) به مبه سستی هاوكارى چینی كرېكار و سه ندىكای كرېكاران له لایه نی هونه ری و نه جامدانی چه ندىن چالاكى هوشیاركردنه وه و خولى تاییه ت و په ره پیدانی هه لمه ته كانی هوشیاركردنه وه ی كرېكاران و راهینان پيكردى پشكهنران و ده سته به ری كرېكاران.
- هه ماهه نگی له گه ل رېكخراوى International Medical Corps بۆ نه جامدانی ژماره یه ك راهینان تاییه ت به پرسى پاراستنى مندال، بهرپوبردنی كه یس و چه ندىن راهینانی تر تاییه ت به فرمانبه ر و توپۆزه ری وهزاره تی كارو كاروباری كۆمه لایه تی.
- واژوو كردنی یاداشتى لیكتیگه یشتن له گه ل رېكخراوى مندالپاریزی كوردستان به مبه سستی سنووردار كردنی دیارده ی كار كردنی مندالان و به هیزبوونى توانای كۆمه لگا سه باره ت به پاراستنى مندال به گشتی و مندالی ئېشكه ر به تاییه تی، نه م پرۆژه یه له هه رسى پاریزگا هه ولیر، سلیمانی و دهوك نه نجام ده دریٹ.
- پالپشت به یاداشتى واژوو كراو له گه ل رېكخراوى WFP رېكخراوى ناوبراو پالپشتى دارایی به بری نزیكه ی (۷۵۰) ملیون دینار خه ر جكرد بۆ دابینكردنی ئامیر و كه لوپه ل و پیداو یستى بۆ بهرپوه به رایه تیبه كانی راهینانی پیشه یی هه ولیر، سلیمانی و دهوك جگه له كردنه وه ی خولى راهینان بۆ سوودمه ندان و راهینه ران.
- قۇناغى سه ره تایی له نه جامدانی پرۆژه ی هاوبهش بۆ (۳۲۰۰) خیزانی هه ژار و كه مدهرامه ت له شارى دهوك له سه ر بنه ماى هیلى هه ژارى به شیوه ی تیست، له نیوان وهزاره ته كانی كار و كاروباری كۆمه لایه تی و پلاندانان له حكومه تی هه رییم و فیدرال، بانكى نیوده وه لایه تی، پروگرامى خوراكى جیهانی، WFP و رېكخراوى یونسيف.

رېكارى بیویست بۆ جیبه جیكردنی راسپارده كانی تاییه ت به وهزاره تی كار و كاروباری كۆمه لایه تی

له نه نجامی نه و زنجیره و وركشوپ و میزگهردانه ی نه جامدران نووسینگه ی رېكخه ری راسپارده نیوده وه لایه تیبه كان رېكارى تاییه تی هه بووه و له لایه ن دیوانى سه رۆكایه تی نهنجومه نی وهزیرانه وه ئاراسته ی لایه نه په یوه ندىداره كان کران له وانه وهزاره تی كار و كاروباری كۆمه لایه تی بۆ نه وه ی بکه ونه بوار جیبه جیكردن به پیی راسپارده نیوده وه لایه تیبه كان وهك به شیك له و سه قفه زه مه نییه كه پلانه كه پیی پابه نده.

تایبەت بە نەهێشتنی توندوتیژی خیزانی

- پێویستە ئەو ئافرەتانی که له شیلته‌ره‌کان ده‌ژین و مه‌ترسی له‌سه‌ر ژبانیان نییه له‌ دوای ته‌مه‌نی ۱۸ سالییه‌وه له‌لایه‌ن حکومه‌ته‌وه‌ راهبێنان و شیانده‌وه‌یان بۆ بکریت و له‌ژێر چاودێری دابن و هه‌لی کاریان بۆ دابین بکریت.
- ئاگادارکردنه‌وه‌ی داواکاری گشتی به‌و پێشیلکارییه‌یان له‌و سکالایانه‌ی که ده‌دریته‌ به‌یه‌که‌ی کارگیری چاکسازییه‌کان سه‌باره‌ت به‌ حاله‌ته‌کانی توندوتیژی به‌رامبه‌ر به‌ ئافره‌تان و مندالان.

تایبەت بە نەهێشتنی ئەشکه‌نجه‌دان و مامه‌له‌ی نەشیاو

- هه‌وله‌کان چرېکرینه‌وه‌ بۆ چاره‌سه‌رکردنی قه‌له‌بالگی له‌ چاکسازییه‌کان و وه‌کو ئه‌وله‌ویه‌ت دروست کردنی باله‌خانه‌ی چاکسازی نوێ به‌پێی ستاندارده‌ نێوده‌وله‌تییه‌کان بخریته‌ پلان و به‌نامه‌ی کاری لایه‌نه‌ په‌یوه‌نیداره‌کان که تییدا پۆلین کردنی جووری سزاکان په‌چاو بکریت.
- دامه‌زراندنی یه‌که‌ی چاودێری پزیشکی له‌ گشت چاکسازییه‌کان که له‌ژێر چاودێری ته‌ندروستییدا بیته‌ .
- ئاگادارکردنه‌وه‌ی داواکاری گشتی په‌یوه‌ست به‌و پێشیلکارییه‌، یان سکالایانه‌ی که ده‌که‌ویته‌ ئه‌ستۆی یه‌که‌ی کارگیری چاکسازی و گرتوو‌خانه‌.

تایبەت بە پاراستنی مافی ئازادی راده‌برین و ده‌ستگه‌بێستن به‌ زانیاری

- گرنگیدان به‌ پرۆگرامه‌کانی راهبێنانی پێشیه‌ی له‌ بواری وه‌رگێرپان و زیادکردنی ژماره‌ی مامۆستایانی زمانی ئاماژه‌ بۆ که‌سانی که‌مه‌ندام.
- زیادکردنی ژماره‌ی سه‌نته‌ره‌کانی که‌مه‌ندامان له‌ هه‌رێمدا و له‌نیویاندا سه‌نته‌ره‌کانی لال و نابیستان.

تایبەت بە به‌رئوه‌بردنی چاکسازییه‌کان و سه‌نته‌ره‌کانی راگیرکردن

- ئه‌وه‌ی په‌یوه‌ست بیته‌ به‌ باله‌خانه‌ی زیندانه‌کانه‌وه‌، ئه‌وا پێویسته‌ کار بکریته‌ له‌سه‌ر دروستکردنی زیندانه‌کان به‌ ره‌چاوکردنی پێوه‌ره‌ ئه‌ندازه‌یی و ته‌لارسازییه‌کانی تایبەت به‌ زیندانه‌کان له‌گه‌ڵ له‌به‌رچاوغرتنی که‌سانی خاوه‌ن پێداویستی تایبەت له‌ دیزاینه‌ ئه‌ندازییه‌کانی باله‌خانه‌کان، و ره‌چاوکردنی شوینی زیندانه‌که‌ به‌ چه‌شنیک له‌ ده‌روه‌ی گه‌ره‌که‌کانی نیشته‌جیوون بیته‌، و پێویسته‌ ئه‌وه‌ له‌به‌رچاوبگێریته‌ که‌ نابیت زیندانه‌کان به‌ شیوه‌ی هۆلی گه‌وره‌ و بۆ ژماره‌یه‌کی زۆر دروست بکرین، ئه‌ویش بۆ ده‌سته‌به‌رکردنی لایه‌نی ته‌ندروستی و ئه‌منی تییاندا.
- کارکردن به‌ پۆلینکردنی توێژه‌کان بۆ حوکمدراوه‌کان و راگیراوه‌کان له‌ زیندانی و چاکسازییه‌کان و ناوه‌نده‌کانی راگرتن و ده‌سته‌به‌سه‌رکردن، به‌ واتای پۆلینکردنیان به‌ گوێره‌ی تاوان و سزاکان و ته‌مه‌ن و ره‌گه‌ز و باری یاسایی و مه‌ترسی تاوانکاری و بارودۆخی ته‌ندروستی و ته‌نانه‌ت کۆمه‌لایه‌تی، که‌ ئه‌م هه‌نگاوانه‌ش به‌ راده‌یه‌کی گه‌وره‌ هاوکار ده‌بن بۆ پرۆسه‌ی دانانی پرۆگرامه‌کانی راهبێنانه‌وه‌ی تایبەت به‌ تاکه‌سه‌کان.

- زامنى ئەو بەكرېت ئەو كەسانەى لە ئازادى بېبەشكراون لە شوپىنكىدا دەستەبەسەر بكرېن كە لە ژېر چاودېرىدا بېت، و دەستەبەسەر كراو كەنېش بتوانن پەيوەندى بە خىزان و پارىزەرە كەنېيەنەو بەكەن و ئەمانەى دوايېش ئاگدار بكرېنەو لە چارەنووسيان و ئەو شوپنەى ياسايېەى تېيدا دەستەبەسەر كراون.
- كاراكردى سىستىمى خىزانى جېگەرەو لە پارىزگاي ھەولېر و دھۆك.
- زامنكردى دەستەبەركردنى پالېشتى و رېوشوېنى ئاسانكارى بۇ كەسانى كەمئەندام كە گومان دەكرېت تاوانيان ئەنجامدايېت، بە چەشنىك كە بگونجېت لەگەل پېداوېستىيە تاكە كەسېيە كان لە كاتى دەستەبەسەر كردنېاندا.
- ھۆشيارىكردەنەو كە سوكارى بەندكراون و رەگىراوان بە ژمارەى لېزنىەى تايبەت بە سكالاً تا بتوانن لە رېگەى ئامرازە ئەلكترۇنىە كان يان پەيوەندى تەلەفۇنى راستەوخۆو سكالاًى خۇيان تۆمار بەكەن.

تايبەت بە نەھىشتنى بازىرگانىكردى بە مرؤف

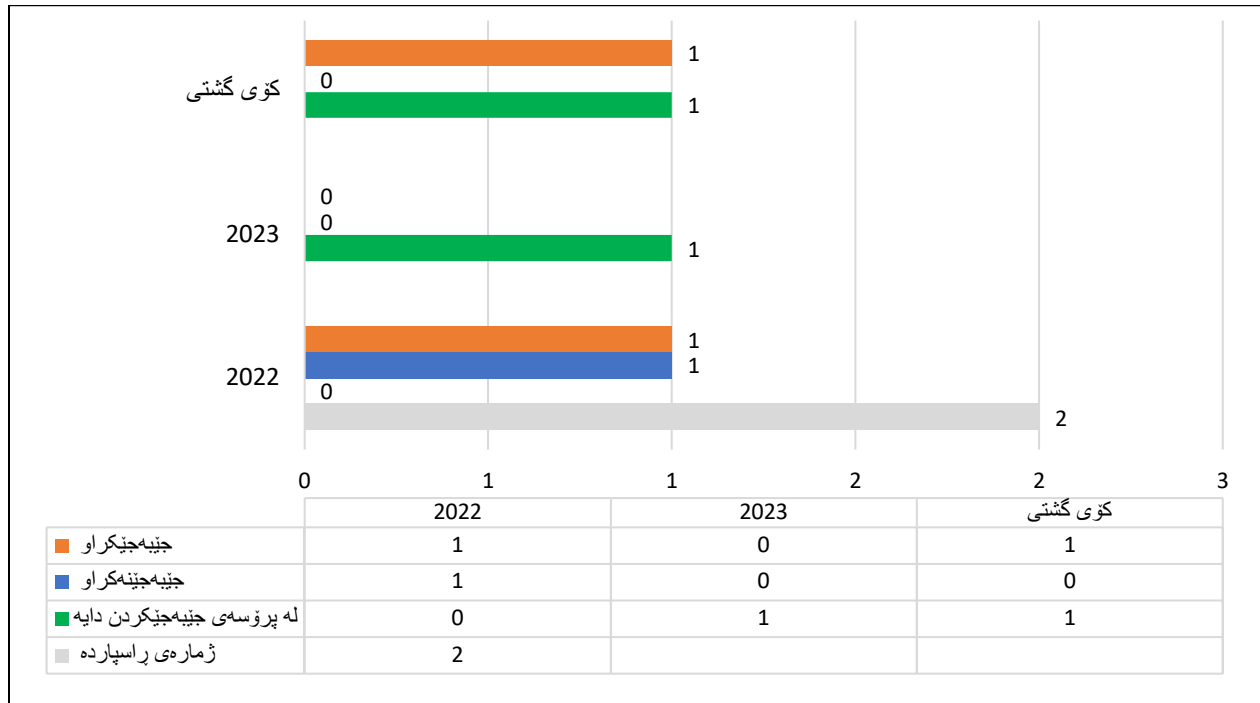
- دامەزراندنى خانەى دالەدانى گونجاو بۇ لەخۇگرتنى قوربانىانى بازىرگانىكردى بە مرؤف.
- بەردەوام بوون لە بەرەو پېشبردنى مالەكانى دالەدانى ئافرەتانى ھەرەشە لېكراو، كە بەشېكىان قوربانين و دەكرېت قوربانىانى بازىرگانى پېكراو لەم شوپنە سەلامەت و پارىزراو بن.
- راھېننى ستافى خانەكانى دالەدان بۇ بونىادنانىانى تونانكانيان.
- پېويستە كرىكارانى بىانى نوپنەرى خۇيان ھەبېت بۇ ئەوەى ئاگدارى رەوشيان بېت و بىانپارىزېت لە بازىرگانى كرىن بە مرؤف.

تايبەت بە ماددە ھۆشبەرەكان و كارتىكەرە عەقلىەكان

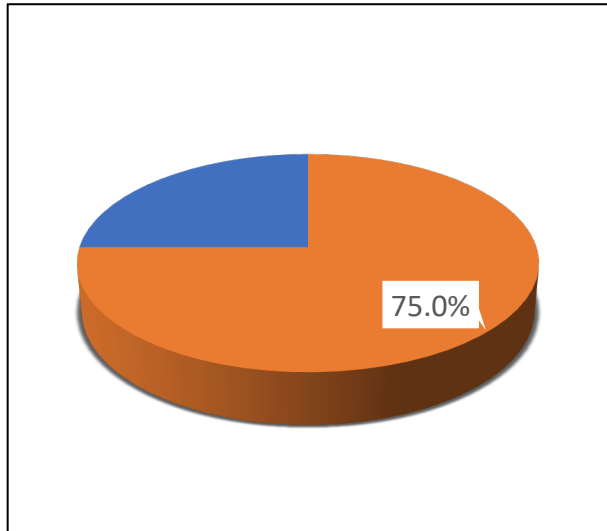
- جياكردەنەو بە بازىرگانان و قوربانىيەكانى ماددە ھۆشبەرەكان لە چاكسازىيەكاندا.
- دووبارە شىاندەنەو بە قوربانىان و دابىنكردى شوپنى گونجاوى جيا بۇ بەكارھېنەر و سزادراوان.
- لە چاكسازىيەكان پېداوېستى و دۇخى دەروونى و كۆمەلایەتى بەكارھېنەران لەبەرچاو بگىرېت كە دۇخىكى تايبەتە.
- سوود لەو كەسانە ھەربگىرېت كە لە ئالوودەبوون چارەسەر كراون بۇ باس كرىدى ئەزمونەكەيان لە تووشبوونەو تاكو چارەسەر كرىن بۇ ئاشنابوونى گەنجان بە مەترسىيەكانى ماددەى ھۆشبەر.
- خولى وشيار كرىدەو لە ئاستى بەرز بۇ توپزەرانى كۆمەلایەتى و دەروونى چاكسازىيەكان بكرېتەو.

وہزارہتی رۆشنییری و لاوان

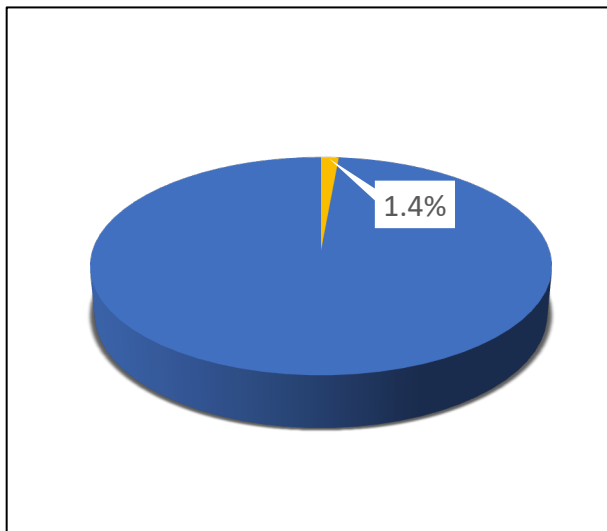
له کۆی (۲) راسپارده که ئاراسته ی وەزارهتی رۆشنییری و لاوان کراوه له ساڵی ۲۰۲۲، (۱) راسپارده جیبه جیکراوه و (۱) راسپارده جیبه جی نه کراوه. بهراورد به ساڵی ۲۰۲۳ راسپارده جیبه جیکراوه کان (۱) راسپاردهیه، راسپارده جیبه جینه کراوه کان نه ماوه، و ئه و راسپاردانه ی له قوئاعی جیبه جیکردنیشدان گه یشته (۱). به مه ش رپژه ی جیبه جیکردن ده کاته (۷۵٪).

هیلکاری ۳۸ ژماره ی جیبه جیکردنی راسپارده کانی تابهت به وەزارهتی رۆشنییری و لاوان

هیلکاری ۴۰ رپژه ی جیبه جیکردنی راسپارده کان بۆ ساڵی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

هیلکاری ۳۹ رپژه ی هه ولدانی وەزارهت به پپی ژماره ی راسپارده کان

پاسپاردە جىبە جىكراۋە كان

۱. بىلاۋ كوردنەۋەي كەلتورى جياكارىنە كوردن و رېزگرتن لەۋانى دىكە و لىبۋوردەيى، كە ئەمەش رەنگدانەۋەي كار كوردنە بە پىرەنسىيى ھاۋولاتى بوون و رېزگرتن لە فرەيى لە رېيى زىاد كوردنى پىرۇگرامە حكومىيە كان بە ھاۋكارى لە گەل رېكخراۋە كانى كۆمەلگەي مەدەنى كە ئامانچ لەم پىرۇگرامانەش بىلاۋ كوردنەۋەي كەلتورى مافە كانى مرۇقە لە رېيى پەرەپىدانى پىرۇگرامە پەرۋەردەيىيە كانەۋە، بە چەشنىك ئەو پىرۇگرامانە جىبە جى بىكرىن بە بەشدارى دامەزراۋە نىشتىمانىيە كان و رېكخراۋە كانى كۆمەلگەي مەدەنى.

ئەو پاسپاردانەي كە لە پىرۇسەي جىبە جىكردندان

۱. دانانى پىرۇگرامى پىيويست و چىركردنەۋەي ھەۋلە كان بۇ ھۇشيار كوردنەۋەي كۆمەلگە لە بارەي مەترسى بازىرگانى كوردن و بە كارھىنانى ماددە ھۇشبەرە كان و كار تىكەرە عەقلىيە كان.

لە خوارەۋە رېۋوشون، ياسا، رېنمايى، رىكار و ھەنگاۋى براكتىزى كە گىراۋەتە بەر لە جىبە جىكردنى پاسپاردە نىۋەدەۋلەتتەيە كان دەخىتتە پوو:

ياسا بەر كارە كانى تايبەت بە كارى رۇژنامە نووسى

- ياسا كارى رۇژنامە گەرى ژمارە (۳۵) ى سالى ۲۰۰۷ ئەرك و مافە كانى رۇژنامە نووسان و مىدىياكاران دىيارىكراۋە.
- ياسا چاپە مەنى لە ھەرىمى كوردستان ژمارە (۱۰) ى سالى ۱۹۹۳ دەرچوو.

مىكانىزمى ئازادى كارى رۇژنامە نووگەرى

- ۋەزارەتى رۇشنىبرى و لاوان و سەندىكاي رۇژنامە نوسانى كوردستان بۇردىكيان پىكھپناۋە لە سەر چۆنىەتى مامەلە كوردن لە گەل دامودەزگانى راگە ياندن.
- ۋەزارەتى ناوخۇ و سەندىكاي رۇژنامە نوسانى كوردستان ياداشتى لىكتىگە بىشتىيان ئامادە كىردوو بۇ ئاسانكارى كارى رۇژنامەۋانى بە پىيى ياسا.

مۇلەتى كار كوردن و بەخش

- ۋەزارەتى رۇشنىبرى و لاوان رېنمايى ژمارە (۱) ى سالى ۲۰۲۳ دەركرد تايبەت بە كارى مىدىيى لە ھەرىمى كوردستان بۇ رېكخستنى فرىكىۋىستى رادىۋ و تەلەفزيۇن ۋە ۋەقايى كوردستان بە ژمارە (۳۰۵) لە ۲۰۲۳ دەرچوو، مىدىيى ئەلىكتىرۇنى و رىكلامى بازىرگانى. ئەم رېنمايىانە پەيوەستىن بە بىلاۋ كوردنەۋەي كەلتورى پىكەۋە ژيان و جياكارىنە كوردن و بىنپى كوردنى ئەو وتارانەي كە زىانىان بە براىەتى و پىكەۋە ژيان دەگەيەنن.
- ۋەزارەتى رۇشنىبرى و لاوان رېنمايى ژمارە (۱) سالى ۲۰۲۳ دەركردوو تايبەت بە كارى مىدىيى لە ھەرىمى كوردستان، بەلام لە بەر نەگونجانى ئەم رېنمايىە لە گەل پىرنسىيە كانى ئازادى رادەربىن و ئازادى رۇژنامەۋانى و

- کاری میدیایی بۆیه وهزارهت به بهیانی ژماره (۱) سالی ۲۰۲۴ رینمایي ئاماژه پیکراوی هه لوه شانده وه و بپاری دا کار به رینمایي ژماره (۱) سالی ۲۰۱۴ رینمایي ریکخستنی فریکوینسی سو هیس له ههریمی کوردستان بکریت.
- له ئیستادا مۆله تی کارکردن و په خش به (۱۴۴) که نالی ته له فزیۆنی ههریمی کوردستان دراوه که (۳۶) یان که نالی ئاسمانین و (۱۰۸) که نالی ناو خۆیین، مۆله تی کارکردن و په خش به (۱۵۵) رادیۆ دراوه.
- دهیان رۆژنامه، گوڤار و ویبسایتی ئه لیکترۆنی له ههریمی کوردستان به ئازادی کاری خۆیان ئه نجام ده دن.

رینمایه کان وهزارهتی رۆشنیری و لاوان

وهزارهتی رۆشنیری و لاوان چه ند رینماییه کی ده رکردوه که په یوه ستن به ریکخستنی فریکوینسی رادیۆ و ته له فزیۆنه کان، مۆله تی کاری ئیستگه کانی رادیۆ، ریکخستنی میدیای ئه لیکترۆنی، و ریکخستنی ریکلامی بازرگانی. ئه م رینماییه په یوه ستن به بلاوکردنه وه کی که لتووری پیکه وه ژیان و جیاکارینه کردن و بنبرکردنی ئه و وتارانیه که زیانیان پیده گه یه نن. به م شیوه یه ی خواره وه:

له سالی ۲۰۲۰

وهزارهتی رۆشنیری و لاوان به فهرمانی کارگیری ژماره ۵۴۶ له ۲۰۲۰/۶/۲۲ ئه م بپارو پاسپاردانه ی ده رکرد و ئاراسته ی سه رجه م ته له فزیۆنه کان کران که پێویسته پێوه ی پابه ند بن و بریتین له مانه:

- به هیچ جوړیک له کاتی په خشی به رنامه ی خیرخوازییه کاندانا بیته پوخساری مندال ده رکه ویت ته نانه ت ئه گهر باوانیشی ره زامه ندیان پیشاندا.
- پاراستنی که رامه ت و مافی که سانی که مده رامه ت (خیرپیکراو) بۆ ئه وه ی له ناو کۆمه لگا شه رمه زار نه بن، به جوړیک بیته ده موچاوی که سانی که مده رامه ت (خیرپیکراو) یان خانه واده کانیان به پوونی ده رنه که ویت.
- پێویسته ته نها ئاماژه به ناوی یه که می که سانی که مده رامه ت (خیر پیکراو) بکریت.
- پێویسته هه ژماری بانکی بۆ که سانی که مده رامه ت (خیرپیکراوه کان) بکریته وه.
- نا بیته هیچ بریکی پاره له لایه ن میدیاکانه وه گل بدریته وه بۆ هه ر مه به سته یکه بیته.
- هه ر که نالیک به رنامه ی خیرخوازی هه بیته پێویسته هه ژماری بانکی که سانی که مده رامه ت (خیر پیکراوه) له سه ر شاشه که له کاتی په خشی به رنامه که به نووسین و ده نگ په خش بکریت.

له سالی ۲۰۲۳

- رۆژی ۲۰۲۳/۶/۵ به نووسراوی ژماره (۹۰۸) به رپوه به رایه تی گشتی راگه یانندن و چاپ و بلاوکردنه وه ئاراسته ی دیوانی وهزاره ت کراوه و وهزاره ت به نووسراوی (۳۲۱۶) له ریکه وتی ۲۰۲۳/۶/۱۳ ئاراسته ی ئه نجومه نی وهزیران/سه رۆکایه تی دیوان ئاماژه به نووسراوه که ده کات ریکاره کانی په خش کردنی ئه م جوړه به رنامه ن و باشته رکردنی رۆلی به رنامه خیرخوازییه کان که له میدیای بینراو بیستراو په خش ده کریت ریکخستوه و ریکخراوه، هه روه ها له برگه ی (أ) له خالی (۲۲) ی ماده ی چواره می رینمایي ژماره (۱) ی سالی ۲۰۲۳ ئاماژه ی به

کاری میدیای له هه‌ریمی کوردستان کراوه، چه‌ندین که‌نال سزادراون که پیچه‌وانه‌ی ئەم فەرمانه‌ کاریان کردووه و ریکاری یاساییان به‌رامبەر وه‌رگیراوه.

- به‌ نووسراوی ژماره (۱۸۲۵) له ریکه‌وتی ۲۰۲۳/۱۱/۲۲ که تایبەت بوو به‌ به‌رنامه‌ خێرخوازییەکان و ئەو رێنماییانە‌ی که‌ دەرچوون جه‌خت له‌ سەر پابه‌ندبوون به‌ رێنماییەکان کراوه.
- رێنمایی ژماره (۱) ی سالی ۲۰۲۳ دەرچوووه تایبەت به‌ کاری میدیایی له‌ هه‌ریمی کوردستان بۆ ریکخستنی فریکیۆنستی رادیۆ و ته‌له‌فزیۆن، میدیای ئەلیکترۆنی و ریکلامی بازرگانی. ئەم رێنماییانە‌ په‌یوه‌ستن به‌ بلاوکردنه‌وه‌ی که‌لتووری پیکه‌وه‌ژیان و جیاکاری نه‌کردن و بنبرکردنی ئەو وتارانە‌ی که‌ زیان به‌ برابره‌تی و پیکه‌وه‌ژیان ده‌گه‌یه‌ن.

به‌کارهێنانی زمانی ئاماژه‌ له‌ که‌ناڵه‌کانی راگه‌باندن

بۆ جیبه‌جیکردنی راسپاردە‌ی نیۆده‌وله‌تی تایبەت به‌ به‌کارهێنانی زمانی ئاماژه‌ به‌ نووسراوی ژماره (۱۲) له‌ ریکه‌وتی ۲۰۲۳/۱/۲ ئاراسته‌ی سه‌رجه‌م میدیایه‌ بینراوه‌کان (ته‌له‌فزیۆنه‌کان) کراوه، و تێیدا هاتوووه (له‌ سەر راسپاردە‌ی نووسینگه‌ی ریکخه‌ری راسپاردە‌ نیۆده‌وله‌تییه‌کان له‌ سه‌رۆکایه‌تی ئەنجومه‌نی وه‌زیران، ناگادارتان ده‌که‌ینه‌وه‌ که‌ پێویسته‌ زمانی ئاماژه‌ به‌ کاربهێنن به‌ تایبەتی له‌ کاتی خوێندنه‌وه‌ی هه‌واله‌کان).

له‌ به‌ر ئەوه‌ی هه‌یج ده‌زگایه‌کی میدیایی وه‌لامیان نه‌داوه‌ و رێنماییه‌که‌یان جیبه‌جی نه‌کرد و هۆکاره‌که‌شیان روون نه‌کردۆته‌وه‌، بۆیه‌ وه‌زاره‌تی رۆشنییری و لاوان له‌ سالی ۲۰۲۴ نووسراوی جه‌خت کردنه‌وه‌ ئاراسته‌یان ده‌کات که‌ پێویسته‌ زمانی ئاماژه‌ به‌ کار به‌ینریت.

بۆ پابه‌ند بوون به‌ پره‌نسیبه‌کانی مافی مرۆف که‌ له‌ راسپاردە‌کانی پلانی حکومه‌تی هه‌ریم بۆ مافه‌کانی مرۆف ره‌نگی داوه‌ته‌وه‌ وه‌زاره‌تی رۆشنییری و لاوان جه‌ند رێنماییه‌کی ئاراسته‌ی ده‌زگاکانی راگه‌باندن و میدیاکان کردووه به‌م شێوه‌یه‌:

- ئەو جوژه‌ به‌رنامه‌ له‌ که‌ناڵه‌کانیان په‌خش بکریت په‌چاوی باری ده‌روونی و مرۆیی خه‌لکی هه‌ژار و که‌مده‌رامه‌ت و نه‌خۆش بکه‌ن، چونکه‌ پیچه‌وانه‌ی ئەمه‌ ده‌بێته‌ پێشیلکاری مافه‌کانی مرۆف.
- رۆژانه‌ بۆ ماوه‌ی یه‌ک کاتژمێر که‌سێک بۆ زمانی ئاماژه‌ ته‌رخان بکه‌ن به‌ تایبەتی له‌ کاتی پێشکه‌شکردنی هه‌واله‌کان.
- بلاونه‌کردنه‌وه‌ی ئەو ریکلامه‌ بازرگانیه‌نه‌ی که‌ کاریگه‌ری نه‌رینی و نیگه‌تیفی له‌ سەر ئاشته‌وايي خیزان و کۆمه‌لگا دروست ده‌کات و ده‌بێته‌ هۆی که‌مکردنه‌وه‌ی پێگه‌ی ئافره‌ت له‌ کۆمه‌لگادا.
- وه‌ستاندن رومالکردنی سوالکردنی منداڵ به‌ په‌چاوکردنی مافه‌کانی منداڵ و که‌رامه‌تی خیزانه‌کانیان به‌پێی ریککه‌وتنه‌نامه‌ی مافی منداڵ سالی ۱۹۸۹ و پره‌نسیبه‌ کار پیکراوه‌کانی ریکخراوی یونیسێف.
- پيشان نه‌دانی توندوتیژی و کوشتن و تۆمه‌تباران و وه‌رنه‌گرتنی وته‌کانیان پيش برپاری دادگا و زه‌قنه‌کردنه‌وه‌ی کیشه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان.

- ئاگادار كوردنەۋەي كەنالەكانى بىنراۋ بىستراۋەكان كراۋە بۇ بىلاۋ كوردنەۋەي رۇشنىبىرى و وشيار كوردنەۋەي گەنجان لە ئاكامەكانى خراب بەكارھىنەنى نامپىرەكانى گەياندىن.
- ئاگادار كوردنەۋەي كەنالەكانى بىنراۋ كە بە ھىچ شىۋەيەك جەستەي ئەو ئافرەتانهي پوۋبەپوۋى كوشتن و تاۋانى درپندانە بونەتەۋە بىلاۋ نەكەنەۋە.
- قەدەغە كوردنى چوۋنە ژوورەۋەي دەزگاكانى راگەياندىن بۇ ناۋ ھۆلى سزادراۋان و نىشاندىنى بۇ پاي گشتى بە شىۋەيەكى ئاشكرا، چونكە پىچەۋانەي بنەما گشتىيەكانى مافى مرۇف و رىككەۋتننامە نىۋدەۋلەتییەكانە.
- بىلاۋنە كوردنەۋەي مندالە دۇزراۋ و فرېدراۋەكان لە كەنالە ناۋخۆيىەكان، چونكە پىچەۋانەي ياساي چاۋدىرى نەۋجەۋانانە و رېگا نەدان بە بىلاۋ كوردنەۋەي ئەو جۆرە ھەۋالانە.
- لەژىر پاسپاردەي داۋاكارى گشتى دەستەي مافى گشتى بە نوسراۋى ژمارە ۲۰۸ لە ۲۰۲۱/۳/۹ و نوسراۋى ژمارە ۲۴۲ لە ۲۰۲۱/۳/۱۶.
- لەژىر پاسپاردەي داۋاكارى گشتى دەستەي مافى گشتى بە نوسراۋەكانى ژمارە (۲۰۸) لە ۲۰۲۱/۳/۹ و ژمارە ۲۴۲ لە ۲۰۲۱/۳/۱۶ پەخش كوردنى ئەو بەرنامانە لە كەنالەكان رادەگىرېت كە نەشيان و دوورن لە دابونەرىتى كۆمەلەيەتى لەبەر ئەۋەي زيان بە كۆمەلگا دەگەيەنن و شىرازەي خىزان تىككەدەن.

ئەو ئاگادارىنەي لە سالى ۲۰۲۳ ئاراستەي دەزگاكانى راگەياندىن كراۋن:

- بە نووسراۋى ژمارە (۱۱۷۵) لە رېكەۋتى ۲۰۲۳/۷/۲۵ كە ئامازە بەۋە دەكات كە ھەندىك لە كەنال و وېبسايتانەي كە ھەستاون بە پەخش كوردنى رېكلامى (قومار كوردن) كە ئەمەش دەچىتە چوارچىۋەي تاۋانى ئەلىكترونى و پەخش كوردن و بىلاۋ كوردنەۋەي كۆمەلېك بەرھەم و فىلمى بىيانى نەشيانو كە لەگەل دابونەرىتى كۆمەلگاي كوردى ناگونجى بە رېنمايى ژمارە (۱) ۋەزارەتى رۇشنىبىرى و لاۋان سالى ۲۰۲۳ تايبەت بە كارى مېدىيىي ھەۋلى كۆتايى ھىنان ئەم بابەتە دراۋە بە پىكھىنەنى بۇردىك لە لايەنە پەيۋەندىدارەكان.
- نووسراۋى ژمارە (۶۳۸) لە رېكەۋتى ۲۰۲۲/۶/۸ ئاراستەي گشت مېدىيا بىنراۋ و بىستراۋ كراۋە ئامازە بە نووسراۋى فەرمانگەي مېدىيا و زانىارى ژمار (۲۹) لە رېكەۋتى ۲۰۲۲/۵/۲۹ بۇ راگرتنى پوۋمالى ھەۋالى تاۋان (كوشتن و سوۋتاندن و...ھتد) كە دەبىتە ھۆي ھاندانى زىاترى ھاۋولاتيان بۇ ئەنجامدانى تاۋان.
- نووسراۋى ژمارە (۲۸۱۷) لە ۲۰۲۲/۶/۹ كە رېكلامى كورت و نووسىن و وېنە لە سەرجم كەنالەكان بىلاۋ بىكرىنەۋە بە مەبەستى ھۆشيار كوردنەۋەي كۆمەلگا بۇ پاراستنى ژىنگە، ھۆشيار كوردنەۋەي كۆمەلەيەتى، توندوتىزى، كېشەكانى خىزانى، كوشتن و خۆكوشتن، ماددە ھۆشبەرەكان، خراب بەكارھىنەنى نامپىرەكانى پەيۋەندى كوردن .
- نووسراۋى ژمارە (۷۶۶) لە رېكەۋتى ۲۰۲۳/۲/۱۲ ۋەزارەتى رۇشنىبىرى و لاۋان، ئامازە بە نووسراۋى ۋەزارەتى ناۋخۇ كراۋە سەبارەت بە بىلاۋ كوردنەۋەي ھەلمەتى ھۆشيار كوردنەۋەي كۆمەلگا بۇ سنووردار كوردنى توندوتىزى خىزانى لە كەنالەكان بەتايبەتى ئامازە كوردن بە ئەپلىكەيشنى (safe you) و ھىلى گەرمى ژمارە (۱۱۹).

ھەلمەتەكانى ھۆشيار كىردنەۋەى ھاۋولالتيان لە رېڭاى سېۋت و كورته قىدىۆ

بۇ جىبەجىكردىنى راسپاردە نىۋدەۋلەتتېيەكانى تايبەت بە پلانى ھەرىمى لە چوارچىۋەى ھەلمەتەكانى ھۆشياركىردنەۋە بە مەبەستى گەياندىن و روونكىردنەۋەى بەشېك لە راسپاردەكان، جگە لە بابەتەكانى تايبەتمەند و پىۋىست بە بوارەكانى ژيان و بۇ بەرژەۋەندى گشتى ھاۋولالتيان لە سالى ۲۰۲۲ تاكو ۲۰۲۴ نىزىكەى (۴۲) سېۋت و كورته قىدىۆ بەرھەم ھىندراون و لە كەنالەكان پەخش كراون ۋەك:

- بىلاوكىردنەۋەى ھەۋال و زانىارى دروست لەلايەن كەنالەكانى راگەياندىن، تەندروستى مندال و خىزان، ھۆكارەكانى زياد بوونى نەخۆشى و مەترسىيەكانى پىسبوونى ژىنگە، زياد بوونى خەرجىيەكان بەھۆى بەكارھىنانى كىسى پلاستىك، بە بازاركىردىنى بەرھەمى خۆمالى و ھاندانى جووتياران، گرنىگىدان بە بەرووبوومى ناوخۆيى، ھۆشياركىردنەۋەى و مەترسىيەكانى كەم ئاۋى و سېۋتى ئاۋى، بەكارنەھىنانى توندوتىزى دژى ئافرەتان، پاراستنى مافەكانى كەسانى خاۋەن پىداۋىستى تايبەت، كەمكىردنەۋەى رووداۋەكانى ھاتوچۆ.

ھۆشياركىردنەۋەى لە مەترسى بازارگانىكىردن و بەكارھىنانى ماددە ھۆشبارەكان و كارتىكەرە عەقلىيەكان

- ۋەزارەتى رۆشنىبرى و لاوان لە رېڭاى ھەردوو بەرپۆۋەبەرايەتى گشتى لاوان و بەرپۆۋەبەرايەتى گشتى راگەياندىن و چاپ و بىلاوكىردنەۋەى ئاگادار كىردۆتەۋە كە بۇ بەرەنگارىبوونەۋەى ماددە ھۆشبارەكان چالاكى ئەنجام بدرىت.
- بەرپۆۋەبەرايەتى گشتى لاوان لەسەر ئاستى ھەرىمى كوردستان، چالاكىيەكانى ئەنجام دەدات لە رېڭاى (۸) بەرپۆۋەبەرايەتى لاوان لە پارىزگاكان و ئىدارە سەربەخۆكان لە ھەرىمى كوردستان، ئەۋانىش سەرىپەرىشتى (۴۸) ناۋەندى ۋەرزىش و لاوان دەكەن لە سەرتاسەرى ھەرىم. (۱۴) ناۋەند لە ھەۋلىر و (۱۱) ناۋەند لە سلىمانى و (۱۰) دە ناۋەند لە دھۆك (۱) ناۋەند لە ھەلەبجە و (۳) ناۋەند لە گەرمىيان و (۲) ناۋەند لە راپەرىن و (۵) ناۋەند لە سۇران و (۲) ناۋەند لە زاخۆ.

دانانى نەخشەپىڭاى بەرپۆۋەبەرايەتى گشتى لاوان

۱. ئامادەكىردىنى رووپىۋى لاوان و ھەرزەكاران لەسەر ئاستى ھەرىم، تايبەت بە بەكارھىنانى ماددە ھۆشبارەكان بە ھەماھەنگى لەگەل دەستەى ئامارى ھەرىم، بۇ دانانى پلانى ستراتىزى و كارنامە و نەخشەپىڭاىكى زانستى و كارىگەر.
۲. ئەنجامدانى ھەلمەتى ھۆشياركىردنەۋەى بەردەوام، لەسەر ئاستى (بەرپۆۋەبەرايەتى گشتى لاوان و بەرپۆۋەبەرايەتى لاوانى پارىزگاكان و ئىدارە سەربەخۆكان و گشت ناۋەندەكانى ۋەرزىش و لاوان لەسەر ئاستى ھەرىم) بە ھەماھەنگى و بەشدارىكىردىنى لايەنە پەيوەندىدارەكان و كەنالەكانى راگاياندىن و سۆشبال مىدىا.
۳. كىردنەۋەى يەكەى بەرەنگارىبوونەۋەى ماددە ھۆشبارەكان لە سەرجەم (بەرپۆۋەبەرايەتى گشتى لاوان و بەرپۆۋەبەرايەتى لاوانى پارىزگاكان و ئىدارە سەربەخۆكان) بۇ سەرىپەرىشتىكىردىنى چالاكىيەكانى ماددە

- ھۆشبەرەكان و بلاوكردنه وهى ھۆشيارى له مەترسييه دەروونى و جەستىيەكانى بەكارھيئەتەكانى ماددە ھۆشبەرەكان، بە ھەماھەنگى لەگەڵ لايەنى پەيوەندىدارەكان و ئامادەکردنى راپۆرتى سالانە.
۴. كردنه وهى خولى جۆراوجۆر بەردەوام لە ناوئەندەكانى وەرزش و لاوان داھيىنکردنى سەرچەم پياداوستىيەكانى ھۆشياركردنه وهى تايبەت بە ماددەى ھۆشبەر.
۵. ئەنجامدانى كۆنفرانسى سالانە ئالوودەبوون بە ماددەى ھۆشبەر لەسەر ئاستى ھەرئيم و بەرپۆھەرايەتى گشتى لاوان و لايەنە پەيوەندىدارەكان.
۶. پيڤكھيئەتەكانى گروپ لە شار و شارۆچكەكان بۆ پيڤشكەشكردنى زانىارى لەسەر دۆخى گەنجان و زانىارى وەرگرتن لەسەر ئالوودەبوونى گەنجان بە ماددەى ھۆشبەر، ھەروەھا ئالوگۆرکردن و ديالۆك لە نيوان گەنجان لەسەر بەرەنگاربوونە وهى ماددە ھۆشبەر.
۷. پيڤشكەشكردنى سيمينار و وۆركشۆپ لەسەر كيشەى بەكارھيئەتەكانى ماددە ھۆشبەرەكان و مەترسييهكانى لە دوا رۆژدا لە ناوئەندەكانى وەرزش و لاوان، لە رووى دەروونى و جەستەيى و كۆمەلايەتى، ھەروەھا سزاكان لە رووى ياساييە وه.
۸. ھەماھەنگى لەگەڵ لايەنە پەيوەندىدارەكان وەك ئازانسەكانى نەتەوہەپەكگرتووەكان، رېڤكخراوہ نيودەولەتى و ناوخۆييەكان بۆ بەرنگاربوونە وهى ماددە ھۆشبەر و رۆوبەرۆو بوونە وهى مەترسييهكان.
۹. بەرھەمھيئەتەكانى كورته فيلم بۆ ھۆشياركردنه وهى لاوان و بەرنگاربوونە وهى مەترسييهكانى ماددەى ھۆشبەرەكان و نمايشكردنى لە فيستيفالى سالانەى لاوان.
۱۰. ئامادەکردن و پيڤگەياندى (۲) رايئەنەر بۆ ھەر ناوئەندىكى وەرزش و لاوان بۆ ھۆشياركردنه وهى لاوان لە مەترسيەكانى ئالوودەبوون بە ماددەى ھۆشبەرەكان.
۱۱. ھەولدان بۆ دامەزراندنى پسيپۆرېك وەك وانەبېژ بۆ پيڤشكەشكردنى وانە و كردنه وهى خول و سەرپەرشتى كردنى كەمپيەكانى ھۆشياركردنه وه لە مەترسييه دەروونى و جەستەييەكانى بەكارھيئەتەكانى ماددە ھۆشبەرەكان لە ناوئەندەكانى وەرزش و لاوان.
۱۲. دروستكردن و پيڤكھيئەتەكانى ئەنجومەنىكى لاوان لەسەر ئاستى پارېزگا و ئيدارە سەرپەرھەتەكان، بە بەشدارى سەرچەم لايەنە پەيوەندىدارە حكومى و ناحكومىيەكان، بۆ دانانى پلان و كۆكردنه وهى داتا و زانىارى سەبارەت بە بەكارھيئەتەكانى ماددەى ھۆشبەر، بۆ ئەم مەبەستە ئەو ناوچانەى زۆرترين مەترسييان لەسەر بەپيى پيويست راپۆرت و پيڤشيار بەرز بكاتە وه بۆ لايەنە حكومىيە پەيوەندىدارەكان.

ئەركەكانى بەرپۆھەرايەتى گشتى رايگەبانەكان و چاپ و بلاوكردنه وه

لە سەرتاسەرى ھەرئيمى كوردستان، چالاكييەكانى لە رېڤگاي (٦) شەش بەرپۆھەرايەتى ئەنجام دەدات، كە بریتين لە بەرپۆھەرايەتى رايگەبانەكان و چاپ و بلاوكردنه وه لە ھەولپەر و سلېمانى و دھۆك و سۆران، بەرپۆھەرايەتى مەشق و رايئەتەكان و پاديۆى نەرۆژ. ئەركەكانيشى بەم شێوہە ئەنجام دەدات:

۱. دەزگاكانى راگەياندىن ئاگادار دەكاتەوۋە لە يېشكەشكىردىنى بەرنامەى تايبەت بۇ ھۆشياركىردنەوۋەى كۆمەلگا ماددەى ھۆشبەرو زيانەكانى.
۲. بەرپۆۋەبەرايەتتېبە گشتىيەكەمان سېۋىتى تايبەت دروست دەكات لەسەر ھۆشياركىردنەوۋەى كۆمەلگا ماددەى ھۆشبەر.
۳. چاپكىردىنى كىتىپ ونامىلكە، بۇرۇشكىردنەوۋەى زياترى زيانەكانى ماددە ھۆشبەرەكان.
۴. چاپكىردىنى پۇستەر، بۇ ھۆشياركىردنەوۋەى تاكەكانى نېوكۆمەلگا وبەرچەستەكىردىنى زيانەكانى ماددە ھۆشبەرەكان.
۵. پەيوەندىكىردن و ميواندارى پسپۇران بۇ ئەوۋەى لە سەكۆى رادىۋى نەورۇز ھۆشيارى و زانىارى پېويست بدەنە ھاوولآتىان.
۶. ئاگاداركىردنەوۋەى دەزگاكانى راگەياندىن كە بەبى بەرامبەر بە خۇپايى ئەو سېۋىتەنەى كە تايبەتن بە بەرنگارىبونەوۋەى ماددەى ھۆشبەرەو زيانەكانى شەوانە پەخش بىرپىت و بۇ چەند جارپىك دووبارە بىرپىتەوۋە.
۷. دەرھىنانى فىلمى دىكۆمىنتارى دەربارەى لىكەوتەكانى ماددەى ھۆشبەر و كارتىكەرە عەقلىيەكان.

مەرچەكانى كوالىتى راگەياندىن بەخشكىردن

پېويستە مىدىيى بىستراو و بىنراو، پابەندىن بەم خالانەى خوارەوۋە:

- زيان نەگەياندىن بە ئاسايشى نىشتمانى و بەرژەوۋەندى گشتى لە چوارچىۋەى ياسا كارپىكراوۋەكانى ھەرپىمى كوردستان.
- دووركەوتنەوۋە لە تىكىدانى ئاشتەوايى كۆمەلايەتى و شىرازەى خىزان.
- پەخشەنەكىردىنى ئەو بەرنامە و بىرگانەى كە ھانى جىكارى رەگەزى و توندرەوى و دەمارگىرى لە بوۋارەكانى ئايىنى و تايىفى و نەتەويى و ناوچەگەرى دەدەن.
- دووركەوتنەوۋە لەو كارە مىدىيايىانەى كە دەبنە ھوى قەيرانى ئابوورى و شلەژاندىنى بازارە ناوخۇيىيەكان.
- پەنا نەبىردنە بەر ناوزراندىن و جىپودان و بىزاركىردىنى كەسەكان، ياخود لايەنە مەعنەويىيەكان.

پىكارى پېويست بۇ جىبەجىكىردىنى پاساردەكانى تايبەت بە وەزارەتى پۇشنىبىرى و لاوان

لە ئەنجامى ئەو زنجىرە وۇركشۇپ و مېزگەردانەى ئەنجامدران نووسىنگەى رېكخەرى راسپاردە نېودەولەتتېبەكان رىكارى تايبەتى ھەبوۋە و لەلايەن دىوانى سەرۋاكايەتى ئەنجومەنى وەزىرانەوۋە ئارپاستەى لايەنە پەيوەندىدارەكان كران لەوانە وەزارەتى رۇشنىبىرى و لاوان بۇ ئەوۋەى بىكەونە بوۋار جىبەجىكىردن بەپىي راسپاردە نېودەولەتتېبەكان وەك بەشىپك لەو سەقفە زەمەنىيە كە پلانەكە پىيى پابەندە.

تاييەت بە پاراستنى مافى ئازادى رادەربىرپىن و دەستگەبىشتىن بە زانىبارى

- پىويستە بەدواداچوون بۇ ئەو رېنمايىانە بىكرېت كە پەيوەستىن بە جىيەجىيىكردىنى ئەركى مىدىيىي و پىدانى زانىبارى لە دامودەزگاكانى مىرى، بە پىچەوانەو بە لە رووى كارگىرپىيەو ھەنگاوى خىرا بگىرپىتەبەر بۇ ئەو ھى ستانداردە نىودەولەتتەيەكان ۋەك خۇيان جىيەجى بىكرېن.
- دانانى مىكانىزمىك بۇ خىراكردىنى پىرۆسەي پىدانى زانىبارى بە ھەماھەنگى لەگەل دامودەزگا حكومىيەكان، لە ھەمان كاتدا ھۆكارى پىدانى يان پىنەدانى زانىبارى لە سەرچاۋە فەرمىيەكان دىيارىبىكرېت، ھەرۋەھا چاودىرى ئەم پىرۆسەيە دەكرېت بە ھاوبەشى بىت لەگەل دەستەي سەربەخۇي مافى مرؤف ۋەك لايەنىكى سەربەخۇ.
- ھەولى باشتر بىرېت بۇ دەستەبەركردنى ياساى مافى دەستراگەبىشتىن بە زانىبارى ژمارە ۱۱ سالى ۲۰۱۳ لە ھەرىمى كوردستان و دانانى مىكانىزمى بەھىز بۇ جىيەجىيىكردىنى. ھاوكات، دامەزراندنى گروپىكى ھەماھەنگى بە ئەندامىيەتى دەستەي سەربەخۇي مافى مرؤف و ۋەزارەتە پەيوەندىدارەكان و كۆمەلگەي مەدەنى بە مەبەستى بەدواداچوون بۇ پىرۆسەي جىيەجىيىكردىنى ياساىكە.
- بە رايوژ لەگەل كۆمەلگەي مەدەنى، پىويستە زانىبارىيە رېگەپىدراو و رېگەپىنەدراو ھەكان جىيابىكرېنەو، ھاوكات جىياۋازى لە نىوان ئەو زانىبارىيە بىكرېت كە بۇ بەرژەۋەندى تاييەت يان گىشتىن.
- بە رايوژ لەگەل دەستەي سەربەخۇي مافى مرؤف، ھىلە گىشتى و سوورەكانى بەرژەۋەندى نىشتىمانى لە پىرسەكانى رۆژنامەگەرى مىدىيىي و ئەلكىرۋنى دەستنىشان بىكرېت و دەستنىشانكردىنى ئەو زانىبارىيەنى پەيوەستىن بە ئاسايشى نىشتىمانى ھەرىمى كوردستان كە رېگەپىدراو نىيە بزانرئ و بلاوبىكرېنەو، تا بەرچاۋروونى ياساى بۇ رۆژنامەنووسان زىاتر بىت.
- ھەنگاۋان بۇ پىشخىستى كاركردىنى ئازادانەي ناۋەندە مىدىيىيەكان، لەوانەش بە جەختكردەنەو لە رۆلى مىدىيىي ئازاد لە كۆمەلگادا بۇ دلىيابوون لەۋەي كە رۆژنامەنووسان و ئەو كەسانەي پىراكتىزەي ئازادىيەكانىيان لەژىر پۆشنايى مافى ئازادى رادەربىرپىندا دەكەن لەژىر ساىەي ياسا و دەۋلەتدا پارىزراون.
- جەختكردەنەو لە چاۋپىكەوتن و گىفتوگۆي بەردەۋامى بەرپىرسانى حكومى لەگەل رۆژنامەنووسان و مىدىياكاران. لەم روۋەو، دەستنىشان كىردنى فەرمانبەرىك لەلايەن ھەر دامودەزگايەكى حكومى بۇ پىدانى زانىبارى ھاوكار دەبىت بۇ بەرجەستەبوونى ئەم ھەنگاۋە.
- ئاگاداركردەنەۋەي دامودەزگا حكومىيەكان لە ئەنجامدانى پۆلىنكردىنى زانىبارى بە جۆرىك ھەرىبەكىان پۆلىنى تاييەت بەخۇي ھەبىت، ئەمەش مەرجىكى سەركىيە بۇ پاراستنى مافى ھاۋولاتى لە دەستخىستى زانىبارى.
- دلىيابوون لەۋەي كە ھەموو سنوورداركردەنەكانى ئازادى رادەربىرپىن كە لە ياسا ناۋخۆيىيەكاندا ھاتوۋە لەگەل ستانداردە نىودەولەتتەيە پەيوەندىدارەكانى مافى مرؤفدا يەكدەگرنەو. لەم روۋەو، ياساى رۆژنامەگەرى ژمارە ۳۵ سالى ۲۰۰۷ لە ھەرىمى كوردستان سوودمەند دەبىت لە ھاۋئاھەنگى لەگەل ياساكانى دىكە كە مامەلە لەگەل بابەتى ئازادى رادەربىرپىن دەكەن (بۇ نموونە ياساى خراپ بەكارھىنەنى ئامىرە ئەلىكىرۋىيەكان).
- لە كاتى بوونى دەنگۆي پىشپىلكارىيەكان دژى رۆژنامەنووسان، لايەنە پەيوەندىدارەكان بە ھەماھەنگى لەگەل داۋاكارى گىشتى و ئەنجوومەنى دادوۋەرى بەدواداچوون بىكەن بە مەبەستى دۆزىنەۋەي پاستىيەكان و

دەرئەنجامەکانى بۇ راي گشتى رابگەيەنن، دەرکرىت كۆمەلگەي مەدەنى يان لايەنپىكى نپودەولەتى، بۇ نموونە يۇنامى، وەك چاودىر بەشدارىيان پىبىكرىت.

- وەزارەتى رۆشنىرى و لاوان ھەرىمى كوردستان پىگىر بىكرىت بە چاودىرى كرىنى ئەو دەزگا مېداپايانەي كە پرۇفىشئالانە و بىلايەنانە كارناكەن كە سەرەنجام زيان بە ئارامى سىياسى و ئاسايشى كۆمەلايەتى و ئاسايشى دەروونى ھاۋلاتيان دەگەيەنن، ھەرۋەھا بە ھاوبەشى لەگەل داواكارى گشتى داواي گرتنەبەرى رپوشوئىنى ياسايبى بىكەن بەرامبەر كەس و لايەنە كەمتەرخەمەكان.
- جەخت لە ئاگادار كرىنەوہى گوتەبىژ و بەرپرسى راگەياندىنى دامەزراوہ فەرمىيەكان بىكرىتەوہ كە وەلامى داواكارىيەكانى مېداپاكاران بدەنەوہ، و لە ئەگەرى بوونى ئاستەنگىك لە وەلامدانەوہى داواكارىيەكان ھۆكارەكە بەروونى ئاشىكرابىكرىت.
- جەخت كرىنەوہ لەوہى كە گوتەبىژ و بەرپرسانى راگەياندىنى دامەزراوہ فەرمىيەكان دەرچووى بەشى راگەياندىن بن ياخود پىشتىگىرى سەندىكاي رۆژنامەنووسان بىسەلمىنىت كە ئەزموونىكى چەن سالەيان بە بەردەوامى لە بوارى راگەياندىندا ھەبىت. دەرکرىت ئەنجومەنى بالاي رازەي گشتى ھەرىم لە چوارچىوہى رىكخستەنەوہى مىلاك و بەپىيى وەسفى وەزىفى ئەو ئەركەي پى بسپىردىت.

تايبەت بە نەھىشتنى بازىرگانىكرىن بە مرؤف

بەشداربوون لە ئەنجامدانى ھەلمەتى نىشتمانى ھۆشيار كرىنەوہى خەلك لە بازىرگانى پىكرىن بە مرؤف.

تايبەت بە پىگرتن لە جياكارى و گوتارى رىق لىبوونەوہ

- دەر كرىنى رىنمايى تايبەت بە مەبەستى رىكخستى كارى راگەياندىن و سۆشپال مېدىا كە ھۆكارى سەرەكىن بۇ بلاو كرىنەوہى جياكارى كە مەبەستيان تىكدان و شپواندىنى كارى دامەزراوہكانى حكومەتە.
- ھەولدان بۇ رىگىرىكرىن لە قۆستەنەوہى ئازادى رادەپرىن كە توندوتىژى و گوتارى رىق لىبوونەوہ و پەگەزىرەستى لىدەكەوئتەوہ.
- بەدواداچوون لە ھۆكارەكانى بلاو بوونەوہى جياكارى بە ھەموو جۆرەكانىيەوہ، شىكرىنەوہ، دەستنىشان كرىنى ھۆكارەكان و چارەسەر كرىنى لە رىگاي ئەنجامدانى كۆبوونەوہى لەگەل مېداپاكان.

تايبەت بە ماددە ھۆشبەرەكان و كارتىكەرە عەقلىەكان

- دانانى پرؤگرامى پىبوىست و چىكرىنەوہى ھەولەكان بۇ ھۆشيار كرىنەوہى كۆمەلگە لەبارەي مەترسى و لىكەوتە ياسايبەكانى بازىرگانىكرىن و بەكار ھىنانى ماددە ھۆشبەرەكان.
- ئەنجامدانى ھەلمەتى ھۆشيار كرىنەوہى بەرفراوان لە رىگاي دەزگاكانى راگەياندىن (بىنراو، بىتسراو، خوئىندراو) سەبارەت بە زىانەكانى ماددە ھۆشبەرەكان، چۆنەتى بەرەنگار بوونەوہى و رىكارەكانى خۇپارىزى.

- ھەلمەتەكانى ھوشيار كوردنەوھى كۆمەلگا لە مەترسىيەكانى ماددە ھۆشبەرەكان چىرتىز بىكرىنەوھ، لەم رووھوھ مېدىيا و سۆشېيال مېدىياش رۆلېكى گىرنگيان دەبېت.
- كار كوردنى بەردەوام لەگەل رېكخراوھكانى كۆمەلگەى مەدەنى لەسەر ھۆشيار كوردنەوھى كۆمەلگە و لاوان لە زىانەكانى بەكارھېنانى ماددە ھۆشبەرەكان.
- ھەماھەنگى كوردن لەگەل وەزارەتە پەيوەندىدارەكان، فەرمانگە، دەستە، ئاژانسەكانى نەتەوھ يەكگرتووھكان و رېكخراوھكانى كۆمەلگەى مەدەنى تايبەت بە نەھىشتىنى ماددە ھۆشبەرەكان بە ئەنجامدانى كۆپ، سېمىنار، و توپۆزىنەوھى زانستى دەربارەى ماددەى ھۆشبەر.

تايبەت بە مافەكانى كەمئەندامان و كەسانى خاوەن بېداوېستى تايبەت

- زىاد كوردنى ھەلمەتەكانى ھۆشيار كوردنەوھ بە بەشدارى كەسانى كەمئەندام بە ئامانجى بەرز كوردنەوھى ئاستى ھۆشيارى لەبارەى مافەكانىيان و نەھىشتىنى جىياكارى لە دۆيان و برەودان بە بەشدارى كوردنەيان لە ژيانى سىياسى و گشتىدا.
- بەدواداچوون بە مەبەستى جېبەجېكردى رېنمايى ژمارە (۲) كە لە رېكەوتى ۲۰۲۳/۱/۲ دەرچووھ لە لاين وەزارەتى رۆشنىبىرى و لاوانەوھ كە تىايدا ئاگادارى گشت مېدىيا بېنراوھكانى كوردوھ بە بەكارھېنانى زمانى ئاماژە لە كاتى خوېندنەوھى ھەوالەكان.

سەندىكاي رۆژنامە نووسانى كوردستان

رېكارەكانى جېبەجېكردى راسپاردەكانى بلانى حكومەتى ھەرئېم بۆ سەندىكاي رۆژنامە نووسانى كوردستان لەسەر راسپاردە و رېنمايى نووسىنگەى رېكخەرى راسپاردە نېودەولەتییەكان بۆ وەرگرتنى زانىارى و داتاي تەواو لەسەر ئازادى رۆژنامەگەرى و پېشېلكارىيەكان بەرامبەر رۆژنامە نووسان و راگەياندارەكان و دەستگىر كوردنەيان و كېشەكانىيان، وەزارەتى رۆشنىبىرى و لاوان لە رېكەوتى ۲۰۲۳/۱۲/۱۰ نووسراوى ژمارە (۶۶۷۴)ى ئاراستەى سەندىكاي رۆژنامە نووسانى كوردستان كوردوھ بۆ پېدانى زانىارى تەواو سەبارەت بە بوارى ئازادى رۆژنامەگەرى و راگەياندن و دەستگىر كوردن و پېشېلكارىيەكان بەرامبەر بە رۆژنامە نووسان و چوونىيان بۆ بەردەم دادگا.

ئامارى داوا تۆمار كراوھكان لە دادگاكان بۆ سالى ۲۰۲۳

لە سالى ۲۰۲۳ چەندىن داواى ياسايى دۆى دەزگاكانى راگەياندن بۆ دادگا بەرز كرانهوھ لەسەر بابەتى جۆراوجۆر وەك سازش كوردن لەسەر ئاسايشى نىشتمانى، ناووزاندن و سوكاىەتى و ھەرپەشە كوردن، سەندىكاي رۆژنامە نووسان پارىزەرى دابىن كوردوھ بۆ بەرگىرى كوردن لە رۆژنامە نووسان و دەزگاكانى راگەياندن.

خشتەى ۳۵ ئامارى داواى تۆمار كراو دژى دەزگاكانى راگەباندىن لە سالى ۲۰۲۳ كە سەندىكاي رۆژنامە نووسان پارىزەرى بۇ دابىن كىردووه

ژ	دەزگاي راگەباندىن	جۆرى داوا	لايەنى سكالاکار	جۆرى بەرگى	ئەنجام
۱	گاف نيوز	سازشکردن لەسەر ئاسايشى نىشتمانى	قەوارەى سەربازى	بەرگىرىکردن تا كۆتايى دۆسيەكە	لە بەرژەوهندى رۆژنامە نووس بېپارى لەسەر درا
۲	گاف نيوز	ناوزراندن	پەرورەردى دەۋك	بەدواداچوون و بەشدارىکردنى لېكۆلېنەوہەكەدا	لە بەرژەوهندى رۆژنامە نووس بېپارى لەسەر درا
۳	گاف نيوز	ناوزراندن	وہزارەتى كارەبا	بەرگىرىکردن لېي تا كۆتايى دۆسيەكە	لە بەرژەوهندى رۆژنامە نووس بېپارى لەسەر درا
۴	دەزگاي NRT (پەيامنېر)	سوكاپەتى و ھەپەشەکردن	ھاوولائتى	بەرگىرىکردن لېي تا كۆتايى دۆسيەكە	لە بەرژەوهندى رۆژنامە نووس بېپارى لەسەر درا
۵	دەزگاي NRT (كامىرامان)	سوكاپەتى و ھەپەشەکردن	ھاوولائتى	بەرگىرىکردن لېي تا كۆتايى دۆسيەكە	لە بەرژەوهندى رۆژنامە نووس بېپارى لەسەر درا

ئەو داواپانەى لە دادگاكان و داواكار گشتى تۆمار كراون لە بابەتى بەكلاکردنەوہى كەيسى رۆژنامە نووسان

- لە سالانى ۲۰۲۱ تاكو ۲۰۲۳ ژمارەى ئەو نووسراوانە لە دادگا و پۇلىس ئاراستەى سەندىكا كراون بىرتى بووہ لە (۶۵) نووسراو.
- (۲) داوا لە دادگاكان تۆمار كراون بەم شىوہى خوارەوہ:
 ۱. داخستنى دۆسيەيەك لەسەر رۆژنامە نووسىكى كەنالى ئېن ئاپ تى (بېپارەكە لە ۲۱ ئەيلولى ۲۰۲۳ دەرچووہ و لە بەرژەوهندى رۆژنامە نووسەكە يەكلايى كراوہ تەوہ).
 ۲. سكالايەك كە لەلايەن رۆژنامە نووس (ئىسلام كاشانى) تۆمار كراوہ لە دادگاي زاخۆ.
- (۲) داوا تۆمار كراوہ لە لاين داواكارى گشتى (وہك داواى سزايى تۆمار نەكراوہ) بەم شىوہى:
 ۱. سكالايەك كە بەناوى كەنالى ئېن ئاپ تى تۆمار كراوہ دژى ھىزەكانى سواتى بەرپۆبەرايەتى پۇلىسى دەۋك لە داواكارى گشتى / نووسىنگەى دەۋك).
 ۲. سكالايەك كە بەناوى كەنالى سىپىدە تۆمار كراوہ دژى ھىزەكانى سواتى بەرپۆبەرايەتى پۇلىسى دەۋك لە داواكارى گشتى / نووسىنگەى دەۋك).

ئامارى دەزگاكانى راگەباندىن (گۆفار، پۆژنامە و مالىپەرى ھەوالى) تۆمار كراو لە ھەرىمى كوردستان بەپىي سەندىكاي رۆژنامە نووسانى كوردستان لە سالى ۲۰۲۳

- گۆفار (۷۲۶).
- رۆژنامە (۲۶۳).

- مالپەرى ھەوالى (۱۳۰).

ئامارى ئەندامانى سەندىكا لە سالى ۲۰۲۳

- ئەندامى كارا (۶۹۱۰).
- ئەندامى مەشقكار (۲۴۲).
- ئەندامى بەشدار (۲۰۲۰).

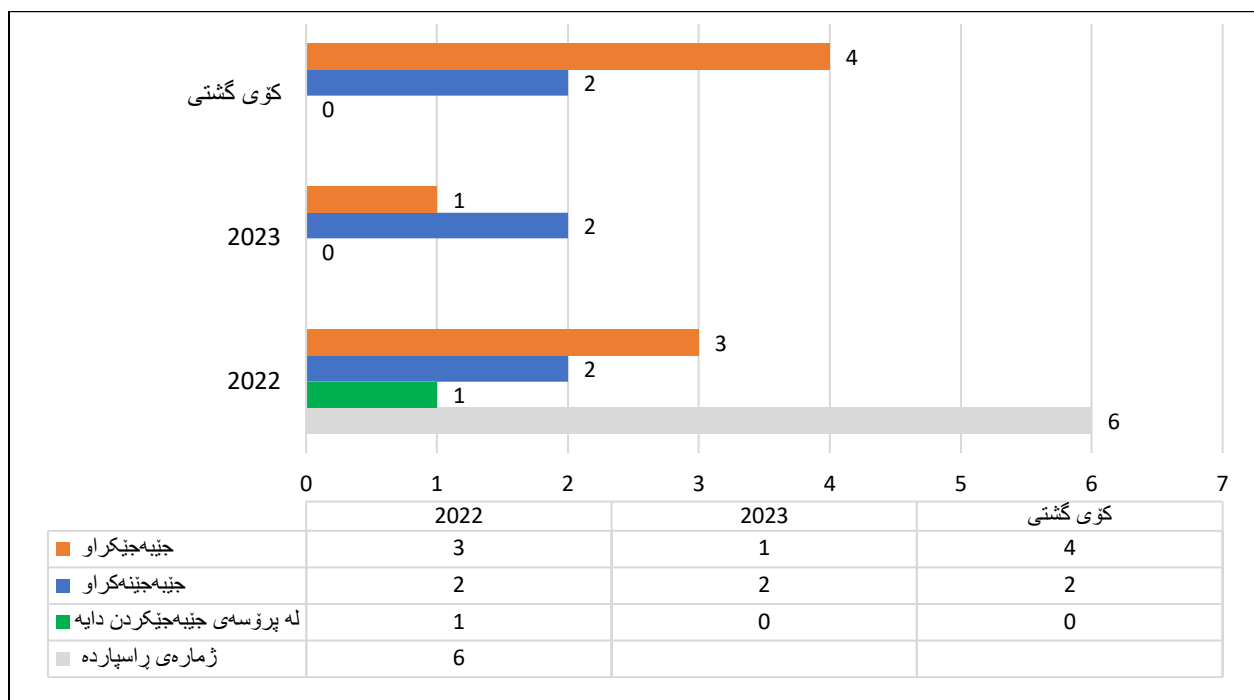
نوڭىردنەوھى ناسنامەى ئەندامانى سەندىكا بە سىستىمى (NFC)

بە مەبەستى رېكخستەنەوھى ئەندامانى سەندىكاى رۆژنامەنووسان لە سالى ۲۰۲۴ بېپار درا كە نوڭىردنەوھى ناسنامەى ئەندامانى سەندىكا بە سىستىمى (NFC/Near Field Communication) بېت كە جۆرىكى تەكنەلۆژىيەى واپەرلېسە كە تەنيا لە مەودايەكى كەمى چەند ئىنجى كار دەكات و بە كاردېت بۇ گواستەنەوھى زانىارى لەم مەودايەدا و بە شوڭىنكەوتى ستانداردى نېودەولەتى (ISO ۱۴۴۴۳) لەگەل ژمارەيەكى بى سنوورى وېستگەى كارتە ئەلىكترېونىيەكان لە سەرتاسەرى جىهان كار دەكات، بۇ ئەم مەبەستەش چەند رېكارىكى كارگېرى گىراوھتە بەر گرنگىرىنيان:

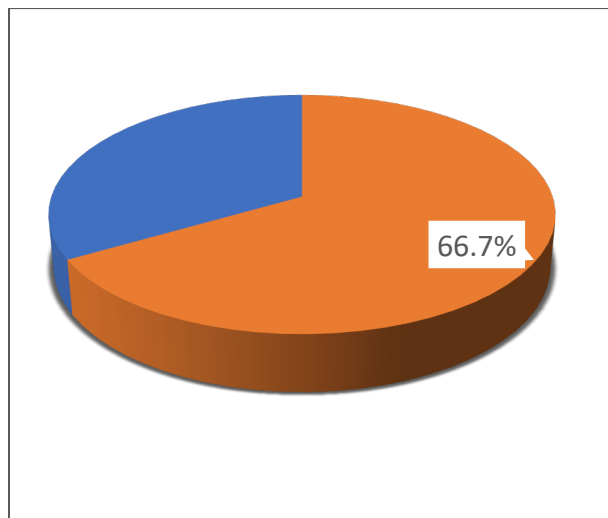
۱. پېشكەش كىردنى پىشتىگىرى ئەو دەزگايەى كە رۆژنامەنووسەكە كارى تېدا دەكات بە مەرجىك لە سالىك زىاتر تېپەر نەبېت.
۲. دوا ناسنامەى سەندىكا و سىقىي رۆژنامەنووسەكە پېشكەش بىرېت.
۳. تاكو ۱۷ ئادارى ۲۰۲۴ زىاتر لە (۳۵۰) رۆژنامەنووس ناسنامەكانيان نوڭ كىردۆتەوھ لەوانە (۳۰۹) ئەندامى كارا، (۳۸) ئەندامى بەشدار و (۲) ئەندامى مەشقكار و پىرۇسەكەش بەردەوامە.

وہزارہتی کاروباری شہیدان و نفاکراوہکان

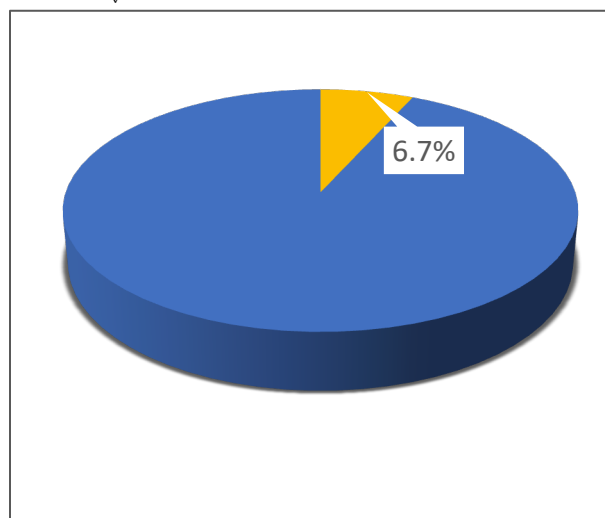
لہ کوی (۶) راسپاردہ کہ ناراستہی و ہزارہتی کاروباری شہیدان و نفاکراوان کراوہ لہ سالی ۲۰۲۲، (۳) راسپاردہ جیبہ جیکراوہ و (۲) راسپاردہ جیبہ جی نہ کراوہ و (۱) راسپاردہ ش لہ پرؤسہی جیبہ جیکردندا مان. بہراورد بہ سالی ۲۰۲۳ راسپاردہ جیبہ جیکراوہکان بہرزبوونہتہوہ بؤ (۴) و راسپاردہ جیبہ جیبہ کراوہکان (۲) راسپاردہیہ، و نھو راسپاردانہی لہ قوناعی جیبہ جیکردنابوون نہماوہ و جیبہ جیکراوہ. بہمہش ریژہی جیبہ جیکردن دکاتہ (۶۶,۷%).

ہیلکاری ۴۱ ژمارہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکانی تایبہت بہ و ہزارہتی شہیدان و نفاکراوہکان

ہیلکاری ۴۳ ریژہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکان بؤ سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

ہیلکاری ۴۲ ریژہی ہولڈانی و ہزارہت بہ پنی ژمارہی راسپاردہکان

پاسپارده جیبه جیکراوه کان

۱. به تاوان دانانی شوینبزرکردنی زورهملی به و پییهی تاوانه دژ به مروقاییه تی به گوپرهی ئه و پیوه رانهی له مادهی (۵) له ریکه و تننامهی پاراستنی سه رجهم که سه کان له شوینبزرکردنی زورهملیدا هاتوون.
۲. دهرکردنی یاسایه کی تاییهت که زامنی مافی قهره بوو کردنه وه بکات، له بری ئه وه ته نه کار به ریسا گشتییه کانیداواکردنی قهره بوو کردنه وه بکریت.
۳. زیادکردنی ئه وه هه ولانهی خراونه ته گهر بۆ دۆزینه وهی گۆره به کۆمه له کان.
۴. به رده وام بوون له گونجاندنی پرۆژه یاساکان به چه شنیک که بگونجین له گه ل ریکه و تننامه پیوه نیداره کان به نه هیشتنی شوینبزرکردنی زورهملی.

پاسپارده جیبه جینه کراوه کان

۱. دروو ستکردنی تۆماریکی گشتی و ناوه ندی بۆ که سه بزربووه کان.
۲. دروو ستکردنی بنکه ی زانیاری (داتا به یس) بۆ سردیله (DNA) بۆ قوربانیهی کانیه ئه وه که سانهی هه و آدراوه له باره ی بزربوونیا نه وه له سالانی رابردوودا بۆ کارناسانیکردن پرۆسه ی ناسینه وهی ناسنامه ی قوربانیهی کان.

ئه وه پاسپاردانه ی که له پرۆسه ی جیبه جیکردندان

له خواره وه رنوشوین، یاسا، رینمای، ریکار و ههنگاوی براكتیزی که گپراوه ته بهر له جیبه جیکردنی پاسپارده نیوده وه له تیه کان ده خرته روو:

پینماییه کانیه وه زاره تی کاروباری شه هیدان و ئه نفالکراوه ن که به یوه ستن به جیبه جیکردنی پاسپارده نیوده وه له تیه کان

- په یپره وی دیاریکردنی ئیمتیازاتی زیندانی کراو و گیراوی سیاسی کوردستان ژماره (۸) ی سالی ۲۰۲۰.
- په یپره وی دیاریکردنی ماف و ئیمتیازاتی که سوکاری شه هیدان و ئه نفالکراوان ژماره (۹) ی سالی ۲۰۲۰.
- رینماییه ژماره (۱) ی سالی ۲۰۲۱، تاییه ته به ئاسانکاری جیبه جیکردنی یاسای ئیمتیازاتی زیندانی کراو و گیراوی سیاسی کوردستان ژماره (۱۱) ی سالی ۲۰۱۱ هه موارکراو.
- رینماییه ژماره (۲) ی سالی ۲۰۲۱، تاییه ته به ئاسانکاری جیبه جیکردنی یاسای ماف و ئیمتیازاتی که سوکاری شه هیدان و ئه نفالکراوه کان له هه ریمی کوردستان ژماره (۹) ی سالی ۲۰۰۷ هه موارکراو.
- رینماییه دیاریکردنی مافی بهرکه و تووی چه کی کیمیاوی ژماره (۳) ی سالی ۲۰۲۱.
- رینماییه ژماره (۴) ی سالی ۲۰۲۱، تاییه ته به جیبه جیکردنی یاسای ماف و ئیمتیازاتی تاقانه کانیه جینۆساید له هه ریمی کوردستان - عیراق ژماره (۹) ی سالی ۲۰۱۵.
- رینماییه ژماره (۵) ی سالی ۲۰۲۱، تاییه ته به گواستنه وهی دۆسیه ی شه هیدانی هیزه کانیه (پیشمه رگه، هیزه کانیه ئاسایشی ناوخۆ، ئاسایش، دژه تیرۆر) بۆ وه زاره تی کاروباری شه هیدان و ئه نفالکراوان.

- رېنمائي ژماره (۱) ي سالی ۲۰۲۲ تاييه ته به سندوقی پشتگیری و هاوکاری خانه وادهی شههیدان و نهفالكراوان و قوربانانی جینۆساید (كۆمهلكوژی) له كوردستانی عیراق.

پیشكهش كردنی خزمهتگوزاری به كه سوکاری شههیدان و نهفالكراوان

وهزارهتی كاروباری شههیدان و نهفالكراوان خزمهتكردنی سه رجه م وارس و كه سوکاری سه ربه رزی شههیدان و زیندانیانی سیاسی دهكات به بی جیاوازی له پوو: دابینكردنی مووچه، بواری پهروه رده و خویندن، نیشته جیکردن، دیاری هاوسه رگیری بۆ كورپو كچی شههیدان و جینۆسایدكراوان، چاودیری كۆمه لایه تی، ههروه ها به دهنگه وه هاتنی هه موو داواكاریهك كه له لایه ن وارسی سه ربه رزی شههیدانه وه ئاراسته ی وهزارهت بكریت، له چوارچیوه ی یاسا و رېنمائییه كاندا نه گه رچی له ئیستادا به هۆی قهیرانی داراییه وه به شیک له خزمهتگوزارییه كان وه ستاون.

ناساندن و به دوا داچوونی دۆسیه ی تاوانه كانی جینۆساید

یهك له ئامانجه سه ره كییه كانی وهزارهتی شههیدان له رپنگه ی كه ناله كانی خوویه وه پروسه ی به جینۆساید ناساندنی كه یسی نهفال و كیمیاباران و تاوانه كانی تری دژ به گه لی كوردستان له سه ر ئاستی نیوده وه له تی، دوا ی ره زامه ندی نه نجومه نی وه زیران به نوسراویان ژماره (۱۷۱۸)، وه زیری كاروباری شههیدان به فه رمانی ژماره (۳۲۰) دهسته ی كاروباری جینۆسایدی له وهزارهت دامه زراند به مه به ستی ناساندن و به دوا داچوونی دۆسیه ی تاوانه كانی جینۆساید دژ به گه لی كوردستان و ده رئه نجامه یاساییه كانیان و هه و لدان بۆ قه ره بوو كردنه وه ی قوربانیه كان.

ئاستی چاكسازی

مادده ی دووهم له به شی دووهم یاسای چاكسازی له مووچه و ده رماله و به خشین و ئیمتیازاته كان و خانه نشینی له هه ریمی كوردستان ژماره (۲) ی سالی ۲۰۲۰ په یوه ندیداره به وهزارهتی كاروباری شههیدان، دوا ی ده رچوونی یاسا كه كۆمه لپك په یه وه ی له لایه ن وهزاره ته وه ده رچوو بۆ جییه جیکردنی یاسا كه. به پیی تاییه تمه ندی برپه گه كان كۆمه لپك لیژنه ی لاوه کی پیکه یینراوه و سن راپورتی چاكسازی ده ركراوه كه به ووردی تیشك خراوه ته وه سه ر خشته ی ریکاره كانی جییه جیکردنی یاسای چاكسازی به ئامانجی به دیه یانی دادپه روه ری.

ده رئه نجامی لیژنه ی جییه جیکردنی یاسای چاكسازی

کاری ئه م لیژنه یه پید اچوونه وه یه به دۆسیه كانی شههیدان به گشت پۆلپنه كانیه وه كه تۆماركراون له رابردو ودا به پیی ئه و ریکار و میکانیزمانه ی كه دانراون، خشته ی خواره وه ژماره ی ئه و دۆسیانه ده رده خات كه لیژنه ی ناوبرا و کاری له سه ر كر دوون له سه ر ژماره ی دۆسیه ی سه نگر، جینۆساید، هاو لاتی له سن پاریزگای هه ولیر، سلیمانی، ده وک.

خشتهی ۳۵ ناماری ووردبین کردنی دۆسیهکانی شههیدان

پاریژگا	ووردبین کراوی پېشوو	ووردبین کراو له ئیستادا
ههولېر	۳۹۵۵	۶۸۹۶
سایمانی	۸۷۰۷	۹۱۸۹
دهۆک	۵۳۹۲	۷۰۵۳
کۆی گشتی	۱۸۰۵۴	۲۳۱۳۸

دهرئه نجامی لیژنه ی ووردبینی و پیداجوونه وه و پاککردنه وه ی لیستهکانی زیندانیکراو و گیراوی سیاسی

لیژنه یه کی راپوژکاری راسپێردراوه بۆ هه ماههنگی له گه ل وهزارهتی دارایی و فه رمانگه ی هه ماههنگی و به دوا داجوون و نوێنه ریکی ئه نجومه نی وه زیران بۆ ئاماده کردنی راپوژتیک بۆ لیژنه ی بالای جیبه جیکردنی یاسای چاکسازی بۆ بریار لیدانی کۆتایی.

ناماری زیندانیکراو و گیراوی سیاسی:

خشتهی ۳۶ ژماره ی زیندانیکراو و گیراوی سیاسی که مینحه وهرده گرن

ژماره ی زیندانیکراو و گیراوی سیاسی	
۵۲۵۸	ژماره ی زیندانیکراو و گیراوی سیاسی که مینحه وهرده گرن
۱۸۶۱۲	ژماره ی زیندانیکراو و گیراوی سیاسی که مینحه وهرناگرن

دهرئه نجامی لیژنه ی ووردبینی و پیداجوونه وه به دۆسیهکانی بهرکه وتووانی چه کی کیمیاوی.

له سالی ۲۰۲۱ لیژنه یه کی تایهت پیکهاتوو به دوا داجوون و ئاماده کردنی دۆسیهکانی بهرکه وتووانی چه کی کیمیاوی، به هه ماههنگی له گه ل وهزارهتی دارایی و ئابوری و وهزارهتی تهندروستی سه رجه م ریکاره کارگێری و داراییهکانی لیژنه که ته واو بووه بۆ دهستکردن به پرۆسه ی پیداجوونه وه و ئه نجامدانی پشکنینی تهندروستی بۆ بهرکه وتووانی منحه ی مانگانه وهرده گرن وه ک قۆناغی به که م، دواتر ئه نجامدانی پشکنینی ئه و هاوولاتیانه ی که داواکاریان پێشکه ش به وهزارهت کردوو به بۆ تۆمارکردنیان وه ک بهرکه وته ی چه کی کیمیاوی.

له سه رهتای سالی ۲۰۲۴ لیژنه ی چاکسازی بهرکه وتووانی چه کی کیمیاوی له وهزارهتی کاروباری شههیدان و ئه نفالکراوان به هه ماههنگی له گه ل وهزارهتی تهندروستی پشکنینی سه رجه م ئه و بهرکه وتووانی ئه نجامدا که مینحه ی مانگانه یان له وهزارهتی شههیدان هه یه، له ئه نجامی کاری لیژنه تهندرووستیهکان ده رکه وت (۵۸۵)

بەرکەوتووی چەکی کیمیای رېژنە بەرکەوتیان (۴۰٪) بۆ سەرەوویە بەپێی بریاری لیژنە پزیشکی، ھەرۆھا (۲۲۳) بەرکەوتووش رېژە بەرکەوتیان (۴۰٪) کەمتر بوو.

ئامارو ئەنجامی پشکنینەکان بە نوسراوی ژمارە (۱۴۹) بەرپۆبەراییەتی گشتی خزمەتگوزاری کەسوکاری شەھیدانی سەر بە وەزارەتەمان لە رۆژی (۲۰۲۴/۳/۴) رەوانەیی سەرۆکایەتی دیوانی ئەنجومەنی وەزیران کراوە .

لە ماوەی داھاتوو لیژنە تەندروستیپەکان دەست دەکەن بە کارەکانیان لە پارێزگاگان (ھەولێر، سلێمانی، ھەلەبجە).

ئاماری بەرکەوتووانی چەکی کیمیای

خشتە ۳۷ ژمارە دۆسیە بەرکەوتووانی چەکی کیمیای

ژمارە دۆسیە بەرکەوتووانی چەکی کیمیای	
۴۳۲	ھەولێر
۳۶۰	سلێمانی
۱۱	دھۆک
۸۰۳	کۆی دۆسیەکان

دەرئەنجامی لیژنە ووردبینی و پێداچوونەو بە دۆسیە تاقانەکانی جینۆساید

بەپێی ماددە (۴) یاسای ژمارە (۹) ی سالی ۲۰۱۵ یاسای ئیمتیازاتی تاقانەکانی جینۆساید لە ھەریمی کوردستان لە سالی ۲۰۲۱ وە لێژنە پێداچوونەو بە دۆسیە تاقانەکانی جینۆساید لە وەزارەتی شەھیدان کار دەکات لەسەر ووردبینی و پێداچوونەو بە دۆسیە تاقانەکانی جینۆساید، (۳۶۱) دۆسیە پشتراستکراونەتەو بەپێی بریاری لیژنە بە سەرۆکایەتی دادوهرێکی پلە یەک لەوانە (۳۲۱) دۆسیە پەسەند کراوە و (۴۰) پەسەند نەکراوە و (۵۷) دۆسیەیان تێبینیی لەسەریان ھەبوو.

قۆناغی بەکەم: باش ووردبینی لە دۆسیە وەجەبی بەکەم لەلایەن ئەم لیژنە بە بەم شیوەیە خوارەو بریاری لەبارەو دراو:

خشتە ۳۸ ژمارە دۆسیە تاقانەکانی جینۆساید

ژمارە دۆسیە تاقانەکانی جینۆساید
۲۲۳ دۆسیە پەسەندە لەوانە ۳ تاقانە کۆچی دواییان کردووە
۴۹ دۆسیە پەسەند نییە
۸۴ دۆسیە بە پەسەند نیە ھەژمار کراوە لەبەر نەبوونی بەلگە پۆیست

قۇئاغى دووھم: كار كوردن له وه جبهى دووھم به رده وامه كه نزيكهى (۲۶) دۇسيه يه له ماوهى داهاتوو كاره كانى به كۇتا ديت.

ئاستى خزمه تگوزار ييه كان

- به فھرمانى به پړيز سه رۇكى حكومه تى هه رېمى كوردستان برپاردره كه (۱۱،۱۴۱) پارچه زهوى بدرېت به وارسى سه ربه رزى شه هيدانى سه نگر و جينۇسايده (ئه وانهى كه تا ئه و رېكه و ته سودمەند نه بوون) بۇ ئه م پرسه ش وه زاره تى كاروبارى شه هيدان و ئه نفالكرهوان وه زاره تى شاره وانى و گه شت و گوزار ياداشت يكي ليكتيگه يشتنيان واژوو كرد بۇ جيبه جيكردى ناوه رۇكى فھرمانى سه ره وه.
- بۇ ئاسانكارى له سه فه رى حه جى كه سوكارى شه هيدان له مانگى حوزه يرانى ۲۰۲۳ وه زاره تى شه هيدان و ئه نفالكرهوان به هه ماهه نكي وه زاره تى ئه وقاف و كاروبارى ئاينى سه فه رى حه جى بۇ (۱۰۰) له كه سوكارى شه هيدان فه راهه م كرد و به شيوه يه كى دادپه روه رانه و به شيوازى تير و پشك دابه شكرا به سه ر به رپوه به رايه تيبه گشتيه كان و به رپوه به رايه تيبه كانى وه زاره ت.
- به هه ماهه نكي له گه ل وه زاره تى ئه وقاف و كاروبارى ئاينى ئه و پشكه زياد كرا بۇ (۱۲۰) كه س له كه سوكارى شه هيدان و ئه نفالكرهوان، به پي رپزه دابه ش ده كرېت به سه ر به رپوه به رايه تيبه گشتيه كان و به رپوه به رايه تيبه كانى سه ر به وه زاره ت و له كۇتاييدا به شيوه ي تير و پشك ناوه كان ئاشكرا ده كرېن.
- دانه وه و گه رانه وه ي قه رزى خوېندنى سالانى رابردوو كه سوكارى شه هيدان و هه ر له ماوه ي كابينه ي نويه مدا گه يشته زياتر له (۱۹،۵۰۰،۰۰۰،۰۰۰) دينارى عيراقى.
- هه زاران پشتگيرى كراوه بۇ كه سوكارى شه هيدان وه ك ناسانديان له داموده زگا په يوه ندى داره كان بۇ ئاسانكارى و رايى كوردنى مامه له كانيان.
- به مه به ستى جيبه جيكردى رېنمايى ژماره (۲۳) سالى ۲۰۲۰، له سالى ۲۰۲۳ به هه مانگى وه زاره تى شه هيدان و وه زاره تى خوېندنى بالا و تويزينه وه ي زانستى، له هه ر به ش و كۆلپژيک (۵) كورسى بېبه رامبه ر بۇ كه سوكارى سه ربه رزى شه هيدان و سه نگر و جينۇسايده داينكرا.

ئاستى كارگيرى

- بۇ خزمه ت كوردنى زياترى كه سوكارى سه ربه رزى شه هيدان و ئه نفالكرهوان و زيندانيانى سياسى پالېشت به مادده ي (۹) ياساى ژماره ۳۷ سالى ۲۰۰۷ (ياساى سندوقى پشگيرى و هاوكارى خانه واده ي شه هيدان و ئه نفالكرهوان و قوربانيانى كۆمه لكوژى (جينۇسايده) وه زاره تى كاروبارى شه هيدان و ئه نفالكرهوان رېنمايى ژماره (۱) سالى ۲۰۲۲، ده ركرده كه تيايدا چه ندين خزمه تگوزارى بۇ كه سوكارى شه هيدان ئامازه يان پيدراوه و كارى له سه ر ده كرېت له پاش ته و او بونى ريكاره ياساى و كارگيرى و داراييه كان.
- دواى په زامه ندى ئه نجومه نى وه زيران، سه رۇكايه تى ديوان به نوسراويان ژماره (۲۹۱۸) له (۲۰۲۲/۹/۲۱) و هه ر دوو فھرمانى وه زارى وه زاره تى كاروبارى شه هيدان و ئه نفالكرهوان به ژماره كانى (۳۳۸۴) له (۲۰۲۲/۱۰/۹) و (۴۰۴۰) له

(۲۰۲۲/۱۱/۱۶) بېرىلدىغا بە دروستىكى بۇردى تايىت بە يەكلەردنەۋەى چارەنوسى مندالە ونبوۋەكان بە سەرۆكايەتى بەرپز ۋەزىر ۋ ئەندامىتى نوپنەرى ۋەزارەتى ناوڭو ۋ داد ۋ تەندروستى ۋ كاروبارى كۆمەلەيتى بۇ سۇراغ ۋ بەدواداچون ۋ دۇزىنەۋەى مندالە ونبوۋەكانى ھەلەبجە ۋ ئەو مندالە ونبوۋانەى كە لە ئاكامى جىنۇسايەكانى گەلى كورد ونبوون.

- ئەم بۇردە چەند كۆبونەۋەيەكى بۇ دانانى پىكار ۋ مىكانىزمى كاركردن لەگەل كونسولنى گشتى كۆمارى ئىسلامى ئىران لە ديوانى ۋەزارەت كۆبۆتەۋە، بە مەبەستى گىتوگۇكردن لەسەر شىۋازى گەران ۋ سۇراغ ۋ دۇزىنەۋەى مندالە ونبوۋەكانى كىمىبارانى ھەلەبجە.
- شاندىكى ۋەزارەتى كاروبارى شەھىدان ۋ ئەنفالكران بە سەرۆكايەتى بەرپز ۋەزىر سەردانى كۆمارى ئىسلامى ئىرانىان كورد ۋ لەگەل دەزگاي بونىادى شەھىد ۋ لايە پەيوەندىدارەكانى تىرى كۆمارى ئىسلامى ئىران كۆبونەۋەى بە ئامانجى سۇراغ ۋ دۇزىنەۋەى مندالە ونبوۋەكانى ھەلەبجە.

قەرەبوۋكردەۋەى قوربانىانى دەستى رېئىم

بۇ زامىكردى مافى خانەۋادەى شەھىدان ۋ ئەنفالكران ۋ زىندانىانى سىياسى ۋ كاركردن بە ماددە دەستورىيەكانى دەستورى ھەمىشەى عىراق بەتايىتەى ماددەى (۱۳۲) ۋ قەرەبوۋكردەۋەى قوربانىان ۋ زىانلىكەوتوانى دەستى رېئىمەكانى پىشوو عىراق رۇژى ۲۰۲۳/۴/۱۳ ۋەزىرى كاروبارى شەھىدان ۋ ئەنفالكران سەردانى شارى بەغداى كورد ۋ لەگەل بەرپز سەرۆك ۋەزىرانى عىراقى فېدېرال لەسەر مافى كەسوكارى شەھىدان ۋ زىندانىانى سىياسى كۆبونەۋەى، بەرپز ۋەزىرى كاروبارى شەھىدان ۋ ئەنفالكران راشكاۋانە بە سەرۆك ۋەزىرانى عىراقى راگەياند كە گەلى كورد لە كوردستانى عىراق لەسەر دەستى رېئىمى پىشوو عىراق پوۋبەروى جىنۇسايە بۆتەۋەى.

حكومەتى فېدېرال بە ئەركى ياسايى ۋ دەستورى خۇى ھەلەنەستاۋە بۇ جىپەجى كوردى ماددە دەستورىيەكانى پەيوەندىدار بەم بابەتە بەتايىتەى ماددەى (۱۳۲) دەستورى ھەمىشەى عىراق، داۋاشىكرد ھەماھەنگى باشتەر ھەبىت لەنپوان حكومەتى ھەرپىم ۋ عىراقى فېدېرال بۇ پاراستن ۋ ھەلەدانەۋەى گۆرە بەكۆمەلەكانى جىنۇسايە كراوانى كورد لە ناۋەپاست ۋ باشورى عىراق ۋ گىرپانەۋەى روفاتى شەھىدانى جىنۇسايە كراۋى گەلى كورد بۇ ئامپىزى خاكى پىرۋزى كوردستان.

ھەماھەنگى لايەنە نپوڭۋى ۋ نپودەۋەلەتتەكان لەسەر پىرسى جىنۇسايە لە سالى ۲۰۲۳

- پەرلەمانى ھەرپىمى كەتەلۇنيا/ ئىسپانيا پىرسى جىنۇسايەدى كورد دەخاتە پىشېنەى كارەكانى بۇ ئەۋەى ئەو كارەسات ۋ جىنۇسايەدانەى بەسەر خەلكى كوردستاندا ھاتوۋە بە زىندوۋىيى لەسەر ئاستى نپو دەۋلەتى بمپننەۋەى.
- ھەماھەنگى نپوان ۋەزارەتى كاروبارى شەھىدان ۋ ئەنفالكران ۋ پىكخراۋى (K.G LOBBY CENTER) بۇ كاروبارى ناساندنى كەيسەكانى جىنۇسايەدى گەلى كوردستان، بۇ بەرەۋ پىشېردنى كەيسەكانى جىنۇسايەدى كورد لەسەر ئاستى نپودەۋەلەتى ئەم ھەنگاۋە دەرگايەكى نوپى بەروۋى ئەم پىرسەدا لەسەر ئاستى نپودەۋەلەتى

دەكاتەو و دەكرى لەم رېگەيەو وە كارى باشتر بۇ بەنيۆدەولەتى كردنى ئەم پرسە بكرىت. رۆزى ۲۰۲۳/۱۱/۲ رېكخراوى كۆمەلەى زانايانى نيۆدەولەتى جينۆسايد پەسند كردنى پرۆژەى دانان بە جينۆسايدى كورد رادەگەيەنيت.

پشكنينى (DNA) بۇ ديارىكردى چاره نووسى قوربانينى شوئيزركردنى زۆرهملى

سەبارەت بە پشكنين (DNA) تا ئىستا چەندىن لىژنە و بۇرد پېكھېنراون بۇ دۆزىنەو مىندالە ونبووەكانى ھەلەبجە، لە سالى ۲۰۱۷ وەزارەتى تەندروستى برى (۱۳,۰۰۰) سىزدە ھەزار پاوەندى تەرخان كرد بۇ ھەماھەنگى كردن لەگەل (Kings College) ى بەرىتانى لە لەندەن بۇ وەرگرتنى سامپلى خوئىنى زياتر لە (۵۰) خانەوادەى ھەلەبجە و پرۆفايليان بۇ درووستكرا و ئەنجامەكەى گەراوہتەو و بۇ دادگاي ھەلەبجە، بەلام بەھوى پېنەدانى شايستەكانى (King College) ناتوانرېت بەردەوام بېت لەسەر پرۆسەى بەراوردكردنى سامپلەكانى خوئىن، ھۆكار نەدانى شايستە داراييەكانى بۇ رېنمايىيە داراييەكان دەگەپتەو.

بە ھەماھەنگى وەزارەتى ناوخۆ و وەزارەتى خوئىندى بالا برپار دراوہ بەشى (بەلگەى تاوان) لە زانكۆى پۆليتەكنيكى ھەولېر بكرىتەو كە ئەولەويەت بۇ كارمەندانى وەزارەتى ناوخۆ بېت، بۇ ئەم مەبەستە (۲۵) كەس وەرگىراون بۇ سالى خوئىندى (۲۰۲۱-۲۰۲۲). دواى تەواوكردنى خوئىندى پروانامەى دېلۆمى تەكنيكى لە بوارى بەلگەكانى تاوان دەدرېت بە دەرچووانى ئەم بەشە.

بۇ ئەنجامدانى پشكنينى (DNA) لە بەرپۆوہ بەرايەتى بەلگەى تاوان، لە ئىستادا كەرەستەى سەرەتايى (سامپل) نىيە بۇ ئەنجامدانى پشكنينەكان، ھەروہا راھىنان و مەشقپىكردى كارمەندانى وەزارەتى ناوخۆى بەپىي پرەنسىيە نيۆدەولەتییەكان پېويستە بۇ چۆنيەتى ھەلگرتنى بەلگەكان.

جىبەجىكردى ياساى چاكسازى تابەت بە وەزارەتى كاروبارى شەھيدان و ئەنفالكران (رېكخستەوہى ماف و ئىمتيازاتەكانى مىراتكرانى كەسوكارى شەھيدان و ئەنفالكران و زىندانىكراو و گىراوانى سياسى)

بەپىي ئەو داتا و زانباريانەى كە ئاراستەمان كراوہ لەلايەن فەرمانگەى ھەماھەنگى و بەدواداچوون لە ميانەى پرۆسەى چاكسازى لە كابينەى نۆيەمدا ھەولەكان بەردەوامن لە گرتنەبەرى رېوشوئىن و ميكانىزمى گونجاو لەم بوارەوہ. وەزارەتى كاروبارى شەھيدان و ئەنفالكران يەكئىكە لە گرتنەبەرى ئەو وەزارەتانەى كە پرۆسەى چاكسازى تىيدا بە چەند قۇناغىكى ھەستىاردا تىيەپرپوہ و ھەنگاوەكان بەردەوامن كە بەشيكى گرتنى ئەم چاكسازيانە خۆى لە خۆيدا دەكەويئە چوارچىوہى جىبەجىكردى راسپاردەكان لە پلانى ھەريمىدا.

لە خوارەوہ ژمارەبەك ميكانىزمى ديارىكراون كە تابەتن بە جىبەجىكردى راسپاردەكان لە بابەتى چاكسازيدا بەتابيەتى لە بەرزكردنەوہى رىژەى راسپاردەكانى كە گرئىراون بە وەزارەتى كاروبارى شەھيدان و ئەنفالكران.

- ئامادە كىردى پەشئووسى رېنمايى پىلەبەندى مېنخەي كەسوكارى شەھىدانى سەنگەر و ناردنى بۇ سەرۆكايەتى ئەنجومەنى وەزىران.
- ھەلۋەشاندنەۋەي مېنخەي (۱۳،۲۸۲) بەخپۆكەر، بەفەرمانى وەزارى ژمارە (۴۸) لە ۲۰۲۱/۱/۶، كە مانگانە برى (۹۹۶،۱۵۰،۰۰۰) نۆسەد و نەۋەد و شەش مىليۇن و سەد و پەنجا ھەزار دىنار گەپراۋەتەۋە.
- گواستىنەۋەي دۇسىيەي (۱۶۳) كەمئەندامى سەنگەر كە كۆچى دوايىان كىردوۋە، لە وەزارەتى كاروبارى پېشمەرگە بۇ وەزارەتى كاروبارى شەھىدان و ئەنفالكرائان بۇ دابىنكىردى خىزمەتگوزارى بۇ وارسەكانيان بەپىيى ياساى ماف و ئىمتىيازاتى كەسوكارى شەھىد و ئەنفالكرائان ژمارە (۹)ى سالى ۲۰۰۷ ھەمواركراۋ لە ھەرىمى كوردستان- عىراق.
- وەزارەتى كاروبارى پېشمەرگە بە فەرمانيان ژمارە (۱۵۰۴۳) لە رېكەوتى ۲۰۲۱/۱۰/۲۰ دۇسىيەي (۱۰۱۸) شەھىدى شەپى داعش لە وەزارەتى كاروبارى پېشمەرگە گواستەۋە بۇ وەزارەتى كاروبارى شەھىدان و ئەنفالكرائان بە مەبەستى دابىنكىردى خىزمەتگوزارى بۇ وارسەكانيان بەپىيى ياساى ماف و ئىمتىيازاتى كەسوكارى شەھىد و ئەنفالكرائان ژمارە (۹)ى سالى ۲۰۰۷ ھەمواركراۋ لە ھەرىمى كوردستان- عىراق ۋەك قۇناغى يەكەم.
- دابىنكىردى خىزمەتگوزارى خويىندى بۇ كورپ و كچى شەھىدانى (پېشمەرگە، ئاسايشى ناوخۇ، ئاسايش، دژەتيرۇر) ئەۋانەي كە دۇسىيەكانيان بە فەرمانى سەرۆكايەتى ئەنجومەنى وەزىران گواستراۋەتەۋە بۇ سەر وەزارەتى كاروبارى شەھىدان و ئەنفالكرائان.

ليژنەكانى وەزارەتى كاروبارى شەھىدان بۇ جىئەجىكىردى ياساى جاكسازى

- پېكھىنانى سى ليژنەي لاۋەكى لەسەر ئاستى بەرپۆۋەبەرايەتییە گشتییەكانى (ھەۋلىتر، سلىمانى، دھۆك) بۇ ووردىبىنى و پىداچوونەۋە بە دۇسىيەي شەھىدان و ئەنفالكرائان.
- پېكھىنانى ليژنەي تاقانەكانى جىنۇساید بۇ ووردىبىنى و پىداچوونەۋە بە دۇسىيەكانيان.
- پېكھىنانى ليژنەي نارازىبوون (سكالا) بۇ برپاردان لە سكالاكان.
- پېكھىنانى ليژنەي بەركەوتوۋانى چەكى كىمىياۋى بۇ ووردىبىنى و پىداچوونەۋە بە دۇسىيەكانيان و ناردنى بۇ ليژنەكانى تەندروستى.
- گەرانەۋەي دۇسىيەكانى تۆمارى نوپى شەھىدان لە وەزارەتەۋە بۇ بەرپۆۋەبەرايەتییە گشتییەكان، بۇ ئەۋەي جارىكى تر ووردىبىنى و پىداچوونەۋە بە دۇسىيەكاندا بكرىت لەبەر رۇشنايى حوكمەكانى ياساى ژمارە (۹)ى سالى ۲۰۰۷ ھەمواركراۋ (ياساى ماف و ئىمتىيازاتى كەسوكارى شەھىدان).
- دروستكىردى فۇرمى زانىارى بۇ ووردىبىنى و پىداچوونەۋە بۇ شەھىدانى سەنگەر و جىنۇساید و ھاۋولاتى و زىندانىكراۋ و گىراۋى سىياسى و تاقانەكانى جىنۇساید و چاپكىردن و ناردنى بۇ ليژنەكان.

دۆسىيەكانى بەركەوتوۋانى چەكى كىمياۋى

- ئامادەكردن و پىداچوونەۋە بە سەرچەم دۆسىيەكانى بەركەوتوۋانى چەكى كىمياۋى لەلايەن ۋەزارەتى كاروبارى شەھيدان و ئەنفالكرائان بۇ ئەۋانەى كە منجەى مانگانەيان ھەيە، لەگەل ئەۋانەى داواكارىيان پىشكەشكردوۋە بۇ تۆماركردنران ۋەك بەركەوتەى چەكى كىمياۋى بۇ دۇنياۋون لە دروستى زانيارىيەكانران پىش رەۋانەكردنران بۇ لىژنەى پزىشكى.
- ۋەزارەتى تەندروستى دوو لىژنەى پزىشكى لە ھەردوو پارىژگاي ھەولپىر و سلېمانى پىكېھېنىت بۇ پشكىنى بەركەوتوۋانى چەكى كىمياۋى كە بەپىي فۇرمىكى تايبەت رەۋانەى لىژنەكان دەكرىن.
- شاىستە و ھاندان لەلايەن ۋەزارەتى دارايى و ئابوورى دابىن دەكرىت بۇ ئەندامانى لىژنە پزىشكىيەكان.
- ديارىكردنى رېژەى بەركەوتوۋانى چەكى كىمياۋى و منجەكانران بەپىي پەپرەۋى ژمارە (۹)ى سالى (۲۰۲۰) پەپرەۋى ديارىكردنى ماف و ئىمتيازاتى كەسوكارى شەھيدان و ئەنفالكرائەكان و رېنمايى ژمارە (۳)ى سالى (۲۰۲۱) ۋەزارەتى كاروبارى شەھيدان و ئەنفالكرائان (رېنمايى ديارىكردنى مافى بەركەوتوۋانى چەكى كىمياۋى).
- تا ئىستا (۷۰۳) دۆسىيەى بەركەوتوۋى چەكى كىمياۋى، لەلايەن لىژنەى تايبەتمەندى پىداچوونەۋە بە دۆسىيەكانى بەركەوتوۋانى چەكى كىمياۋى لە ۋەزارەتى كاروبارى شەھيدان و ئەنفالكرائان پىداچوونەۋەيان بۇ كراۋە و رەۋانەى ۋەزارەتى تەندروستى كراۋن بۇ ئەۋەى لىژنە تايبەتمەندەكان پشكىنران بۇ بكن و (۱۵۲) دۆسىەش ئامادەيە بۇ ناردنى بۇ ۋەزارەتى تەندروستى بە مەبەستى پشكىنى پزىشكى كە تاكو ئىستا مامەلەكانران رايى نەكراۋە بە ھۆى دابىن نەكردنى بودجەى پىۋىست بۇ لىژنە پزىشكىيەكان.

ئامارى دەرئەنجامى پىداچوونەۋە بە دۆسىيەكان

خشتەى ۳۹ ژمارەى پىداچوونەۋە بە دۆسىيە شەھيدەكان

ژ	لىژنەى لاۋەكى	جۆرى دۆسىيە	دۆسىيە	ۋوردىينىكراۋ	لىكۆلىنەۋە	پەسەند	ناىگرىتەۋە
۱	بەرپۆەبەرايەتى ھەولپىر	شەھيدى سەنگەر	۱۲،۹۴۰	۱۳۴۸	۱۶۶	۱۰۸۰	۱۰۲
		شەھيدى جىنۆسايد	۳،۰۳۰	۸۲۰	۳۰۰	۵۰۰	۲۰
		شەھيدى ھاۋوللاتى	۸،۴۵۸	۱۷۸۷	۶۵۰	۱۰۱۲	۱۲۵
۲	بەرپۆەبەرايەتى سلېمانى	شەھيدى سەنگەر	۱۷،۶۹۵	۹۰۲	۲۶۷	۵۹۴	۴۱
		شەھيدى جىنۆسايد	۷،۸۲۶	-	-	-	-
		شەھيدى ھاۋوللاتى	۸،۷۶۲	۷۸۰۶	۱۸۱۰	۵۴۱۹	۵۷۷

ژ	لیژنه‌ی لاهه‌کی	جۆری دۆسییه	دۆسییه	ووردبئیکراو	لیکۆلینه‌وه	په‌سه‌ند	نایگریتته‌وه
۳	به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی دهۆک	شه‌هیدی سه‌نگه‌ر	6,410	2417	1649	674	94
		شه‌هیدی جینۆساید	778	775	149	626	-
		شه‌هیدی هاوولاتی	3,908	1282	269	988	25
4	لیژنه‌ی تاقانه‌کانی جینۆساید	تاقانه‌ی جینۆساید	412	412	58	312	42
5	لیژنه‌ی به‌رکه‌وتوی چه‌کی کیمیاوی	به‌رکه‌وتوی چه‌کی کیمیاوی	9,202	703			
6	لیژنه‌ی چاکسازی وه‌زاره‌ت	به‌خپۆکه‌ری شه‌هید	13,282				ئهم منحه‌یه هه‌لۆه‌شاوه‌ته‌وه له‌به‌ر ئه‌وه‌ی بته‌مای یاسایی نه‌بووه.

ئاماری کۆی گشتی دۆسییه‌ی شه‌هیدان

خشته‌ی 40 ژماره‌ی دۆسییه‌ی شه‌هیده‌کان

ژ	جۆری دۆسییه	کۆی دۆسییه	ووردبئیکراو	لیکۆلینه‌وه	په‌سه‌نده	نایگریتته‌وه
1	شه‌هیدی سه‌نگه‌ر	37050	4501	1916	2348	237
2	شه‌هیدی جینۆساید	11634	1595	449	1126	20
3	شه‌هیدی هاوولاتی	21128	11793	3717	7334	742
	کۆی گشتی	69812	17889	6082	10808	999

باککردنه‌وه و هه‌لۆه‌شانده‌وه‌ی ئیمتيازاتی زیندانی‌کراو و گیراوی سیاسی که به ناوی زیندانی و گیراوی سیاسی به‌پێچه‌وانه‌ی حوکمه‌کانی یاسای ژماره (11) ی سالی 2011 (یاسای ئیمتيازاتی زیندانی‌کراو و گیراوی سیاسی کوردستانی) هه‌موارکراو سوودمه‌ند بوون

- به‌فه‌رمانی وه‌زاری ژماره (45) له‌پێکه‌وتی 2020/6/30، پاسپاردنی به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی کاروباری زیندانییه‌ سیاسییه‌کان و بانکی زانیاری وه‌زاره‌تی کاروباری شه‌هیدان و ئه‌فاله‌کراوان بۆ هه‌ماهه‌نگی کردن له‌گه‌ڵ لیژنه‌ی بالایی بایۆمه‌تری و فه‌رمانگه‌ی ته‌کنه‌لۆجیای زانیاری له‌ئهنجووومه‌نی وه‌زیران بۆ بایۆمه‌تری و به‌ئهلێکترۆنی کردنی لیسته‌کانی شه‌هیدان و ئه‌فاله‌کراوان و زیندانی‌کراو و گیراوی سیاسی.
- ئاراسته‌کردنی (296) نووسراو له‌دوای 2020/7/1 بۆ حکومه‌تی عێراقی فیدرالی که دۆسییه‌ و ناوی (513) زیندانی سیاسی له‌خۆ گرتوو به‌مه‌به‌ستی پشته‌راسته‌کردنه‌وه‌ی به‌لگه‌نامه‌کانی گیرانیان و دلنیا‌بوون له‌وه‌ی که هیچ مووچه‌یه‌کی تزیان نییه‌ که ده‌ره‌نجامه‌که‌یان به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه‌یه:

- (٩٩) كهس (مقتبس) به لگه يان هاتۆته وه.
- (٣٩) كهس هيچ به لگه يان نه بووه.
- (١٢) كهس داواي ناردني په نجه مۆريان كردوو.
- (٢) كهس داواي سهرداني كردني به غدايان ليكراوه.
- (٢) كهس داواي زانياري زياتريان ليكراوه.
- (٣٥٨) كهس تاوه كو ئيستا وه لاميان نه گهراوه ته وه.

خشته ي ٤١ ژماره ي پيداچوونه وه به دۆسيه كان تايهت به مينحه

ئهوانه ي يه كلايي نه بوونه ته وه له هه لياردني موچه يان منحه	دۆسيه ي ناشايسته	دۆسيه ي په سه نديكراو كه له ئيستادا منحه وه رده گرن	دۆسيه ي ووردبينيكراي په سه نديكراو	ژماره ي گشتي ئهوانه ي مينحه يان وه رگرتوو	ژماره ي گشتي تۆماركراوان
٥٩	٧٣	١٥٠٤	١٦٣٦	٥١٥٧	٢٥٧٣٤

به پي ياساي ژماره ١١ ي سالي ٢٠١١ ي هه موار كراو ئهوانه ي كه (١٠) سال منحه ي مانگانه يان وه رگرتوو وه هيچ موچه
و منحه يان نه بووه به م شيوه به ي خواره وه به هه لياردنيان كردوو له نيوان به كيكيان

خشته ي ٤٢ ناماري چاكسازي تايهت به مينحه

ژماره ي دۆسيه ي ووردبينيكراي په سه ندي كراو	ژماره ي ئهوانه ي مينحه يان هه لياردوو وه و موچه كه ي تريان بريوه	ژماره ي ئهوانه ي مينحه يان براوه و موچه ي تريان هه لياردوو
١٦٣٦	٣٥٨	٢٣

مامه له لگه ل ميرانگري زيندانيكراو و گيراوي سياسي، به پي ياساي خانه نشيني به ركار

- به رپوه به رايه تي كاروباري زيندانيه سياسي به كان راسپيردراوه كاري پيويست نه نجام بدات كه له كاتي مردني زيندانيكراو و گيراوي سياسي به پي ياساي خانه نشيني به ركار له هه ريمي كوردستان مامه له لگه ل ميرانگره كانيان بكرت، بو ئه م مه به سه ته وه زاره تي دارايي و ئابووري رپنمايي دارايي ژماره (١٩) ي ٢٠٢٠، بو ميرانگراني زيندانيكراو و گيراوي سياسي ده رچوواندوو.
- تا ئيستا (١٤٥) زينداني سياسي كوچي دوايان كردوو و به پي ياساي خانه نشيني به ركار مامه له لگه ل وارسه كانيان كراوه و له وانه (٦٢) زينداني سياسي كوچكردوو وارسه كانيان شمولى وه رگرتني مينحه ناكه ن و (٨٣) وارسه ي زينداني سياسي كوچكردوو مينحه كانيان كه مكاروه ته وه به پي ياساي خانه نشيني به ركار.
- ريكخته وه ي له ئه ستوگرنتي حكومه ت بو خه رجي چاره سه ري ته ندروستي و خو يندني كور و كچ و هاوسه ري شه يد كه هاوسه رگيري نه كردۆته وه له قوتابخانه و په يمانگا و زانكو حكومي و ئه هليبه كان له ناو هه ريمدا،

دەستئیشانکردنی مەرجهکانی شایسته بوون لە بەر پۆشنایی بڕگەیی (دووهم) لە ماددەیی (۷) لە یاسای ژمارە (۹)ی سالی ۲۰۰۷ (یاسای ماف و ئیمتیازاتی کەسوکاری شەهیدان و ئەنفالکراوەکان لە هەرئیمی کوردستان).

- دەرچوواندنی پڕنمایی دارایی ژمارە (۲۳)ی سالی ۲۰۲۰ خزمەتگوزاری خویندن و تەندروستی کەس و کاری شەهیدان و ئەنفالکراوان و زیندانیانی سیاسی بە هەماهەنگی لەگەڵ وەزارەتەکانی دارایی ئابووری و خویندنی بالآ و تووژینەووی زانستی و پەرورده و تەندروستی و سەرۆکایەتی دیوانی ئەنجومەنی وەزیران.
- دانانی سیرقەر و بەستنهووی بەرپۆه بەرایەتییه گشتییهکان لە وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان لەگەڵ وەزارەتی دارایی و ئابووری بۆ بەئەلیکترۆنی کردنی زانیارییهکانی شەهیدان و زیندانیانی سیاسی، بەمەبەستی رێکخستن و بەدواداچوونی خەرجییهکانی خویندن کە تاوێکو ئیستا نەکەوتۆتە بواری جێبەجێکردن.
- حکومەتی هەرئیمی کوردستان بڕیاریداو بە خەرجکردنی بڕی (۱۹,۶۸۶,۴۷۲,۶۰۰) نۆزده ملیار و شەش سەد و هەشتا و شەش ملیۆن و چوارسەد و حەفتا و دوو هەزار و شەش سەد دیناری داو بە بۆ کرێی خویندنی کچ و کۆر و هاوسەری شەهید و زیندانی کراو و گیراوی سیاسی خۆی یان یەکیک لە منداڵەکانی، بەپێی پڕنمایی دارایی ژمارە (۲۳)ی سالی ۲۰۲۰ بە داشکاندنی (۲۵٪) ئەو بڕە پارەیه دراوێتەو بە قوتابخانە و پەیمانگا و زانکۆ ئەهلییهکان، کە تاوێکو ئیستا بڕی (۱۸,۰۶۴,۵۴۷,۶۰۰) هەژده ملیار و شەست و چوار ملیۆن و پینج سەد و چل و حەوت هەزار و شەش سەد دینار خەرج کراو.

رێکاری بۆ جێبەجێکردنی راسپاردەکانی تاییهت بە وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان

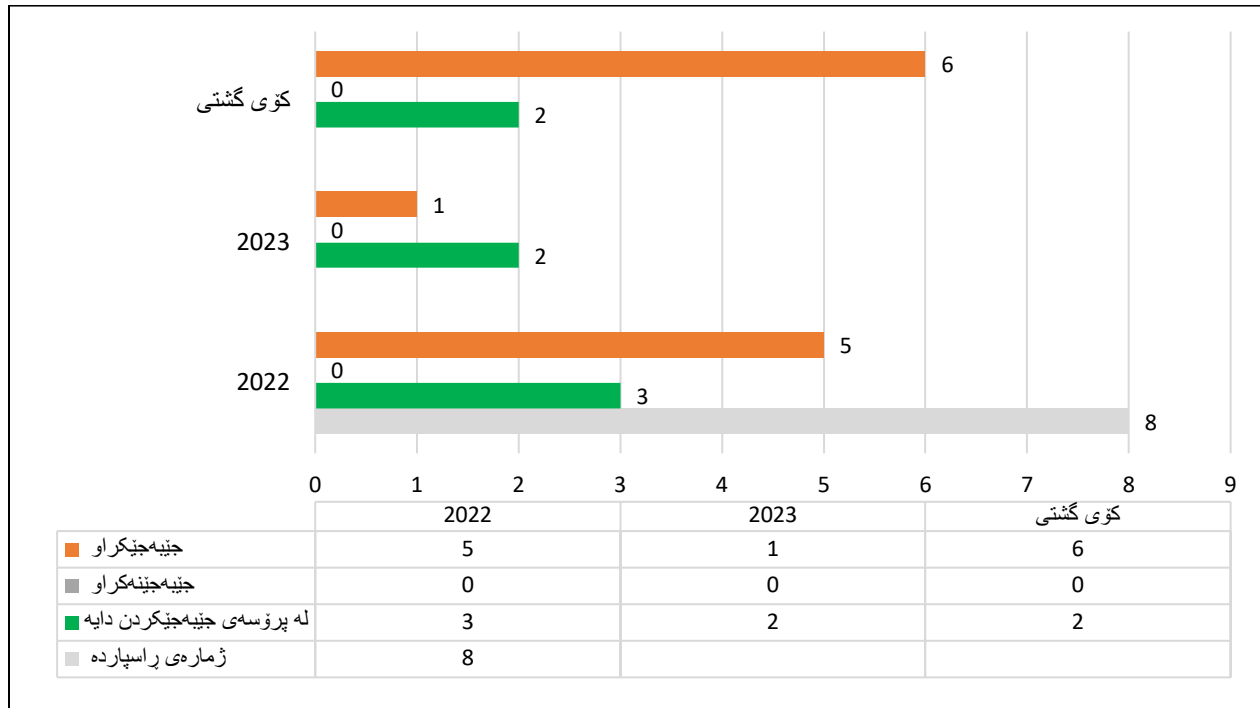
لە ئەنجامی ئەو زنجیره وۆرکشۆپ و میزگەردانەیی ئەنجامدران نووسینگەیی رێکخەری راسپاردە نیوودەوڵەتییهکان رێکاری تاییهتیی هەبوو و لەلایەن دیوانی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیرانەو ئەراستەیی لایەنە پەيوەندیارەکان کران لەوانە وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان بۆ ئەووی بکەونە بواری جێبەجێکردن بەپێی راسپاردە نیوودەوڵەتییهکان وەک بەشیک لەو سەقفە زەمەنییه کە پلانەکە پێی پابەندە.

- هەماهەنگی کردنی سەرجهم دام و دەزگا حکومییهکان لەگەڵ دەستەیی جینۆسایدی وەزارەت بۆ کۆکردنەووی سەرجهم بەلگە و دۆکیومینتەکانی پەيوەندیار بە جینۆسایدەکانی گەلی کوردستان بە درێژایی میژووی هاوچەرخیی عیراق و پێشکەش کردنی بە دادگای نیوودەوڵەتی تاوانەکان لە لاهای.
- لە رێگای ئەنجومەنی نوینەران و لایەنە پەيوەندیارەکان فشار بخریتە سەر عیراق بۆ ئەووی ببیتە ئەندامی دادگای بالآی تاوانە نیوودەوڵەتییهکان وە ئیمزا لەسەر یاسای بنەرەتی رۆما بکات.
- بەهیزکردنی توانای دام و دەزگا تەندروستییهکان بۆ ئەووی لە داهاوودا بتوانریت پشکنینی (DNA) بەهەماهەنگی لایەنە پەيوەندیارەکان بۆ قوربانیانی جینۆساید ئەنجام بەدات.
- کارکردنی بەردەوام لەگەڵ حکومەتی عیراقی فیدرال بۆ جێبەجێ کردنی ماددەیی (۱۴۰) ی دەستووری عیراق کە تیايدا قەرەبووکردنەووی زیان لیکەوتوانی دەستی رژیمة یەک لەدوای یەکەکانی عیراقی دەق نووس کردوو.

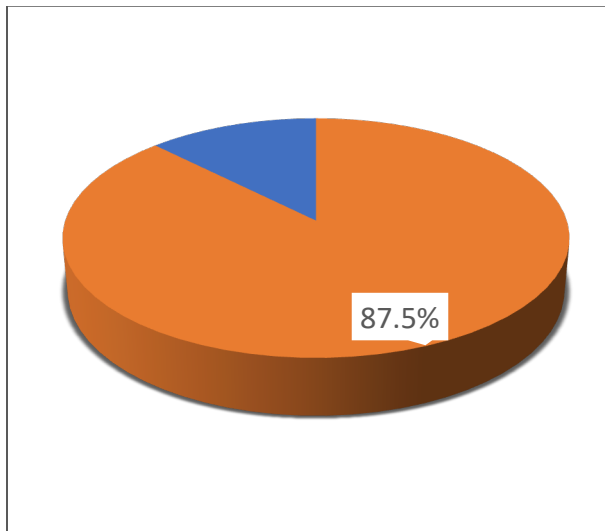
- ئەنجامدانى كۆرۈ كۆنفرانس و سېمىنار لە ناوخۇ و دەرەوہى عىراق بەمەبەستى زىاتر ناساندىن و ئاشناکردنى وولاتانى دەرەوہ بە تاوانەكانى جىنۇسايد بەرامبەر بە گەلى كوردستان.

وہزارہتی کشتوکال و سہرچاوہکانی ئاو

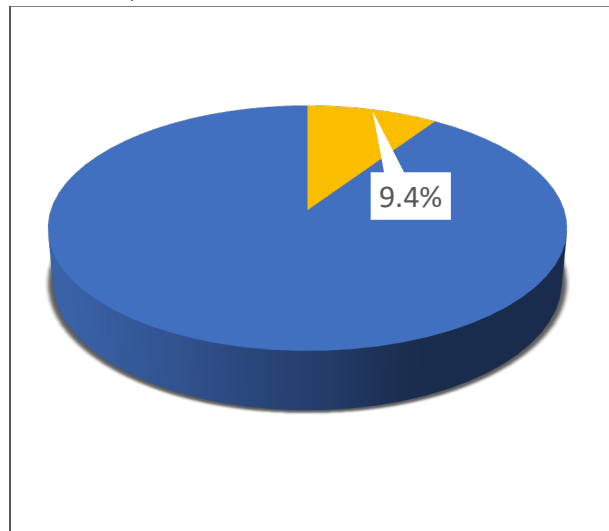
لہ کۆی (۸) راسپاردہ کہ ئاراستہی و ہزارہتی کشتوکال و سہرچاوہکانی ئاو کراوہ لہ سالی ۲۰۲۲، (۵) راسپاردہ جیبہ جیکراوہ و (۳) راسپاردہش لہ پرؤسہی جیبہ جیکردندا مان. بہراورد بہ سالی ۲۰۲۳ راسپاردہ جیبہ جیکراوہکان بہرزبونہ تہوہ بۆ (۶)، و ئہو راسپاردانہی لہ قوناعی جیبہ جیکردنیشدان گہیشتہ (۲). بہمہش ریژہی جیبہ جیکردنی دہکاتہ (۸۷،۵٪).

ہیلکاری ۴۴ ژمارہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکانی تابہت بہ و ہزارہتی کشتوکال و سہرچاوہکانی ئاو

ہیلکاری ۴۶ ریژہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکان بۆ سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

ہیلکاری ۴۵ ریژہی ہولڈانی و ہزارہت بہ پیی ژمارہی راسپاردہکان

پاسپاردە جىبە جىكاراۋەكان

۱. برەودان بە ھەولەكانى بەدېھىنەنى ئامانچە ستراتېژىيەكانى پەيوەست بە بوژانەۋە و ئاسايشى خۇراك ۲۰۱۸-۲۰۲۲.
۲. دىژەدان بە ھەولەكانى بەدېھىنەنى ستراتېژىيەنى خۇراكىپدان و سەلامەتى خۇراك ۲۰۱۸-۲۰۲۲.
۳. دىژەدان بە گرتتەبەرى رېككارەكانى پاراستنى ژىنگە لە رىنگاى پلانەكەيەۋە كە پەيوەستە بە گەشەپيدانى بەردەوامەۋە.
۴. گەراندىنەۋى ئەو كالاينەى بەسەرچوونە بۇ ئەو ولاتانەى لىپى ھاوردەكران، لەبرى ئەۋەى لە خاكى ھەرىمدا لەناو بېردىت.
۵. سەبارەت بە ھاوكارىكردن لەگەل دەسەلاتە نىشتىمانىيە پەيوەندىدارەكان بە كاروبارى مېن.
۶. كاركردن لەسەر ھەمواركردنەۋەى رېنمايى تايبەت بە راوكردن و پاراستنى ئاژەلە كىۋى و بالندەكان.

ئەو پاسپاردانەى كە لە پرۆسەى جىبە جىكرىندان

۱. چىكرىنەۋەى ھەولەكان لە چوارچىۋەى پرۆژەى سىستىمى دابەشكرىنى گشتى، لەپىناو جىبە جىكرىنى مافى خۇراك بۇ ھەموو تاكىك، بەتايبەتى كەسە بىبەشكاراۋە و پەراۋىزخراۋەكان.
۲. دىژەدان بە ھەولەكان لەپىناو زامىنكرىنى گەشەيەكى بەردەوام و كاراى سەرچاۋەكانى ئاۋ، و برەودان بە تەكنەلۇژىيەى نوپى ئاۋدىرى.

لە خوارەۋە رېۋوشوېن، ياسا، رېنمايى، رىكار و ھەنگاۋى پراكتىزى كە گىراۋەتە بەر لە جىبە جىكرىنى پاسپاردە نۆدەۋەلەتتەيەكان دەخرىتتە روۋ:

ھەمواركرىنەۋەى ياسا و رېنمايى تايبەت بە كەرتى كشتوكال

- ھەرۋەھا ۋەزارەت لە سالى ۲۰۲۱ و نيوەى سالى ۲۰۲۲ توانىۋىيەتى (۳) ياسا و (۱۳) رېنمايى دەربكات و ياسايەك ھەموار بكاتەۋە، ھاوكات (۸) پرۆژە ياسا و پرۆژە رېنمايى ئامادە بكات، بەم شىۋەيە:
- لە كابىنەى نۆيەمى حكومەتى ھەرىم (۴) ياساى تايبەت بە بوارى كشتوكال دەرچوۋە بەم شىۋەيە:
- ياساى سەرپەرشتىيارانى پرۆژە كشتوكالىيەكانى كەرتى تايبەت ژمارە ۲۰ سالى ۲۰۲۱.
 - ياساى بەرھەمپىنان و ھاوردە كرىنى بنەتۆ و شەتل و تەرزە كشتوكالىيەكان ژمارە (۱۶) سالى ۲۰۲۱.
 - ياساى بەرپۆبەردىنى سەرچاۋەكانى ئاۋى كوردستان ژمارە (۴) سالى ۲۰۲۲.
 - ياساى رېكخستن و مامەلەكرىن لەگەل ئاژەلى مالى و بىلانەكان ژمارە (۱۴) سالى ۲۰۲۲.

سالى ۲۰۲۱

- رېنمايى ژمارە (۱) ى سالى ۲۰۲۱ ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ ھەموار كىردنى رېنمايى دامەزراندن و مۆلەت پېيدانى پرۆژەكانى سامانى ماسى ژمارە (۱) ى سالى ۲۰۱۳.
- رېنمايى ژمارە (۴) ى سالى ۲۰۲۱ ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ ۋەھموار كىردنى رېنمايى ژمارە (۸) ى سالى ۲۰۱۳.
- رېنمايى ژمارە (۵) ى سالى ۲۰۲۱ ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ تايبەت بەپېيدانى مۆلەت بۇ دامەزراندنى باخى مېۋە.
- رېنمايى ژمارە (۶) ى سالى ۲۰۲۱ ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ ھەموار كىردنى رېنمايى ژمارە ۱۹ سالى ۲۰۱۹.
- رېنمايى ژمارە (۷) ى سالى ۲۰۲۱ ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ تايبەت بەپېيدانى مۆلەت بۇ دروستكىردنى پەژۋو.
- بېرىرى ژمارە (۱) ى سالى ۲۰۲۱ ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ سەبارەت بە رېكخستنى ھاوردنى ئاژەلى زىندوو بە مەبەستى قەلەۋكىردن و سەربېرىن.
- رېنمايى ژمارە (۹) ى سالى ۲۰۲۱ ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ تايبەت بە دامەزراندن و مۆلەت پېيدانى پرۆژەكانى سامانى ماسى.
- رېنمايى ژمارە (۸) ى سالى ۲۰۲۱ ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ تايبەت بە دامەزراندن و مۆلەت دان بە پرۆژەكانى سامانى ئاژەل پەلەۋەر و ئاژەلى.
- بېرىرى ژمارە (۳) ى سالى ۲۰۲۱ ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ درېژكىردنەۋەى بېرىرى ژمارە (۶۱۱) ى سالى ۱۹۷۷.

سالى ۲۰۲۲

- رېنمايى ژمارە (۱) ى سالى ۲۰۲۲ ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ تايبەت بە رېكخستنى ھاوردەكىردنى دەرمان و فاكسىن و پېداۋىستى قېتىرنەرى.
- رېنمايى ژمارە (۲) ى سالى ۲۰۲۲ ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ تايبەت بە مۆلەتى قېتىرنەرى بۇ كارگەكانى دروست كىردنى قىمەى گوشت و بەروو بوومەكانى.
- رېنمايى ژمارە (۳) ى سالى ۲۰۲۲ ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ تايبەت بە پېيدانى مۆلەتى دامەزراندنى پرۆژەى خانوۋى پلاستىكى.
- رېنمايى ژمارە (۴) ى سالى ۲۰۲۲ ۋەزارەتى كشتوكال و سەرچاۋەكانى ئاۋ تايبەت بە جېبەجىكىردنى ياساى سەرىپەرىشتىارانى پرۆژەكانى كشتوكالى لە كەرتى تايبەت.

- برپاری ژماره (۳) ی سالی ۲۰۲۲ وەزارەتی کشتوکال و سەرچاوەکانی ئاو درێژکردنەوهی برپاری ۶۱۱ تاییبەت بە ڕاست کردنەوهی ھە لەکانی تەسویبە.

ئەم یاسایانە ی پۆستە کاریان لەسەر بکریت

وەزارەت ھەستاو بە بەرزکردنەو و کارکردن لەسەر (۱۴) پرۆژە یاسا و ڕێنمای و بەیانی تاییبەت بە پرسەکانی سێکتەری کشتوکالی، لەو یاسایانە ی کە پێشنیاری کردوو لە داھاتوودا کاریان لەسەر بکریت:

- ئامادەکردنی پرۆژە یاسایە ک بۆ پالێشتی پیدانی قەرز ی دارایی بە سوودیکی کەم بۆ ئافرەتانی گوندەکان وە ک پالێشتییە ک بۆ کەرتی کشتوکالی.
- ئامادەکردنی پرۆژە یاسایە ک کە کۆتا لەخۆ بگریت بۆ ئافرەتان لەو پرۆژە کشتوکالیانە ی حکومەت لە ناوچە کشتوکالییە کاندای جێبەجێیان دەکات.
- ئامادەکردنی پرۆژە یاسایە کی تاییبەت بە قەرز ی بانکی کشتوکال و ناچارکردنی بانکە کە بۆ پیدانی پشکیکی تەفزیلی بە ئافرەتانی گوندنشین.
- ئامادەکردنی پرۆژە یاسایە ک تاییبەت بە دامەزراندنی ھەرەو ھەزییە کشتوکالیە کان لە ھەریمی کوردستان.
- پرۆژە یاسای چارەسەرکردنی زیدەرپۆیی لەسەر زەوی کشتوکالی لە ئیستادا لە ئەنجومەنی شورایە بۆ پەسندکردن.
- پرۆژە یاسای رێکخستن و بەرپووەبردنی عەلوەکان.
- رێنمای ھاوردە و ھەناردەکردنی ئازەل و بەرپوومی سامانی ئازەلی.

رێوشوونەکانی حکومەتی ھەریم بۆ پالێشتی کردنی کەرتی کشتوکال

- لە چوار سالی رابردوودا، لە سێکتەری کشتوکال (۱۹۰) پرۆژە جێبەجێکراو.
- لیخۆشبوونی گومرگی بۆ ھاوردەکردنی پیکھاتەکانی عەلەف (سۆیا و پرۆتین و پریمیکس و زەیت) لەزیر برپاری ژمارە (۷۹) ی ئەنجومەنی وەزیران.
- کەمکردنەوهی کریی یەکەکانی کارەبا بۆ پرۆژەکانی کشتوکالی لە (۱۳۰) دینار بۆ (۳۰) دینار.
- ھاندان و ھەموارکردنەوهی سەرجم یاسا و رێنمایەکان و گونجاندن و ئاسانکاری بۆ دەرئەتەکانی وەبەرھێنان و سەرمايەگوزاری و دلناییدان بە وەبەرھێنەرانی کەرتی تاییبەت و پارێزگاری لەبەرھەمەکان.
- کوژاندنەوهی زەوی بۆ مەبەستی فراوانکردنی شارەوانی و وەبەرھێنان.
- دەست لێھەلگرتن و تەرخانکردنی زەوی.
- زیادکردنی بەرووبوومی کشتوکالی و ئاسایشی خۆراک.
- ھاوردەکردن و ھەناردەکردنی بەرووبوومی کشتوکالی و دەرمانی فیتیرنەری و فاکسین و پەینی کیمیاوی و ماددە ی قەرکەر و پیداوایستییە کشتوکالییەکان بەگشتی.
- درووستکردنی بەنداو پۆند و پرۆژە ی ئاودیری و لیدانی بیرو ئاسایشی ئاو.

- سەرپەرشتى كىردى بەنداۋە ستىراتىيەكانى ھەرىمى كوردستان و رېككەوتن و دانوستان لەسەر دۆسىيە ئاۋ.
- پىدانى مۇلەتى پىرۇۋە كىشتوكالىيەكان و پاشكۆى پىرۇۋەكانى كىشتوكالى بۇ پەرەپىدانى ۋە بەرھىننى كىشتوكالى و پىشەسازى كىشتوكالى .
- رەخساندى ھەلى كار و پالپىشتى دامەزراندنى بىزنىسى بچوك و مامناۋەند لەبۋارى كەرتى كىشتوكالىدا .
- گىرنگىدان بە توپىزىنەۋە و پىنمايى و خولە كىشتوكالىيەكان.
- گىرنگىدان بە دارستان و پاوان و نەمامگەكان و زىادكىردنى رېۋەسى سەوزايى.

بىرپارەكان و پىرۇۋە گىرنگەكانى بەرەۋ پىشېردنى كەرتى كىشتوكالى لەم كابىنەيە

- لەروۋى كارگىرپىيەۋە دابەزاندنى (۹۰٪) دەسەلاتەكانى ۋەزىر بۇ بەرپۇەبەرايەتپىيە گىشتىيەكانى ۋەزارەت.
- لىخۇشېۋونى گومىرگى بۇ يەكەمىن جار بەپىيى بىرپارى ژمارە (۷۹) ئىنجومەنى ۋەزىران بۇ پالپىشتى پىرۇۋەكانى كىشتوكالى كە زىاتر لە ۱۰۰ كۆمپانىيا و خاۋەن پىرۇۋە كىشتوكالى سوودمەند بوونە لەم بىرپارە و كارەكانى ئەم لىژنەيە لە ۋەزارەت بەردەۋامە.
- دەرچوۋاندنى رۇۋژمىرى كىشتوكالى سالانە بۇ دانانى باج و رسومات بەمەبەستى پالپىشتى جوتياران و ساغكىردنەۋە بەرھەمەكانيان و يەكخىستى رۇۋژمىرەكە لەگەل حكومەتى فېدېرالدا.
- نامادەكىردنى (بۆلىسى پەيپەرىك) ى ھاۋبەش لەگەل ۋلاتى ھۆلەندا ۋەك ستىراتىيىكى درىژخايەن بۇ پەرەپىدانى زىنجىرەي بەھى خۇراكى و كەرتى كىشتوكالى بەگىشتى.
- پىرۇۋە نىشتىمانى بەبازاكىردنى گەنمى جوتياران: بەدامەزراندنى كارگەي گەۋرەي ئاردى سفرى پلە يەك و كارگەي تايبەت بە بەرھەمپىنانى ساۋار و مەكەرۋنە و بروش و گەنمەكوتا و ئالىك و كەپەك.
- بەكارخىستىنەۋەي ھەردوۋ كارگەي دۇشاۋى تەماتەي ھەرىر و شارەزوور و مۇلەت پىدانى كارگەي دۇشاۋى تەماتەي ھەلەبجە.
- زىاتر لە (۳۰۰) جوتيارى خاۋەن بىرۇكە و پىرۇۋە كىشتوكالى مامەلەي ۋەرگىرتى قەرزىان بۇ بەرزكراۋەتەۋە، بەمەبەستى دابىنكىردنى قەرزى كىشتوكالى بۇ ماۋەي پىنچ سال بەپىيى گىبەستى ھاۋبەشى نىۋان ۋەزارەت و بانكى قورتاسى ئىسلامى كىردوۋە و (۱۷۰) كەس تا ئىستا ۋەلاميان دراۋەتەۋە و سوودمەند بوونە.
- زىاتر لە (۱۵۰۰) جوتيار و خاۋەن پىرۇۋە كىشتوكالى داۋاي ۋەرگىرتى ئامىر و كەلۋپەلى كىشتوكالىيان كىردوۋە، بە قىستى درىژخايەن بۇ ماۋەي پىنچ سال لەرىگەي ۋەزارتمان بەپىيى ياداشتى رىكەۋتنى ھاۋبەش لەگەل كۆمپانىياي ھارون.
- ئەنجامدانى روۋپىۋى زەۋى كىشتوكالى و ژمارەي جوتياران بۇ يەكەم جار لە ھەرىمى كوردستان، بە شىۋازى (سەتەلايت داتا) بۇ ديارى كىردنى رېۋەسى گەنمى جوتياران.
- دابەزاندنى نىرخى كارەباي كىشتوكالى لە (۱۳۰) دىنار بۇ (۳۰) دىنار ۋەك پالپىشتى جوتياران بۇ يەك كىلۋوات.

- بەبازارکردن و ساغکردنەوہی بەرھەمە کشتوکالییەکان لەسەر ئاستی ناوڤۆی و عیراق و دەرەوہی کوردستان.
- دانانی تاقیگەي عەلەوہکان کە داھاتی (۲۰٪) ی حکومەتی ھەریمی کوردستانە.
- جیبەجی کردنی ۱۵ بېریار و پاسپاردەي ئەنجومەنی وەزیرانی لە بواریەکانی خزمەتگوزاری کشتوکالی
- کردنەوہی چەندین تاقیگەي پێشکەوتووی پشکنین بە کوالییتی بەرز بۆ کۆنترۆلی نەخۆشیەکان و پشکنینی بەرووبوومەکانی کشتوکالی بەھاوبەشی لەگەڵ کەرتی تاییبەت.
- دابینکردنی زەوی بۆ پڕۆژەکان و کۆژاندنەوہ و تەرخانکردن و دەستھەلگرتن لەزەوی بۆ دامەزراندن و بونیادنانی پڕۆژەي کشتوکالی و پڕۆژەي وەبەرھێنان و پڕۆژەکانی پاشکۆي کشتوکالی بەپییی یاسا و پێنمایبەکان.
- بەرزکردنەوہي پێژەي سەرمايەگوزاری و وەبەرھێنانی کشتوکالی لە کۆي کابینەکانی پێشوو تەنیا (۸،۱٪) بوو لە کابینەي نۆیەم گەیشتنە نزیکەي (۱۰٪).
- کردنەوہي گەورەترین ناوہندی تووژینەوہو بەرھەمھێنانی جیھانی (WHC) لە عەلەوہي ھاوچەرخی ھەولێر.
- کردنەوہي بەرپۆئەبەرایەتی گشتی کشتوکالی لە (راییرین و سووران و زاخۆ) بۆ یەکەمجار، وکردنەوہي بەرپۆئەبەرایەتیبەکانی فیتیرنەری و باخداري و ئاودیری .
- گرنگیدان بە کەرتی فیتیرنەری و پشکنینی گوشت و کۆنترۆلکردنی نەخۆشیەکان بەتاییبەتی تای خوین بەربوون و CCHF،FMD.
- ئەنجامدانی (۳۱) گرپبەست و یاداشتنامەي لیک تێگەیشتن بەمەبەستی ھەماھەنگی و پەرەپیدانی سیکتەری کشتوکالی لە ھەریم کە رۆلی زۆر گرنگیان ھەبوو لە بوژانەوہي ئابوری و پێشەسازی خۆراکی.

رەخساندنی ھەلی کار

- بەپییی بېریاری ئەنجومەنی وەزیران ژمارە (۱۷۲) لە ۲۰۲۲/۹/۲۰ ریزەي دەستی کاری پێشە و پڕۆژەکانی تاییبەت دەبیت لە (۷۵٪) کەمتر نەبیت، بەم پێشەش ھەلی کار لە کەرتی کشتوکالی زیاتر رەخساوہ و ژمارەي کارمەند و کرێکار لە کارگەکانی سەر بە وەزارەت گەیشتنە (۴۴۲۰۳) کرێکار.
- ئەو کارگە پێشەسازیانەي لە کابینەي نۆیەم مۆلەتیان وەرگرتووہ، تا ئیستا (۱۳،۱۹۹) ھەلی کاریان رەخساندووہ.
- دامەزراندنی (۲۰۰) فەرمانبەر و پزیشک و کارمەند بەشپۆہي ھەمیشەيی و گرپبەست لە وەزارەتی کشتوکالی و سەرچاوەکانی ئاو.

چالاکیبەکانی بەکسانی چێندەری لە وەزارەتی کشتوکالی

- ئەنجامدانی یاداشتیکي لیک تێگەیشتن لەگەڵ ئەنجومەنی بالای گەشەپیدانی کاروباری خانمان.
- دامەزراندنی کۆمەلەي ھەرەوہزی خانمان بۆ گەشەپیدانی کشتوکالی.
- کردنەوہي زیاتر لە ۱۰ رایینانی تاییبەت و سوودمەند بوونی ۲۵۰ کەس لە ئافرەتانی دانەمەزراو و خانمانی خاوەنکاری کشتوکالی.

- ئامادە كىردى چەندىن پىرۇۋە و پىرۇپۇزەلى تايىبەت بە پىشتىوانى دەستى كارى خانمان.

دايىنكىردى ئاسايىشى خۇراك

بەكەم: بواری پىرۇۋەكانى سامانى ئاژەل و بەلەوهرى و بەرھەمھېنانى گۆشت

پىرۇۋەكانى سامانى ئاژەلى لە كۆى كايىنەكانى پىشوو (۱۸۷۰) پىرۇۋە بووہ بەگىشتى لە ئىستا ژمارەيان گەيشتوتە (۲۳۷۹) پىرۇۋە، واتە تەنھا لەم كايىنە (۵۰۹) پىرۇۋە دروستكراو و مۆلەت دراوہ لە بوارەكانى (بەرھەمھېنانى گۆشتى مريشك و پەلەوہ، پىرۇۋەكانى بەرھەمھېنانى ھىلكە و گاودارى و شيرەمەنى) ئەم پىرۇۋانە بە وزەى بەرھەمھېنانى زۆر بەرز و بە كوالىتى پىشكەوتوو كاردەكەن بەم شىوہىيە:

۱. پىرۇۋەكانى بەرھەمھېنانى گۆشتى سىپى: دامەزراندنى (۳۸۰) پىرۇۋەى پەلەوهرى بەرھەمھېنانى گۆشتى مريشك بەتەنھا لەم كايىنەيە زيادى كردووہ، پىشتر پىرۇۋەكانى پەلەوهرى گۆشت (۱۵۶۵) پىرۇۋە بووہ، بەلام ئىستا ژمارەيان گەيشتووہ بە (۱۹۱۵) پىرۇۋە. كە لەئىستادا تواناى بەرھەمھېنانى (۳۰۰) ھەزار تەن سالانە گۆشتى مريشكمان ھەيە كە لە (۵۰%) يىويستى ناوخۇ زياترە.
۲. پىرۇۋەكانى بەرھەمھېنانى ھىلكە: دامەزراندنى ۳۴ پىرۇۋەى بەرھەمھېنانى ھىلكەى خواردن بەتەنھا لەم كايىنەيە زيادى كردووہ، پىشتر تواناى بەرھەمھېنانى ھىلكە تەنھا (ملياريك و دووسەد ميلون ھىلكە) بووہ، بەلام لە ئىستادا ژمارەيان (۴۵) پىرۇۋەيە و تواناى بەرھەمھېنانى (سى مليار و ھەشت سەدو ھەفتا مليون) ھىلكەيە لە ساليكدا. كە رىژەى (۷۵%) ى لە بەرھەمى ناوخۇمان زياترە.
۳. دامەزراندنى پىرۇۋەكانى بەخپوكردى و قەلەوكردى گۆلك (گوپىرەكە): دامەزراندنى (۴۰) پىرۇۋەى بەخپوكردى و قەلەوكردى گوپىرەكە (گۆلك) بەتەنھا لەم كايىنە بە تواناى نزيكەى (۵۰) ھەزار سەر گوپىرەكە.
۴. دامەزراندنى پىرۇۋەكانى بەخپوكردى مەرپو بزن: دامەزراندنى (۳) پىرۇۋەى بەخپوكردى مەرپو بزن بەتەنھا لەم كايىنەيە، كە زياتر لە (۵) ھەزار سەر مەرپو بزن لەخۇ دەگرىت.
۵. دامەزراندنى پىرۇۋەكانى بەرھەمھېنانى شيرەمەنى: دامەزراندنى (۱۱) پىرۇۋەى مانگاى شير بەتەنھا لەم كايىنەيە بە وزەى بەرھەمھېنانى بەرز و كوالىتى پىشكەوتوو.
۶. دامەزراندنى سەربىرخانەكان: دامەزراندنى (۵) سەربىرخانەى پەلەوهرى، بەوزەى بەرھەمھېنانى (۱۰) ھەزار مريشك لە يەك كاتژمىردا.
۷. دامەزراندنى (۱۲) پىرۇۋەى ھەلھېنەرى پەلەوهر و (۳) پىرۇۋەى دايكانەى ھىلكەى خواردن.
۸. پىرۇۋەكانى بەرھەمھېنانى ئاليك: كاركردى (۴۴) كارگەى بەرھەمھېنانى ئاليك كە سالانە برى نزيكەى (۲،۵) دوو مليون و نيو تەن ئاليك بەرھەمدىت بە وزەى بەرھەمھېنانى زياتر لە (۹۰۰) لە كاتژمىركدا. بەتەنھا لەم كايىنەيە (۹) كارگەى پىشكەوتوو بەرھەمھېنانى ئاليك دامەزراون. كە ئاستى خۇبژوييمان بەرىژەيەكى بەرز دايىنكىردووہ لە جۆرەكانى ئاليكى (ماسى و پەلەوهرى و ئاژەلى).
۹. پىرۇۋەكانى سامانى ماسى: (۴۱۳) پىرۇۋەى بەرھەمھېنانى سامانى ماسى ھەيە لە ھەرىمى كوردستان.

دووهم: بواری باخدارى و دارستان و باوان

۱. بهرهمهينانى پەتاتەى خواردن و پيشەسازى:
 - رېژەى بهرهمهينانى پەتاتە سالانه (۲) ھەزار تۆن بوو ھە كابينەكانى پيشوو .
 - لەم كابينەىه رېژەى بهرهمهينان زۆر زىادى كردوو ھە گەيشتوتە زياتر لە (۶۰۰) ھەزار تۆن لە ساليكدا، لەسەر رووبەرى ۱۰۰ ھەزار دۆنم زەوى پەتاتە دەچينرئت.
 - ژمارەى كارگەكانى بهرهمهينانى پەتاتەى پيشەسازى بۆ بهرهمهينانى چىس و فينگەر (۷) كارگەىه كە مۆلەتيان پيدراو ھە سالانه زياتر لە (۷۰) ھەزار تەن پەتاتە بەكاردەھينن.
۲. بهرهمهينان لەرېگەى خانوو ھە پلاستيكيەكان و گرین ھاوس و ھايدروپۆنيك سيستم:
 - لە ھەريئى كوردستان نزيكەى (۳۰) ھەزار خانووى پلاستيكى و چەندىن پرۆژەى پيشكەوتوو (ھايدروپۆنيك سيستم) ھەن.
 - زياتر لە (۴) ھەزار جوتيار كارى تيدا دەكەن لەسەر رووبەرى زياتر لە (۵۴۲۹) دۆنم زەوى كە پۆليكى گرنگان لەسەر دابىنكردى شەتلى سەوزە بەروبوومە كشتوكالپەكان
 - بەتەنھا لەشارى سلېمانى (۲۲) ھەزار خانووى پلاستيكى ھەن كە دەكاتە رېژەى زياتر لە (۷۵٪) كۆى پرۆژەكانى خانووى پلاستيكى لەھەريئى كوردستان.
۳. پرۆژەكانى بهرهمهينانى قارچك:
 - ژمارەى كارگەكانى بهرهمهينانى قارچك لە ھەريئى كوردستان (۱۱) پرۆژەىه بەگشتى بهرهمهينانى كە سالانه زياتر لە (۳۵۰۰) تەن قارچك بەرھەمدينن و زياتر لە (۳۰۰) ھەلى كاريان رەخسانديە. لەم كابينەىه (۵) كارگەى پيشكەوتوو دامەزراو ھە بەشپكى زۆرى پيوستەكانى ھاوولتياى ھەريئى كوردستان دابىن دەكەن.
۴. بهرهمهينانى زەيتى زەيتون:
 - لە ئيستادا ھەريئى كوردستان خاوەنى (۷) كارگەى گرنگانى بواری بهرهمهينانى زەيتى زەيتونە ھەىه كە سالانه برى زياتر لە (۱۰۰۰) تۆن زەيتى زەيتون بەرھەمدينن و زياتر (۱۵۰۰) جوتيار كارى بهرهمهينانى باخەكانى زەيتون دەكەن. سەرھەم پرۆژەكان لەم كابينەىه دامەزراون.
۵. كۆگاكان و ساردخانهكان (خەزن):
 - بەتەنھا لەم كابينەىه مۆلەت بە (۶۰۰) ساردخانه و كۆگاى ساردكەرەو ھە دراو ھە كە تواناى خەزنكردى زياتر لە (۸۰) ھەزار تۆن بەرھەمى سەوزە و ميوەيان ھەىه.
۶. ھەنگ و ھەنگەوانى:
 - لە ھەريئى كوردستان لەرېگەى (۵۰۰) ھەزار پورەى ھەنگ، سالانه (۱۰) ھەزار ھەنگەوانى پيشەو ھەر ، برى زياتر (۱۰۰۰) تەن ھەنگوينى سروشتى كوردستان بەرھەمدينن.

سېئەم: بواری سەوزە و مېوہی خۆمالی بەرھەمھاتوو لە عەلۆھکانی ھەرئیمی کوردستان

- سالانە رېژەى بەرھەمھێنانى سەوزەى خۆمالى دەگاتە (۸۰۰-۱۰۰۰) تەن سالانە .
- رېژەى بەرھەمھێنانى مېوہى خۆمالى سالانە بریتىيە زياتر لە ۳۰۰ ھەزار تەن .
- ئەو بەرھەمانەى کە رېژەى پېوويستمان بەدەستھێناوہ و گەيشتوويين بە قۆناغى خۆبژبووى لەھەرئیمی کوردستان بریتين لە گەنم و جۆ، تەماتە، گەنمەشامى، پەتاتە، گۆشتى مريشک، ھيلکەى خواردن، ھەنار، بەرھەمى ئاليک، سەوزەى وەرزى و بەروبوومە گەلایيەکان وەک تور، سلق، کەلەم و کاھو.

جوارەم: بواری بەرھەمھێنانى بنەتۆى گەنم لە ماوہى ۴ سالى رابردوو

لەم کابىنەيە (۱۶،۲۷۹) تەن گەنمى بنەتۆ بەرھەمھاتووہ، کە زياتر لە (۱۰،۸۶۲) جوتيار لەسەر ئاستى ھەرئیمی کوردستان سوودمەندبوون بە دابىنکردنى بنەتۆ بە نرخى پالپىشتى کراو لەسەر بودجەى (۲٪). لە ھەرئیمی کوردستان (۴) چوار کارگەى تۆپاکەرەوہ ھەن کە سەر بە وەزارەتى کشتوكال و سەرچاوہکانى ئاون، لە پارىزگاگانى (ھەولير، سليمانى، دھۆک، ئيدارەى گەرميان) کە تواناى پاکردنەوہيان بریتىيە لە (۴،۰۰۰) چل ھەزار تۆن لە وەرزىکدا. وەزارەتى کشتوكال و سەرچاوہکانى ئاو خاوەنى (۲۰) بيست تەرزى گەنمى پەسندکراوہ بە ناوى وەزارەتەوہ، سالانە ئەم تەرزانە زيات دەکرين لە تويزىنەوہى کشتوكالى پارىزگاگان و دابەشەدەکرين بەسەر جوتياران.

بەرھەمھێنانى دانەوێلەى گەنم و جۆ

سالانە نزیکەى (۵۰) ھەزار جوتيار لەبواری دانەوێلە، کارى بەرھەمھێنانى دانەوێلە دەکەن لەسەر رووبەرى نزیکەى (۲،۵) دوو ملیۆن و نيو دۆنم زەوى لەسەر ئاستى گىشتى ھەرئیمی کوردستان بۆ بەرھەمھێنانى يەك ملیۆن تەن گەنم و ۲۵۰ ھەزار تەن جۆ.

مافى خۆراك بۆ ھەموو تاكىك، بەتايبەتى كەسە بىبەشكراوہ و بەراويزخراوہكان

وہزارەتى کشتوكال و سەرچاوہ ئاويبەکان گرنكى دەدات بە دابىنکردنى ژيړخانى ئاسايشى خۆراك و پېويستىەکانيان، ھەرۆھە ھەولدانى بەردەوام بۆ دابىنکردنى پيداويستىەکانى بەرھەمھێنانى کشتوكالى کە پېويستە حکومەتى عيراقى وەک ھاندان و پالپىشتى (بەينى کيمياوى و دەرمان و فاكسين و کەرەستە و ئامپىرەکان لە چوارچيۆھى پلانى ستراتيژى بوژانەوہى ئاسايشى خۆراك، ھاوشىوہى شارەکانى ناوہراست و خوارووى عيراق دابىن بکات بۆ پالپىشتى زيادکردنى بەرھەمى کشتوكالى جوتيارانى ھەرئیمی کوردستان.

ئالنگارى بەردەم جيپەجىکردنى دابىنکردنى مافى خۆراك بۆ ھەموو تاكىك، بەتايبەتى كەسە بىبەشكراوہ و پەراويزخراوہكان بە رادەبەكى زۆر جگە لە ھۆكارى دارايى لە ھەرئیمی کوردستان حکومەتى فيدرال كيشەکانى ھاوولتايان و جوتياران تىكەل بە كيشە سياسىيەکانى ھەرئیم و عيراق دەکات و لەم نيوەندەدا جياكارى بەديھاتووہ لە نيوان ئەو خزمەتگوزاريانەى کە لە عيراق دابىنى دەکات جگە لە ھەرئیمی کوردستان.

بەبازارکردنى گەنمى جوتيارانى ھەرئىمى كوردستان

- رووبەرى زەوى چىنراو بە گەنم دەگاتە (۲,۵۹۹,۵۸۰) دۇنم.
- لەسەر ئاستى ھەرئىم (۳۸,۹۴۸) جوتيارانى سوودمەند بوون لە پرۆسەى بە بازارکردنى گەنمى جوتياران.
- بە بازارکردنى گەنم لە كابىنەى نۆبەم لە سايلۇكان گەيشتە (۱,۱۸۹,۱۰۲) تەن.
- پرۆزەى بە بازارکردنى گەنم لە كەرتى تايبەت كە دەگاتە (۸۵۰۰۰) تەن.
- سەرجمەى گەنمى بە بازاركراو لە كۆى كابىنەى نۆبەمدا دەگاتە (۱,۲۷۲,۱۰۲) تەن.

دابىنکردنى گەنم و دانەوئىلە

لە ئاسايشى خۇراک بۇ نموونە دانەوئىلە بە پلە يەك دىت و ھەر ولاتىك تواناى ھەبوو پىداويستى دوو سال گەنم دابىن بکات و شوئىنى عەمبارکردنى ھەبىت ئەوا ماناى واىە ستراتيژى ئاسايشى خۇراک بە جىھىناوہ. لە ھەرئىمى كوردستان گەنم، برنج و جو بە خۇراكى بنەرەتى دەژمىردىت بۇ دابىنکردنى خۇراكى رۆژانە و عەمبارکردنى ئەم بەرھەمانە بە پىپى پىويست يەككە لە ئەركەكانى حكومەت.

- لە سالى ۲۰۲۳ ھەرئىمى كوردستان تواناى عەمبارکردنى ۵۸۵,۰۰۰ ھەزار تۇن دانەوئىلە و پەنكەرەكان تواناى ۴۱۱,۰۰۰ ھەزار تەنيان ھەيە.
- گەنمى پىويست لە ھەرئىمى كوردستان سالانە ۶۴۰,۰۰۰ تەن خەملىنراوہ.
- گەنمى ۱۱ حوزەبىرانی ۲۰۲۳ لە سايلۇكانى ھەرئىمى كوردستان گەيشتە (۱۳۰۹۰۵۴۵) تەن.

دىكارەكانى پاراستنى ژىنگە

وہزارەت كار دەكات بە پىنمايى ژمارە (۴) ى سالى ۲۰۲۱ تايبەت بە ھەموارکردنەوہى پىنمايى ژمارە (۸) ى سالى ۲۰۱۳ تايبەت بە جىھەجىکردنى حوكمەكانى ياساى دارستان لە ھەرئىمى كوردستان ژمارە (۱۰) ى سالى ۲۰۲۱، وەزارەت ئەندامە لە لىژنەى بالاي ئەنجومەنى چاكکردن و پاراستنى ژىنگە، كە رۆلىكى بالاي گىراوہ لە بەرھەمەينانى نەمام و زيادکردنى رىژەى سەوزايى و كەمكردنەوہى كارىگەرى گەرمى و كەمئاوى و وشكەسالى.

لەلايەكى دىكەوہ بەردەوامە لە پەرەپىدانى بەرھەمەينانى نەمامگەكان و دابەشکردنى نەمام بەسەر جووتياران و خاوہن پرۆژەكان و پارىزگارى كردن لە دارستانە سروشتى و دەستكردەكان بە ھەماھەنگى لەگەل لاىەنە پەيوەندىدارەكانى حكومەتى ھەرئىم.

- لەژىر دروشمى (پەرژىنى بكە بە درەخت) لە سالى ۲۰۲۳ وەزارەتى كشتوكال و سەرچاوەكانى ئاو كەمپىنىكى سەرتاسەرى راگەياند بە دابىنکردنى برى (يەك مليۇن) دار و نەمام كە (۳۵) جوړى لەخۇگرتبوو.
- بەدەستەينانى پالپشتى لەلايەن وەزارەتى كشتوكالى توركيا بە دابىنکردنى برى (۵۰) ھەزار نەمام لە ريگەى كۆنسولگەرى گشتى توركيا لە چوار چىوہى پرۆزەى (نەفەس) بۇ سەوزکردنى ژىنگەى كوردستان.

- نوژەنکردنەوێ نەمانگەکان و دارستانەکان بەهەماهەنگی لەگەڵ رێکخراوە نیۆدەوڵەتیەکان بەمەبەستی پەرەپێدانی توانا و کوالیتی بەرھەمھێنان و پارێزگاری کردن لە رووبەری سەوزایی ھەرێمی کوردستان.
- بەشداری کردنی شانیدیکی وەزارەت لە کۆنگرەیی لۆتکەیی گۆرانکارییەکانی کەش و ھەوا (کۆپ ۲۸) لە وولاتی ئیمارات بەمەبەستی سەرنجدان و بەدەستھێنانی پالپشتی و لاتانی بەشداربوو بۆ جێبەجێکردنی ھەنگاوەکانی رووبەرووبونەوێ گۆرانکاری و کاریگەرێیەکانی کەشو و ھەوا و ژینگەیی کوردستان.
- ئەنجامدانی یاداشتییکی لێک تێگەیشتنی تەکنیکی لەگەڵ پڕۆگرامی خۆراکی جیھان (WFP) ی بەمەبەستی بوژانەوێ ئابووری و بەرزکردنەوێ خۆراگری گۆرانکاری کەشوھەوا لەسەر ئاستی ھەرێم.
- لەم کابینەییە لە رێگەیی نەمامگەکانی دارستان و نەمامگەکانی باخداری نزیکەیی (۲,۵۰۰,۰۰۰) دوو ملیۆن و نیو نەمام و شەتل بەرھەمھاتوو، کە رۆلێکی گرنگیان ھەبوو لە سەوزکردنی ژینگەیی کوردستان و رووبەرووبونەوێ گۆرانکارییەکانی کەشو ھەوا لەماوێ چوار سالی رابردوو.
- ئەنجامدانی ھەلمەتی نیشتمانی پەرژینی بکە بە درەخت بە دابینکردنی نزیکەیی ۵۰۰ ھەزار نەمام بەخۆراییی
- روواندنی (۳) ھەزار نەمام بەناونیشانی پینچوین شاری فیربوون لەلایەن ژینگەدۆستان.
- دابینکردنی نەمام بۆ سەرچەم فەرمانگەکانی حکومەت و جوتیارانی خاوەن باخەکان .
- دابینکردنی نەمام بۆ رێکخراوەکانی کشتوکالی و ژینگەدۆستی و کۆمەڵی مەدەنی بەگشتی .

پارێزبەندییەکانی ئازەلی کۆیی و بەلەوەرە کۆییەکان

بەپێی یاسای ژمارە ۸ ی ژینگە لە سالی ۲۰۰۸ و بەپێی یاسای ژمارە ۱۰ ی سالی ۲۰۱۲ تاییبەت بە دارستانەکان و پاراستنی دارستان، وەزارەت ئەندامە لە دارشتنی لێژنەیی تاییبەت بە پارێزبەندییەکانی ئازەلی کۆیی و بەلەوەرە کۆییەکان و کاری لەسەر دەکرێت. لە ئیستادا لێژنەییەکی تاییبەت مامەلە دەکات لەگەڵ ئازەلە کۆییەکان و چەندین رێکاری گرتۆتە بەر و بەردەوامە.

پاککردنەوێ زەوی و زار لە مین و تەقەمەنی

- وەزارەتی کشتوکالی ھەماھەنگی لەگەڵ دەستەیی مین دەکات بۆ پاککردنەوێ باخە دیمەکان لە ناوچە شاخاویییەکان و رادەستکردنی زەویییە مین ریزکراوەکان، لەناوبردنی تەقەمەنییەکان، پاککردنەوێ زەویییەکان، کارکردن بۆ بوژانەوێ زەویییەکان و کەمکردنەوێ ھەرەشە و مەترسییەکانی سەر ژبان و بژووی جوتیارانی ھەرێمی کوردستان.
- تیکرایی رووبەری زەوییی پاککراو لە مین و تەقەمەنی گەیشتۆتە (۲,۳۲۶,۴۰۴) کیلۆمەتر دووجا کە خۆی لە ۴۷ کیلگەیی مین و ۷ شەرگە دەبیتتەو و لە ئیستادا شوینەکان رادەستکراون کە دەتوانرێت بۆ بوارەکانی کشتوکالی و ئازەلداری و بەرھەمھێنان بەکاربێت و ھیچ مەترسیان نەماو.

گهړاندنه وهی کالاً ماوه به سهرچووه کان بۇ ئه و شوئنه ی لئی هاورده کراون

- به پئی یاسای ژماره (۶۸) ی سالی ۱۹۳۷ تاییهت به نه خو شیبیه ناژهلئ و فیتیرنیریه کان و یاسای ژماره (۱۷) ی سالی ۱۹۶۶ ی که رهنینه ی کشتوکالی و هه موارکردنه وهی یاسای ژماره (۷۶) ی سالی ۲۰۱۲ و دانانی میکانیزمه کانی تاییهت به پشکنینی مهرزه کان و کوالیتی ئه و به رهه مانه ی له دهره وه هاورده ده کرین وه زارتهت به رده وامه له چاودیریکردن و گهړاندنه وهی ئه و به رهه م و کالایانه ی که به سهرچوونه و ده گهړیندرینه وه بۇ سهرچاوه ی هاورده کراو.
- له مهرزه کانی ههریمی کوردستان که رهنینه کانی کشتوکالی و فیتیرنهری و سهوزه و میوه کان به رده ستن و هه موو جوړه یه که به کی هاورده رکراو پشکنینی بۇ ده کریت.
- لیژنه کانی پشکنینی و کوالیتی کۆنترۆل له که رهنینه کان به به رده وامی چاودیری ئه و به رهه مانه ده که ن که شیوانین هاورده بکرین بۇ ههریمی کوردستان، بویه راسته وخو ئه و به رهه م و کالایانه ی شیواو نین دهستی به سهردا ده گیریت و ده گهړیندریته وه بۇ ئه و ولاته ی لیها توه.

پاراستنی سهرچاوه کانی ناو

وه زارته ی کشتوکال و سهرچاوه کانی ناوی له کابینه ی نوبه م هه نگاهی زور گرنگی ناوه بۇ ستراتیژی به ریوه بردن و مامه له کردن له گه ل دۆخی ناو به گشتی له سهر ئاستی ناوی سهر زهوی و ژیر زهوی به م شیوه یه ی خواره وه:

- یاسای پاراستن و ستراتیژی به ریوه بردنی ناو به ژماره (۴) سالی ۲۰۲۲ له په رله مانی کوردستان ده رچوو.
- ریئمایه تاییهت به دروستکردنی (پوند و پرۆژه کانی ئاودیری) که به ژماره (۵) ی سالی ۲۰۲۲ له په رله مانی کوردستان ده رچوو.
- جگه له (۳) به نداوه ستراتیژییه کانی (دوکان و دهر به ندیخان و دهوک) له سهر ئاستی عیراقدا، له ماوه ی رابردوو بریاردا له سهر دروستکردنی (۱۳) به نداو که زور به یان له قوئناغی ته واو بووندان و توانایه کی زوریان هه یه له گلدانه وه و خه زن کردنی ناو.
- له کابینه ی نوبه می حکومه تی ههریم ره زامه ندی دراوه بۇ دیزاینکردن و دروستکردنی (۴۱) پوند و پرۆژه ی ئاودیری له نیوان سالانی (۲۰۱۹-۲۰۲۲)، به لام له کابینه کانی پيشوو (۱۱۸) پوند دروستکراوه، به ممش له ئاستی ههریمی کوردستان (۱۵۵) پوند و پرۆژه ی ئاودیری هه یه له سهر رووبه ری (۴۷۹۳۶۴) دؤنم زهوی هه یه، که توانای گلدانه وهی (۲۲،۶۱۳،۲۱۵) مه تر سیجا ناویان هه یه.
- جوتیاران و خاوه ن پرۆژه کانی کشتوکالی له سهر ئاستی گونده کان خو بان هه لساون به دروستکردنی (پوند) بۇ گلدانه وهی ناو له و شوینانه ی که گونجاوه بۇ خه زنکردنی ناو، بۇ ئه م مه به سته به ریوه به رایه تی گشتی سهرچاوه کانی ناو ئاسانکاری و ریئمایه پيويست پيشکه شی جوتیاران ده کات.
- وه زارته لیژنه یه کی بالاً و ژووریکي عه مه لیاتی پیکه ی ناوه بۇ دارشتنی پلان و به رنامه و پيشنیار بۇ دۆخی وشکه سالی و رووبه رووبونه وهی دیارده ی که مئاوی بۇ هه مان مه به سته (س) راپورتی زور ووردی ناماده و

پېشكەش بە ئىنجومەنى ۋەزىران ۋە لايەنە پەيوەندىدارەكان لەلايەن بەرپۆبەرايەتییە گشتییەكانى (پلاندانان ۋە بەدواداچوون، بەنداۋ ۋە كۆگاكانى ئاۋ، سەرچاۋەكانى ئاۋ) كىردوۋە.

- ۋەزارەتى كىشتوكال ھەۋلىداۋە كە كار بە سىستەمى (PPP) بىكات بەشدارى كىردى كەرتى تايبەت ۋە دامەزرادەكان ۋە بەرھىنەرە نۆدەۋلەتییەكانى بوارى درووستكىردى بەنداۋەكان ۋە پىرۆژەكانى ئاۋدىرى بۇ دىزاین ۋە درووستكىردى (۹) بەنداۋى گىرنگ ۋە ستراتىژى زىاتىر لە (۶۰) كۆمپانىيە جۇراۋجۇرى ۋە لاتان پىرۆپۇزەلپان پېشكەشكىردوۋە، لە ئىستادا لەلايەن لىژنەيەكى بالاي ئىنجومەنى ۋەزىران ۋە ۋەزارەت كار بۇ پۆلپىنەندى دەركرىت.

- ۋەزارەت ياداىتىكى لىكتىگەيشتىنى لەگەل گروپى كۆمپانىيەكانى جىھانى (پاۋەر چاينا) ئەنجامداۋە بۇ درووستكىردى (۴) بەنداۋى گىرنگ ۋە ستراتىژى لە ھەرىمى كوردستان.
- ۋەزارەتى كىشتوكال ۋە سەرچاۋەكانى ئاۋى ھەرىم لەگەل سەرچاۋەكانى ئاۋى عىراق ياداىتى لىكتىگەيشتىنى ھەيە بۇ ھەماھەنگى كىردن دەربارەى ستراتىژى بەرپۆبەردى ئاسايشى ئاۋ ۋە دۇخى ئاۋ لە ئاستى عىراق ۋە ھەرىمى كوردستان.

بەنداۋەكان پۇندەكان – بىرەكان

- لەم كابىنەيە (۶) بەنداۋ تەۋاۋ بوون بە تۋاناي گىلدانەۋەى ۳۵،۸ مىليۇن مەتر سىچا ئاۋ.
- (۱۱) بەنداۋى تر لە قۇناغى جىبەجىكىردىندان بە تۋاناي گىلدانەۋەى ۲۵۰،۶ مىليۇن مەتر سىچا ئاۋ.
- (۱۱۶) پىرۆژەى درووستكىردى پۇند ئەنجامداۋە ۋە (۳۹) پىرۆژە لەژىر جىبەجىكىردىندايە ۋە (۱۳۷) پىرۆژەش پىشنىياركراۋە.
- تا كۆتايى سالى ۲۰۲۳ لە ھەرىم (۲۷۱۷۱) بىرى ئاۋ مۆلەتى ھەلكەندىيان پىدراۋە لەۋانە (۱۰۷۳۴) بىرى ئاۋى خواردەنەۋە ۋە (۱۲۵۶۳) بىرى كىشتوكالى ۋە (۳۸۷۴) بىرى پىشەسازى.

ھۆكارەكانى كورتھىنانى بەرھەمى گۆشتى سوور ئالنگارى

۱. نەبوونى بودجەى پىۋىستى پالپىشتى كىشتوكالى (اعانات زراعية) كە پىشتر ھەبوۋە بۇ پالپىشتى جوتياران ۋە سىكتەرى ئاژەلدارى.
۲. بەرزبۇنەۋەى تىچوۋەكانى بەرھەمھىنان ۋە پىكھاتەى عەلەفى لە ئاستى جىھانى بەتايبەتى پىمىكس ۋە سۇيا ۋە زەيت ۋە پىرۆتىنەكان.
۳. ناھاسەنگى ئابوورى ۋە جولەى دراۋ ۋە دۇلار ۋە كارىگەرى شەرى نەخوازراۋى روسيا ۋە ئۇكرانيا.
۴. كارىگەرى گۇرانكارىيەكانى كەش ۋە ھەۋا ۋە وشكەسالى ۋە كەمبۇنەۋەى ئاستى ئاۋ.
۵. فراۋانبوونى شارەكان ۋە نەبوونى خزمەتگوزارى ۋە بودجەى بەكاربىردن.

درووستكىردى شەلتەر ۋە بەناگەكانى لەخۆگرتى سەگى بىلانە

بۇ ھەمان مەبەست لېژنە يەككى ھاوبەش پېكھاتووە لە نېوان وەزارەتى كشتوكال و سەرچاوەكانى ئاۋ و پارېزگا و ئىدارە سەربەخۆكان و سەرۆكايەتتى شارەوانىيەكان بە مەبەستى درووستكردى شەلتەرى و پەناگەكانى لەخۆگرتتى سەگى بېلانى بەتايىبەتى كە لە ئىستا لە ھەرېمى كوردستان بېلانوونەوھى سەگى بېلانى لە سەنتەرى شارەكاندا بۆتە دياردە و ھەندى جار ھالەت زىانى گىانى و پەلاماردانى لېكەوتۆتەوھ لېكەوتووہ بە ھۆى نەبوونى پلانى چاودېرى پېويست.

سەرەپاى نەبوونى سەرچاوە و ئىمكانىيەتى پېويست بۇ داينكردى خزمەتگوزارى و تىمەكانى سەرپەرشتى كردن و داينكردى شوپن، وەزارەت ھەماھەنگىيى كرددوہ بۇ ئەوھى سوود لە پالپشتى رېكخراوہ جىھانىيە ئازەلدۆستەكان وەرىگىرى.

زەوہەكانى ھەلەبجە

پېويستە رېنمايى تايبەت بۇ زەوہەكانى ھەلەبجە دەرېچىت لەبەر ئەوھى زۆربەى زەوہەكانى ھەلەبجە كشتوكالين، و لە كاتى دەست لەسەر ھەلگرتتى زەوييەكان ئىستىسنای بۇ بكرىت.

ھەماھەنگى لەگەل رېكخراوہ نېودەولەتییەكان

وەزارەتى كشتوكال و سەرچاوەكانى ئاۋ ھەماھەنگى دەكات لەگەل چەندىن رېكخراوى نېودەولەتى بۇ وەرگرتتى پالپشتى دارايى و تەكنىكى و كردنەوھى خولەكان و راھىنان و توپزىنەوھەكان ھاوتەرىبى پلان و بەرنامەكانى وەزارەت لەوانە:

(JICA – FAW- WFP – UNDP- USAID- GIZ – ZOA- COWATER – WHH- IOM- IFB – ILO)

ئەو خول و راھىنانەى ئەنجامدراون لەم كابينەيە برىتى بوون لە:

- خولەكانى توپزىنەوہ (۹۱) خول كە زياتر لە (۳۹۶) جوتيار و فەرمانبەر سوودمەند بوونە.
- خولەكانى رېنمايى كشتوكالى (۳۲۹) خول كە (۸۲۷۰) جوتيار و فەرمانبەر سوودمەندن.
- سىمىنارەكانى رېنمايى كشتوكالى (۲۴۸) سىمىنار، كە (۴۸۲۵) جوتيار و فەرمانبەر سوودمەندن.
- گرنگيدان ئەنجامدانى رۆزى كېلگەيى (۵) سىمىنار كە زياتر لە (۱۳۰) كەس.
- ئەنجامدانى (۲۰) ۆركشۆپ بە سوودمەند بوونى (۴۰۰) فەرمانبەر و جوتيار.
- ئەنجامدانى راھىنانى تيورى و پراكتىكى كە نزيكەى (۱۰) ھەزار دەرچووى بەشەكانى كشتوكالى و سامانى ئازەلى و فېتيرنەرى لە چوارچيۆھى بەركاربوونى ياساى ژمارە (۲۰) و رېنمايى ژمارە (۴) تايبەت بە دامەزراندنى سەرپەرشتيارانى پرۆژە كشتوكالئییەكانى كەرتى تايبەت لە سەر ئاستى ھەرېمى كوردستان.

رېڭكاري بېئوسټ بۇ جېبه چېكردنى راسپاردەكانى تايىهت به وهزارهتى كشتوكال وسهرچاوه ئاوبيهكان

له ئه نجامى ئه و زنجيره و وركشوپ و ميژگهردانهى ئه نجامدران نووسينگهى رېڭكخهرى راسپاردە نپوده و له تيبه كان رېڭكاري تاييهتى هه بووه و له لايه ن ديوانى سه روڭكايهتى ئه نجومه نى وه زيرانه وه ئاراستهى لايه نه په يوه نديداره كان كران له وانه وهزارهتى كشتوكال و سه رچاوه كانى ئا و بۇ ئه وهى بكه ونه بو ار جېبه چېكردن به پيى راسپاردە نپوده و له تيبه كان وه ك به شيك له و سه قفه زه مه نيبه كه پلانه كه پيى پابه نده.

- هه ماهه نكي له گه ل حكومهتى ئيتيحادى به مه به ستي بوژانه وهى ئاسايشى خوراكي هه ريىمى كوردستان و چاره سه ركردنى كيشه و پرسه هاوبه شه كان به ره چاوكردنى سوود و به رزه وه ندى گشتى هاوولاتيان و جوتيارانى هه ريىمى كوردستان.
- پيويسته حكومهتى فيدرالى له چوارچيويهى پلانى ستراتيجيى هاوشيوهى جوتيارانى شاره كانى ترى ناوه پراست و خوارووى عيراق په ينى كيمياوى و ده رمان و فاكسين دابين بكات بۇ پالپشتى به ره مه مى كشتوكالى جوتياران له چوارچيويهى به رنامهى ئاسايشى خوراك.
- دانانى سيسته م و فه رمانبه ران و كاديرانى زياتر له سه ر سنوورى ده روازره كان و مه رزه كان بۇ كه ره نتيه نه كانى كشتوكالى و رووه كى و ئازه لى.
- دانانى روئيايه كى هاوبه شى نيوان دامه زراوه كانى حكومهتى هه ريىم وه ك ستراتيجيه تيكى نيشتيمانى له پيىناو سه لامهتى خوراكي هاوولاتيانى هه ريىمى كوردستان.
- په ره پيىدان به تواناى كيپر كنى له بوارى به ره مه پيىنانى رووه كى و ئازه لى كه بوته مايهى لاوازوونى ئاسايشى خوراك.

تاييهت به سكته رى ئا و بېئوسټه ئه م خالانه جېبه چې بركت:

- هه يكه لى كه رتى ئا و ريك بخريته وه، هه رسى ئاسته كانى (خاوه ن _ بپياردەر، به ريوه به ر و به كاربه رى ئا و) ديارى بكرين و له ژير به ك ده زгада كۆبكرينه وه.
- ياساى ئا و ياسا و ريئمايه كانى ديكه كه په يوه ندييان به ئا وه وه هه يه، پيىداچوونه وه يان پيىدا بكرت و هه مو ار بكرينه وه.
- ده ركردن و هه مو ار كرده وهى ياسا و ريئمايه كانى تاييهت به كرپى ئا و ديىرى و (كارى غه ساله كانى چه و و لم).
- ريگريكردن له به كاره پيىنانى سيسته مى كۆنى ئا و ديىرى و پشتيو اني كردن بۇ ئه وهى سيسته مى نوپى ئا و ديىرى و ئا و ديىرى زيرك به كاربه پيىنرئيت بۇ زياتر كردنى توانستى ئا وى (الكفائة المائيه).
- بايه خدان به كۆكردنه وهى ئا و و له گه ل دروست كردنى هه ر به ندا و يك پيويسته لانى كه م پرؤژه يه كى ئا و ديىرىش دروست بكرت.
- هه ولبديت زورتري ن زه وى به ئا وى سه رزه وى به را و بكرت.

- دروستکردنی زۆرتزین ژمارەى پۆند چونکە پۆندەکان دەتوانن هەم ئاو کۆبکەنەووە هەم ئاوى ژێرزەوى پاراو بکەنەووە هەمیش ببنە پرۆژەى ئاودێرى و جگە لەوانەش تىچووى دروستکردنیان کەمترە لە بەنداوەکان و پرۆژەکانى ئاودێرى.
- لانی کەم لە چەند سالى داهاوویدا نزیكەى ۸۰۰ گوند لە هەریمی کوردستان کوردستان دووچارى کيشەى سەختى کەمئاو دەبنەووە تا رادەى چۆلکردن، بۆ چارەسەرى ئەو هەش لانی کەم بۆ هەر گوندیک پيويستمان بە لانی کەمى پۆندیک هەیه.
- پاراستنى ئاوى ژێرزەوى و دانانى سنوریک بۆ ئەو هەموو بىرەى کە لیدراون و هەلەدەکەندرین چونکە ئەو زىانى گەورە بەو خەزانە ئاویانەى ژێرزەوى دەگەیهنیت کە بە ملیۆنان سالى دروستبوون بەلام دەشیت بە چەند سالیك لەناوېچن.
- هینانە ناوہوى کەرتى تايبەت بۆ ئیدارەدانى بوارى ئاو.

• بەکارهینانى ئاو لەسەر بنەماى سوودە ئابوورى و ژینگەییەکانى بیىت، ئاو لە بەرهەمى کەم بەها بەکارنەهینریت. لە پیناوەرژەوہندى جوتیاران و کەرتى کشتوکال و ئاودێرى لە هەریمی کوردستان پيويستە:

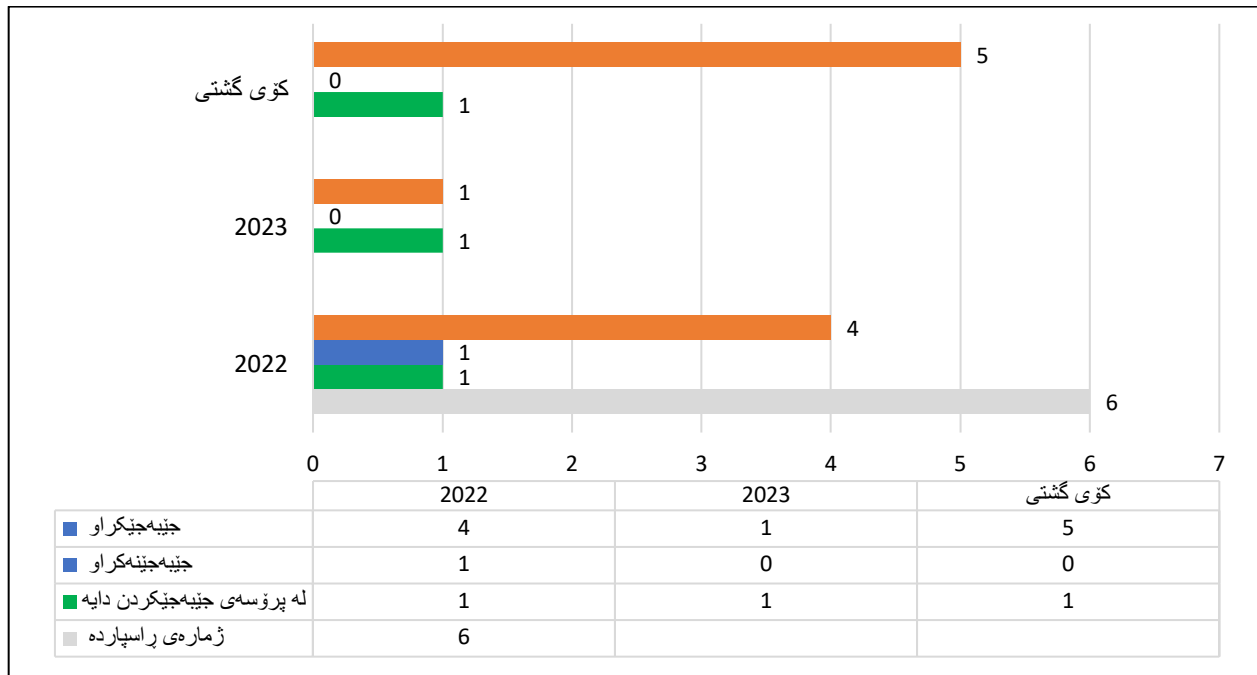
- داينکردنى مافى جوتیاران لە ناوچەکانى دەروەى ئیدارەى هەریمی کوردستان کە جوتیاران و دانیشتوانەکەى کوردن و مافەکانیان پيشیل دەکریت لەسەر زەویەکانیاندا.
- زۆربەى کات رینگى دەکرى لە هەناردن و ساغکردنەوہى بەرهەمەکانى جوتیارانى هەریمی کوردستان بۆ ناوہراست و خوارووى عىراق بەم شىوہیە جوتیارانى هەریمی کوردستان زىانیکی زۆریان پیدەگات.
- پابەندنەبوونى ولاتانى دەوروبەر (دراوسى) بەتايبەتى ئىران و تورکيا لە ھاوسەنگى مافى ھاوسپيەتى و بەردانەوہى ئاوى زىی بچووک و زىی سىروان کە ئەمەش پيشیلی مافى جوتیارانى هەریمی کوردستانە.

لە پیناوەرژەوہندى جوتیاران و برەودانى زیاتر بە کەرتى کشتوکال و ئاودێرى لە هەریمی کوردستان پيويست بە:

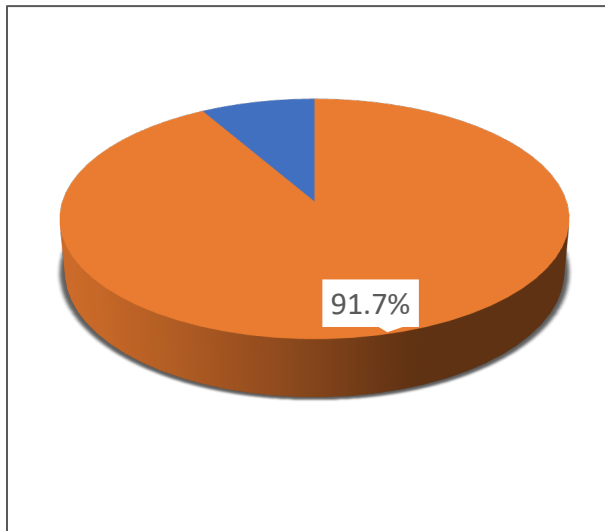
- داينکردنى مافى جوتیاران لە ناوچەکانى دەروەى ئیدارەى هەریمی کوردستان کە جوتیاران و دانیشتوانەکەى کوردن و مافەکانیان پيشیل دەکریت لەسەر زەویەکانیاندا.
- زۆربەى کات رینگى دەکرى لە هەناردن و ساغکردنەوہى بەرهەمەکانى جوتیارانى هەریمی کوردستان بۆ شارەکانى ناوہراست و خوارووى عىراق بەم شىوہیە جوتیارانى هەریمی کوردستان ئیمە زىانیکی زۆریان پیدەگات.
- پابەندنەبوونى ولاتانى دەوروبەر/ دراوسى بەتايبەتى ئىران و تورکيا لە ھاوسەنگى مافى ھاوسپيەتى و بەردانەوہى ئاوى زىی بچووک و زىی سىروان کە ئەمەش پيشیلی مافى جوتیارانى هەریمی کوردستانە، ھەرەھا بپيەشبوونى جوتیارانى هەریمی کوردستان لەھەموو ئەو پاپشٹیپە کشتوکالیانەى بۆ جوتیارانى شارەکانى تری ناوہراست و خوارووى عىراق کە دايندەکریت.

وهزارهتی بازرگانی و پیشه‌سازی

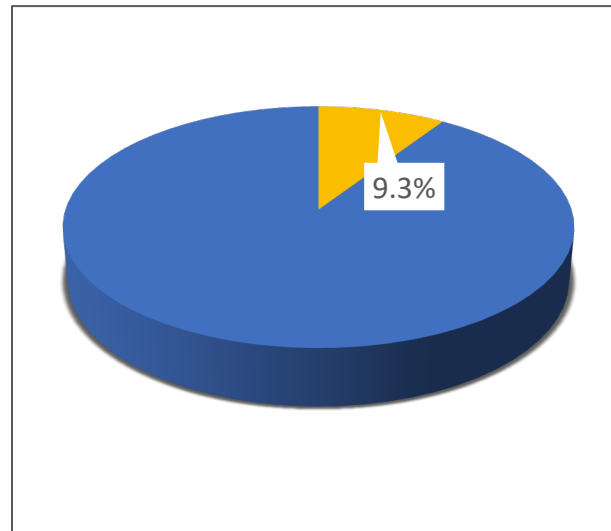
له کۆی (٦) راسپارده که ئاراسته‌ی وهزارهتی بازرگانی و پیشه‌سازی کراوه له سالی ٢٠٢٢، (٤) راسپارده جیبه‌جیکراوه و (١) راسپارده جیبه‌جی نه‌کراوه و (١) راسپارده‌ش له پرۆسه‌ی جیبه‌جیکردندا مان. به‌راورد به سالی ٢٠٢٣ راسپارده جیبه‌جیکراوه‌کان به‌رزبوونه‌ته‌وه بو (٥) و راسپارده جیبه‌جینه‌کراوه‌کان نه‌ماوه، و ئه‌و راسپاردانه‌ی له قوناغی جیبه‌جیکردنیشدان وهک خۆی ماوه که (١) راسپارده‌یه. به‌مه‌ش رپژه‌ی جیبه‌جیکردن ده‌کاته (٩١,٧٪).

هیلکاری ٤٧ ژماره‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کانی تابیته به وهزارهتی بازرگانی و پیشه‌سازی

هیلکاری ٤٩ رپژه‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کان بو سالی ٢٠٢٣ و ٢٠٢٢

هیلکاری ٤٨ رپژه‌ی هه‌ولدانی وهزارهت به‌پیی ژماره‌ی راسپارده‌کان

پاسپاردە جىبە جىكر اوۋەكان

۱. برەۋدان بە ھەولەكانى بەدېھىنەنى ئامانجە ستراتېژىيەكانى پەيوەست بە بوژانەۋە و ئاسايشى خۇراك بۇ سالانى (۲۰۲۲-۲۰۱۸).
۲. دىرژەدان بە ھەولەكانى بەدېھىنەنى ستراتېژىيەنى خۇراك پىدان و سەلامەتى خۇراك (۲۰۲۲-۲۰۱۸).
۳. گەپاندەۋە ئەۋ كالاينەنى ماۋەيان بەسەرچوۋە بۇ ئەۋ ولاتانەنى لىپى ھاوردەكراون، لەبرى ئەۋەنى لە خاكى ھەرىمدا لە ناۋ بېردىرېن.
۴. دەستەبەركردنى پالېشتى تەۋاۋ بۇ قوربانىيە ھەلاتوۋەكان لەۋ ناۋچانەنى لەژىر دەسەلاتى داعشدا بوون، لە نىپوياندا دەستەبەركردنى ئاۋى پاكى خواردنەۋە و خزمەتگوزارىيەكانى ئاۋەرپۇ و دەستەبەركردنى خۇراك و پالېشتىكردنى يەكە پزىشكىيەكان لە نىۋو كەمپى ئاۋارە و پەنابەراندا.
۵. رووبەروبوۋنەۋەنى زىادەپەۋى كىردن لە بەكارھىنەنى كەرەستە پلاستىكىيەكان و رىسايكل كىردىنەۋە.

ئەۋ پاسپاردانەنى كە لە پىرۆسەنى جىبە جىكر دىندان

۱. چىركىدەۋەنى ھەولەكان لە چۈرچىۋەنى پىرۆۋەنى سىستىمى دابەشكردنى گىشتى، لەپىناۋ جىبە جىكر دى مافى خۇراك بۇ ھەموو تاكىك، بەتايىبەنى كەسە بىيەشكراۋە و پەراۋىزخراۋەكان.
- لە خوارەۋە رىۋوشوېن، ياسا، رىنمايى، رىكار و ھەنگاۋى پراكتىزى كە گىراۋەتە بەر لە جىبە جىكر دى پاسپاردە نىۋودەۋەلەتتەپەكان دەخىرتتە روو:

ھەمواركىدەۋەنى ياسا و رىنمايى تايىبەت بە كەرتى بازىرگانى و بىشەسازى

ئەۋ ياساينەنى كە ھەمواركراۋەتەۋە:

- ھەمواركىدەۋەنى ياساى پاراستنى بەرھەمى ناۋخۇ ژمارە (۲) ى سالى ۲۰۲۱ .
- ھەمواركىدەۋەنى ياساى گەشەپىدانى بىشەسازى ژمارە (۲۰) ى سالى ۱۹۹۸ بە ياساى ژمارە (۱۳) ى سالى ۲۰۲۱.
- ھەمواركىدەۋەنى ياساى ۋەزارەتى بازىرگانى و بىشەسازى ژمارە (۱۰) ى سالى ۲۰۱۰ بە ياساى ژمارە (۱۴) ى سالى ۲۰۲۱.
- ھەمواركىدەۋەنى ياساى بازىرگانى عىراق و پەسەندكردنى ياساى ژمارە (۳۰) ى سالى ۱۹۸۴ بە ياساى ژمارە (۱۵) ى سالى ۲۰۲۱.

ئەۋ ياساينەنى بىۋىستە كاربان لەسەر بىكرىت:

- پىرۆۋە ياساى دامەزراندنى شارو ناۋچەنى بىشەسازى رىكخراۋ.
- پىرۆۋە ياساى ناۋچەنى بىشەسازى و بازىرگانى خزمەتگوزارى ئازاد (المناطق الاقتصادية الحرة).
- پىرۆۋە ياساى كۆنترپۇلى جۇرى.

- پرۆژە ياساى دامەزراوەى خۆراک و دەرمان.
- پرۆژە ياساى ھەموارکردنەوھى بربىکارنامەى بازىرگانى.
- پرۆژە ياساى ئىنفازکردنى پەيپەوھى لقى كۆمپانىا بيانىيەكان.
- پرۆژە ياساى ھاوردن و ھەناردن لە ھەريئىمى كوردستان.
- پرۆژە ياساى پشتگىرى كردنى دارايى پرۆژە پيشەسازىيەكان و پرۆژە بازىرگانىيەكان.

دامەزراندنى سەنتەريئىكى زانىارى كارو بىزنس بە مەبەستى داينىکردنى ھەلى كار بۆ گەنجان لە كاتىك رىژەى بىكارى كەم دەبىتەوھە پاستەوخۆ ئامارەكانى توندوتىژى و تاوان و پيشىلكردى ياسا كەم دەبىتەوھە.

ئاسايشى خۆراک

وھزارەتى بازىرگانى و پيشەسازى پۆلى سەرەكى ھەيە لە داينىکردنى خۆراكى سەرەكى بۆ ھاوولآتىيان، ئەوھش لە چوارچىوھى سىياسەتى زامنىکردنى ئاسايشى خۆراک لەرىگاي درووستكردى زۆرترىن ژمارە لە سايلى و كۆگاي تايبەت بە خۆراک.

تاكو ئىستا ھەريئىمى كوردستان تواناي عەمباركردى (۵۸۵) ھەزار تەن دانەويئە (لەگەل ناوچە دابراوھەكان)، ھەروھە سى سايلى بە تواناي (۱۲۰) ھەزار تەن تەواو بووھە لە (قوشتەپە، كەلار، رۆفيا) تاوھەكو ئىستا نەكەوتۆتە كار وپەنكەرەكان تواناي عەمباركردىيان (۳۶۱) ھەزار تۆئىيان ھەيە (لەگەل ناوچە دابراوھەكان) و (۱۰۰) كۆگا ھەيە بۆ عەمباركردى خۆراک، لە ماوھى سى سالى داھاتوو لايەنى كەم سى سايلى تر لە ناوچەكانى ھەريئىمى كوردستان دروست دەكرىن.

بۆ مەوداي كورت و درىژخايەن وھزارەت ناوبراو ھەول دەدات بۆ پەرەپىدانى ئابوورى ھەريئىمى كوردستان لە دەرئەنجامدا گشت ھاوولآتىيان لە پووى ئابوورى سوودمەند دەبن، ئەو ھەولەش لەرىگاي گەشەپىدانى چالاكى كەرتى پيشەسازى و رىكخستنى چالاكىيە بازىرگانىيەكان كە كارىگەرى راستەوخۆيان ھەيە لە بەرزكردەوھى ئاستى سەرجمەى داھاتى نىشتمانى، بەرزكردەوھى دەرڤەتى كار بۆ ھاوولآتىيان، ھەروھە بەرزكردەوھى داھاتى تاكە كەسى.

ئەو ھەنگاوانەش دەبنە ھۆكارى ئەوھى كە ھەناردە كردنى كەلوپەلى درووستكراو زياتر بىت و جۆرىك لە ھاوسەنگى درووست بىت لە نيوان ھاوردە كردن و ھەناردە كردن بۆ ئەوھى ئامازەكانى ئابوورى ھەريئىمى كوردستان دووچارى سستى و ھەلاوسان نەبن.

لە ئىستادا وھزارەتى بازىرگانى و پيشەسازى (۱۰) پرۆژەى بەردەوامى ھەيە لە درووستكردى سايلى و ناوچە پيشەسازى و نۆژەنكردەوھە و درووستكردى تاقىگەى ھەمەجۆر. لە سالى ۲۰۲۲ لە بەرنامەى وھزارەت دابوو بۆ

سالانى (۲۰۲۰ - ۲۰۲۴) نىزىكە (۲۹) پرۆژەى مام ناوهند و گەورە ئەنجام بدات وەك درووستكردى چوار ناوچەى پيشەسازى لە سلېمانى و دەھۆك و چەندىن كۆگاي تايبەت و سەنتەرى راھىنان و تاقىگە.

بۇ ۲۰۲۴ لە بەرنامەى وەزارەتدايە كە (۲۲) پرۆژەى مام ناوهند و گەورە ئەنجام بدات لەگەل درووستكردى پىنج سايلۆ لە (ھەلەبجە، كفرى، ھەرىر، كۆيە و زاخۆ) سەرەپاي درووستكردى (۱۲) ناوچەى پيشەسازى لە پارىزگاكانى ھەولپىر، سلېمانى، دەھۆك و ھەلەبجە بە ھەماھەنگى لەگەل دەستەى وەبەرھىنان و چەندىن كۆگاي تايبەت و سەنتەرى راھىنان و تاقىگە.

پيدانى مۆلەت بۇ كارگە و كۆمپانىكان لە نىوان سالى ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

- لە سالى ۲۰۲۲ ژمارەى كارگە مۆلەت پىدراوھەكان لە ھەرىمى كوردستان (۴۲۱۲) كارگە بوو كە برى (۲) مىليارد و (۲۳۷) مىيۆن دۆلار وەبەرھىنانىان تىداكراوھە، تا كۆتايى سالى ۲۰۲۳ ژمارەى كارگە مۆلەت پىدراوھەكان لە ھەرىمى كوردستان (۴۴۹۸) كارگەيە بە برى (۱,۰۶۶,۲۷۶,۰۰۰) دىنار وەبەرھىنانى تىداكراوھە.
- لە سالى ۲۰۲۲، كۆمپانىيا تۆماركراوھەكان لەلايەن وەزارەتى بازىرگانى و پيشەسازى تا ئىستا (۳۱۸۲۴) كۆمپانىيايە و (۹۴٪) كۆمپانىياى خۆماليىن و (۶٪) يان كۆمپانىياى بيانىن. لە سالى ۲۰۲۳، ژمارەى كۆمپانىياكان تۆماركراو تاكو كۆتايى سالى ۲۰۲۳ دا (۳۵,۰۴۸) كۆمپانىيايە، كە (۹۰٪) كۆمپانىياى خۆماليىن و (۱۰٪) بيانىن.
- زياتر لە (۳۴۰۰) كۆمپانىياى بيانى كار دەكەن، (۴۰٪) براندىكان بيانىن كە تۆماركراون لە بوارى كەلوپەلى خۆراك، ئۆتۆمبىل...ھتد.
- لە چوارچىوھى (۱۱) مىليارد دۆلار قەبارەى ئالوگۆرە بازىرگانىيەكان لە دەروازەى ئىبراھىم خەليل، پشكى ھەرىمى كوردستان نىزىكەى (۵) مىليارد دۆلارە.

بەرھەيدان و دامەزراندنى سايلۆكان

- وەزارەتى بازىرگانى و پيشەسازى لە ئىستادا (۱۴) پرۆژەى بەردەوامى ھەيە لە دروست كردنى سايلۆ، ناوچە پيشەسازى و نۆژەن كردنەوھە و دروستكردى تاقىگەى ھەمە جۆر.
- لە بەرنامەى وەزارەتدايە بۇ سالانى ۲۰۲۰ - ۲۰۲۴ دا (۲۳) پرۆژەى مامناوھەند و گەورە ئەنجام بدريت وەك دروستكردى پىنج سايلۆ لە كفرى و ھەلەبجە و ھەرىر و زاخۆ و كۆيە، سەرەپاي دروست كردنى چوار ناوچەى پيشەسازى لە ھەولپىر و سلېمانى و دەھۆك و ھەلەبجە و چەندىن كۆگاي تايبەت و سەنتەرى راھىنان و تاقىگە.
- بەپىي بەرنامەكانى دارىژراوى وەزارەتى بازىرگانى و پيشەسازى دەبىت (۵) سايلۆى نوئى لە سالانى ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۵ دروست بكرىت و بە بەگەرخستنى ئەم سايلۆيانە تواناي عەمباركردى گەنم دەگاتە (۷۸۵,۰۰۰) تەن لە كۆتايى سالى ۲۰۲۵.

بەكارھېنەنى كەرەستە پلاستىكىيەكان و رىسابىكل كىردىنەن

سەبارەت بە رووبەروو بونەوھى زىادە رەھى كىردىنەن لە بەكارھېنەنى كەرەستە پلاستىكىيەكان و رىسابىكل كىردىنەن وەزارەتى بازىرگەنى و پىشەسازى لەرئىگە رىنمايىيەكانى وەزارەت بۇ پىدانى مۆلەت بۇ كەرتى بازىرگەنى و كەرتى پىشەسازى كە دەبىت بەلەين كەمەوھە (۲۰٪) زەھى تەرخان كراو بىت بە سەوزايى، ھەروھە پىدانى مۆلەت بۇ دامەزاندنى چەندىن كارگە رىسابىكل كىردىنەن پاشماوھى پلاستىكى كە دەبىتە ھۇى خاوين پاكىرتنى ئىنگە و دووبارە بەكارھېنەنەوھىيان

گەپاندەوھى كالا بەسەرچووھىكان

سەبارەت بەو كالاينەنى كە ھاوردە دەكرىن لە خالە سنوورىيەكان لە كاتىك بە پى مواسەفاتى ستانداردى عىراقى نەبىت، كالاكان دووبارە دەگەرپىندىتەوھە بۇ ئەو ولاتەنى كە لىي ھاتووھە و لەوئى لە ناو دەبردىت.

درووستكردىن و نۆژەنكردىنەوھى سايلۆكان

- لە كۆتايى سالى ۲۰۱۹ قەبارەنى عەمباركردىن كۆگاكەنى مەوادى خۆراكى لە سايلۆكان، (۳۶۱،۰۰۰) تەن بووھە و بەپىي بەرنامەنى وەزارەت و بە پەسەندكردىن و جىبەجىكردىن پىرۆژەكانى پىشەبىننىكرەو دەگاتە زياتر لە (۴۴۸،۰۰۰) تەن لە كۆتايى سالى ۲۰۲۵.
- وەزارەتى بازىرگەنى و پىشەسازى لە كاتى ئىستادا (۸) پىرۆژەنى بەردەوامى ھەيە لە دروست كىردىنەن سايلۆ و ناوچە پىشەسازى و نۆژەن كىردەنەوھە و دروستكردىنەن تاقىگەنى ھەمە جۆر.
- بۇ سالانى (۲۰۲۲-۲۰۲۴) لە بەرنامەنى وەزارەتدايە (۲۷) پىرۆژەنى مامناوھەند و گەورە ئەنجام بدىت وەك دروستكردىنەن پىنج سايلۆ لە كفى و ھەلەبجە و ھەرىر و زاخۆ و كۆيە.
- دروستكردىنەن چوار ناوچەنى پىشەسازى لە ھەولپىر و سلپمانى و دھۆك و ھەلەبجە و چەندىن كۆگەنى تايبەت و سەنتەرى رايىنان و تاقىگە.
- بەپىي بەرنامەكانى وەزارەتى بازىرگەنى و پىشەسازى دەبىت (۵) سايلۆنى نوئى لە ماوھى سالانى ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۵ دروست بكرىت و بە بەگىرختىنى ئەم سايلۆنە تەوانى ئەمباركردىنەن گەنم دەگاتە (۷۸۵،۰۰۰) تەن لە كۆتايى سالى ۲۰۲۵.
- بە گوپىرەنى داتاكانى كۆبۇنى خۆراك ئىمارەنى دانىشتووانى ھەرىم لە ۲۰۲۳دا دەگاتە (۵،۳۰۹،۲۹۳) مىليۇن كەس كە بەشە خۆراك وەردەگىرن.

رەخساندىنى ھەلى كار لە نىوان سالى ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳:

- لە سالى ۲۰۲۲، لە ھەرىمى كوردستان (۴۲۱۲) كارگە تۆمار كراوھە، ئەم كارگەنە (۴۴۲۰۳) ھەلى كاريان رەخساندووھە. لە سالى ۲۰۲۳ بە ھۇى زىادبوونى كارگەكان، ئىمارەنى ھەلى كار بەرزبۇوھە بۇ (۴۹،۷۵۷).
- لە كابىنەنى نۆيەم كارگەنى پىشەسازى مۆلەتبان وەرگرتووھە كە (۱۵،۱۸۹) ھەلى كاريان رەخساندووھە.

- بۇ رەخساندىنى ھەلى كاری زیاتر ئەنجومەنى ۋەزىران بېیاری ژمارە (۱۷۲) لە ۲۰۲۲/۹/۲۰ دەرکردوو، بەیپی ئەم بىراره بیویسته ریژهی کریکار و کارمەندانی ناوخۇ (۷۵٪) كەمتر نەبییت.

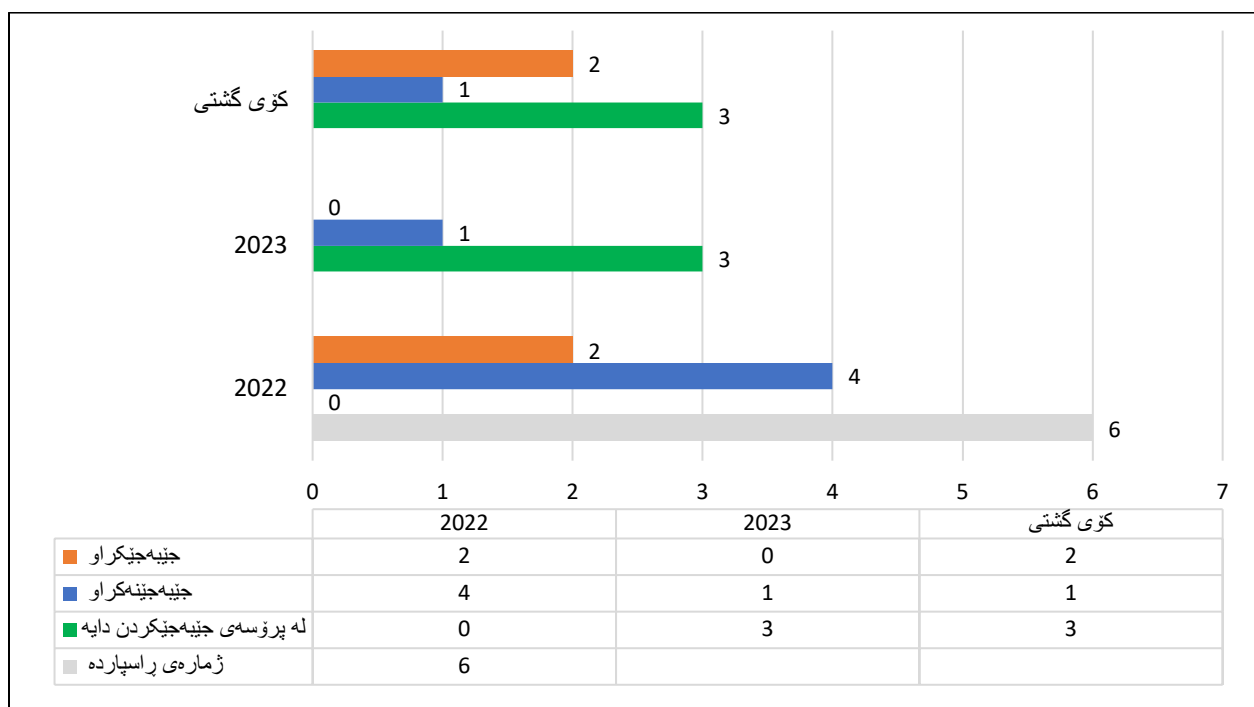
ھەماھەنگى لەگەل پىكخراۋە نۆدەولەتییەكان

لە ماوہى نیوان سالى ۲۰۲۲ تا كۆتایی ئازارى ۲۰۲۳ ژمارەيەك ۋۆرك شۆپ و خولى مەشق و لە نیوان ۋەزارەتى بازارگانی و پيشەسازى و پىكخراوى پەرەپىدانی پيشەسازى سەر بە نەتەۋە يەكگرتووہكان (UNIDO) بەم شىۋەيە ئەنجامدراۋە:

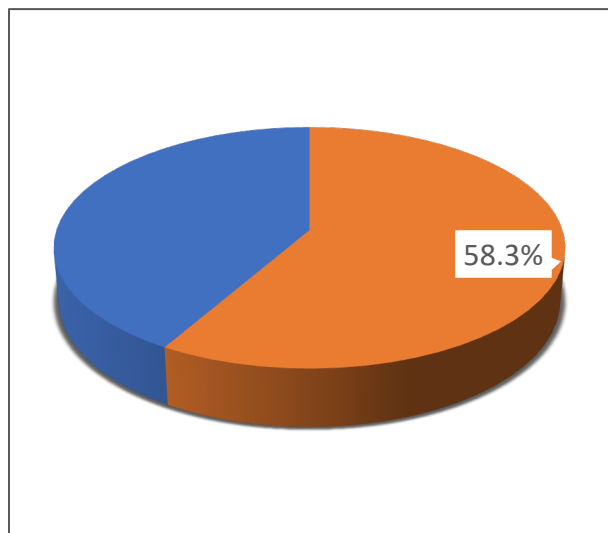
- خولى بەرزكردنەۋەى ئاستى ياسادانانى ناۋچە پيشەسازيیەكان بۇ عىراق و حكومەتى ھەريم تشرينى يەكەم-كانوونى يەكەمى ۲۰۲۲
- ۋۆرك شۆپىك بە ھەماھەنگى لەگەل ناۋچە پيشەسازيیەكانى ئوردن و ژوورى پيشەسازيیەكان پىكخراۋو، كە لەلایەن كۆمارى ئىتاليا پارەدار دەكرىت ۱۲-۱۶ ئازارى ۲۰۲۳.
- خولى راھىنانى بازارگانی ئەليكترونى نىسانى ۲۰۲۲.
- خولى راھىنانى راۋىژكارى بەرەۋپيشبردنى ۋەبەرھىنان بۇ فىرخوازان حوزەيرانى ۲۰۲۲.

وہزارہتی گواستنہوہ و گہیانندن

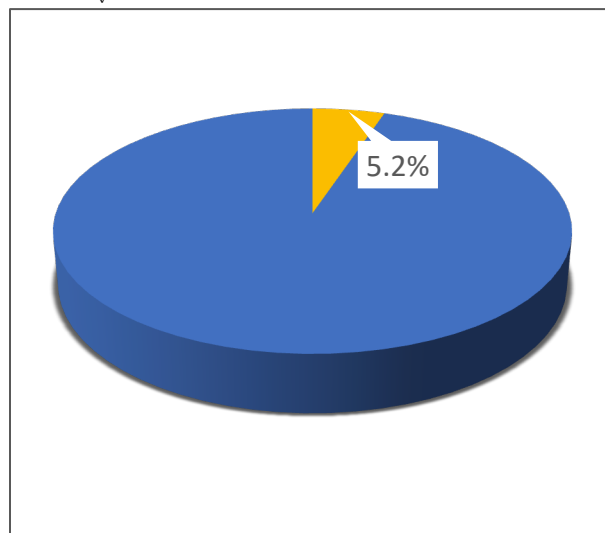
لہ کۆی (٦) راسپاردہ کہ ئاراستہی و ہزارہتی گواستنہوہ و گہیانندن کراوہ لہ سالی ٢٠٢٢، (٢) راسپاردہ جیبہ جیکراوہ و (٤) راسپاردہ جیبہ جی نہ کراوہ. بہراورد بہ سالی ٢٠٢٣ راسپاردہ جیبہ جیکراوہ کان (٢) راسپاردہیہ و راسپاردہ جیبہ جینہ کراوہ کان کہم بوونہوہ بۆ (١) راسپاردہ، و ئہو راسپاردانہی لہ قۆناغی جیبہ جیکردنیشدان گہیشتہ (٣) راسپاردہ. بہمہش پڑہی جیبہ جیکردن دہکاتہ (٥٨,٣%).

ہیلکاری ٥٠ ژمارہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکانی تایبہت بہ و ہزارہتی گواستنہوہ و گہیانندن

ہیلکاری ٥٢ ریزہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکان بۆ سالی ٢٠٢٢ و ٢٠٢٣

ہیلکاری ٥١ ریزہی ہولڈانی و ہزارہت بہ پییی ژمارہی راسپاردہکان ٢٠٢٣

پاسپاردە جىبە جىكر اوه كان

1. گرتتە بەرى رىككارە پىويستە كان بۇ رىگرىكرىن لە مامە لە كرىن بە سىم كارتى مۇبايل بە بىن فۇرمى ئوسولى و بە بىن بە رايبى ياسايبى لە رىبى پابە ندىكرىنى كۆمپانیا كانى مۇبايلە وە.
2. گرتتە بەرى رىوشوئىنى ياسايبى بە رامبەر بە و كە سانەى كە ئامپىرە ئەلىكترۇنىيە كان خراب بە كاردە هېنن، لە وانەش ئامپىرە بە تەل و بېتتە لە كان، ئەنتەرنېت، يان ئىمەيل بۇ ھەرەشە كرىن يان دەستدرىژىكرىنە سەر مافى كە سانى تر، يانېش دروستكرىنى ھەرەشە لە سەر ئاسايشى نىشتىمانى و مۇرالى گشتى.

پاسپاردە جىبە جىنە كراوہ كان

1. دارشتنى ستراتىژىيە تىك بۇ دەستە بە ركردنى تەكنىك و ئامرازى يارمە تىدەرى راستە و خۇ و ئەپلىكە يشنە كانى مۇبايل و وەرگىرە پىشەبىيە كانى زمانى ئامازە و ئامرازە كانى دىكە بۇ ئەوہى بە ئاسانى بگەنە بالآخانە و دامە زراوہ كان و ھۆكارە كانى گواستنە وەى گشتى و بە دەستەھىنەنى خزمە تگوزارىيە كانى تەكنە لۇژىيە زانىارى و پەيوە ندىكرىن.

ئەو پاسپاردانەى كە لە پرۆسەى جىبە جىكرىندان

1. كارئاسانىكرىنى دەستپراگە يشتنى مندالانى كە مئەندام بە بالە خانەى قوتابخانە كان، و ئامادە كرىنى مامۇستاپان بۇ مامە لە كرىن لە گەلىاندا و بايە خدان بە پىشكە شكرىنى خزمە تگوزارىيە كانى تايبەت بە گەشەى مندالان كە ئارپاستە كرابن و گونجاو بن بۇ مندالانى كە مئەندام، ئەو يش وەك جىبە جىكرىنى برگەى (۴) لە ماددەى (۴۰) لە مىساقە كە.
2. نەھىشتنى تاوانە تىرۆرىستىيە ئەلىكترۇنىيە كان و بەرەنگارىبونو وەيان لە رىگەى دانانى شىوازى خۇپارىزى لەم تاوانانە بە ھوى دەر كرىن ياسايبە كى تايبەت لە بارە يە وە.
3. كاراكرىنى ھىلى پەيوەندى راستە و خۇ بۇ پىپراگە ياندىنى حالەتە كانى توندوتىژى خىزانى بە شىوہ يەك كە دەستە بەر بكرىت بۇ سەر جەم كە سانى كە مئەندام يش.

لە خوارەوہ رىوشوئىن، ياسا، رىنمايبى، رىكار و ھەنگاوى پراكتىزى كە گىراوہتە بەر لە جىبە جىكرىنى پاسپاردە نىودە و لە تىبە كان دەخرىتە روو:

پىشكە شكرىنى خزمە تگوزارىيە كانى تايبەت بۇ مندالانى كە مئەندام

پىشكە شكرىنى خزمە تگوزارىيە كانى تايبەت بە مندالانى كە مئەندام بە مەبەستى كارئاسانىكرىنى دەستپراگە يشتنى مندالانى كە مئەندام بە بالە خانە كانى قوتابخانە كان لە بوارى گواستنە وە، پىشنىار بكرى بۇ كۆمپانیا و نووسىنگە كانى گواستنە وەى قوتابيان كە مۆلە تيان لە لاين وە زارەتى گواستنە وە و گە ياندىن پىدراوہ، شوئىنى تايبەت لە پاسە كانيان تەرخان بكەن بۇ كە مئەندامان بە شىوہ يە كى گشتى و مندالانى كە مئەندام بە تايبەت، و ھاو كارىكرىنە يان لە تىچوووى گواستنە وە لە رووى نر خە وە.

سەرەرای ئەمەش وەزارەتی ناوبرا و پرۆژە (سیتی پاس) دیزاین کردوووە که لە داھاتوودا لە جێبەجێکردنی ئەم پرۆژە یە گرنگییەکی تەواو بە داھینکردنی کورسی و ئاسانکارییەکان بۆ کەسانی خاوەن پێداویستی تاییەت و کەمئەندامان دەدرێت.

سەبارەت بە خاوەن پێداویستی تاییەت بۆ نەخۆشانی ئۆتیزم، بە فەرمانی وەزاری ژمارە (۱۲) لە (۲۰۲۲/۲/۳) لە ئێستادا ھەموو ئاسانکارییەکی دەکرێت بۆ ڕاپێکردنی مامەلەکانی نەخۆشانی ئۆتیزم و خانەوادەکانیان لە فرۆکەخانەکان بە مەبەستی گەشت کردنیان، و لە ماوەیەکی کورتدا شوێنی تاییەت بە خاوەن پێداویستی تاییەت تەرخان دەکرێت لە فرۆکەخانەکاندا.

دەستەبەرکردنی ھێلی پەیوەندی راستەوخۆ

سەبارەت بە داھینکردن و دەستەبەرکردنی ھێلی پەیوەندی راستەوخۆ (ژمارە ی کورتکراو) بۆ ڕاگەیانندی ھالەتەکانی توندوتیژی خێزانی بۆ سەرچەم کەسانی کەمئەندام، وەزارەتی گواستنەووە و گەیاندن لە کاتی بوونی ھەر داواکارییەکی لەلایەن وەزارەت و دەستەکانی حکومەتی ھەرێمی کوردستان بە مەبەستی داھینکردنی ژمارە ی کورتکراو، لە دوا ی ئاراستە کردنی نوسراوی فەرمانی، وەزارەت بە ھەماھەنگی لەگەڵ کۆمسیۆنی ڕاگەیاندن و گەیانندی عێراقی فیدرال کاری پێویست ئەنجام دەدات و بەپێی ڕێنماییەکانی تاییەت بە (الخطة الوطنية للترقيم) و ژمارە ی کورتکراو داھین دەکرێت.

خراب بە کارھێنانی ئامێرە ئەلیکترۆنییەکان

سەبارەت بە گرتنەبەری ڕێوشوێنی یاسایی بەرامبەر بەو کەسانە ی کە ئامێرە ئەلیکترۆنییەکان خراب بە کار دەھێنن، بۆ ئەم مەبەستە یاسای ژمارە (۶) ی سالی (۲۰۰۸) تاییەت بە قەدەغەکردنی خراب بە کارھێنانی ئامێری پەیوەندی لە ھەرێمی کوردستان دەرکرا، کە تێادا گشت سەرپێچییەکان و سزاکان دیاریکراون. بۆ جێبەجێکردنی یاساکە ڕێنمایی بۆ ڕیکخستنی میکانیزمی فرۆشتنی سیم کارت لە ھەرێمدا دەرکرا و لە ڕێکەوتی ۲۰۲۱/۱۰/۱۲ لە رۆژنامە ی وەقائییە کوردستان ژمارە (۲۷۲) بڵاوکرایەووە. بەلام پێویستە یاسای نەھێشتنی تاوانە تیرۆریستییە ئەلیکترۆنییەکان و بەرەنگاربوونەوویان دەرچێت.

ئەرکی وەزارەتی گواستنەووە و گەیاندن ھاوکاری و ھەماھەنگی کردنە لەگەڵ لایەنی پەیوەندیدار بۆ پێدانی زانیاری تەواو لەسەر (IP) ی لایەنی گومانلیکراو، لە ڕێگە ی کۆمپانیایانی گەیاندن لە کاتی بوونی ھەر ھەرەشە یەکی ئەلیکترۆنی وەک ھەرەشەکردن یان تۆمەت ھەلبەستن، جنیودان ھتد، ھەرۆک لە ماددە ی دووھم لە یاسای ناوبرا و ئاماژە ی پیکراو.

بۇ ئەم مەبەستە چەند كۆبۈنە ۋە يەك ئەنجامدرا:

- لە رېكەوتى ۲۰۲۳/۷/۱۲ لە سەر داواكارى بەرپۇز سەرۋكى داواكارى گىشتى كۆبۈنە ۋە يەك رېكخرا لە سەرۋكايەتى داواكارى گىشتى تايبەت بە ھەماھەنگى دروستكردن لە نېوان دەزگاكاني ئاسايش و كۆمپانیاكاني (ئىنتەرنېت و مۇبايل)، بە بەشدارى ۋە زارەتى گواستەنە ۋە گەياندن، فەرمانگەى میدیاو زانىارى، فەرمانگەى ھەماھەنگى و بەدواداچوون، دەزگاكاني ئاسايش، ۋە زارەتى ناوخۇ، كۆمپانیاكاني مۇبايل و ئىنتەرنېت، بۇ ئەم مەبەستە گرفتەكان خراپە ۋە سەرنج و بۇچوونى لايەنەكان باسكران سەبارەت بە خراپ بەكارھېناني خزمەتگوزارى گەياندن، بابەتى تەشەنبوونى سايتەكانى قومارى ئەلىكترونى كە بۇتە ھۇى دروستبوونى مەترسى لە سەر ئاسايشى نەتەۋەيى و دروستبوونى چەندىن كېشەى كۆمەلایەتى، لەم كۆبۈنە ۋە يەدا باس لە و كرا كە لە ئىستادا ئەم تاوان و ھېرشانە كە دەكرېن زياتر لە رېگاي خزمەتگوزارى ئىنتەرنېتەۋەن.
- لە رېكەوتى ۲۰۲۳ / ۷ / ۱۷ كۆبۈنە ۋە يەككى تر رېكخرا سەبارەت بە داواكارى ووردى لايەنى ئاسايش بۇ خستەنەرووى زانىارى پېويست دەربارەى كۆمپانیاكان بە بەشدارى (ۋە زارەتى گواستەنە، دەزگاي ئەمنىيەكان داواكارى گىشتى، مەبەستى لە كۆبۈنە ۋە يەك ئەم بوو كە بە زووترىن كات بتوانرېت زانىارى پېويست بگاە دەستيان.
- لەم كۆبۈنە ۋە يەك لە لايەن نوپنەرى داواكارى گىشتى باس لە بوارى پۇستە كرا، و چۇنيەتى رېگى كرىن لە گواستەنەوى ماددەى ھۇشبەر و كەلوپەلى قەدەغەكراو. ۋە زارەتى گواستەنە ۋە گەياندن روونكردەنەۋى پېويستى خستەنەروو سەبارەت بە ۋە يەك كە لە رېنمايى پېشنياركرائى بوارى پۇستە ۋە زارەتى گواستەنە ۋە گەياندى ھەرىمى كوردستان، كۆمپانیاكاني مۇلەتپېدراو پابەند دەكرېن بە داينكردى نامپىرى سۇنار بۇ مەبەستى ئەنجامدانى پشكنين بۇ ھەر كەلوپەلىك ياخود ھەر پۇستېك كە دەگوازىتەۋە.
- لە رېكەوتى ۲۰۲۳/۸/۶ كۆبۈنە ۋە يەك بەرپۇچوۋ لە بەرپۇبەرايەتى گىشتى ئاسايشى ھەولېر. لەم كۆبۈنە ۋە يەك نوپنەرانى ئاسايش داۋاي ئەنجامدانى كۆبۈنە ۋە يەك كرىن لە گەل كۆمپانیاكاني مۇلەت پېدراۋى خزمەتگوزارى ئىنتەرنېت بە سىستەمى (LTE) بۇ ئەۋەى ھەماھەنگى زياتر لە نېوان دەزگا ئەمنىيەكان و ئەم كۆمپانیاكانە بكرېت تەۋاۋ دروست بكرېت بۇ ۋەرگرتى زانىارى لە كاتى پېويستدا بەگويىرەى ياسا بەركارەكان لە ھەرىمى كوردستان.
- لە رېكەوتى ۲۰۲۳/۸/۹ لە سەرۋكايەتى داواكارى گىشتى كۆبۈنە ۋە يەك بەرپۇچوۋ لە نېوان ۋە زارەت، داواكارى گىشتى، دەزگاكاني ئاسايش و سەرجم كۆمپانیا مۇلەتپېدراۋەكانى ئىنتەرنېت بە تەكنەلۇجىاي (LTE) بۇ ئەۋەى كە داواكارى دەزگاكاني ئەمنى لە گەل كۆمپانیاكان راستەوخۇ باس بكرېت و كېشەو گرفتەكان چارەسەر بكرېن. ۋانە كۆمپانیاكان ھەماھەنگى و ھاۋكارى بكن لە گەل دەزگا ئەمنىيەكان. ھەر لەم كۆبۈنە ۋە يەكدا بېراردرا لىنكى راستەوخۇ ھەماھەنگى ھەبېت لە نېوان دەزگاي ئاسايش و كۆمپانیا مۇلەتپېدراۋەكانى ئىنتەرنېت بە تەكنەلۇجىاي (LTE) ھەرۋەھا، جەخت لەۋە كرايەۋە كە سەرجم داواكارىكان پېويستى بە رەزامەندى دادۋەر دەبېت و لە رووى ياساىيەۋە دەبېت سەرجم رېكارەكان ياساىى بن.

- وەك وەزارەتى گواستەنەو و گەياندىن جەختمان لەسەر سى خال كردهو و لە كاتى ھەماھەنگى لە نىوان دەزگای ئاسايش و كۆمپانىا مۆلەتپىدراو و كانى ئىنتەرنىت بە تەكنەلۇجىيە:
- دروستكردى ھەماھەنگى و ھاوكارى لەپىناو بەرزەو وەندى گشتىدا.
- سەرجم داواكارى و پىكارەكان ياساىى بن.
- داواكارىيەكان لە پووى تەكنىكىيەو وە تواناى جىبەجىكردىيان ھەبىت.

نەھىشتنى دياردەى فرۆشتنى سىمكارى بە شىوەى ناساىى

بەمەبەستى بنپركردنى دياردەى فرۆشتنى سىمكارى لە بازارەكان بەدەر لە پىكارە ياساىيەكانى فرۆشتن و تۆماركردن، كە بوونەتە ھۆكارى دروستبوونى چەندىن كىشەى ھەرەشەكردن لەسەر ھاولاتىيان و دروستبوونى مەترسى لەسەر ئاسايشى كۆمەلایەتى و ئاسايشى نىشتىمانى، وەزارەتى ناوخۆ بەھماھەنگى لەگەل وەزارەتى گواستەنەو و گەياندىن و نوینەرايەتى ئاسايش و پۆلىس، پىنماىى ژمارە (۸) ى سالى ۲۰۲۱ دەركرا بۆ مەبەستى بەدواداچوونى بەردەوام بۆ جىبەجىكردى ئەم پىنماىيە بە فەرمانى وەزارى ژمارە (۲۲۱۳۵) لە ۲۰۲۱/۱/۲ لەلایەن وەزارەتى ناوخۆ، و لىژنەى تايبەت پىكھىنرا كە نوینەرانى ھەربەكە لە وەزارەتى گواستەنەو و گەياندىن، ئاسايش، پۆلىس لە گشت پارىزگاكان و ئىدارە سەربەخۆكان تىايدا ئەندامن.

ئەركى ئەم لىژنەى بەدواداچوونى بەردەوامە بۆ جىبەجىكردى ئەم پىنماىيە. لە كۆتای سالى ۲۰۲۲ توانراو و دەستبەسەر (۹۹۵) سىم كارى بگىرپت كە بەدەر لە پىنماىيەكان دەفرۆشران لەشارى ھەولپىر، كارى ئەم لىژنەى بەردەوامە بۆ نەھىشتنى ئەم دياردەىيە. لە سالى ۲۰۲۳ لىژنەى تايبەت بەدواداچوون ناوبازار چەندىن ھەلمەتىيان ئەنجامداو و بۆ دەست بەسەر داگرتنى ئەو سىم كارىتە كە بەدەر لە ياسا و پىنماىيەكان دەفرۆشرپن و لە ئەنجامى ھەلمەتەكان (۲۵۱۹) سىم كارى دەستىيان بەسەردا گىرا.

لىژنەى بالآى سەرىپەرشتى كردنى جىبەجىكردى برىارى (۱۱۰) لە ۲۰۲۳/۹/۱ تايبەت بە مىكانىزمى فرۆشتنى سىم كارى و بەپىى پىنماىى (۸) ى سالى (۲۰۲۱) و (۹) سالى ۲۰۲۲، چەندىن كۆبونەو وەى ئەنجامداو و لە ئەنجامدا ئەم پىكارانە جىبەجى كراون:

- ئاگادارى كۆمپانىاكانى مۆلەتپىدراوى پەيوەندى و ئىنتەرنىت كراو و دەبىت لىستى گشت برىيارەكانى (فەرمى و لاوھكى) ئامادە بكرپن بۆ مەبەستى ناردنى بۆ وەزارەتى ناوخۆ/ب.كۆمپانىا ئەمنىيەكان و مۆلەتدان.
- دەبىت كۆمپانىاكانى مۆباىل و ئىنتەرنىت پىشتگىرى گشت برىيارەكانمان بكەن بۆ ئەو وەى مۆلەتى فەرمى و ھەرگرن بە فرۆشتنى سىم كارى.
- دوای ئەنجامدانى كۆبونەو وەى لەگەل وەزارەتى ناوخۆ برىياردرا تاوھكو پىكەوتى ۲۰۲۳/۱۲/۳۱ گشت پىكارەكانى تۆماركردنى برىيارەكان بە گشت پارىزگا و ئىدارە سەربەخۆكان جىبەجى بكرپن. و بەپىى نوسراوى گشتاندنى ژمارە (۳۰۴۴۹) لە ۲۰۲۳/۱۰/۲۶ گشت بەشەكانى كاروبارى ناوخۆ لە پارىزگاكان و ئىدارە سەربەخۆيەكان راسپىدراون بە راپى كردنى پىكارەكانى تۆمار كردنى برىيارەكان تا قۇناغى و ھەرگرتنى پىدانى مۆلەت و ھەرگرتنى

رسومات، دواتر بەرز کردنەوہی بۆ وەزارەتی ناوڤۆ ب.گ. دیوان/ ب.کۆمپانیا ئەمنییەکان و مۆلەتدان بەمەبەستی بێدانی مۆلەت بە پێی یاسا و پێنمایەکان.

- بۆ ئەم مەبەستە وەزارەتی ناوڤۆ بە نووسراوەکانیان ژمارە (۳۹۶۱) (۳۹۶۲) (۳۹۶۳) (۳۹۶۴) (۳۹۶۵) (۳۹۶۶) (۳۹۶۷) لە ۱۲/۱۱/۲۰۲۳، ئاگاداری گشت کۆمپانیاکانی کردەوہ بۆ ئەنجامدانی کاری پێویست بە ئاگادارکردنەوہی گشت بریارەکان و بەپێی شوێنیان بۆ سەردانی کردنی کاروباری ناوڤۆ لە پارێزگاگان و ئیدارە سەربەخۆکان بە مەبەستی رای کردنی رێکارەکانی تۆمار کردن. ھاوکات، لیژنەکانی تایبەت بە بەدواداچوونی بریکارەکان و رێکخستنی میکانیزمی فرۆشتنی سیمکارت لە سەرچەم پارێزگا و ئیدارە سەربەخۆکان پێویستە بە بەردەوامی کارەکانی خۆیان ئەنجام بدەن.
- رۆژی چوارشەممە ۲۲/۱۱/۲۰۲۳ لە سەرۆکایەتی داواکاری گشتی کۆبوونەوہیەک بەرپۆەچوو لە نیوان وەزارتمان و داواکاری گشتی و دەزگاکانی ئاسایش و سەرچەم کۆمپانیا مۆلەتپێدراوہکانی خزمەتگوزاری پەیوہندی (مۆبایل). بۆ ئەوہی کە داواکاری دەزگاکانی ئەمنی لەگەڵ کۆمپانیاکان راستەوڤۆ باس بکریت و کیشەو گرتەکان چارەسەر بکرین.
- بەپێی کۆمپانیاکان ھەماھەنگی و ھاوکاری بکەن لەگەڵ دەزگاکانی ئەمنی بەمەبەستی دۆزینەوہی چیکەوتی ئەو لایەنانە کە لەرێگای سیم کارت یاخود ئینتەرنیٹ کاری پێچەوانە یاسا و ھەرشە لەسەر کۆمەلگا دەکەن، و دەبنە ھۆی مەتری لەسەر ئاسایشی نیشتمانی و کۆمەلگا. و بریاردرای لینیکی راستەوڤۆی ھەماھەنگی ھەبیت لە نیوان دەزگای ئاسایش و کۆمپانیا مۆلەتپێدراوہکانی خزمەتگوزاری پەیوہندی (مۆبایل)، ھەروہا جەخت لەوہ کرایەوہ کە سەرچەم داواکاریەکان پێویستی بە پەزامەندی دادوہر دەبیت و لە رووی یاساییەوہ دەبیت سەرچەم رێکارەکان یاسایی بن.

بێدانی زانیاری لەسەر (IP) ی لایەنی گومانلیکراو

سەبارەت بە ھەماھەنگی لەگەڵ لایەنی پەیوہندیار بۆ بێدانی زانیاری لەسەر (IP) ی لایەنی گومانلیکراو، ھەروہا بوونی ھەر ھەرپەشەییەکی ئەلیکترۆنی، وەزارەتی گواستەوہ ھەستاوہ بە زیادکردن و دامەزراندنی بەرپۆەبەرایەتی سۆشیال میدیا و سایبەر سیکوریتی لە پەیکەری تازەیی خۆیدا. ھەماھەنگی دەکات لەگەڵ وەزارەتی ناوڤۆ و لایەنی پەیوہندیار بە مەبەستی لیکۆلینەوہ و بێدانی زانیاری لەسەر ئەم بابەتە.

ھەروہا لەپێناو بەرژەوہندی گشتی و پاراستنی دابونەریتی کۆمەلگای کوردستان و ژبانی خیزانەکان و کەمکردنەوہی خراب بەکارھێنانی ئەنتەرنیٹ، وەزارەتی گواستەوہ ھەستاوہ بە پابەندکردنی کۆمپانیاکانی مۆلەتپێدراوی بوارەکانی گەیاندن بۆ دروستکردنی پاکچیی ئینتەرنیٹی خیزانی (Family Package) بە جۆریک لەم پاکچییە چەندین سائیتی نەشیواو فلتەر و بلۆککراون کە ئەم بابەتانە لەخۆدەگرن:

- سووکایەتی کردن بە ئایین و پێغەمبەرەکان، کتییە ئاسمانییە بیروۆزەکان، گشت ئایین و ئایینزاکانی کوردستان.

- تېكىدنى ئاسايش و پېكەوۋەژيان و كۆمەلگا و بلاوكردنه وهى رق و دووبه رهكى و توندوتىژى (ئايىنى، نه ته وهى، هتد...).
- پۇرنۇگرافى (سايتە سېكسيه كان).
- فرۇشتن و كرپنى چەك و ته قەمەنى.
- قومار به هه موو جۇره كانى (ئەليكترونى و هەر بابە تېكى ترى قومار).
- دراوى ئەليكترونى (هه موو جۇره كانى).
- هاندان و رېكلام بۇ جگه ره و خواردنه وه كحوليهه كان.
- سه رجەم بابە ته كانى تاييه ت به مادده هۇشبه ره كان.
- هاندانى توند و تىژى خېزانى، توندوتىژى خېزانى به هه موو جۇره كانيهه وه (Child Abuse).
- توندوتىژى دژى ئاژەلان.

ئەو كۆمپانايانەى كه (ئنتەرنېتى باكىجى خېزانى) يان بېشكە شكر دووه بۇ هاوولاتيان:

- تارىن نېت.
- فاست لينك.
- نور تېل.
- تيشك نېت.
- سه فن نېت له يه رز.

پېكارى پېويست بۇ جېبه جېكردى راسپاردە كانى تاييه ت به وه زاره تى گواستنه وه و گە ياندن

له ئەنجامى ئەو زنجيره وۇركشۇپ و مېزگەردانەى ئەنجامدران نووسينگەى رېكخەرى راسپاردە نېودەولە تاييه كان رېكارى تاييه تى هه بووه و لەلايه ن ديوانى سه رۇكايه تى ئەنجومه نى وه زيرانه وه ئاراسته ي لايه نه په يوه نديداره كان كران له وانه وه زاره تى گواستنه وه و گە ياندن بۇ ئەوهى بكه ونه بوار جېبه جېكردىن به پېي راسپاردە نېودەولە تاييه كان وهك به شېك له و سه قفه زه مه نييه كه پلانە كه پېي پابه نده.

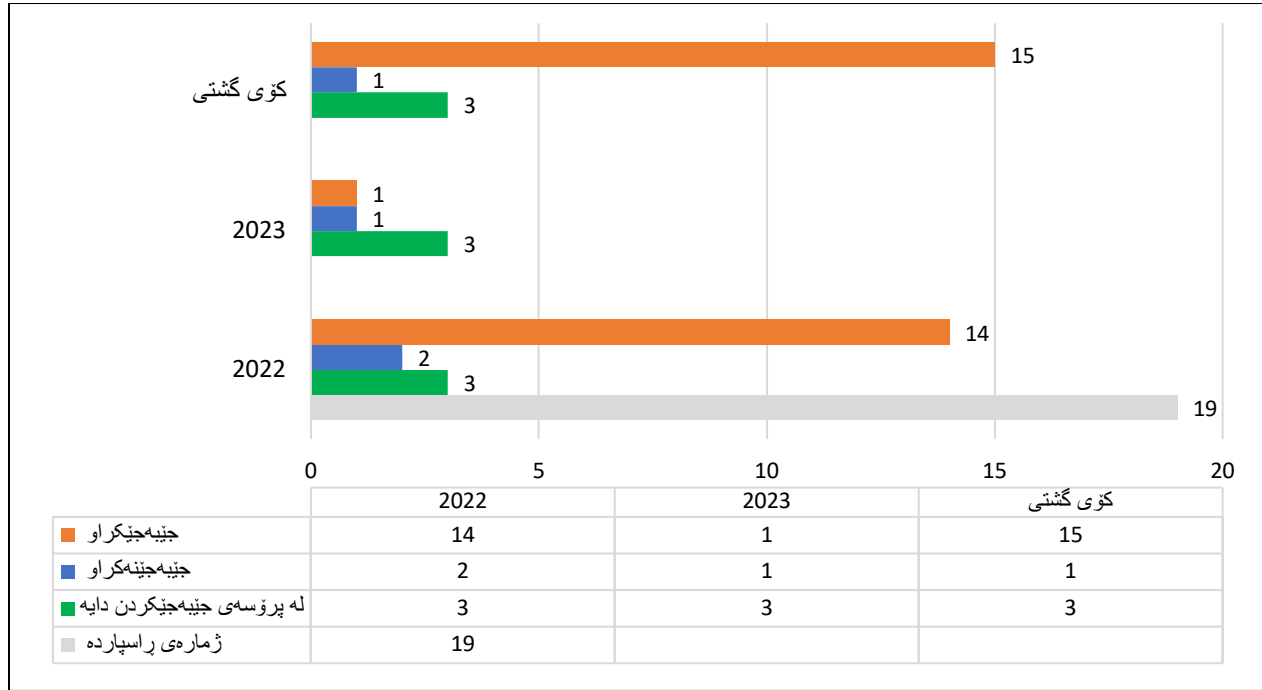
تاييه ت به مافه كانى كه مئەندامان و كه سانى خاوه ن پېداويستى تاييه ت

- دەسته به ركردى ئەپلېكە يشنه كان له سه ر ئامېره كانى ته له فون و تابلېت و مۇبايل و پرۇگرامه خۇپاييه كان بۇ ئەوهى به كار به يئرنېن لەلايه ن كه م ئەندامه جۇراو جۇره كان.
- دانانى نېشانەى ئاماژە كان بۇ ئەوهى ئاسانكارى بكرېت بۇ كه سانى كه م ئەندام له كاتى سه ردانكردىيان بۇ فه رمانگه حكوميهه كان.
- مۇلەتدان به هاوردە كرىنى ئۆتۆمۇبېلى گونجېنراو بۇ به كاره پېنانيان لەلايه ن كه سانى خاوه ن پېداويستى تاييه ته وه.
- دابىنكردىنى پاسى تاييه ت و گونجاو بۇ كه مئەندامان و كورته بالآ و خاوه ن پېداويستى تاييه ت.

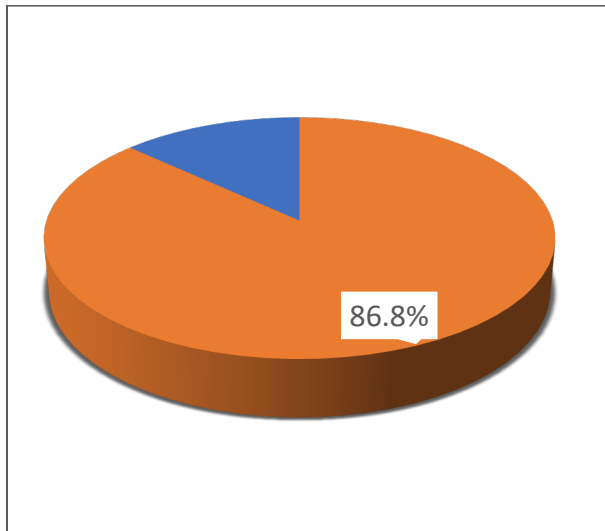
- كاراكردىنى ھېلى پەيوەندى راستەوخۇ بۇ پېرپراگە ياندنى حالەتە كانى توندوتىژى بە شىۋە يەك كە دەستە بەرىكرىت بۇ سەرجم كە سانى كە مئەندام و خاوەن پېداوىستى تايىبەتەوہ.

وہزارہتی ئوقاف و کاروباری ئایینی

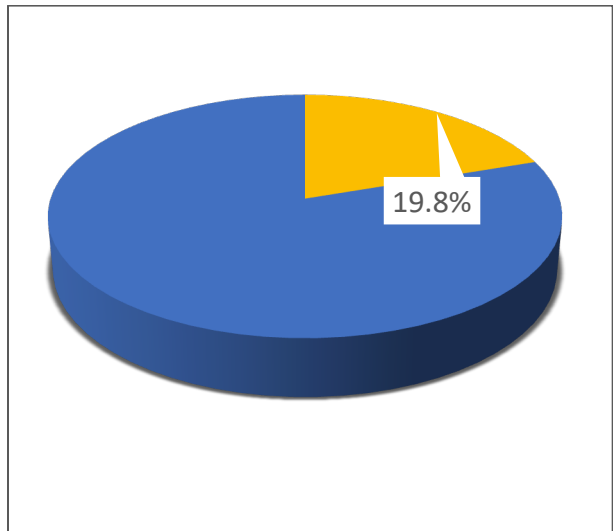
لہ کۆی (۱۹) راسپاردہ کہ ئاراستہی و ہزارہتی ئوقاف و کاروباری ئایینی کراوہ لہ سالی ۲۰۲۲، (۱۴) راسپاردہ جیبہ جیکراوہ و (۲) راسپاردہ جیبہ جی نہ کراوہ و (۳) راسپاردہ ش لہ پرۆسہی جیبہ جیکردندا مان. بہراورد بہ سالی ۲۰۲۳ راسپاردہ جیبہ جیکراوہ کان بہرزبوونہ تہوہ بۆ (۱۵) و راسپاردہ جیبہ جیبہ کراوہ کان کہم بوونہوہ بۆ (۱) راسپاردہ، و ئو راسپاردانہی لہ قۆناغی جیبہ جیکردنیشدان (۳) راسپاردہیہ. بہمہش ریژہی جیبہ جیکردن دہکاتہ (۸۶،۸٪).

ہیلکاری ۵۳ ژمارہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکانی تابیہت بہ و ہزارہتی ئوقاف و کاروباری ئایینی

ہیلکاری ۵۵ ریژہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکان بۆ سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

ہیلکاری ۵۴ ریژہی ہولڈانی و ہزارہت بہ پیی ژمارہی راسپاردہکان

پاسپاردە جىيە جىكراۋەكان

۱. دەرکردى ياسايەك بۇ رېكخستنى ئەو مافانەي لە ماددەي (۱۲۵)ى دەستووردا ھاتوون، لەبارەي ئىدارە مەھەللىيەكانەو "ئەم دەستوورە مافی كارگېرى و سياسى و رۇشنىبىرى و فېرکردى نەتەو جياۋازەكانى وەك توركمان و كلدان و ئاشوورى و پېكھاتەكانى دىكە دەپارېزىت و ئەو كارەش بە ياسا رېكخەخرىت".
۲. ئاۋىتەکردىكى تەۋاۋى رېككەوتننامە نېۋدەۋلەتئىيەكانى نەھىشتىنى ھەموو جۆرە جياكارىيەكى رەگەزى لە سىستەمە ياسايىيەكەدا، بە چەشنىك كە لەھالەتى پېكناكۆك بووندا ئەولەويەت بۇ رېككەوتننامەكە بېت بەسەر ياسا ناخۇبىيەكانەو.
۳. دەرکردى ياساكانى تايبەت بە پاراستنى مافەكانى كەمىنە ئاينىيەكان بۇ ئەۋەي بتوانن مومارەسەي مافی خۇيان بكن لە پەيوەندىدا بە ئازادى پەرسستەو.
۴. پەسەندکردى ئەو ياسايانەي كە رېگىرى و سزاي جياكارى دەدەن لەسەر بنەماي ئايىن يان باۋەر يان مەيلى جنسى.
۵. بلاۋكردنەۋەي كەلتورى جياكارىنەكردن و رېزگرتن لەۋانى دىكە و لېبوردەيى، كە رەنگدانەۋەي كاركردنە بە پەرنەسىپى ھاۋولاتبىبوون و رېزگرتن لە فرەيى لە رېي زىادکردى پرۇگرامە حكومىيەكان بە ھاۋكارى لەگەل رېكخراۋەكانى كۆمەلگەي مەدەنى كە ئامانچ لەم پرۇگرامانەش بلاۋكردنەۋەي كەلتورى مافەكانى مرۇقە لە رېگاي پەرەپىدانى پرۇگرامە پەرۋەردەيىيەكانەو، بە چەشنىك ئەو پرۇگرامانە جىبەجى بگرېن بە بەشدارى دامەزرانە نىشتىمانىيەكان و رېكخراۋەكانى كۆمەلگەي مەدەنى.
۶. نوپنەرايەتېكردى پېكھاتە رەگەزى-ئاينىيەكان (پېكھاتەكان)، لە نېويان ئافرەتان كەمىنەكان (پېكھاتەكان) بە شېۋەيەكى گونجاۋ لە سەرجم دەستە ھەلبۇزىردراۋەكان و ۋەزىفە گشتىيەكاندا، و ئەۋىش بە گرتنەبەرى رېككارى پېۋىست، لە نېوياندا ھەمواركردنەۋەي ياساكانى ھەلبۇزاردن و زامنکردى نوپنەرايەتېكردى ئەو پېكھاتانەي سوود ۋەرنانگرن لە سىستىمى كۆتا.
۷. زامنکردى پاراستنى كەلتورى ئايىنى و كەلەپورى و ماددى پېكھاتەي ئېزىدى.
۸. زامنکردى بەشدارىكردى ئافرەتان، لە نېوياندا ئەۋانەي سەر بە پېكھاتى ئايىنى و نەتەۋەيى و مەزھەبىيەكان، لە پرۇسەكانى ئاشتى نېۋدەۋلەتى و مىكانىزمەكانى دادپەرۋەرى راگوزەرى و پرۇسەكانى ئاشتەۋايى نىشتىمانى.
۹. تۆماركردى زانبارى و داتاكان لەبارەي سكالكانى پەيوەست بە جياكارى رەگەزپەرستى كە كۆمىسۆنى بالاي مافەكانى مرۇق و دادگاي مەھەللىيەكان ۋەريان گرتوۋە، لەگەل دەرئەنجامەكانى ئەم سكالايانە لە نېوياندا بېيارەكانى ئىدانەكردن يان رېككارە بەرزەفتكارىيە دەرچوۋەكان و ئەو قەرەبوۋانەي پېشكەش بە قوربانىيەكان كراون.
۱۰. گرتنەبەرى سەرجم رېككارە پېۋىستەكان بۇ زامنکردى رېزگرتن لە مافەكانى مرۇق و نازادىيە بنەپەرئىيەكان بۇ ئەو ئەندامانى سەرجم پېكھاتەكان.
۱۱. كاراكردى جارنامە و كارنامەي دىربان، لەگەل رەچاۋكردى بەلگەنامەي كۆتايى بۇ كۆنفرانسى دىربان.

۱۲. زامنکردنی ئازادی ئایین و باوەر لە عێراقدا لە رووی یاسایی و مومارەسەى کردارییەوه بۆ شوێنکەوتوووانى سەرجهەم ئایینەکان.

۱۳. برەودان بە دووبارە ئاویتەکردنەوه و پاراستنى کۆمەڵە و تاکەکەسەکانى پیکهاته رهگەزى و ئایینیەکان، و ئەوانەى بەهۆى شەپەرەوه ئاوارە بوونە، و زامنکردنى ئەوهى خزمەتگوزارییە یاساییەکان بەدەست دەهێنن لە نێویاندا دەرکردنى بەلگەنامە فەرمییەکان.

۱۴. درێژەدان بە برەودان بە لیبوردەبى و گفتوگۆ بە ئامانجى پاراستنى فرەبى زمانەوانى و ئاینى و رهگەزى و کەلتورى.

۱۵. برەودان بە هەولەکانى پەيوەست بە لیکۆلینەوه لە پيشیلکارییەکانى مافەکانى مرۆف کە ئەنجامدراون دەرھەق بە ئیزیدیيەکان لەپیتا و سزادانى ئەنجامدەرانى، و زامنکردنى پاراستنى کەلتورى ئایینی و کەلەپورى و ماددیيان.

پاسپاردە جێبەجێنەکراوەکان

۱. دۆزینەوهى چارهسەریكى ریشەبى بۆ پرسى ئەو مندالانەى لە باوکىكى داعشى و دایکىكى ئیزیدى لەدایکبوونە لە رووی ئاین و رهچەلەکیانەوه و پارێزگاریکردنى ناکامى ناموسلمان لە ئایینی خۆى تا دەگاتە تەمەنى پینگەبشتوویى.

ئەو پاسپاردانەى کە لە پرۆسەى جێبەجێکردندان

۱. هەموارکردنەوهى ئەو ماددە دەستووریانەى ناکۆکییان لەسەرە وەك ماددەى (۴۱): عێراقییەکان ئازادن لە پابەندبوون بە بارى کەسیتییهکان بەپێى ئایین و ئایینزا و بیروباوەر و هەلبژاردنى خۆیان، ئەمەش بە یاسا رێکدەخریت.

۲. بلاوکردنەوهى کەلتورى جیاکارینەکردن لە رێگای زیادکردنى پرۆگرامە حکومییەکان و بە هاوکارى لەگەڵ رێکخراوەکانى کۆمەلگەى مەدەنى ئامانجداردا.

۳. دانانى پرۆگرامى پێویست و چرکردنەوهى هەولەکان بۆ هۆشیارکردنەوهى کۆمەلگە لەبارەى مەترسى بازرگانیکردن و بەکارهێنانى ماددە هۆشبهەرەکان و کارتیکەرە عەقڵییەکان.

لە خوارەوه رێوشوێن، یاسا، رێنمایى، رێکار و هەنگاوى پراکتیزی کە گێراوەتە بەر لە جێبەجێکردنى پاسپاردە ئۆدەولەتییەکان دەخریتە روو:

خزمەتگوزارى ئىدارى و یاسایى بۆ پیکهاتهکان

• بوونى وەزارەتێک تاییەت بە کاروبارى پیکهاتهکان ئاماژەیهكى ئاشکرایە بۆ گرنگیدانى کابینەى نۆیەمى حکومەت بە پرسى پیکهاتهکان. لە هەریمى کوردستان بۆنە و یادى پیکهاتهکان بە پشووى فەرمى دادەنرێن. بوونى نوێنەرانی جو و بەهائییهکان لە کوردستان هەنگاویكى بویرانەیه و ئاماژەیه بۆ ئەوهى لە هەریمى

كوردستان هه موو پيڭكاته كان مافيان هه يه به بئ جياوازي. هه روه ها ئافره تاني پيڭكاته كان به شداري سياسي و ئابووري كارايان هه يه.

- سه باره ت به ئازادي پابه نديوون به باري كه سي به پيئي ئايين و ئايينزا و بيروباوه ر و هه لئاردني تاكه كه سي، وهزاره تي ئه وقاف ياساي ژماره (5) سالي 2015 په پره و دهكات كه ره هه نديكي ياساي ده ستوورييه، له ئيستا دا ره شنوو سيك ئاماده يه بو ريكخستني باري كه سي تي ئيزيديه كان.
- له باره ي ئيداره خو جيه كانه وه به قه زا كردي عه نكاوه و به ناحيه كردي خانكي له سنووري قه زاي سميل له پاريزگاي دهوك ئه نجام دراون، هه روه ها به رپوه به رايه تي ئه وقاف و كاروباري ئاييني له شاري كه ركوك و قه زاي مه خمور كرايه وه.
- له هه ولير به ردي بناغهي كه نيسه و باره گاي سه ره كي پاترياركي روزه لاتي ئاشووري له جيهان دانراوه.
- له ئيستا دا وهزاره تي ئه وقاف ره شنوو سيكي ياساي نوئي ئاماده كر دووه و ره وانهي سه رو كايه تي ئه نجوومه ني وه زيران كراوه تاوه كو به رزبكريته وه بو سه رو كايه تي په رله ماني كوردستان. ئه م ره شنوو سه زياتر به روه دانه به ره وشي پيڭكه وه ژيان و زامن كردي مافي زياتر بو پيڭكاته ئايينيه كان و خزمه ت كرديان له هه موو كايه كانى ژيان.
- بو ريزگرتن له پيڭكه وه ژيان مزگه وتيڭ هه يه كه به زماني توركماني وتاري ئاييني تي دا پيشكه ش ده كرپت.
- سه باره ت به ئازادي پابه نديوون به باري كه سي به پيئي ئايين و ئايينزا و بيروباوه ر و هه لئاردني تاكه كه سي، وهزاره تي ئه وقاف ياساي ژماره (5) سالي 2015 په پره و دهكات كه ره هه نديكي ياساي ده ستوورييه.

بلاوكردنه وه ي كه لتووري جياكارى نه كردن و ريزگرتن و ليبورده ي

- بو نه هيشتنى جياكارى وهزاره تي ئه وقاف و كاروباري ئاييني پرژه ياسايه كي ئاماده كر دووه به مه به ستي ديارى كردي سزا له سه ر بنه ماي ئايين يان باوه ر.
- وهزاره تي ئه وقاف كار دهكات له سه ر بلاوكردنه وه ي كه لتووري جياكارى نه كردن و ريزگرتن له وانى ديكه و ليبورده ي له رپي په ره پيدانى پرؤگرامه په روه رده ييه كانه وه. وهزاره ت گرنگى ده دات به يه كخستنه وه ي گوتاري ئاييني مزگه وته كانى كوردستان له لايه ن بوردى ئاماده كردي وتاري هه يني له سه ره تاي كابينه ي نويم، كه رولتيكي زور كاريگه ري هه بووه له پيشكه ش كردن و دانانى وتاري ميانره وي و قولكردنه وه ي گياني ليبورده ي و يه كتر قبولكردن، هه روه ها له رپگه ي مامؤستاياني ئاييني له مينبه ره كانياه وه وتاري ميانره و و دژ به جياكارى پيشكه ش ده كهن له ژير چاو ديپري بوردى وتاري هه يني كه يه كيڭه له ته وه ره كانى پلانى ستراتيجي وهزاره ت.
- رۆژى (27)ى ئوكتؤبه ري هه موو ساليك يادي رۆژى جيهانى ئازادي ئايينيه كان ده كرپته وه، به به شدارى نوينه ر و كه سايه تيه ئايينيه كانى هه ري مي كوردستان. وهزاره تي ئه وقاف ئه م ياده به رز راده گرپت. چالاكيه كي تايبه تي

له ۲۰۲۲/۵/۲۲ ئەنجامدراوه بۇ يادکردنه وهی رۆژی جیهانی کهلتوری فردهچەشن بۆ گفتوگو و گەشه پیدان به به شداری گشت پیکهاته ئایینی و ئیتنیه که کان له ههریمی کوردستان.

- چاپکردنی په رتووکیکی فەرهنگی له سەر پیکه وه ژبانی ئایینی له ههریمی کوردستان به ههرسی زمانی کوردی و عهره بی و ئینگلیزی و خستنه پرووی چهن دین به لگهی زیندووی پیکه وه ژبان له ههریمی کوردستان و پیکه ش به قه داسه تی پای فاتیکان کرا له کاتی سهردانه میژووویه که ی بۆ ههریم.
- وه زاره ت به هه ماهه نگی له گه ل وه زاره تی ناوخۆ ئه و که سانه سزا ددهات که پیکه لکاری ده که ن و هه لده ستن به دیارده ی قیزه وه ن و ناشه رعیه یانه له په نای ئایین و دهره ق به کۆمه لگا و به دوادا چوونی ئه م بابه تانه.

پاراستنی ئایین و که له بوور و ماددی پیکه اته ی ئیزیدی

- وه زاره تی ئه وقاف و کاروباری ئایینی کاری کردووه له سهر به فه رمی کردنی چوار جه ژنی تایبه ت به ئیزیدییه کان و پشووی جه ژنی سه ری سأل له سه رتاسه ری ههریم، و به فه رمیکردنی خویندنی بابه تی ئایینی ئیزیدی له قوتابخانه کانی ناوچه ئیزیدی نیشینه کان. بۆ ئاسانکاری پیویست له کاری دهره یانی دۆکیومینتی فه رمی، دوو به رپوه به رایه تی گشتی کاروباری مه سیحیه کان و ئیزیدییه کان له وه زاره تی ئه وقاف کار ده کات له گه ل وه زاره تی ناوخۆ و ئه نجومه نی دادوه ری بۆ ئه م پرسه. له ریگی نوینه رایه تی گشت ئایینه کانی تر له وه زاره تی ناوبراو به هه ماهه نگی کاره کانی ئایینه کانی تر جیه جی ده کرین.
- به به رده وامی پشتیوانی بنکه ی رۆشنیبری و کۆمه لایه تی لالش ده کریت، و کار له سهر نۆژه نکردنه وه ی مه زارگه ی لالش و قوب له شیخان و دروو ستکردنی ریگی جووت ساید بۆ مه زارگه ی لالش و دروو ستکردنی عه ماری ئاو و کارگه ی به ره مه یانی رۆنی زه یتون له سهر شیوازی کۆن بۆ ئه نجامدانی رپوره سمی تایبه ت به ئیزیدییه کان.
- پلان هه یه بۆ ئه نجامدانی (۱۳) پرۆژه ی تر بۆ نۆژه نکردنه وه ی شوینی پیروزی ئیزیدییه کان له ناوچه کانی دیره بون، شیخان، شیخکا، خانکین، باعه درئ. به هاوکاری که سانی خیرخواز (چوار) شوینی پیروزی نۆژه نکرا نه وه له ناحیه ی فایده، هه روه ها دانانی که سایه تییه کی ئیزیدی وه ک به رپوه به ری ناحیه له سنوری پارێزگای دهۆک.
- حکومه تی ههریم هاوکاری پیکه ش به (۳۲۱) پیای ئایینی کردووه وه ک وتاریژ و به رپوه به ری رپوره سمی ئایینی و خزمه تکردن و پاراستنی شوینه ئایینه پیروزه کان.
- رۆژی ۲۰۲۲/۱۲/۱۲ له هه ولیر کۆنفرانسیک له ژیر ناو نیشانی (که مینه له مینتالیتی زۆرینه: ئیزیدی وه ک نمونه) له لایه ن به رپوه به رایه تی گشتی ئیزیدییه کان له وه زاره ت ئەنجامدرا، تیایدا ئیزیدییه کان به راشکاوانه باسیان له ئایینه که ی خۆیان کردو تیشکیان خسته سه ر ئه و هه موو لایه ن و ئاراستانه ی که سه باره ت به ئایینه که یان به دی ده که ن له نیو زۆرینه دا و به چه ند راسپارده یه کیش دهرکران بۆ ئه نجامدانی کاره کانی داها توویان گرنگ بۆ کاری داها توو.

چارەسەر كۆرۈنىشى مىندالانى داغىش

سەبارەت بە دۆزىنەۋەى چارەسەرىكى رېشەىى بۇ پىرسى ئايىنى ئەۋ مىندالانەى لە باۋكىكى داغىشى و دايكىكى ئېزىدى لە دايكبوۋنە، ئەم پىرسە پېۋىستە لەلايەن حكومەتى فېدرالى عىراق چارەسەر بىكرىت و ئاسانكارى بىكرىت بۇ تۆماركۆرۈنى مىندالەكان لەژىر ئەۋ ئايىنەى كە بەخىۋىكار خۋازىيارە ئەمەش لە ياساى عىراقى رېگەپېدراۋ نىيە، چۈنكە بە مۇسلمان تۆمار دەكرىن.

ھەماھەنگى لەگەل رېكخراۋە نېۋدەۋلەتتېيەكان

- ئەنجامدانى وۆركشۋېيك بۇ نەھىشتىنى جىكارى لەگەل دامەزراۋەى كايىسىدى نېۋدەۋلەتى.
- بەشدارىكۆرۈنى شاندى ۋەزارەت لە كۆنفرانسى نېۋدەۋلەتى سەبارەت بە ئازادى ئايىنى لە پىراگ ۋولاتى كۆمارى چىك بەمەبەستى برەۋدان بە گىانى لىبۋوردەى.
- بەشدارىكۆرۈنى شاندى ۋەزارەت لە بەخشىنى خەلاتى شېخ زاید لە ۋولاتى ئىمارات
- بەشدارىكۆرۈنى شاندى ۋەزارەتەمان لە كۆنفرانسى نېۋدەۋلەتى ئازادى ئايىنى لە ئەمىرىكا لە واشنتون.

سەبارەت بە رېكارى تايبەت بە بەخشىن و چاندنى ئەندامانى جەستەى مرۆف

بە مەبەستى خىراكۆرۈنى پىرۋسەى جىيەجىكۆرۈنى راسپاردە نېۋدەۋلەتتېيەكان تايبەت بە بەخشىن و چاندنى ئەندامانى جەستەى مرۆف لە چۋارچىۋەى پلانى ھەرىمى كوردستان بۇ مافەكانى مرۆف (۲۰۲۱ – ۲۰۲۵)، نووسىنگەى رېكخەرى راسپاردە نېۋدەۋلەتتېيەكان رېكارى تايبەت بە نەھىشتىنى بازىرگانى كۆرۈن بە ئەندامانى جەستەى مرۆف ئاراستەى لايەنە پەيوەندىدارەكانى حكومەتى ھەرىمى كىرۋو، لەۋانەش ۋەزارەتى ئەۋقاف و كاروبارى ئايىنى بە ئامانجى كاركۆرۈن بۇ كاراكۆرۈنى جىيەجى كۆرۈنى ياساى بەخشىن و چاندنى ئەندامەكانى لەشى مرۆف لە كوردستان ژمارە (۱) سالى ۲۰۱۸، باشتر پاراستنى قوربانىانى تاۋانەكانى بە ناياساى بەخشىنى ئەندامانى جەستەى مرۆف، بىلۋكۆرۈنەۋەى ھۆشيارى تاكە كەسى و بەكۆمەل دەربارەى مەترسىيەكان.

رېكارى بىرتىيە لە گىرنگىدان بە رەھەندى ئايىنى، كە رۇلىكى زۆر گىرنگ دەگىرپىت لە جىيەجىكۆرۈنى ياساكدە، پىۋىستە مەرجە بىلاكان رېككەۋن و رېگە بەن بە ئەنجامدانى بە تايبەتى چارەسەركۆرۈنى بابەتى ۋەرگرتنى بەشېك يان ئەندامانى جەستەى كەسى مردوو. بۇ كاركۆرۈن لەسەر ئەم رېكارەۋەزارەتى ئەۋقاف و كاروبارى ئايىنى بە نووسراۋى ژمارە (۵۲۴۴/لە ۲۲/۱۱/۲۰۲۳) سەبارەت بە حوكمى شەرى (بەخشىن و چاندنى ئەندامانى جەستەى مرۆف)، داۋاى روونكۆرۈنى لە ئەنجومەنى بالى فەتۋاى ھەرىمى كوردستان كىرۋوۋ تايبەت بە (حوكمى گۋاستنەۋەى ئەندامى جەستەى مروف و چاندنەۋەى لە كەسپكى دىكە).

ئەنجومەنى بالاي فەتۋاي ھەرئىمى كوردستان بە بىشت بەستىن بە بەلگە شەرعىيەكان رايگە ياند

ئەم بابەتە زۇرتتىن راي جىيى لە ئىوان زاناينى ھاۋچەرخ لەسەر ھەيە، ھەندىكىيان قەدەغەيان كىردوۋە، بەلام زۇرىنەيان بە جائىزيان داناۋە ئەگەر خۇبەخشى بىت، نەۋەك بە مامەلە پىكرىن و كرىن و فرۇشتىن بىت. ئەنجومەنى بالاش بەم مەرجانەى خوارەۋە پىيى دروستە:

۱. دەبىت خۇبەخشەكە بالىغ و فامىدە - عاقل - بىت و شايستەى راسپاردن بىت و بە رەزامەندى خۇيشى بىت، دوور لە زۇرلىكرىن و فرت و فىل.
۲. رەچاۋى رىزى مۇقايەتى تىدا بكرىت، دووربىت لە سوکايەتى و گەيشتنى زىيان بە كەسى خۇبەخش.
۳. دەبىت بەخشىنەكە لەكاتى پىۋىست و زەرورەت بىت، ھەرۋەھا لە سنورىكى تەسك و سنورداردا بىت، باشتريشە كە كەسى خۇبەخش لە خزم و كەسى نزيكى نەخۇشەكە بىت.
۴. ناپىت ئەو ئەندام و بەشەى كە دەگوازىتەۋە لەجەستەى خۇبەخشەكەدا، سەرەنجام بىتتە ھۇكارى مردنى خودى كەسى خۇبەخش، يان بىتتە ھۇى ناتەۋاۋى و كەموكرتتى و نەخۇشكەوتن و تىكچوونى تەندروستىەكەى، يانىش بىتتە ھۇى ئەۋەى پەكى بکەۋىت لە بەجىگەياندى فەرز و واجبەكانىدا، ھەرۋەھا ناپىت گواستەۋەكە يارمەتيدەربىت بۇ كارىكى ھەرپام، يان بۇ كەسپك بىت كە رشتنى خوئنى ھەلال بىت.
۵. دەبىت ژيانى كەسى ۋەرگەر - نەخۇش - لە ئەگەرى ئەنجامنەدانى گواستەۋەكەدا مەترسى مردنى لەسەر بىت و ھەموو رىگا و ھۇكارىك كۇتايى ھاتبىت بۇ چارەسەركردى و تاكە رىگا كە ماپىت بۇ رزگاركردى ژيانى؛ گواستەۋەۋە چاندنى ئەندامى جەستەى مۇقۇپكى دىكەيە لە جەستەى نەخۇشەكەدا، ئەمەيش پەيوەستە بە برپارى لىژنەى تەندروستى تايبەت.
۶. نابى مەبەستى پزىشك، لەم گواستەۋەۋە چاندنەدا تەنھا تاقىكرىدەۋە و رايپان و بارى دارايى خۇى بىت.

مەرچەكانى گواستەۋە لە مردوۋ، تازە مردوۋ، بۇ مۇقۇپكى زىندوۋ

۱. دەبىت مردوۋەكە ئەو كەسەى كە ئەندامىك و بەشپك لە جەستەى دەبىرپىت و لىدەكرىتەۋە و دەگوازىتەۋە بۇ كەسپكى دىكەى زىندوۋ - بە تەۋاۋى مردبىت، نەك تەنھا مردنى پزىشكى.
۲. دەبىت پزىشكى پسپۇرى متمانەپىكراۋ دانىبىت كە ئەو كەسەى ئەندامەكەى بۇ دەگوازىتەۋە و لەجەستەى دەچىنرىت؛ ھىچ رىگا و چارەسەرىكى دىكەى پزىشكى نەماۋە، تەنھا ئەو چارەيە نەبىت.
۳. گواستەۋەۋە چاندنى دەبىت بى بەرامبەر بىت، واتە كرىن و فرۇشتىن بە جەستەى مردوۋ نەكرىت.
۴. دەبىت مردوۋ؛ پىش مردنى و لە ژيانىدا بىبەخشىت و بە وىستى خۇى و بى ھىچ بەرامبەرىكى مەعنەۋى يان مادى بىت و بەشپوۋەيەكى ياسايى، يان ۋەسىيەت و راسپاردن بكات، بى زۇر لىكرىن بە بەخشىن، ھەرۋەھا دەبىت مىراتگرايشى رازى بن لەدۋاى مردنى كەسەكە بە بەخشىنەكە.

رېڭكارى پېويست بۇ جىيە جېڭىردى راسپاردەكانى تايىت بە ئەوقاف و كاروبارى ئايىنى

لە ئەنجامى ئەو زنجىرە وۋر كىشۇپ و مېزگەردانەى ئەنجامدران نووسىنگەى رېڭخەرى راسپاردە نېودەولە تىيەكان رېڭكارى تايىتەى ھەبوو ە لەلايەن ديوانى سەرۆكايەتى ئەنجومەنى وەزىرانەو ە ئاراستەى لايەنە پەيوەندىدارەكان کران لەوانە وەزارەتى ئەوقاف و كاروبارى ئايىنى بۇ ئەو ەى بکەونە بوار جىيە جېڭىردىن بەپېى راسپاردە نېودەولە تىيەكان وەك بەشېك لەو سەقفە زەمەنىيە كە پلانەكە پېى پابەندە.

تايىت بە نەھىشتى توندوتىژى خىزانى

- بەشدارى پېڭىردىن و ھەماھەنگى زياتر لەگەل كەسايە تىيە ئايىنىيەكان سەبارەت بە داكۆكېڭىردىن لە بابەتەكانى توندوتىژى خىزانى بە شېو ەيەكى بەردەوام چونكە كارىگەرى راستەوخۇيان ھەيە لەسەر كۆمەلگا.
- بەرزكردنەو ەى ئاستى ھۇشيارى پياوانى ئايىنى سەبارەت بە مافى ئافرەتان و پېڭىرتن لە جۆرە جياجياكانى توندوتىژى خىزانى لە پېڭەى پېدانى رېنمايى و ئەنجامدانى ۋور كىشۇپ و خولى راھىتان.
- پەرەپېدانى پەيامى سەرەكى لەگەل كەسايە تىيە ئايىنىيەكان سەبارەت بە خۇپاراستن لە توندوتىژى خىزانى و سوود وەرگرتن لە دەقە ئايىنىيەكان و دواتر ھاوبەشى پېڭىردىن لەگەل لايەنە پەيوەندىدارەكان و راي گشتى.

تايىت بە بەخشىن و جاندى ئەندامانى جەستەى مرۇف

گرنگىدان بە پەھەندى ئايىنى، كە رۆلەكى زۆر گرنگ دەگىرېت لە جىيە جېڭىردىن ياساكەدا، پېويستە مەرچە بالاکان رېڭكەون و پېڭە بدەن بە ئەنجامدانى بە تايىتەى چارەسەر كىردىن بابەتى وەرگرتنى بەشېك يان ئەندامانى جەستەى كەسى مردوو.

تايىت بە ماددە ھۇشبەرەكان و كارتېكەرە عەقلېەكان

پېويستە خولى تايىت بۇ مامۇستايانى ئايىنى بکرىتەو ە بۇ باس كىردىن مەترسىيەكانى ماددە ھۇشبەرەكان و كارىگەرىي لەسەر تېڭىدانى شىرازەى كۆمەلگا، تا ھۇشيارى لە مەترسىيەكانى ماددەى ھۇشبەر بلاوبكەنەو ە

تايىت بە پېڭىرتن لە جياكارى و گوتارى رىق لېوونەو ە

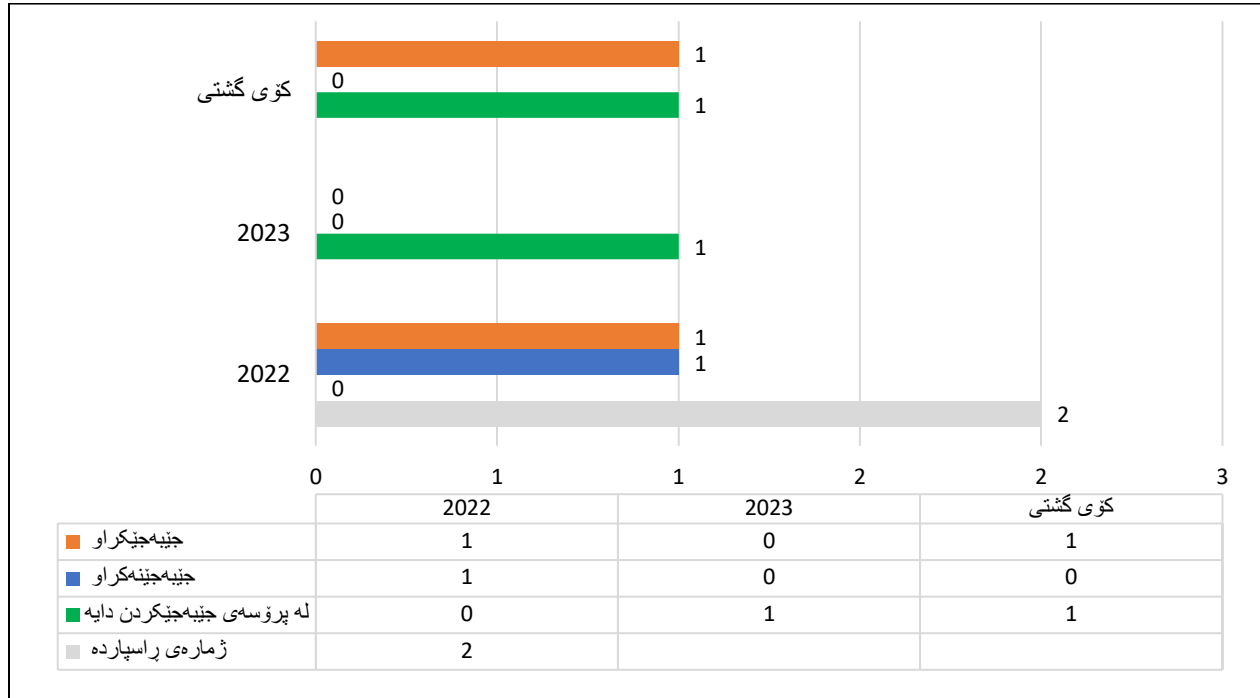
- رېڭخستەو ەى گوتارى ئايىنى بەرەو ئاراستەيەكى دروست كە بېتتە ھۇى چەسپاندىن ئاشتى كۆمەلايەتى و رېڭىرتن لە تېڭىدانى ئاسايش و خىزان كە دەبېتتە ھۇى تېڭىدانى شىرازەى كۆمەلگا.
- چىر كىردنەو ەى ھەولەكان بۇ بلاو كىردنەو ەى گوتارى ميانرەو ەى و بىنېر كىردىن جياكارى لە پېڭەى دامودەزگا ئايىنىيەكان وەك مزگەوت، كلىسا و پەرستگاكان، كە رۆلېكى گرنگيان ھەيە بۇ ھۇشيار كىردنەو ەى تاك و رېڭىر كىردن لە جياكارى.

بۇ جىيە جېڭىردىن رېڭكارى تايىت بە پېڭىرتن لە جياكارى و گوتارى رىق لېوونەو ە لە چوارچېو ەى راسپاردە نېودەولە تىيەكان، وەزارەتى ئەوقاف و كاروبارى ئايىنى ئەم ھەنگاوانەى ئەنجامداو ە:

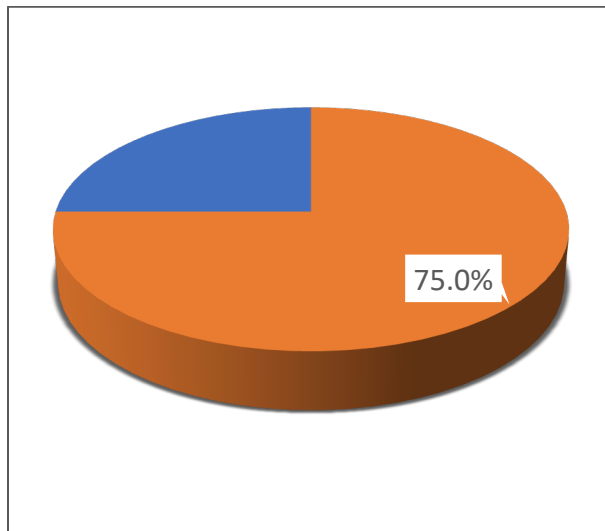
بەكەم: كوردنەوہى پەيمانگاي پيشنوڭژ و وتارخوڭين لە سالى ۲۰۲۱ بۇ ئەوہى وتارخوڭينان بە شيوہىيەكى ئەكادىمى
فيري وتار خوڭيندن ببن، وبە رەچاوكردنى لايەنى زانستى باس لەبابەتە ھەستيارەكان بكنەن لە ھەمان كاتدا
ھۆشيارى لە كۆمەلگە بلاوبكەنەوہ.
دووہم: تۆماركردنى بەرنامەيەكى ۳۰ ئەلڤەيى كە لە ھەموو مانگى رەمەزان بۇ بلاودەكردڭيتەوہ و بابەتەكانيشى
تايبەتن بە ھۆشيارى و پيدانى زانيارى لەسەر پرسە ناوخۆيىيەكان.

وہزارہتی کارہبا

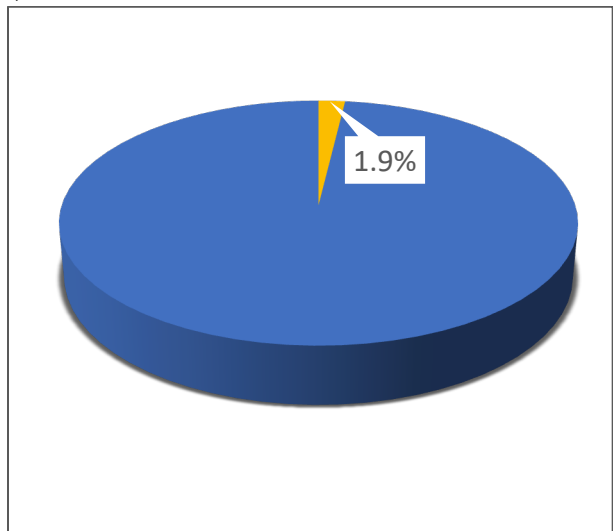
لہ کۆی (۲) راسپاردہ کہ ناراستہی وہزارہتی کارہبا کراوہ لہ سالی ۲۰۲۲، (۱) راسپاردہ جیبہ جیکراوہ و (۱) راسپاردہ جیبہ جی نہ کراوہ. بہراورد بہ سالی ۲۰۲۳ راسپاردہ جیبہ جیکراوہ کان (۱) راسپاردہیہ و راسپاردہ جیبہ جینہ کراوہ کان نہ ماوہ، و ئہو راسپاردانہی لہ قوئاغی جیبہ جیکردنیشدان گہیشته (۱). بہمہش ریژہی جیبہ جیکردن دہکاتہ (۷۵٪).

ہیلکاری ۵۶ ژمارہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکانی تابیت بہ وہزارہتی کارہبا

ہیلکاری ۵۸ ریژہی جیبہ جیکردنی راسپاردہکان بۆ سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

ہیلکاری ۵۷ ریژہی ہولڈانی وہزارہتی کارہبا بہ پیی ژمارہی راسپاردہکان

پاسبارده جیبه جیکراوه کان

۱. پاراستنی په نابهره و ناواریه ناواریه کان و دابینکردنی پیداوایستییی بڼه په تیبه کان بویان که کاره باو ناوو چاودیری ته ندروستی و خوراکي پیویست و خزمه تگوزارییه کانی دیکه ده گرنه وه، ئه ویش به هاوکاری له گه ل نه ته وه په کگرتوووه کان و ئازانسه کانی دیکه که په یوه ستن به کاروباره کانی په نابهران و ئازانسه مرویییه کانه وه.

ئو پاسباردانه ی که له پرؤسه ی جیبه جیکردندان

۱. بره ودان به هاوکاری له گه ل ریکخواوه نیوده ولته تی و هه ریمایه تیبه تاییه تمه نده کان له بواری چاره سهرکردنی کیشه کانی ناواریه ناواریه کان به شیوه یه کی به په له و، داواکردن له لایه نه کاراکانی کومه لگه ی مه دهنی بو پیشکه شکردنی هاوکاری دارایی و ته کنیکی به ئامانجی دووباره ئاوه دانکردنه وهی ئه و ناوچانه ی رزگارکراون له گروه تیرورستییه چه کدارییه کان له پینا و زامنکردنی گه رانه وهی ئاره زوومه ندانه ی ناواریه کان بو شوینی بڼه رته ی خو یان.

له خواره وه رنوشوین، یاسا، رنمایي، ریکار و ههنگاوی براکتیزی که گیراوه ته بهر له جیبه جیکردنی پاسبارده نیوده ولته تیبه کان ده خرئته روو:

بهره مه پینانی کاره با له نیوان سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

دابینکردنی کاره با کاتی پیویسته و کاریکی ئاسان نییه و پیویستی به دانانی توری کاره با هه یه که ئه مه ش گوژمه و تیچوو یه کی زوری دارایی پیویسته، بری به ره مه پینان نیوان سالی ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳ زیادی کردوه، به شیوه یه ک که تیکرای به ره مه پینان له سالی ۲۰۲۳ دا (۱۸۳) میگاوات زیادی کردوه.

توانای به ره مه هاتوو بو مانگه کانی سالی رابردوو ۲۰۲۲ بریتی بووه له (۳۳۰۴) میگاوات، و دابه شکاروه به سهر پاریزگاکانی هه ریم و ئیداره سهر به خوکان. ههروه ها تیکرای (۶۲۲) میگاوات دراوه به توری نیشتمانی عیراق (که رکوک و موسل)، ئه م بره ش ده کاته (۱۹٪) ی به ره مه ی گشتی هه ریم.

توانای به ره مه هاتوو دابه شکارو بو سالی ۲۰۲۳ بریتییه له (۳۴۸۷) میگاوات، دابه شکاروه به سهر پاریزگاکانی هه ریم و ئیداره سهر به خوکان. ههروه ها تیکرای (۷۸۲) میگاوات دراوه به توری نیشتمانی عیراق (که رکوک و موسل)، ئه م بره ش ده کاته (۲۲٪) ی به ره مه ی گشتی هه ریم.

ژېرخانى بهرهمهپناني تواناي كارهبا و تواناي راسته قينه ي بهرهمهپناني له ههرېم بۇ سالى ۲۰۲۳

بهرزترين تواناي بهرهمهپناني له ههرېمي كوردستان - وهك ژېرخان- نزيكه ي (۷۰۰۰) ميگاواته، بهم برهش ده توانري (۲۴) كاتزيمير كارهبا دابين بكرئ، به لام به هو ي دابين نه كرنى سووته مهنى پيويست و نه بوونى بودجه بۇ چي به جيكرنى پلان و پرؤزه كان، نه توانراوه بگهينه نه و نامانجه.

له ۲۰۲۳ دا، ويستگه ي كؤمبايند سايكلى ههولير بهرزترين ريژه ي كارهبا ي بهرهمه هاتووي دابين كردوه. دواي نه و ويستگه ي بازيان و خورماله دين. نه وه ي جيگه ي ئامازه پيكرنه نه وه يه كه ههنديك له م ويستگانه تواناي بهرهمهپناني چهندين هيئده ي ئيستايان هه يه وهكو ويستگه ي دهوكى گازی، به لام به هو ي نه بوونى سووته مهنى و نه بوونى بوري گواستنه وه ي گازوه، نه توانراوه وهكو پيويست سوودى لى وهريگيرئ.

ههنديكيان تواناي فراوانكرديان هه يه وهكو ويستگه ي خورمه له كه له ئيستادا كار له كؤمباين سايكلا ده كرئ، واته (Steam Cycle) ي بۇ زياد ده كرئ به برى (۵۰۰) ميگاوات و پلان وايه بۇ سالى ۲۰۲۵ بكه ويته كار. هاوكات هه مان پرؤسه له ويستگه ي بازيانى گازی نه جامده درئ به برى (۲۵۰) ميگاوات كه پلان وايه مانگى نازارى نه مسال (۲۰۲۴) بكه ويته كار، نه فراوانكردانه له سهر بنه ماي سود وهرگرتن له گهرمى به كارها تووي هه مان سوته مهنى نه نجام ده درئ واته هيچ سوته مهنيه كى ترى ناوي و زيان به ژينگه ناگه يه نيئ.

گه ورترين ريژه ي بهرهمهپناني تواناي كارهبا له سالى ۲۰۲۳، له ههولير و سليمانى بووه. كه مترين ريژه ش له شارى دهوك بوو كه پيويسته چاره سهر بكرئ. له گه ل نه وه ي سليمانى به پله ي دووهم ديئ له دابينكرنى تواناي كارهبا، به لام هه مه جوړى سهرچاوه كانى بهرهمهپناني تواناي كارهبا له شاره كه دا خاليكى نه رينى زور گرنگه بۇ سه قامگيرى بهرهمهپناني، بۇ بهرجه سته كرنى جيگيرى (Stability) سيستمى كارهبا، پيويسته تواناي بهرهمهپناني ناوچه كان له گه ل خواستدا يه كسان بن، يان جياوازيه كى كه ميان هه بيئ كه هاوكات ريژه ي وونبوونيش (Losses) كه م ده بيته وه.

له دريژه ي هه وله كانى وه زاره تى كارهبا بۇ پاراستنى ژينگه وه هه ولدان بۇ سوود وهرگرتن له سهرچاوه كانى وزه ي پاك تا ئيستا چهنه گرئيه ستيك مور كراوه له گه ل كؤمباينايكانى كه رتى تايبه ت بۇ دامه زراندى ويستگه ي بهرهمهپناني كارهبا له ري ي خوره وه. ته نانه ت بهردى بناغه ي ويستگه يه كى (۲۵) ميگاواتيش به كردارى دانراوه.

تيكرپاي ئالوگورپى تواناي كارهبا له نيوان ناوچه كانى ههرېم له سالى ۲۰۲۳

- مه به ست له ئالوگورپى تواناي كارهبا له نيوان ناوچه كانى ههرېمدا برىتييه له بوونى ناهاوسه ننگى له نيوان تواناي بهرهمهپناني و پيداويستى ناوچه كه (پشك) بۇ تواناي كارهبا.
- ۲۲% بهرهمه ي تواناي كارهبا ي ههرېمي كوردستان بۇ كه ركوك و موصل هه نارده كراوه له سالى ۲۰۲۳.
- ۴۹% تواناي كارهبا ي دابينكراو بۇشارى دهوك له دهره وه ي خو ي (ههولير) بۇ دابينكراوه له سالى ۲۰۲۳.

- ھەناردەكردنى تواناي كارەبا بۇ دەرەھەى ھەرېم لە بەر نەبوونى سوتەمەنى پېويست و تواناي دارايى جېبەجىن كراو، لە بەرامبەردا داھاتېكە بۇ حكومەتى ھەرېم.

بەيوەندى كردن لە رېڭاي مۇبايل و ھۆكارەكانى گەياندى ئىنتەرنېت

يەككە لە ھۆكارەكانى ۋەرگرتنى زانىارى سىستەمى گەياندى كارەبا لە رېڭاي (Mobile Number) ھوۋە لە نېوان كۆنترۆلى ناوەندى ھەرېم و سەرجمە وېستگەكانى بەرھەمھېنان، وېستگەكانى گۆرېن، كۆنترۆلى شارەكان و لايەنە پەيوەندىدارەكان بە ئىشوكارى ئىشپېكردن و چاكسازى.

گرفتە تەكنىكەكانى سىستەم

رۆژانەو بەبەردەوامى بەدواداچون بۇ ديارىكردنى گرفتەكانى سىستەمى گەياندىن و گواستەھەى زانىارى و چارەسەرکردنى خېرا دەكرېت، ھەبوونى گرفت لەم سىستەمە دەبېتە ھۆكارى گرفتى گەرە لە بەرپۆبەردن و كۆنترۆلكردنى سىستەمى كارەبا.

- لە كار دەرچوونى يەكەكان لە وېستگەكانى بەرھەمھېنان Unit Outages.
- سىستەمى پارىزگارى ژېر لەرەلەر و سەرۋ لەرەلەر Under and Over Frequency Protection System.

سىستەمى Under Frequency لە تۆرى كارەباى ھەرېمى كوردستان بە سى قۇناغ دانراوہ كە برىتېن لە:

خشتەى ۴۳ سىستەمى تۆرى كارەبا

Stage ۱	۴۹,۴ Hz
Stage ۲	۴۹,۰ Hz
Stage ۳	۴۸,۷ Hz

پاش دامەزراندنى ئەم سىستەمە، سەرەپاي خراپى دۆخى سىستەم و پوودانى گرفتى گەرە لە وېستگەكانى بەرھەمھېنان و تۆرەكانى كارەبا (كوژانەھەى گشتى) زۆر دەگمەن بووہ كە پېشتر زوو زوو توشى ئەم گرفتە دەبووېن ئەمەش بە سەرکەوتنېكى گەرە ھەژمار دەكرې لە پووى تەكنىكى، ئابوورى و خزمەتگوزارىەوہ. ئەم سىستەمە بە بەردەوامى لە لايەن لېژنەيەكى تايبەتمەندى ۋەزارەت و سەنتەرى كۆنترۆلى كارەباى ھەرېم بەدواداچوونى بۇ دەكرې بەپېى واقىعى ئىشپېكردنى سىستەم گۆرانكارى پېويستى بۇ ئەنجام دەدرېت .

ژېرخانى سىستەمى كارەبا لە ھەرېمى كوردستان

ژېرخانى سىستەمى كارەبا لە ھەرېمى كوردستان سەربارى قەيرانى دارايى و ئالنگارىيەكان لە بارودۆخېكى باش دايە، لە پووى ژېرخانى بەرھەمھېنان نزيكە لە (۷۰۰۰) ميگاوات، ئەگەر وزەى كارەبا لە ھەرېمى كوردستان بەپېى ستانداردە

جيهانيه كان بۇ بەكارهينانى وزهى كارەبا بۇ تاك (Per capita) بەكارهياتايە، خزمەتگوزارى كارەبا (۲۴) كاتژمىرو برېك لەو تواناي بەرھەممەش وەكو يەدەگ (reserve power) دەمايەوہ.

لە رووى تۇرى گواستەنەوہ خاوەنى (۲) وېستگەى (۴۰۰ KV) و سەدان وېستگەى گۆپىنى (۱۳۲ KV) و مۇبايلى (۱۳۲KV) و وېستگەى گۆپىنى (۳۳ KV) و ھەزاران كىلۆمەتر لە ھىلەكانى گواستەنەوہى (۱۳۲ KV) و (۳۳KV) و دەيان ھەزار كىلۆمەتر لە تۇرى دابەشكردەنە.

لە ئىستادا لەو ژىرخانەى بەرھەمھينان كە ھەيە تەنھا (۳۵۰۰-۴۰۰۰) ميگاوات لە كاردايە بەھۆكارى نەبوونى سوتەمەنى پىويست بۇ وېستگەكانى بەرھەمھينانى گازى، پلان وايە لە سالى ۲۰۲۴ دا تا ناوہپاستى سالى بۇرى گاز بگاتە وېستگەى دھۆكى گازى و ھاوكات بەرھەمى گازى سروشتى لە كىلگەى كۆپمۆر بەبرى (۲۵۰) مليون پىن سىجا رۇژانە واتە (۲۵۰ MMSCFD) زياد بكات، بەوہش تواناي بەرھەمھينانى كارەبا بە تواناي (۷۰۰) ميگاواتى تر لە ژىرخانى بەرھەمھينان دەكەويتە گەر.

ھاوتەريب لەگەل ئەمانەدا قۇناغى يەكەمى جىبەجىكردى پىرۆژەى پىوہرى زىرەك تەواو بووہو پلان ھەيە قۇناغى دووہمى دەست پىن بكرىت كە نامانج لىي كۆنترۆلى خواست، كۆتايھينان بە سەريپچى يەكان و درووستى خويئندەوہى وزهى كارەباو چەندىن خەسلەتى تىر تەكنىكى يە بۇ چارەسەركردنى گرتەكانى تۇرى دابەشكردن.

لە دنياى بەرپوہبردنى وزەدا ھىندەى كار لەسەر زيادكردى تواناي بەرھەمھينان دەكرى دە ھىندە كار لەسەر كۆنترۆل كرىنى خواست دەكرى. ئەوہندەى پەيوەندى بە وەزارەتى كارەباو ھەبى، لە رىگەى جىبەجى كرىنى پىرۆژەى پىوہرى زىرەكەوہ ھەنگاوى دروست و پىويستى ناوہ لەو پىناوہدا. ھەروہا لە رىگەى دەركردى رىنمايى پىويست و رىگەپىدان بۇ سوودوہرگرتن لە وزە نوپووہكان بۇ بەرھەمھينانى كارەبا ئەوہى پويوہندى بە وەزارەتى كارەباو پىت كراوہ، دواكەوتن و جىبەجى نەكردى ئەم پىرۆژانە لە دەرەوہى دەسلەتى وەزارەتى كارەباوہ.

سەربارى نەبوونى بودجە و پارەى پىويست ھەندى كارى گرنگ لە بوارى گواستەنەوہ لە وېستگەكان و ھىلەكانى گواستەنەوہ كراوہ، بەلام ھىشتا ئاستى خزمەتگوزارىيەكانى كارەبا لە ئاستى ويستى وەزارەت و چاوپروانى ھاوبەشەكانى كارەبادا نييە، چونكە چارەسەرى بنەپەتى گرتى كارەبا تەنھا ئەركى وەزارەتى كارەبا نييە بەلكو پىويستە سەرجەمى وەزارەت و دەستەو دامەزراوہكانى حكومەت، دەزگاكاني راگەياندن، ناوہندە ئەكادىمى يەكان، رىكخراوہكانى كۆمەلگەى مەدەنى ھاوكارو ھەماھەنگ بن لەگەل وەزارەتى كارەبا لە پىناوى گەپشتن بە خزمەتگوزارى (۲۴) كاتژمىرى كارەبا بە شىوہيەكى ئابوورى و بەھەند وەرگرتنى پاراستنى ژىنگە .

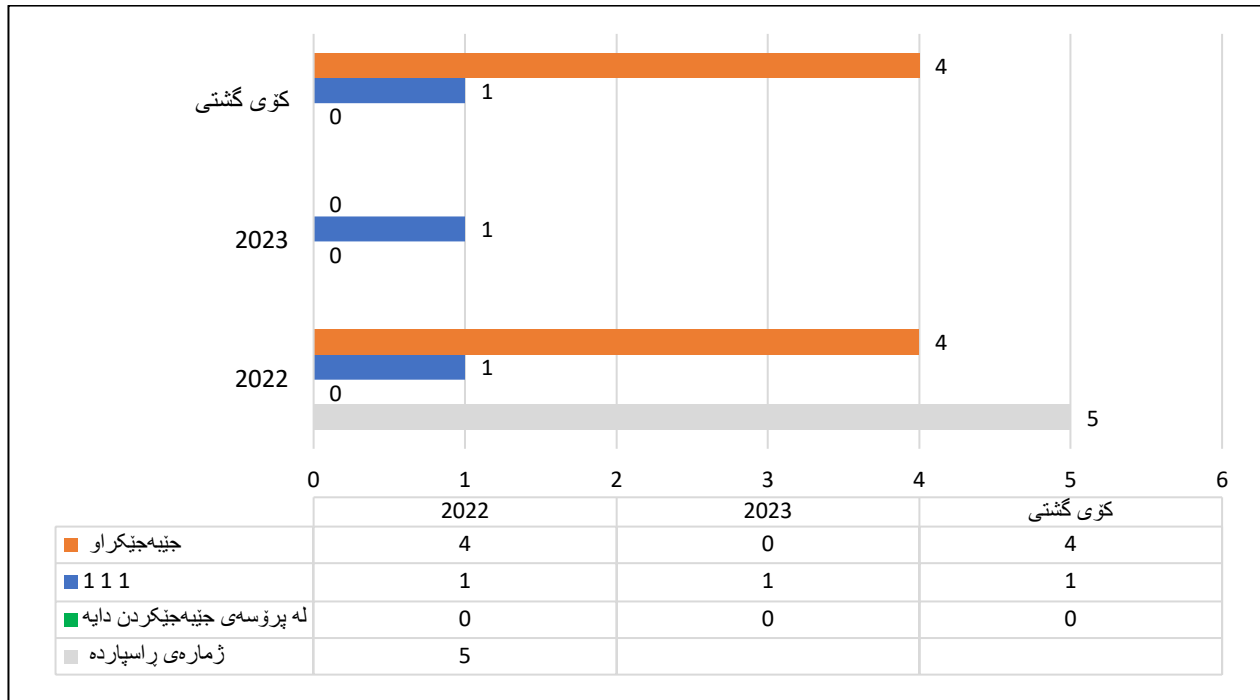
ھەماھەنگى لەگەل لايەنە نىودەولەتییەكان لە سالى ۲۰۲۳

- وەزارەتى كارەباو وەزارەتى سامانە سروشتىيەكان، بە ھەماھەنگى لەگەل كۆمپانيای نەوتى ھىلال و دانە غاز، بە تىچوونى مليونىك دۆلار وېستگەيەكى دابەشكردى كارەبايان لە ناحيەى قادر كەرەم كرىوہ.

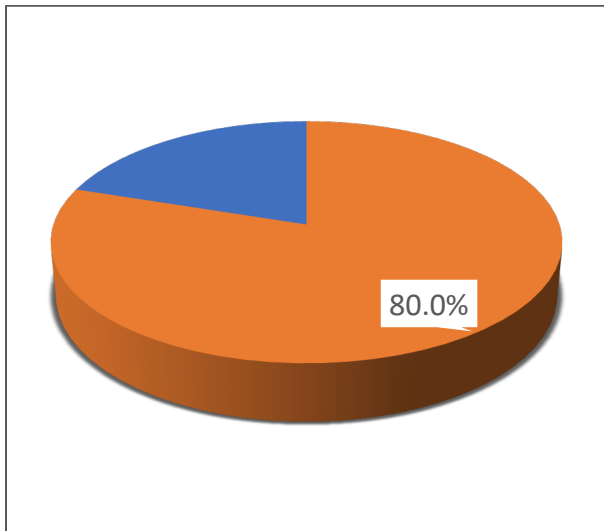
- ئەنجامدانى كۆبوونەۋەيەك لەگەل كۆمپانىيە PSE ئەلمانىيە لەسەر جىبەجىكردىنى پرۇژەكانى ۋە بەرھىنەنى كارەبا لە ھەرىمى كوردستان لە بواری بەرھەمھىنان و گواستەۋەۋ دابەشكردىنى كارەبا بەتايىبەتى وزە نوپوۋەكان.
- ئەنجامدانى كۆبوونەۋەيەك لەگەل كونسولنى ژاپۇن دەربارەى كەرتى كارەباى ھەرىم بەتايىبەتى لە بواری بەرھەمھىنانى كارەبا لە وزەى خاۋىن كە كۆمپانىيە متسىۋوبىشى و تۆشيبا بە تەكنۆلۇژىيە پىشكەۋتوۋ لە كەرتى كارەبا ۋە بەرھىنەنى دەكەن و لە وزەى خاۋىنەۋە كارەبا بەرھەم دەھىنەن و جەختى لەسەر ئامادەى بانكەكانى ۋەلاتەكەى بۇ پارەداركردىنى پرۇژەكانى كارەباى ھەرىم و جىبەجىكردىنى پرۇژەكانى كارەبا لە لايەن كۆمپانىيەكانى ۋەلاتەكەى كرد.
- ئەنجامدانى كۆبوونەۋەيەك لەگەل كونسولنى ژاپۇن لەسەر قەرزەكانى ژاپۇن بۇ عىراق و پۇلى ئازانسى جايكەى ژاپۇنى بۇ ھارىكارىيە نپودەۋلەتى و جەخت لەسەر گرنگى و پىۋىستى دادپەرۋەرەنەى بوۋنى پىشكى ھەرىمى كوردستان لەم قەرزەنەدا كرا.
- ۋەزارەتى كارەبا بەردەۋام بوۋە لە كاركردىن و ھەماھەنگى لەگەل رېكخراۋ و ئازانسە نپودەۋلەتتەيەكان كە ھاتوۋن و دەستپىشخەرىيان كرىۋوۋە بۇ ھەماھەنگى كرىدى ۋەزارەتى كارەبا ھەرىكەۋ بەپىيە پىسپۇرى خۇيان رېكخراۋ و ئازانسەكانى ۋەك: جايكا، كۆيكا، UNDP، USAAID، GRD.

دهسته‌ی پاراستن و چاککردنی ژینگه

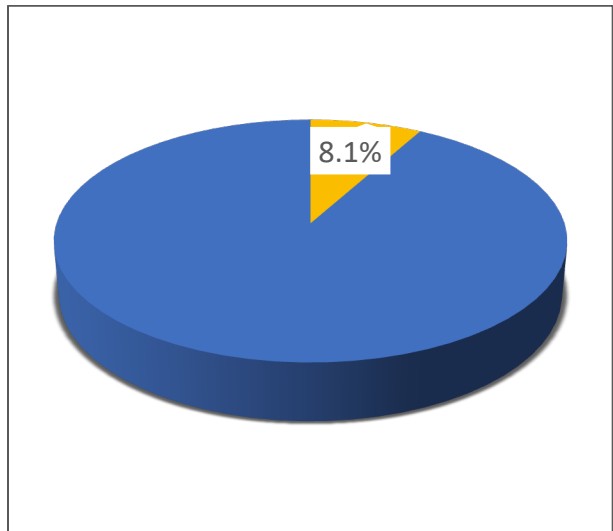
له کۆی (5) راسپارده که ئاراسته‌ی دهسته‌ی پاراستن و چاککردنی ژینگه کراوه له ساڵی 2022، (4) راسپارده جیبه‌جیکراوه و (1) راسپارده جیبه‌جی نه‌کراوه. به‌راورد به ساڵی 2023 راسپارده جیبه‌جیکراوه‌کان وهک خۆی مانه‌وه که (4) راسپارده‌یه و راسپارده جیبه‌جینه‌کراوه‌کانیش (1) راسپارده‌یه. به‌مه‌ش رێژه‌ی جیبه‌جیکردن ده‌کاته (80%).

هێلکاری 59 ژماره‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کانی تابه‌ت به دهسته‌ی پاراستن و چاککردنی ژینگه

هێلکاری 61 رێژه‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کان بۆ ساڵی 2022 و 2023

هێلکاری 60 رێژه‌ی هه‌وڵدانی دهسته‌ی ژینگه به‌پێی ژماره‌ی راسپارده‌کان

پاسبارده جئبه جئکراوه کان

۱. دريژهدان به گرتنه بهری ريککاره کانی پاراستنی ژينگه له ريی پلانه که یه وه که په یوه سته به گه شه پیدانی به رده وامه وه.
۲. کارکردن له سهر هه موارکردنه وهی یاسای پاراستن و چاککردنی ژينگه له هه ريی کوردستان-عيراقدا ژماره (۸) بۆ سالی ۲۰۰۸.
۳. دامه زرانندی دادگایه کی تاييه ت به پاراستنی ژينگه.
۴. کارکردن له سهر مافی ژيان له ژينگه یه که خاويندا وه که مافیکی ده ستوری تاکه که س به گویره ی مادده ی (۳۳) له ده ستوری عيراق.

پاسبارده جئبه جئنه کراوه کان

۱. کارکردن له سهر هه موارکردنه وهی یاسای ده سته ی پاراستن و چاککردنی ژينگه له هه ريی کوردستان-عيراقدا ژماره (۳) بۆ سالی ۲۰۱۰.
- له خواره وه رئوشون، یاسا، رئنمای، ريکار و ههنگای براکتیزی که گيراوه ته بهر له جئبه جئکردنی پاسبارده نئوده وه له تيبه کان ده خرئته پروو:

جوار جئوهی یاسای پاراستنی ژينگه

- له هه ريی کوردستان یاسای (ستراتیژی پاراستنی دارستان) کاری پئده کرئت. که پالپشت به حوکمه کانی برگی ی (۱) له مادده ی (۵۶) ی یاسای ژماره (۱) ی سالی ۱۹۹۲ هه موار کراو، له ئەنجومه نی وه زیران خرایه پروو، په رله مانی کوردستان له دانیشتنی ناسایی خوی ژماره (۸) دا که رۆژی ۲۰۱۲/۱۰/۱۰ به ستر، یاسای ژماره (۱۰) ی سالی ۲۰۱۲ یاسای دارستانی له هه ريی کوردستان ده رکرد.
- سه باره ت به هه موارکردنه وهی یاسای پاراستن و چاککردنی ژينگه له هه ريی کوردستان ژماره (۸) بۆ سالی ۲۰۰۸، ريکاره کانی هه موارکردنه وهی یاساکه ته و او بوون و له لای لیژنه ی تاييه تمه ندى په رله مانی کوردستانه، به لام به هوی کۆتایی هاتنی کاره کانی خولی پئنجه می په رله مانی کوردستان نه توانراوه بخرئته بهرنامه ی کاری په رله مانه وه و خویندنه وهی بۆ بکرئت. له لایهن خوی وه ده سته ی پاراستن و چاککردنی ژينگه ته و او ی ريکاره پئويسته کانی ته و او کردوه.

ده رکردنی رئنمای و پرپاری پئويست بۆ پاراستنی ژينگه

ده سته ی ژينگه ئەم رئنمایانه ی خواره وهی ده رکردوه له سالانی ۲۰۲۲-۲۰۲۴:

- رئنمایي ژماره ۱ سالی ۲۰۲۲ تاييه ت به دانانی چاودیری ژينگه یی بۆ پرۆژه کان.
- رئنمایي ژماره ۲ سالی ۲۰۲۲ تاييه ت به به خئوکردنی ئازه ل و بالنده ی کپوی.

- رېنمايى ژماره ۴ سالى ۲۰۲۲ تاييەت بە پاراستنى چىنى ئۇزۇن.
- رېنمايى ژماره ۵ سالى ۲۰۲۲ تاييەت بە سەرچاوه تيشكدەرەكان.
- رېنمايى ژماره ۶ سالى ۲۰۲۲ تاييەت بە خۇپاراستن لە تيشكى نا ئايۇنى.
- ژماره (۱) سالى ۲۰۲۳، رېنمايى پېكخستنى راوكردن.
- ژماره (۲) سالى ۲۰۲۳، رېنمايى بە دواداچوون و بەرزەفتكردى سەريپچىيەك ژىنگەيىهكان.
- سنوورداركردى ئاوى چاره سەركراوى ئاوه پۆكەكان و دووباره بە كارھىنانه وەي.
- دياركردى نرخى كرپى پشكىنى تاقىگەيى لە دەستەي پاراستن و چاكردى ژىنگە.
- لە رېكەوتى حكومەتى ھەرېم بېرارىدا ۲۰۲۳/۲/۱۴ كە ھىچ ئۆتۆمبېلېك ھاوردە ناكرايت ئەگەرھاتوو فلتەرى (ئەگزۆزى) تاييەت بە رېگاگرتن لە گازە زىانبەخشەكانى لېكرايىتەوہ.
- رېنمايى ژماره ۱۵ سالى ۲۰۲۴ تاييەت بە پۆلېنى پروزەكان و رەزامەندىي ژىنگەيى
- رېنمايى ژماره ۲ سالى ۲۰۲۴ ئاوى چاره سەركراوى ئاوه پۆكەكان و دووباره بە كارھىنانه وەي.

بۇردى رېكخراوہ ژىنگەيىهكانى و ھۆشبار كىردنەوہي ژىنگەيى

- (۸) بۇردى رېكخراوہ ژىنگەيىهكانى لە پارېزگا و ئىدارە سەربەخۇكان لە ھەرېمى كوردستان ھەيە، ئەم بۇردانە نزيكەي (۲۲۱) رېكخراوى ژىنگەيى لە خۇدەگرېت.
- رېبەرى ژىنگەيى بۇ قوتابخانەكان ئامادە كراوہ، مامۇستاي وانەي زانست دەبېتە رېبەرى ژىنگەيى لە قوتابخانەكەي، بۇ ئەم مەبەستە دەستەي ژىنگە كىتېبېكى تاييەتى ئامادە كراوہ كە مامۇستاكەن پشتى پى دەبەستەن.

پلانى ستراتېژى و رېگىكردن لە پيسوونى ھەوا

لە سالى ۲۰۲۱ رېنمايى كوالىتى ھەوا ھەموار كراوہ تەوہ، بەلام ھىچ ھەنگاويكى بەرچا و نەندراوہ بۇ مەبەستى پاراستنى ھەوا لە پيسوون، دەستەي پاراستن و چاكردى ژىنگە پلانىكى ستراتېژى دانا (۲۰۲۲-۲۰۳۰) كە تاييەتە بە پاراستنى دارستانەكان. كە گرنگى دەبېت بۇ پاراستنى ھەوا، ھەروہا چەندىن پيشنيازو دەستپيشخەرى بۇ لاپەنە پەيوەندىدارە جېبەجېكارەكان ناردووە لەم رووہوہ.

پەيوەندى نيوان دەزگاي مېن و پاراستنى دارستان و ژىنگە

- لە ياساي ستراتېژى پاراستنى دارستان پەيوەندى نيوان دەزگاي مېن و پاراستنى دارستان و ژىنگە بەمجۆرە بووہ:
- ھەولدان بۇ پاكردەوہي ناوچە دارستانىيەكان لە مېن، لەبەرئەوہي مانەوہي ئەم مېنانه ئەگەرى تەقېنەوہيان ھەيە بۇيە لەسەر ژيانى ھاوولاتيان درووست دەكەن، ھەروہا مەترسىن لە ئاگر كەوتنەوہي دارستانەكان.

- لەكاتى پاككردنەوى دارستانەكان لە مین بە ھەماھەنگى لەگەڵ فەرمانگە پەيوەندیدارەكانى (دارستان و پاوان، ژینگە، پۆلیسى دارستان) بە شىوہیەك كە كەمترین زەرەر بە دارستانەكان بکەوێت، بەتایبەتى لە كاتى ئاگرکردنەوہ بۆ لابردنى پووش و پەلاشى ناو دارستانەكان.

رێكخستنى كارى دەستە و دۆزینەوہى ھەلى كار بۆ دەرچووانى بەشى ژینگە

سەبارەت بە دۆزینەوہى ھەلى كار و دامەزراندنى دەرچووانى بەشى ژینگە لەسەر پرۆژەكانى كەرتى تايبەت، دواى وەرگرتنى رەزامەندى ئەنجومەنى وەزيران و بەپيى رېنمايى (١)ى سالى ٢٠٢٢ چاوداير لەسەر پرۆژەكان دانراوہ، لە سالى ٢٠٢٢ كۆى گۆشتى (٦٦) چاودايرى ژینگەيى دەست بەكاربوونە، كە لەگەڵ دامەزراوہكانى سالى ٢٠٢٣ دا گەيشتە (٢١٧)دەرچوو وەك چاوداير دامەزران لە كەرتى تايبەت لە پاريزگاكان بەم شىوہى خوارەوہ:

سالى ٢٠٢٢ دا (٦٦) دەرچوو ھەلى كاربان بۆ دۆزراوہوہ بەم شىوہەبەى خوارەوہ:

- ھەولير (١٠٤) دەرچوو.
- سلیمانى (١٤) دەرچوو.
- دھۆك (١٨) دەرچوو.
- ھەلەبجە (٦) دەرچوو.
- گەرميان (٥) دەرچوو.
- راپەرپين (٤) دەرچوو.

ئامارەكانى دەستەى پاراستن و جاككردنى ژینگە بۆ سالى ٢٠٢٣

يەكەم: پيدانى رەزامەندى بە (٢٨٥١) پرۆژە بۆ سيكتەرەكانى (پيشەسازى، پيشەسازى خوراك، خزمەتگوزارى، نيشتەجيبوون، بازرگانى، كشتوكالى، تەندروستى، ھەروەھا مۆلەتى پيدانى نەشى تيشك) بەم شىوہەبەى خوارەوہ:

- ھەولير (٩٢٧) پرۆژە.
- سلیمانى (١٠٠٦) پرۆژە.
- دھۆك (٤٤١) پرۆژە.
- ھەلەبجە (٢١) پرۆژە.
- گەرميان (٢١٧) پرۆژە.
- راپەرپين (٢٣٩) پرۆژە.

بىنەدانى رەزامەندى بۆ (٢٩) پرۆژە، كە لەگەڵ باساو رينمايەكانى تايبەت بەژینگە ناگونجین، بەم جۆرەى خوارەوہ:

- ھەولير (٠) پرۆژە.
- سلیمانى (١٦) پرۆژە.

- دهۆك (۵) پرۆژه.
- گەرمیان (۱) پرۆژه.
- راپەرپین (۷) پرۆژه.

كەيسە ياسايبەكان

دەستەى پاراستن و ژینگە بۆ سزادانى سەرپيچىكاران لەسەر ژینگە و لەبەر پابەندىبوون بە ياسا و رينمايبەكان چەندىن سكالای دژى ئەو كەس و لايبەنە داووتە دادگا بەم شيوەيەى خوارەو:

هەولتر

- كەيسەكانى دادگا و سكالآ (۴۲) كەيس.
- ئاگادارکردنەو (۴۵) كەيس.
- سزاو پيژاردن (۳۴) كەيس.
- بەلیننامە (۶۷۳) كەيس.

سلیمانی

- كەيسى دادگا (۱۸۲) كەيس.
- سزاو پيژاردن (۶) كەيس.
- بەلیننامە (۱۰۴۲) كەيس.
- ئاگادارکردنەو (۱۲۸).

دهۆك

- كەيسى دادگا و سكالآ (۳۸) كەيس.
- بەلیننامە (۳۲۰) كەيس.
- سزادان و پيژاردن (۱۰) كەيس.

گەرمیان

- كەيسەكانى دادگا (۰) كەيس.
- ژمارەى سكالآ (۶) كەيس.

هەلەبجە

- كەيسى دادگا و سكالآ (۴۵) كەيس.
- بەلیننامە (۴۴) كەيس.
- سزادان و پيژاردن (۰) كەيس.
- سەپيچى (۱۵) كەيس.

پاپەپىن

- كەيسەكانى دادگا و سكالآ (۱) كەيس.
- بەلپىنامە (۷۳) كەيس.

چاودىرى و بەدواداچوونى لىژنەكان ژىنگەبىيەكان

بۇ چاودىرى كردن و بەدواداچوونى ئەو پروژانەى رەزامەندى ژىنگەبىيان وەرگرتووە لىژنەكانى تايبەت بەم پرسە ، سەردانى ئەو پروژانە دەكەن بە چاودىرى كردنپان لە جىبەجىكردنى مەرج و رىنمايىبە ژىنگەبىيەكان.

كۆى گشتى ئەو پروژانەى لەو ماوہىيەدا پشكىن و بەدواداچوونپان بۇ كراوہ برىتى بووہ لە (۵،۱۲۴) پروژە بەم شپوہىيەى خوارەوہ:

- ھەولپىر (۷۸۷) پروژە.
- سلپمانى (۲۱۸۳) پروژە.
- دھۆك (۱۶۷۵) پروژە.
- ھەلەبجە (۳۰۱) پروژە.
- گەرمپان (۱۰۷) پروژە.
- پاپەپىن (۷۱) پروژە.

پشكىننى تاقىگەبى

لە تاقىگەكانى فەرمانگەى شارەكان چەندىن جۆرە پشكىن ئەنجام دەدرپت، لەوانە پشكىننى كىمپاوى خاك، پشكىننى بەكتىرپولۇجى ئو، پشكىننى كىمپاوى ئاو و چەندىن جۆرپكى تىرى پشكىن، ئامارى پشكىننە تاقىگەبىيەكان بەم شپوہىيە بوو:

۱. تاقىگەى ژىنگەى ھەولپىر

- ژمارەى نموونە : (۱۱۳۷).
- ژمارەى پشكىن : (۱۴۴۵۲).

۲. تاقىگەى ژىنگەى سلپمانى

- ژمارەى نموونە (۱۱۰۰).
- ژمارەى پشكىن (۱۷۴۴۰).

۳. تاقىگەى ژىنگەى دھۆك

- ژمارەى نموونە (۱۷۲۴).

- ژمارەى پشکين (۱۰۲۵۲).
- کۆى گشتى ژمارەى نموونەکان: (۳۹۶۱) نموونە.
- کۆى گشتى جۆرەکانى پشکين: (۴۲۱۴۴) پشکين.

هەلمەتەکانى ھۆشيارى و پيدانى رينمايى ژينگەي بەمەبەستى پاراستنى ژينگەي كوردستان

رئبەرى ژينگەي بۇ قوتابخانەکان ئامادە كراو، مامۇستاي وانەى زانست دەبىتتە رئبەرى ژينگەي لە قوتابخانەكەى، بۇ ئەمەبەستە دەستەى ژينگە كتيبيكى تايبەتى ئامادە كراو كە مامۇستاكان پشتى پى دەبەستن، ھەروەھا دەستە كار دەكات لەسەر بلاوكردنەوھى ھۆشيارى ژينگەي لەگەل وەزارتە پەيوەنديدارەكان لە چوارچيۆھى ئەنجومەنى پاراستن و چاكردىنى ژينگە.

لەلايەكى ديكەوھ بۇ ھۆشيار كرنەوھ و پيدانى رينمايى ژينگەي، دەستەى پاراستن و چاكردىنى ژينگەي ھەريىمى كوردستان چەند ھەلمەتتيكى ئەنجامداوھ بەم شيوەيە:

- ديوانى دەستە/ فەرمانگەى ھۆشيارى (۱۱۴۸).
- ھەولير (۶۵).
- دھۆك (۱۷۲).
- سليمانى (۴۷).
- ھەلەبجە (۲۸).
- گەرميان (۵۹).
- پاپەرين (۲۱۶).
- سۆران (۱۴۰).
- كۆى گشتى (۱۸۷۵) چالاكى.

زياد كرنى رنژەى سەوزايى

رئژەى سەوزايى لەو كارگە و پپۆژانەى پيش ياساي ژمارە ۸ى سالى ۲۰۰۸ى دەستەى پاراستن و چاكردىنى ژينگەى ھەريىم مۆلەتيان و ھەرگرتووھ و شوينى سەوزەكرديان نيبە و اتە ناتوانن رئژەى سەوزايى زياد بكەن بەم شيوەيەى خوارەوھ بوو:

- ھەولير (۴۳۴۵۰) ۲م.
- سليمانى (۷۹۴۴۶۳) ۲م، (۲۱) كم.
- دھۆك (۱۱۲۶۰۰) ۲م.
- ھەلەبجە (۱۲۰۰) ۲م.
- گەرميان (۱۶۴۶۵) ۲م.
- پاپەرين (۱۶۷) ۲م.

- كۆي گىشتى (۹۶۸۳۴۵) م ۲م كە دەكاتە (۳۸۷۳۳۸) دۆنم و (۲۱) كم.

پىكارى بىتوبىست بۇ جىبە جىكردنى راسپاردەكانى تايبەت بە دەستەي ژىنگە

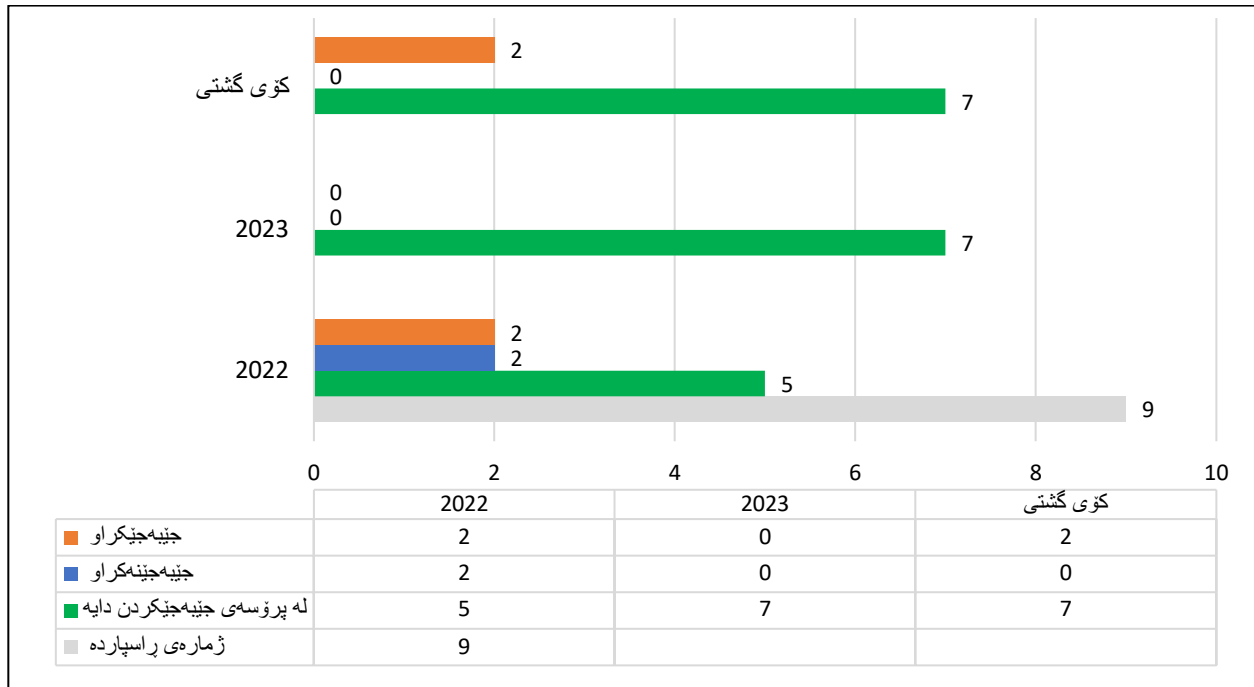
لە ئەنجامى ئەو زنجىرە وۆركشۇپ و مېزگەردانەي ئەنجامدران نووسىنگەي رىكخەرى راسپاردە نىودەولەتتېبەكان رىكارى تايبەتى ھەبوو ە لەلايەن ديوانى سەرۆكايەتى ئەنجومەنى ەوزىرانەو ە ئاراستەي لايەنە پەيوەندىدارەكان كران لەوانە داواكارى گىشتى بۇ ئەو ەي بکەونە بو ە جىبە جىكردن بەپىي راسپاردە نىودەولەتتېبەكان ەك بەشېك لەو سەقفە زەمەنىبە كە پلانەكە پىي پابەندە.

تايبەت بە باراستنى ژىنگە

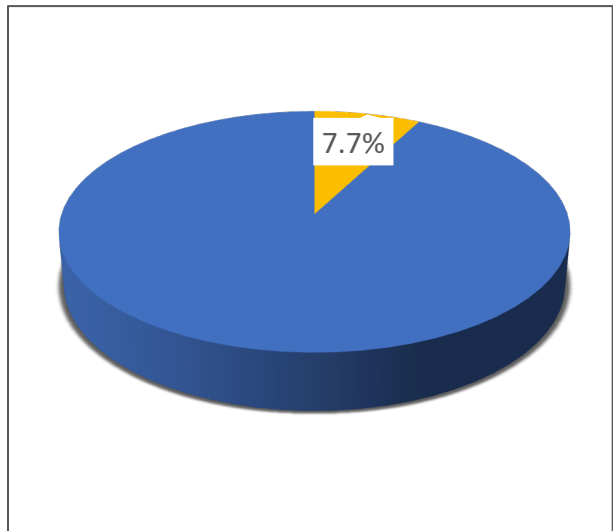
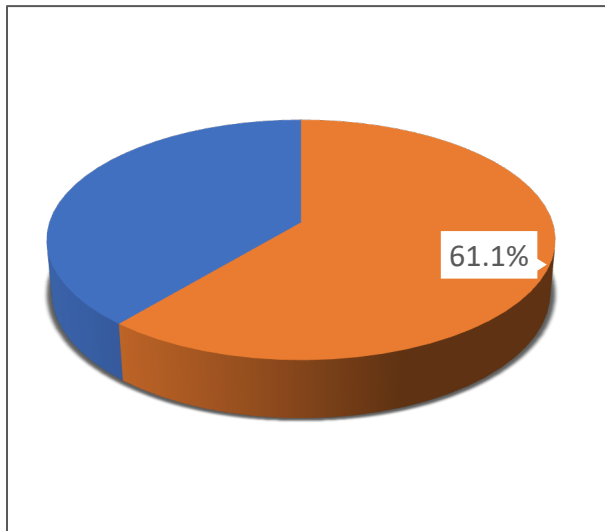
- كاراگردنى رىكخراو ەكانى تايبەت بە ژىنگە بە ەماھەنگى فەرمانگى رىكخراو ە ناھكومىيەكان، لەبەر ئەو ەي (۲۲۱) رىكخراوى تايبەت بە ژىنگە ەيە بەلام تەنھا (۳) رىكخراو كارانە.
- ەماھەنگى لەگەل رىكخراو ە نىودەولەتتېبەكان تايبەت بە ژىنگە بە مەبەستى داينگردنى ئامپىرى چاودىرگردنى ەوا .
- ەماھەنگى گردن لەگەل ەزارەتى شارەوانى بۇ بەخت گردن لەسەر ديارىگردنى (۴۵%) پووبەرى سەوزايى لە نەخۇشخانەكان.
- ەماھەنگى لەگەل ئەنجومەنى دادو ەرى بۇ دامەزراندنى دادگايەكى تايبەتمەند بە ژىنگە.
- ەماھەنگى لەگەل ەزارەتى كشتوكال بە مەبەستى دارىشتنى پلانېك بۇ پارىزگارىگردن لە دارستانە سروشتىبەكان، ەرىمى كوردستان خاوەنى زياتر لە دوو مليۆن و (۳۷۲) ەزار دۆنم دارستانى سروشتى، و (۳۵) ەزار دونم دارستانى دەستگردە.

دهسته‌ی وه‌به‌ره‌ی‌نان

له کۆی (٩) راسپارده که ئاراسته‌ی دهسته‌ی وه‌به‌ره‌ی‌نان کراوه له ساڵی ٢٠٢٢، (٢) راسپارده جیبه‌جیکراوه و (٢) راسپارده جیبه‌جی نه‌کراوه و (٥) راسپارده‌ش له پرۆسه‌ی جیبه‌جیکردندا مان. به‌راورد به ساڵی ٢٠٢٣ راسپارده جیبه‌جیکراوه‌کان وه‌ک خۆی مانه‌وه که (٢) راسپارده‌یه و راسپارده جیبه‌جینه‌کراوه‌کان نه‌ماوه، و ئه‌و راسپاردانه‌ی له قۆناغی جیبه‌جیکردنیشدا گه‌یشته (٧). به‌مه‌ش رێژه‌ی جیبه‌جیکردن ده‌کاته (٦١,١٪).

هێڵکاری ٦٢ ژماره‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کانی تاییه‌ت به‌ دهسته‌ی وه‌به‌ره‌ی‌نان

هێڵکاری ٦٣ رێژه‌ی هه‌وڵدانی دهسته‌ی وه‌به‌ره‌ی‌نان به‌پێی ژماره‌ی راسپارده‌کان هێڵکاری ٦٤ رێژه‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کان بۆ ساڵی ٢٠٢٢ و ٢٠٢٣

پاسپاردە جىبە جىكر اوه كان

۱. بەردەوامبۇون لە جىبە جىكر دىنى كاراى ستراتىژىيە تى كەمكردنە وەى ھەژارى بۇ سالى (۲۰۲۲-۲۰۱۸) و پلانى گەشە پىدانی نىشتىمانى بۇ سالى (۲۰۲۲-۲۰۱۸)، و دەستە بەر كردنى سەرچاوەى پىويست بۇ جىبە جىكر دىنان، لە پىناو بەدپىنانى ئاستىكى گوزەرانى باشتەر بۇ دانىشتوانە كەى، و بەدپىنانى ئامانجە كانى گەشە پىدانی بەردەوام.
۲. بەردەوامىدان بە برەودان بە سىياسەتە كانى پلاندانانى شارستانى بۇ زامنكردنى گەشە تەواوى سەرجمە دانىشتوان.

ئەو پاسپاردانەى كە لە پرۆسەى جىبە جىكر دىندان

۱. درىژەدان بە ئەنجامدانى چاكسازىيە كان لە پىناو باشتەر كردنى تواناى دامەزراوە كان بە چەشنىك كە بگونجىت لە گەل پلانى پەرە پىدانی بەردەوام بۇ سالى (۲۰۳۰) لە لايەن نەتەوہ يە كگرتووە كانەوہ.
۲. گرتە بەرى سىياسەتىكى گەشە پىدان بە ئامانجى چالاك كردنى كەرتى تايبەت و وە بەرھىنان وەك كار كردنىك لە سەر برەو پىدان و پاراستنى مافە كانى مرؤف.
۳. زامنكردنى تەرخانكردنى سەرچاوەى پىويست بۇ جىبە جىكر دىنى كاراى پلانى كان و ستراتىژىيە تە كانى پەيوەست بە گەشە پىدان و كەمكردنە وەى ھەژارى.
۴. درىژەدان بە برەودان و جىبە جىكر دىنى سىياسەت و ستراتىژىيە تە كانى پەيوەست بە كەمكردنە وەى ھەژارى، لە رىگاي گرتە بەرى ئەو پرۆگرامانەى سوود بە دانىشتوانە كە دەگەيەن لە پىناو بەدپىنانى ئەو پەرى راددەى گەشە و خۇشگوزەرانى.
۵. برەودانى زياتر بە گەشەى ئابوورى و كۆمە لايەتى و باشتەر كردنى ئاستى گوزەرانى خەلك.
۶. باشتەر كردنى دۇخى ئاوارە كان و زيادكردنى سەرچاوە كان بۇيان و بە كىشە كانيان بە ئەولە و بىتە دابنرپت لە نىو پرۆگرامە كانى ھاوكارى كۆمە لايەت پىدا.
۷. درىژەدان بە ھەولە كانى كەمكردنە وەى ھەژارى، بە تايبەت لە ناوچە گوندنشىنە كاندا.

لە خوارەوہ رىوشونىن، ياسا، رىنماى، رىكار و ھەنگاوى براكتىزى كە گىراوہ تە بەر لە جىبە جىكر دىنى پاسپاردە نىودەو لە تىبە كان دەخرىتە روو:

مۆلەتى پرۆژە كانى وە بەرھىنان

لە گەل دەستە كاربوونى كابىنەى نۆبەم تا كۆتايى ۲۰۲۳، نزيكەى (۳۳۳) مؤلەتى وە بەرھىنان دراوہ، ھەموو پرۆژە كانىش دەستە كار بوون و بە شىكىيان بەرھەمىيان ھەيە و ھىچ پرۆژە يە كىش لە كار نەوہ ستاوہ، تەنيا لە سالى ۲۰۲۳ دا (۸۳) مؤلەتى وە بەرھىنان. لە ھەمان كاتدا (۱۲۱۹) پرۆژە لە ھەموو ھەرىمى كوردستان پەسەند كراون و لە سالى ۲۰۲۴ مؤلەت يان پىدەدرپت و بۇ خزمەت كردنى ھەموو ھاووللاتىيانى ھەرىمى كوردستان دەبنە پرۆژە.

دروستکردنی (۲۰) ههزار به که ی نیشته جیبوون بۆ خه لکی که مده رامهت و کرئینشین

له هه ریمی کوردستان سه رووی (۲۰۰,۰۰۰) ههزار به که ی نیشته جیبوون مۆله تی وه به رهینانیان وه رگرتوو، به شیک ی زۆری خه لکی که مده رامهت یان خاوهت داها تی مامناوه ند سوو دیان لیبی وه رگرتوو، به رپز سه رۆک وه زیران ده ستپیشخه ریبی کرد بۆ دروو ستکردنی (۲۰) ههزار به که ی نیشته جیبوون له سه رتاسه ری کوردستان بۆ خه لکی که مده رامهت، ئیستاش له قۆناغی جیبه جیکردن دایه. پرۆژه که به گشتی ته نیا خۆی له م ژماره یه نابینتته وه، به لکو پرۆسه یه کی به رده وامی چه ند سالی داها توو بۆ ئه وه ی خه لکی که مده رامهت و کرئینشین له هه ریمی کوردستان سوو دی لی وه ربگرن.

پیبویسته له ماوه ی دوو سالدا ته واو بکریت و بدریت به هاوولاتیان به یه ک پیشه کی به قستی درپژخایه ن، بۆ هه ر سئ توپژ دروست ده کریت. له پال ئه وه شدا (۹) ههزار شوققه و (۴) به که ی نیشته جیبوون له لایه ن وه زاره تی ئاوه دانکردنه وه دابه شه ده کرین، به لام ده سته ی وه به رهینان پیبویسته ته مویلی بکات، به شیک ی زۆری به رپژه ی (۳۰٪ تا ۹۰٪) کاریان له سه ر کراوه، ئه مانیش پیبویستیان به بودجه یه و له گه ل ئه م (۲۰) ههزار شوققه یه ی ته واو ده کرین. به و ئامانجه ی به شیک ی زۆری هاوولاتیان سوو د له م دوو پرۆژه ی شوققه یه وه ربگرن و به سه ر ئه واندا دابه ش بکرین، له و (۲۰) ههزار به که یه، هاوته ریب هه موو خزمه تگوزارییه پیبویسته کانی تیدایه.

ئه و پرۆژانه ی که موکوپری خزمه تگوزارییان

پرۆژه نوییه کان پیبویسته به پیبی ستاندارد بیت و هه موو خزمه تگوزارییه کانی تیدابیت. له ماوه ی رابردوودا له گه ل وه زاره تی په روه رده چه ندین قوتابخانه له لایه ن وه به رهینه رانه وه دروو ستکراون، ئه و پرۆژانه ی پبشتر قوتابخانه یان نه بووه له سه ریان سه پینراوه دروو سته بکه ن، به شیکیش خۆیان وه ک خۆبه خش قوتابخانه یان دروو ستکردوو.

خسته نه رووی نه خشه ی وه به رهینانی ته واوی پرۆژه کانی گه شتوگوزار

له سالی ۲۰۲۳ تیکرای پلانه کانی وه به رهینان گۆراوه، واته پلانی وه به رهینان به شبه ش کراوه. سه ره تا له گه ل ده سته ی گه شتوگوزار نه خشه ی وه به رهینانی ته واوی پرۆژه کانی گه شتوگوزار ده خرپته دوو توپبی نه خشه ی وه به رهینانی گه شتیار ی به هاو به شی له گه ل ده سته ی گه شتوگوزار. ئه م پرۆژانه هه چ گرفتیکیان نبیه ته نیا وه به رهینه ر له ماوه یه کی زۆر که مدا مۆله تی پبده درپت و له رۆتینی فه رمانگه کانی حکومه ت ده رده چپت.

ده سته ی وه به رهینان له سه روبه ندی دروو ستکردنی نه خشه یه کی وه به رهینانی بچوو ککراوه له بواری کشتوکال به هه ماهه نگی له گه ل وه زاره تی کشتوکال و سه رچاوه کانی و له بواری پبشه سازی له گه ل وه زاره تی بازرگانی و پبشه سازی، هه نگاوه کان بۆ دروو ستکردنی ناوچه پبشه سازییه کان له ۲۰۲۳ ده چه سپین و ده ستپبده کرین، که ئیستا نزیکه ی (۸) ناوچه ی پبشه سازی ئاماده یه .

بەرنامە ھەيە ئاستى ۋەبەرھەيئەت بە نەزىكەي (۳۰% تا ۵۰%) زىاد بىكرى بۇ ئەم مەبەستەش فەرمانگە ۋە شوپىنى ئىشكردى نوپى دروستكردوو، كادىرى نوپى بۇ دامەزراو. بەرنامە ھەيە لە سەرتاسەرى ھەرىمى كوردستان لە (۸) فەرمانگە يەكەي تايبەت بە ناوى (يەكەي خەزمەتگوزارىيى ۋەبەرھەيئەران) بىكرىتەو.

ھەيئەت ۋەبەرھەيئەت بۇ پىرۆژە خەزمەتگوزارىيەكان

پىرۆژەي خەزمەتگوزارى لە تىكرى سىكتەرەكان، ھاوتەرىب لەگەل پىرۆژەكانى دىكە لە سىكتەرەكانى دىكەي ئابوورى لە ھەرىمى كوردستان كارى لەسەر دەكرىت. لە ھەمووى گىرنگىر بەستەنەو ھى شارەكانى ھەرىمى كوردستانە بە ھىلى شەمەندەفەرەو. لە ئىستادا چەند ۋەزارەتتىكى حەكومەتى ھەرىمى كوردستان كارى لەسەر دەكەن ۋە ھەولەكان لە ئارادان بگاتە قۇناغى كۇتايى بۇ دانانى نەخشە ۋە پلانى كاركردن ۋە ئەنجامدانى رىكارەكانى پىدانى مۇلەت ۋە جىبەجىكردى ئەم پىرۆژەيە جىبەجى بىكرىن.

پىرۆژەي دىكەش ھەن بۇ خەزمەتكردى ھاوولتايى ھەرىمى كوردستان كارى لەسەر دەكرىت بۇ نمونە لە سىكتەرەي بانك ۋە ئاو ۋە ئاوپۇ ۋە غازى مالان، كۆمەللىك پىرۆژەي تر ھەيە ئىشى لەسەر دەكرىت؛ ۋەك بابەتى كشتوكال ۋە گەياندنى ئاو بە زەويى كشتوكالى، ئەوانە ھەمووى لە چوارچىوئەي ئەو پىرۆژانەن كە حەكومەتى ھەرىمى كوردستان گىرنگى پى بىدات ۋە لە داھاتوودا كارى زىاترى لەسەر دەكرىت.

لە كابىنەي نۇيەمى حەكومەتى ھەرىمى كوردستان (۳۹۵) مۇلەتى پىرۆژە دراو لە سىكتەرە جىاجىياكان، ھەروەھا دەستەي كار بە شىوئەي راستەوخۇ (۳۰،۰۰۰) ۋە بە شىوئەي ناراستەوخۇ (۴۵،۰۰۰) ھەلى كارى رەخساندوو.

تەنيا لە سالى ۲۰۲۳ دا (۱۴۵) مۇلەتى ۋەبەرھەيئەن بە (۱۴۵) پىرۆژە دراو لە سىكتەرە جىاجىياكان، دەستەي كار (۸۵۰۰) ھەلى كارى رەخساندوو. پىرۆژەكانى ۋەبەرھەيئەن لە پارىزگاي ھەلەبجە لاوازن بۇ ئەمە مەبەستە ئاسانكارى زىاتر بىكرىت بۇ ئەو كۆمپانىيايانەي پىرۆژەي ۋەبەرھەيئەن لە ھەلەبجە ئەنجام دەدەن.

ئەو پىرۆژانەي كە مۇلەتى ۋەبەرھەيئەن پىدراو لە چوارچىوئەي راسپاردەكان بە مەبەستى باشتركردن ۋە چالاك كرىنى ۋەبەرھەيئەن، كەمكردەنەو ھەزارى ۋە بەدەيھەيئەن خۇشگوزەرانى.

لەم رووئە لە سالى ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۳ دەستەي ۋەبەرھەيئەن (۴۰۵) مۇلەتى داو بە (۳۹۹) ۋەبەرھەيئەن خۇمالى، (۳) بيانى، (۳) ھاوبەش، كە دابەشكراو لەسەر ئەم سىكتەرەنەي خوارەو:

خەشتەي ۴۴ ژمارەي پىرۆژەكانى ۋەبەرھەيئەن

ژمارەي پىرۆژەكانى ۋەبەرھەيئەن لە سالانى ۲۰۱۹ - ۲۰۲۳	
۱۵	۲۰۱۹
۷۱	۲۰۲۰
۷۰	۲۰۲۱
۹۴	۲۰۲۲
۱۵۵	۲۰۲۳
۴۰۵	كۆي پىرۆژەكان

سېكتەرەكان:

- لە سېكتەرى بازارگانی (۹۴) پرۆژە.
- لە سېكتەرى بانك و خزمەتگوزارییەكانى دارایی (۲) پرۆژە.
- لە سېكتەرى تەندروستى (۲۶) پرۆژە.
- لە سېكتەرى پېشەسازى (۱۰۳) پرۆژە مۆلەتى پېدراوه.
- لە سېكتەرى خزمەتگوزارى (۳) پرۆژە مۆلەتى پېدراوه.
- لە سېكتەرى گەشتیاری (۵۵) پرۆژە مۆلەتى پېدراوه.
- لە سېكتەرى فېرکردن (۳۸) پرۆژە مۆلەتى پېدراوه.
- لە سېكتەرى كشتوكال (۱۷) پرۆژە مۆلەتى پېدراوه.
- لە سېكتەرى نېشتەجېبوون (۵۷) پرۆژە مۆلەتى پېدراوه.
- لە سېكتەرى ھونەرى (۲) پرۆژە مۆلەتى پېدراوه.
- لە سېكتەرى ھەرزىش (۸) پرۆژە مۆلەتى پېدراوه.

رېكارى پېوېست بۆ جېبەجېكردنى راسپاردەكانى تايەت بە دەستەى ھەبەرھېنان

لە ئەنجامى ئەو زنجیرە وۆركشۆپ و مېزگەردانەى ئەنجامدران نووسینگەى رېكخەرى راسپاردە نۆدەولەتییەكان رېكارى تايەتى ھەبوو و لەلایەن دیوانى سەرۆكایەتى ئەنجومەنى ھەزیرانەو ھە ئاراستەى لایەنە پەيوەندیدارەكان کران لەوانە دەستەى ھەبەرھېنان بۆ ئەوئەى بکەونە بواری جېبەجېکردن بەپېی راسپاردە نۆدەولەتییەكان ھەك بەشېك لەو سەقفە زەمەنییە كە پلانەكە پېی پابەندە.

تايەت بە پاراستنى ژینگە

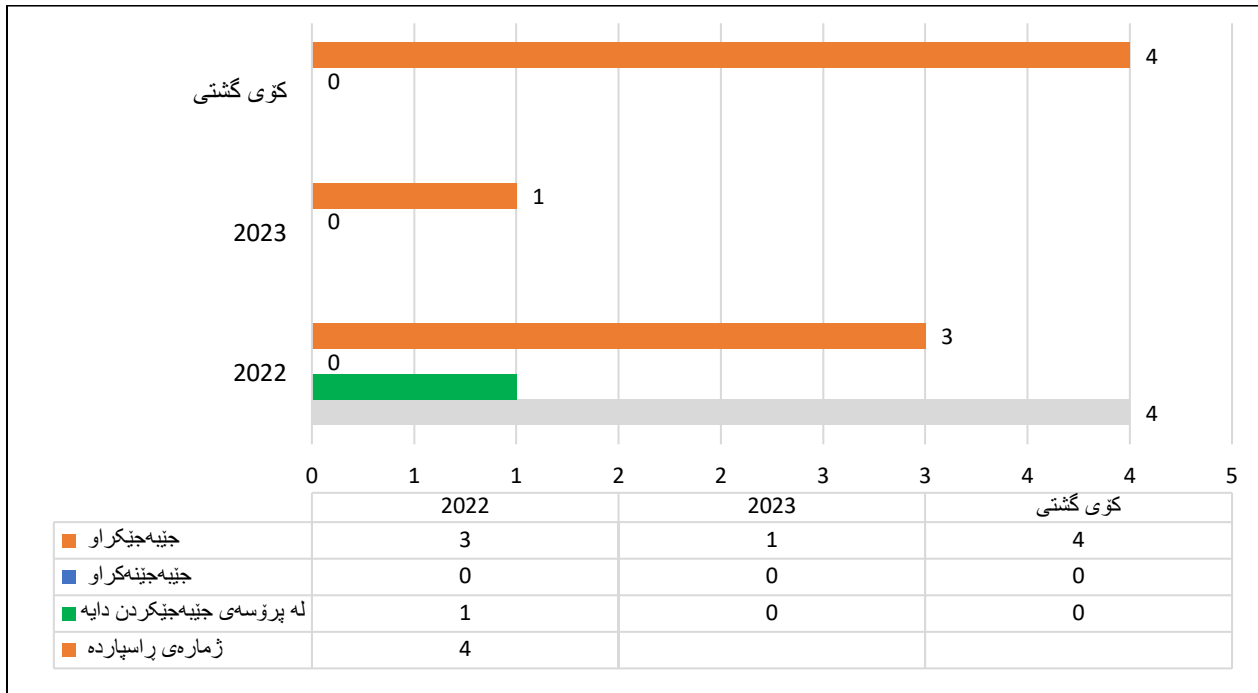
- بەدواداچوونى زیاتر بۆ پرۆژە نېشتەجېبوونەكان لەبەر ئەوئەى پابەند نین بە پېنمایى ژینگەى و چاندنى سەوزایى بەپېی پېوېست.
- زیادکردنى سەوزایى لە پرۆژەكانى نېشتەجېبوون ھەروەھا لە مزگەوت و پەرسنگاگان.
- گەپانەو بۆ بەكارھېنانى بەردى سروشتى بۆ دروست کردنى بالەخانەكان، چونكە ئەو كەرەستانەى ئیستا بەكاردەھېنرېن لە رووى كوالیتییەو ھە شیاو نین.

تايەت بە مافەكانى كەمئەندامان و كەسانى خاوەن بېداوېستى تايەت

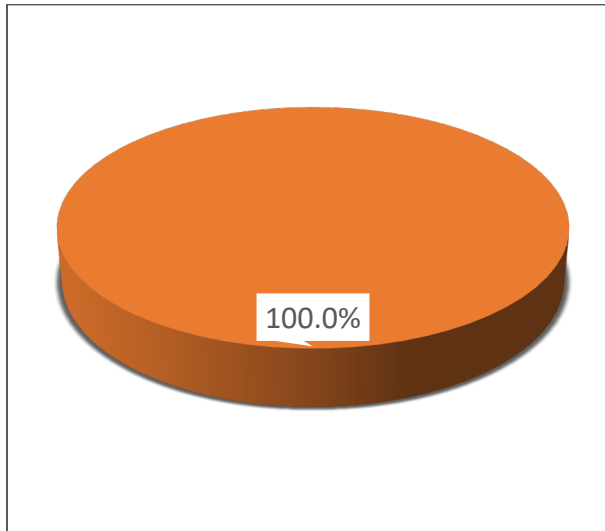
دابىنکردنى شوپنى نېشتەجېبوون بە قیستى مانگانەى دەپرێژخایەن

دهزگای گشتی کاروباری مین

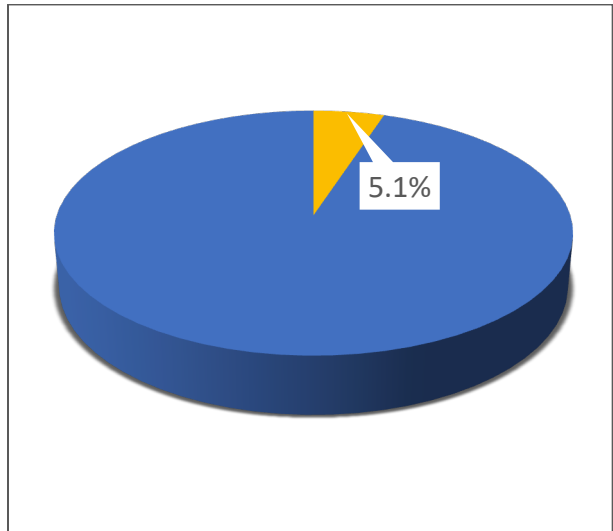
له کۆی (٤) راسپارده که ئاراسته‌ی دهزگای گشتی کاروباری مین کراوه له سالی ٢٠٢٢، (٣) راسپارده جیبه‌جیکراوه و (١) راسپارده له پرۆسه‌ی جیبه‌جی کردندا مان. به‌راورد به سالی ٢٠٢٣ راسپارده جیبه‌جیکراوه‌کان به‌رزبوونه‌ته‌وه بۆ (٤)، لیره‌دا گشت راسپارده‌کانی جیبه‌جیکردوو و پێویسته به‌برده‌وامی کار له‌سه‌ر راسپارده جیبه‌جیکراوه‌کان بکات. به‌مه‌ش رێژه‌ی جیبه‌جیکردن ده‌کاته (١٠٠٪).

هێلکاری ٦٥ ژماره‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کانی تاییه‌ت به‌ دهزگای گشتی کاروباری مین

هێلکاری ٦٧ رێژه‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کان بۆ سالی ٢٠٢٢ و ٢٠٢٣

هێلکاری ٦٦ رێژه‌ی هه‌ولدانێ دهزگای مین به‌پێی ژماره‌ی راسپارده‌کان

راسپاردە جىيە جىكرادە كان

۱. درىژەدان بە ھاوکارىکردن لەگەڵ دەسلەتە نىشتىمانىيە پەيوەندىدارە كان بە كاروبارە كانى پەيوەست بە مېنەو ھە پۈرسە گشتگىرانەدا كە تايبەتن بە مېن بۇ ئەوھى دۇخىكى سەلامەت و ئارام بەدى بھېنرېت بۇ كۆمەلگە پېشوازىكارە كان و گەپاوە كان.
۲. خستەن گەپى ھەولې چىر بۇ لابرېنى سەر جەم پاشماو ھە كانى جەنگ و ھۆشيار كىردنەو ھە لە بارەى جۆرە جىاوازە كانىيان، بە گرتە بەرى رېككارى پاراستن و دەستە بەر كىردن چاودېرى تەندروستى پېويست بۇ ئەو مندالانەى دوو چارى برىندار بوون يان نەخۆش بوونەتەو ھە.
۳. دارشتنى پلانېكى بە پەلە بە ئامانجى لابرېنى ئەو مېنەو و ئامادە كىردنەو ھى ناوچە زىانلېكە و توو ھە كان تاو ھە كو ژيانېكى ئاراميان بۇ بگەپىنرېتەو ھە، ھەرو ھە راسپاردەى ئەو ھە بۇ دەولەتە ئەندامەكە دەكات كە برەو بە ھاو كارى بدات لەگەڵ ئاژانس و رېكخراو ھە نېودەولەتى و ھەرېمايە تىيە تايبەتمەندە كان بەم بوارە.
۴. ئەو كارىگە رىيەى دروست دەپېت بە ھۆى ناكۆكى چەكدارى و كىردەو ھە توندوتىژە كانى دىكەو ھە كە دژى دانىشتوانى مەدەنى ئەنجام دەدرېن و دەپېتە ھۆى ئاوارە بوونيان لە دەولەتە ئەندامەكەدا زىاتر لە سەر كە مئەندامە كان رەنگەداتەو ھە بە بەراورد بە بەشە كانى دىكەى دانىشتوان، لەگەڵ زىادبوونى رېژەى پېكرانى كە سانى كە مئەندامان بە ھۆى ناكۆكىيەو ھە و لە ئەنجامى كەمى خزمەتگوزارىيە پزىشكىيە كان و خزمەتگوزارىيە بئەرتىيە كانى دىكەو بە تايبەتى لە ھەرېمى كوردستاندا.

لە خوارەو ھە رېوشوېن، ياسا، رېنمايى، رېكار و ھەنگاوى پراكتىزى كە گىراو ھەتە بەر لە جىيە جىكرادى راسپاردە نېودەولەتىيە كان دەخىرېتە روو:

پاك كىردنەو ھى زەوى و زارە كان لە مېن

دەزگای مېن (۲۹) پىرۆژەى لە ناوچە جىاجىاكانى ھەرېم بەگەپخستوو ھە بۇ پاك كىردنەو ھى زەوى و زارە كان لە مېن و گەپاندەو ھى ئاوەدانى بۇيان. لە سالى ۲۰۲۲ تىمە كانى دەزگای ناوبراو بە ھاوبەشى لەگەڵ رېكخراو ھە پەيوەندىدارە كان زىاتر لە (۲،۳۱۶،۷۵۶) مەتر دوو جا رووبەرى پېسبوو بە مېن پاك كىردۆتەو ھە. لە سالى ۲۰۲۳ (۱،۰۰۵،۰۱۵) مەتر دوو جا زەوى پاك كىراو ھە.

زەوى پاك كىراو لە سالى ۲۰۲۳ لە بارىزگاكانى ھەرېمى كوردستان:

خستەى ۴۵ ئامارى زەوى پاك كىراو

كۆى گشتى	زەوى پاك كىراو لە سالى ۲۰۲۳
۱،۰۰۵،۰۱۵	كۆى گشتى زەوى پاك كىراو بە ۲م لە لاين دەزگای مېنەو ھە
۸۵۸،۰۵۷	كۆى گشتى زەوى پاك كىراو بە ۲م لە لاين رېكخراو ھە كان
۰	كۆى گشتى زەوى پاك كىراو بە ۲م لە لاين كۆمپانیاكانى كەرتى تايبەت
۸۵۹،۰۶۲	كۆى گشتى

خشتەى ۴۶ نامارى ئاوبردنى پارچەى تەقەمەنى

كۆى گشتى	تەقەمەنى لە سالى ۲۰۲۳
۵۴۸,۷۲۶	كۆى گشتى ئاوبردنى پارچەى تەقەمەنى لە لايەن دەزگای ميينەوہ
۶۵۰	كۆى گشتى ئاوبردنى پارچەى تەقەمەنى لە لايەن رېكخراوہكان
۵۴۹,۳۷۶	كۆى گشتى

پيدانى مۆلەت بۆ كۆمپانيا و رېكخراوہكانى تايبەت بە مین

دەزگای مین بە بەردەوامى مۆلەت دەدات بە كۆمپانيا و رېكخراوہكانى پەيوەست بە مینەوہ لە ھەرئىمى كوردستان، وەك كە خشتەى خواروہ ھاتووہ:

خشتەى ۴۷ نامارى مۆلەت پيدان

كۆى گشتى	ژمارەى مۆلەت پيدان لە سالى ۲۰۲۳
۸	ئويكردنەوہى مۆلەت بۆ كۆمپانيا
۰	پيدانى مۆلەت بۆ كۆمپانيا
۵	ئويكردنەوہى مۆلەت بۆ رېكخراو
۱	پيدانى مۆلەت بۆ رېكخراو
۱۴	كۆى گشتى

ھەلمەتەكانى ھۆشياركردنەوہ لە مین و تەقەمەنىيەكان

تيمەكانى ھۆشياركردنەوہ لە مەترسيەكانى مین و تەقەمەنى لە سالى ۲۰۲۲ دا چەندىن ھەلمەتى و شيار كردنەوہ پان لە شار و شارۆچكە و گوند و كەمپى ئاوارەكان ئەنجامداوہكە، لە سالى ۲۰۲۲ تيمەكان ھەلساون بە دابەشكردنى (۱۹۵,۸۶۹) پۆستەر، ناميلكەى رېبەرى ھۆشياركردنەوہ و جوړى ترى ھوشياركردنەوہ، لە سالى ۲۰۲۳ دا تيمەكان ھەلساون بە دابەشكردنى (۱۵,۵۰۴) پۆستەر، ناميلكەى رېبەرى ھۆشياركردنەوہ ليفايت و كارتى زانىارى پەيوەنديكردن، بەتايبەتى بەسەر خەلكى ئەو ناوچانەى مەترسى مينيان لەسەرە. خولى ھوشياركردنەوہ لە كەرەستەى تەقەمەنى، چاودېرى سەلامەتى:

خشتەى ۴۸ ژمارەى خولى راپھينان

ژمارەى بەشداربووان	كۆى گشتى	ئەنجامدانى خولى راپھينان لە سالى ۲۰۲۳
۳۵	۳	ژمارەى خولى راپھينانى ئەنجامدراو لە لايەن دەزگای ميينەوہ
۱۳۹	۱۲	ژمارەى خولى راپھينانى ئەنجامدراو لە لايەن رېكخراوہكان
۱۷۴	۱۵	كۆى گشتى

خشتەى ۴۹ ژمارەى سوودمەندان لە ھۆشيارىکردنەوہ

کۆى گشتى	ژمارەى گۆند/كەمپە سەردانكراوہكان لە تەقەمەنى لە سالى ۲۰۲۳
۳۵۳	ژمارەى گۆند/كەمپە سەردانكراوہكان
۵۴۱	ژمارەى كۆبونەوہكان لەگەل سوودمەندان
۷,۶۹۸	ژمارەى سوودمەند (پياو) لە (۱۸) سالى بەسەرەوہ
۱,۸۹۳	ژمارەى سوودمەند (ئافرەت) لە (۱۸) سالى بەسەرەوہ
۱,۶۴۲	ژمارەى سوودمەند (گەنج - نير) لە (۱۳ - ۱۷) سالى
۱,۷۵۹	ژمارەى سوودمەند (گەنج - مئ) لە (۱۳ - ۱۷) سالى
۳,۶۹۰	ژمارەى سوودمەند (مندال - نير) لە (۶ - ۱۲) سالى
۳,۹۸۵	ژمارەى سوودمەند (مندال - مئ) لە (۶ - ۱۲) سالى
۲۰,۶۶۷	كۆى گشتى

ژمارەى قوربانىيانى مین و تەقەمەنى لە نیوان سالى ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

لە سالى ۲۰۲۲، (۳۶) كەس بەھۆى ھەلگرتنەوہى مینەوہ گيانيان لەدەستاوہ و بە شەھیدی سەنگەر ھەژماركراون و (۷۸) پيشمەگەرى پەككەوتە ھەيە كە مووچەيان بۆ براوہتەوہ. لە سالى ۲۰۲۳، (۲۳) كەس بونە قوربانى مین لە پاريزگاكانى ھەولير، سلیمانى، دھۆك، ھەلەبجە، گەرميان.

خشتەى ۵۰ ژمارەى قوربانىيانى مین و تەقەمەنى

کۆى گشتى	ژمارەى قوربانىيانى مین و تەقەمەنى لە سالى ۲۰۲۳
۱۳	ژمارەى بريندار
۱۰	ژمارەى كوژراو
۲۳	كۆى گشتى

قەرەبوو كىردنەو ە و خزمەتگوزارى

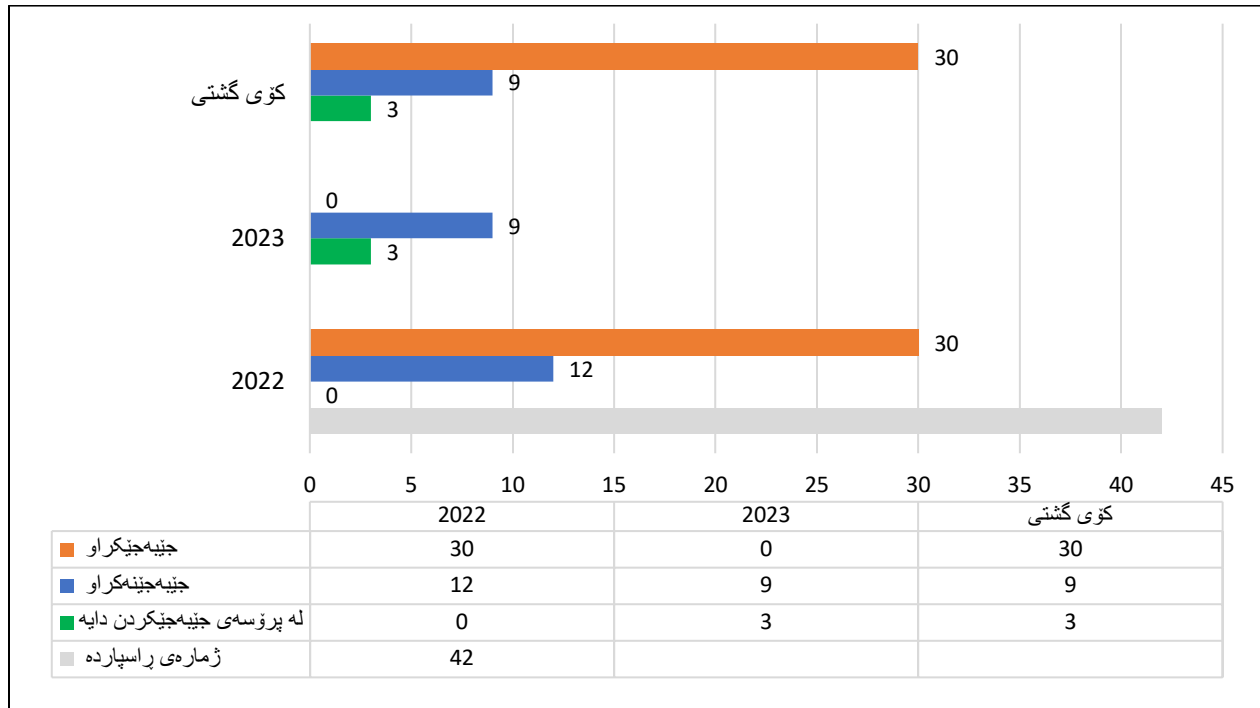
يارمەتيدانى قوربانىياني مین لەلايەن سەنتەرى پەلى دەستگرد و راهینانەوہى ھەولیر، سلیمانى، دھۆك، و ICRC:

خشتەى ۵۱ ژمارەى يارمەتيدانى قوربانىياني مین و تەقەمەنى

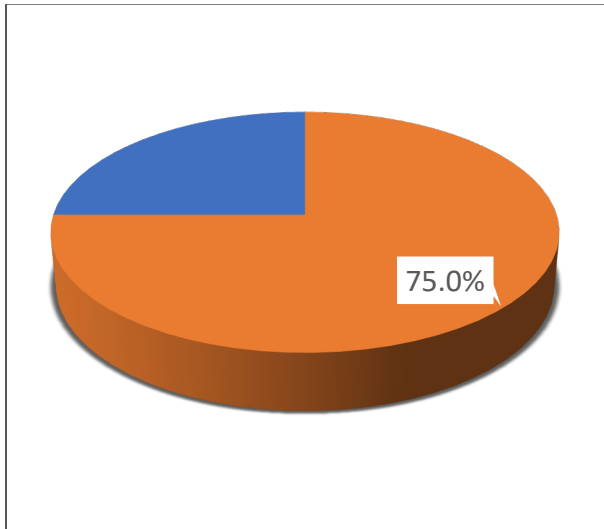
كۆى گشتى	يارمەتيدانى قوربانىياني مین لە سالى ۲۰۲۳
۵,۳۹۶	ژمارەى نەخۆش
۰	ژمارەى چارەسەرى دەروونى
۳,۸۵۲	ژمارەى چارەسەرى سروشتى ئەنجامدراو
۲,۴۸۳	ژمارەى چاكگردنەوہى پەلى دەستگرد
۱۱	ژمارەى كورسى جولۆ (wheel chair) ى پيشكەشكراو
۷۷۵	ژمارەى ياريدەدەرى رۇبشتنى پيشكەشكراو
۵۳۷	ژمارەى كورسى WC پيشكەشكراو
۵	ژمارەى ئەو كەمئەندامانەى چاككارى خانوبەرەيان بۇ كراوہ
۲	ژمارەى وەرشەى يارمەتى بۇ كەمئەندامان
۱	پروژەى داھات بۇ كەمئەندامان سوودمەندى راستەخۆ
۰	ژمارەى كەمئەندامان كە راهینانى پيشەبيان پيكراوہ
۶۰	ژمارەى پالپشت (Orthosis) ى دروستكراو
۷۵	ژمارەى پەلى سەرەوہى دروستكراو
۳۷۰	ژمارەى پەلى خوارەوہى دروستكراو
۱۳,۵۶۷	كۆى گشتى

ئەنجوومەنى بالاي خانمان و گەشەپيدان

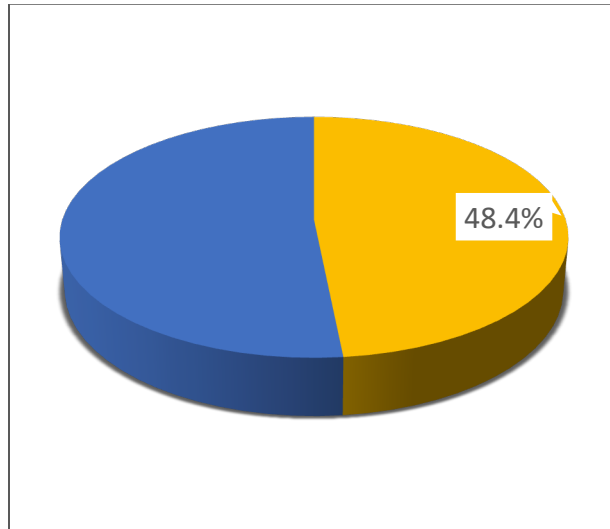
لە كۆي (٤٢) راسپاردە كە ئاراستەي ئەنجوومەنى بالاي خانمان و گەشەپيدان كراوہ لە سالي ٢٠٢٢، (٣٠) راسپاردە جيبە جيكراوہ و (١٢) راسپاردە جيبە جي نہ كراوہ. بەراورد بە سالي ٢٠٢٣ راسپاردە جيبە جيكراوہ كان (٣٠) راسپاردە يە و راسپاردە جيبە جي نہ كراوہ كان كەم بوونەوہ بۆ (٩) راسپاردە، و ئەو راسپاردانەي لە قوناعي جيبە جيكرودنيشدان گەيشتە (٣). بەمەش ريزەي جيبە جيكرودن دەكاتە (٧٥٪).

هیلکاری ٦٨ ژمارەي جيبە جيكرودني راسپاردەكاني تايبەت بە ئەنجوومەنى بالاي خانمان و گەشەپيدان

هیلکاری ٧٠ ريزەي جيبە جيكرودني راسپاردەكان بۆ سالي ٢٠٢٢ و ٢٠٢٣

هیلکاری ٦٩ ريزەي هەولدانى ئەنجوومەن بە پيى ژمارەي راسپاردەكان

راسپاردە جىبە جىكاراۋە كان

۱. چوونە نىۋو رېككەۋەتتنامەى نەھىشتىنى ھەموو جۆرە جياكارىيەك دژ بە ئافرەتان (پېشتىر عىراق چۆتە نىۋو ئەم رېككەۋەتتنامەىيەۋە).
۲. پەسەندىردىنى پىرۆتۆكۆلى ئارەزوومەندانەى رېككەۋەتتنامەى نىۋودەۋلەتى نەھىشتىنى ھەموو جۆرە جياكارىيەك دژى ئافرەتان، و بە زووترىن كات ئەو ھەمواركدنە پەسەند بىكرېت كە لە ماددەى ۱/۲۰ كراۋە لە پەيوەندىدا بە كاتى كۆبونەۋەى لىژنەكە.
۳. كشانەنەۋەى ئەو تەحەفوزانەى گوزارشتىيان لىكاراۋە لە ئاست رېككەۋەتتنامەى نەھىشتىنى ھەموو جياكارىيەك دژى ئافرەتان، لەپېناۋ ھەلۋەشانەنەۋەى سەرجم ياسا و پراكتىزە جياكارىيەكان و زامىنردىنى يەكسانى لە سەرجم ئەو پىرسانى پەيوەست بە پەيوەندىيە خىزانى و ھاوسەرگىرىيەكان، و ھەلۋەشانەنەۋە ئەو ھوكمە ياساىيانەى كە لىخۇشبوون لەخۇدەگرن بۇ ئەو لاقەكارانەى ھاوسەرگىرى لەگەل قوربانىيەكانىياندا دەكەن.
۴. پەلەكردن لە پىداچوونەۋەى ياساى سزادان و ياسا بەركارەكان لەپېناۋ گونجاندىيان لەگەل پىۋەرە نىۋودەۋلەتتىيەكان بەتايىبەتى ياساى نەھىشتىنى ھەموو جۆرە جياكارىيەك لە دژى ئافرەتان و رېككەۋەتتنامەى مافەكانى مىندال، ھەرۋەھا جارنامە و كارنامەى پەكىن.
۵. ھەلۋەشانەنەۋەى ماددەكانى (۱۲۸، ۱۳۰، ۱۳۱) لە پەيوەندىدا بە تاوانەكانى شەرەفەۋە (پاساۋى سووكىردىنى سزا، پالئەرەى شەرەفمەندانە).
۶. ھەلۋەشانەنەۋەى سەرجم ئەو ئەھكامانەى ياساى سزادانى عىراق كە بوار بە توندوتىژى خىزانى دەدەن و ھەمواركدنەۋەى.
۷. ھەمواركدنەۋەى ماددەى (۹) لە ياساى بارى كەسى لە پەيوەندىدا بە ھاوسەرگىرى زۇرەملىيەۋە.
۸. ھەلۋەشانەنەۋەى ياساى بوونى سزادانى جەستەى بە گوپىرەى ماددەى ۱/۴۱/بىرگە لە ياساى سزادان كاتىك كە سزادانى جەستەى پىاۋان لەسەر ھاوسەرەكانىيان يان باۋكان و دايكان و مامۇستايان لەسەر مىندالان لەخۇدەگرېت، "ئەگەرچى لە سنوورى رېپىدراۋ بە گوپىرەى ياسا يان نەرىت بېت".
۹. چىركردنەۋەى ھەۋلەكانى نەھىشتىنى جياكارى فرەلايەن كە رووبەروۋى ئافرەتانى كەمئەندامى سەر بە پىكھاتە ئىتىنى يان ئايىنى يان زمانەۋانى دەبنەۋە.
۱۰. چىركردنەۋەى ھەۋلەكانى نەھىشتىنى جياكارى فرەلايەن كە رووبەروۋى ئافرەتان و كچانى كەمئەندام دەبنەۋە، و گرتنەبەرى رېككارى كارا لەم روۋەو.
۱۱. جىبەجىكردىنى تەۋاۋى رېككارەكانى تايىبەت بە نەھىشتىنى جياكارى فرلايەن، بەتايىبەتى جياكارى دژى ئەو ئافرەتە كەمئەندامانەى لە ناۋچە گوندنشىنەكاندا دەژىن و ئافرەتانى كەمئەندامى نىۋو ئاۋارەكان يان پەنابەران يان كۆچبەران، و ئافرەتانى كەمئەندامى سەر بە پىكھاتە ئىتىنى يان ئايىنى يان زمانەۋانىيەكان (ئەم راسپاردەيە راستەۋخۇ ئاراستەى حكومەتى ھەرئىمى كوردستان كراۋە).
۱۲. گشتاندىنى لەبەرچاۋگرتنى لەخۇگرتنى كەمئەندامىتى لە نىۋو پلانى كارى ھەرئىمايەتى لە پىناۋ جىبەجىكردىنى بىپارى ئەنجومەنى ئاسايشى ژمارە ۱۳۲۵ بۇ سالى ۲۰۰۰ لەبارەى ئافرەت و ئاشتى و ئاسايشەۋە.

۱۳. گشتاندنی لە بەر چاوگرتنی لەخۆگرتنی جیندەری لە سیاسەتەکانی پەيوەست بە پرسى كەمئەندامىتى و ئەنجامنەدانى گشتاندن بۆ لەخۆگرتنى پرسى كەمئەندامىتى لەو ياسا و سياسەتە تانەى پەيوەستن بە پرسە جیندەرییەکانەو، وەك ستراتىژییەتى نىشتىمانى بە برەودان بو دۆخى ئافرەتى عىراقى بۆ ماوەى نىوان (۲۰۱۴-۲۰۱۸)، و ستراتىژییەتى نىشتىمانى بەرەنگاربونەوہى توندوتیژی دژ بە ئافرەت ۲۰۱۳، و پلانى كاری نىشتىمانى بۆ جیبەجیکردنى برپارى ئەنجومەنى ئاسایشى ژمارە ۱۳۲۵ بۆ سالى ۲۰۰۰ لەبارەى ئافرەت و ئاشتى و ئاسایشەوہ بۆ ماوەى نىوان ۲۰۱۴-۲۰۱۸، و ستراتىژییەتى نىشتىمانى پەرەپیدانى بارودۆخى ئافرەت لە ھەریمی كوردستان بۆ ماوەى نىوان ۲۰۱۳-۲۰۱۹.
۱۴. بلاوکردنەوہى كەلتورى جياكارینەکردن لە رییى زیادکردنى پرۆگرامە حكومىیەكان بە ھاوكارى لەگەل ریکخراوەكانى كۆمەلگەى مەدەنى.
۱۵. گرتنەبەرى پرۆژە ياسای پەيوەست بە توندوتیژی خیزانى و گۆرپىنى ئەو ياسایە پاساوى شەرف دەھینیتەوہ وەك بەرگرییەكى ياسایى بۆ ئەنجامدانى توندوتیژی دژى ئافرەتان.
۱۶. پاراستنى ئەو ئافرەتە تانەى ھەوأل دەدەن لەبارەى ھالەتەكانى توندوتیژی خیزانى.
۱۷. گرتنەبەرى ریکكارى كارا بە بەشدارى راستەقینەى ئەو ریکخراوانەى نوینەرایەتى ئافرەتان و كچانى كەمئەندام دەكەن، بۆ گشتاندنى لەبەرچاوگرتنى تىپروانىنى كەمئەندامىتى لە سەرجم سياسەت و ياسا پەيوەندیدارەكان بە پرسە جنسىیەکانەوہ، لە نىویاندا پرۆژە ياسای پاراستنى توندوتیژی خیزانى و بۆ گشتاندنى لەبەرچاوگرتنى روانگەى جیندەرى لە سەرجم سياسەت و ياسا پەيوەندیدارەكان بە پرسى كەم ئەندامىتىیەوہ.
۱۸. ئاویتەکردنى پەرسىیەكان/رېچكەى جیندەرى لە ياسا و سياسەت و پلان و پرۆگرام و بودجە نىشتىمانىیەكاندا.
۱۹. برەودان بە ژینگەى كەمى پالپشت بۆ توانادارکردنى ئافرەتان و پەرەپیدانىان لە بواریەكانى ئابوورى و كۆمەلایەتى و كەلتورىیدا.
۲۰. زامنکردنى جیبەجیکردنى ستراتىژییەتى نىشتىمانى بۆ نەھىشتنى توندوتیژی دژى ئافرەتان.
۲۱. زامنکردنى بەشداریکردنى ئافرەتان و مندالان و كەسانى كەمئەندام لە دانانى ياسا و پرۆگرامەكانى پەيوەست بە گۆرپانى ژینگە و كەمکردنەوہى مەترسىیەكانى كارەساتە ژینگەىیەكان.
۲۲. دارپشتنى ستراتىژییەتیک بۆ ریکگىکردن لە مەترسى جياكارى و لەكەدارکردن و پەراویزخستنى ئەو ئافرەت و مندالانى نىو ئاوارە ناوخبیەكان كە سەر بە ریکخراوى داعش، و رزگاربووان و گەراوہكان و ئاوارەبووہكان و پەرخساندى ھەلومەرجى پىويست بۆ دووبارە ئاویتەکردنەوہيان لە كۆمەلگەدا.
۲۳. ھاوسەنگى لە نىوان ھەردوو رەگەزدا لە میانەى دامەزراندنى فەرمانبەران و بەخشىنى پۆستى وەزارى و دامەزراندن لە پۆستە سياسىیە بالاکاندا .
۲۴. زامنکردنى بەشداریکردنى ئافرەتان، لە نىویاندا ئەوانەى سەر بە پیکھاتى ئاینى و نەتەوہى و مەزھەبىیەكان، لە پرۆسەكانى ئاشتى نىودەوئەتى و میکانیزمەكانى دادپەرورەى راگوزەرى و پرۆسەكانى ئاشتەوايى نىشتىمانى.

۲۵. گرتنە بەرى ستراتېژىيە تېكى گىشتىگىر بۇ نەھىشتىنى بۇچوونە چەق بەستوۋە جياكارىيە كان و سەر جەم نەرىتە زىانبە خىشە كان وەك ھاوسەرگىرى مندالان و ھاوسەرگىرى كاتى.
۲۶. پىشتەبەستىن بە جارنامە و كارنامە پەكىن لە پىناو بەدېھىتەنى يەكسانى راستە قېنە لە نېوان پىياو و ئافرەتدا.
۲۷. دارىشتىنى سىياسەت تېكى گىشتىگىر بۇ دووبارە ئامادە كىردنە ۋە ئو ئافرەت و كچانە بە زۆرەملى ھاوسەرگىرى پىيان كىردى ۋە لەگەل چەكدارە كانى داعشى تىرۋىرىستى، و ئەوانە بە كۆپلە كىرەبوون يان لاقە كىرەبوون يان روبە پروۋى شىۋە دىكە توندوتىژى جنسى و جەستە يى بوونە ۋە، ئەم سىياسەتەش پىشكە شىكردنى خىزمەتگوزارىيە كانى پالپىشتى پىزىشكى و دەروونى و كۆمەلە يەتە دەگىرتە ۋە بە ئامانجى ئاۋىتە كىردىن يان لە كۆمەلگە دا و دەستە بەركىردنى خانە سەنتەرى دالەدان بۇ ئەو قوربانىيەنى بە دواى پەناپەگە يەكى سەلامەتدا دەگەرىن و دەستە بەركىردنى سەرچاۋە پىۋىست بۇ ئەو سەنتەرانە.
۲۸. بەھىز كىردنى زىاترى ئەو مىكانىزىمانە لە سەر ئاستى نىشتىمانى كىرىان پىدە كىرت بۇ رىگىرى كىردن لە توندوتىژى خىزانى و پاراستىنى سەر جەم قوربانىيە كانى.
۲۹. كۆكردنە ۋە داتاكان لە بارە سەر جەم شىۋە كانى توندوتىژى جنسى دى ئافرەتان، كە پۇلىن كىرەبىت بە گوپىرە تەمەنى و ناۋچە و كەمەندامىتى و پەيوەندى نېوان قوربانى و تاوانكار.
۳۰. چىركىردنە ۋە ھەولە كانى نەھىشتىنى جياكارى فرەلەپەن كە روبە پروۋى ئافرەتان و كچانى كەمەندام دەبنە ۋە، گرتنە بەرى رىككارى كارا لەم روۋە ۋە، بە تايىبەتە لە ناۋچە گوندىشىنە كان و ئافرەتانى ئاۋارە يان پەناپەران يان كۆچبەران و ئەوانە سەر بە پىكھاتە ئىتنى يان ئايىنى يان زمانە وانىيە كان.

پاسپاردە جىبە جىنە كراۋە كان

۱. راگرتىنى كار كىردن بە دەقى ماددە (۳۹۸) لە ياساى سزادان (ھاوسەرگىرى لاقە كار لەگەل قوربانىيە كەيدا).
۲. رىگەدان بە لە بارىردن بە پىپى ياسا لە حالەتە كانى پەيوەست بە لاقە كىردن و ھەبوونى مەترسى لە سەر ژيانى يان تەندروستى ئافرەتە دوۋگىانە كە يان ئەگەر كۆرپە لەكە دوۋچارى شىۋاندىكى زۆر بۇۋە.
۳. پەسەندىردنى ياساكانى رىگىرى كىردن و رىشە كىش كىردنى نەرىتە زىانبە خىشە كان بە ئافرەتان و كچان، بە تايىبەتە ھاوسەرگىرى پىشۋە ختە و شىۋاندىنى ئەندامى زاۋىپى مېينە.
۴. ھەموار كىردنە ۋە دەقى ماددە (۲۸۷) لە ياساى بىنە ماكانى دادگايى كىردنى سزايى بۇ زامىن كىردنى دواخستىنى جىبە جىك كىردنى سزاي لە سىدارەدان بە سەر ئافرەت تېكى دوۋگىان يان شىردەر بۇ ماۋە دوو سال لە رىككە وتنى لە داىك بوونە كە ۋە.
۵. پەلە كىردن لە پىرۋسە پىداچوونە ۋە بە ياساى بارى كەسى ژمارە (۱۸۸) بۇ سالى ۱۹۵۹ و ياساى مەدەنى ژمارە (۴۰) بۇ سالى ۱۹۵۱ و ياسا نىشتىمانىيە كانى دىكە لە پىناو گونجاندنىان لەگەل پىۋەرە نىۋدە ۋە تىيە كان، بە تايىبەتە رىككە وتنى نامە نەھىشتىنى ھەموو جۆرە جياكارىيەك دى ئافرەتان و رىككە وتنى نامە مافە كانى مندال، و ھەروەھا جارنامە و كارنامە پەكىن.

۶. ھەموارکردنەوھى ماددەى (۷) لە ياساى بارى كەسى لەبارەى شياوبوون بۇ ھاوسەرگىرى-عەقۇل و تەواوكردى ھەژدە سال لە تەمەن، ميكانيزمە پەيمانكارىيەكان پىيان وايە ئەم مەرجانە جياكارى دژى كەمئەندامان لە خۇدەگرن.
۷. گرتنەبەرى پرۆژەى ياساىيەك لەبارەى رزگاربووانى ئەو تاوانانەى رپكخراوى داعش ئەنجامىداون، و زامنكردى گونجانى لەگەل پيوەر و پرەنسىپە نيوەولەتییەكانى مافەكانى مرؤقەوہ.
۸. ھەلۆەشانەوھى ھەلاویردكردە ياساىيە جياكارىيەكانى پەيوەست بە لانى كەمى تەمەنى ھاوسەرگىرى كرى كچان كە لە ياساى بارى كەسىدا ھاتوون.
۹. گرتنەبەرى رپككارە كاراكان، بە بەشدارىكردى راستەقىنەى ئەو رپكخراوانەى نوینەراپەتى ئافرەتان و كچانى كەمئەندام دەكەن، بۇ گشتاندى لەبەرچاوگرتنى لەخوگرتنى كەمئەندامىتى لە سەرجمە سياسەت و ياسا پەيوەندىدارەكان بە پرسە جیندەرىيەكانەوہ، لە نيوپاندا پرۆژەى ياساى پاراستن لە توندوتیژى خیزانى، و بۇ گشتاندى لەبەرچاوگرتنى پرسى جیندەرى لە سەرجمە سياسەت و ياسا پەيوەندىدارەكان بە پرسى كەمئەندامىتییەوہ.

ئەو راسپاردانەى كە لە پرۆسەى جیبەجیكردىندان

۱. پیداوونەوہ و ھەموارکردنەوھى دەقە ياساىيەكان لە ياساى سزادان و ياساى بنەماكانى دادبىنى سزایی، كە جياكارى لە دژى ئافرەتان لەخۇدەگریت و كەلتورى توندوتیژى جیندەرى دەچینیت.
۲. بلاوكردەوھى ھۆشيارى لەبارەى پرۆژە ياساى پاراستنى توندوتیژى خیزانى لە كۆمەلگەدا.
۳. برەودان بە بەشدارى ئافرەتان لە ژيانى سياسى و گشتیدا لە نيوپاندا گفتوگوكان و بنیاتنانى ئاشتى و زامنكردى دەستراگەيشتنيان بە سەنتەرەكانى دروستكردى برپار.

لە خوارەوہ رنوشوین، ياسا، رنمایى، ريكار و ھەنگاوى پراكىتىزى كە گىراوہتە بەر لە جیبەجیكردى راسپاردە نيوەولەتییەكان دەخریتە روو:

گونجاندى ياسا ناوخوايیەكان لەگەل پيوەرە نيوەولەتییەكان

سەبارەت بە گونجاندى ياساى سزادانى عىراقى ژمارە (۱۱۱)ى سالى ۱۹۶۹ لەگەل پيوەرە نيوەولەتییەكان، بەتايیەتى ماددەكانى (۱۵۶، ۱۵۷، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۵، ۱۹۸، ۲۱۹، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۰۴، ۴۱، ۴۰۹، ۱۲۸، ۱۳۰، ۱۳۱، ۳۷۷) لە ياساكە ھەلپەسىردراون يان ھەمواركراونەتەوہ. ماددەكانى (۱۲۸، ۱۳۰، ۱۳۱) لە ياساىيەكە كە پەيوەندىدارن بە كوشتن بە بيانوى شەرەفەوہ، ھەلپەسىردراون و كاربان پیناكریت.

سەبارەت بە ھەموارکردنەوھى ياساى سزادانى عىراقى بە جوریک كە سزای دەستدریژىكردى و دەستدریژى سیکسى و لپرسینەوہ لە تاوانكار لەخۇبگریت، لەمبارەىوہ لە ھەرىمى كوردستان ياساى توندوتیژى خیزانى بەركارە و ئەم بابەتە دەگریتەوہ.

سەبارەت بە ھەلۆھەشاندنەوہی ماددەى (۳۹۸) ى ياساى سزادانى عىراقى كە پەيوەستە بە ھاوسەرگىرى لاقەكار لەگەل قوربانىيەكەيدا، ھىشتا جىبەجىنەكراوہ. لەگەل ئەمەشدا ماددەكانى پەيوەست بە پىيدان بە ھاوسەرگىرى زۆرەملن، لىدانى رىگەپىدراوى ژن و مندال، و نەھىشتنى جياكارى دژى ئافرەتان لەسەر بنەماى ئايىنى و ئىتتىكى ھەمواركرائونەتەوہ يان ھەلۆھەشپىندراونەتەوہ.

برگە پەيوەندىدارەكانى ياساى بنەماكانى دادگەرى تا ئىستا ھەموارنەكرائونەتەوہ لەوانەش ياساى بارى كەسى ژمارە ۱۸۸ ى (۱۹۵۹) بە جورىك كە بگونجىت لەگەل رىككەوتننامە نىودەولەتییەكانى پەيوەندىدار بە ئافرەتان و مندالان. (۲۵) برگەى ياساكە ھەمواركرائونەتەوہ لە سالى ۲۰۰۸، بەلام لەوكاتەوہ ھىچ پرۆژەيەك نەدراوہ بە پەرلەمان بۆ ھەمواركرائونەتەوہى برگەى تر.

وہك ھەلۆھەشاندنەوہى ھەلۆپىردە ياسايیە جياكارىيەكانى پەيوەست بە لایەنى كەمى تەمەنى ھاوسەرگىرىكردى كچان بكرىت، كە لە ياساى بارى كەسيدا ھاتوون. بەگوپرەى ياساى ناوبرا، دادوہر لە ھەندىك حالەتدا رىگا بە ھاوسەرگىرى بۆ تەمەنى ۱۶ سالى دەدات، بەلام تا ئىستا جىبەجىنەكراوہ. ماددەى (۷) ى ياساى بارى كەسى كە پەيوەندىدارە بە كاملبوونى عەقل وەك پىشمەرچىك بۆ ھاوسەرگىرى. پىوہرە نىودەولەتییەكان ناماژە بە بوونى جياكارى دژى كەمئەندامان دەكەن لەم ماددەيەدا، بەلام تا ئىستا ئەم ماددەيە ھەموارنەكراوہتەوہ.

رىگرى كردن لە ھاوسەرگىرى پىشووختە و خەتەنەكردنى مېنە

ئەنجوومەنى بالاي خانمان و گەشەپىدان ھەلمەتتىكى بەرفراوان و دىالوگ لەسەر رىگرتن، خزمەتگوزارىيەكان و كۆتايىھىيان بە نەرىتە زىانبەخشەكانى لە مانگى ۳ى سالى ۲۰۲۱ راپاگەياند كە ھەرىكە لە كوشتن بە پاساوى شەرەف، ھاوسەرگىرى مندال، و خەتەنە دەگرىتەوہ.

خەتەنەكردنى مېنە لە ياساى ژمارە (۸) ى (۲۰۱۱) وەك تاوان ناسپىندراوہ، بەلام بە نھىنى ئەنجام دەدرىت، بۆيە دەبىت مەترسىيەكانى بۆ ھەموو چىنەكانى كۆمەلگە روون بكرىتەوہ و چەند تاوانبارىك لەسەر ئەم پرسە بە كردهى سزا بدرىن. نەھىشتنى ھاوسەرگىرى پىشووختە، دانانى ياسايەكى تايبەت بۆ بەرەنگاربوونەوہى دەستدرىژى سىكىسى، و دانانى ياسايەك بۆ ئافرەتانى رزگاربووى ئىزىدى، تەرىب لەگەل ياساى ژمارە ۸ى (۲۰۲۱) ى پەرلەمانى عىراق، چەند رىگە چارەيەكن بۆ نەھىشتنى ھەردوو دياردەكە. ھەروەھا، جگە لە ياساى توندوتىژى خىزانى، ھەولداروہ دادگاىەكى تايبەت بە كەيسەكانى توندوتىژى دابمەزرىنىت.

دواخستنى سزاي لەسپدارەدان بۆ ئافرەتى دووگان

دەبىت ماددەى ۲۸۷ لە ياساى بنەماكانى دادگەرى ھەمواربكرىتەوہ، بەلام تا ئىستا نەكراوہ. لە دەقى ماددەكە (۴) مانگ ديارىكراوہ بۆ ئەوہى ژن لەدواى مندال بوون سزاي لەسپدارەدانى بەسەر جىبەجىن بكرىت، بەلام لە ھەرىمى

كوردستان سزای له سیداره دان جیبه جی ناکریت هه رچه نده بریاری دادگای پی دەرچوو بیئت له گه ل ئه وهش ده کری له خولی داها تووی پهرله مان ئه م مادده یه هه موار بکریته وه.

هه وه له کانی رزگار کردنی ئافره تانی ئیزیدی قوریانی دهستی داعش

پیویسته یاسایه ک دابندریت بو ئافره تانی رزگار بووی ئیزیدی، هاوشیوهی یاسای ژماره ۸ ی سالی (۲۰۲۱) ی پهرله مانى عیراق، یان یاسای ناوبراو بهرکار بکریت. پاسپارده کان جهخت له دانانی پرؤگرامیک دهکهنه وه بو ئافرهت و منداله رزگار بووه کانی دهستی داعش، ئه نجوومه نی خانمان له هه ولدایه و به شیوهی ماددی و مهعنه وی قهره بووی ئه م قوربانیا نه دهکاته وه.

ههروه ها پاسپارده کان جهخت دهکهنه وه له پالپشتیکردنی ئافره تانی رزگار بوو له توندوتیژی سیکسی و لیپرسینه وه له تاوانکاران، له نیویاندا به نایاساییکردنی بهکوئيله کردن و بازرگانی سیکسی. ئه نجوومه نی بالای خانمان و گه شه پیدان ئه م بابه تانه ی له ره شنوو سی هه موار کردنه وه ی یاسای توندوتیژی خیزانی جیکردو ته وه و ئیستا ره شنوو سه که له پهرله مانه.

له لایه کی دیکه وه خزمه تگوزاری دهروونی و ته ندروستی و کۆمه لایه تی بو ئه و ئافره تانه دهسته بهرکاره و بهرده وام کار له سه ر ئه م ئامانجه دهکریت.

له عیراق یاسای ئافره ته ئیزیدییه رزگار بووه کان به ژماره (۸) ی سالی ۲۰۲۱ و رینمایى ژماره (۴) ی سالی ۲۰۲۱ بو کارئاسانی جیبه جی کردنی دەرچوو، یاساکه کۆمه لیک ماف و ئیمتیازات ده دات به و ئافره تانه که له دهست داعش رزگار ده کرین، هه ری می کوردستان وه ک لایه نیکی سه ره کی هاوکاره له جیبه جی کردنی یاساکه.

پوخته ی پلانی کرده ی جیبه جیکردنی بریاری (۱۳۲۵) ی ئه نجومه نی ئاسایشی نیوده وه له تی

له بواری به شداریکردن:

- بهرزکردنه وه ی ریژه ی نافر تان له کهرتی ئاسایش و کوموسیۆنی بالای پیکه وه ژیان و ناشتی و کۆمه لایه تی .
- بهرزکردنه وه ی ریژه ی نافر تان بو کارکردن له پرؤگرامه کانی یارمه تییه مرؤییه کان و بیناتنه وه.
- نافر تان توانا و توانستی کاریگه رییان هه بیئت له دانوستانه کان و پرؤسه کانی بنیادنانی ناشتی.

له بواری پاراستن:

- ئه و لایه نه فه رمییا نه ی که میکانیزم و ریکاری گونجاویان گرتو ته بهر بو پاراستنی نافر تان له کاتی جهنگ و وه لامی راپورته کانی هه ر که یسیک ده دهنه وه.
- بهرزکردنه وه ی ریژه ی ئه و نافر تانه ی که له کاتی پوو به پروبو ئه وی توندوتیژی جینده ری ئاماده ن ریکارو که ناله کانی به کاریبنن بو گه یانندی راپورت له م باره وه.

- بەرزكردنەوہى رېژەى ئەو راپۇرتانەى كە وەلام دەدرېنەوہى و بەھانايەوہى بچن.
- ھۆشياركردنەوہى ئافرەتان سەبارەت بەو رېكار و ميكانيزمانەى بەردەستن لە كاتى شەپ و ئالۇزىيەكان بۇ گەپاندىن راپورتەكانيان.
- بەرزكردنەوہى ئاستى ھۆشيارى كۆمەلگا سەبارەت بە گرنگى پاراستنى ئافرەتان و ئافرەتان لە كاتى شەپ و ئالۇزىيەكان و دواى ئەم قۇناغەش

لە بواری بېشگرتن:

- بەرزكردنەوہى رېژەى ئەو ئافرەتانەى سودمەند دەبن لە خزمەتگوزارى و پرۆگرامەكانى بېشگرتن جا چ ئەوانەى لەلایەنە حكومى و فەرمىيەكانەوہى دابىن دەكرېن ياخود ئەوانەى كۆمەلگەى خۇيان بەردەستى دەخات.
- ژمارەى ياسا و رېنمايەكان لەگەل ھەموار و رېكارەكانيان كە حكومەت كارپان پېدەكات بۇ پاراستنى ئافرەتان لە بارودۇخى شەپ و ئالۇزىيەكان.

بلاوكردنەوہى كەلتوورى حياكارى نەكردىن بە ئافرەتان و ئافرەتانى كەمئەندام

سەبارەت بەم پرسە ئەنجومانى بالاي خانمان و گەشەپېدان و لەگەل وەزارەتى پەروەردە لە ھەماھەنگىدايە، لەلایەكى دېكەوہى سالانە چالاكى (۱۶) رۆژە و ۸ى مارس ئەنجامدەدات، ھەروەھا توۋىژىنەوہى و كۆرى رېكخستووہى سەبارەت بە نەھىشتنى ئەو نەرىتانەى زيان بە مافەكانى ئافرەتان دەگەيەنېت. و كارى لەسەر بەشدارى پېكردىنى ئافرەتان و مندالان و كەمئەندامان لە پرۆگرامەكانى پەيوەست بە ژىنگە كردووہى، ھاوكات ھەولېداوہى ژنە رزگاربووہىكانى داعش پەراوۋىز نەخرېن، ئافرەتان پۇستى سىياسى لە ئاستى بالا وەرگرن، ئافرەتانى پېكھاتەكان بەشدارى سىياسى و ئابوورى كارپان ھەبېت، ھاوسەرگېرى مندالان و ھاوسەرگېرى كاتى ياساغ بكرېن، و بە بەرنامە كار بۇ يەكسانى نېوان ژن و پياو بكرېت.

فەراھەمكردنى ژىنگەيەكى لەبار بۇ تواناداركردنى ئافرەتان لە بوارە جىاجىياكانەوہى گرنگە، ئەم پرسە بەردەوام كارى لەسەر بكرېت، بەلام تا ئېستا ئەم ژىنگەيە نەپەخساوہى. ئەنجوومەنى خانمان پەيوەندى بەردەوامى لەگەل ئازانسەكانى نەتەوہى يەكگرتووہىكان ھەيە لەمبارەيەوہى.

ھەلۆەشاندىنەوہى ھەلاوۋىردە ياسايە حياكارىيەكانى پەيوەست بە لايەنى كەمى تەمەنى ھاوسەرگېرى

- ئامادەكردنى رەشئوسى ھەموارى ياساى بارى كەسى بەتاييەتى ئەوہى پەيوەندى بەھاوسەرگېرى ھەيە لەخوار تەمەنى (۱۸) سالى بۇ ئەوہى لەخولى داھاتوى پەرلەمان بكرېتە ياسا.
- ھەلمەتى وشبارى لەكۆمەلگە بۇ خستنەرووى لايەنە نەرىنېيەكانى ئەم پرۆسەيە لەو تەمەنە لەرووى (تەندروستى- كۆمەلايەتى - پەروەردەيى).
- رېگرى كردن لەمارە برېنى كچانى خوار تەمەنى (۱۸) سالى لەلایەن مامۇستايانى ئايىنى لە دەروەهى دادگاكان.

- ھەلمەتى وشىياري لەپراگە ياندەنە كان و قوتايخاھە وزانكۆكان و بلاو كوردنە ھەي برۆشور و نامىلكەي تايبەت بە زانياري ياسايى وتەندروستى بۇ قوتاييان.

برەودان بە تواناكانى ئافرەتان لە گوندەكان

سەبارەت بە ھە خزمەتگوزاريانە كە پيشكەش بە ئافرەتاني گوندنشين كراون و چەند ئافرەت لايان سوودمەند بوون، ھاويپچ لە خشتەي خوارە ھەدا ژمارە و برى سوودمەندان لە قەرزى ھەرگيراو (بە دىنارى عىراقى) كە لە لايەن ريكخراوى نيودەولەتى كۆچ (IOM) بۇ پالپشتى خانمان لە ناو شار و لە ھەرە ھەي شارو ناوچە گوندنشينە كان دابىنكراو.

خشتەي ۵۲ ژمارەي سوودمەندانى ئافرەتاني گوندنشين

نووسينگە	سوودمەندانى ناو شار	قەرزى رەزامەندى ھەرگيراو (ناو شار)	ژمارەي سوودمەندانى ھەرە ھەي شار	بۇيان قەرزى رەزامەندى ھەرگيراو ھەرە ھەي شار	ژمارەي سوودمەندان	بۇيان قەرزى رەزامەندى ھەرگيراو
ھەولير	۱۴۶	۱,۱۸۵,۰۰۰,۰۰۰	۲۲۹	۲,۲۰۱,۵۰۰,۰۰۰	۳۷۵	۳,۳۸۶,۵۰۰,۰۰۰
سليمانى	۴۴۸	۲۸۸۴۵۰۰۰۰	۱۳۴	۱,۰۳۴,۵۰۰,۰۰۰	۵۸۲	۳,۹۱۹,۰۰۰,۰۰۰
دھۆك	۷۶	۷۵۵۸۰۰۰۰	۷۶	۶۳۲,۹۰۰,۰۰۰	۱۵۲	۱,۳۸۸,۷۰۰,۰۰۰
گەرميان	۸۹	۸۵۷۸۵۰۰۰	.	.	۸۹	۸۵۷,۸۵۰,۰۰۰
كۆي گشتى	۷۵۹	۵۶۸۳۱۵۰۰۰	۴۳۹	۳,۸۶۸,۹۰۰,۰۰۰	۱,۱۹۸	۹,۵۵۲,۰۵۰,۰۰۰

تايبەت بە نەھبشتنى توندوتيزى خيزانى

• جەختكردنە ھە لە دروست كردنى سيستەمىكى يەكگرتوو كە ھەموو ئەو لايەنە پەيوەنديدارانە بە يەكە ھە بىسەتتە ھە كە كار لە سەر توندوتيزى خيزانى دەكەن بۇ باشتكردى ھە ماھەنگى و ئاسانكارى بۇ بەدواداچوونى كەيسە كان، بە تايبەتى پتەو كردنى ھە ماھەنگى لە نيوان ئەفسەرانى ليكۆلپنە ھە لە بنكە كانى پۆليس، بەرپۆ ھە بە رايەتى توندوتيزى خيزانى، دادو ھە رە كانى ليكۆلپنە ھە و دادگاكان بۇ خيراكردنى ليكۆلپنە ھە كان و دادگاييكردىن لە كەيسە كانى توندوتيزى خيزانى.

پنكارى پتويست بۇ حېبە جىكردىنى پاسپاردە كانى تايبەت بە ئەنجومەنى بالاي خانمان و گەشە بىندان

لە ئەنجامى ئەو زنجيرە وۆركشۆپ و ميژگەردانەي ئەنجامدران نووسينگەي ريكخەري راسپاردە نيودەولەتتايە كان ريكارى تايبەتى ھەبوو ھە لە لايەن ديوانى سەرۆكايەتى ئەنجومەنى ھەزيرانە ھە ئاراستەي لايەنە پەيوەنديدارە كان

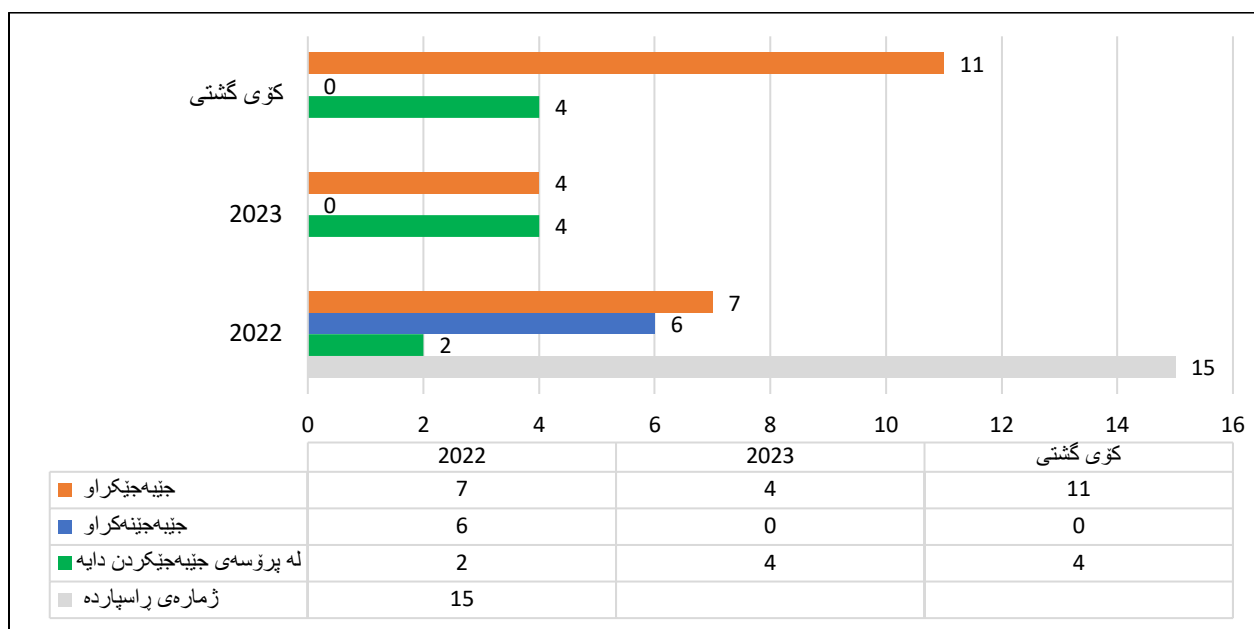
كران له وانه ئه نجومه نى بالاي خانمان و گه شه پيدان بۇ ئه وهى بكه ونه بو ار جي به جيكر دن به پيى راسپارده نيوده وله تي به كان وهك به شيك له و سه قفه زه مه ني به كه پلان كه پيى پابه نده.

تايهت به نه هشتنى توندوتيزى خيزانى

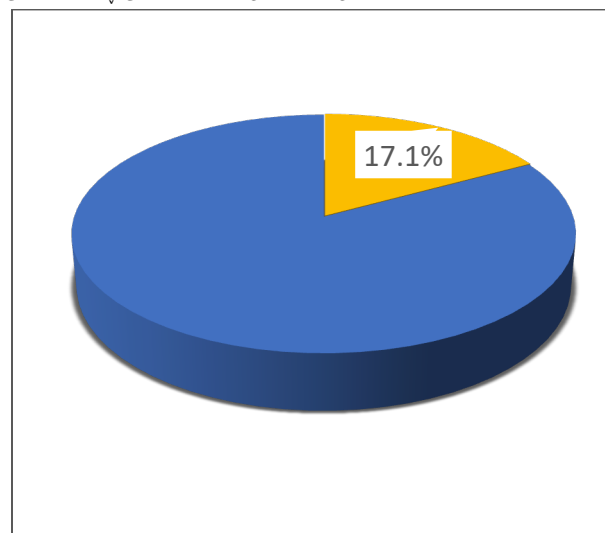
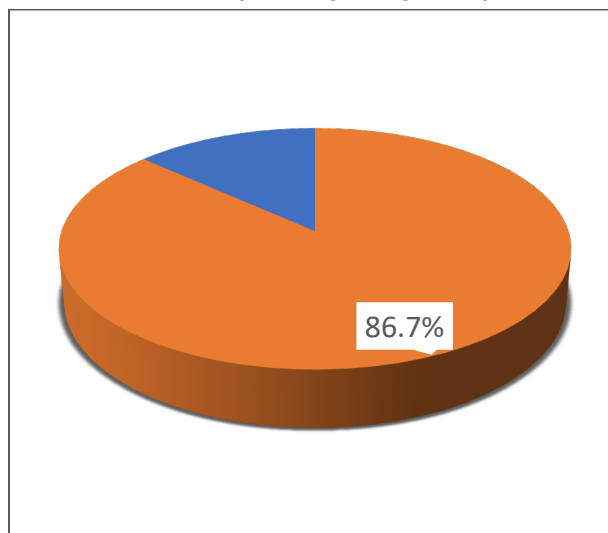
جه ختكر دنه وه له دروست كردنى سيسته ميكي يه كگرتوو كه هه موو ئه و لايه نه په يوه نديدارانه به يه كه وه به ستيتته وه كه كار له سهر توندوتيزى خيزانى ده كه ن بۇ با شتر كردنى هه ماهه نكي و ئاسانكاري بۇ به دوا داچوونى كه يسه كان، به تاي به تي پته وكردنى هه ماهه نكي له نيوان ئه فسه رانى ليكؤلينه وه له بنكه كانى پؤليس، به رپوه به رايه تي توندوتيزى خيزانى، دادوه ره كانى ليكؤلينه وه و دادگان بۇ خيرا كردنى ليكؤلينه وه كان و دادگاييكر دن له كه يسه كانى توندوتيزى خيزانى.

دهزگای ئاسایشی هه‌ریمی کوردستان

له کۆی (١٥) راسپارده که ئاراسته‌ی دهزگای ئاسایشی هه‌ریمی کوردستان کراوه له سالی ٢٠٢٢، (٧) راسپارده جیبه‌جیکراوه و (٦) راسپارده جیبه‌جی نه‌کراوه و (٢) راسپارده‌ش له پرۆسه‌ی جیبه‌جیکردندا مان. به‌راورد به سالی ٢٠٢٣ راسپارده جیبه‌جیکراوه‌کان به‌رزبوونه‌ته‌وه بو (١١) راسپارده‌یه و راسپارده جیبه‌جیکراوه‌کانی نه‌ماوه، و ئه‌و راسپاردانه‌ی له قوناغی جیبه‌جیکردنیشدان گه‌یشته (٤). به‌مه‌ش رێژه‌ی جیبه‌جیکردن ده‌کاته (٧٦,٧٪).

هیڵکاری ٧١ ژماره‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کانی تایبته به دهزگای ئاسایشی هه‌ریمی کوردستان

هیڵکاری ٧٢ رێژه‌ی هه‌ولدانی دهزگای ئاسایش به‌پێی ژماره‌ی راسپارده‌کان هیڵکاری ٧٣ رێژه‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کان بو سالی ٢٠٢٢ و ٢٠٢٣

راسپاردە جىبە جىكاراۋە كان

۱. لىژنەكە راسپاردە ئۇيۇشۇش دەۋلەت ئەندامەكە دەكات كە ھەموو رېككارىكى پېئويست بىگىرئەبەر بۇ پاراستنى مندالان لە توندوتىژى و قۇستىنەۋەى جنسى و رزگاركردى سەرجم ئەو مندالانەى كە رېكخراۋى تېرۇرىستى داعش دىلى كردوون، و شادكردەۋەىيان بە خىزانەكانيان، و پېشكەشكردى خزمەتگوزارىيەكانى پالپشتى پزىشكى دەروونى پېيان. ھەرۋەھا لىژنەكە راسپاردەى زىادكردى تەرخانكردى سەرچاۋە مرۇبى و تەقەنى و داراييە پېئويستەكان دەكات بۇ سەنتەرەكانى چاۋدېرى جېگرەۋە و خزمەتگوزارىيە پەيوەندىدارەكانى پاراستنى مندال لە پېناۋ دووبارە نامادەكردەۋەى ئەو مندالانەى پېيان سېپردراون و ئاۋىتەكردەۋەىيان لە نىۋو خىزانەكانيان و لە كۆمەلگەدا.
۲. پاراستنى خىزانەكانى سەر بە داعش كە بەشدارىيان نەكردوۋە لە كردهۋە تېرۇرىستىيەكاندا.
۳. قوۋلكردەۋەى ئەو رېككارانەى ئامانچ لېيان بەدېھپىنانى رېزگرتنە لە مافەكانى مرۇف و ئازادىيە بنەپرەتىيەكان بۇ سەرجم دانىشتوان، و لېكۆلېنەۋە لە ئەنجامدەرانى پېشېلكارىيەكانى ياساى نېۋدەۋلەتى مرۇبى و ياساى نېۋدەۋلەتى مافەكانى مرۇف و سزادانىيان.
۴. ئەنجامدانى لېكۆلېنەۋەى بەپەلە و گشتگېر و بېلايەنانە لە حالەتەكانى پېشېلكارى مافى ژيان و سەلامەتى جەستەبى كە رووياندا لە سەرۋەختى دەسەلاتى رېكخراۋە تېرۇرىستىيە چەكدارىيەكان بەسەر ھەندى ناۋچەى دەۋلەتە ئەندامەكە و خېرا رەۋانەكردىيان بۇ دادگا و قەرەبوونكردەۋە قوربانىيەكان و دەستەبەركردى دادەۋەرى تەۋاۋ بۇيان.
۵. گرتنەبەرى رېۋوشوېنى پېئويست بۇ پاراستنى مەدەنىيەكان لە كاتى ئەنجامدانى كردهۋە سەربازىيەكان بە ئامانچى بەرەنگاربوۋنەۋەى رېكخراۋە تېرۇرىستىيە چەكدارىيەكان، ئەۋىش لە پېناۋ پاراستنى مەدەنىيەكان ۋەك ئەلەۋىيەتېكى بالاً، لەگەل رېزگرتن لە ھەردوۋ پرنەسپى جياكارى و گونجاۋىي.
۶. نەھىشتى چەكداركردى مندالان و زامنكردى بەشدارىنەكردىيان لە ناكۆكېيە چەكدارىيەكاندا، و زامنكردى بەدواداچوونى ياساى بۇ ئەو كەسانەى بەشدارىيان كرده لەم بابەتەدا.
۷. رزگاركردى ئەو مندالانەى بە دىل گىراون لەلايەن رېكخراۋى داعشى تېرۇرىستى و شادكردەۋەىيان بە خىزانەكانيان.
۸. گرتنەبەرى سەرجم رېككارە و رېۋوشوېنە پېئويستەكان بۇ رزگاركردى ئەو ئافرەت و كچانەى ھېشتا لەزېر دەستى تېرۇرىستىيەكاندان و بۇ ئەۋەى تاۋانباران بدېنە دەستى دادپەرۋەرى.
۹. پېئويستى لەبەرچاۋگرتنى گرتنەبەرى ستراتېژىيەتېكى نىشتىمانى بۇ دەستەبەركردى پاراستنى لە دژى ئەشكەنجەدان و سزادانى ئەنجامدەرەكەى بە سزايەك كە بگونجېت لەگەل مەترسېيەكەيدا، لەگەل دووپاتكردەۋەى ئەۋەى نابېت ھېچ ھەلومەرجى ئائاساى بىكرېتە پاساۋ بۇ ئەنجامدانى تاۋانەكانى ئەشكەنجەدان، بەتايبەتى كە پاراستن لەبەرەمبەر ئەشكەنجەداندان بەكېكە لەو مافانەى كە نابېت سنوردار بىكرېت بە گوپرەى ئەحكامەكانى ماددەى (۴) بېرگەى (۲) لە مېساقەكە. ھەرۋەھا لىژنەكە راسپاردەى چىركردەۋەى پىرۇگرامەكانى راھىنان دەكات بۇ فەرمانبەرانى جىبەجىكردى ياسا لەبارەى دىسپلېنە ياساىيەكانى

قەدەغە كىردى ئەشكە نەجەدان و پېۋەرە نېۋدەۋلە تىببە كان لەم بواردەدا، ھەرۋەھا رېسكانى تايبەت بە مەرچە كانى دەستبەسەركردن.

۱۰. دەستبەسەركردى راھىنان بۇ دەزگای دادوھرى و فەرمانبەرانى راسپېردراو بە جىبەجىكردى ياسا و پۆلىسى سنوور لە رېى ديارىكردى ناسنامەى قوربانىيەكانى بازىرگانى پېۋەكردن و زامنىكردى رەوانەكردن بۇ ئەو دەزگایانەى خزمەتگوزارى گونجاو پېشكەش دەكەن و جىبەجىكردى تەۋاۋى ئەھكامەكانى ياساى تاۋانكارى پەيوەندىدار.

۱۱. درېژدەدان بە ھەولەكانى برەودان بە رۆشنىبىر كىردن و راھىنانى فەرمانبەرانى جىبەجىكردى ياسا لەبارەى پېۋەرەكانى مافەكانى مرۆف و ياساى نېۋدەۋلەتى مرۆيى پەيوەندىدار بە بواری كارەكەيانەۋە بۇ ھەردوو بواری سەربازى و ئەمنى.

ئەو پاسباردانەى كە لە پرۆسەى جىبەجىكردن

۱. گرتنەبەرى سەرجەم رېككارە پېۋىستەكان بۇ رزگار كىردى ئىزىدىيەكان و ئەوانەى ھېشتا چارەنووسيان ناديارە.

۲. توند كىردى چاۋدېرى لەسەر كىردارەكانى بە قاچاغېردى ماددە ھۆشبەرەكان لە رېى دەروازە سنورىيەكانى ھەرىمدا.

۳. دانانى ميكانىزمىك لەبارەى ئەۋەى چۆن رۆژنامەنووسەكان زانىارى لە سەرچاۋە بنەپەتى و فەرمىيەكانەۋە بەدەست بەيىنن.

۴. برەودان بە ھاۋكارى لەگەل رېكخراۋە نېۋدەۋلەتى و ھەرىمايەتېبە تايبەتمەندەكان لە بواری چارەسەركىردى كېشەكانى ئاۋارە ناۋخۆيىيەكان بە شېۋەيەكى بە پەلە، و داۋاكىردن لەلاپەنە كاراكانى كۆمەلگەى مەدەنى بۇ پېشكەش كىردى ھاۋكارى دارايى و تەقەنى بە ئامانجى دووبارە ئاۋەدان كىردنەۋەى ئەو ناۋچانەى رزگار كراۋن لە گروپە تىرۆرىستىيە چەكدارىيەكان لەپىناۋ زامنىكردى گەپانەۋەى ئارەزوومەندانەى ئاۋارەكان بۇ شوپىنى بنەپەتى خۇيان.

لە خوارەۋە رېۋوشوېن، ياسا، رېنمايى، رېكار و ھەنگاۋى پراكتىزى كە گىراۋەتە بەر لە جىبەجىكردى پاسباردە نېۋدەۋلە تىببە كان دەخرىتە روو:

بە رېۋەبەرايەتى ئاسايشى گىشتى / ھەۋلېر

پاراستنى مافەكانى تۆمەتبان:

- لە كاتى لېكۆلېنەۋە لەگەل تاۋانباران يان گومانلېكراۋان مافەكانىيان پارىزراۋە بەپېى ياساى بنەما دادگايىيە سزاكانى ھېزەكانى ئاسايشى ناۋخۆ ژمارە (۱۷) ى سالى ۲۰۰۸ لەۋانەش بوۋنى پارىزەر و پېپراگەياندىنى مافەكانىيان و ئاگادار كىردنەۋەى كەسوكارىيان.

- پارېزەر سەردانى بەندكراوان دەكات بۇ ۋەرگرتنى بريكارنامە بۇ بەدواداچوون لەسەر كەيسەكانيان، لەسەر بريارى بەريز دادوهرى ليكۆلېنەۋە خويندنەۋە بۇ كەيسەكان دەكەن بە سەرپەرشتى ئەفسەرليكى ليكۆلېنەۋە، زۆر جار وا پيويست دەكات كە ھەموو كەيسەكە نەدرېتە دەست پارېزەر لەبەر پاراستنى ھەندېك نھېنى لە ناو كەيسەكان.
- كاميراي تايبەت لە رېرەۋەكانى بەنديخانەكان دانراۋە بۇ چاۋدېرى كوردنى بەندكراوان و لەكاتى بوونى ھەر رووداۋيكي نەخوازراو يان لە كاتى پيويست دەست بە ليكۆلېنەۋە دەكرېت، ھەرۋەھا ھەول دەدرېت كە ليكۆلېنەۋەكان پەلەيان تېدا بكرېت و بە زووترين كات دۆسيبەكانيان بخرېتە بەردەستى دادوهرى ليكۆلېنەۋە بريار لە سەرى بدرېت، بۇ ئەم مەبەستەش لە بەرپوۋەبەراپەتتيەكانى ئاسايش چەندىن ليكۆلېرى دادى دەوام دەكەن و ژوورى تايبەتتيان ھەيە كارەكانى دادگا رايى دەكەن.
- ليكۆلېرى دادى(محقق عدلى) لە دەزگا ئەمنىيەكان ھەيە كە لەلايەن ۋەزارەتى داد و ئەنجومەنى دادوهرىيەۋە ديارى دەكرېت.
- كەسوكارى تاوانباران يان گومانليكراوان ئاگادار دەكرېنەۋە لەسەر ھۆكارى دەستگير كردنيان تەنيا لە كەيسەكانى تيرۆر كەسوكارى ئاگادار ناكريتەۋە، ئەمەش لەبەر ھۆكارى ئەمنى و ئاشكرا كوردنى تۆر و شانە نووستوۋەكانى تيرۆريستان، ھەرۋەھا بەپېى بەرنامەى و خستەى كەسوكارى بەندكراوان سەردانيان دەكەن بە ھەمان شېۋە بە تەلەفۆن پەيوەندى بە كەسوكاريانەۋە دەكەن.
- دەزگاي ئاسايش ھەماھەنگى لەگەل رېكخراۋ، ئازانسە ئيۋدەۋلەتى و ناوخۆييەكان، ليژنەكانى پەرلەمان و دەستەى سەربەخۆى مافى مرؤف لە كوردستان ھەيە بۇ ھاوكارى و رېكخستنى چاۋپېكەوتن و لېپرسينەۋە لە كەيسى بەندكراوان.
- لە بەنديخانەى ئاسايش بنكەى تەندروستى ھەيە بۇ چارەسەر كوردنى بەندكراوان لەكاتى نەخۆشكەوتتيان، ئوتومبېلى فرياكەوتن ئامادەكراۋە ئەگەر پيويست بكات بەندكراۋى نەخۆش بگوازريتەۋە بۇ نەخۆشخانەكان، لە حالەتى پيويست بوون بە نەشتەرگەرى كەسوكارى بەندكراۋ ئاگادار دەكرېنەۋە و رېگا بە بينىنى دەدرېت.

نەھېشتنى ئەشكەنجەدان

- بە ھېچ شېۋەيەك لە كاتى ليكۆلېنەۋەدا بە فەرمانى بريار بە دەستدان پەنا نابېرېتە بەر ئەشكەنجەدان.
- رېگا نادرېت مامەلەى خراب و ئەشكەنجەدانى لەگەل بەندكراوان بكرېت، ھەر كارمەندېكى ئاسايش بەندكراۋ ئەشكەنجە بدات تووشى لېپېچينەۋەى ياسايى دەپتەۋە، بە رەچاۋكوردنى ياساي سزادانى ھېزەكانى ئاسايش ناوخۆ ژمارە(۱۴)ى سالى ۲۰۰۸.
- لە كاتى بوونى ھەر سكالايەك بە ئەنجامدانى ئەشكەنجەدان، داواكارى گشتى بە ئەركى خۆى ھەلدەستېت و لەم رووۋە ژمارەيەك كەيس جوليئندراۋە .

دەزگای ئاسایشی ھەریمی کوردستان

چارەسەر کردنی کێشە قەلەبالی

کردنەوێ گرتوو خانە کانی گۆمە لە پارێزگای سلێمانی کە بەپێی ستانداردی جیهانی دروستکراوە و ھەموو پێوەرە نیودەوڵەتیە کانی تاییەت بە پاراستنی مافی مرۆفی تێدا رەچاوەکراوە بەم شێوەیە خوارەو:

- لە (۱۵) ھۆل پیکدیت ھەر ھۆلیک (۳۰) کەس لە خۆ دەگریت.
- بینایەکی تاییەت بۆ زیندانی تاکە کەسی (بە ھەموو پیداو یستیە کانییەو)، لە (۶۵) ژوور پیکدیت.
- شوینی تاییەت بۆ سەردانیکەران و چاوپێکەوتنی بەندکراوان دروستکراوە بەپێی ستانداردی جیهانی.
- ھۆلی تاییەت بە ئافرەتان لە گرتوو خانە کەدا ھەبە کە تەنانەت پاسەوان و سەرپەرشتیاری ھۆلە کەش ئافرەتن.

پاراستنی مافی تۆمەتار لە کاتی لیکۆلینەو

بەشی مافی مرۆف دەزگای ئاسایش دەسەلاتی تەواوی پیدراوە کە سەردانی سەرجم زیندانییەکانی بەرپۆ بەرایەتی ئاسایش بکات و لە کاتی بوونی ھەر کەموکورییە ک لایەنی پەيوەندیاری دەزگای ئاسایشی لئ ناگادار دەکریتەو بە مەبەستی چارەسەر کردنی و لێپێچینەو لەو کەسانە کە کەمتەرخەم بون.

لە کاتی بوونی ھەر پیشیلکاری و سەریچییە ک ئەنجومەنی لیکۆلینەو لە ناو دەزگا پیکدەھینریت پیش ئەوێ ھەوآلە دادگا بکریت بە رەچاوە کردنی یاسای سزادانی ھیزەکانی ئاسایشی ناوخوا ژمارە (۱۴) ی سالی ۲۰۰۸ و یاسای بنەما دادگاییە سزاکانی ھیزەکانی ئاسایشی ناوخوا ژمارە (۱۷) ی سالی ۲۰۰۸ ئەجامدراون.

دروستکردنی بینایەکی سن نھۆمی لە دەزگای ئاسایشی ھەریمی کوردستان بۆ لیکۆلینەو کە کامیرای چاودیری تێدایە بەپێی ستانداردەکا، چەند کارمەندی ک لەبەر پیشیلکردنی یاسا پوو بەپوووی دادگا کراو نەتەو و چارەنووسیان پابەندە بە بریاری دادگا (ئامار).

پلانی کارکردن

- لە ئیستادا دوو بینای نۆی لە بەرپۆ بەرایەتی ئاسایشی سلێمانی لە دروستکردنایە بە مەبەستی باشتکردنی جیگا و رینگای لیکۆلینەو و زیندانیان.
- دوو خول لە ئەکادیمیای ئاسایش، بۆ ئەفسەرانای ئاسایش کراو تەو، وانە مافی مرۆف کراو تە بابەتیکی سەرەکی بە مەبەستی ھۆشیارکردنەوێ زیاتر ئەفسەرانمان بە جیە جیکردنی پلانی ھەریمی کوردستان بۆ مافەکانی مرۆف و کارکردن بەو میکانیزمانە ک پەسەندکراون لە ریککەوتننامە نیودەوڵەتیە کانی تاییەت بە پاراستنی مافەکانی مرۆف.
- جیە جیکردنی ماددە (۵۱) لە یاسای بنەمای دادبیینیە سزاییەکان ژمارە (۲۳) ی سالی (۱۹۷۱) ی ھەموارکراو بۆ سەرجم لیکۆلەرانای ئاسایش.

- دانانى سندوقى سكاللا له ناو زىندانى ئاسايش به مه به ستي وه رگرتنى سكاللا، و كليله كه لاي به رپوه بهر و بهرپرسى مافى مرؤف ده بيت.
- تاييه تمه نكردنى دؤسيه كانى ئاسايش بؤ ئه و كپشانه لى كه له ياسايش ژماره (5) لى سالى 2011، ياسايش ده زگاى ئاسايشى هه رپمى كوردستان-عيراق ئامازه يان پيدراوه.
- داوا بكرپت دادوهر و داواكارى گشتى له ناو ده زگاى ئاسايش و بهرپوه بهرايه تاييه كان دهوام بكهن له پيناو سهلامه تى رپره و لى كؤلينه وه و پاراستنى دؤسيه كان و تومه تباران.
- هه ماهه نكى كردن له گه ل ريكخراوه نپوخؤى (حكومى و ناحكومى) و ريكخراوه نپوده وه له تاييه كان به مه به ستي كردنه وه لى خولى هؤشيارى بؤ به شى لى كؤلينه وه، به ره چاوكردنى پاراستنى نه پنى لى كؤله ر و لى كؤلينه وه.
- دانانى پؤسته ر بؤ هوشيار كردنه وه لى كارمه ندانى ئاسايش.

ئالنگارى

- نه بوونى پيداويستى ته كنىكى وه ك ئامپرى ديارى كردنى لؤكه يشن بؤ كه سانى بزبوو و تاوانباران.
- چاره سه رى ياسايش بؤ ئه و حاله تانه بكرپت كه له كاتى روه روبونه وه دا تومه تباران كه بريندار يان زهره رمه ند ده بن، سكاللا له سه ر ئاسايش تؤمار ده كه ن، ناكربت له م حاله تانه كارمه ند و ئه فسهر رايپچى دادگا بكرپت له كاتى كدا به ئه ركى فهرمى خؤى هه لساوه.

ئالنگارى به كانى تاييه ت به مادده هؤشبه ره كان:

- نه بوونى ئامپرى پشكنىنى پيشكه وتوو، هه روه ها نه بوونى هؤبه لى (k9) له زؤرپك له مه رزه فه رميه كان، ته نانه ت له هه ندئ له به رپوه بهرايه تيه كانى ئاسايش.
- نه بوونى هه ماهه نكى له نپوان هپزه ئه منيه كان به تاييه تى له گه ل پاسه وانى سنور.
- نه بوونى پشتگيرى مادى و مه عنه وى له لايه نى نپوده وه لى بؤ ئاسايش له روه روبونه وه و رپگرى كردن له بلاوبونه وه لى مادده هؤشبه ره كان.
- نه بوونى مه شق و راهپنانى پيويست بؤ دادوهر و لى كؤله ره كان به پيى ستاندارده نپوده وه له تاييه كان له بابته تى روه روبونه وه لى مادده هؤشبه ره كان و چؤنيه تى جيبه جيكردى ياسايش نه هپشتنى مادده هؤشبه ره كان.

پيشنباره كان

- چاره سه ر كردنى قه له بالغى له ناو گرتوو خانه و چاكسازيه كان، چونكه ئه مه ش جورپكه له ئه شكه نجه دان و پيويسته چاره سه ر بكرپت له لايه ن حكومه ته وه.
- كه مى پيداويستى داو ده رمان بؤ بنكه ته ندروستيه كان به دابى نكردنى له رپگاي وه زاره تى ته ندروستى، دابى نكردنى ئوتومببلى فرياكه وتن بؤ به رپوه بهرايه تى ئاسايشى هه ولپر، چونكه تاكو ئيستا ئه مبولانس نيه بؤ گواستنه وه لى به نكراوى نه خؤش بؤ نه خؤشخانه كانى ده ره وه و دانانى كارمه ندى ته ندروستى ئيشكگر له گرتوو خانه و چاكسازيه كان.

- دابىنكردىنى ئامپىرى پىشكىنىنى ماددە ھۆشبەرەكان بۇ ئەۋەى كەيسى ئەۋ بەندىراۋانە دۋا نەكەۋىت لە كاتى خۇى بىراۋە پىش دادۋەر، ئىستا ئامپىرى (بى-سى-ماس) لە كۋالىتى كۆنترۆل ھەيە ماۋەى يەك سالا ئىشى پىناكەن ئەمە پىۋىستى بە چارەسەرئىكى جدى ھەيە بۇ پەلە كىردن لە كەيسەكان.
- جىاكردىنەۋەى بەكارھىنەرانى ماددەى ھۆشبەرەكان لە خەلكى تر، پىۋىستە حكومەتى ھەرىمى كوردستان ئەم بابەتە چارەسەر بىكات، تاكو بتوانرىت خەلك لە بەكارھىنەرانى دوركەۋنەۋە ھەرچەندە ئىستا (بەرىۋەبەراپەتى نەھىشتىنى ماددە ھۆشبەرەكان) ھەيە بۇ بىنېر كىردى.
- ۋەرگرتى ھەموو ئەۋ سىزادراۋانە كە بىرىارى سىزىبان بۇ دەرچوۋە لە چاكسىزىبەكان، چونكە ھەر كەسىك بىرىارى سىزى بۇ دەرچوۋە دەكەۋىتە ئەستۋى ۋەزارەتى كارۋكارۋىبارى كۆمەلاپەتى ۋ پىۋىستە رەۋانەى چاكسىزى بىكرىت، بەلام لە ئىستادا ژمارەيەكى زۆر سىزادراۋ لە گرتۋوخانەكانى ئاسايش ماۋە لە چاكسىزىبەكان ۋەرنانگىرىن، ھەرچەند بەپىى ئەۋ زانىارىبەى ھەمانە بەھۋى دابىن نەكردى كەلۋپەلى پىۋىستە لە چاكسىزى ھەۋلىر تاكو ئىستا بەشى (C) نەكردۆتەۋە، ئەمەش دەكرىت چارەسەر بىكرىت.
- پىۋىستە داۋ ۋ دەرمانى زىاتر بۇ چاكسىزىبەكان دابىن بىكرىت ۋ پىشكىش پىسپۆر لە گىشت بۋارەكان رۆژانە سەردانىان بىكات.
- نەبوۋى ئامپىرى پىۋىست ۋ دەرەنگ ھاتنى پەنجەمۆر لە بەلگە ۋ تاۋان دەبىتە ھۋى دۋاكەۋتتى كەيسى راگىراۋان لە روۋى ياسايبەۋە، بەلام زۆرچار لە دادگاش زۆر دۋادەكەۋىت بەھۋى ئەۋەى لە دادگى تاۋان لەبەر زۆرى كەيسەكان نۆرەى بۇ دادەنرىت جارى ۋا ھەيە (۲-۳) مانگ دۋادەكەۋىت پاشان رەۋانەى دادگى پىداچوۋنەۋە دەكرىت، لەۋىش (۲-۳) مانگ دۋادەكەۋىت ۋ پىۋىستە ئەۋە لە رىگى ئەنجومەنى دادۋەرى چارەسەر بىكرىت بە زىادكردىنى دادۋەرى لىكۆلپىنەۋە ۋ دادگى تاۋان بۇ ئەۋەى پەلە بىكرىت لە كەيسەكان.

پىكارى پىۋىست بۇ جىبەجىكردىنى راسپاردەكانى تاپەت بە دەزگى ئاسايش

لە ئەنجامى ئەۋ زنجىرە ۋۆركشۋپ ۋ مېزگەردانەى ئەنجامدران نوۋسىنگەى رىكخەرى راسپاردە نىۋدەۋلەتتەيەكان رىكارى تاپەتى ھەبوۋە ۋ لەلايەن دىۋانى سەرۋكايەتى ئەنجومەنى ۋەزىرانەۋە ئاراستەى لاپەنە پەيۋەندىدارەكان كران لەۋانە دەزگى ئاسايشى ھەرىم بۇ ئەۋەى بىكەۋنە بۋار جىبەجىكردىن بەپىى راسپاردە نىۋدەۋلەتتەيەكان ۋەك بەشىك لەۋ سەقفە زەمەنىيە كە پلانەكە پىى پابەندە.

تاپەت بە نەھىشتىنى ئەشكەنچەدان ۋ مامەلەى نەشباۋ

- لەژىر ھىچ پاساۋىكدا ناپىت مامەلەى نامرۇفانە ۋ توند ۋ دلرەقانە ۋ ئەشكەنچەى جەستەيى ۋ دەرۋونى لە بە رامبەر ھىچ تۆمەتبارىك يان سىزادراۋىك ئەنجام بدرىت لەلايەن كارمەندى ئاسايش ۋ دژە تىرۆر لە كاتى بەجى گەياندنى ئەركەكانىاندا.
- راسپاردى ھەر لاپەنىك كە ھەلدەستن بە كارى لىكۆلپىنەۋە لە تاۋان بە تۆماركردىنى ۋتەكانى تۆمەتباران ۋەك پاراستنىك بۇ ئەفسەرانى لىكۆلپىنەۋە سەبارەت بە بانگەشەى تۆمەتباران بۇ ئەشكەنچە ئەگەر روۋىنەداپىت،

ھەرۋەھا بۇ پاراستنى بەلگەي تاوانەكە گەر تۆمەتبار بلیت ئەم ووتانەي نووسراوۋەتەوۋە ووتەي من نیه یاخود گۆرانکاری تیدا کراوہ.

- پاسپاردنی گشت لایەنەکان بە ھەلدەستن بە کاری لیکۆلینەوۋە لە تاوان بە پەرەپیدان بە تەکەنەلۆژیای تایبەت بە لیکۆلینەوۋەي تاوانکاری وپاراستنی زانیاری و بەلگەي تاوان.
- ئامادەبوونی پارێزەر لە سەرەتای وەرگرتنی ووتەي تۆمەتبار و کارکردن لەگەل سەندیکای پارێزەرانی کوردستان بۇ دارشتن لە جیبەجیکردنی میکانیزمیک بە مەبەستی دەستەبەرکردنی چاوپیکەوتنی بەردەوامی راگیراوان لەگەل پارێزەرانی کە پێویستە لە ساتەوختی دەستگیرکردن و لیکۆلینەوۋە ئامادەبن بن و هیچ ووتەوکی تۆمەتبار وەرئەگیریت بە تایبەت لە سەرەتای لیکۆلینەوۋەدا.
- پێویستە کارمەندانی سەپاندنی یاسا راستەوخۆ ھۆکاری دەستگیرکردن بۇ گومانلیکراوہکان پوونبکەنەوۋە، و لە کاتی وتە وەرگرتن و لیکۆلینەوۋە تۆمەتەکان بخرینەپوو و بەردەوام تۆمەتبار و پارێزەرەکەي لە دوایین گۆرانکاریبەکانی کەیسەکە ئاگاداربکرینەوۋە.
- مسۆگەر کردنی سەردانی کەسوکاری تۆمەتبار و راگیراوان بوونی پەيوەندی تەلەفۆنی لە نیوانیاندا بەپیی ئەو ریکارانەي کە گرتوووخانەکان و سەنتەرەکانی راگرتن دايدەنن.
- دامەزراندنی یەکەي چاودیری پزیشکی لە سەنتەرەکانی راگرتن و مانەوۋەي دەزگا ئەمنییەکان کە لەژیر چاودیری وەزارەتی تەندروستیدا بیت.
- دلیابوونەوۋە لەوۋەي راگیراوە مینەکان دەستیان دەگات بە چاودیری پزیشکی و خزمەتگوزاری پاکوخواپینی گونجاو، چونکە نەبوونی ئەم خزمەتگوزارییانە دەچیتە قالبی مامەلەي نەشیاوہوۋە.
- تەرخانکردنی خولی تایبەتی راھینان لەسەر بابەتەکانی بەرەنگاریبوونەوۋەي ئەشکەنجە و مامەلەي نامرۆقانە بۇ لیکۆلەرەوۋە دادیبەکان و ئەندامانی نووسینگەي داواکاری گشتی و ھەر لایەنیکي تر کە بە کاری لیکۆلینەوۋە ھەلدەستیت، ئەنجامدانی ئەم خولە بە ھەماھەنگی ئەنجومەنی دادوہری و لایەنە پەيوەندیدارەکان و ریکخراوہکان دەبیت.
- ھەولەکان چربکرینەوۋە بۇ چارەسەرکردنی قەلەبالغی لە بنکەکانی راگرتن و وەکو ئەولەویەت دروست کردنی بالەخانەي نوێ بەپیی ستانداردە نیودەولەتییەکان بخریتە پلان و بەرنامەي کاری لایەنە پەيوەندیدارەکان کە تیییدا پۆلین کردنی جۆری سزاکانی پەچاوبکریت..
- ئاگادارکردنەوۋەي داواکاری گشتی پەيوەست بەو پېشیلکارییە، یان سکالایانەي کە دەکەویتە ئەستۆی یەکەي کارگیری گرتوووخانە.
- دلیابوون لەوۋەي دادوہری لیکۆلینەوۋە، یان لیکۆلەرەي دادوہری، ئەرکی لیکۆلینەوۋە لە تۆمەتبار دەگریتە ئەستۆ لە ماوہي ۲۴ سەعات لە دوای دەستگیرکردنی، و کارمەندە ئەمنییەکان لیکۆلینەوۋەکان ئەنجام نەدەن.
- ئاگادارکردنەوۋەي تۆمەتبارەکان لەو مافانەي کە یاسا پیی بەخشیون، لەوانەش مافی مانەوۋە بە بیدەنگی تا ئامادەبوونی پارێزەر و پیدانی وتە بەشپوہیەکی ئازادانە.

- ھېزە ئەمىيەكان پېويستە لەو ھاگاداربن كە تۆمەتبار لە قۇناغەكانى لېكۆلېنەو مافى خۇبەتى پارېزەر بېيىت، نەك تەنھا كاتى دادگايىكردن.
- دۇنيابوون لەو ھى پارگرتن (توقيف) تەنھا لەلايەن دامەزراو ھى ياسايى و پېگە پېدراو ھى كان ئەنجام دەدرېت و تەربىە لەگەل ياسا عېراقى و پېوەرە نېودەولەتېيەكانى مافى مرۇف، ھاوكات بە شېو ھى كى شەفاف ئامازە بە و لاىەنە ئەمىيەكان بەدرېت كە ئەركى پارگرتىيان پى سېپىردراو ھى، ئەو ھەلومەرجانە ھى كە وادەكەن پارگرتن پېويست بېت، و ناوئىشانى ئەو سەنتەرانە ھى كە تۆماتبارى تېدا رادەگېرېت.
- بەرزكردە ھى ھۆشيارى ھېزە ئەمىيەكان لەو پووى كە دانپېدانانى تۆمەتبار تەنھا سەرچاوى ساغكردە ھى تۆمەتەكە ھى نېيە، دەتوانن كار لەسەر دەستخستنى چەند جۆرېك بەلگە بكەن، لەوانەش وتە ھى شاىەتھال، بەلگە ھى بەرجەستە (فېزىكى)، بەلگە ھى وئە و قېدىو، و بەلگە ھى دۆكېومېنتارى.
- دۇنيابوون لەو ھى ئەو پارگراوانە ھى دووچارى ئەشكەنجەدان بوونەتەو قەرەبوودە كرىنەو ھى.
- دۇنيابوون لەو ھى كە پەيوەندى و ھەماھەنگى زياتر ھەيە لە نېوان ھەموو ئەو دەزگايانە ھى كە رۇلېان لە بەرپو ھى بردنى دادپەرورەيدا لە رېگە ھى كۆبوونەو ھى كانى بەرپو ھى بردنى كەيسەو ھى پېسپېردراو ھى. ئەمەش دەبېتە ھى مسۆگەركردنى لېپرسىنەو ھى ئاسۆيى، بەھېزكردى چاودېرى لەلايەن دەسەلاتى دادو ھى رېيەو ھى، زىادكردى كارايى و كەمكردە ھى رووداو ھى كانى دەستبەسەركردى درېژخايەنى ناياسايى پېش دادگايىكردن. ئەندامېتى كۆبوونەو ھى كانى بەرپو ھى بردنى كەيسەكان (لېژنە) دەبېت بە ئەندامى ئەنجوومەنى دادو ھى رى، داواكارى گشتى، دەزگا ئەمىيەكان، سەندىكاي پارېزەران و كۆمەلگە ھى مەدەنى پەيوەندىدار.

تايبەت بە نەھىشتنى بازرگانىكردن بە مرۇف

پارھېنان و بونپادنانى توانا بۇ ئەو ئەفسەرانە ھى كە لە خالە سنوورەيىەكان ولە فرۆكەخانە و لە نەخۆشخانەكاندا كاردەكەن و بەركەوتنى يەكەمىيان ھەيە لەگەل كەسانى بېانىدا.

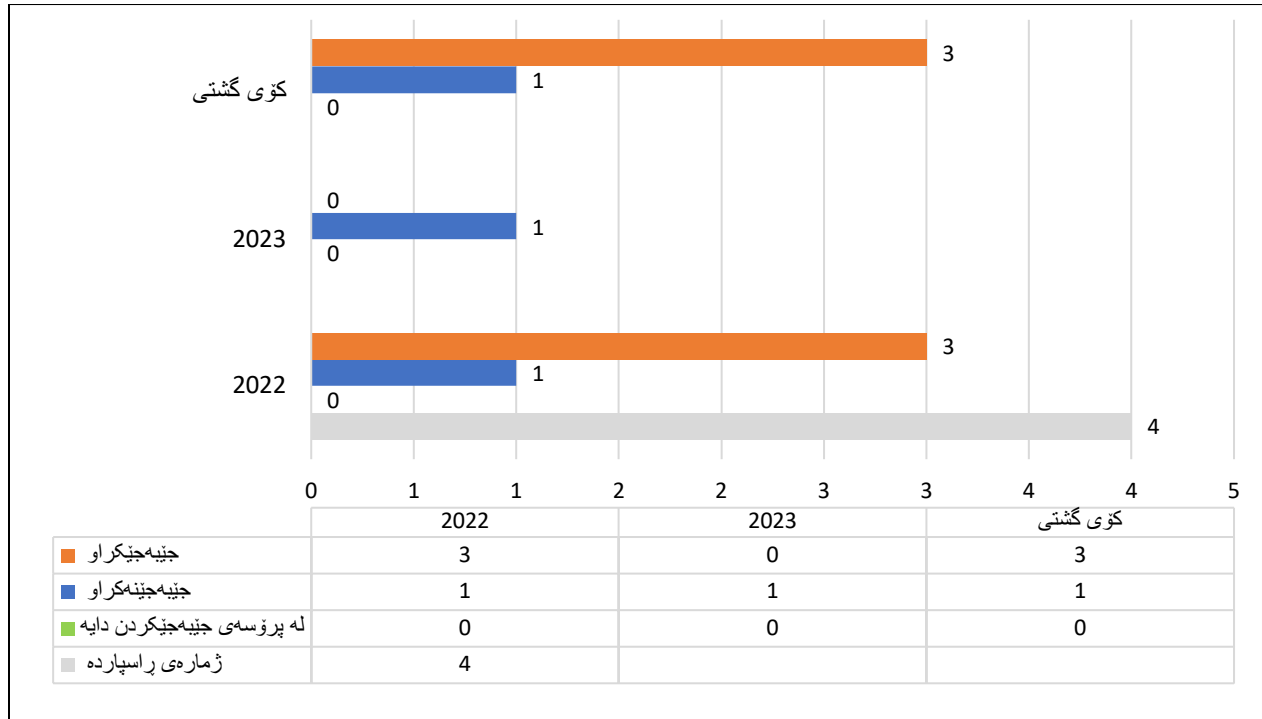
تايبەت بە ماددە ھۆشبەرەكان و كارتېكەرە عەقلىەكان

- كاركردن لەسەر ستراتېژىيەتى حكومەتى ھەرېمى كوردستان بۇ خۇپارېزى لە ئالوودەبوون بە ماددە ھۆشبەرەكان و بەرەنگاربوونەو ھى لە ھەرېمى كوردستان، كە لە دوو تەو ھى سەرەكىدا دەبېنېتەو ئەوانېش: رېگا گرتن لە ماددە ھۆشبەرەكان و چارەسەركردى ئالوودەبووان بە دامەزراندنى سەنتەرى دووبارە شىاندەو ھىيان.
- دارشتنى پلانېكى ستراتېژى درېژخايەن لەلايەن بەرپو ھى بەرايەتى بەرەنگاربوونەو ھى ماددە ھۆشبەرەكان و كارتېكەرە عەقلىيەكان لە دەزگاي ئاسايش، ئەوېش بە ھەماھەنگى لەگەل وەزارەتى تەندروستى و وەزارەتى پەرورەدە و وەزارەتى كارو كاروبارى كۆمەلەيەتى و وەزارەتى پلاندانان بۇ ئەنجامدانى تويژىنەو ھى بەرە ھى ياساي تايبەت بەم بوارە بۇ پەرەپېدان و جېبە جېكردى ماددەكانى ياساي ماددە ھۆشبەرەكان و كارتېكەرە عەقلىيەكان.

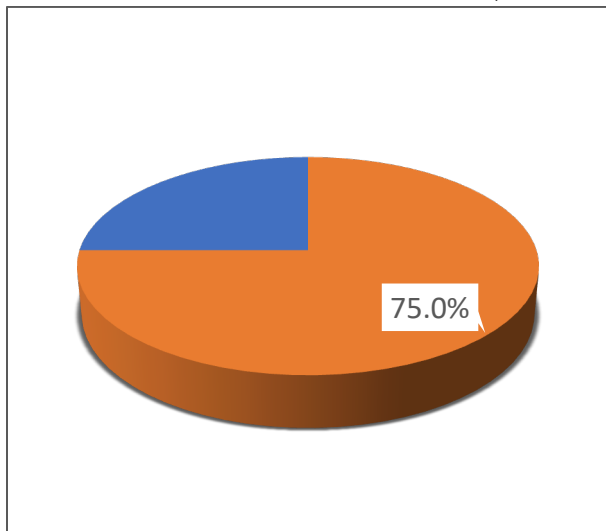
- رېوشوئېنەكانى دەروازە سنوورىيەكان توندتر بىكرېن و ھېزە ئەمىنيەكانى ئەم دەروازانە ھەماھەنگى رۇژانە و بەردەوامىيان ھەبىت بۇ كۆنترۇلكردىنى بازىرگانى كىردن بە ماددە ھۆشەبەرەكان.
- كەپسى رووبەروو بوونەوھى ماددە ھۆشەبەرەكان لە سى توخمى سەرەكى پېكىدېت كە پېكەوھە گرېدراون ئەوانىش برىتىن لە فرۇشيار، كېيار و بەرھەمھېنەر ئەم سى تۆخمە گرووپىكى مافىيى پېكىدېن بۇيە پېويستە ھەولەكان بۇ كۆنترۇلكردىيان چىرتىر بىكرېنەوھ.
- دەستەبەركىردنى ژمارەى پېويستى دەرمانسازان لە خالە سنوورىيەكانى ھەرىم بۇ دىارىكردىنى ئەو ماددانەى دەبنەھۇى ئالوودەبوون.
- ھەماھەنگى زىاتىر لە نېوان كۆلېزەكانى ياسا و دەزگا ئەمىنيەكان ھەبىت لە بوارى كىردنەوھى خولى تايىبەت بە لېكۆلېنەوھە و مامەلە كىردن لەگەل ماددەى ھۆشەبەر بۇ قوتابىيان.

بەريۆه بەرايەتي گشتي دژە تيرۆر

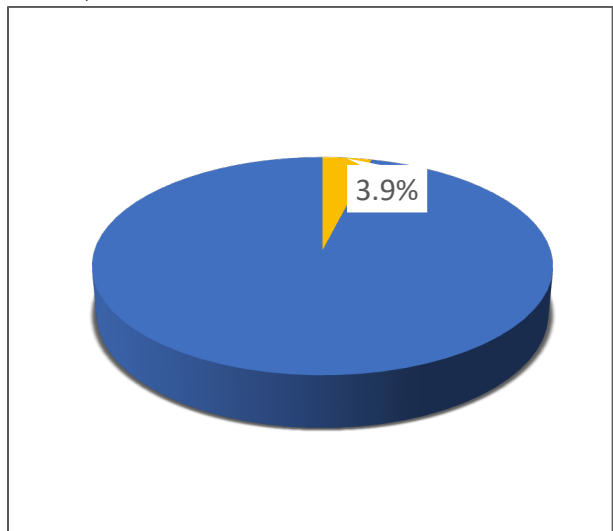
لە كۆي (٤) راسپاردە كە ئاراستەي بەريۆه بەرايەتي گشتي دژە تيرۆر كراوه لە سالي ٢٠٢٢، (٣) راسپاردە جيبە جيبە كراوه، (١) راسپاردە جيبە جيبە نە كراوه. بەراورد بە سالي ٢٠٢٣ راسپاردە جيبە جيبە كراوه كان (٣)، راسپاردە جيبە جيبە نە كراوه كانيش (١) راسپاردە يە. هۆي جيبە جيبە نە كردني راسپاردە كە دەگەرپتەوه بۆ ئەوهي كە هەموار كردهوهي ياساي بەرەنگار بوونهوهي تيرۆر ئەركي پەرلەمانی كوردستانە، بەلام پيويستە لە داها توودا كاري لەسەر بكرپت. بە مەش رپژەي جيبە جيبە كردن دەكاتە (٧٥٪).

هیلکاری ٧٤ ژمارەي جيبە جيبە كردني راسپاردە كانی تايبەت بە بەريۆه بەرايەتي گشتي دژە تيرۆر

هیلکاری ٧٦ رپژەي جيبە جيبە كردني راسپاردە كان بۆ سالي ٢٠٢٢ و ٢٠٢٣

هیلکاری ٧٥ رپژەي هەولدانى دژە تيرۆر بە پيی ژمارەي راسپاردە كان

پاسبارده جیبه جیکراوه کان

۱. بره و دان به هه و له کان به ره نگار بوونه وهی تیرۆر.
۲. دلنیا بوونه وهی له وهی هه ر یاسایه کی به رکار یان یاسایه کی نوپی به ره نگار بوونه وهی تیرۆر پابه ندبوونی ته و او له خو بگریت بو په یماننامه ی نئوده و له تی تایبته به مافه مه دهنی و سیاسییه کان و ئه و ریککارانه شی که ده گیرینه بهر بو به ره نگار بوونه وهی تیرۆر ته و او یه ک بگرنه وه له گه ل په یماننامه که دا.
۳. دریزه دان به پاراستنی دانیشتوان له تیرۆر که سه رچاوه یه کی سه ره کی پیشیلکردنی مافه به کومه له کان مرۆقه.

پاسبارده جیبه جینه کراوه کان

۱. هه موار کردنه وهی یاسای به ره نگار بوونه وهی تیرۆر به چه شنیک که هاوسه نگی له نیوان مافه کان تۆمه تبار له رووی راگرتن و پیویستی پاراستنی کومه لگه له تیرۆر بگریت.
- له خواره وه رنوشوین، یاسا، رنمای، ریکار و ههنگای پراکتیزی که گیراوه ته بهر له جیبه جیکردنی پاسبارده نئوده و له تیه کان ده خرئته روو:

یاسا به رکاره کان رووبه روو بوونه وهی تیرۆر

له بهر پوه به رایه تی گشتی دژه تیرۆر فه رمانگی لیکۆله ره وهی دادوه ری هه یه و دوو لیکۆله ری دادی (محقق عدلی) له هه ردوو ره گه ز هه ن که سه ر به ئه نجومه نی دادوه رین و به پیی یاسا به رکاره کان به ریزان دادوه ری لیکۆلینه وهی ئاسایش و داواکاری گشتی) سه ره رشتی دۆسییه کان ده که ن له ده رکردنی (یاداشتی ده ستگیرکردن- القاء القبض) هه و تا کۆتایی به دۆسییه تی تۆمه تبار یان تاوانبار ده هینریت.

له ریکه وتی (۲۰۲۳/۱/۱) تا کو (۲۰۲۳/۱۲/۳۱) له بهر پوه به رایه تی گشتی دژه تیرۆر (۲۹۱) به ند کراو هه بووه، به م شیوه یه ی خواره وه به پیی یاسا له لایه ن دادگاوه چاره نووسیان دیاریکراوه:

- (۱۸۵) به ند کراو ئازادکراون یا خود په وانه کراون.
- (۱۰۶) به ندکراو ماون.
- په راوی (۵۵) به ندکراو له ژیر لیکۆلینه وه یه.
- په راوی (۲۲) به ندکراو له دادگای تاوانی دووی هه ولیره.
- (۲۹) دوا ی ته و او بوونی قۆناغه کان لیکۆلینه وه له لایه ن دادگاوه سزادروان.

روبوپروبوونەوەى تىرۆرى ئەلىكترونى

لە ھەريىمى كوردستان ياساى تىرۆرى ئەلىكترونى نىيە، كە ئاستەنگىكى ياسايىيە، سەرەپراى ئەمەش بېوچان ھەولداوہە كە تاوانبارانى تىرۆرى ئەلەكترونى بىرئىنە دادگا بەپىيى ياساى سزادانى عىراقى ژمارە (۱۱۱)ى سالى (۱۹۶۹)ى ھەموارکراو.

پىنكارى بېويست بۇ جىيەجىكردى پاسباردەكانى تايبەت بە بەرپوہەبەرايەتى گشتى دژە تىرۆر

لە ئەنجامى ئەو زنجيرە وۆركشۆپ و مېزگەردانەى ئەنجامدران نووسىنگەى رېكخەرى راسباردە نېودەولەتییەكان رىكارى تايبەتى ھەبووہە و لەلايەن ديوانى سەرۆكايەتى ئەنجومەنى وەزيرانەوہە ئاراستەى لايەنە پەيوەندىدارەكان كران لەوانە بەرپوہەبەرايەتى گشتى دژە تىرۆر بۇ ئەوہى بکەونە بوار جىيەجىكردىن بەپىيى راسباردە نېودەولەتییەكان وەك بەشىك لەو سەقفە زەمەنىيە كە پلانەكە پىيى پابەندە.

تايبەت بە نەھنىشتنى ئەشكەنچەدان و مامەلەى نەشاو

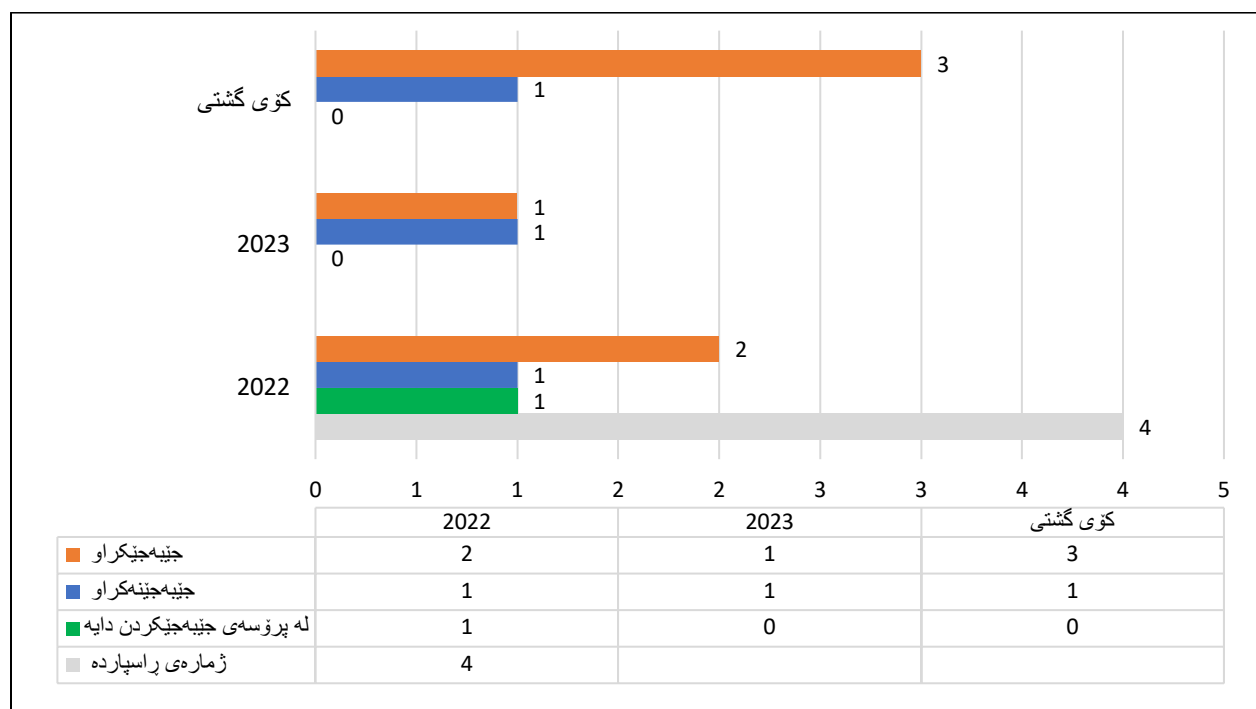
- لەژىر ھىچ پاساوپىكدا نايىت مامەلەى نامرۇقانە و توند و دلرەقانە و ئەشكەنچەى جەستەيى و دەروونى لە بە رامبەر ھىچ تۆمەتبارىك يان سزادراوىك ئەنجام بىرئىت لەلايەن كارمەندى ئاسايش و دژە تىرۆر لە كاتى بەجى گەياندى ئەركەكانياندا.
- راسباردنى ھەرلايەنىك كە ھەلدەستن بە كارى لىكۆلئىنەوہە لە تاوان بە تۆماركردىن و تەكانى تۆمەتباران وەك پاراستنىك بۇ ئەفسەرانى لىكۆلئىنەوہە سەبارەت بە بانگەشەى تۆمەتباران بۇ ئەشكەنچە ئەگەر پووينەدايىت، ھەرۋەھا بۇ پاراستنى بەلگەى تاوانەكە گەر تۆمەتبار بلىت ئەم ووتانەى نووسراوہەتەوہە ووتەى من نىيە ياخود گۆرانكارى تىدا كراوہە.
- راسباردنى گشت لايەنەكان كە ھەلدەستن بە كارى لىكۆلئىنەوہە لە تاوان بە پەرەپىدان بە تەكەنەلۇژياى تايبەت بە لىكۆلئىنەوہەى تاوانكارى و پاراستنى زانىارى و بەلگەى تاوان.
- ئامادەبوونى پارىزەر لە سەرەتاي وەرگرتنى ووتەى تۆمەتبار و كاركردىن لەگەل سەندىكاي پارىزەرانى كوردستان بۇ دارشتن لە جىيەجىكردىن مىكانىزمىك بە مەبەستى دەستەبەركردنى چاوپىكەوتنى بەردەوامى راگىراوان لەگەل پارىزەران كە پىويستە لە ساتەوہەختى دەستگىركردن و لىكۆلئىنەوہە ئامادەبن بن و ھىچ ووتەوہەكى تۆمەتبار وەرئەگىرئىت بە تايبەت لە سەرەتايى لىكۆلئىنەوہەدا.
- پىويستە كارمەندانى سەپاندنى ياسا راستەوخۆ ھۆكارى دەستگىركردن بۇ گومانلىكراوہەكان پوونبەكەنەوہە، و لە كاتى و تە وەرگرتن و لىكۆلئىنەوہە تۆمەتەكان بخرىنەپروو و بەردەوام تۆمەتبار و پارىزەرەكەى لە دوايىن گۆرانكارىيەكانى كەيسەكە ئاگادارىكرئىنەوہە.
- مسۆگەركردىن سەردانى كەسوكارى تۆمەتبار و راگىراو و بوونى پەيوەندى تەلەفۇنى لە نىوانياندا بەپىيى ئەو رىكارانەى كە گرتووخانەكان و سەنتەرەكانى راگرتن دايدەنىن.

- دامه زراندى يەكەى چاودىرى پزىشكى لە سەنتەرەكانى راگرتن و مانەوہى دەزگا ئەمنىيەكان كە لەژىر چاودىرى وەزارەتى تەندروستىدا بىت.
- دلىابوونەوہ لەوہى راگىراوہ مېينەكان دەستيان دەگات بە چاودىرى پزىشكى و خزمەتگوزارى پاكوخاوبىنى گونجاو، چونكە نەبوونى ئەم خزمەتگوزارىيانە دەچىتە قالبى مامەلەى نەشیاوہوہ.
- تەرخانكردى خولى تايبەتى راھىنان لەسەر بابەتەكانى بەرەنگارىبوونەوہى ئەشكەنجە و مامەلەى نامرۇقانە بۇ لىكۆلەرەوہ دادىيەكان و ئەندامانى نووسىنگەى داواكارى گشتى و ھەر لايەنىكى تر كە بە كارى لىكۆلەينەوہ ھەلدەستىت، ئەنجامدانى ئەم خولە بە ھەماھەنگى ئەنجومەنى دادوہرى و لايەنە پەيوەندىدارەكان و رىكخراوہكان دەبىت.
- ھەولەكان چرپكرىنەوہ بۇ چارەسەركردى قەلەبالغى لە بنكەكانى راگرتن و وەكو ئەولەويەت دروست كرىدى بالەخانەى نوئ بەپى ستانداردە نىودەولەتییەكان بخرىتە پلان و بەرنامەى كارى لايەنە پەيوەندىدارەكان كە تىيدا پۆلېن كرىدى جۆرى سزاكانى رەچا و بكرىت.
- ئاگاداركردەوہى داواكارى گشتى پەيوەست بەو پىشلىكارىيە، يان سكالايانەى كە دەكەويئە ئەستۆى يەكەى كارگىرى گرتووخانە.
- دلىابوون لەوہى دادوہرى لىكۆلەينەوہ، يان لىكۆلەرى دادوہرى، ئەركى لىكۆلەينەوہ لە تۆمەتبار دەگرىتە ئەستۆ لە ماوہى ۲۴ سەعات لە دوای دەستگىركردنى، و كارمەندە ئەمنىيەكان لىكۆلەينەوہكان ئەنجام نەدەن.
- ئاگاداركردەوہى تۆمەتبارەكان لەو مافانەى كە ياسا پىي بەخشيون، لەوانەش مافى مانەوہ بە بىدەنگى تا نامادەبوونى پارىزەر و بىدانى وتە بەشپوہىەكى ئازادانە.
- ھىزە ئەمنىيەكان پىويستە لەوہ ئاگادارىن كە تۆمەتبار لە قۇناغەكانى لىكۆلەينەوہ مافى خۆبەتى پارىزەر بىينىت، نەك تەنھا كاتى دادگايىكردىن.
- دلىابوون لەوہى راگرتن (توقىف) تەنھا لەلايەن دامەزراوہ ياساى و رىگە پىدراوہكان ئەنجام دەدرىت و تەرىبە لەگەل ياسا عىراقى و پىوہرە نىودەولەتییەكانى مافى مرۇف، ھاوكات بە شپوہىەكى شەفاف ئامازە بەو لايەنە ئەمنىيانە بدرىت كە ئەركى راگرتىيان پى سپىردراوہ، ئەو ھەلومەرجانەى كە وادەكەن راگرتن پىويست بىت، و ناونىشانى ئەو سەنتەرەنەى كە تۆماتبارى تىدا رادەگىرىت.
- بەرزكردەوہى ھۆشيارى ھىزە ئەمنىيەكان لەو پووہى كە دانپىدانانى تۆمەتبار تەنھا سەرچاوہى ساغكردەوہى تۆمەتەكەى نىيە، دەتوانن كار لەسەر دەستخستنى چەند جۆرىك بەلگە بكەن، لەوانەش وتەى شاىەتحال، بەلگەى بەرجەستە (فىزىكى)، بەلگەى وئەنە و قىدىۆ، و بەلگەى دۆكيومىنتارى.
- دلىابوون لەوہى ئەو راگىراوانەى دووچارى ئەشكەنجەدان بوونەتەوہ قەرەبوودەكرىنەوہ.
- دلىابوون لەوہى كە پەيوەندى و ھەماھەنگى زياتر ھەيە لە نىوان ھەموو ئەو دەزگايانەى كە رۆليان لە بەرپوہبردنى دادپەرەرىدا لە رىگەى كۆبوونەوہكانى بەرپوہبردنى كەيسەوہ پىسپىردراوہ. ئەمەش دەبىتە ھۆى مسۆگەركردنى لىپرسىنەوہى ئاسۆى، بەھىزكردى چاودىرى لەلايەن دەسەلاتى دادوہرىيەوہ، زىادكردى كاراى و كەمكردەوہى پووداوەكانى دەستبەسەركردى درىزخايەنى ناياساى پىش دادگايىكردىن. ئەندامىتى

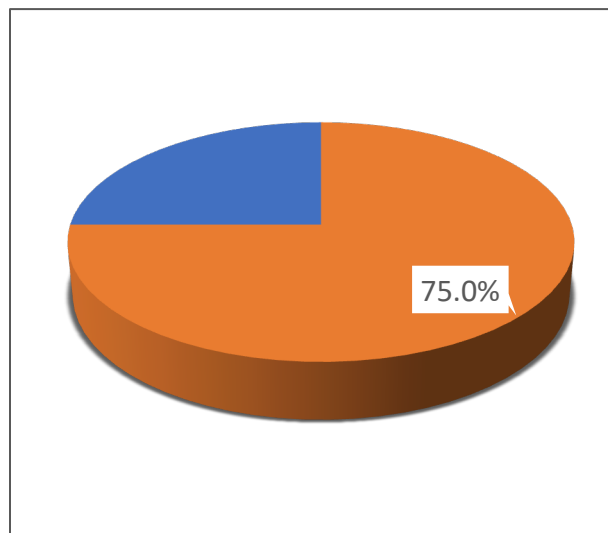
كۆبۈنە ۋە ھەكەننى بەرپۈە بەردىنى كەيسەكان (لېژنە) دەپپت بە ئەندامى ئەنجوومەنى دادوھرى، داواكارى گشتى، دەزگا ئەمنىيەكان، سەندىكاي پارېزەران و كۆمەلگەى مەدەنى پەيوەندىدار.

دهسته‌ی ده‌ستپاکی

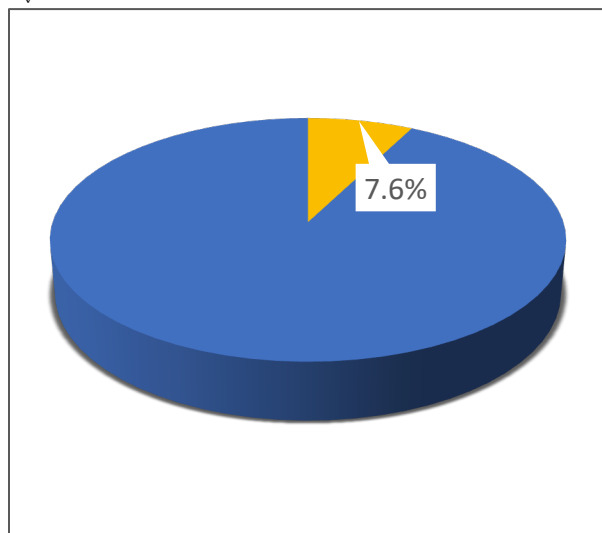
له کۆی (٤) راسپارده که ئاراسته‌ی ده‌سته‌ی ده‌ستپاکی کراوه له ساڵی ٢٠٢٢، (٢) راسپارده جیبه‌جیکراوه و (١) راسپارده جیبه‌جی نه‌کراوه و (١) راسپارده‌ش له پرۆسه‌ی جیبه‌جیکردندا مان. به‌راورد به ساڵی ٢٠٢٣ راسپارده جیبه‌جیکراوه‌کان به‌رزبوونه‌ته‌وه بۆ (٣) و راسپارده جیبه‌جینه‌کراوه‌کان (١) راسپارده‌یه. به‌مه‌ش رێژه‌ی جیبه‌جیکردن ده‌کاته (٧٥٪).

هێلکاری ٧٧ ژماره‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کانی تاییه‌ت به ده‌سته‌ی ده‌ستپاکی

هێلکاری ٧٩ رێژه‌ی جیبه‌جیکردنی راسپارده‌کان بۆ ساڵی ٢٠٢٢ و ٢٠٢٣

هێلکاری ٧٨ رێژه‌ی هه‌وڵدانی ده‌سته به‌پێی ژماره‌ی راسپارده‌کان

پاسپارده جیبه جیکراوه کان

۱. بره و دان به هه و له کانی به ره ننگار بوونه وهی گهنده لی دارایی و کارگیری، به چه شنیک که به ته و او ته یه کبگر نه وه له گهل یاسای نیوده وه له تی، نه ویش له پینا و زامنکردنی یه کسانی له به دهسته پینانی خزمه تگوزارییه گشتییه کاندای.
۲. دریزه دان به هه و له کانی په یوه ست به نه هیشتنی گهنده لی دارایی و کارگیری.
۳. دریزه دان به هه و له کان بۆ بره و دان به سهروه ری یاسا و زامنکردنی به دیه پینانی دادپهروه ری به شیوه یه کی سه ربه خو و بیلا یه نانه له ریگای به ره ننگار بوونه وهی گهنده لی ریگریکردن له پرسی ده ربا زبوون له سزا.

پاسپارده جیبه جینه کراوه کان

۱. یۆلپنکردنی ئاسته کانی گهنده لی و دانانی نه وه و بهت به گویره ی مه ترسییان له سه ر ئاسایشی نه ته وه یی.

له خواره وه رنوشوین، یاسا، رنمای، ریکار و ههنگای پراکتیزی که گراوه ته بهر له جیبه جیکردنی پاسپارده نیوده وه له تیه کان ده خریتته روو:

ستراتیژی به ره ننگار بوونه وهی گهنده لی

پالپشت به ریکه و تننامه ی نه ته وه یه کگرتوو ه کان بۆ نه هیشتنی گهنده لی سالی ۲۰۰۵، جارنامه ی گهردوونی مافه کانی مرۆف ۱۹۴۸، دهستوری عیراق ۲۰۰۵، و له سه ر بنه مای یاسای دهسته ی دهستپاکی هه موارکراو ژماره ۷ سالی ۲۰۱۴، و یاسا بهرکاره کانی هه ری می کوردستان که په یوه ستن به چاکسازی، له بهر رۆشنایی کارنامه ی کابینه ی نویه می حکومه تی هه ری می کوردستان ستراتیجی نیشتمانی دهسته ی دهستپاکی بۆ رووبه روو بوونه وهی گهنده لی له هه ری می کوردستان (۲۰۲۱-۲۰۲۵) په سه ند کرا.

ئه م ستراتیژه به سه ر سی سیکتەر و پاشکۆیه ک دابهش بووه، یه که م: دامه زراوه فه رمییه کان هه لسه نگانندیان بۆ کراوه که بریتین له په رله مانی کوردستان، ده سه لاتی جیبه جیکردن که سه رۆکایه تی هه ری می و حکومه تی هه ری می کوردستان له خو ده گری. دواته ده سه لاتی دادوه ری و دامه زراوه سه ربه خو کان که دیوانی چاودیری دارایی، دهسته ی دهستپاکی، دهسته ی مافی مرۆف و کۆمیسییۆنی بالای سه ربه خو ی هه لباژاردن و راپرسی له خو ده گریت.

سیکتەری دووهم تایبەت کراوه به پارتە سیاسییه کان و کۆمه لگه ی مه دهنی که پارتە سیاسییه کان، کۆمه لگه ی مه دهنی و میدیا له خو ده گری، سیکتەری سیپه م تایبەت کراوه به که رتی تایبەت. پلانی جیبه جیکردن بۆ هه ر یه کیکیان پیشکەش کراوه. جیبه جیکردنی سیاسیته که چوار سال ده خایه نیت له کۆتایی سالی ۲۰۲۵ ده رئه نجامی پلانه که ده خریتته روو.

فه رمانگه ی خو پاراستن وشه فافیه ت له دهسته ی دهسپاکی، یه که مین راپۆرتی جیبه جیکردنی ستراتیژی نیشتمانی رووبه روو بوونه وهی گهنده لی له هه ری می کوردستان له دامه زراوه فه رمییه کانی ئاماده کردوو، وله ماوه یه کی نزیکدا

بلاوده كرېته وه. وهر له سهر ئه م پرسه سه رۆكى ده ستهى ده سپاكي بانگه يشتى به شداريكردن كراوه بۆ كۆبوونه وهى
ئنهجومه نى وه زيران، تا له نزيكه وه ورده كاريه كاني راپۆرته كه بخاته روو.

رۆژى ۲۰۲۴/۳/۱۳ به كه مين راپۆرتى ده ستهى ده ستهپاكي هه ريم سه بارهت به هه لسه نگاندى ئاستى جيبه جيكردى
(ستراتيژى نيشتمانى روه روه بوونه وهى گهنده لى له هه ريمى كوردستان) كه پيشتر له مانگى ئه يلوولى سالى ۲۰۲۱
له لايه ن ئه نجوومه نى وه زيرانه وه په سه ند كرابوو له پيناوى هينانه كايه ي چه ند ئامانجيكى دياريكراو بۆ
روه روه بوونه وهى گهنده لى و بره ودان به شه فافيه ت و لپرسينه وه، له رپگه ي چه ند ميكانيزميكى دياريكراو.

راپۆرته كه چه ندين راسپارده و پيشنيارى دامه زراوه فه رميه كاني له خو گرتبوو له چوارچيوه ي ستراتيژه كه، له
ناويشياندا بوارى هوشياركرده وه دژه گهنده لى و په ره پيدان به چاوديري ناوخويى و هه مواركردنه وهى چه ند ياسا
ورپنمايه ك و بره ودان به تواناى فه رمانبه ران و راهينانين، هه روه ها هينانه كايه ي دادگايه كى تاييه ت به تاوانه كاني
گهنده لى له هه ريمى كوردستان.

ئهنجوومه نى وه زيران وپراي ده ستهخوشي له به رامبه ر پيشكه شكردنى راپۆرته كه، هه لوپستى خوى دووپات كرده وه
له به رده و امبوون له رپكاره كاني په ره پيدانى شه فافيه ت و لپرسينه وه و روه روه بوونه وهى گهنده لى و له هه مانكاتدا
وه زاره ت و لايه نه په يوه نديداره كان راسپيكردان بۆ به دوا داچوونى جيبه جيكردى ئه و راسپارده و پيشنيارانى
خرانه روو.

پۆلنكردى ئاسته كاني گهنده لى

تا ئيستا كه يسه كان به گويره ي جوړ و ئاستى گهنده لى پۆلننه كراون، له م روه وه پيوسته هه نگاوه كان خيراتر
بكرين.

هه وه كاني نه هشتنى گهنده لى دارابى و كارگيرى

ده ستهى ده ستهپاكي ليكوئينه وه له كه يسه كاني گهنده لى ده كات، به شى داواكان به دوا داچوون ده كات له دادگا
تاييه تمه نده كان (كه تن/تاوان) له پاريزگكاني هه ريم، و به شدارى دادگايى كردن ده بيت وه ك داكوكيكار له مافى
گشتى ئه وهى په يوه ندى به گهنده لى هه يه، هه روه ها به دوا داچوونده كات بۆ ئه و داوايانه كه ده ستهى ده ستهپاكي
داواكان به رز ده كاته وه يان داواكه له سهر ده سته به رز ده كرپت به مه به ستهى داد بينى و تانه ليدان.

ژماره ي داوا هه وه كراوه كان بۆ دادگا تاييه تمه نده كاني (تاوان/كه تن) له سهر ئاستى پاريزگكاني هه ريمى كوردستان
له رپكه وتى ۲۰۲۳/۱/۱ تاكو ۲۰۲۳/۱۱/۳۰ برپتى بووه له (۲۱۹) داوا تۆمار كراوه، و (۲۷۹) داوا تاييه ته به سالانى پيشوو تر
(خولاو) كه كۆى گشتى ده كاته (۳۹۳) داوا.

خشتهى ۵۳ ژمارهى داواكان له دادگا

داوا ههواله كراوهكان بۇ دادگا تايبهتمهندهكانى (تاوان / كهتن)	
۲۱۹	داواى تۆمار كراو تا مانگى تشرىنى دووهمى ۲۰۲۳
۲۷۹	داواى تايبهت به سالانى پيشووتر (خولاو)
۴۹۸	كۆى گشتى

سهرجهم داوا تانه ليدراو (تميز) كراوهكان له قۇناغى دواى دادگايى كردن له سالى ۲۰۲۳ و خولاو:

خشتهى ۵۴ ژمارهى داوا تانه ليدراوهكان

داوا تانه ليدراوهكان له قۇناغى دواى دادگايى كردن له سالى ۲۰۲۳	
۱۰	ژمارهى تانه ليدراوهكان له دادگايى تاوان
۶	ژمارهى تانه ليدراوهكان له دادگايى كهتن
۱۶	كۆى گشتى

سزادراوان به پى پۇست له سالى ۲۰۲۳، كهوا سزادراون و ئازادكراوهكان ناگرتهوه:

خشتهى ۵۵ ئامارى سزادراوهكان به پى پۇست

ئامارى سزادراوهكان به پى پۇست له سالى ۲۰۲۳	
سزا دراو	پلهى وهزىفى
۱	وهزىرى پيشوو
۱	برىكارى پيشووى وهزارهت
۲	به رپوه بهرى گشتى
۸	به رپوه بهر
۴	ئاسايش
۳۸	فهرمان بهر
۲	نقىب
۲	عقىدى پۇلىس
۱۰	پۇلىس
۱	مبلغ
۷	كاسب

ئامارى سزادراوهكان به پىپى پۇست له سالى ۲۰۲۳	
۱	خاوهن كۇمپانیا
۴	كارمەندى كۇمپانیا
۳	خاوهن كافتریا
۱	خاوهن بەنزىنخانه
۳	به لپندەر
۳	ژمپىريار
۱	وردبىن
۱	خاوهن نووسىنگەي اخراجى گومرگى
۱	موختار
۱	زىره فانى
۱	هاوولاتى
۱	شوفىر
۹۷	كۆي گىشتى

ئامارى لىكۆلپىنەوهكانى تايپەت به كه بىسەكانى گەندەلى بۇ سالانى ۲۰۲۰ - ۲۰۲۲:

خىشتەي ۵۶ ژمارەي لىكۆلپىنەوهكانى تايپەت به كه بىسەكانى گەندەلى بۇ سالانى ۲۰۲۰ - ۲۰۲۲

كۆي گىشتى	۲۰۲۲	۲۰۲۱	۲۰۲۰	ئامارى ئەو لىكۆلپىنەوهكانى ئەنجام دراوه بۇ سالانى ۲۰۲۰ - ۲۰۲۲
۳۳۸	۱۷۹	۹۲	۶۷	ژمارەي لىكۆلپىنەوهكان به پىپى سكاللا تۇماركراوان
۱۴۷	۵۱	۵۲	۴۴	سكاللا ھەلگىراوهكان
۹۵	۳۶	۳۸	۲۱	ئەو حالەتانهي كه ئىجالەي داواكارى گىشى كراوه
۷۸۸	۳۸۸	۲۳۱	۱۶۹	ئەو حالەتانهي لەژىر لىكۆلپىنەوه دان له لايەن داواكارى گىشتى
۲۷۴	۹۷	۱۳۲	۴۵	ئەو كه بىسانەي له قۇناغى لىكۆلپىنەوه داخراون لەبەر نەبوونى بەلگەي تەواو
۳۳۴	۱۱۸	۱۴۵	۷۱	ئەم كه بىسانەي له داواكارى گىشتى ئىجالەي دادگاى تايپەتمەند كراون

ئامارى داوا تۆماركراوهكان له ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۳ تايپت به تاوانى گندهلى:

خشتهى ۵۷ ژمارهى داوا تۆماركراوهكان له ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۳ تايپت به كهپسهكانى گندهلى

ژمارهى داواى تۆماركراوه له ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۳ تايپت به تاوانى گندهلى (جرىمة الكسب غير المشروع)	
داوا له قۇناغى ليكۆلپنهوه	۵۰
ئىخالهى تاوانبار بۇ دادگاى تايپتمهاند كراوه	۲۸
كهپسه داخراوهكان	۱۳
كۆى گشتى	۹۱

دۆسيهى خانەنشين

ووردىن كوردنى دۆسيهى خانەنشينى دادوهران، داواكارى گشتى، فەرمانبەرى شارەزا، ھېزەكانى پېشمەرگە لە لاين دەستەى دەستپاكى:

خشتهى ۵۸ قۇناغەكانى بەدواداچوون بە خانەنشينى پېشمەرگە

بەراوردى پرۆسەى بەرەنگاربوونەوهى گندهلى لە لاين دەستەى دەستپاكى			
بابەت	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲
خانەنشينى ناياساى	ھەلۆهشاندەوهى خانەنشينى ناياساى كرددووه بە پېژەى ۴۰%	ھەلۆهشاندەوهى ۱۶۳۰ مووچەى خانەنشينى ناياساى كراوه	
مووچەى خانەنشينى دادوهران، داواكارى گشتى، فەرمانبەرى شارەزا	راستكردنەوهى مووچە ۴۳۷ خانەنشين ۳۵۰ مليون دینار گەراوہتەوه بۇ خەزینەى حكومت	راست كراوہتەوه بە پېژەى ۱۰۰%	
بەراوردى پرۆسەى بەرەنگاربوونەوهى گندهلى لە لاين دەستەى دەستپاكى			
بابەت	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲
خانەنشينى ھېزەكانى پېشمەرگە			۲۰۰۰ دۆسيهى خانەنشينى ھېزەكانى پېشمەرگە كېشەى ياسايبان نەبووه. سەبارەت بە دۆسيهى خانەنشينى ھېزەكانى يەكەى ۷۰ و ۸۰ رەزامەنديان دەپرېوہ بۇ رادەست كرنى دۆسيهكانيان.
ھېزەكانى پېشمەرگە			ووردىنى لەسەر ۲۵۶۰ دۆسيهى كراوه و ھېچ كېشەى نەبووه

ووردىنى دۆسىيە فەرمانبەران لەلايەن دەستەي دەستپاكي:

خشتەي ۵۹ قۇناغەكاني بەدواداچوون تايبەت بە دۆسىيە فەرمانبەران

بەرەنگاربوونەوي گەندەلي لەلايەن دەستەي دەستپاكي			
بابەت	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲
ژمارەي دۆسىيە فەرمانبەران	۳۰۷۸۶۹	۴۱۰۵۰۷	۱۷۴۳۶۵
ژمارەي دۆسىيە ووردىنكراو	۲۲۲۱۱۱	۳۵۵۵۴۹	۱۵۷۳۷۳
ژمارەي پلەي زياد	-	۱۷۷۵	۱۰۵۴۸

ووردىنى دۆسىيە كەمئەندامان و خاوەن پىداويستى تايبەت لەلايەن دەستەي دەستپاكي:

خشتەي ۶۰ سوودمەداني پاراستنى كۆمەلايەتي قۇناغەكاني بەدواداچوون بە دۆسىيە كەمئەندامان

بەرەنگاربوونەوي گەندەلي لەلايەن دەستەي دەستپاكي			
بابەت	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲
سوودمەنداني كەمئەندامان و خاوەن پىداويستى تايبەت	ليژنەيەكي تايبەت پىكهااتووہ لەلايەن وەزارەتي كاروباري كۆمەلايەتي	لەكۆي ۱۳۲۴۹ فەرمانبەري كەمئەندام، ۶۴۸ جار كۆدي باپۆمەتري دوبارە بۆتەوہ	۱۴۰۰۰ چواردەهەزار كەمئەندام موچەيان پراوہو شايستە نەبوئە
پاراستنى كۆمەلايەتي			۸۸۰۰۰ هەشتاوہەشت هەزار كەس موچەيان وەردەگرت كە زۆري شايستەي ئەو موچە نيئ

ووردىنى دۆسىيە شەھيدان و ئەنفالكرائوان و زىندانى سياسى لەلايەن دەستەي دەستپاكي:

خشتەي ۶۱ قۇناغەكاني بەدواداچوون بە دۆسىيە شەھيدان و زىندانى سياسى

دۆسىيە شەھيدان و ئەنفالكرائوان لەسەر ئاستى ھەريمي كوردستان					
جۆري دۆسىيە	ژمارەي دۆسىيە	ووردىنكراو	پەسەندە	تاييىنى لەسەرە	نايگريتەوہ
زىندانى سياسى	۲۳۷۶۹	۱۰۲۹	۷۶۰	۲۶۹	۰
بەرکەوتەي كيميائى	۹۲۰۲	۲۰۳	۵۰	۱۸۷	۴
تاقانەكاني جينۇسايد	۳۶۱	۳۶۱	۲۹۵	۱۴	۵۲
سكالا	۱۰۴۱	۱۰۴۱	۰	۰	۰
فەرمانبەران	۱۳۵۹	۱۳۵۹	۱۱۵۵	۲۰۴	۰

به دیجیتالیکردنی پرۆسهی ئاشکراکردنی بهرژهوهندییه داراییهکان.

له چوارچێوهی پرۆسهی ئاشکراکردنی بهرژهوهندییه داراییهکان که به گوێهری یاسای ژماره سێی سالی ۲۰۱۱ و یاسای هه موارکراوی ژماره چهوتی ۲۰۱۴ دهستهی دهسپاکی، ئامانجهکانی دهسته خۆی دهبینیتهوه له دهسپاکی وشهفافیتهت و لێپرسینهوه، بۆیه دهسته پرۆسهی ئاشکراکردنی بهرژهوهندییه داراییهکان به رهو ههنگاوی به دیجیتالیکردن دهبات.

پرۆژه که به هاوکاری بالۆیژخانهی بهریتانیا له ریگهی "دهزگای هاوکاری تهکنیکی بۆ عێراق" دواي ریککهوتن له گهڵ دهستهی دهسپاکی ههریمی کوردستان جێبهجێ دهکرێت و له قۆناغی یهکهمیشدا شهش مانگ تا سالیکی ئەزموونی دهییت.

سوودهکانی به دیجیتالیکردنی فۆرمی ئاشکراکردنی بهرژهوهندییه داراییهکان دهییته هۆی خیراترکردنی پرۆسه که و نههیشتی خهرجی زۆر، سهرباری ئهوهی سیستمه که ئاشکرای دهکات له کویدا زیادهی سهروهت و سامانی پۆسته بالاکانی که راسپێردراون به پێی یاسا بۆ پرکردنهوهی فۆرمی ئاشکراکردنی بهرژهوهندییه داراییهکان، ههیه. پێوه رهکانی شهفافییهتیش له کوردستان بهرز دهکاتهوه که تائێستا پرۆژهی وا له عێراق جێبهجێ نهکراوه.

به دیجیتالیکردنه که پێویستی به هاوکاری زیاتری دامهزراوه پێوه نهدیده رهکان ههیه سهرباری راهێنانی فهرمانبهرانی سیستمه که و هه مواری رێنمایی ئاشکراکردنی بهرژهوهندییه داراییهکان.

کۆمیسۆنی بالای ههلبژاردن و راپرسی

تێبینیهکانی کۆمیسۆنی بالای ههلبژاردن و راپرسی له سههر جێبهجێکردنی راسپاردنهکانی تابهت مافی کهسانی که مئه ندام و خاوهن پێداویستی تابهت

۱. زامنکردنی مافی کهسانی که مئه ندام بۆ موماره سه کردنی مافهکانیان له پیهوه نهدیدا به دهنگدان و خۆپالۆتن بۆ ههلبژاردنه کانهوه.

۲. کاراکردنی به شداری کهسانی که مئه ندام له ههلبژاردنهکاندا و لابردنی ئه و کۆت و به ندانهی دینه ری به شداری کردنیان.

۳. هه لوه شانده وهی بپاره ته میزیبهکان که ریگری ده کهن له وهی کهسانی که مئه ندام له رووی عه قلی یان دهروونی - کۆمه لایه تییه وه موماره سهی مافی دهنگدان و خۆپالۆتن بۆ ههلبژاردنهکان بکهن، له گه ل زامنکردنی به شداری کردنیان له ژبانی سیاسی و گشتی.

۴. ئاسانکاریکردن بۆ به شداریکردنی کهسانی که مئه ندان له پرۆسهی ههلبژاردن و دهسته بهرکردنی چوونیان بۆ ئێو ناوهندهکانی ههلبژاردنهکان و دهنگدانیان به ئاسانی و توانای به شداریکردن و خۆپالۆتن له ههلبژاردنهکان و

دهسته بهرکردنی بابهت و كه رهستهی ههلبژاردن و زانیارییهكان به شیوهیهك كه به ئاسانی بتوانریت بخوینریتهوه وهك ریگهی برایل و زمانی نامازه و سیستمی خویندنهوهی ئاسان.

زامنکردنی مافی كهسانی كه مئه ندام و خاوهن پیداویستی تاییهت له دهنگدان

به پیی پهیرهوهكانی ئه نجومه نی کومسیاران و ریکارهكانی نوپکردنهوهی توماری دهنگدهران ههول دهدریت تیمی تاییهت پیک بهینریت له هه موو ناوهندهكانی نوپکردنهوهی توماری دهنگدهران بۆ ئهوهی سهردانی كهسانی كه مئه ندام و خاوهن پیداویستی تاییهت بکهن بۆ تۆمار کردنی ناویان له نوپکردنهوهی توماری دهنگدهران و مافی دهنگدان و خو پالوتنیان مسۆگهر بکهن.

له کاتی خو پالوتنی كهسانی كه مئه ندام و خاوهن پیداویستی تاییهت به پیی ریکارهكان ههچ سانسوریکیان له سهر دانانریت، ته نیا ئه وه نه بیته كه له رووی عه قلییه وه شیواوی ته واوی هه بیته و ئه و تاییهت مه ندیییه تی دا بیته كه بۆ پالپوراویکی ئاساییه له باره ی ته مه ن و پله ی خویندن.

له روژی دهنگداندا هه ولدهدریت له هه موو ئه و ناوه ندانه ی كه خاوهن پیداویستی تاییهت یان كه مئه ندامیان تیدایه ریگای تاییهت بۆ چوونه ژوره وه یان دابین بکریت.

له کاتی قه له بالغی هه ول دهدریت كه كه مئه ندام و خاوهن پیداویستی تاییهت رانه گیرین و کارناسانیان بۆ بکریت له هه موو جو ره چاوه رپوانییه ک ده به خشرین بۆ چوونه و بیستگهی دهنگدان.

له کاتی دهنگدان دا ئه گهر خاوهن پیداویستی تاییهت یان كه مئه ندام نه ی توانی مافی خو ی ئه دا بکات له دهنگدان خو ی بدات و كه سیکی نزیکي له گه لدا نه بوو بۆ هاوکاری کردنیان، ئه وا سهرجه م به رپوه به ری و بیستگه كان راده سپی درین كه یارمه تی پیشکشی بکهن به شیوه یه کی بیلایه نانه كه بوچوونی كه مئه ندام یان خاوهن پیداویستی تاییهت ته واو به رجه سته بکات.

به شداری کردنی كه مئه ندامان له پرۆسه ی سیاسی.

له یاسای ماف و ئیمتیازاتی كه مئه ندام و خاوهن پیداویستی تاییهت و كورته بالایان ئه م بابه ته ئامازه ی پیکراوه وهك مافیکی سهره کی، ههروه ها له یاسا كه ههچ ریگریهك ئامازه ی پین نه کراوه كه مافی دهنگدان یان خو پالوتن له ههلبژاردنه كاندا نه بیته. له ماده ی ۲/برگهی یه كه م به روونی باس له مسۆگهرکردنی هه موو ماف و ئازادییه بنه ره تییه كان شان به شانی هاوولاتیانی ئاسایی.

له رووی پراکتیکیه وه پپوئیسته كهسانی كه مئه ندام کارناسانیان بۆ بکریت له به شداری کردن له پرۆسه ی ههلبژاردن و لابردنی هه موو ئه و کوته و به ندانه ی دینه سهر ریگیان، له وانه ش دابینکردنی کورسی و كه لوپه لی پپوئیست له رۆژی دهنگدان بۆ ئه وه ی به ئاسانی بتوانن دهنگ بدن، یاخود بنکه یه کی تاییه تیان بۆ ته رخان بکریت به له بهرچاو گرتنی تاییهت مه ندییان له رووی جه سته ییه وه.

رېڭكاري بېئويست بۇ جېيە جېڭكردنى راسپاردەكانى تاييەت به كۆمىسيۆنى بالاي ھەلېژاردن و راپرسى

له ئەنجامى ئەو زنجيره وۆركشۆپ و مېزگەردانەى ئەنجامدران نووسىنگەى رېڭخەرى راسپاردە نېودەولەتییەكان رېڭكاري تاييەتى ھەبوو و لەلايەن ديوانى سەرۆكايەتى ئەنجومەنى وەزيرانەو و ناراستەى لايەنە پەيوەندیدارەكان کران لەوانە كۆمىسيۆنى بالاي ھەلېژاردن و راپرسى بۇ ئەوہى بکەونە بوار جېيە جېڭكردن بەپېى راسپاردە نېودەولەتییەكان وەك بەشېك لەو سەقفە زەمەنيیە كە پلانەكە پېى پابەندە.

تاييەت به مافەكانى كەمئەندامان و كەسانى خاوەن پېداويستى تاييەت

ئاسانكردنى بەشداريکردنى كەمئەندام و كەسانى خاوەن پېداويستى تاييەت لە ھەلېژاردن و دابىنكردنى چوونيان بۇ ناوہندى دەنگدان، تا بە ئاسان دەنگى خۇيان بەن، وپراى تواناي بەشداريکردن و خۇ پالاوتن لە ھەلېژاردن و دەستەبەركردنى كەرەستەى ھەلېژاردن و زانيارى بە شيوەيەك كە ئاسان بديتريپت و بېتە دەست، وەك شيوازی برايىل و زمانى ئاماژە و سيستەمى ئاسان خویندەنەو.

یەکییتی سەندیکای کرێکارانی کوردستان

یەکییتی سەندیکای کرێکارانی کوردستان وەک لایەنێکی پەيوەندیدار بۆ پاراستن و جێگیر کردنی مافەکانی کرێکاران و باشتکردنی کارو بژیوی ژانیان و بەرز کردنەو وە وشیری پێکخراوەیی و پۆشنبیری و پیشەبەهە لەلای کرێکاران لەپێناو و پاراستنی مافەکانی کرێکاران چەند هەنگاوی ناو لەوانە:

- پەشنوسی یاسای کاری هەریمی کوردستان.
- پەشنوسی یاسای خانەنشینی و دەستەبەری کۆمەڵایەتیدا کردوو.
- بەشداری بەردەوامی مانگانە لە ئەنجومەنی کارگیری خەزەنی خانەنشینی و دەستەبەری کۆمەڵایەتی بۆ کرێکاران هەبە.
- بەشداریکردنیان لە چەندین کۆبونەو و دیبەیت و وۆرکشۆپی تاییەت بە کرێکاران.
- بەشداریکردنیان لە دیاریکردنی کرێ (دوو سالی ئەم لیژنەبە کۆبونەو و ئەنجام نەداو).
- بەشداریکردنیان لە لیژنە داناسی (کەمترین کرێی کرێکاری ناکارامە).

بەدواداچون و گەیانندی سکالای کرێکاران

بۆ مەبەستی داوکی کردن لە مافەکانیان و چارەسەرکردنی کێشەکانیان لە شوێنی کار چ لەناو بارەگاکانی سەندیکاکان و یاخود گەیانندی بە دادگا، لێرەدا ئاماری ئەو سکالایانە دەخەینە روو:

خشتە ٦٢ ژمارە ی کەیسێ کرێکاران

لە ناو بارەگای سەندیکا چارەسەرکراون	کەیسێ دادگا	لق
٧٥	-	هەولێر
٣٨	١٦	سلیمانی
٣١٠	-	دھوک
١١٠	-	هەلەبجە
٥	-	سوران
١٠٠	٣	گەرمیان
١٣٩	٧	زاخۆ
٧٧٧	٢٦	کۆی گشتی

زیادکردنی کرپى کرئکاران

سەندیکا پيشنیاى کردووە که کرپى کرئکاران زیاد بکریت له (٣٥٠,٠٠٠) بۆ (٥٢٠,٠٠٠) دینار، چونکه له کاتی خانەنشینی بوونی کرئکاره که له کهمی مانگانەکهی بۆ ههژمار دهکریت.

کیشەکانی سەندیکا له و لیژنه هاوبه‌شانەى تێیدا ئەندامە

- سەندیکای کرئکاران ئەندامە له و لیژنەیهی که به‌پێی یاسای ژماره (٣٩) ی سالی ١٩٧١ خانەنشینی و دەستەبەری کۆمەڵایەتی دامەزراوه و پیکهاتوون له وهزارهتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی و ژووری بازرگانی پيشه‌سازی، نوپنه‌رانی وهزارهتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی موچهی مانگانەیان بۆ خه‌رج ده‌کن له‌سه‌ر سندوقی دەستەبەری خانەنشینی کرئکاران، ئەو پارەیهی دەشیده‌نوه نوپنه‌رانی کرئکارانی سەندیکا زۆر که‌مه. له‌م باره‌یه‌وه‌ش چه‌ندین جار نوسراوی فه‌رمیمان داوه به‌ سه‌رۆکایه‌تی ئەنجومه‌نی وه‌زیران و وه‌زاره‌تی کار، ئەنجومه‌نی کارگێری له‌ پێگای وه‌زاره‌تی کاره‌وه‌ بۆ وه‌زاره‌تی دارایی، به‌لام ته‌وه‌کو ئیستا هه‌یج وه‌لامێکی فه‌رمی نه‌بووه.
- له‌ یاسای کاردا ته‌ندروستی و سه‌لامه‌تی پيشه‌یی له‌به‌رچاو گه‌راوه، بۆ ئەم مه‌به‌سته‌ش لیژنه‌ی تايبه‌ت پیکه‌پنراوه، به‌لام له‌ واقیعدا له‌ هه‌ریمی کوردستان ئەم به‌شه‌ کارا نییه‌ که‌ سه‌ر به‌ وه‌زاره‌تی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی، وه‌زاره‌تی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی لیژنه‌ی لاوه‌کی پشکنینی کاری پاسپاردوون به‌ ئەنجامدانی کاره‌کان.
- له‌ کاتی ئاماده‌کردنی پرۆژه‌ یاسای کار سەندیکا پيشنیاى کرد ناوه‌ند یاخود سه‌نته‌ریکی نیشتمانی بۆ ته‌ندروستی سه‌لامه‌تی پيشه‌یی دابمه‌زریت، به‌لام پيشنیاى که‌مان له‌به‌ر چاو نه‌گه‌را، بۆیه‌ پپووسته‌ ئەم سه‌نته‌ره‌ دابمه‌زریت، له‌به‌ر ئەوه‌ی له‌ حکومه‌تی ئیتحادی ناوه‌ندیکی نیشتمانی هه‌یه‌ بۆ ته‌ندروستی و سه‌لامه‌تی پيشه‌یی.

ئاماری گیان له‌ ده‌ستدان و برینداربوونی کرئکاران

له‌ سالی ٢٠٢٣ ژماره‌ی گیان له‌ ده‌ستدان و برینداربوونی کرئکاران له‌ هه‌ریمی کوردستان بریتی بوو له‌ (٥٣) کرئکار له‌وا نه‌ (٢٥) بریندار و (٢٨) گیان له‌ ده‌ستدان به‌م شپۆه‌یه‌ی خواره‌وه‌:

خسته‌ی ٦٣ ئاماری گیان له‌ ده‌ستدان و بریندار بوونی کرئکاران

لق	ناوخۆ	ده‌ره‌وه	سه‌رجه‌م
هه‌ولێر	٦	٥	١١
سلیمانی	١٦	٨	٢٤
ده‌وک	٦	١	٧

لق	ناوڭۇ	دەرەوۋە	سەرچەم
ھەلەبجە	-	-	-
سوران	-	-	-
گەرەمیان	۱۰	-	۱۰
زاخۇ	۱	-	۱
كۆي گشتى	۳۹	۱۴	۵۳

بەرپۆۋە بەررايەتى بەكار خىستىن بۇ دۆزىنەۋەى ھەلى كار

سەندىكاي كرىكاران پيشنيار دەكات كە بەرپۆۋە بەررايەتى بەكار خىستىن لە ھەرپىمى كوردستان لە سنورى ھەموو بەكە ئىدارىيەكان ۋەكو نووسىنگەش بىت بىكرىنەۋە كە لە رېگەياندا زۆرتىزىن خەلكى بىكار ھەلى كارىان دەستكەۋىت دواى ئەۋەى ناۋيان تۆمار دەكرىت، لە ئىستاشدا بە ھۆى پيشكەۋتتى تەكنەلۆژىيى پەيوەندى كردن ئەم بىرۆكەبە بە ئاسانى جىبەجىدەكرىت، بەمەش رېژەى بىكارى بە ئاسانى دىارى دەكرىت.

ياسا بەركارەكان تايبەت بە كرىكاران

لە ھەرپىمى كوردستاندا (۳) ياساى تايبەت بە كرىكاران بەركارن:

- ياساى كار ژمارە (۷۱) سالى ۱۹۸۷.
- ياساى خانەنشىنى ۋ دەستەبەرى كۆمەلايەتى ژمارە ۳۹ سالى ۱۹۷۱.
- ياساى رېكخستنى سەندىكاي ژمارە ۵۲ سالى ۱۹۸۷ بەلام لە ھەر سېكىيان ۋەكو خۆى جىبەجىناكرىت چونكە ھەرسىكىيان پەيوەندىيان بە (كەرتى تايبەت، تىكەلاۋ، ھەرەۋەزى) ھەيە.

فەرمانگەى رېكخراۋە ناكومىيەكان

ناساندنى فەرمانگە

- راستەۋخۇ بەستراۋەتەۋە بە ئەنجومەنى ۋەزىران.
- ئەركى جىبەجىكردنى ياساى ژمارە (۱) سالى ۲۰۱۱ ۋ پەيرەۋى ژمارە (۴) سالى ۲۰۱۱.
- سەرپەرشتى كردنى رېكخراۋەكان لە روۋى كارگىرى، دارايى ۋ ھونەرى .

داتاي رېكخراۋەكان

- كۆى گشتى رېكخراۋە توماركاراۋەكان : (۵۰۰۱) رېكخراۋە.

- رېځخراوى ھەلۆهشاوھ و بىن بەلگه : (۳۳۵) رېځخراو.

رېځخراوى نوڧى تۆماركراو:

- له سالى ۲۰۲۱: (۱۸۵).
- له سالى ۲۰۲۲: (۲۵۲).
- له سالى ۲۰۲۳: (۱۷۵).

جېبه جيكردى ئەرکهكان

رېنمايى و بريارهكانى سەرۆكايهتى ديوان و فهريمانگه رېځخراوه نا حكومييهكان سه بارهت به رېځخستن و چاكسازى و به دامه زراوه ييكردى فهريمانگه و كاره بارى رېځخراوهكان له ههرېمى كوردستان پالپشت به ياساى ژماره (۱) په يرهوى ژماره (۴) سالى (۲۰۱۱) تايبهت به فهريمانگه رېځخراوه نا حكومييهكان.

- كارنامهى كابينهى نويه مى حكومهتى ههرېمى كوردستان.
- راسپاردهكانى سەرۆكايهتى ديوانى ئه نجومهنى وهزيران.
- راسپاردهكانى ديوانى چاوڊيى دارايى و په رلهمانى كوردستان.
- راسپاردهكانى دهستهى دهستياكى (پرۆژهى ستراتيجى نيشتمانى بۆ رووبه رووبوونه وهى گندهلى).
- داواكارى گشتى ههرېمى كوردستان.

ناماژه به نووسراوى ئه م سەرۆكايهت ييه ژماره (۲۵۰۲) له رېكهوتى ۲۰۲۳/۶/۱۵، كه تايبهت به داواكارى كونسليگه رى و لاته بيان ييه كان، ههروهها ناماژه به كۆبوونه وهى رۆژى ۲۰۲۳/۶/۱۴ له سەرۆكايهتى ئه نجومهنى وهزيران به ناماده بوونى به ريزان سەرۆكى ديوانى ئه نجومهنى وهزيران، سەرۆكى فهريمانگه په يوه ندييه كانى دهره وه، رېځخه رى راسپارده نيوده وه له تيبه كان، به رپوه به رى گشتى ديوانى وه زارهتى ناوخو، سەرۆكى فهريمانگه رېځخراوه نا حكومييه كان، به رپوه به رى گشتى ناوه ندى هاوبه شى هه ماهه نكي و قهيرانه كان له وه زارهتى ناوخو، به رپوه به رى گشتى هاوكارى و هه ماهه نكي په ره پيدان له وه زارهتى پلاندانان.

نووسينگه رى رېځخه رى راسپارده نيوده وه له تيبه كان هه ماهه نكي له گه ل رېځخراوه نيوده وه له تيبه كان هه يه كه له بوارى مرؤيى چالان، به تايبهتى ئه و لايه نانهى كه به شيوهى وه رزى و سالانه راپورت بلاوده كه نه وه له سهر دؤسييه جياجياكانى تايبهت به مافه كانى مرؤف و به دوا داچوونمان هه يه بۆ وه لامدانه وهى راپورته كانيان.

له لايه كى ديكه وه نووسينگه كه مان راسپيردراوه به سه ره رشتيكردى و جيبه جيكردى پلانى ههرېمى كوردستان بۆ مافه كانى مرؤف، رېځخراوه نيوده وه له تيبه كان لايه نيكي گرینگن له هاوكارى و هه ماهه نكي بۆ جيبه جيكردى پلانه كه. تا ئيستا له ماوهى چوار سالى دهسته كاربوونى كابينهى نويه م له (۲۰۲۰ / ۱/۱) تا وه كو (۲۰۲۳/۶ / ۵) زياتر له (۱۵۴۰)

ئىمىل ئالوگور كراوه لەگەل لايەنى نۆدەولەتى و رېكخراوه نۆدەولەتییەكان، ھەرۈھا زیاتر لە (۳۸) مېزگەرد و وۆركشۆپ لە بابەتەكانى تايبەت بە پلانى ھەرىمى ئەنجام دراون بە ھاوكارى و ھەماھەنگى لە رېگەى رېكخراوه نۆدەولەتییەكانەوھە و بە دەیان كۆبوونەوھەشمان لەگەلپان ئەنجامداوھە لەمبارەيەوھە.

بەپشتبەستن بەم ھۆكارانەى سەرەوھە و ناوھرۆكى نووسراوى كۆبوونەوھى پۆزى ۲۰۲۳/۶/۱۴ لە سەرۆكايەتى ئەنجومەنى وەزيران، گرینگە پەيوەندى باشمان ھەبېت لەگەل رېكخراوه نۆدەولەتییەكاندا و ئاسانكارى پېويستيان بۇ بکەين و رۆتیناتى ئىدارى كەم بکەينەوھە لە چوارچېوھى ياسا و رېنمايىبە بەرکارەكانى ھەرىمى كوردستان، ھەرۈھا دەرگايان بۇ بکەينەوھە تا كار و چالاكییەكانيان زیاتر لە ھەرىمى كوردستاندا جېبەجى بکەن بەتايبەت لە بواری ھاوكارى ئاوارە و پەنابەران، ھەرۈھا لە جېبەجېكردنى راسپاردە نۆدەولەتییەكان لە چوارچېوھى پلانى ھەرىمى و سود ببينين لە توانستى رېكخراوه نۆدەولەتییەكان لە گشت سېكتەرەكان لەمبارەيەوھە.

بەبى نووسراوى ئاماژە بىكراو ژمارەبەك لە كونسولخانەى ولاتان چەند داواكارىبەكان پېشكەش كردووه بۇ ئەوھى كاريان لەسەر بىكرىت، داواكارىبەكانىش برىتين لە:

بەكەم: ماوھە و پروسەى نوپكردنەوھى برىارى گارگېرى رېكخراوھەكان و ناروونى ھۆكارى نوپنەكردنەوھىيان. دووھەم: رېكخراوھەكان پابەند كراون بە داينكردنى گرېبەستى بەخشەرەكان وەك پېش مەرجى نوپكردنەوھى برىارى كارگېرى.

سېبەم: رېكخراوھەكان پابەندكراون بە پېشكەش كردنى ناوى سوودمەندبووھەكان لە پېرۆزەى رېكخراوھەكان و پېشكەش كردنى ناوى بەشداربووان لە كۆر و وۆركشۆپەكان.

چوارەم: ئاسانكارى بۇ ئەوھى رېكخراوھەكان ئازاد بن لە كار كردن لە گشت ناوچەكانى ھەرىمى كوردستان يان لە دەرەوھى ھەرىمى كوردستان بەبېى پارەى تەرخان كراو لەلايەن بەخشەرەكانەوھە. پېنجەم: يەكسانى لە نيوان ئافرەتان و پياواندا ھەبېت لە پېرۆزە و چالاكییەكانى رېكخراوھەكان.

سەبارەت بە داواكارىبەكانى ھاتوو و بەبى نووسراوى ئەنجومەنى وەزيران برىار درا بە:

۱. درووستكردنى پلاتفۆرمىك تايبەت بە وەرگرتن و نوپكردنەوھى مۆلەتى رېكخراوھە بيانىبەكان بەباشى دەزائين رېوشوئىنەكان زیاتر رېكخراوھە، لەبرى ئەوھى كە رېكخراوھەكە ناچاربېت پەيوەندى بە چەندىن دام و دەزگا و فەرمانگەى جياجيا بكات بۇ رايىكردنى كارەكانى.

۲. پىشتگىرى تەواو لە خالەكانى دووھەم، سېمە و پېنجەم دەكەين لە نووسراوى سەرەوھە.

۳. لەبارەى خالى چوارەم بېرگەى تايبەت بە ھاندان و ديارىكردنى ئەولەويەت بۇ جېبەجېكردنى پېرۆزە لەلايەن رېكخراوھە نۆدەولەتییەكانەوھە.

پاسپاردە جىبە جىكراۋەكان

۱. دانانى پرۆژە ياساى بازىرگانىكىردن بە مرۆف.
۲. دانانى پرۆژە ياساى رېڭخستىنى بېمەي تەندروستى.
۳. دانانى پرۆژە ياساىيەكى نوئ يان دەستكارىكىردنى ياساى كار لەپېناۋ پابەندكىردنى كۆمپانىيا و ئازانسە ناخۆيى و بىئىيەكان بە تەرخانكىردنى رېژەيەك بۇ دامەزراندنى ھاۋولائىيىانى ھەريمى كوردستان.
۴. ھەمواركىردنە ھە يان ھەلۋەشاندىنە ھەي ماددەي ۴۱(۱) لە ياساى سزادان، كە لېدانى ژن و مندال ياساغ ناكات و بە تاوانى دانانېت.
۵. پېشكەشكىردنى پېشنىيارەكان لەبارەي ھەمواركىردنە ھەي ياساى بىنەماكانى دادبىنى سزايى بە گوڭرەي پېۋەرە نېۋدەۋلەتئىيەكان بۇ مافەكانى مرۆف ۋەك رېزگرتن لە نازادى و ئاسايشى كەسى تاكەكەس، قەدەغەكىردنى پەنا بىردنەبەر ئەشكەنجەدان لە كاتى لېكۆلېنەۋەدا، ئاگاداركىردنە ھەي تۆمەتبار بە ۋ تۆمەتەي ئاراستەي كراۋە و خېرايى لە گرتنەبەرى رېككارەكان، قەدەغەكىردنى راگرتنى نادادپەرۋەرەنە، بەرپۋەچوونى دانىشتنەكان بە شېۋەيەكى ئاشكرا، بىنەماي ئەۋەي تۆمەتبار بېتتاۋانە تاۋەكو تاۋانەكەي بەسەردا دەسەلمېنرېت، پىشتبەستىن بە ۋەرگېر، پېرۆزى مافى بەرگىرىكىردن، تانەدان لە ھوكمەكان.
۶. خېراكىردن لە گونجاندىنى ياساى بارى كەسى لەگەل پېۋەرە نېۋدەۋلەتئىيەكان، لەۋانەش رېككەۋتتنامەي نەھىشتىنى جىكارى دژ بە ئافرەتان و رېككەۋتتنامەي مافى مندال.
۷. ھەلۋەشاندىنە ھەي تەۋاۋى ئەۋ ماددە ياساىيەنەي ياساى سزادانى عېراقى، بارى كەسى و ياساى سزاي دادگەرى كە جىكارى دژ بە كەسانى خاۋەن پېداۋىستى تايبەت دەكەن، بەتايبەتئى ئافرەتان و پېكھاتەكان.
۸. كاركىردن لەسەر ھەمواركىردنە ھەي ياساى ماف و ئىمىتيازى كەسانى كەم ئەندام و خاۋەن پېداۋىستى تايبەت ژمارە ۲۲ بۇ سالى ۲۰۱۱ لە ھەريمدا، بە چەشنىك كە بگونجىت لەگەل رېككەۋتتنامەي مافەكانى كەسانى كەم ئەندام و پېۋىستى توندىكىردنى سزاكان لە ھالەتئى قۆستىنەۋەيان و ئەنجامدانى تاۋان دژيان.

پاسپاردە جىبە جىنەكراۋەكان

۱. دانانى پرۆژە ياساىيەك بۇ جېكىردنە ھەي شوڭبىزركىردنى زۆرەملئى لە ياسا نىشتىمانىيەكان و ناساندنى ۋەك تاۋانېكى سەربەخۇ بە گوڭرەي ماددەي ۲ لە رېككەۋتتنامەي پاراستنى گىشت كەسەكان لە شوڭبىزركىردنى زۆرەملئى.
۲. ئامادەكىردن و پېشكەشكىردنى پرۆژە ياساى زانىنى راستى بۇ قوربانىانى شوڭبىزربوۋن.
۳. ئامادەكىردن و پېشكەشكىردنى پرۆژە ياساى دەستەي نىشتىمانى شوڭبىزربوۋن.
۴. دانانى پرۆژە ياساى بەرەنگارىۋونە ھەي تېرۆرى ئەلىكترونى.
۵. سەبارەت بە مندالانى بىن باۋك بە تايبەتئى مندالانى داعش، دانانى پرۆژە ياساىيەك كە مندالەكە دەخاتە ئەستۆي خېزانى دايكەكە.

۶. گرنگى كاراكردىنى ياساى تەندروستى خۇراكى و كاراكردىنى ئەنجومەنى پاراستنى جۇريەتى خۇراک.
۷. داناي پۈۋە ياسايەك بۇ دەستەبەركردنى دەرمان، بەجۇرىك كە ھەندىك دەرمان بەردەست بىت بۇ تەواوى ھاوولاتبىيان لە نەخۇشخانە و يەكە تەندروستىبەكان.
۸. ئامادەكردىنى پۈۋە ياسايەك بۇ پالپىشتى پىدانى قەرزى دارايى بە سوودىكى كەم بۇ ئافرەتانى گوندەكان وەك پالپىشتىك بۇ كەرتى كشتوكالى.
۹. ئامادەكردىنى پۈۋە ياسايەك كە كۇتا لەخۇبگرىت بۇ ئافرەتان لەو پۈۋە كشتوكالىبەكانى حكومەت لە ناوچە كشتوكالىبەكاندا جىبەجىيان دەكات.
۱۰. ئامادەكردىنى پۈۋە ياسايەكى تايبەت بە قەرزى بانكى كشتوكال و ناچاركردىنى بانكەكە بە پىدانى پشكىكى تەفزیلى بە ئافرەتانى گوند.
۱۱. ھەمواركردەنەوى ئەو بېرگە سزايبەنى كە رې بە ھىشتەنەوى تۆمەتبار دەدەن بۇ ماوئەبەكى زۇر بەر لە دادگايىكردن، ھاوكات دلىابوونەوى لەوئە تۆمەتبار ھەموو مافىكى ياسايى ھەبە لە كاتى راگرتن.
۱۲. ھەمواركردەنەوى ماددەى ۱۷۵ لە ياساى سزادانى عىراقى بۇ پاراستنى مافى ھەموو تۆمەتبارىك لە قسەكردىنى راستەوخۇ لەگەل گەواھىدەرەكان يانىش لەرپى پارىزەرەو.
۱۳. ھەلۇەشاندەنەوى سەرجم دەقە ياسايبەكان لە ياساى بارى كەسى و ياساى سزادان و ياساى بنەماكانى دادبىنى سزايى كە جياكارى لە خۇدەگرن دژى كەسانى كەم ئەندام، بە تايبەتى ئەوانەى ئافرەتن، و ئەوانەى سەر بە پىكھاتە ئىتنى يان ئاين يان زمانەوانىبەكان، بە چەشنىك كە بگونجىت لەگەل ئەو پەيماننامە و رىككەوتننامە نىودەولەتیبەنى كە عىراق پەسەندى كر دوون، بە تايبەتى دواى ئاراستەكردىنى راسپاردەكە بە شىوئەبەكى راستەوخۇ بۇ ھەرىمى كوردستان.
۱۴. ھەمواركردەنەوى ياساى بەخشىن و چاندنەوى ئەندامەكانى جەستەى مرۇف ژمارە ۱ى سالى ۲۰۱۸.
۱۵. ھەلۇەشاندەنەوى ماددەى ۳۸۰ لە ياساى سزادانى عىراقى ژمارە ۱۱۱ بۇ سالى ۱۹۶۹، كە دەلپت ھەر پياويك ھانى خىزانەكەى بدات بۇ كارى بەدپەوشتى و خىزانەكەى كارەكەى ئەنجامدا، ئەوا پياوئەكە بە راگرتن (توقيف) سزا دەدرپت.
۱۶. پىشكەشكردىنى پۈۋە ياسايەك بۇ راگرتنى كاركردن بە ماددەى ۳۹۸ (ھاوسەرگىرى قوربانى لەگەل ئەو كەسەى دەستدرپژى كر دۆتە سەرى) لە ياساى سزادان، كە باشترە بە تەواوتى ھەلۇەشەشەنرپتەو ھەلۇەشەشەنى ماددەكانى (۲۷ و ۴۰۹) كوشتنى ژن ئەگەر بەسەر ناپاكيبەو ھەگىرا و راگرتنى لىكۆلپەنەوكان ئەگەر دەستدرپژى كار ھاوسەرگىرى لەگەل قوربانىبەكە كر.
۱۷. ھەلۇەشاندەنەوى بېرگەكانى ۱ و ۲ لە ماددەى ۸ لە ياساى بارى كەسى ژمارە ۱۸۸ بۇ سالى ۱۹۵۹، و سزادانى ئەو كەسانەى ئافرەتان و كچان ناچار بە ھاوسەرگىرى پىشەوختە دەكەن، چونكە ئەمە پىچەوانەبە لەگەل ياساى بەرەنگاربوونەوى توندوتىژى خىزانى ژمارە ۸ بۇ سالى ۲۰۱۱ و پىچەوانەبە ماددەكانى ۱۳-۱۴-۲۹ يە لە دەستوورى عىراقى.
۱۸. ھەمواركردەنەوى ماددەى ۷ لە ياساى بارى كەسى كە تايبەتە بە ھاوسەرگىرى پىشەوختە.

۱۹. چاوخشاندهو به ماددهی ۱۰۵ (بهندکردنی کهسی حوکمدراو له نهخۆشخانهیهک یان یهکهیهکی چاودییری تندرستی بۆ ماوهی شهش مانگ و پیدانی راپۆرتی خولی به دادگا، ئەگەر کهسهکه نهخۆشی دەرروونی ههبوو، ههموارکردنهوهی برگهکی ۴ له ماددهی ۴۹۵ له یاسای سزادان و هاوتاکردنی کهسانی خاوهن نهخۆشی دەرروونی لهگهڵ گیاندارى درنده).

۲۰. ههموارکردنهو دستکاریکردنی نهريتی میرات بۆ کهسانی خاوهن پیداوایستی تاييهت ههروهک له برگهکی ۲ له ماددهی (۴۶) و ماددهی ۱۰۴ له یاسای مهدهنی ژماره ۴۰ی سالی ۱۹۵۱دا هاتوو، هاوکات ههلهپهساردنی کارکردن به ماددهکانی (۹۴، ۹۵، ۱۰۷ و ۱۰۸) له یاسای مهدهنی عیراقی و ماددهی (۷) له یاسای باری کهسی چونکه جیاکاری بهرامبهر به کهسانی خاوهن پیداوایستی تاييهت دهکات.

۲۱. ههموارکردنهوهی یاسای بهرهنگاربوونهوهی تیرۆر ژماره ۳ و سالی ۲۰۰۶ بهو شیوهیهی که بگونجیته لهگهڵ رێبهری تهشریعی بۆ سیستمی یاسایی جیهانی پهیوهست به بهرهنگاربوونهوهی تیرۆر که دهولهته عهرهبییهکان له ۱۹۹۸/۴/۲۲ پهسهندیان کرد.

۲۲. ههموارکردنهوهی یاسای داواکاری گشتی و هاوتا بکریته لهگهڵ پیوهره نیودهولهتییهکان.

ئهو پاساردانهی که له پرۆسهی جێبهجێکردن دان

۱. دانانی پرۆژه یاسای ئەشکهنجهدان به جوړیک لهگهڵ رێککهوتننامهی نیودهولهتی بهرهنگاربوونهوهی ئەشکهنجه و سزای نامرۆفانه و ئەتککردن بۆ سالی ۱۹۸۷ بگونجیته.

۲. دانانی پرۆژه یاسایهکی نوێ بۆ پرزگاریبووانی داعش که مافی تهواوی پیکهاتهکان لهخۆبگریته و باس له قهرهبووکردنهوه بکات و تهریب بیته لهگهڵ یاسای ژماره ۸ی سالی ۲۰۲۱ی حکومهتی فیدرالی، یانیش پهسهندکردنی یاسای ناوبراو له پهڕلهمانی کوردستان.

۳. دانانی پرۆژه یاسایهکی نوێ بۆ پیکهینانی دادگایهکی تاييهتی تاوان بۆ دادگاییکردنی ئەندامانی داعش و هاوکارهکانیان.

۴. دانانی پرۆژه یاسایهکی نوێ بۆ ههموو ئەو کهسانهی له ئەنجامی تاوانهکانی داعش زهرهرمه‌ندبوونه و قهرهبووکردنهوهیان، که ئەمه تهریبه لهگهڵ پیوهره نیودهولهتییهکان و دهستووری عیراقی.

۵. دانانی پرۆژه یاسای دهستدریژی و گێچهلی سیکسی.

۶. پالپشتیکردنی نوسینی رهشنووسی پرۆژه یاسایهکی بۆ ههموارکردنهوهی یاسای توندوتیژی خیزانی له کوردستان ژماره ۸ بۆ سالی ۲۰۱۱ که له ئیستادا گفتوگۆی لهبارهوه دهکریته له پهڕلهماندا.

۷. دهرکردنی پرۆژه یاسایهکی تاييهت بۆ بهرهنگاربوونهوهی ههژاری.

له خوارهوه رېوشوئېن، ياسا، رېنمايې، رېكار و ههنگاوي براكتيوزي كه گيراوهته بهر له جېبه جېكردي راسبارده نيودهوله تيبه كان ده خرېته پوو:

ئەو ياسانەي كه له بهرله مانى كوردستان كارى له سەر كراوه

- پرسه كانى گېچەلى و سېكسى به جۆرېك له جۆره كان له ياساي بهرەنگار بوونەوهى توندوتیژی دژی ئافرهت و خیزان ژماره (۸)ى سالی ۲۰۱۱ رېك خراوه. ياساكه ئیستا له قۇناغى هه مواركردنه وه دایه و بهرله مانى كوردستان له دانیشتنى رۆژی ۲۱-۹-۲۰۲۲ دا خویندنه وهى دووه مى بۆ هه مواری ياساكه كردوو و ئیستا له قۇناغى ئاماده كردنى راپۆرتدایه.
- له باره ی پابه نكردنى كۆمپانیا و ئازانسە نیودهوله تیبه كان به تهرخانكردنى رېژه یه كه بۆ دامه زراندى هاوولاتیانی هه ریمی كوردستان، بهرله مانى كوردستان له میانەى دوو ياساوه ئەم كارەى كردوو، كه ئەوانیش ياسای كۆمپانیا ئەمنیه كان ژماره (۱۸)ى سالی ۲۰۲۱ و ياسای گه شتوگوزار ژماره (۹)ى سالی ۲۰۲۲.

له باره ی ئەو ياسا و برۆژانه ی كه دانانیان به گرنگ و بیویست زانراوه

- پرۆژه ياسای بازرگانیکردن به مرۆف، بهرله مانى كوردستان به ياسای ژماره (۶)ى سالی ۲۰۱۸ ياسای نه هیشتنى بازرگانیکردنى به مرۆفی عیراقی ژماره (۲۸)ى سالی ۲۰۱۲ ی بهرکار كردوو و ئیستا كارى پیده كریت.
- سه بارهت به ياسای تاوانی شوینبزرکردن و بابه ته په یوه ننداره كان پیوهی (زانینی راستی بۆ كه سوکاری قوربانیان و پیکه پتانی دهسته یه کی نیشتمانی بۆ شوینبزر بووان) ئەوا به شپوه یه كه له شپوه كان زۆرېك له په هه نده ياساییه كانی له ياسای بزبووه كان له هه لمه ته كانی له ناو بردنی به كۆمه لی گه لی كوردستانی عیراق ژماره (۳)ى سالی ۱۹۹۹ و هه مواره كه ی به ياسای ژماره (۱۷)ى سالی ۲۰۲۱ (كه له رۆژنامه ی فهرمى وه قایعی كوردستان ژماره ۲۷۷ دا بلاو كراوه ته وه) چاره سهر كراون و رېكخراون.
- ئەوه ی په یوه ندیشى به رېكخستنى ياسایی بۆ رزگار بووان له دهستى داعش و قهره بوو كوردنه وه یان، به پیى برگه ی (دووهم) مادده ی (۱۳۲)ى دهستوری عیراق له ئەرك و بهرپرسیار ئیتیه كانی حكومه تی فیدرالییه، بهرله مانى كوردستان به بریاری ژماره (۱۱) له سالی ۲۰۱۹ دا ئەمه ی دوویات كردوو ته وه كه پیویسته حكومه تی فیدرالیی عیراق به ئەركی دهستووریانەى خۆی هه لسیت و ئەو ئەركانه ی كه دهستوور خستوو په تیه ئەستۆی، جېبه جییان بكات .
- له مه ر پیکه پتانی دادگایه کی تایبه تمه ندیشى به دادگاییكردنى سه رانی داعش و ئەو تاوانانه ی كه ئەنجامیان داوه، پاش ئەوه ی كه پرۆژه یه كه له لایه ن ئەنجومەنى وه زیرانه وه پيشكه شی بهرله مان كرا، بهرله مانى كوردستان زنجیره ك كۆبوونه وه ی چروپری له گه ل لایه نه په یوه نیداره كان و نوینه رانی ولاتان به تایبه تی ولاتانی ئەندام له ئەنجومەنى ئاسایش، تیمی یونیتاد، پسپۆران و شاره زایان و ئەنجومەنى دادوه ری ئەنجام دا. به لام پرۆژه كه

به برپاری دادگای فیدرالی ژماره (۷۱) له ۲۰۲۱/۶/۱۳ به بیانوی نه بوونی پسپوړپتی و ناده ستور بیوون، په تکرایه وه. په رله مانى كوردستان به نووسراوى ژماره (۳۸۱۸/۳/۴) له رپكه وتى ۲۰۲۱/۱۱/۲۴ داواى له نه نجوومه نى وه زيران كردووه كه ريو شوینی نوئ بگریته بهر و ههنگاوى به ديل ديارى بكریت، به لام وه لامى نه و داوايه نه دراو ته وه .

- سه باره ت به قهره بوو كورنه وهى زيانلیكه وتوانى كرده جه نگیه كان و هه له سه ربازيه كانه وه، له حكومه تى ئیتحادى نه م بابه ته به ياساى ژماره (۷۵) ى سالى ۲۰۱۵ رپكخراوه، له هه رپمى كوردستان تا ئیستا (۳) پيشنيزه ياساى بو نه م به سه پيشكهش كراون، به لام به و پييه رپه هه ندى دارايان هه يه به گوپره ى خالى (۲) له برگه ى (دووم) ى مادده ى (۷۹) په پره وى ناوخوى په رله مانى كوردستان، په وانه ى نه نجوومه نى وه زيران كران، به لام پيشنيزه ياساكان له لايه ن نه نجوومه نى وه زيرانه وه به نو سراوه كانى ژماره (۷۷۶۲) له ۲۰۲۰ /۱۱/۲۴ و ژماره (۵۵۰۰) له ۲۰۲۱ /۵/ ۱۷ په تکرانه وه.

- پرسى رپكخستنى په نابهرى نه و ا به پيى مادده ى (۱۱۰) ى ده ستور په يوه نديداره به ده سه لاته حه صريه كانى حكومه تى فیدرالی و هه رپمى كوردستان ناتوانیت له لايه ن خو يه وه نه م پرسه رپكبخات.

- تايه ت به بيمه ى ته ندروستيش دوو پيشنيزه ياسا پيشكهش كراون، به لام به په چاوكردنى خالى (۲) له برگه ى (دووم) ى مادده ى (۷۹) ى په پره وى ناوخوى په رله مانى كوردستان، به و پييه ى پيشنيزه ياساكان په هه ندى دارايان هه بوو، په وانه ى نه نجوومه نى وه زيران كران بو په زامه ندى، به لام پيشنيزه ياساكان له لايه ن نه نجوومه نى وه زيرانه وه به نو سراويان ژماره (۲۳۰۷) له ۲۰۲۱/۲/۲۳ په تکرانه وه.

- له بابه تى قهرزى كشتوكالى تا ئیستا هيج پيشنيز و پرؤژه ياسايه ك پيشكهشى په رله مان نه كراوه، به لام ده رباره ى بيمه ى كشتوكالى دوو پيشنيزه ياسا پيشكهش كراون، به په چاوكردنى خالى (۲) له برگه ى (دووم) ى مادده ى (۷۹) ى په پره وى ناوخوى په رله مانى كوردستان، به و پييه رپه هه ندى دارايان هه بوو، په وانه ى نه نجوومه نى وه زيران كران بو په زامه ندى، له لايه ن نه نجوومه نى وه زيرانه وه به نو سراوه كانيان ژماره (۴۶۲۴) له ۲۰۲۰ /۸/۱۲ و ژماره (۷۸۱۸) له ۲۰۲۱ /۶/۳۰ په تکرانه وه.

- پيشنيزه ياسايه كيش بو (هاريكارى دارايى هه ژاران) پيشكهش كرابوو، به لام نه ميش به هوى ليكه وته و په هه نده داراييه كه يه وه له لايه ن نه نجوومه نى وه زيرانه وه به نو سراويان ژماره (۱۳۱۶۷) له ۲۰۲۲ / ۹ /۱۲ په تکرایه وه.

- سه باره ت به ياسا ى كار، پرؤژه ياسايه ك پيشكهش كراوه، په رله مانى كوردستان وپراى خویندنه وه ى به كه م بو ى و پاسپاردنى ليژنه تايه تمه نده كان بو ئاماده كردنى راپورت بو خویندنه وه ى دووم، چه ندين كو بوونه وه ى له باره وه نه نجام داوه. هه روه ها وؤركشؤبيكى چوار رؤژه ى به ئاماده بوونى به رپز سه روكى په رله مان و به هه ماهه نگی له گه ل رپكخراوى كارى نيوده ولته تى (ILO) له شارى دهوك نه نجام داوه.

- له باره ی پابه نكردنی كۆمپانیا و ئازانسە نۆوده و له تیبیه كان به تهرخانكردنی رېژه یهك بۆ دامه زرانندی هاوولاتیانی ههریمی كوردستان، په رله مانی كوردستان له میانه ی دوو یاساوه ئه م كارهی كردوو، كه ئه وانیش یاسای كۆمپانیا ئه منیبه كان ژماره (۱۸) ی سالی ۲۰۲۱ و یاسای گه شتوگوزار ژماره (۹) ی سالی ۲۰۲۲.

ده باره ی ئه و یاسایانه ی كه هه مواركردنیان به گرنگ زانراوه

- دوو پېشنیاره یاسا تایبته به (هه مواركردنه وه ی یاسای داواکاری گشتی له ههریمی كوردستان) پېشكەش كراوه، به لām له لایه ن سه رۆكایه تی ئه نجومه نی دادوه ری و ئه نجومه نی وه زیرانه وه په تکرانه ته وه. ئه مانه ش به گویره ی نو سراوی ئه نجومه نی دادوه ری ژماره (۲۱/۳/۱) له ۲۰۲۰/ ۱/۶.
- له مه ر هه مواركردنه وه ی یاسای ره گه زنامه، به و یبیه ی ماده ی ۱۱۰ ده ستوو ر ئه م بابه ته له ده سه لاته ی حه صریبه كانی حكوومه تی فیدرا له، له ده سه لاتی ههریمی كوردستاندا نییه ده ستکاری بكات.
- سه باره ت به هه لوه شانده وه ی بره گه ی (۱) له ماده ی (۴۱) و ماده ی (۳۸۰) ی یاسای سزادانی عیراق ژماره (۱۱۱) ی سالی ۱۹۶۹، ئه وا له چوارچیه ی یاسای ژماره (۸) ی سالی ۲۰۱۱ وه ئه و پرسه به تاوان ناسینراوه و ده بیته ده قیكی تایبته تر كه كۆت و به ندی ده قه گشتیبه كه ی یاسای سزادان ده كات.
- پېشنیاره یاسایه ك بۆ هه مواری یاسای به رهنگار بوونه وه ی تیرۆر ژماره (۳) ی سالی ۲۰۰۶ پېشكەش كرابوو، به لām له لایه ن لیژنه ی یاسایی په رله مانه وه په تکرایه وه.
- له باره ی هه مواری یاسای ماف و ئیمتیازاتی كه مئه ندام و خاوه ن پیداو یستی تایبته ژماره (۲۲) ی سالی ۲۰۱۱، پېشتر پرۆژه ی بۆ پېشكەش كراوه و په رله مانی كوردستانیش به یاسای ژماره (۸) ی سالی ۲۰۲۱ یاسا كه ی هه موار كردوو ته وه .

تایبته به برسی پاراستنی مافه كانی مرۆف و جیه جیکردنی راسپارده نۆوده و له تیبیه كان ژماره یه ك یاسای دیکه ده رچوون

- تایبته به یاسای مین، پرۆژه كه له لایه ن ئه نجومه نی وه زیرانه وه، به هۆی په هه ند و لیکه وته داراییه كه یه وه، په تکراره ته وه. ئه مه ش به گویره ی نو سراوی ژماره (۷۷۶۴) له ۲۴ / ۱۱ / ۲۰۲۰ ، به لām په رله مانی كوردستان نوو سراوی بۆ ئه نجومه نی وه زیران كردوو ته وه كه پپویست ده كات پرۆژه یه ك بۆ رپكخستنی بواری مین و ئه و كه سانه ی له و بواره دا كار ده كن، ده ریچوینریت، به لām تا ئیستا وه لām نه دراره ته وه.

ئه و یاسانه ی له سالانی ۲۰۲۰ - ۲۰۲۳ له به رله مانی كوردستان ده رچوونه و به یوه ندیدارن به جیه جیکردنی بلانی ههریمی بۆ مافه كانی مرۆف:

- سالی ۲۰۲۰ (۱) یاسا ده رچوو.

- سالی ۲۰۲۱ (۹) یاسا دەرچوو.
- سالی ۲۰۲۲ (۱۰) یاسا دەرچوو.
- سالی ۲۰۲۳ (۲) یاسا دەرچوو.
- (۸) یاسا له پڕۆسهی جێبهجێکردن دانه بۆ تهشریعیکردن.
- (۱۴) یاسا بهرکاره که له سالانی پێشووتر دەرچوو.

سالی ۲۰۲۰

۱. یاسای مادده هۆشبهرهکان و کارتیکهه عهقلیهکان له ههریمی کوردستان به ژماره (۱) بۆ سالی ۲۰۲۰ ی دەرچوو و لیژنهیهکی بالاش پیکهینرا بۆ نههپشتنی مادده هۆشبهه و کارتیکهه عهقلیهکان.

سالی ۲۰۲۱

۱. یاسای پاراستنی بهرهمه خۆمالیهکان ژماره (۳) ی سالی ۲۰۲۱.
۲. یاسای پاراستنی پڕۆژه و تۆرهکانی ئاو و ئاوهرۆ ژماره (۳) ی سالی ۲۰۲۱.
۳. یاسای بهرپوهبردن و پاراستنی شوینهوار له ههریمی کوردستان به ژماره (۵) بۆ سالی ۲۰۲۱ دەرکرا، ههریمی کوردستان زیاتر له ههشت ههزار ناوچهی شوینهواری ههیه، و ئهم یاسایه گرنگی دههات به دیاریکردنی شوین و ناوچه شوینهوارییهکان له ههریمی کوردستان و بوار به لایهنه پهیوهندیارهکان دههات بۆ ئهوهی کار و ههڵکۆلین و روومالکردن بکهن.
۴. یاسای ههمواری یهکهمی یاسای ماف و ئیمتیازاتی کهم ئهنادم و خاوهن پێداویستییه تایبهت له ههریمی کوردستان ژماره (۸) له سالی ۲۰۲۱.
۵. یاسای ژماره (۱۰) ی سالی ۲۰۲۱ یاسای بهرکارکردن و ههمواری پیاوهکردنی یاسای وهبهرهینانی پیشهسازی ههردوو کهرتی تایبهت و تیکهلاوی عیراقی ژماره (۲۰) ی سالی ۱۹۹۸ ههموارکراو.
۶. یاسای ژماره (۱۱) ی سالی ۲۰۲۱ یاسای ههمواری دووهمی یاسای دهستهی دهستهپاکی ههریمی کوردستان ژماره (۳) ی سالی ۲۰۱۱.
۷. یاسای بزربووهکان ژماره (۱۷) ی سالی ۲۰۲۱ یاسای ههمواری یهکهمی یاسای بزربووهکان له ههلمهتهکانی لهناوبردنی بهکۆمهلی گهلی کوردستان - عیراق دەرچوو.
۸. یاسای خراب بهکارهینانی نامیرهکانی پهیوهندیکردن ژماره (۶) ی سالی ۲۰۰۸ له ههریم دەرچوو، بۆ جێبهجێکردنی یاساکه رێنمایی بۆ ریکخستنی میکانیزمی فرۆشتنی سیم کارت له ههریم دەرچوو و له ریکهوتی ۲۰۲۱/۱۰/۱۲ له رۆژنامهی وهقائیهی کوردستان ژماره (۲۷۲) بلاوکرایهوه.

سالی ۲۰۲۲

۱. یاسای چهک ژماره (۲) سالی ۲۰۲۲.
۲. یاسای یاسای بهرپوه بردن و پاراستنی ئاو له ههریمی کوردستان ژماره (۴) سالی ۲۰۲۲.
۳. پرۆگرامه کانی خویندن: یاسای ژماره (۶) سالی ۲۰۲۲ یاسای دهستهی متمانە بهخشین به دامهزراوه کان و پرۆگرامه کانی پهروهرده و خویندنی بالآ له ههریمی کوردستان.
۴. کالای قاچاغ: یاسای ژماره (۸) سالی ۲۰۲۲ یاسای گرتنی کالای قاچاغ و قهدهغه کراو له مامه له پیکردن له ههریمی کوردستان.
۵. یاسای گهشتوگوزار له ههریمی کوردستان ژماره (۹) سالی ۲۰۲۲.
۶. چاکسازی: پینمایی ژماره (۹) ی سالی ۲۰۲۲ ی وهزارهتی کارو کاروباری کۆمه لایهتی، ههروهها هه موارکردنی پینمایی تایبهت به کارمندانای هیزی جیبه جیکردن سه ره به بهرپوه به رایه تی گشتی چاکسازی کۆمه لایه تی ژماره (۵) ی سالی ۲۰۲۱ ده رچوو ه.
۷. یاسای ژماره (۵) ی سالی ۲۰۲۲ هه مواری پیاده کردنی یاسای چاودیری نهوجه وانان ژماره (۷۶) ی سالی ۱۹۸۳ ی هه موارکراو له ههریمی کوردستان.
۸. هه مواری یه که می یاسای یاسای پاراستن و چاککردنی ژینگه له ههریمی کوردستان ژماره (۱۱) ی سالی ۲۰۲۲.
۹. یاسای پهروهرده و فیکردن له ههریمی کوردستان ژماره (۱۳) ی سالی ۲۰۲۲.
۱۰. دامهزراوه یاساییه کان: یاسای ژماره (۱۷) ی سالی ۲۰۲۲ یاسای هه مواری یه که می نهجمه نی شورای ههریمی کوردستان _ عیراق ده رچوو ه.

سالی ۲۰۲۳

۱. یاسای کار: له ۱ ئاداری ۲۰۲۳ خویندنه وهی دووهم بۆ یاسای کار له په رله مانی کوردستان کراوه، له ئیستادا چاوه رپۆ ده کرۆ له رپۆژنامه ی وه قائیعی کوردستان بلآو بکریته وه تا بجیته بواری جیبه جیکردن.
۲. سیاسه تی پاراستنی مندال له ههریمی کوردستان: له رپیکه وتی ۱۲ نیسانی ۲۰۲۳ له کۆبوونه وهی نهجمه نی وهزیران سیاسه تی پاراستنی مندال له ههریمی کوردستان په سه ند کرا که بریتییه له کۆمه لیک بهرنامه و رپیکار بۆ پاراستنی مندالان له توندوتیژی و سووکایه تی پیکردن و پشتگوپۆخستن له چوارچیوهی رپیکه وتننامه و پاسپارده نیوده وه له تیبه کان.

ياسا بهرکاره کان له ههري می کوردستان که له سالانی بيشووتر بهسهند کراون و بهيوهستن به بيوهه
نيودهوله تيبه کان:

۱. ياسای سزای له سپداره دان: به گویره ی ياسای (۲۱) بۆ سالی ۲۰۰۳ کارکردن به ماده کانی (۱۵۶-۲۲۸) له ياسای سزاکانی عيراقی راگيراهه که تايبه تن به و تاوانانه ی سزاکه یان له سپداره دانه. ههروه ها ماده (۲۸۷) له ياسای بنه ماکانی دادگاييکردنی سزایی کاری پیناکریت که ئه ویش تايبه ته به سزای له سپداره دان به سهر ئافره تی دووگیان یان شیردهر بۆ ماوه ی دوو سال له ریککه وتنی له دایکبوونه که وه.
۲. مافی دهسکه وتنی زانیاری: ياسای مافی دهسکه وتنی زانیاری ژماره (۱۱) بۆ سالی ۲۰۱۳ ده رچوو له ههري می کوردستان بۆ ریکخستنی پيشکه شکردنی زانیاری راست و درووست و دهسته بهرکردنی که شيکی باشتر بۆ نازادی راده رپین.
۳. ریکخستنی خو پيشاندان: ياسای ریکخستنی خو پيشاندان له ههري می کوردستان ژماره (۱۱) له سالی ۲۰۱۰ ده رچوو، بۆ ئه وه ی هاوولاتیان گوزارشت له را و بۆچوونی خو یان بکه ن و داواکارییه ره واکانی به شیوه یه کی ئاشتیانه و دوور له پشيو ی بخره نه روو، ههروه ها له پیناو پاريزگار يکردن له بهرژه و هندییه گشتی و تايبه تيبه کان ، له ياساکه دا بنه ما و ريسا نيوده وله تيبه کانی تايبه ت به مافی و نازادییه کانیش له بهرچاو گیران.
۴. ياسای کاری رۆژنامه وانی ژماره (۳۵) ی سالی ۲۰۰۷ ده رچوو بۆ پاراستنی رۆژنامه نووسان.
۵. ياسای چاپه مه نی له ههري می کوردستان به ژماره (۱۰) ی سالی ۱۹۹۳ ده رچوو.
۶. ياسای پاراستنی پیکهاته کان ژماره (۵) بۆ سالی ۲۰۱۵ ده رچوو له ههري می کوردستان بۆ زامنکردن و پاراستنی مافه سیاسی و مه ده نی و کۆمه لایه تی و که لتوری و ئابوو ریه کانی پیکهاته کان به گویره ی ياسا ناوخوی و نيوده وله تيبه کان، له ئیستادا ئه م ياسایه بهرکاره.
۷. له سالی ۲۰۰۳ حکومه تی ههري می کوردستان (لائحه حقوق القومیات و الادیان و الطوائف الدينية في اقليم کوردستان العراق) ی ده رکرد، که به لگه نامه یه کی گرنکه بۆ پاراستنی مافی پیکهاته کان له هه موو روویه که وه.
۸. ياسای نه هیشتنی بازرگان يکردن به مرؤف: ياسای ژماره (۶) ی سالی ۲۰۱۸، تايبه ت به (انفادی) ياسای نه هیشتنی بازرگان يکردن به مرؤف ژماره (۲۸) بۆ سالی ۲۰۱۲ که له ئه نجومه نی نوینه رانی عيراقی ده رچوو.
۹. ياسای بهر نه نگار بونه وه ی توندوتیژی خیزانی: بۆ پاراستنی ئافره تان له توندوتیژی له ههري می کوردستان ياسای بهر نه نگار بونه وه ی توندوتیژی خیزانی ژماره (۸) ی سالی (۲۰۱۱) بهرکاره، به لام بۆ ئه وه ی زیاتر له گه ل بارودۆخی ئیستا گونجاو بییت. له ئیستادا کار ده کریت بۆ هه موار کردنه وه ی ياساکه و ره شنووسی پرۆژه ياسایه ک پيشکه ش به په رله مانی کوردستان کراوه بۆ گفتوگو کردن و ده نگدان له سهر هه موار کردنی.

۱۰. تاوانی کوشتن به پاساوی بیانوی شهرهف: له یاسای لیخۆشبوونی گشتی له ههریمی کوردستانی عیراق ژماره (۴) بۆ سالی ۲۰۰۷ دا هاتوووه که ئەم تاوانانه لیخۆشبوونی گشتی نایانگریتهوه.
 ۱۱. جیاکاری له دژی ئافرته: ئەو دهقانهی له خۆدهگرن له یاسای سزادان وهک ماده (۳۷۷) ههلوهشاوتهوه.
 ۱۲. هاوسهگریری زۆرهملی: به یاسای ژماره (۱۵)ی سالی ۲۰۰۸ پههلهمانی کوردستان چارهسهری کردوووه به ههلوهشاندهوهی ههردوو برهگی (۲-۱) له مادهی (۹) و مادهی (۶)ی له یاسای سزادانی عیراقی ژماره (۱۱۱) سالی ۱۹۶۹ ههموارکراو.
 ۱۳. لهباربردی کۆرپهله به شیوهیهکی یاسایی که مهترسی بۆ سهه ژیانی دووگیان ههیه: هیچ بنهمایهکی یاسایی نییه بۆ ریگهپیدانی بۆ لهباربردن، چونکه ئەم کاره قهدهغه کراوه بهپیی یاسای سزادانی عیراق و فهتوای ئەنجومهنی فهتوای ههریم. بهلام له کاتیکی که سکپری مهترسی له سهه دایک ههپیت لیژنهیهکی زانستی ههیه له بهرپوههبرایهتییه گشتیهکان له وهزارهتی تهنروستی که پیکهاتوووه له پسپۆره جیاکان بریار دههات له سهه بهردهوامی دووگیانی یان لهباربردن.
- ئهم یاسایانه له برۆسهی تهشریعکردندان و بهیوهستین به جیبهجیکردنی بلانی ههریمی بۆ مافهکانی مرۆف:
۱. یاسای نههپشتنی ئەشکهنجهدان: بۆ دانانی پیناسهیهک له یاسای نیشتمانییدا بۆ تاوانی ئەشکهنجهدان، له پیکهوتی ۱ ئاداری ۲۰۲۳ له پههلهمانی کوردستان خویندنهوهی یهکهم بۆ پیشنیازه یاسای تاییهت به بهههنگاربوونهوهی ئەشکهنجهدان و مامهلهی خهراپ کرا.
 ۲. پرۆژه یاسای بهرپوههبرایهتییهکانی چاکسازی: وهزارهتی کار و کاروباری کۆمهلایهتی رهشنووسی پرۆژه یاسای بهرپوههبرایهتییهکانی چاکسازی له ههریمی کوردستان ئامادهکردوووه و پهوانهی ئەنجوومهنی شورا کراوه.
 ۳. ههموارکردنهوهی ریئماییهکانی رهفتاری پیشهیی پزیشکی بۆ سالی ۱۹۸۵: پرۆژهی تاییهت به ههموار کردنی یاسای ئاکارهکانی پیشهیی پزیشکی له ههریم کاری له سهه دهکری.
 ۴. زیادکردنی ریژهی تهرخانکراو له بودجهدا بۆ کهمهندامان: ئەم ریژهیه به گویرهی رادهی کهمهندامیتی دیاری دهکریت له لایهن لیژنهیهکی پزیشکی تاییهت ههمنده به گویرهی پیوههری تاییهت که وهزارهتی کار و کاروباری کۆمهلایهتی دهی دهکات.
 ۵. نههپشتنی جیاکاری: وهزارهتی هوقاف و کاروباری ئایینی پرۆژه یاسایهکی ئاماده کردوووه به مهبهستی دیاریکردنی سزا له سهه بنهمای ئایین یان باوهپ.
 ۶. بیمه تهنروستی: سهبارهت به دههکردنی یاسای بیمه تهنروستی تاییهت به ههریم، وهزارهتی تهنروستی رهشنووسی یاسای بیمه تهنروستی ئاماده کردوووه و بهههنگارهتهوه بۆ ئەنجومهنی شورا.

۷. یاسای تاوانه نیوده و له تیبیه کان: لیژنه ی نیشتمانی یاسای نیوده و له تی مرۆبی له سه رۆکایه تی ئەنجومه نی وه زیرانی عیراق به هاوکاری دادگای بالای ئیتیحادی و تیمی نه ته وه به کگرتوو ه کان بۆ لیپچینه وه له تاوانه کانی داعش (یونیتاد)، ره شنوو سی یاسایه کیان ئاماده کردوو ه سه باره ت به به ره نگاریبوونه وه ی تاوانه نیوده و له تیبیه کان. بۆ ئەم مه به سه ته چه ند کۆبوونه وه یه ک ئەنجام دراوه و ره شنوو سی یاساکه ئیستا له ئەنجومه نی ده و له ت (مجلس الدولة) یه بۆ دیراسه ت کردنی.

۸. یاسای پاراستنی مندال: وه زاره تی کار و کاروباری کۆمه لایه تی پرۆژه یاسای پاراستنی مندالی ره وانه کردوو ه بۆ ئەنجومه نی وه زیران، ره شنوو سی یاساکه له (۸۲) ماده یه پیکه اتوو ه و باس له دروستکردنی ئەنجومه نیك ده کات بۆ دانانی ستراتیژ و پلان و سیاسه ت بۆ پاراستنی مندال و دابینکردنی مافه کانی مندال.

لیستی ئەو یاسا و بڕیارانه ی که لایه نه به یوه ندیداره کان بان لیژنه هه میشه یه کانی به ره له مان ره تیان کردوو نه ته وه:

خشته ی ۶۴ یاسای پێشنیارکراوه کان

ژ	ناوی یاسای پێشنیارکراو	تیبینی
۱	مرۆفسازی له هه رێمی کوردستان	له سالی ۲۰۱۹ په ره له مان ئاراسته ی حکومه تی کردوو ه وه سالی ۲۰۱۹ له لایه ن وه زاره تی په روه رده ره تکرایه وه
۲	گه شه پیدانی خێزانی له هه رێم	له سالی ۲۰۱۹ په ره له مان ئاراسته ی حکومه تی کردوو ه و له سالی ۲۰۲۱ له لایه ن وه زاره تی کار و کاروباری کۆمه لایه تی ره تکرایه وه
۳	چاودێری و هاریکاری کۆمه لایه تی	له سالی ۲۰۱۹ په ره له مان ئاراسته ی حکومه تی کردوو ه و له سالی ۲۰۲۱ ره تکرایه وه له بهر بارگرانی دارایی ده خاته ئەستۆی حکومه ت
۴	بیمه ی کۆمه لایه تی بۆ مندالانی بن باوک له هه رێم	له سالی ۲۰۱۹ په ره له مان ئاراسته ی حکومه تی کردوو ه و له سالی ۲۰۲۱ له لایه ن وه زاره تی کار و کاروباری کۆمه لایه تی ره تکرایه وه
۵	پشتیوانی دارایی و کومه لایه تی بۆ ئافره تانی ته مه ندار له هه رێم	له سالی ۲۰۱۹ په ره له مان ئاراسته ی حکومه تی کردوو ه و له سالی ۲۰۲۱ ره تکرایه وه له بهر بارگرانی دارایی ده خاته ئەستۆی حکومه ت
۶	پاراستنی مامۆستا و رێبه ری په روه ردیی و پرۆژه یاسای پاراستنی مامۆستایانی بنه ره تی و ئاماده یی سه ره ره شتیاریانی په روه رده له هه رێم	له لایه ن لیژنه ی یاسایی په ره له مان له سالی ۲۰۱۹ ره تکرایه وه، هه روه ها وه زاره تی په روه رده له سالی ۲۰۲۲ ئەم پێشنیاره یاساییه ره تراوه ته وه
۷	یاسای دامه زراندنی سندوقی پشتیوانی دارایی نیشته جێبوون بۆ دابینکردنی یه که ی نیشته جێبوون بۆ هاو لاتیانی که م ده رامه ت له هه رێمی کوردستان	له سالی ۲۰۱۹ په ره له مان ئاراسته ی حکومه تی کردوو ه و له سالی ۲۰۲۰ ره تکرایه وه له بهر ئەوه ی بۆشایی یاسایی نیه، و یاسای دابینکردنی خانووی نیشته جێبوون بۆ دانیشته وان ژماره (۷) سالی ۲۰۰۸ هه موارکراو به رکاره.
۸	یاسای بیمه ی کشتوکالی	له سالی ۲۰۱۹ په ره له مان ئاراسته ی ئەنجومه نی وه زیرانی کردوو ه و له سالی ۲۰۲۱ ره تکرایه وه له سه ر داوای وه زاره تی کشتوکال به هۆی قه ییرانی دارایی

ژ	ناوی یاسای پیشنیارکراو	تیبینی
۹	پیشینه‌ی خانووبه‌ره (السلفة العقاریة) و برپاری پیدانی پیشه‌یی خانووبه‌ره و هاوسه‌رگیری به هاوآلتیانی ههریمی کوردستان	له سالی ۲۰۱۹ په‌رله‌مان ئاراسته‌ی حکومه‌تی کردوو و له سالی ۲۰۲۰ په‌تکرایه‌وه له‌سه‌ر داوای وه‌زاره‌تی دارایی
۱۰	پیدانی قهرزی نه‌هلی بۆ بکالوریوس له ههریمی کوردستان	له سالی ۲۰۱۹ په‌رله‌مان ئاراسته‌ی نه‌نجومه‌نی وه‌زیرانی کردوو و له سالی ۲۰۲۰ په‌تکرایه‌وه
۱۱	یاسای داواکاری گشتی له ههریمی کوردستان	له سالی ۲۰۱۹ په‌رله‌مان ئاراسته‌ی نه‌نجومه‌نی وه‌زیرانی کردوو و له سالی ۲۰۲۱ له لایهن وه‌زاره‌تی داد و نه‌نجومه‌نی دادوهری په‌تکرایه‌وه
۱۲	دامه‌زاندنی فه‌رمانبه‌رانی گرپه‌مست	له سالی ۲۰۱۹ په‌رله‌مان ئاراسته‌ی نه‌نجومه‌نی وه‌زیران کرا و له سالی ۲۰۲۱ په‌تکرایه‌وه له‌به‌ر نه‌هوی دامه‌زاندن له ده‌سه‌لاتی حکومه‌ته به بۆ بوونی یاسایی تایبه‌ت
۱۳	بیمه‌ی ته‌ندروستی	له سالی ۲۰۱۹ په‌رله‌مان ئاراسته‌ی حکومه‌تی کردوو و له سالی ۲۰۲۱ په‌تکرایه‌وه له‌به‌ر بارگرانی دارایی ده‌خاته نه‌ستۆی حکومه‌ت
۱۴	پیدانی ده‌رماله‌ی خویندن به قوتابییانی ههریمی کوردستان	له سالی ۲۰۱۹ په‌رله‌مان ئاراسته‌ی حکومه‌تی کردوو و له سالی ۲۰۲۱ په‌تکرایه‌وه له‌به‌ر نه‌بوونی بۆشایی یاسایی
۱۵	دامه‌زاندنی ده‌رچوو به‌که‌مه‌کان	له سالی ۲۰۱۹ په‌رله‌مان ئاراسته‌ی نه‌نجومه‌نی وه‌زیرانی کردوو و له سالی ۲۰۲۱ په‌تکرایه‌وه یاسایی تایبه‌ت
۱۶	به‌گه‌رخسته‌نه‌وه‌ی کارگه له کار که‌وتوو‌ه‌کان له ههریمی کوردستان	له سالی ۲۰۱۹ په‌رله‌مان ئاراسته‌ی حکومه‌تی کردوو و له سالی ۲۰۲۱ په‌تکرایه‌وه له‌به‌ر نه‌بوونی بۆشایی یاسایی
۱۷	ده‌ستکه‌وتی نارپه‌وا	له لایهن لیژنه‌ی یاسایی په‌رله‌مان له سالی ۲۰۲۰ په‌تکرایه‌وه له‌به‌ر نه‌هوی بۆشایی یاسایی نیه و نه‌م بابه‌ته له یاسای ده‌سته‌ی ده‌ستپاکی به‌شپکی ته‌رخان کراوه له ماده‌ (۱۴ تا ۲۰)
۱۸	هه‌موارکردنه‌وه‌ی یاسای باج و ده‌رامه‌ت	له لایهن لیژنه‌ی یاسایی په‌رله‌مان له سالی ۲۰۲۰ په‌تکرایه‌وه له‌به‌ر نه‌هوی بۆشایی یاسایی نیه
۱۹	په‌ره‌پیدانی چالاکیه فه‌ره‌ه‌نگیه‌کانی پیکه‌اته‌کان	له لایهن لیژنه‌ی یاسایی په‌رله‌مان له سالی ۲۰۲۰ په‌تکرایه‌وه له‌به‌ر نه‌هوی بۆشایی یاسایی نیه
۲۰	به‌دامه‌زاره‌وه‌کردنی هیزه چه‌کداره‌کان له ههریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۰ په‌رله‌مان ئاراسته‌ی نه‌نجومه‌نی وه‌زیرانی کردوو و له سالی ۲۰۲۰ په‌تکرایه‌وه له‌به‌ر نه‌هوی یاسای چاکسازی ژماره (۲) سالی ۲۰۲۰ نه‌م بابه‌ته‌ی چاره‌سه‌رکردوو
۲۱	پارکی نیشتمانی	له سالی ۲۰۲۰ په‌رله‌مان ئاراسته‌ی نه‌نجومه‌نی وه‌زیرانی کردوو و له سالی ۲۰۲۰ په‌تکرایه‌وه

ژ	ناوی یاسای پېشنیاریکراو	تېیینی
۲۲	قهره بووکردنه وهی قوربانیاڼی تاوانه نیوده وله تییه کان	له سالی ۲۰۲۰ په رله مان ناراسته ی نهجومه نی وهزیرانی کردووه و له سالی ۲۰۲۰ په تکرایه وه
۲۳	شهید و کهم نه ندام و خانه نشینی کارمندان گریبه ستی کاروباری مین	له سالی ۲۰۲۰ په رله مان ناراسته ی نهجومه نی وهزیرانی کردووه و له سالی ۲۰۲۰ په تکرایه وه
۲۴	دامه زانندی سه نته ری راویژکاری نه خو شیبیه بو ماوه ییه کان	له سالی ۲۰۲۰ په رله مان ناراسته ی نهجومه نی وهزیرانی کردووه و له سالی ۲۰۲۰ په تکرایه وه
۲۵	بهره مهینانی کاره با له ریگه ی ووزه نو یبووه کان	له سالی ۲۰۲۰ په رله مان ناراسته ی نهجومه نی وهزیرانی کردووه و له سالی ۲۰۲۰ په تکرایه وه
۲۶	بهره نگار بووه نه ی له شفرؤشی له هریمی کوردستان	له لایه ن لیژنه ی یاسایی په رله مان له سالی ۲۰۲۰ په تکرایه وه له بهر نه وه ی بو شایی یاسایی نیه
۲۷	هه مواری به که می یاسای وه به رهینان له هریمی کوردستان ژماره (۴) ی سالی ۲۰۰۶	له سالی ۲۰۲۰ په رله مان ناراسته ی حکومتی کردووه و له سالی ۲۰۲۱ په تکرایه وه له بهر نه وه ی کاری له سهر ده کریت له لایه ن حکومت ته وه و هاوکات ته واو بیت ناراسته ی په رله مان ده کریت
۲۸	راژه و خانه نشینی هیزه کانی ناسایشی ناوخو له هریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۰ په رله مان ناراسته ی حکومتی کردووه و له سالی ۲۰۲۱ په تکرایه وه و رایانگه یان دووه که حکومت پرؤژه یاسایه کی تاییه ت ناماده ده کات و ناراسته ی په رله مان ده کات
۲۹	دلنیایی و ده سته بهری کؤمه لایه تی گشتگیر له هریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۱ په رله مان ناراسته ی حکومتی کردووه و له سالی ۲۰۲۱ په تکرایه وه له بهر نه وه ی پرؤژه یاسای خانه نشین و ده سته بهری کؤمه لایه تی له هریمی کوردستان و پرؤژه یاسای دلنیایی حکومت ناماده ی کردووه و پاش په سه ندکردنی په وان ه ی په رله مان ده کریت
۳۰	کؤمپانیای کوردستان بو دلنیایی کشتو کالی له هریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۱ په رله مان ناراسته ی نهجومه نی وهزیرانی کردووه و له سالی ۲۰۲۱ په تکرایه وه
۳۱	رېگریکردن له تاوانه نیوده وله تییه کان و به دی هینانی دادپه روه ری بو قوربانیاڼ	له سالی ۲۰۲۱ په رله مان ناراسته ی نهجومه نی وهزیرانی کردووه و له سالی ۲۰۲۱ په تکرایه وه
۳۲	قوره بووکردنه وهی زیان لیکه وتوان به هوی نه وه ی کاره کانی رژی می عیراقی پی شوو که بو به هوی که مئه ندام بوونیاڼ	له سالی ۲۰۲۱ په رله مان ناراسته ی نهجومه نی وهزیرانی کردووه و له سالی ۲۰۲۱ په تکرایه وه
۳۳	گه رانه وه ی پاشه که وتی مووچه ی مووچه خو رانی هریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۱ په رله مان ناراسته ی نهجومه نی وهزیرانی کردووه و له سالی ۲۰۲۱ په تکرایه وه له لایه ن وه زارته ی دارایی په تکرایه وه
۳۴	چه سپانندی شایسته داراییه کانی مووچه خو رانی هریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۱ په رله مان ناراسته ی نهجومه نی وهزیرانی کردووه و له سالی ۲۰۲۱ په تکرایه وه له لایه ن وه زارته ی دارایی په تکرایه وه

ژ	ناوی یاسای پېشنیاركراو	تېبيني
۳۵	دروستكردنی ههژماری بانكى بۇ موچهخۇران و گيړپانهوهى مووچه پاشهكهوتكراوهكان	له سالى ۲۰۲۱ په رله مان ئاراستهى ئه نجومه نى وه زيرانى كردووه و له سالى ۲۰۲۱ له لايهن وه زارتهى دارايى په تكرابه وه
۳۶	هه موارى به كه مى ياساى زانكو تايبه ته كان له هه ريمى كوردستان	له سالى ۲۰۲۱ په رله مان ئاراستهى حكومه تى كردووه و له سالى ۲۰۲۱ له لايهن وه زارتهى خويندنى بالا و توپژينه وهى زانستهى په تكرابه وه له بهر به پيويستى نازانن
۳۷	ياساى هاتووچو له هه ريمى كوردستان	له سالى ۲۰۲۱ په رله مان ئاراستهى حكومه تى كردووه و له سالى ۲۰۲۱ په تكرابه وه
۳۸	برپارى ريځخستنى هه ننگه وانى له هه ريمى كوردستان	له سالى ۲۰۲۱ په رله مان ئاراستهى حكومه تى كردووه و له سالى ۲۰۲۱ په تكرابه وه
۳۹	هه موارى ياساى ده ستهى ده سته پاكى له هه ريمى كوردستان	له سالى ۲۰۲۱ په رله مان ئاراستهى ده ستهى ده سته پاكى كردووه به مه به ستهى دووباره دارپشته وه له سهر داواى ليژنهى ده سته پاكى په رله مان
۴۰	ياساى به رپوه به رايه تى گشتى وه به رهيپاننى مولك و مالى وه قفكراو له وه زارتهى ئه وقاف و كاروبارى ئاينى	له سالى ۲۰۲۱ په رله مان ئاراستهى حكومه تى كردووه و له سالى ۲۰۲۱ له لايهن وه زارتهى ئه وقاف و كاروبارو ئاينى په تكرابه وه
۴۱	منداله وونبوه كان له كوچه به كومه له كان له هه ريمى كوردستان	له سالى ۲۰۲۱ په رله مان ئاراستهى حكومه تى كردووه و له سالى ۲۰۲۱ په تكرابه وه له بهر نه بوونى بوشايى ياساى
۴۲	منداله وونبوه كان له هه ريمى كوردستان	له سالى ۲۰۲۱ په رله مان ئاراستهى حكومه تى كردووه و له سالى ۲۰۲۱ په تكرابه وه له بهر نه بوونى بوشايى ياساى
۴۳	قه لاجو كردنى گه نده لى و شيوه كانى له هه ريمى كوردستان	له سالى ۲۰۲۱ په رله مان ئاراستهى ئه نجومه نى وه زيرانى كردووه و له سالى ۲۰۲۱ په تكرابه وه له بهر نه بوونى بوشايى ياساى چاكسازى ژماره (۲) سالى ۲۰۲۰ بهر كاره
۴۴	هه موارى جيبه جى كردنى ياساى ووزاروتى ئه وقاف و كاروبارى ئاينى	ليژنهى كاروبارى ياساى له په رله مان له سالى ۲۰۲۱ په تكرابه ته وه، له بهر نه بوونى بوشايى ياساى جيبه جى كردن ته نيا بۇ ياساكانى ئيتيحاديه و ياساكانى هه ريم راسته وخو حوكمه كانيان هه موارده كرپته وه.
۴۵	سه نديكاي روظ نامه نووسانى كشتوكالى	له سالى ۲۰۲۱ له لايهن ليژنهى ياساى په رله مان په تكرابه وه له بهر نه بوونى بوشايى ياساى نيه
۴۶	پاراستنى مافى مندالان له هه ريمى كوردستان	له سالى ۲۰۲۱ په رله مان ئاراستهى حكومه تى كردووه و له سالى ۲۰۲۱ په تكرابه وه له بهر نه بوونى بوشايى ياساى
۴۷	ماف و ئيمتيازاتى فه رمانبه رانى ياساى له هه ريمى كوردستان	له سالى ۲۰۲۱ په رله مان ئاراستهى حكومه تى كردووه و له سالى ۲۰۲۱ په تكرابه وه له بهر بارگرانى دارايى ده خاته ئه ستهى حكومه ت
۴۸	سزا جيگره وه كان بۇ تاوانباران له هه ريمى كوردستان	له سالى ۲۰۲۱ په رله مان ئاراستهى حكومه تى كردووه و له سالى ۲۰۲۲ په تكرابه وه
۴۹	برپارى پابه ندردنى كؤمپانیا نيشتمانى و بيانبيه كان به هيزى كارى ناوخويى له هه ريمى كوردستان	له سالى ۲۰۲۱ په رله مان ئاراستهى حكومه تى كردووه و له سالى ۲۰۲۲ په تكرابه وه

ژ	ناوی یاسای پېشنیاریکراو	تېبینی
۵۰	دادگای تاوانکاری تاییه تمه ند به تاوانه کانی داعش له هریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۱ ئاراسته ی حکومت کراوه بو ئه وه ی په رله مان بزانت دواى برپاری دادگای فیدرالی ژماره (۷۱ له ۲۰۲۱/۶/۱۳) تاییه ت به ناده ستوری بوونی پرۆژه که راپان چیه سه بارت به پرۆژه که و پرۆسه ی یاساکاری.
۵۱	پابه ندردنی حکومت له ئه رک و پابه ندیبه داراییه کان	له سالی ۲۰۲۱ له لایه ن لیژنه ی یاسایی په رله مان په تکرایه وه له بهر ئه وه ی بو شایی یاسایی نیه
۵۲	چاکسازی به ندیبه کان له هریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۱ په رله مان ئاراسته ی حکومتی کردوو و له سالی ۲۰۲۱ له لایه ن وه زارته ی داده وه په تکرایه وه
۵۳	دانپینان به کۆمه لکوژی سمیل	له سالی ۲۰۲۱ په رله مان ئاراسته ی حکومتی کردوو و په تکرایه وه به مه به ستی دووباره دارشته وه ی.
۵۴	دابینکردنی یه که ی نیشته جن بوون بو پېشمه رگه له هریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۱ په رله مان ئاراسته ی حکومتی کردوو و په تکرایه وه له بهر ئه وه ی ئه م بابه ته پیویستی به یاسا نیه، و له ده سه لاتی ئه نجومه نی وه زیرانه له بهر رۆشنایی یاسا به رکاره کان ئه و برپاره بدات.
۵۵	یاسای کاری خۆبه خشی	له سالی ۲۰۲۲ په رله مان ئاراسته ی حکومتی کردوو و په تکرایه وه له بهر بارگرانی دارایی ده خاته ئه ستوی حکومت که بابه تی کاری خۆبه خشی له ئیستادا تا رادده به کی باش پیاده ده کریت و ریکخواوه، هه روه ها بابه ندی یاسایی و بارگرانی دارایی له سه ر حکومت دروست ده کات.
۵۶	پشتگیری و ریزلینان له کارمه ندانی ته ندروستی و پزیشکی	له سالی ۲۰۲۲ له لایه ن لیژنه ی یاسایی په رله مان په تکرایه وه له بهر ئه وه ی بو شایی یاسایی نیه
۵۷	یه کیتی نووسه رانی جینۆساید له هریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۲ له لایه ن لیژنه ی یاسایی په رله مان په تکرایه وه له بهر ئه وه ی بو شایی یاسایی نیه
۵۸	هه لی یه کسانی په روه رده بو مندالانی خاوه ن پیداویستی تاییه ت	له سالی ۲۰۲۲ له لایه ن لیژنه ی یاسایی په رله مان په تکرایه وه له بهر ئه وه ی بو شایی یاسایی نیه
۵۹	ناوانی چه مچه مالا به پایته ختی شه هیدان و ئه نفالکراوانی کوردستان	له سالی ۲۰۲۲ په رله مان ئاراسته ی حکومتی کردوو و له لایه ن وه زارته ی کاروباری شه هیدان و ئه نفالکراوان په تکرایه وه
۶۰	ماف و ئیمتیازی بریندار و بهرکه وتووانی چه کی کیمیایی له هریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۲ په رله مان ئاراسته ی حکومتی کردوو و له لایه ن وه زارته ی کاروباری شه هیدان و ئه نفالکراوان په تکرایه وه
۶۱	ده زگای کۆنترۆلی جۆری دلنایی له هریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۲ په رله مان ئاراسته ی حکومتی کردوو و په تکرایه وه و راپانگه باندوو که حکومتی هریمی کوردستان پرۆژه یاسای (ده زگای خۆراک و ده رمان له هریمی کوردستان) ی ئاماده کردوو و ریکاره یاساییه کانی ته واو بووه و به م نزیکانه ئاراسته ی په رله مان کوردستانی ده که ن.
۶۲	سندوقی خانه نشینی هونه رمه ندانی هریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۲ په رله مان ئاراسته ی حکومتی کردوو و په تکرایه وه له بهر بارگرانی دارایی ده خاته ئه ستوی حکومت
۶۳	سنوردارکردنی هاوردنه کردن و بهرهمه یانی پلاستیک له هریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۲ په رله مان ئاراسته ی حکومتی کردوو و په تکرایه وه له بهر ئه وه ی ئه م بابه ته پیویستی به یاسایه کی سه ربه خۆ نیه، و له بهر رۆشنایی یاسا به رکاره کان ده توانن رپنمایی پیویست ده ریکه ن.

ژ	ناوی یاسای پېشنیاركراو	تېبینی
۶۴	هاریکاری دارایی هه‌زاره‌کان له ههریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۲ په‌رله‌مان ناراسته‌ی حکومه‌تی کردووه و په‌تکرابه‌وه له‌بهر بارگرانی دارایی ده‌خانه‌ه‌ستوی حکومه‌ت
۶۵	ده‌زگای کوردستان بۆ پاراستن له تیشک له ههریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۲ په‌رله‌مان ناراسته‌ی حکومه‌تی کردووه و له لایه‌ن وه‌زاره‌تی ته‌ندروستی و ده‌سته‌ی پاراستن و چاک‌کردنی ژینگه‌ ره‌تکرابه‌وه له‌بهر نه‌وه‌ی بۆشایی یاسایی نیه، و یاسایه‌کی سه‌ره‌خۆ پېویست نیه و ده‌توانن له‌بهر رۆشنایی یاسا به‌رکاره‌کان رېنمایی پېویست ده‌ربکه‌ن له‌و باره‌به‌وه.
۶۶	به‌رگری میلی له ههریمی کوردستان	له سالی ۲۰۲۲ په‌رله‌مان ناراسته‌ی حکومه‌تی کردووه وله‌لایه‌ن وه‌زاره‌تی ناو‌خۆ ره‌تکرابه‌وه، داواکارن که پېره‌وی ژماره (۱) ی سالی ۲۰۱۵ په‌ره‌ی پېدری‌ت و بکری‌ت به‌پروژه یاسا.

رېنکاری پېویست بۆ جېبه‌جېکردنی راسپارده‌کانی تایه‌ت به‌ په‌رله‌مانی کوردستان

له‌ نه‌جامی نه‌و زنجیره‌ وۆرکشۆپ و میزگه‌ردانه‌ی نه‌جامدران نووسینگه‌ی رېنکخه‌ری راسپارده‌ نیوده‌وله‌تیبه‌کان رېنکاری تایه‌تی هه‌بووه و له‌لایه‌ن دیوانی سه‌رۆکایه‌تی نه‌نجومه‌نی وه‌زیرانه‌وه ناراسته‌ی لایه‌نه‌ په‌یوه‌ندیاره‌کان کران له‌وانه‌ په‌رله‌مانی کوردستان بۆ نه‌وه‌ی بکه‌ونه‌ بوار جېبه‌جېکردن به‌پیی راسپارده‌ نیوده‌وله‌تیبه‌کان وه‌ک به‌شیک له‌و سه‌قفه‌ زه‌مه‌نییه‌ که پلانه‌که پپی پابه‌نده.

تایه‌ت به‌ نه‌هېشتنی توندوتیژی خیزانی

په‌له‌کردن له‌ هه‌موارکردنی یاسای نه‌هېشتنی توندوتیژی خیزانی ژماره ۸ ی سالی ۲۰۱۱ له‌ په‌رله‌مانی کوردستان به‌ تایه‌تی له‌ مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل نه‌و که‌سانه‌ی که به‌لگه‌ ده‌شارنه‌وه له‌ کاتی لیکۆلینه‌وه یان دادگاییکردندا، هه‌روه‌ها سزای یاسایی به‌پیندری‌ت بۆ هه‌رکه‌سیک که رېنگری له‌ دادپه‌روه‌ری بکات له‌ به‌ره‌وی‌پېشبردنی که‌یسه‌کانی نه‌هېشتنی توندوتیژی خیزانی.

تایه‌ت به‌ نه‌هېشتنی نه‌شکه‌نجه‌دان و مامه‌له‌ی نه‌شیاو

ده‌رکردنی یاسایه‌ک یاخود دانانی پیناسه‌یه‌ک له‌ یاسای ناو‌خۆییدا بۆ تاوانی نه‌شکه‌نجه‌دان که هه‌موو جوړه‌ شیوه‌کانی سزادانی جه‌سته‌یی قه‌ده‌غه‌ بکات، به‌ شیوه‌یه‌ک که بگونجیت له‌گه‌ل ریکه‌وتننامه‌ په‌یوه‌ندیاره‌کان به‌ به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی نه‌شکه‌نجه‌دان و شوپن‌بزرکردنی زۆره‌ملییه‌وه.

تایه‌ت به‌ پاراستنی مافی نازادی پادهرپین و ده‌ستگه‌یشتن به‌ زانیاری

- یاسای رۆژنامه‌گه‌ری ژماره ۳۵ ی سالی ۲۰۰۷ پېویستی به‌هه‌موارکردنه، به‌ جوړیک هاوسه‌نگیه‌ک بخاته‌وه نیوان ستانده‌ره نیوده‌وله‌تیه‌کان و هه‌لومه‌رجه‌ لۆکالییه‌کان به‌ تایه‌تی که ئیستا له‌ سه‌رده‌می جه‌نجالی سۆشیال میدیا و دیجیتا‌لدا ده‌ژین.

- پيويسته ياساي دهستگه يشتن به زانيارى هموار بکريته وه بۇ ئه وهى ياساكه شه فافتري بيت له پرووى ميكانيزمى پيدانى زانيارى، و ئه و بووژانه وه و به ره و پيشچوونه به رده و امانه ي كه هه ن له جوړه كاني ميدىاي بينراو و بيستراو، به توړه كوومه لايه تيبه كانيشه وه.

تايهت به به ريوه بردنى چاكسازيبه كان و سه نته ره كاني راگير كردن

- ده رجوواندى ياساي چاكسازى و شيانده نه وهى به ندىراوان و راگيراوان له هه ريمى كوردستان كه له لايه ن وه زاره تى كار و كاروبارى كوومه لايه تى ناماده كراوه بۇ ريكخستنى چاكسازيبه كان و پاراستنى مافه كاني راگيراو و سزادراوان.
- ده رجوواندى ياساي سزاي جيگره وه (العقوبات البديلة) كه له لايه ن وه زاره تى كار و كاروبارى كوومه لايه تى ناماده كراوه، وه ك چاره سه ريك بۇ كه م كردنه وهى قه له باغى چاكسازيبه كان، دواى دىراسه تى كرندى كه سايه تى تاوانبار له لايه ن پزىشكى و ده روونى و كوومه لايه تى، هه روه ها نا بيت تاوانبار پيشينه ي تاوانى هه بيت.

تايهت به به خشين و جاندى ئه ندامانى جه سته ي مرؤف

- ئه نجامدانى به دوا داچوون و چاودى ريكردنى پرؤسه ي جي به جيكردى ياساكه، مادده (۱۱) ي ياساي له ياساي ناوبراو كارى پيناكريت كه تايه ته به وهى لىستىك ناماده بکريت كه ناوى به خشه ران و وه رگران له خو ي بگريت.
- كار نه كردن به مادده (۲۶) له ياساي ناوبراو كه تايه ته به دامه زاندى بانكىكى تايهت به هه لگرتنى ئه ندامه كاني جه سته و به ستنه وهى به بانكه نيوده وه لايه تيبه كان، هه بوونى ئه م بانكه كارى گه رى به رچاوى ده بيت له كه مكرده وه و ريگرتى له هه بوونى ناچار كردنى و هه ره شه به ئه نجامدانى نه شته رگه رى.

تايهت به نه هيشتنى بازرگانى كردن به مرؤف

- هه مواركردنى ياساي نه هيشتنى بازرگانى كردن به مرؤف ژماره (۶) ي سالى ۲۰۱۸ و پيداچوونه وه به ئه حكامى ياساكه، به تايهت زياد كردنى چوارچيوه ي تاوانى بازرگانى كردنى به مرؤف له پينا سه ي ياساكه دا، و پيويسته سزاكان ريكبخرىت له مادده كاني (۵ و ۶) ي ياساكه، و به قاچاخ بردنى په نابهرانىش له خو ي بگريت.

تايهت به ريگرتن له جياكارى و گو تارى پق لىبوونه وه

- ده ركردنى ياسايه كى تايهت به نه هيشتنى جياكارى و گو تارى پق لىبوونه وه كه لايه نى سزادان له خو بگريت جگه له لايه نى ريگير كردن له نه هيشتنى جياكارى له بهر ئه وهى ياساي پاراستنى مافى پيكاها ته كان ژماره (۵) ي ۲۰۱۵ ئماژهى به هيج جوړه سزايه ك نه كرددوه.
- ناماده كردنى پرؤزه ياسايه ك له سه ر باه تى (ريكخستنى ميديا) كه ميدىاي ئه ليكترؤنى له خو بگريت.
- رۆژيک ديارى بکريت وه ك رۆژى پيکه وه ژيان له هه ريمى كوردستان.

تايپەت بە ماددە ھۆشبەرەكان و كارتىكەرە عەقلىيەكان

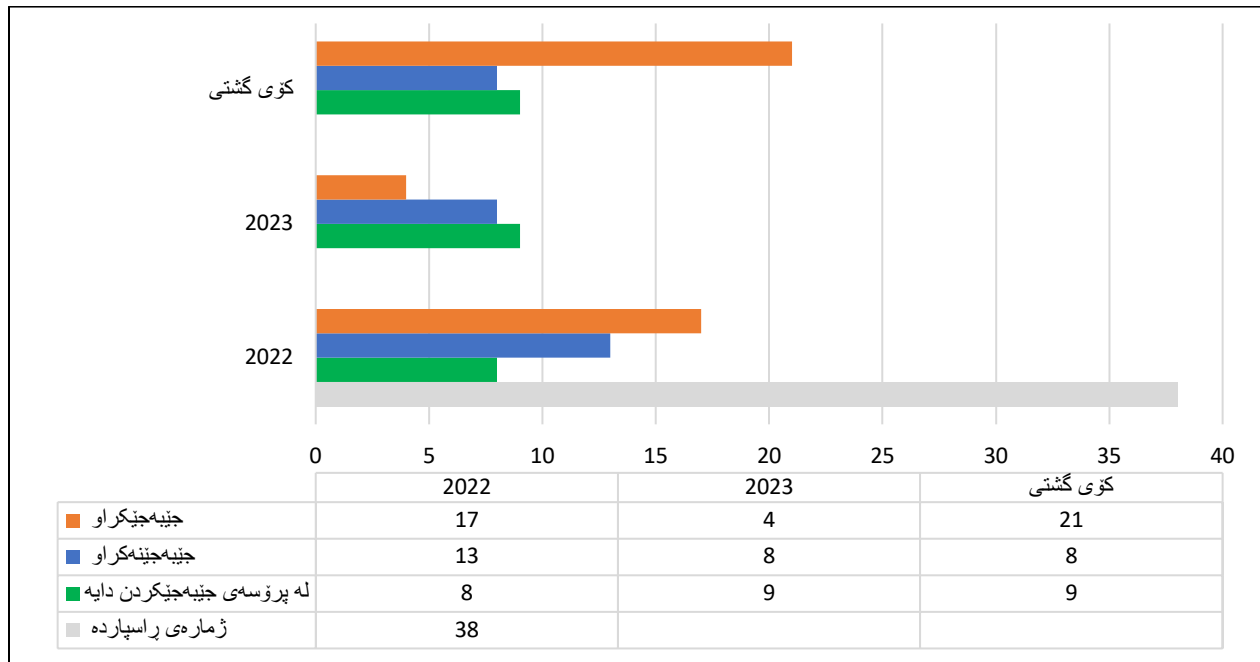
- ھەموار كۆرۈنۈش ھۆشبەرەكان بەرەنگار بولۇپ، ماددە ھۆشبەرەكان و كارتىكەرە عەقلىيەكان ژمارە (۱) ى سالى (۲۰۲۰) بە تايپەت سزاي بازىرگانى كۆرۈنۈش بە ماددە ھۆشبەرەكان، پىداچوونە ھە ھۆكۈمەكانى نىو ياسا كە تا ناكۆك نەبىت لەگەل ياسا بەركارەكان لە ھەرىمى كوردستان، ھەروەھا رىكخستەنە ھۆشبەرەكانى نىو ياسا كە.
- پىويستە سزايگانى بەكار ھېتان و بازىرگانى كۆرۈنۈش بە ماددە ھۆشبەرەكان پۇلېن بىرېن.
- دانانى پىرۇژە ياسا كە بۇ رەوانە كۆرۈنۈش ۋە دەرمانانە ھۆشبەرەكان دەستيان بەسەردا دەگىرېت و ناردىيان بۇ لايەنە پەيوەندىدارەكان.

تايپەت بە مافەكانى كەمئەندامان و كەسانى خاوەن پىداويستى تايپەت

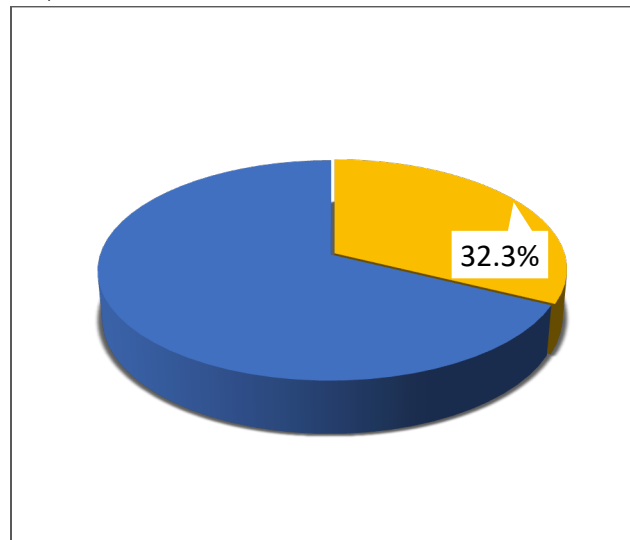
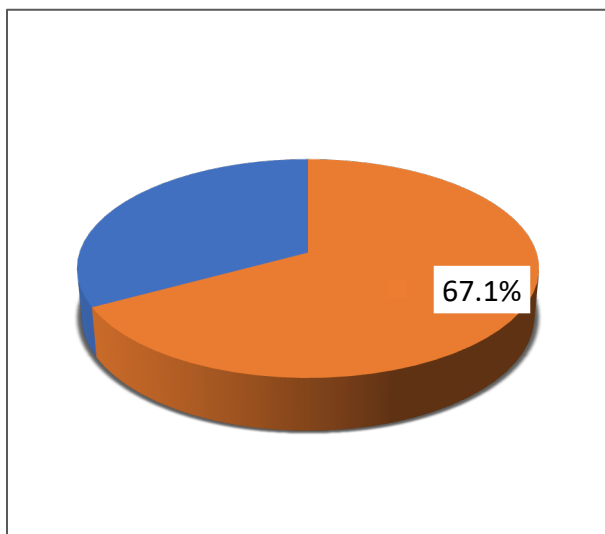
- ھەموا كۆرۈنۈش ياسا تەندروستى دەروونى ژمارە (۸) ى سالى ۲۰۱۳.
- ھەموار كۆرۈنۈش ھۆشبەرەكان سەرىپەرىشتى كەسانى كەمئەندام لە رووى دەروونى - كۆمەلە تايپەت ھۆشبەرەكان بە بىرگە ۲ ى ماددە ۴۶ و ماددە ۱۰۴ لە ياسا مەدەنى ژمارە (۴) بۇ سالى ۱۹۵۱ ھاتوۋە، ھەروەھا دانپىدانەنانى ماددەكانى (۹۴ و ۹۵ و ۱۰۷ و ۱۰۸) لە ياسا مەدەنى و ماددە ۷ لە ياسا ژمارە (۱۸۸) بۇ سالى ۱۹۵۹ بە شىاوبوونى كەسانى كەمئەندام لە رووى عەقلى يان دەروونى - كۆمەلە تايپەت ھۆشبەرەكان.
- بەشدارى كۆرۈنۈش نوپەرى كەمئەندامان و خاوەن پىداويستى تايپەت لە پىشنيار و پىرەكاندا.

ئەنجومەنى دادوهرى

سالى ۲۰۲۲: لە كۆى (۳۸) راسپارده كه ئاراستهى ئەنجومەنى دادوهرى كراوه، (۱۷) راسپارده جيبه جيكراره و (۱۳) راسپارده جيبه جى نه كراوه و (۸) راسپاردهش له پرۆسهى جيبه جيكرادنا مان. بهرورد به سالى ۲۰۲۳ راسپارده جيبه جيكراره كان بهرزبوونه ته وه بۆ (۲۱) و راسپارده جيبه جينه كراوه كان كه مبوونه وه بۆ (۸) راسپارده، و ئەو راسپاردانهى له قوناغى جيبه جيكرادنايه گه يشته (۹) راسپارده. به مەش رپژهى جيبه جيكرادن ده كاته (۶۷،۱٪).

هیلکاری ۸۰ ژمارهى جيبه جيكرادنى راسپارده كانى تايهت به ئەنجومەنى دادوهرى

هیلکاری ۸۱ رپژهى ههولدانى ئەنجومەنى دادوهرى به پيى ژمارهى راسپارده كان هیلکاری ۸۲ رپژهى جيبه جيكرادنى راسپارده كان بۆ سالى ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳

پاسبارده جئە جئە كراوه كان

۱. سزاي له سیداران تەنھا مەترسیدارتیرین تاوان بگریتهوه.
۲. پەسەندکردنی یاساكانی ریگریکردن و ریشە کیشکردنی نەریته زیانبەخشەکان بە ئافرهتان و کچان، بە تاییهتی هاوسەرگیری پیشووخته و شیواندنی ئەندامی زاوژی مئینهکان.
۳. ئەنجامدانی لیکۆلینهوهی بەپەله و گشتگیر و بیلایه نانه له حالهتهکانی پیشیلکاری مافی زیان و سەلامهتی جەستهیی که رویاندا له سەر و ختی دەسلاتی ریخراوه تیرۆریستییه چه کدارییه کان بەسەر هەندئ ناوچهی دەولهته ئەندامه که و خیرا رهوانه کردنیان بۆ دادگا و قهره بوونکردنوه قوربانییه کان و دەسته بهرکردنی دادهوهی تهواو بۆیان.
۴. رهوانه کردنی تۆمه تباران بۆ دادگا و دەسته بهرکردنی دادپهروهی بۆ قوربانییه کان.
۵. ئەنجامدانی لیکۆلینهوهی کارا و سەر به خۆ، که لیکۆلینهوه بگریتهوه له و راپورتانهی په یوهستن به تاوانه ئەنجامدراوه کان دژ به مرۆقاییهتی، تاوانی جهنگ و تاوانی کۆمه لکوژی.
۶. لپهرسینهوه له و تاوانانهی که ئەندامانی ریخراوی داعش ئەنجامی دەدهن.
۷. ناساندنی شوینبزرکردنی زۆرهملی له یاسای نیشتیمانیدا وهك تاوانیکی سەر به خۆ به گویرهی ئەو پیناسه یهی له مادهی (۲) له ریکهوتنی پاراستنی سەرجه م که سهکان له شوینبزرکردنی زۆرهملی دا هاتوو، که هەندئ له کردارهکانی نیو یاسای سزادانی عیراق به شوینبزرکردنی زۆرهملی وه سف کراون، له نیویاندا دهستگیرکردن یان دەسته به سەرکردن یان رفاندن و ئەم کردارانهش به شوینبزرکردنی زۆرهملی دانراون کاتیك له لایه ن قهواره یه کی نادهوله تییه وه ئەنجام دهدرین.
۸. سزادانی هەر که سیک که مۆبایل یان هەر ئامپیریکی دیکه ی وایه ر و بئ وایه ر یان ئەنته رنییت یان ئیمه یل خراپ به کاربه ینییت و ئەویش له ریی هه ره شه کردن یان ده ستریزی کردن له سەر مافهکانی کهسانی دیکه یان زیان گه یاندن به ئاسایشی نه ته وه یی یان تیکدانی نیزام و ئادابی گشتی.
۹. گرتنه بهری ریککاری یاسایی ده رهق به کارمەندان ی پولیس و ده زگا ئەمنییه کان ئەگەر هاتوو سه لمینرا که ده سترگی راو و راگیراوه کان یان ئەشکه نجه داوه و ئەگەر ده سترگی راوه که دوو چاری ئەشکه نجه دان و مامه له ی خراپ بۆوه.
۱۰. ئەنجامدانی لیکۆلینهوهی خیرا و گشتگیر و بیلایه نانه له سەرجه م ئەو هه والانه ی باس له روودانی ئەشکه نجه دان و شیوهکانی دیکه ی مامه له ی خراپ ده که ن، له نیویاندا حاله تهکانی شوینبزرکردنی زۆرهملی له ریی گرتنه بهری ریککاری کورته وه.
۱۱. لیکۆلینهوه له سەرجه م شیوهکانی ئەشکه نجه دان (ئەگەر هه بوو) له تیکرای قۆناغهکانی داوای سزایی، چونکه ئەشکه نجه دان پیشیلکردنی مافی مرۆقی تاکه که سه کانه.
۱۲. زامنکردنی دهسته بهرکردنی دادگاییکردنیکی دادپهروه رانه بۆ تۆمه تباران.

۱۳. پەلەكردن لە دادگايبكردنى تاوانبارەكانى داعش لەسەر ئەو تاوانانەى ئەنجاميانداوہ دژ بە مرؤقايبەتى لە ريبى پرؤسەى كؤكردنەوہى بەلگە و ئەرشيفى ئەليكترؤنى بؤ ئەو تاوانانە لەگەل رەچاوكردنى پرەنسيپەكانى ياساى نيودەولەتى مرؤبى و ريساكانى مافەكانى مرؤف.
۱۴. قوولكردنەوہى ئەو ريككارانەى ئامانج ليين بەديهينانى ريزگرتنە لە مافەكانى مرؤف و ئازاديبە بنەپرەتیبەكان بؤ سەرجمە دانىشتوان، و ليكؤلينەوہ لە ئەنجامدەرانى پيشيلكاريبەكانى ياساى نيودەولەتى مرؤبى و ياساى نيودەولەتى مافەكانى مرؤف و سزادانيان.
۱۵. ريزگيركردن لە حالەتەكانى هاوسەرگيرى پيش تەمەنى ياساى، هاوسەرگيرى زؤرەملنى و هاوسەرگيرى كاتى.
۱۶. ريزگرتنى تەواو لەسەرجمە زەمانەتەكانى دادگايبكردنپكى دادپەرورەرانە و ريككارە ياسايبە پيويستەكان كە لە ماددەى ۱۲ى پەيماننامەى نيودەولەتى تايبەت بە مافە مەدەنى و سياسيبەكاندا ھاتوون.
۱۷. زامنكردنى بەھرمەندبوونى تەواو لە مافى دەستەبەربوونى ريككارە ياسايبەكان بەو شيوہىەى لە پەيماننامەى نيودەولەتى تايبەت بە مافە مەدەنى و سياسيبەكان ھاتوون و پيويستە توانا ئەوہ بؤ كەسانە دەستەبەريكرىت كە راويژكارى ياساى بەدەست بەين و دەرڤەتى ئەوہيان پيديرىت كە بەرگرى لە خۇيان بكەن.
۱۸. بە ناپاساىبى دانانى بە كؤيلەكردنى جنسى و بازارگانىكردن بە مرؤقەوہ بؤ مەبەستى قؤستنەوہى جنسى بەو پيپەى كە تاوانى سەربەخؤ لە تاوانى رڤاندن يان دەستبەسەركردن.
۱۹. دانپيدانان بە يەكسانى كەسانى خاوەن پيداويستى تايبەت لەگەل ئەوانى ديكەدا لە بەردەم ياسادا.
۲۰. زامنكردنى لپرسينەوہى تەواو و گرتنەبەرى ريككارە ياسايبە پيويستەكان لە پەيوەنديدا بە پيشيلكاريبە مەترسيداۋەكانى مافەكانى مرؤقەوہ.
۲۱. ئەنجامدانى ليكؤلينەوہى دەستبەجى و گشتگير و بيلايەنانە لە سەرجمە ئەو ھەوالانەى باس لە روودانى ئەشكەنجەدان و شيوہەكانى ديكەى مامەلەكردن دەكرىت.

پاساۋارە جىبەجىنەكراوہكان

۱. راگرتنى كاركردن بە دەقى ماددەى (۳۹۸) لە ياساى سزادان (ھاوسەرگيرى لاقەكار لەگەل قوربانيبەكەيدا).
۲. پەسەندكردن و جىبەجىكردنى ئەو ياساينەى سەرجمە شيوہەكانى توندوتىژى جىندەرى قەدەغە دەكەن، و گؤرپىنى ئەو ئەھكامانەى لاقەكاران دەپاريزين ئەگەر ھاتوو ھاوسەرگيريبان لەگەل قوربانيبەكانياندا كرد.
۳. ريكگەدان بە لەباربردن بە پيى ياسا لە حالەتەكانى پەيوەست بە لاقەكردن و ھەبوونى مەترسى لەسەر ژيانى يان تەندروستى ئافرەتە دووگيانەكە يان ئەگەر كؤرپەلەكە دووچارى شيواندنيكى زؤر بؤوہ.
۴. بەدواداچوونى تاوانكارى بؤ ئەو كەسانەى توندوتىژى دژى كەمئەندامان ئەنجام دەدەن.
۵. بەردەوام بوون لە گونجاندى پرؤژە ياساكان بە چەشنيك كە بگونجىن لەگەل ريككەوتننامە پەيوەنديدارەكان بە نەھيشتنى شوينبزركردن زؤرەملنى.
۶. دريژەدان بە ھەولەكان بؤ برەودان بە سەرورەى ياسا و زامنكردنى بەديهينانى دادپەرورەرى بە شيوہىەكى سەربەخؤ و بيلايەنانە لە ريبى بەرەنگاربوونەوہى گەندەلى ريزگيركردن لە پرسى دەربازبوون لە سزا.

۷. دريژهدان به ههولهكان بۆ برههوان به سهروهري ياسا و زامنكردي بهديهيناني دادپهروهري به شيوهيهكي سهربهخۆ و بيلايه نانه له ربي بهرهنكاربوونهوهي گهندهلي ريگريكردي له پرسى دهريابوون له سزا.
۸. دۆزينهوهي چارهسهريكي ريشهيهي بۆ پرسى نهو مندالانهي له باوكيكي داعشي و داكيكي ئيزيدي له دايبكوونه له پهيوهنديدا به ئاين و رهچهلهكيانهوه و پاريزگارايكردي ناكامي ناموسلمان له ئايني خوي تا دهگاته تهمهني پيگهيشتووي.

ئهو راسباردانهي كه له پرۆسهي جبههجيكرندان

۱. زامنكردي نهجامداني ليكۆلينهوهي سهربهخۆ و روون و بيلايه نانه له كردهوهكاني توندوتيزي و كوشتني دهرهق به مهدهنييهكان له نيو هه لومهرجي خوپيشاندنانه بهردهوامهكاندا.
۲. نهجامداني ليكۆلينهوهي سهربهخۆ و روون له وهوالانهي باس له زيادهرپهوهيكردي بهكارهيناني هيزي دهكهن بۆ بلاوهپيكردي گردبوونهوه ئاشتيخوازهكان، و به چهشنيك كه سهربكيشيت بۆ لپرسينهوهي نهو كهسانهي كه دهسهلمينريت تيوهگلاون له دهستريزي جهستهيي يان پيشيلكردي شكوي مرؤقهكان له كاتي بلاوهپيكردي گردبوونهوهكان.
۳. زامنكردي نهوهي تهنه پشتهسترپت به هيزي نهمني راهينراو لهسهر مامهلهيهكي دروست لهگهله گردبوونهوهكان و بهرپرسياركردي نهه هيژانه له بهرامبهر زيادهرپهويكردي له بهكارهيناني هيژدا له دزي خوپيشاندهران.
۴. زيادكردي ههولهكان بۆ پاراستني رۆژنامه نووسان و كارمه نداني دهزگاكاني راگهياندين و داكوكيكران له مافهكاني مرؤف.
۵. زياتركردني ههولهكاني پاراستني رۆژنامه نووسان و ليكۆلينهوه لهگهله نهو كهسانهي پيشه رۆژنامهگهري بهكار دههينن بۆ مه بهستي ديكه كه كاريگهري ههبيت لهسهر ئاسايشي نهتهوهيي دهولهت و ريگريكردي له دهريابوونيان له سزا.
۶. دهسته بهركردني راهينان بۆ دهزگاي دادوهري و فهريمانبه راني راسپيردراو به جبههجيكردي ياسا و پولييسي سنوور له ربي ديارايكردي ناسنامهي قوربانويهكاني بازرگاني پيوهكردي و زامنكردي رهوانهكرديان بۆ نهو دهزگايانهي خزمهتگوزاري گونجاو پيشكهش دهكهن و جبههجيكردي تهواوي نهحكامهكاني ياساي تاوانكاري پهيوهنديدار.
۷. پيداچوونهوه به نهحكامه ياساييهكاني تاييهت به تاوانهكان بۆ زامنكردي نهوهي تۆمهتبارهكان بۆ ماوهيهكي زور له چاوهرواني دادگاييكردي نهبن، به چهشنيك نهو پيداچوونهوه زامني نهوه بكات كه چهپسكردنه ئيحتيايهكه نهبيتته ريسا گشتيهكه و پيشكهشكردي بي دواكهوتني راگيراوهكان يان دهستگيركراوهكان به تۆمهتي تاوانكاري له بهردهم يهكيك له دادوهران يان فهريمانبهريك كه به گوپهري ياسا ربي پيدرابيت كاري دادوهري بكات. (دواي دهريابووني دهستوري عيراق ۲۰۰۵ پيشكهشكردي راگيراوان يان دهستگيركراوان له دهسهلاتي دادوهرهكانه به تهنه، نهك فهريمانبهريك كه به پي ياسا ربي پيدرابيت كاري دادوهري بكات).

۸. گرتنه بهری پرۆژهی یاسایهك له بارهی رزگار بووانی ئه و تاوانانهی ریکخراوی داعش ئه نجامیداون، و زامنکردنی گونجانی له گهڵ بپوهر و پره نسییه نیوده و له تیهه کانی مافه کانی مرۆقه وه.

۹. زیادکردنی هۆشباری دادوهر و پارێزه ران له ریی به شداریی پیکردنیان له خولی راهینانی په یوه نیدار به بواری مافه کانی مرۆف و په یماننامه نیوده و له تیهه کانی و جیهه جیکردنیان له یاسا مه حه لیهه کانی و زامنکردنی پشتبه ستن به ریککه و تننامه کانی له به رده م دادگا مه حه لیهه کانی.

له خواره وه رێشوین، یاسا، رێنمایی، رێکار و ههنگاوی بڕاکتیزی که گهراوه ته بهر له جیهه جیکردنی راسبارده نیوده و له تیهه کانی ده خرپته پوو:

داگرتنی کارکردن به مادهی (۳۹۸) له یاسای سزادان (هاوسه رگیری لاقه کار له گهڵ قوربانیه که بیدا)

یاسادانه ر له بهر ژه وه ندی ئافره ته که ئه و ماده یه ی داناه تاوه کو تۆمه تبار (پیاوه که) ناچار بکات به هاوسه رگیری له گهڵ ئه و ئافره ته ی که ده ستریزی کراوه ته سه ر، چونکه ئه وه زیاتر په یوه ندی به لایه نی عورف و دابونه ریه تبه کانی باوی نیو کۆمه لگاوه هه یه، کاتیک ئافره ت ده ستریزی ده کریته سه ر بابه ته که ش بلاو ده بیته وه، ئه سته مه ئافره ته که به ئاسانی بگه رپته وه نیو کۆمه لگه و که سینک به ئاسایی ناچیتته داخوازی ئه و ئافره ته، ئه مه ش ده بیته هۆی دروستبوونی کیشه ی کۆمه لایه تی بۆ ئافره ته که.

بۆیه یاسادانه ر تۆمه تبار ناچار ده کات به پپی حوکمی ئه و ماده یه دوای ره زامه ندی ئافره ته که ماره ی بکات به مه ش له سه ر ئافره ته که لاده چیت، له هه مان ماده دا هاتوو ه ئه گه ر ئافره ته که رازی بوو به هاوسه رگیری له گهڵ ده ستریزی کاره که، به لام له ماوه ی که متر له سین سأل ته لاق درا کاتیک هه له له پیاوه که بوو ئه وه داوا ده کریت ئه و سزایه ی ده ره ق به پیاوه که ده رچوو ه جیهه جی بکریت له سه ری و ناوه رۆکی ئه م ماده یه ش له بهر ژه وه ندی ئافره ته که یه بۆ پاراستنی که سایه تی و ناوبانگی، بۆیه ئه گه ر پیاوه که به و شیوه یه ناچار نه کریت ئه و کیشه ی ئافره ته که زیاتر ده بیته.

رێگه دان به له بار بردن به بپی یاسا له حاله ته کانی به یوه ست به لاقه کردن و هه بوونی مه ترسی له سه ر ژبانی بان ته ندروستی ئافره ته دوو گیانه که بان ئه گه ر کۆر به له که دوو جاری شیواندنیکی زۆر بۆوه

سه باره ت به رێگه دان به له بار بردن به پپی یاسا و به حوکمه کانی شه ریعه تی ئیسلامی تاوانه بۆیه نا کرێ ئه و ماده یه هه موار بکریته وه و رێگه بدریت به له بار بردن.

باراستنی مافی تۆمه تبار

له دادگا کانی هه ریمی کوردستان تاوانبار و تۆمه تباران به پپی ستاندارده نیوده و له تیهه کانی مافیان هه یه بۆ نمونه دابینکردنی پارێزه ر و له م رووه وه حکومه تی هه ریمی کوردستان له سین سالی رابردوو دا بری یه ک ملیار و حه وت سه د ملیۆن دیناری ته رخان کردوو ه بۆ پارێزه ران.

سەبارەت بە پېداچوونەو بە ئەحكامە ياساييەكانى تايبەت بە تاوانەكان بۇ گەرەنتيكردىنى ئەوھى تۆمەتباران بۇ ماوھەيەكى زۆر لە چاوەرپوانى دادگاييكردىندا نەبن، ئەوھش دەكەوئتە چوارچيۆھى كارى پەرلەمان و لە ياساى (اصول محاکمات الجزائية) لە مادەى ۱۰۹ و ئەحكامەكانيدا ئەو ريكارانەى كە سەبارەت بە توقيف(راگرتن) ھاتووھ نابى بە ھيچ شيۆھەيەك كۆى ماوھى راگرتنەكە لە چارەگى ماوھى ئەو تاوانەى كە ئاراستە كراوھ زياتر بېت و ئەگەر پيويستى كرد بۇ تەواوكردىنى ليكۆلئەنەوھ، ئەوا پيويستە لەسەر دادوھرى ليكۆلئەنەوھ كە داواى مۆلەت لە دادگاي تاوان بكات بۇ دريژكردىنەوھى راگرتنەكە بۇ ماوھى ۶ مانگ.

لە ياساكەدا ئەوھش دياريكراوھ كە كەسيك دەستگير دەكرېت بە تۆمەتيك بەپيى فەرمانى دەستگيركردىن پيويستە لەسەر لايەنى جيپەجيكار بەزوتزين كات ئامادەى بكات لەبەردەم دادوھر بۇ وەرگرتنى ريكارە ياساييەكان. ھەر سەبارەت بە بابەتى درەنگ يەكلایى كردنەوھى كەيسەكان و دواكەوتتيان بەپيى ياساى بنەماكانى دادگايى كردنى سزايى ژمارە (۲۳ سالى ۱۹۷۱) ھەرۆھەا لە ياساى دادبىنى شارستانى ژمارە(۸۳ سالى ۱۹۶۹) ھەموارکراو جەخت لەسەر بوونى سەقى زەمنى داواكان دەكات بۇ يەكلایى كردنەوھيان، ئەوھشى ديارى كردووھ كە نابيت ماوھەكى لە شەش مانگ تپپەر بېت، بەلام تاكو ئيستاش ليكۆلئەنەوھ لە بنكەكانى پۆليس ئەنجام دەدرېت زۆر جار ھۆكارى دواكەوتنى دەگەرپتەوھ بۇ زۆرى كېشەكان و دابىن نەكردنى پيىداويستى راپەراندنى كارەكان و كەمىى دادوھر و فەرمانبەرەن كە چەندىن سالا دامەزراندن راوھستاوھ و ھەندىك جار دەگەرپتەوھ بۇ لايەنى داواكار كە دەبېتە ھۆى دواخستنى دادبىنيەكان و ئەگەر سەيرىكى ئامارى ئەنجامدراو بكەين ئەبىنين كە ريژەى نيوان(۷۵% تاكو ۸۲%) داواكان كە تۆمار دەكرېت لەماوھى ساليك يەكلایى دەكرېتەوھ و ئە داوايانە كە دوادەكەون ريژەيان كەمە و ناكريت گشتاندىن بكرېت بەسەر ھەموو داواكان.

بەدواداچوونى تاوانكارى بۇ ئەو كەسانەى توندوتىژى دژى كەمئەندامان ئەنجام دەدەن

سەبارەت بەو بېرگەيە، لە ياساى سزادانى عيراقى بەبى جياوازى سزاي داناوھ بۇ ئەو كەسانەى كە تەعدا لە كەسانى ديكە دەكەن و ھەرۆھەا لە ياساى (رعاية الاحداث) و ياساى (اصول محاکمات الجزائية) لە مادەكانى ۲۳۳ تاكو ۲۴۲ كە ئەويش تايبەتە بە ناكامەكان و چۆنيەتى دادگاييكردىنيان و تييدا ياسادانەرى عيراقى ئەو بابەتەى رەچاو كردووھ. بە ھەمان شيۆھ لە ياساى ماف و ئيمتيازاتى كەمئەندام و خاوھن پيىداويستى تايبەت ژمارە(۲۲ى سالى ۲۰۱۱) كە ھەموارکراوھتەوھ بە ياساى ژمارە(۸ى سالى ۲۰۲۱).

دارشتنى ميكانيزمىكى چاودىرى بۇ ريگريكردىن لە ئەشكەنجەدان و شيۆھەكانى ديكەى مامەلەى دلپەقانه يان نامرؤيبانە يان سەرشۆرپيکەرانه لە سەرچەم ئەو ھەلومەرجانەى ئازادى لە كەسانى كەمئەندام زەوت دەكرېت، ھەرۆھەا دارشتنى ميكانيزمى بيشكەشكردىنى سكالاً كە كەسانى كەمئەندام بتوانن بە ئاسانى بەناى بۇ بېن.

سەبارەت بە چاودىرى كردن و ريگري كردن لە ئەشكەنجەدان و سەبارەت بە سكالای كەم ئەندامانىش دادگا دەرگاى و الايە بۇ ھەموو كەسيك ھەر كاتيک كەم ئەندام يان تۆمەتباريک لەبەردەم دادگا بانگەشەى ئەوھى كرد كە تووشى

ئەشكەنجه هاتووہ و دادگاش قەناعەتى بە بانگەشەكەى هات ئەوہ دەنیردریتە لیژنەى پزیشكى بۇ سەلماندى راستى وتەكەى.

دادگا ئەو بابەتە بە سەلماندى يان نەسەلماندى وتەكەى چارەسەر دەكات و كاتپك سەلمپنرا كە بانگەشەكەى راستە رېكارى ياساىى لەدژى لایەنى ئەشكەنجهدەر دەگیریتە بەر. هەرۆهە لایەنكى دیکەى پەپوہست بەو بابەتە داواكارى گشتیە كە ئامادەپە لە داواكان و دەتوانى راستەوخۆ داوا بجۆلینى دژى ئەو لایەنەى ئەشكەنجهى تۆمەتبارى داوہ.

دەستەبەرکردنى شیوازه كارا و سەلامەتەكانى دادپەرۆهەى و قەرەبووکردنەوہى ئەو زبانهى دووجارى قوربانىانى ئەشكەنجهدان بوونەوہ لە كاتى هەوالدان لەبارەى هەر تاوانیکەوہ.

سەبارەت بەو برگیە بەو دەستەبەرکردنى شیوازه سەلامەتەكانى دادپەرۆهەى و قەرەبووکردنەوہى قوربانىانى ئەشكەنجه وەكو باسمان كرد لایەنى ئەشكەنجهدراو مافى تۆمارکردنى داواى هەپە بە تايبەت بەپىى ياساى (تعویض الموقوفین و المحكومین) ژمارە ۱۵ى سالى ۲۰۱۰.

سەبارەت بە بەرەنگاربوونەوہى گەندەلى، دەسەلاتى دادوہرى بە هەموو شیوہیەك هەول دەدات لەرېگەى برپارەكانیپەوہ بۇ نەهیشتنى ئەو دیاردەپەو بەرەنگاربوونەوہى بەرېگەى ياساکان، بۇ ئەم مەبەستەش دادگاى لیکۆلینەوہى تايبەت بە رووبەرۆو بوونەوہى گەندەلى (دەسپاکى) دانراوہو کارەكانى رادەپەرېنیت.

سزای لەسیدارەدان

- لە هەرېمى كوردستان جیبەجېکردنى ئەم سزایە تەسكراوہتەوہ، لە سالى ۲۰۲۲ دا (۴۳۹) كەس لە چاكسازیبەكانى هەرېم سزای لە سیدارەدانىان هەبووہ لەوانە (۱۱) بیانىن، لە سالى ۲۰۲۳ دا ژمارەى ئەو تۆمەتبارانەى تاوانبار سزای لە سیدارەدانىان بۇ دەرچووہ گەیشتە (۴۴۲) لەوانە (۳۲) يان ئافرەت بوون، ئەم ئامارە بەپىى پارېزگاكان بەم شیوہیە بوو:
- هەولېر (۱۶۳) پیاو (۱۵۳) ئافرەت (۱۰).
- سلېمانى (۱۶۷) پیاو (۱۵۴) ئافرەت (۱۳).
- دھۆك (۱۱۲) پیاو (۱۰۳) ئافرەت (۹).
- (۳) يان سزاكانىان لە لەسیدارەدانەوہ كەمكراوہتەوہ بۇ زیندانى هەتاهەتایى. بە شیوہیەكى گشتى لە پېنج سالى رابردوودا هیچ سزایەكى لەسیدارەدان جیبەجى نەكراوہ.

دادگایبیردنی تیرۆرستانى داعش

- پرۆسەى دادگایى کردنى تیرۆرستانى داعش بەپێى پرەنسیپە کاربێکراوەکان ئەنجام دەدرێت، دادگای لیکۆلینەوهى تاییبەتمەند هەڵدەستێت بە کارەکان و دادگای تاوانى تاییبەتمەند هەیه بە بێننى داواکان و لە کاتى ئەنجامدانى دادبېنى بەپێى یاسای بنەماکانى دادگایى کردنى سزایى (حق التقاضی) بۆ تۆمەتبارەکان فەرەهەمکراوه و پارێزەریشیان بۆ دابیندەکرێت و خەرجى پارێزەرەکانیش لە ئەستۆى حکومەتە و ئەنجومەنى دادوهرى هەڵدەستێت بە پیدانى کرێى پارێزەرەکان لە بودجەى تەرخانکراو بۆیان. سەبارەت بەو حوکمانەى بەسەر تیرۆرستانى داعش دەرچوووە ژمارەیان (۱۵۷) کەیسە بۆ سالی ۲۰۲۱ و (۱۲۲) کەیس بۆ سالی ۲۰۲۲.
- سەبارەت بە میکانیزمی تەسلیم کردنەوهى تۆمەتبارانى بیانى لە هەرێم دوو بەشن، بەشیکیان ئەوانەن کە تاوانیان لە هەرێم ئەنجامداوه و سزادراون و هەرێم وەکو بەشیک لە عێراق لە کاتى بوونى (رێککەوتنى دادوهرى-اتفاقیات قضائیه) هەلسوکەوت لەگەڵ ئەو ولاتانە دەکات کە تاوانبارەکە هاوئیشتمانیەتى (مبدأ المعاملة بالمثل) و سەبارەت بە تاوانبارانەى کە تاوانیان لە دەرەوهى هەرێم و عێراق ئەنجامداوه و لە هەرێم دەستگیرکراون ئەو دادگاگان بەپێى یاسای بنەماکانى دادگایى کردنى سزایى (اصول محاکمات جزائیه) لە ماددەکانى (۳۵۷ تا ۳۶۸) هەلسوکەوتیان لەگەڵ دەکات.
- بە هۆى ئەندام نەبوونى عێراق لە دادگای تاوانى نیودەهۆلەتى و بەرەبەستەکانى حکومەتى فیدرالی سى تاوانە نیودەهۆلەتییهکە (جینۆساید، تاوانى جەنگ و تاوانەکانى دژ بە مرۆفایەتى) ناتوانن بەرکاربن بۆ دادگایبیردنى داعش، بەلام هەولەکان بۆ دۆزینەوهى رێگەچارەیهک لەگەڵ یونیتاد لە ئارادایە.

تیبىنى دەربارەى دادگایبیردنى تیرۆرستانى داعش

- دامەزراندنى دادگای تاییبەت و تاییبەتمەند لە عێراق و هەرێمى کوردستانیش پێچەوانەى ماددەى ۹۵ ی دەستورى هەمیشەى عێراق نییە، لەبەر ئەوهى ئەو ماددەیه باس لەبارى ئاسایى دەکات لە ولاتدا. لەکاتى ولات بە بارودۆخى ئاناسایدا تیبەر دەبێت وەک پرووداوهکانى هاتنى داعش و پشيوى پروودەدات، لەم کاتانەدا رێگە دەدرێت بە پیکهینانى دادگای تاییبەت و تاییبەتمەند.
- ئەنجومەنى بالای دادوهرى لە حکومەتى فیدرال ویلايهتى هەیه لەسەر دادگا و پارێزگاکانى حکومەتى فیدرال، هەرۆک ئەنجومەنى دادوهرى هەرێمیش سەربەخۆیه و ویلايهتى هەیه لەسەر دەسەلاتى دادوهرى لە هەرێمى کوردستان.
- هەرێمى کوردستان مافى خۆبەتى کە یاسایهکى تاییبەت بە دادگایبیردنى تیرۆرستانى داعشى هەبێت لەبەر ئەوهى لەپرووى مرۆبیهوه پرووداوهکان و قوربانیهکان لە سنورى هەرێمى کوردستان، هەرۆه تیرۆرستانى داعشیش کاتى خۆى خۆیان پادەستى هیزه ئەمنیهکانى هەرێمى کوردستان کردووه.

- تیرۆریستانی داعش خۆشیان داواکارییان ئه‌وه‌بوو که له ههریمی کوردستان دادگایی بکریڻ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی دادوهری له ههریم سهربه‌خۆیه و وه‌ک به‌غدا به‌سیاسی نه‌کراوه و دادپه‌روه‌ری زیاتر هه‌یه له بریاره‌کانی دادگادا.

- ئه‌گه‌ر شه‌ریه‌تی ر‌ه‌ها بدری‌ت به‌ حکومه‌تی فیدرال له دادگاییکردنی تیرۆریستانی داعش ئه‌وا ک‌ی‌شه‌یه له ر‌ووی پابه‌ندی ده‌ولی و پ‌ی‌وه‌ره‌کانی نه‌ته‌وه‌یه‌ک‌گرت‌وو‌ه‌کانیش، هه‌روه‌ها هه‌ریمیش له مافی خۆی ب‌ی‌به‌ش ده‌بی‌ت که ئه‌مه مافیکی ده‌ستوری هه‌ریمی کوردستانه و ت‌ی‌ک‌گی‌رانی نییه له‌گه‌ل ه‌ی‌چ ده‌قی‌کی ده‌ستوریدا.

سهربه‌خۆی دادگان

- د‌و‌ای ده‌رچ‌وونی ده‌ستووری ع‌ی‌راق له سالی (٢٠٠٥) که ده‌سه‌لاته‌کانی (ج‌ی‌به‌ج‌ی‌کردن، یاسادانان و دادوهری) ت‌ی‌ا ج‌یا‌ک‌راوه‌ته‌وه و له‌سه‌ر هه‌مان بنه‌ما ده‌سه‌لاتی دادوهری له سالی (٢٠٠٧) له هه‌ریم د‌و‌ای ده‌رچ‌وونی یاسای ده‌سه‌لاتی دادوهری ژماره (٢٣ سالی ٢٠٠٧) ج‌یا‌بووه و له ده‌سه‌لاتی ج‌ی‌به‌ج‌ی‌کردن.

- ده‌سه‌لاتی دادوهری سهربه‌خۆیه به‌ گو‌ی‌ره‌ی یاسای ئاماژه‌پ‌ی‌ک‌راوه‌ده‌سه‌لاتی دادوهری ده‌ستی به‌ کاره‌کانی کرد هاوش‌ی‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی (ج‌ی‌به‌ج‌ی‌کردن و یاسادانان) به‌رده‌وامه له‌کاره‌کانی به‌ ب‌ی‌لایه‌نی. سه‌باره‌ت به‌ سه‌رۆکایه‌تی دادگان‌ی ت‌ی‌هه‌لچ‌وونه‌وه که ژماره‌یان (چ‌وار) سه‌رۆکایه‌تییه و سه‌ر به‌ ئه‌نجومه‌نی دادوهرین له‌رووی کارگ‌ی‌ری و دارایی و سه‌ربه‌خۆن له‌ ده‌رکردنی بریار به‌پ‌ی‌ی یاسا به‌رکاره‌کان له هه‌ریمی کوردستان.

هه‌لۆه‌شاندنه‌وه‌ی ئه‌و ماددانه‌ی که ج‌یا‌کاری به‌رامبه‌ر ئافره‌ت ده‌که‌ن

- مادده‌ی ٣٧٧ له یاسای سزادانی ع‌ی‌راقی هه‌لپه‌س‌ی‌د‌راوه. کار له‌سه‌ر هه‌لپه‌ساردنی مادده‌ی ٣٨٠ له یاسای سزادانی ع‌ی‌راقی ده‌کر‌ی‌ت (هه‌ردوو مادده‌که ج‌یا‌کاری له د‌ژی ئافره‌ت له خۆده‌گرن). مادده‌ی ٣٩٨ (هاوسه‌رگ‌ی‌ری لاقه‌کار له‌گه‌ل قوربان‌ییه‌که‌ی) له یاساکه هه‌رواسا.

- دادگان‌ی که‌تن له هه‌ریمی کوردستان له سالی ٢٠٢١، ٥٨٥ داوا و له سالی ٢٠٢٢، ٣٧٤ داواکارییان له‌سه‌ر توندوت‌ی‌ژی وه‌رگرت‌وو‌ه. سه‌باره‌ت به‌ گ‌شت دادگان‌ی، ٢٢٠٤ حاله‌تی توندوت‌ی‌ژی له سالی ٢٠٢١ و ١٦٢٧ حاله‌ت له سالی ٢٠٢٢ تۆمارک‌راون، و له‌و دوو ساله‌دا ١٠ حاله‌تی کوشتن تۆمارک‌راون.

ئاماره كانى ئىنجومەنى دادوهرى له كانوونى دووهى ۲۰۲۳ تا كانوونى بەكەمى ۲۰۲۳

خىشەتى ۶۵ نامارى داواكانى بەردەم دادگا و يەكلاراوه له پارىزگانى ھەريىمى كوردستان

دادگا	دەره نجام	كۆي گىشتى
دادگاي تېھە لچونەو	بەردەم دادگا	۶۷۹۶
	يەكلاراوه	۵۷۳۱
تاوان	بەردەم دادگا	۸۰۱۱
	يەكلاراوه	۳۹۰۴
كەتن	بەردەم دادگا	۵۰۲۰۳
	يەكلاراوه	۳۱۷۳۴
نەوچەوانان	بەردەم دادگا	۲۷۱۶
	يەكلاراوه	۲۳۱۳
لېكۆلېنەو	بەردەم دادگا	۱۷۰۶۵۹
	يەكلاراوه	۱۳۶۸۷۳
بارى شارستانى	بەردەم دادگا	۶۴۵
	يەكلاراوه	۶۳۵
بارى كەسى	بەردەم دادگا	۴۱۳۸۷
	يەكلاراوه	۳۲۵۷۸
كار	بەردەم دادگا	۷۸۴
	يەكلاراوه	۴۹۷
بەرايى	بەردەم دادگا	۳۴۹۵۲
	يەكلاراوه	۲۳۷۸۷
بازرگانى	بەردەم دادگا	۴۲۱
	يەكلاراوه	۲۴۸
گومرگ	بەردەم دادگا	۱۲۳
	يەكلاراوه	۱۱۶
كاروبارى كەسايەتى	بەردەم دادگا	۲۸۸
	يەكلاراوه	۳۱۶
بەرەنگار بوونەو ھى توندوتىژى خېزانى (كەتن)	بەردەم دادگا	۱۷۲۹
	يەكلاراوه	۱۰۷۱
بەرەنگار بوونەو ھى توندوتىژى خېزانى (لېكۆلېنەو)	بەردەم دادگا	۱۲۸۷۰
	يەكلاراوه	۹۷۶۶

مامەلەي ئەنجامدراو لە دادگاكانى ھەرئىم لە ۱ كانوونى دووھم ۲۰۲۳ تا ۳۱ كانوونى بەكەمى ۲۰۲۳

خشتەي ۶۶ نامارى مامەلە ئەنجامدراوھكان لە دادگاكانى ھەرئىمى كوردستان

كۆي گشتى	جۆرى مامەلە
۵۳۰۸۷	مارە بېرىن
۸۳	رېيىدان بە ژن ھىنانى دووھم
۳۶۱۳	پەسەندکردنى مارە بېرىنى دەرەكى
۱۴۳۱۲	تەلاق و لېك جياپوونەوھ
۱۸۱۷	پېسپېرنامە
۱۱۹	بەلگەنامەي باوانە
۸۶	راسپاردنامە
۱۳۵۳	سەركارنامە
۴۲۰	بەلگەنامەي لېك دەرچوون
۶۹۱۸	بەلگەنامەي لە دايكبوون
۱۰۴۸۴	وھفاتنامە
۱۲۱۷۵	دابەشنامەي شەرى
۱۴۰	دەرخستنى وازلېھىنراو
۹	لە ئەستۆگرتن
۳۲۹۳	بەلگەنامەي تر
۳۱۱	نۆرىنى بە پەلە
۲۱۸	گلدانەوھ
۴۲۰	لەجياتى دانان (الانابە)
۸۱۸	دابەشنامەي ياسايى
–	سەرپەرشتى ھەلبۇزاردن
۱۴۹	مامەلەي تر
۷	بلاوکردنەوھى موسلمانىبەتى
–	بالگەنامەي بەخيوکردن
۱۱	كەم كردنەوھى مارەيى
۴۲	مامەلەي پەرتەوازە
۱۱۰۶۸۵	كۆي گشتى

نەھىشتى جياكارى بەرامبەر بە كەمئەندامان

• لە ياساى ماف و ئىمىيازاتى كەمئەندام و خاوەن پىداوېستى تايبەت ژمارە ۲۲ سالى ۲۰۱۱، بە گوڤرەى پىوېست باس لە فەراھەمكردنى چاودېرى تەندروستى نەكراو، لەوانەش دەستپىشانكردنى پىشوختە بۇ منداڵ و نەوجەوان و پىر بە يەكسانى، جەختكردنەو بە گرنكى جىندەر لە كاتى چارەسەرکردن، و پىدانى بىمەى تەندروستى و قەرەبووكردنەويان بە گوڤرەى پىوېست. سەبارەت بە ياساى ژمارەى ۲۲ ي (۲۰۱۱) و ياساى ژمارە ۸ ي (۲۰۱۳) كە تايبەتە بە تەندروستى دەروونى، بۇ جىبەجىكردنى راسپاردەكان پىوېستە ھەماھەنگى لە نىوان وەزارەتەكانى تەندروستى و كار كاروبارى كۆمەلايەتى و پەرەردە، بە ھاوكارى ئازانسەكانى نەتەو بە كگرتووەكان ھەبىت. بە ديارىكراوى دەبىت ياساى ژمارە ۲۲ ي (۲۰۱۱) لەگەل رىككەوتننامەى پاراستنى كەسانى خاوەن پىداوېستى تايبەت بگونجىندرىت. ھاوكات ياساى ژمارە ۲۲ ي (۲۰۲۰) بۇ دلئىيى تەندروستى بۇ تەواوى چىنەكانى كۆمەلگە، لەلايەن حكومەتى عىراقىيەو دەرجوو، بەلام ھىشتا لە ھەرىم ياسايەكى لەم جۆرە نىيە، بۆيە پىشنيار دەكەين لە پەرلەمان بە ياسا ئەم ياسايەى عىراق ئىنفاز بكرىت يان ياسايەكى جيا دەربجىت.

• ھىچ جياكارىيەك بەرامبەر بە كەمئەندامان لە بەردەم ياسادا نىيە، دەربارەى بەھىزكردنى بەشدارى سياسى و مەدەنى كەمئەندامان وەزارەتى كار ۴۰ خولى راھىنان و ووركشوپى لەمبارەيەو ئەنجامداو، بەلام تا ئىستا ئەم مافانە بە تەواوئەتى دەستەبەرنەكراون.

ئەنجامدانى خولى راھىنان بۇ دادوهران

دەسەلاتى دادوهرى بەردەوامە لەو ھەولەى بۇ ھۆشياركردن و پەرەپىدانى زياترى ئاستى تواناى دادوهر و ئەندامانى داواكارى گشتى و فەرمانبەرانى دادوهرى بە گشتى ئەويش بەرىگەى بەشدارى كردن لە خولە جۆراو جۆرەكان لە ناوھەو و دەرەوھى ھەرىم و بەرىگەى رىكخراو لۆكالى و نىودەولەتبيەكان. تا ئىستا (۱۱۳) دادوهر سوودمەند بوون لە خولەكانى مەشق و راھىنان. ئەو خولانەش لەلايەن رىكخراوھەكانى سەر بە نەتەو بە كگرتووەكان و ولاتانى ئەوروپى و وىلايەتە يەكگرتووەكانى ئەمريكا كراونەتەو. چوارچىوھەو بابەتى خولەكانىش ياسايى و پەيوەندىدار بە كاروبارى دادگان بوو. بە تايبەت بابەتى تىرۆر و سپىكردنەوھى پارەو شەفافیەت و مادەى ھۆشەبر و مافەكانى مرۆف و روبەروبوونەوھى توندوتىژى ئافرەتان و بازارگانى كردن بە مرۆف بوو.

دەربارەى دامەزراندنى دادوهران كە دەرچوونى ياساى دەسەلاتى دادوهرى ژمارە (۲۳ سالى ۲۰۰۷) كە تىايدا نامازە بە چونیەتى دامەزراندنى دادوهران لە دادگان كراو و چەند مەرجىك دانراو كە پىوېستە لەو كەسانە بەدى بىت كە بكرىنە(دادوهر)، لەلايەكى دىكەوھە ياساى پەيمانگای دادوهرى ھەرىم ژمارە (۷ سالى ۲۰۰۹) تىيدا چۆنیەتى دامەزراندنى دادوهر ديارىكراو، دواى وەرگرتنى لە پەيمانگای دادوهرى بۇ ماوھى دوو سال لەو بابەتانە دەخوینىت كە پەيوەستن بە ئىش و كارەكانى دادوهر لە رووى ئەكادىمى و پراكتيكى دواى دەرچوونىان لە تاقىكردنەوھەكان،

دواتر به پيى پيويستى دادگاكان دادمه زرين. ههروهه ها له دادگاكانى تيهه لچوونه وهى هه ريم (۲۳۲) دادوهر كار دهكهن كه (۴۸) يان نافره تن.

پرسى دهستپاكيى دادوهرى

دواى ده رچوونى ياساى دهسته ي دهسپاكيى ژماره (۲۳ ي سالى ۲۰۱۱) ي هه مواركراو دهسه لاتى دادوهرى ههلسا به دامه زراندى (استحداث) كردنى دادگاى ليكولينه وهى دهستپاكيى به رده وام بووه له بينينى نه و داوايانه ي كه تومار كراون و دواى ته و او كردنى ليكولينه وه بريارى ليدراوه به ره وانه كردنى كه يسه كان بۇ دادگاى كه تن و تاوان و نه وهى به لگه ي تيدا كه م بووه داخراوه و برياريش ده رچووه به ئيدانه كردن و حوكم كردن و سزادانى نه و كه سانه ي كه وا تومه ته كه يان به سه ردا ساغ بۇته وه. به لام كه يسه كان به پيى جوړى گهنده لى پولين ناكړين.

رېكارى پيويست بۇ جبهه جيكردى راسپارده كانى تايهت به نه نجومه نى دادوهرى

له نه نجامى نه و زنجيره و وركشوپ و ميژگه رده نه ي نه نجامدران نووسينگه ي رېكخه رى راسپارده نيوده وه له تيهه كان رېكارى تايهت نه هه بووه و له لايه ن ديوانى سه رو كايه تى نه نجومه نى وه زيرانه وه ناراسته ي لايه نه په يوه نديداره كان كران له وانه نه نجومه نى دادوهرى بۇ نه وهى بكه ونه بوارى جبهه جيكردى به پيى راسپارده نيوده وه له تيهه كان وه ك به شيك له و سه قفه زه مه نييه كه پلانه كه پيى پابه نده.

تايهت به نه هيشتنى توندوتيزى خيزانى

- جهخت له وه بكرته وه كه زانبارى كو كراوه له سه ر دوسيه كانى ليكولينه وه له توندوتيزى خيزانى، له رپى ميكانيزمى كى گونجاوه وه له نيوان دادوهران و نه فسه رانى ليكولينه وه ئالوگورپى پي بكرت، هاوكات نه فسه ران رېنگه يان پيديرت به لگه نامه ي گونجاو و هه ر زانباريه كى ترى به رده ست پيشكه ش به دادوهر بكه ن.
- هه نگاوه كان خيراتر بكرين بۇ نه وهى نه نجومه نى دادوهرى له سه نته رى هه ر پاريزگايه ك دادگاى ليكولينه وه و كه تن دابمه زرينت تايهت به تاوانه كانى توندوتيزى خيزانى به پيى ياساى دهسه لاتى دادوهرى هه ريم ژماره ۲۳ ي سالى ۲۰۰۷ و ماده ي سپى ياساى به رهنكار بوونه وهى توندوتيزى خيزانى ژماره ۸ ي سالى ۲۰۱۱ ئامازه پيكر او.
- پيويسته راهينانى تايهت له بوارى توندوتيزى خيزانى نه نجام بدرت بۇ نه و دادوهرانه ي كه مامه له دهكهن له گه ل كه يسه كانى تايهت به توندوتيزى خيزانى، له وانه ش نه و تاوانانه ي به ناوى شه ره فه وه نه نجام ده درين.
- نه نجومه نى دادوهرى پيويسته دادوهرى پيويست ديارى بكات كه ئيستا له دادگاكانى تاوانه كاندا كار دهكهن، بۇ دادگاييكردى كه يسه كانى توندوتيزى خيزانى كه ئاستى تاوانكار بيان هه يه، به و پييه ي له دادگاكانى توندوتيزى خيزانى له ناوخوى هه ريمى كوردستاندا دادوهره ديارى كراوه كان كه سه رو كايه تى نه و كه يسه نه دهكهن پله ي تاوانكار بيان وه رنه گرتووه.

تاييەت بە نەھىشتى ئەشكەنچەدان و مامەلەي نەشاو

- دۇنيا بونوئە لەوھى ماوھى راگرتنى پيش دادگاييكردن لە چوارچيويە ياسا دەبىت و دريژكردنەوھى تەنيا بە گويزەي ماددەي ۱۰۹ لە ياساي بنەماي دادگەري سزايي دەبىت.
- لە كاتى بوونى بانگەشەي ئەشكەنچە لە دژى لايەنيكى ليكۆلنەوھ پيويستە سكالاکار و دۆسيەي سكالاي ئەشكەنچەدانەكە دەستبەجى بگوازيتەوھ بۆ ژيژدەستى دادوھري ليكۆلنەوھ ياخود ليكۆلەري دادوھري تا راستەوخۆ ليكۆلنەوھى تيدا بكات بە سەرپەرشتى داواكارى گشتى تاييەتمەند تا مەترسى لەسەر رزگار بووانى ئەشكەنچە دووربخريئەوھ، ولە كاتى بوونى سكالاي نايبت پاريزبەندى ھەبىت بۆ ھيچ كارمەنديك كە پاريزبەندى ھەيە بە حوكمى پيشەكەي.
- دۇنيا بونوئە لەوھى ھەر وتەيەك لەژيژ ئەشكەنچە وەرگيراييت راستەوخۆ لەلايەن دادگاوه رەتبكريئەوھ، و داواكارى گشتى ئەركى سەلماندى ئەوھ لە ئەستۆ بگريت كە وتەي تۆمەتبار بە شپۆھيەكي ئارەزوومەندانە وەرگيراوھ، ھەر وھە بەرزكردنەوھى پۆلى پزىشكى دادى لە يەكلايكردنەوھى سكالاکانى ئەشكەنچەدان.
- دابىنكردى خولى تاييەتى راھينان بۆ ئەفسەران و رپيندراوانى ليكۆلنەوھ و چاوديرانى چاكسازيەكان، كە تيدا لەپال لايەنى تزدادوھرانى ئەنجوومەنى دادوھري و داواكارى گشتى وانەي فيركارى چۆنيەتى مامەلەكردن لەگەل گيراوھكان و سزادراوان پيشكەش بكەن.

تاييەت بە پاراستنى مافى ئازادى رادەربىن و دەستگەبشتن بە زانبارى

- دادگاكان كار بە ياساي ژمارە ۳۵ سالى ۲۰۰۷ بكەن. دەكريت ئەنجوومەنى دادوھري گشتاندنيك يان رينماييەك بداتە دادگاكان كە جەخت لە كاركردن بە ياساي پۆژنامەوانى بكاتەوھ لە مامەلە لەگەل كەيسەكانى رۆژنامەنووسان كە لە چوارچيويە ئەركى پۆژنامەگەريدا بىت.
- سوودوھرگرتن لە ئەزموونى سيستەمى دادوھري فيدرالى سەبارەت بە ھەبوونى دادگايەكى تاييەت بە پۆژنامەنووسان بۆ مەبەستى رپگريكردن لەوھى كە ھەر دادگايەك بەجۆريك مامەلە لەگەل رۆژنامەنووسان بكات.
 - خيراكردى پرۆسەي سەرەتايى بۆ يەكلايى كردنەوھى ئەو دۆسيانەي تاييەتن بە كارى پۆژنامەگەري و بە رەچاوكردنى رينماييى ژمارە ۴ بۆ سالى ۱۹۸۷ و پاشكۆي ياساي (المرافعات المدنية) ژمارە ۸۳ سالى ۱۹۶۹ كە جەخت لە يەكلاكردنەوھى كەيسەكان لە ماوھى كەمتر لە دوو مانگ دەكەن.

تاييەت بە بەرئوھبردنى چاكسازيەكان و سەنتەرەكانى راگيركردن

- چارەسەركردى كەمى دادگاكان كە بویتە ھۆي مانەوھى گيراوان بۆ ماوھيەكى زۆر يان دواخستنى دادگايى كردنيان بۆ كاتيكي ناديار.
- ئازادكردى سەرجم ئەو مندالانەي تۆمەتيكى فەرمييان نەدراوھتەپال بە ئەنجامدانى تاوانيك، و جيبەجپكردى پيوھرە نيودەولەتبيەكان بۆ دادوھري نەوجەوانان و زامنكردى ئەوھى مامەلەكردن لەگەل مندالاندا بەو شپۆھيەي كە لە ريككەوتننامەي مافەكانى مندالدا ھاتووه.

- بەر فراوان كىردى چوارچىۋە ئازاد كىردى بە مەرج و بىكرىتە نىۋە ماۋەكە بۇ نەۋجەۋانان بە گىشتى و دوو لەسەر سىپى ماۋەكە بۇ گەۋران لە پەيوەندىدا بە تاۋانە مەترسىدارەكانەۋە.

تايبەت بە بەخشىن و چاندنى ئەندامانى جەستەى مرۇف

يەكلايىكىردنەۋەى كەيسەكان لە لايەن دادگان، بە ھەماھەنگى لەگەل ۋەزارەتى تەندروستى و دەزگانى ئاسايش سەبارەت بەم كەيسانەى كە ساختەكارى و لارى نەبوونيان لەسەر ھەيە.

تايبەت بە نەھىشتى بازارگانىكىردن بە مرۇف

- پىۋىستە دادۋەرى تايبەت بە بازارگانى كىردن بە مرۇف ديارى بىكرىت.
- ھەماھەنگى كىردن لەگەل لىژنەى مەركەزى بەرەنگارىۋونەۋەى بازارگانىكىردن بە مرۇف، جەخت لە ۋە كەيسانە بىكرىتەۋە كە بازارگانى سىكسىن و ئەۋ كەسانە دادگايى بىكرىن كە ئەنجامى دەدەن.
- دانانى رىبەرى تايبەت بە جۇرى تاۋانەكان و پىۋەرەكانى سزادان، چونكە ھەندى جار ياساى سزادانى عىراقى و ياساى بەرەنگارىۋونەۋەى لە شفرۇشى (البغاء) ژمارە ۸ ى سالى ۱۹۸۸ عىراق كە لە ھەرىمىش بەركارە جىبەجى دەكرىت. بۇيە پىۋىستە لە دادگان جياۋازى بىكرىت لە نيوان كەيسەكانى بازارگانى كىردن بە مرۇف و لەش فرۇشى وسوالكىردن و بەخشىنى ئەندامانى جەستەى مرۇف، چونكە لە زور روۋەۋە جياۋازن تەنانت لە جۇرى سزاكانىشيان.
- چىركىردنەۋەى ھەۋلەكان بۇ بەرەنگارىۋونەۋەى بازارگانىكىردن بە ئافرەتان و كچان و ئەنجامدانى لىكۆلپىنەۋەى خىرا و بىلايەنانە و سزادانى ئەۋ كەسانەى كە ئەم تاۋانەنيان ئەنجام داۋە.
- سزادانى خولى راھىنانى بونىدانانى تۋانا بۇ دادۋەران، لىكۆلەرانى داد بە مەبەستى دەستىشان كىردن و ناسىنەۋەى كەيسى قوربانىانى بازارگانىكىردن بە مرۇف، ھەروەھا چۆنپەتى دەستىشانكىردنى تاۋان لە چوارچىۋەى ئەم ياسايەدا.

تايبەت بە ماددە ھۆشبەرەكان و كارتىكەرە عەقلىەكان

- گىرتنەبەرى سزاي قورس دەرھەق بە بازارگانىكىردن بە ماددە ھۆشبەرەكانەۋە و پىۋىستە ھوكمەكان بە پىپى جۇرى ماددەكان بىت، بۇ نمونە كرىستال كە مەترسىدارترىن ماددەيە لە پەلى (۶) دايە و سزاي بەكارھىنانى تەنيا (۵) سالە كەچى ھىرۇيىن و كۆكايىن سزاكەيان (۱۶) سالە.
- پىۋىستە دادۋەرى تايبەت بە ماددە ھۆشبەرەكان ھەبىت، ۋە زوو نەگۆرپىن ھەروەھا خولى زياتريان بۇ بىكرىتەۋە بۇ زياتر ئاشنابوون بە كەيسەكان و دۆخى دەرۋونى تاۋانباران.
- پىۋىستە سزاي بازارگانى كىردن و بەكارھىنانى ماددە ھۆشبەرەكان لە ناۋەندەكانى خوپىندن و زانكۆكان توندتر بىكرىت.
- پىۋىستە ژمارەى لىكۆلەران لە كەيسەكانى ماددە ھۆشبەرەكان زيات بىكرىن، بۇ ئەۋەى ماۋەى ياسايى پراگرتىيان تىپەر نەكات لە ماۋەى ديارىكراۋ لە ياساى بنەماكانى دادبىنى سزايى ژمارە (۲۳) سالى ۱۹۷۱ ى ھەمواركراۋ.

• گرتنه بهری ریککاری دهستبه جئ و پیویست بۆ بره و دان به توانای به پپوه بردنی پزیشکی دادی بۆ ئەنجامدانی لیکۆلینه وه له م بواره دا.

• دادوهر و لیکۆله رانی ههریمی کوردستان پیویستیان به مهشق ههیه بۆ بونیادنانی تواناکانیان به تاییه تی له بابته تی مامه له کردن له گه ل ئالووده بووان که ده بئ وهک نه خووش مامه له یان له گه لدا بکریت نهک تاوانبار.

تاییهت به مافه کانی که مئه ندامان و کهسانی خاوهن پپداویستی تاییهت

زامنکردنی دهستپراگه یشتنی سه رجه م که مئه ندامانی دهروونی، کۆمه لایه تی یان عه قلییه کان و ئەوانه ی که مئه ندامن له پووی بینایی و بیستنه وه، بۆ ئەوه ی په نا بۆ دادگا به بن به لابردنی سه رجه م ئەو ئاسته نگانه ی دینه رییان و دهسته به رکردنی زانیارییه کان به شیوه یه کی ئاسان، بۆ زامنکردنی مافیان له به شداری راسته قینه له سه رجه م ریککاره دادوهرییه کان به یه کسانی له گه ل ئەوانی دیکه دا.